JACOBI MARTORELLII
NEAPOLITANI
DE REGIA THECA
CALAMARIA

ΕΠΙ ΣΜΙΚΡΟΙΣ ΝΟΟΣ ΔΙΑΦΑΙΝΕΤΑΙ ΑΝΔΡΟΣ.

Ex Antholog. .4. 32.

Οὐκ ἀγαθὸν Πολυκοιρανίη, εἷς Κοίρανος ἔστω,
Εἷς Βασιλεὺς, ᾧ ἔδωκε Κρόνυ παῖς ἀγκυλομήτεω
Σκῆπτρόν τ', ἠδὲ Θέμιστας, ἵνα σφίσιν ἐμβασιλεύει:

Ex Homero, qui Regia auctoritatem divinitas ortam, & stabilitam agnoscit. Iliad. β. 204.

Η' φύσις ἐξεῦρεν φιλίης δεσμὺς ἀγαπῶσα,
Τῶν ἀποδημέντων ὄργανα συντυχίης,
Τὸν κάλαμον, χάρτην, τὸ μέλαν τὰ χαράγματα χειρὸς,
Σύμβολα τῆς ψυχῆς τηλόθεν ἀχνυμένης.

Vincula amicitiæ natura invenit amatrix,
Absentum, quæ sint, subsidium fidei,
Et calamum, & chartam atramentumque, organa dextræ,
Signa quidem hæc animi, qui procul indoleat.

Ex libro 1. Anthologiæ εἰς φιλοσόφους epigramma incerti auctoris, in quo maxima atramenti laus, & ævitas antiquissima commendatur.

JACOBI MARTORELLII
NEAPOLITANI
DE REGIA THECA
CALAMARIA
IN REGIA ACADEMIA
LITTERARUM GRÆCARUM PROFESSORIS

SIVE

ΜΕΛΑΝΟΔΟΧΕΙΩΙ

EJUSQUE ORNAMENTIS

LIBER PRIMUS.

F. La Marra Inv. et Sculp.

NEAPOLI MDCCLVI.

SIMONII FRATRES TYPOGRAPHI.

CAROLO
INFANTI HISPANIARUM
BEATISSIMO REGI NOSTRO
OPTIMOQUE PRINCIPI

CLEMENTIÆ PIETATIQUE EJUS
SEMPER DICATISSIMUS
JACOBUS MARTORELLIUS.

ATRAMENTARIUM vaſculum, REGUM OPTIME, ſingulare, elegantiſſimum, & longa ævitate venerandum uni cimeliarchio Tuo, quod jam ad ceterorum Principum invidiam increvit, deſtinabatur, atque hac beatitate temporum cum tellus deſiderio Tuo, & liberaliſſimo antiquitatum ſtudio apploderet, quod tot ſæculorum curſu celaverat, ac ſinu foverat, Tuo jam ſubjecta imperio in vitales auras lubens emiſit; & quaſi intimo ſenſu percita illud non ex vulgaribus, omnique ornamentorum genere deſertis, ſed primorum ſiderum luce, quo par eſſet

tan-

tantæ Majeſtati, fulgentiſſimum, quæ una deerat, in tot veteres gazas Tuas ingerere feſtinavit. Neque porro verendum, ne huic parile ſerior ætas proferat, cum ſpes ſit mera, ut id genus organa tum principibus metallis, tum dialium planetarum elegantibus imaginibus, maxime ſi Auroram pro vice Solis addam, commendatiſſimum exſpectent.

Grande hujus vaſculi pretium cum Tutemet penſitaſſes, & providentiſſime noſſes, eo quod cetera Regum gazophylacia carerent, neminem ex antehac doctis viris id inſtrumentum ne parvula quidem lucubrationis cura exornaſſe, imo nec nomen adhucdum ſcrutatos eſſe, id honeſtiſſimi oneris mihi demandatum eſt, quod quatuor poſt annis opus abſolutum, & plurima ipſius vaſculi nomina ex unaquaque veterum Scriptorum lingua collecta, atque ætas circa Trajani tempora, poſſeſſor aſtronomus, & faber, Neapolitani ſcilicet, divinati.

Si vero, REX CELSISSIME, in tantam molem commentarium auctum intuearis, (quem tanti pendant univerſi, quanti valet in affabre depictis tabulis umbra,) tum eximio vaſculi, ejuſque ornamentorum dignitati conjunctæ cum utilitate, tribuendum; tum quod uberrima de eo dicendi meſſis mihi primo colligenda, a tot anteceſſoribus eruditiſſimis viris infra poſita, derelicta ſit. Commendandus præterea mihi fuit atramenti, ejuſque receptaculi uſus apud gentes vetuſtiſſimas, etiam barbaras; quorum ope ad nos ſcientiarum, atque artium omnium diſciplinæ tranſmiſſæ, ſapientum conditæ leges, ob teſtamenta chartis ſcripta, (nam ceratæ tabellæ inter fabulas a me amandatæ ſunt,) ſervata familiis latifundia, exarata medentum juſſa; demum Regum ge-

ſta

sta posteris tradita ; præsertim tot Majorum Tuorum ; & Tua etiam , REGUM MAGNANIME , jam bene multa egregia facinora atramento illita sunt , quæ per orbem volitantia contemplantur omnes, quo sine ad tot Principum detrimentum intimis tenebris obfuscarentur, nunc ope hujus organi duratura in animis omnium, in æternitate temporum, in fama rerum.

Ipse autem cum hæc gesta singulatim commeminisse potis non sim , unum seligam , Regiam nempe munificentiam, qua ex ternis urbibus Tuis Vesuvii cineribus obrutis thesaurum veteri omne genus supellectili , maxime picturis, ac innumeris Græco, & Latiali atramento scriptis codicibus adeo spectabilem comparasti, ut ab extimis terrarum orbis finibus sagacioris ingenii gentes ad illum invisendum gregatim confluant, & tumultuentur: & quamplurimis, præter marmoreas, æneis effossis statuis domum Tuam ad prodigium exornaveris Septimium Severum Imp. æmulatus , quem ex iisdem oppidorum abditis locis sexcenta signorum pondera , curantibus Sæmilano Campaniæ consulari , & Chrysantio architecto ad suarum thermarum celebritatem Romam translata erexisse , ac dedicasse nos docuit nuper a me repertum marmor, divitiarum trium eversarum urbium vehemens testimonium (*).

Atque horum veterum monumentorum diuturnum desiderium Tuum cum primis demirati sumus , & laudibus undique celebramus, quod viros ingenio, litteris, omnique bona arte egregios selegisti, qui ea doctis commentariis in laboriosis voluminibus in lucem mox edendis exornant, quibus lucubrationibus sibi famam augent; atque

(*) Marmor affertur, ac illustratur in additam. pag. XXXVI.

que amor, ac vota isthæc Tua majorem fiduciam, ac robur assument ad multiplicem externarum gentium gratulationem. Neque sapientiori Viro id operæ commendare potuisses, quam, qui ut taceam pectus recti tenax, atque erectum, ac sublime ingenium in utriusque Regni, & quæ ad ceteros Europæ Principes pertinent, negotiis explicandis non sine probatissima, (quod est difficillimum in tanto regimine,) omnium ordinum, & tot subditarum Tibi gentium gratulatione, etiam in Herculanensium vetustatem religione, & litteratorum cultu speciem excelsæ, magnæque gloriæ vehementissime appetit.

Verum, DOMINE, id unum vereor, ne, sicuti vasculum hoc tantæ raritatis pignus audit, tantaque luce fulget, quantam a septenis argenteis planetis mutuatur, ipse ejus dignitati hac perenni lucubratione pretium, ac decorem minime conciliarim, nec novo nitore cumularim: attamen quid illustrius, ac luculentius adjici posset, quam quod Tuum sit, clarissimoque Tuo Nomine honestetur, ac splendeat?

Ceterum id magni interest, ut ad Deum immortalem nostra omnium vota, & grates convertantur, quod Te, ac Conjugem Tuam Augustam diu servavit, ac tutatus est, & sacratissimam Domum beata PROLE donavit, auxit, firmavit, cui festive in Vestras virtutes exsurgenti, atque in Avorum decora adolescenti, nil posthabito rerum vetustarum cultu, longa post annorum serie regimen, & imperium ad populorum felicitatem commutetur, quo deinceps etiam eorum gesta, ac nomen, scriptis sexcentenis voluminibus, ad seram ævitatem, atque ad futurorum Principum exemplum demandentur.

VETUS ATRAMENTARIUM EX AERE

A Ginglymus seu uncinus cum injecto clavulo

B Foramen cui pessulus immittitur

C Pessulus exiguus, quo mobile operculum firmatur

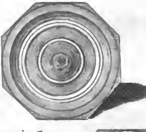
D Manubriolum pessuli desuper exertum.

Atramentarij ambitus revolutus cum argenteis imagunculis.

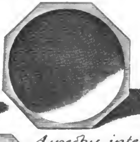

Totius Atramentarij schema clauso minori operimento ad archetypi magnitudinem

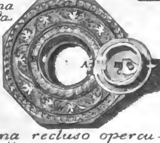

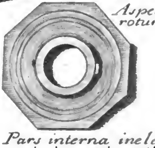
Pars inferna torno ducta

Aspectus interior rotundus ad imum usque

Pars superna recluso operculo cum vite aurea

Pars interna inelegantior majoris operimenti haud mobilis

Anton. Balde delin. et incid. Neap. curante Jacobo Martorellio regio Gr. L. Prof.

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ,

In queis Regii atramentarii vasculi historia, totius operis ordo atque argumentum; quædam etiam ἀπολογητικὰ recensentur.

Calamaria theca, quam Græci felicius dixere μελανοδοχεῖον, adeo parvi momenti negotium tot eruditissimis viris visum est, ut licet ad minima quævis veterum instrumenta illustranda opes ingenii sui universas effuderint, hoc unum veluti infra ponendum, ac nil curandum rati sint, quare vel quolibet brevi commentario desertissimum cernimus, imo ne nomen quidem Latinum scrutari antehac adlaboratum est. Id oneris igitur cum mihi servatum sit, novamque, ac intentatam materiem repererim, nil mirum fore quisque exputet, si ex non unius linguæ Scriptoribus sat multa corraserim, & in grandem molem bina volumina increverint; quin miretur potius, si tanta de id genus σκευαρίοις dicendi copia exuberet, cur tot doctissimi ἀρχαιολόγοι ea vascula posthabuerint, nihilque pensi fecerint: quare id unum affatim nunc me delectat fore ut, si tantum opus nil prosit, nec idonea complectatur, quæ animos legentium trahent, saltem rei novitate excutient, ac percellent. Interea, unde mihi scribendi facultas oblata sit, ac rerum ordinem διὰ βραχέων accipias.

Prope urbem Turricium hoc jam πολυθρύλητον vasculum an. 1745. *erutum est ex veteri sepulcro, dum rusticus vir cum liberis paternum rusculum exercebat in vico, qui vulgo* Mons viridis *nomine salutatur, nihilque longe abest a Trajana via. Turricium autem visitur quatuor mill. pass. ab Hadriæ mari: ab ortu Butuntum habet, ab occasu Rubos, quos Hor. in suo itinere meminit: ab arcto Melfictum, a meridie urbem, quæ vulgo audit* Altus murus, *(vetus nomen firment indigenæ.) Turricium licet multis nominibus urbs sit jam florentissima, majorem famam sibi conciliat, eo quod hoc omnibus partibus insigne atramentarium dederit, ita ut* Turricianum *dicant universi: sane non una sunt oppida, quod monumentum vetustatis protulerunt, eorum rumor maxime incaluit, uti Eugubium, & Heraclea, ambæ urbes ob tabulas, illud Etruscas, hæc Græcanicas, (quas Mazochius laborioso, atque affatim docto commentario condecorat), & Tiriolum oppidum ob æream laminam Bacchanaliorum festa vetantem, Matthæi Ægyptii nostri adnotationibus illustrem, ut reliqua taceam. Scias nunc communi Italorum lingua appellari* Terlizzo, *sed populares vocitant* Turrizzo: & Turris *est pro urbis signo διακριτικῷ.*

Ne credas Turricium inter Apuliæ urbes felicioribus sæculis ignotum, nam a doctissimis viris duplex saxum summa fide exscriptum ad me

a trans-

transmissum est, in quorum primo, licet fragmentum sit, nec sententia ulla vigeat, tamen nomen urbis aperte tenes:

...I·VIÆ FIL TVRRI...
...I·IT.....D·CCCVI....

Extrema hæc στοιχεῖα *legas* OCCVBVIT. *Verum alteram epigraphen, quæ in saxo illius regionis scalpta est, lato pedes binos circiter, alto fere unum cum dimidio, quod superiori ætate Josephus Allegrettius reperit propter Trajanam viam, vides illam nil inelegantem, & ob acerbum Phœnicii Curvi fatum nobilem: advertas, præter orthographiæ erratum in voce* Phœnicius, *inesse quasdam litteras præter Æ simul adnexas, queis carent typographi:*

C·PHENICIVS·CVRVVS·SICVLVS·C·F·M
D·TRA·IMP
AD·V·P·CONS·OP·PRÆ
IS
CVM·SALT·TVRRICII·ADVENIS
NON·MAI·PER·AB·IOVE·PER
REP·EXHOR·TEMP
VIX·A·XXXIX

Quam ita interpretor, Cajus Phœnicius Curvus Siculus, Caji fil. mensor divi Trajani imp. ad viam publicam consularem operi præfectus: is cum saltum Turricii advenisset nonis maji, percussus ab Jove periit, repente exorta tempestate; vixit ann. XXXIX. *Ne hæreas, si Trajanus ante obitum* divus *salutetur, quando id tenes a Grut.* 46. I. Deo Herculi pro salute divi Trajani, &c. *atque a nummis, vid. Mediobarbum: miror id reticuisse Dionem. Eleganter scalptum*, ad viam pub. cons. operi præfectus, *uti dicitur*, servus ad cyathos, ad vestem, procurator ad prædia, &c.

Quo hujus præclari epigrammatis Turriciani γνησιότητα *firmem, huic simillimum adjiciam, quod exscripsit a Menetrierio Mazochius in epist. de dedic. sub ascia p.27. in adnot.* D. M. et. memoriæ. aeternae. Aufidi. Militaris. qui. vixit. ann. XXI. cujus. suprema. talia. fuerunt. hic. iens. in. curam. per. amnem. Arar. subito. casu. abreptus. hunc. tumulum. posuit. L. Ignius. Charito. sororius. ejus. et. Claudianus. Dulcicius. soror. sibi. posterisq. suis. et. sub. ascia. dedicavit. *Vides eodem stilo, ac sententia utrumque titulum expressum, & Phœnicium, ac Aufidium ambos præter fatum, sed dispari sorte, illum siquidem ab cælesti igne, hunc in undis Araris fl. periisse. Grandem civerunt salivam tum Menetrierio, tum Mazochio voces illæ* iens in curam; *primi sententiam ne cures, alterius studium est, ut sistat* τὸ in curam *accipiendum in ea notione, unde dicti sunt* curiosi, *scil. qui cursus publici, & littorum curam gererent,*

rent, ne quis illicitas merces exportaret, recitatque sat notas leges cod. Theod. unum doleo virum summum edicere huc pertinere jus curarum in cod. Justinianeo, sed locum non protulit, vereor ne κατὰ μνήμην id dictitaverit; præsertim cum ea verba sint in cod. Theod. lib. 12. tit. 10. l. un. Quare vult, ut Aufidius munere curiosorum, & διοπτήρων per Ararim functus sit: verum nunquam reperire est vocem cura in notione ἀναζητήσεως, qua si unquam Latini usi essent, Salmasius harum vocum vigil διοπτὴρ nobis obtulisset, qui in Hist. Aug. to. 1. de hac ῥήσει curiosi eruditionis plenas non unas implet pagellas 105. 106. vid. etiam ib. Casaubonum p. 15. quos duoviros fugisse Mazochium multæ cuivis admirationi futurum reor. Verum licet sæpe codex Theodos. vocem curas meminerit, semper plurativo num. utitur; imo & cum verbo agere conjungit nempe in agendis curis, hinc sollemnis ῥῆσις curagendarii: quare nemo dixerit id ignorasse epigrammatis auctorem: & notum sat est, quanto intervallo distent operæ ab opera, vigiliæ ab vigilia, sic curæ a cura. Cum igitur τὸ in curam secundum doctiss. viri sententiam ab mente auctoris epigraphes longe sit, ipse meticulosus parva admodum mutatione, & fortasse quis veram credat, reficerem incuria, scilicet, dum Aufidius juvenis summa ἀμελείᾳ, & negligentissimus per Ararim iret, subito casu abreptus est; quam conjecturam si acceptes, perenni adnotatione saxum non indiget, cum certum sit provide & curate per flumina præsertim navigandum: idipsum accidisse constat Antinoo adolescenti per Nilum forte ἀμελέστατα eunti, vid. Hist. Aug. p. 135. & Cassium p. 1160. v. 95. edit. Reim. & ipse Mazochius de fide exscriptoris marmoris addubitat, dum Dulcicius in Dulcissimus liberius immutat.

Sed a semita in viam: vides Turricium beata Trajani ætate jam nobile, exstructumque prope Trajanam viam: quare licet sit urbs vetustate sat spectabilis, nunc, quod atramentarium hoc vasculum in lucem emisit, illius fama longius pervagatura est, eritque ejus λόγος ἁπανταχοῦ, uti de alia urbe canit Euripides in Iphig. in Taur. v. 517. Sane ab rustico illo facile sibi vasculum tanti pretii comparavit Felix Pauvius, tunc temporis illius urbis Archidiaconus, nunc ob merita ejus, Regisque munificentiam Episcopus Tropæensis, qui id genus gazas vigil conquirebat, & auro carius servavit: inde Neapolim hoc tanti pretii pignus secum attulit, quo hujus principis urbis doctissimi viri, quodnam cimelion esset, & quidnam septenæ illæ icunculæ præseferrent, divinarent; qui an theca calamaria esset, ampliandum rati sunt, illa vero parva numina Œdipo digna edixerunt: Romam etiam caute perlatum, illi ἀρχαιολόγοι in sententiam Neapolitanorum euntes ad possessorem anxie exspectantem divinationem organum cum inanibus litteris transmiserunt. Tandem Agnellus Avitabilis ex summi ingenii jureconsultis Neap. qui & in Latiari sermone nil inepte molitur, ut amico sibi Pauvio gratum quid, & acceptissimum faceret, hanc epistolam sat concinnam, & humani-

tatis ac laudis plenam ad Mazochium harum antiquitatum veluti promum condum misit, quo eo de vasculo, atque imagunculis perdiu verbis rogatum, ac restitantem aliquid scripto extorqueret.

Eruditissimo clarissimoque viro Alexio Symmacho Mazochio
Agnellus Avitabilis S. D.

Cum incerta variaque adhuc sint eruditorum virorum judicia de atramentario, sive quod aliud sit antiquitatis monumentum, quod tibi ante hos paucos menses ejus possessor Felix Pauvius, vir moribus, ac doctrina praestantissimus velut obiter considerandum tradidit; tibi denuo mittendum duximus, ut maturius perpenderes, & controversiam omnem, quonam scilicet in pretio habendum sit, cujusve generis apud antiquos instrumentum fuerit, supremus arbiter definires. Novi ego, Vir clarissime, quantis occupationibus perpetuo distinearis, quamque adeo graviter feras a severioribus studiis tuis vel parumper abduci atque abstrahi; attamen ut id a te contenderem, eximia cumprimis possessoris virtus effecit, quam cum antehac Apulorum fere omnium sermonibus efferri audissem, nunc demum ea hic perfrui contigit. Tanta sane ejus est vel doctrina praesertim in rebus sacris, vel morum probitas atque suavitas, ut paucorum ferme dierum consuetudine ita me sibi devinxerit, ut jam ejus caussa omnia me velle sentiam. Equidem, quae tua est humanitas, atque in bonos ac litteratos voluntas, id quicquid est oneris, leviter ferendum duces: sic erit profecto, ut una eademque opera ejusmodi viro morem geras, mihique rem gratissimam facias. Vale, kal. Febr. an. 1750.

Huic disertissimae epistolae haec reposuit magnus Mazochius, quae ob viri auctoritatem continuo typis edita sunt.

Agnello Avitabili Viro amicissimo ac doctissimo
Alexius Symmachus Mazochius S. D.

Percommode mecum actum judico, quod monumentum illud quavis gaza pretiosius (sive Atramentarium, sive aliud quidvis fuerit) quod ante hos tres, quatuorve menses, veluti in transitu considerandum suus possessor praebuerat, iterum contrectare, & attentius contemplari beneficio tuo, Vir ornatissime, quiverim. Quod monumentum, cuivis usui mancipatum fuerit, certe quantilibet pretii κειμήλιον esse, vel ipsae operis elegantissimi imagunculae, quibus ambitur, testantur, quae praeter elegantiam, etiam ad perscrutandam antiquitatem salivam ingentem ciere queant. Dignum profecto, quod in magnorum principum cimeliarchiis recondatur. Et possessori quidem, uti scis, nemo id potest eripere, quin pro scriptorio instrumento, quod Atramentarium dici solet, haberi debeat. Quod & ei libentissime dedi, & nunc etiam do. Etsi non desunt, qui contradicant, rati dubium esse, utrum ejusmodi ὄργανον ad continendum atramentum apud antiquos fuerit, ad quod significandum nulladum pro-

prodita Latina dictio a quoquam reperiatur. Ac fateor equidem in Latinis, quibus nunc utimur lexicis, nullum ejusmodi vocabulum recenseri. At vetera lexica sive Latina, sive Graeca eo nomine non carebant. Testes hic advoco Glossas veteres tum Cyrilli Graeco-Latinas, tum Philoxeni Latino-Graecas, quas post Henr. Stephanum Carolus Labbeus edidit, quae sexto Christi saeculo vix esse recentiora ex pluribus indiciis ostendere possem, si id agerem. In hisce igitur veteribus lexicis ATRAMENTARIUM, & ATRAMENTALE legitur, quibus vocibus Graece μελανδοχεῖον, & καλαμάριον respondent. In quodam Graeco apud H. Stephanum epigrammate hoc ipsum Μελανδόχος κίστη, h. e. *Arca ad atramentum recipiendum* vocatur. Fuere igitur apud veteres ejus instrumenti vocabula, haud minus certe, quam res ipsa, quam satis Divinus Paulus, & alii testatam reliquerunt. Verum ut eo redeam, cujusvis generis hoc instrumentum fuerit (utinam benigniori manu tractatum nullam injuriam sustinuisset) dignissimum certe virorum Principum gazophylaciis reputo. Illud nescio cur praetermiserim, in eodem instrumento haud dubia atramenti vestigia deprehendi, etsi multis partibus studio detersa fuerint. Vale, prid. Id. Febr. an. 1750.

Lectis bis Mazochii verbis, adhuc desiderio angitur unusquisque, an vasculum sit atramentarium, & quænam sit Deorum illa ἑβδομὰς, *id quod deperibant novisse & Pauvius, & Avitabilis, civesque universi, licet* attentius, *ut ipse fatetur*, contemplatus esset: *imo ex hac epistola quisque facile dubitet, an Mazochius crediderit fuisse apud veteres atramenti* σκευάρια· *id unum nemo concoquet rerum nomina non a veteribus Scriptoribus trium veterum linguarum, sed a lexicis multæ lectionis virum corrogare, & eo quod* atramentum *olim viguerit, testem dare Latiarem vocem ab interpretibus appositam epistolæ Divi Paulli. Ceterum isthæc Mazochii verba nostro operi præmittere magni mihi duco.*

Paucis post diebus etiam mihi ab vasculi possessore illud contemplandi facta est copia, & ejus animum erexi, cum ex similibus imaginibus, & anthologiæ testimoniis re ipsa κειμήλιον *hoc esse ex vero, & prisco nomine* thecam calamariam, *atque ea numina planetas septenos firmaverim; quare me prensare, & multis affectari cœpit, ut brevi commentario id elegans, rarumque organum ad patriæ decus exornarem: tandem ut amicorum honestissimo facerem satis, ad opus aggredi placuit; & atramentarii schema, quod infr. ante pag.* 1. *vides, incidendum curavi. Accidit autem, ut unum ex hujus vasculi schematibus ad Regem D. N. pervenerit, cujus ardorem in id genus* λείψανα *norunt universi, cumque laudibus commendasse certior factus esset Pauvius, ita ut haud sibi honestior quærenda fuisset res, lubentissimus majestati, ac munificentiæ Regis organum obtulit: interea mihi etiam imperatum est, ut cœptum opus urgerem: atque in Regiæ liberalitatis partem ac pretium ascitus sum.*

Atque isthoc fuisse felix atramentarii fatum διὰ βραχέων *datum est,*

Si

Si autem ejuſdem σκευαρίου deſcriptionem optes, bonis coloribus appoſitam, utpote opportuniorem primis hujus operis pagellis invenies. Necnon ſi quanti pretii, quantæque raritatis ſit hoc cimelion ſcire etiam aveas, extremas pag. 735. & ſeqq. conſulas, ubi multis id prædicatum eſt, quas rogaris, ut adeas, rem tibi futuram voluptati ſpondeo, meque eadem ſæpe inculcandi onere eximes. Nunc ſimili breviloquentia totius operis argumentum, & ingenium accipias. In binos libros omne hoc atramentarium negotium diſpenſatum eſt, & librorum quiſque fere in parilem capitum numerum diſtractus: in iiſque ſanequam perſpicuum ac lucidum ordinem niteſcere deprehendes, quem ipſe præ rebus ipſis deamo: quare ne ſumma a mediis, nec media ab imis diſcreparent, & ut opus ad quod propoſitum eſt, apte feſtinaret, laboratum a me eſt. Et ſane in librorum primo γενικῶς materiem omnem, quæ ad vaſcula atramentaria pertinet, complexus ſum: in altero ἰδίως hujus Regiæ thecæ calamariæ ornamenta me perſecutum tenes, atque hæ ſiquidem ſunt binæ principes operis partes. Itaque initio propterea quod quidam κειμηλίων veterum ſeri proviſores patientiſſimas meas aures obtundere, & populo imponere nil veriti ſunt Regium vaſculum non eſſe atramenti *receptaculum, ſed* unguenti, *quo loquacibus iſtis os obſtruerem, paucis, non enim vindice dignus erat nodus, patefactum eſt veteres nunquam in ære ſervaſſe unguentum: inde teſtibus quibuſvis vehementibus firmavi eſſe atramenti organum, genteſque omnes Hebræas, Ægyptias, Græcas, ac Latinas etiam remotiſſimæ ætatis papyros, vel membranas eo liquore pinxiſſe, & ſiqua Scriptorum loca contra ſtare viderentur, ſententiæ ingenitæ reddita ſunt, interpretum, & ſcholiaſtarum ignoratione detecta: atque unos Latinos, & quaſdam gentes barbaricas cera, ſive tabellis ceratis perquam raro uſas patefactum eſt. Præterea nunc primum multa argumentorum vi, quæ niſi incredulus oderit, aperui omnes ſyngraphas, & teſtamenta a Romanis minime in tabulis ceratis, uti doctiſſimi quique juris interpretes in animum induxere, exarata, ſed in chartis ſcripta, & vocem* tabulæ *in juris σώματι eſſe τροπικῶς accipiendam: hinc pro re nata de γραφικαῖς medentium ſchedulis ad pharmacopolas miſſitandis non pauca ediſſerui, occaſionem mihi præbente ſat eleganti medici ſcribentis, (non tabellionis,) anaglypto.*

Pretium operæ inde ratus ſum atramentariorum vaſculorum negotium propius attingere, quare ab Hebræis, Græcis, ac Latialibus voluminibus eorum nomina non una florentiſſimæ ætatis collegi, nec animum deſpondi, licet in ſuperna epiſt. Mazochius ὁ πάνυ dictitarit ad id vaſculum ſignificandum nullam dum proditam Latinam dictionem a quoquam reperiri: *quare vides ab veterum linguarum τεχνάδι ea nomina facile, & περιττῶς a me arceſſita, nec in iis ſcrutandis tam acutum cernere mihi opus fuit; & quo omni atramentaria re perſungerer, etiam ab lutulentis earundem linguarum inſipientis ætatis Scriptoribus barba-*

ras

ras ejusdem organi nomenclaturas quavis jucunditate desertus ipse vestigare adnisus sum, & bene multas huic operi allevi, ut vites. Demum eo quod Anthologiæ liber septena epigrammata scriptoria, sive potius atramentaria *dicas, mihi præstitit, longiori commentario ad ea oneranda aggredi placuit, quæ utpote luxatissima, & inficete versa, sananda mihi fuere, & μετρικῶς Latine etiam data sunt fere κατὰ λέξιν. Ne autem semper inter atramenta versarer, sed legentium animos allicerem, pro prioris partis coronide prolixius πάρεργον de veterum librorum σχήματι ac forma adjectum est; neque eum sermonem ἄκαιρον dicas, etenim quoniam multiplici argumentorum, ac testium ope quadrangulam fuisse evici, illos atramento scriptos fatearis necesse est. Vides igitur me in prima hac voluminis parte in atramentaria materia totum fuisse, & quæ cœpta est instituì, ab ea nil exiisse alieni, ut quid assutum conquueraris: mihique gaudeo, quod* atramentum, *ejusque* vascula *veluti postliminio revocata sint, cum antehac illa oblitissimi posthabuerint universi.*

Altera operis portio grandior siquidem, cum rerum varietate, tum elegantia lectu jucundior est, & inter planetarum ordines nos versari sinit, atque intentata ab omnibus via mihi terenda fuit: cernere est enim Regium organum septem principibus argenteis astris splendentissimum, non quo ad cæli ordinem, sed secundum dierum ἑβδομαδικῶν seriem: quare ingens labor mihi exsudandus fuit, quo vestigarem, quando cœpti sint dies a planetis vocitari, & cur cælestis planetarum status, ac τάξις in illam dierum immutata sit. Cum autem in theca hac calamaria Saturnus primas agat, & Scriptores omnes ipsum ultimo septenorum siderum loco stiterint, communis hic error detectus est, atque collectis undequaque monumentis, hunc in pristinam, ac honestissimam sedem restitui. Inde nil brevem sermonem attexui sat opportunum, in quo per partes suas singulas atramentarii icunculas, earumque symbola, ac vitem auream illustrare haud piguit, præsertim Auroræ σχημάτιον, quæ hoc cimelion singulare, & summi pretii reddit.

Scias autem, cum repererim Neronis numisma, quod mihi præstitit Ficoronius, tribus metallis, uti Regium atramentarium, illustre, me ad æternam παρέκβασιν, sive excursum processisse, atque, utpote bonis conjecturis Neapoli nummum illum cusum ratus sum, ad hujus urbis veterem fortunam, ac πολιτείαν describendam aggressum esse; hujus sat prolixi, æque ac jucundi argumenti me nunquam pœnitebit, quippe qui multiplici rationum vi Regiam thecam calamariam Neapolitani artificis ingenium, & opus fuisse firmavi; quare nostræ urbis res, nomen, ac regimen, quanta elegantia floruerint, palam facere nil supervacuum & alienum etiam quivis difficilis ac morosus exputabit. Ad id etiam amicorum selectissimi impulere experti nunc tempora priscæ Neapol. reip. decori ac elegantiæ sat infesta, & docta volumina omnium manibus teri,

in

in queis veterem Græcanicam victitandi rationem, Atticos nostrates lepores, libertatemque ipsam longe celerius pessundata legere est, quam monumenta testantur; & in sanctas fratriarum *nostrarum nominum rel quias ab Atheniensibus beatissime acquisitas sævitum esse, ac inter barbarica illiberalis sæculi vocabula amandatas; quare me ad hæc omnia* ἀπολογεῖσθαι *veluti facto agmine coegerunt ajentes satis diu protractum esse ob tantorum virorum auctoritatem grande Neapolitanorum patientiæ documentum; cum nunquam, si occasio nascatur, liceat patria decora tacere, atque oblivisci; quare tenes urbem nostram liberam, &* Ἀττικωτάτην, *& nil dubium esse, quin fuerit vivax Athenarum species & imago; rejectis porro oppido invisis Græcæ, & liberrimæ civitati, etiam bene multis post Augustum sæculis, nominibus coloniæ, municipii, decurionum, quatuor virum, &c. revocatis, qui viguerant,* Ἑλληνικοῖς *solummodo magistratibus. Inde mihi largior campus patuit, ut ignotum negotium antehac aperirem, scilicet Neapolitanos siderum disciplinæ perdite se dedisse, nihilque magis animo concoxisse, quam astra, & planetarum artem; hinc factum, ut non mirum sit, si vasculis etiam atramentariis eos affixerint, ac si Regiæ thecæ calamariæ possessorem fuisse astrologum, imo & illius vetustissimam, nempe circa Trajani tempora, ætatem divinarim. Demum grande, & singulare ejusdem* σκεύους *pretium commendandum suscepi, æternumque præconium, & quantum utilitatis rei litteratorum publicæ invexerit, adjectum est. Hoc sane præceps, satisque arctum totius operis argumentum est: si latius ac plenius sibi quis poscat, singulis capitibus rerum* ἀνακεφαλαιώσεις *impositæ sunt, quarum ope, ingentis hujus voluminis summam luculentius assequetur.*

Quibus animadversis, si opportuna tibi arriserint, atque omnia antehac intentata inveneris, & ob linguarum varietatem nil molesta, conquereris rogo de iis, qui circa opus hoc atramentarium clamoribus urbem implerunt a me iniquis, & longe corrogatis rebus infartum esse, & de nullius momenti vasculo, cujus ne nomen quidem noscebatur, scriptum & a tergo, & sic tandem completum; cum potius fatendum, si mentis vigor insit, ac industria veterum linguarum divitiis fulta, etiam in minimis & exigui nominis rebus homines plurima, atque amplissima scrutari posse, præsertim si qua tractanda est materies, ab doctis viris posthabita sit; tunc siquidem non manipuli colligendi, sed messis ipsa omnis exundat atque exuberat: quin id sane in negotio atramentario mihi contigerit, neminem reor futurum, ut intercedat. Si vero quis nil ingenuo, sed pleno morositatis fastidio ea bene multa, quæ ad Neapolitanorum decus, & tutamen dicta sunt, affixa non loco suo, & ἀπροσδιόνυσα *populo venditet, ac inculcet, illum valere jubeo, atque ad eos provoco, qui maximæ notæ* φιλολόγους *versarunt, viri, quorum pectus honesto &* τῷ πρέποντι *incoctum est: hi enim norunt, quantum libertatis nobis concessere columnæ, & magnorum virorum exempla, queis ope-*

operibus suis docta & laboriosa intermiscendi grande arbitrium fuit, ac potestas; una animi sat inficialis, & ingenii omnia objurgantis sævities mihi vetabit, quod in aliis ἀρχαιολόγοις commendatur, vel saltem culpa carere rentur plerique omnes. Sed satis querelarum, etiam si necessariæ sint: id unum mihi apprecor, ut quæcumque de patriæ olim Græcanicæ beatitate, ac statu ad ceterarum urbium invidiam florentissimo hic apposui, eo quod atramentarium est Neapolitani artificis opus, minime sint illiberalia, nec bonæ frugis expertia, nec ab aliis occupata, tunc certa mihi spes est fore, ut a prudentioribus ac catis hominibus probentur, eisque bene vertant: qui contra blaterant, aliis vel arguendos, vel purgandos lubens relinquo.

Sed totius operis ordinem prosequamur: qui ut luculentior esset, singulis capp. duplex argumentum appensum est, alterum sat breve, longius alterum, & concinnius, numerisque suis quævis res, quæ notatu dignior est, distincta, quos numeros repetitos vides in ipsius capitis progressu: quæ μέθοδος licet sat vulgata, haud scio an quis magis opportunam nos condocefaciat. Unum, ac veterrimum scribendi tenorem acriter sectatus sum, neque materiem in quavis pagina per partes misere conscissam vides, ita ut unam superne, alteram diversis characteribus deorsum dejectam, veluti additamentum, atque adnotationis vicem reprehendas: isthæc fracta & comminuta scriptitandi ratio ab quibusdam septemtrioni damnatis gentibus in Italiam defluxit, ac penetravit, licet paucos dumtaxat Italorum infecerit, qui eo intercidendi sævitiei abacti sunt, ut eandem rem in breves, ac multiplices titulos, & in plures appendiculas, uti hinc inde abjecta membra, dissectam indolescas: monstrosum id scripturæ genus perquam turbatæ ac tortuosæ mentis vertiginem esse, & infrunitam rei argumentum minime per partes suas concoquentis κακοήθειαν vocitari quis neget? imo si nil aliud incommodi, ac indecori inferret, quam quod legentium oculos illud tessellatum ac sectile scribendi genus turbat avertitque, una hac re ad barbaricas gentes ablegandum: ex adverso, quem secutus sum priscum verba exarandi morem continuum, æquum, nil turbatum illos pellicit, nec defatigat; quare in eo me benemerentem ut salutes jubeo.

Quoniam autem volumina rerum varietate, & plurium linguarum Scriptorum testimoniis illustria indicibus laboriosis, & argutis, ac simul nil redundantibus indigere norunt universi, ipse patientissimus contra vivacis ingenii mei vim, quotquot utiles futuros novi, industrius confeci, atque aperte disposui, quos inter brevem antiquitatum Herculanensium, quæ ad rem meam facerent, seriem adjiciendam etiam ratus sum, quo exteri certiores sint, quas immensas gazas Regium cimeliarchium complectatur ac ditescat, & an Neapolitani pro re nata uti, atque illustrare eas noverint. Hos autem indices operi præmittendos adactus sum, quo binorum voluminum moles æqua esset, nec unum alteri granditate cede-

cederet & contenderet. Præterea longiusculum additamentum *ne mihi invideas, vix enim reperies doctissimorum virorum libros, queis aliqua inter scribendum non exciderint, quædam non immutarint, & attentius excogitata non adjecerint; sed ægre mihi est a plerisque omnibus id genus additamenta, tanquam quid rejectaneum postbaberi, cum in iis sane selectiora, & attentius castigata lateant: & a me quidem lectu jucunda, (quæ operi inseri haud licuit,) diatriba inter ceteras addita est de illustris famæ nostrate saxo, quod ad Herculanensem, & finitimas urbes pertinet, sed nil antebac curatum, vel ἀσύστατα a magnis viris de eo scripta sunt: præter brevem commentarium in perquam mibi caram Herculanensem picturam nuper repertam, in qua atramentarium vides etiam octogonum cum reliquis scribendi instrumentis, quod mibi ἀκαιρότατον fingere haud quivissem: necnon ἐξήγησιν de papyro Philodemi.*

Interea grande solatium fero, quod quanquam passim ab ingentis famæ Scriptorum mente discedam, præsertim in Græcorum interpretamentis, sæpe etiam in Hebræorum, nunquam in tantos viros acerbiori verbo usus sum, & angue pejus abhorrui a vocibus illis odii plenis erravit, hallucinatus est, *& id genus ῥήματι, quæ arrogantis animi sensum præferunt: turpe sane est, si in litteratorum pectore morum virtus non plurimi valeat, sed inficiat recti honestique ignoratio; semper enim ante oculos obversatum est, quod hisce etiam nuperrimis annis inculcavit magnus Reimarus in præclarissima Dionis præfat. pag.* XVIII. Stultus vero hic essem, qui alienis inventis utor, si quod non perspexerint omnia, acerbius reprehenderem . . . cum recte superiores & præclare multa monuerint, his tacitis, & quasi oblivioni traditis, in eorum unice peccata inveherer, qui me ab errore non immunem esse scio: laboramus in commune, addimus parum parvo singuli: laudandi viri præstantes doctrina, & ingenio, qui ante nos scripserunt, quod nonnulla, quod multa scite & vere promoverint, non proscindendi sunt conviciis, quod nec omnia, nec feliciter juxta perfecerint. *Quare semper ac doctiss. viris obsistendum fuit, meam adversantis sententiam summis eorundem laudibus intermixtam advertes, eoque detegendi, vestigandique verum more ac religione ubique totius operis me obstrictum, ac propositi tenacem facile deprehendes.*

Quoniam autem cum Græcis meis fere semper versatus sum, si quid est, quod laudes in his lucubrationibus, ab Grajo principio ac fonte defluxit, eorum verbis non servorum more, sed studio liberali interpretamentum subnexum habes, ita ut & qui Græce norunt, quam qui contra, me affatim fecisse sperandum sit. Orthographiam sequi placuit, quæ feliciori hac ætate ab elegantioris ævi lapidibus loquentibus excerpitur; sed religione illa, quam muliebrem vocites, nunquam pingendi J, & U, & διφθόγγους simul adnexas sejungendi haud tangi passus sum in doctissimum Baldinum in præfat. in Vaillantii numism. juratissimus:

mus: hæ enim minutæ atque angustæ mentis ariditates & typographos turbant, & legentium consuetudinem ac securitatem præpediunt. Chartæ elegantiam, & characterum cujusvis magnitudinis trium linguarum præstantiam pro totius operis, & partium symmetria tutemet intueris: atque eorundem nil confusam, & nil distractam adhæsionem ac σύνθεσιν *Simoniis fratribus typographis acceptam referas, quorum diligentiam, licet omnibus notam, etiam in his membranis commendandam reor, quo magis ab honoris stimulis urgeantur. Neque bina volumina ornamentis initio, ac fini librorum appositis, ac materiei, quæ tractatur, idoneis deferi passus sum, atque ab melioris nostræ ætatis scalptore fabrefieri curatum est: ut si opus rebus quæsitissimis, & eruditionis vi se non commendet, saltem eleganti specie, atque extraneis hisce nugamentis nitescat, & si haud mentis animum percellat, oculos oblectet.*

Quo autem huic ἐκδόσει *nil deesset præter bene multas veteres icunculas, & numismata ad summam fidem expressa, plurimas epigraphas recens compertas exacte incisas tenes, ut etiam ex characteribus marmoris ætatem noscas; utinam id exemplum sectentur, qui novos titulos exteris communicant, sed plerique omnes libentius peculium curant, quam reip. eruditorum prospiciunt, eisque affatim est communibus elementis eos chartis illinere. Præterea ut nihil muneris mei posthaberem, ad elegantiores fere Scriptorum editiones provoco, imo & onus subii, uti nunc moris est, pagellas ipsas recitandi; qua de incuria de doctissimis quibusdam viris conqueri valde liceat; cum mihi copia sit suspicandi, ne ea veterum testimonia ab nuperis exscriptoribus mutuatos esse rumor pervolitet. Nollem autem, ut quis mihi molestus sit, si non omnes* ἀρχαιολόγους, *aliosque Scriptores, quorum lucubrationes ea de re sunt, in qua & ipse versor, recitarim; etenim fateor me non unos pervolutasse idem argumentum agitantes, sed quoniam quæ alii compararant & collegerant, vel excerpunt, vel omnia exscribunt, quis non frustra esse clamitet indicem eorum Scriptorum recitare nihil novi edocentium, sed jam dicta, vel protrita expilantium? Quare ne horarum tempus tererem, curate selecti a me sunt nuperi, sed magni nominis Scriptores, & antiqui, Græci potissimum quoad bonam partem, ut ex eorum indice apposito vides, ab his siquidem, tanquam ex fonte perenni, quæcumque pro ea, quam illustrandam provinciam aggredimur, abunde comparamus. Hinc ne mireris, si Melchioris Guilandini volumen inscriptum* Papyrus *posthabuerim, etenim veluti primas rei scriptoriæ imagines adumbrasse visus est. Atque pro re nata ne miretur quis me, cui curta supellex est, tam festivam librorum copiam acquisivisse, quantam ab ipso indice recitasse deprehendis, cum pæne omnes commodatos referam Marchioni Matthæo de Sarno, viro Atticis moribus eleganti, & in amicorum commoda sat pingues fortunas suas expendenti: qui sane non solummodo immanem, ac selectissimam omne genus librorum vim comparavit sibi suisque;*

verum etiam de omnibus benemerentissimus eos summa animi munificentia nemini interdicit, imo domos transvehi lubentissimus sinit: quare si Neapoli litteræ vigeant, nec languescant, Sarnianæ largitati acceptum referimus quasi universi: jure ipse, cui tanta librorum copia frui datum est, possessorem brevi hoc, atque honestatis pleno verborum officio cumulare par æquumque censeo.

Demum brevem errorum πίνακα adjectum vides, quos vel typographi dormitantiæ, vel festinantis ingenii mei, & moræ nil patientis, celerrimæque lectitantis indoli tribuas: subii ipse typorum errata abstergendi molestiam, idque grande tædium devorandum mihi fuit: attamen gratulor, si voluminum molem pensites, editionem nil affectam, neque ulla graviora σφάλματα te offendere: in ceteris, *ut magni Reimari verbis utar in ima præfat. Dionis*, si quis hominem me fuisse reperiat homo, humaniter monitum multo obstringet beneficio. *Et fortasse si opus non tam cito absolvissem, & curatius a me, implorata etiam amicorum ope, lectitatum esset, ne parvum quidem mendum ἔκδοσιν obfuscaret: etenim vix quatuor annorum spatium lusum est, quo tum materiem omnem pararem, tum typis ederem; constat siquidem Mazochium epistolam superiorem, vid. pag.* IV. *prid. id. Febr. anno* 1750. *Agnello Avitabili dedisse, neque me statim, sed sequenti* 1751. *ad opus aggressum esse: inde norunt omnes me annum ipsum* 1752. *terere coactum esse, ut grandiusculum volumen pro adolescentium Græce studentium officio typis mandarem; quare atramentarium negotium diu siluit; trium reliquorum annorum tum scriptioni, tum characterum prelo continens cura atque opera impensa est: vides igitur μέγα βιβλίον, κ. τ. λ. ocius, quam par erat, me condidisse; præsertim cum vitæ meæ rationem interea nil immutarim, Academiæ muneri nec defuerim, atque iisdem amicorum carissimis sollemni horarum intercapedine usus sim; quare plenus irarum vivo quibusdam, qui populi aures ad ravim verberarunt me isthæc volumina nonum pressisse in annum; quin scias, cum ipse inter atramentum versandi tædio languescerem, non vice simplici schedas Puteolanæ chorographiæ revisere oblectatum esse, quo eas vel melioribus documentis collustrarem, vel ulterius progrederer: quod alterum opus si lucem accipiet, ejus regionis admiranda rudera, & loca Græcis luminibus, ac Phalegicis adspersa squalorem omnem exuent, ac priscam, augustamque majestatem acquirent: nec mihi aridum ac tenue, uti res atramentaria est, paratur, sed prægrande & circumfluens argumentum; interea curas hasce calamariæ thecæ præmittendas ratus, quo veluti animum legentium explorem, si plaudant, & pretium iis veniat ac nomen, si vero eas inopes rerum traducant, atque infra ponant, utpote offensas non unis maculis, & multa fusas incuria, etiam Puteolanas lucubrationes æternum in ævum comprimam, nec unquam emanaturas sinam, ne iterato sinistre labores excipiantur.*

ADDI-

ADDITAMENTA

Pro atramentarii operis illustratione satis opportuna.

PAg.8.lin.37. Licet miræ eruditionis vir Spanhemius doctissima quæque adnotarit in Callim. pagg. 72.427. 431.565. de vocibus λίπος, & λιπαρός, tamen non tam clare de hoc epitheto ea nobis dedit: quin oblitum adverti commonefacere, quid sit in Hom. λιπαραὶ θέμιστες, & in Hesiodo λιπαροὶ χόροι· fatendum etiam est non pauca, quæ vir hic ἐξοχώτατος vidit, me fugisse; quare si utraque quis simil coagmentet, nihil de obscuro antehac ἐπιθέτῳ reliquum fortassis erit.

☼ Pag.9.lin.29. Ut omnino sistam ἀμβροσίαν in originatione elegantissimi unguenti speciem fuisse, præter reliqua exempla a me congesta, oblata sunt sat opportuna, & ἀμβροσιώτατα Theognidis carmina v.5.

Φοῖβε ἄναξ, ὅτε μέν σε Θεὰ τέκε πότνια Λητὼ
Φοίνικος ῥαδινῆς χερσὶν ἐφαψαμένη,
Ἀθανάτων κάλλιστον ἐπὶ τροχοειδέϊ λίμνῃ,
Πᾶσα μὲν ἐπλήσθη Δῆλος ἀπειρεσίη
Ὀδμῆς ἀμβροσίης, ἐγέλασσε δὲ γαῖα πελώρη,
Γήθησεν δὲ βαθὺς πόντος ἁλὸς πολίης.

☼ Pag.25.lin.26. Addas, quo constet magis τορνεύειν sæpe valere *ad unguem perficere*, Plutar. locum sat appositum in lib. adver. Stoicos, qui de scalptoribus Myrmecide, & Callicrate ait: Διατορνεύειν λέγονται ἐν σησάμῳ γράμμασιν ἔπη τοῦ Ὁμήρου, quæ vertas mecum, *dicuntur perfectissimis litteris scalpsisse in sesamo quosdam Homeri versus*: neque cures Ælianum V.H. l.1.c.17. id aliter narrantem: Καὶ ἐν σησάμῳ δίστιχον ἐλεγεῖον γράμμασιν ἐπέγραψαν· miror Perizonium de voce τορνεύειν nil adnotasse, cum recitet Plutarchi verba: de binis hisce sculptoribus vide Julianum Augustum or.3.

☼ Pag.52. lin.42. Adeo verum dicas πινάκιον apud optimæ ætatis Græcos non esse tabellam grandioris molis, sed sat brevem, quæ pauca verba scripta præseferebat, ut egregium Platonis locum nactus sim, quo rem omnino firmem: loquitur philosophus de magistratibus eligendis, vid. init. lib. 6. de legib. & edit. Serrani p. 753. Αἵρεσις αὐτῶν ἔστω τοιάδε τις... Ποιεῖσθαι δὲ τὴν αἵρεσιν ἐν ἱερῷ, ὅπερ ἂν ἡ πόλις ἡγῆται τιμιώτατον· φέρειν δ' ἐπὶ τὸν τοῦ Θεοῦ βωμὸν ἕκαστον εἰς πινάκιον γράψαντα τοὔνομα πατρόθεν, καὶ φυλῆς, καὶ δήμου, ὁπόθεν ἂν δημοτεύηται· παρεγγράφειν δὲ καὶ τὸ αὐτοῦ κατὰ ταὐτὰ οὕτως ὄνομα· τῷ βουλομένῳ δ' ἐξέστω τῶν πινακίων, ὅτι πέρ ἂν φαίνηται, μὴ κατὰ νοῦν αὐτῷ γεγραμμένον, ἀνελόντα εἰς ἀγορὰν θεῖναι μὴ ἔλαττον τριάκοντα ἡμερῶν. Τὰ δὲ τῶν πινάκων κριθέντα ἐν πρώτοις μέχρι τριακοσίων δεῖξαι τοὺς ἄρχοντας ἰδεῖν πάσῃ τῇ πόλει· τὴν δὲ πόλιν ὡσαύτως ἐκ τούτων φέρειν πάλιν, ὃν ἂν ἕκαστος βούληται, κ.τ.λ. Quæ ita vertit Ficinus: *Hujusmodi magistratuum designatio fiat... comitiaque in templo habeantur, quod præstantissimum civitas ducet: unusquisque autem undecumque venerit, in ara Dei nomen suum, & patris, & tribus, & gentis in tabula scriptum deponat, liceatque cuique, si velit, quamcunque tabulam non recte scriptam suspicabitur, auferre, & in loco publico ponere, ubi minus non quam triginta dies permaneat: trecentasque tabulas sic approbatas universæ civitati magistratus ostendant, quæ quos velit, de istis iterum & accipiat, & rejiciat, &c.* Serranus non Platonis sententiam, sed Ficini servans hujus verba solummodo immutavit, & in extremis omnia turbavit: *Hæc creationis ratio quædam ineatur . . . locus autem is diligitur, qui augustissimus sit, templum videlicet: unusquisque, qui ad suffragia venerit, nomen suum in tabula edito, & ad Dei aram deferto, patris, tribus, generis nomen diserte inscribito: unicuique vero liceto quamcumque tabulam non recte scriptam suspicabitur, de medio tollere, & in foro propalam non minus quam*

per

per dies triginta deponere, ut ab omnibus civibus examinari possit: trecentas tabulas sic approbatas universæ civitati magistratus ostendito: quæ ex earum numero, quas velit, similiter accipiat, & rejiciat pro arbitrio, uti unicuique magistratui placuerit, &c.

Iratus vivo tantis viris, qui non vice simplici de Platone, quem ipse post Homerum deamo, minus attente meriti sunt, uti in hoc opere me conquestum ubique vides: in his etiam verbis multipliciter sibi nimium indulsisse indolesco, tum quod iis non uno in loco affectis medelam minime pararint, quædam aufugerint, quædam etiam ἀπροσδιονύσως verterint. Porro ὁ πόθεν, legendum ᾧ πόσων· & κατὰ νῦν αὐτῷ, potius sit αὐτῶ· nec non πινάκων restituas πινακίων· prorsus necesse est, ut ἰδεῖν importunum deleas, ac illinas δεῖν· demum pro πάλιν reponas καὶ ἐλεῖν· inde mecum transfundas κατὰ λέξιν, & si tibi cor Græce sapiat, inspicies, quam longe a Ficini, & Serrani mente diverto, & ad Platonis accedo: *Electio magistratuum talis esto ... ipsa fiat in templo, quod civitas existimet augustissimum: ferat ad Numinis aram unusquisque civis in tabella inscriptum nomen parentis, tribus, & regionis, in qua quidem municeps sit; & sui ipsius nomen cum his similiter adjiciat: liceat, si quis voluerit, ex tabellis, quæ videatur, contra ac ipse senserit, scripta, accipere, ac in foro appendere per dies non minus, quam triginta. Tabellas, quæ probatæ fuerint in magistratuum electione, usque ad trecentas archontas ostendere oporteat civitati universæ; cives autem sic ex ipsis accepteent, vel rejiciant, uti unicuique placeat.* Perlegas rogo, quot voces præteriere Ficinus, & Serranus, ipse contra, secundum medelam iis factam, omnes Latine dedi, & luculentior sententia prodiit. His adversis, vides etiam in Platone πινάκιον esse breve tigillum paucis nominibus scriptum, imo tam parvæ molis, ut trecentas enumeres; quare nemo hinc colligeret Græcos optimi ævi in more habuisse in tabulis scriptitandi, quod sententiæ meæ unum obnoxium esset.

☼ Pag. 76. lin. 6. Scias me immerito Schultingium, & Heineccium castigasse in numeris recitandis orationum Themistii, cum mihi tunc non adhuc nota esset hujus Sophistæ ἐκδοσις Harduini, & Petaviana fruebar. Interea culpandus Heineccius, qui sat confuse loquitur dum ait .... *Ex Themistio orat. 16. & 18. patet, ubi mentio fit πινακιδίων, καὶ τῦ σιδήρυ*, quando or. 18. pag. 221. lit. A. illevit, πινακὶς, καὶ σίδηρος, at in or. 16. p. 199. lit. C. vides πινακὶς, & πίναξ, nulla vero mentio est τῦ σιδήρυ, nec πινακιδίων. Quam multa corrogarim de πίναξ, πινάκιον, & πινακίδιον, vide pag. 52. & seqq.

☼ Pag. 78. lin. 6. Propterea quod aperte a me negatum est Græcos ceram scriptoriam, & stilum unquam adhibuisse, quis mihi molestus opponere posset verba Asterii Episc. Amaseæ, quæ ut facilius invisas, reperies in act. 4. concilii Nicæni secundi tom. 8. p. 854. lit. C. edit. Ven. licet inibi inficete versa sint: Δορυφόροι δὲ τῆς ἀρχῆς, καὶ στρατιῶται πολλοί· οἱ μὲν τῶν ὑπομνημάτων ὑπογραφεῖς δέλτους φέροντες, καὶ γραφίδας· ὧν θάτερος ἀναρτήσας ἀπὸ τῦ κηρῦ τὴν χεῖρα βλέπει πρὸς τὴν κρινομένην, σφοδρῶς ὅλον ἐκκλίνας τὸ πρόσωπον, ὥσπερ παρακελευόμενος γεγωνότερον λαλεῖν, μὴ κάμνων περὶ τὴν ἀκοὴν, ἐσφαλμένα γράφῃ, καὶ ἐπιλήψιμα, quæ mecum vertas, adjecta parva στιγμῇ ante σφοδρῶς, editiones omnes eam præponunt: *Adsunt satellites proconsulis, & multi milites, atque ὑπομνημάτων Scriptores pugillares, & stilos gestantes, quorum alter, suspensa a cera dextera, martyrem* (Euphemiam) *intuetur, iracunde totam inclinans faciem, veluti jubens, ut clariori voce responderet, ne auscultando laboraret, & falsa, atque nil curata scriberet.* In Græcanica igitur urbe, dicat quis, pictos vides stilos, & tabellas ceratas, (picturam enim describit Asterius). Verum facile reponam Euphemiam Græcam virginem sub Prisco Rom. proconsule martyrium fecisse Diocletiani Aug. tempestate in urbe Chalchedone, & a me multis præstitum esse Romanos aliquando ceratis tabellis usos, nihil igitur mirum est, si Græcus pictor Romanorum illum

lum scribendi morem expresserit, ut omnem arti suæ fidem conciliaret. Hine potius majus sententiæ meæ momentum apponitur, qui primus palam feei Romanos perquam raro ceras γραφικὰς adhibuisse, veluti si quando quid extemporaneum & strictim adnotandum esset: quare opportune & eate Asterius illevit notarios, sive commentarienses illos verba Euphemiæ in ὑπομνήμασι exarasse; & vel a lexicis tenes ὑπομνήματα esse *scripta, in queis capita tantum in rerum memoriam attinguntur:* & Pollux inter nomina ἀδικημάτων, *criminum*, lib.6. c.38. segm.181. enumerat merito prius μνήματα, *acta*, inde ὑπομνήματα, *epitomæ:* advertas, quam inficete bina isthæe Pollueis verba transfudere interpretes, *memoracula*, & *memorialia*. Itaque tantum abest, ut Asterius seripturam ceratam contra atramentariam indueat, ut hane alteram magis firmet, illam Græcos novisse ab episcopi verbis nemo arguet. De Asterio selecta quædam eollegit Fabric. in Bibl. Gr. tom.8. p.607. Pæne oblitus eram hic condocefacere me χειρομένιν jure vertisse *martyrem*, nam rogaris, ut legas, quanta aggesserim infr. ab pag.301. ad 307. de voce χεῖρις, *martyrium*, ita ut isthæc ῥῆσις nova, sed vera notione nunc donata sit, & πολυβόητος audiat inter Eeelesiastieos Scriptores.

✿ Pag. 83. lin. 19. Doctissimi quique in Horat. commentarios intexentes non solum tabellas ceratas finxere, sed etiam parietes cera oblitos, in quibus poetæ, si quid noctu in mentem veniret, exararent, vades sistentes versus in princ. sat. 3. lib. 2.

Dic aliquid dignum promissis: incipe: nil est:
Culpantur frustra calami, immeritusque laborat
Iratis natus paries Dis, atque poetis.

Verum quid facies hominibus, qui a teneris ceram scriptoriam didicerunt? nil mirum inde, si ea etiam parietes ipsos ineruştarint: ceterum Horatius de eera ne somniavit quidem, qui eanit, se nil seribere, eo quod in villa, quo se receperat, malos ealamos, & domum infestam Musis nactus esset, quam sententiam, qui ἀμέσως sequuntur, versus aperte præstant:

Atqui vultus erat multa & præclara minantis,
Si vacuum tepido cepisset villula tecto.

Itaque, dum vates eulpat parietem, is ceratus non est, sed ipsæ ædes frigidiusculæ, & Horatius frigoris erat sat impatiens: vide quantum ineptiarum effutiere, qui sese ab eeris obnubilari passi sunt.

✿ Pag.50. lin. 26. Pro notione voeabuli *sublimis*, quæ a me detecta est, Plauto, & Prudentio addas Terentium in Adelph. 3. 2. v.18. & cum primis carissimum mihi locum in Andr. 5. 2. v.20. & 21.

✿ Pag.101. lin.6. Fugit me ob scribendi festinationem Martialis, qui litteras ad absentes familiares *chartas* etiam vocat lib. 9. ep.100. *Marcus amat nostras Antonius, Attice, Musas, Charta salutatrix si modo vera refert, &c.* Et lib.14. ep.xi. *Seu leviter noto, seu caro missa sodali: Omnes ista solet charta vocare* SUOS.

✿ Pag.117. lin.22. Non sine animi dolentis signifieatione, postquam firmavi chirographa, syngraphas, &c. olim chartis eommissa, non eeris, oblitus sum Justinianum in præfat. illustris Novellæ 73. *calamorum* etiam, & *atramenti* eommeminisse in eontrahentium pactis: inibi siquidem imperator interrogatus ab Joanne orientalium prætoriorum præfecto de eujusdam documenti eommutationis fide, postquam de veritate eonstitisset, hæe mihi appositissima inter eetera reponit: *Videmus tamen naturam ejus crebro egentem rei examinatione, quando litterarum dissimilitudinem sæpe quidem tempus facit: non enim ita quis scribit juvenis & robustus, ac senex & forte tremens; sæpe autem & languor hoc facit: & quidem hoc dicimus, quando* CALAMI, & ATRAMENTI *immutatio similitudinis per omnia aufert puritatem, & nec invenimus de reliquo dicere, quanta natura generans innovat, & legislatoribus nobis præbet causas, &c.* Inde imperator addit novem ipsa capita de instrumentorum eautela ac fide. Quis igitur posthae eeris inhæserit, & tuetur id ge-

genus syngraphas non in chartis exaratas *calamo*, *& atramento?*

☼ Pag.126.lin.23. Ut exemplis d'Orvillii syllabarum, quæ repetitæ facile omittuntur, nostratia addam, scias circa initium Chron. Vulturn. quod Neapoli in Teatinorum chartophylacio servatur, legere est *animeæ*, pro *animæ meæ*: licet Muratorius ediderit *animæ meæ*: imo in mentem revoces etiam in marmoribus id erratum me deprehendisse, uti in illo Capreis reperto, in prim. vers. legitur, ΔΑΙΜΟΝΕΣΘΛΟΙ pro ΔΑΙΜΟΝΕΣ ΕΣΘΛΟΙ, consulas infr. pag. 478. Nunc in mentem venit æterni nominis Salmasium in Trebell. Poll. cap.2. pag.352. in vit. Divi Claudii, eo quod ante vocem *necessariam* *τὸ ne* ob ejusdem sequentis syllabæ concursum ab librario omissum restituit, locum tenebricosum bona luce donasse.

☼ Pag.131.lin.37. Cum vera notio verbi *assidere* ignota antehac sit potissimum medicorum, eorumque etiam, qui ægrotis operam attente navant, plurimæ exemplorum copiæ, quæ attuli, addas quoque bina ex Tacito in vit. Agric. cap.45. *Sed mihi, filiæque præter acerbitatem parentis erepti auget mæstitiam, quod assidere valetudini, fovere deficientem, satiare vultu, complexu, non contigit*. Et paullo post: *Omnia sine dubio, optime parentum, assidente amantissima uxore, superfuere honori tuo, &c.*

☼ Pag.148.lin.4. Pro luce vocis ἐπήκοος, de qua multa dicta sunt, addas, quæ offert Almeloveenius in præf. fast. cons. p. 35. scil. Latinos, quos Deos Græci salutabant ἐπηκόους, dixisse *exoratos*, recitatque quosdam lapides: *EX. ORAT. procul dubio est una vox, nempe EXORATO, quomodo &* Isis exorata *obvia est apud Gruterum pag. 83. Et huc quadrat Hercules εὐάκουστος apud eundem pag.49. num. 1. & Ἄρτεμις ἐπήκοος pag. 40. num. 10. Isis ἐπήκοος pag. 73. num. 1. & HERC. EXORATVS in inscriptione vigesima prima earum, quas nunc mitto*. Interea adverte nihil adnotasse Almeloveenium in saxo, quod affert ex Grut. p. 40. n. 10. a me multis restitutum.

☼ Pag.153. lin.26. Sero memini Lucianum famosum ἱμάντα Junonis κεστὸν appellasse p.724.725. edit. Reitzii, vides, quam parum curate poetarum principem lectitabant, inquit siquidem; Ὁρᾷς ὅσων ἀγαθῶν ὁ χρυσὸς αἴτιος, εἴγε καὶ μεταποιεῖ τοὺς ἀμόρφους, καὶ ἐρασμίους ἀπεργάζεται, ὥσπερ ὁ ποιητικὸς κεστός, κ.τ.λ. *vides quantorum bonorum aurum causa sit, siquidem deformes etiam refingit, & ut poeticus ille cestus, &c.* Ne mihi, rogo, prohibeas, quo minus ad Homeri decus patefaciam etiam Themistium orat.18. p. 218. edit. Harduini lit. D. apposuisse κεστὸν, pro ἱμάντα contra tanti vatis mentem: atque id peccatum recoxerat orat.16. p.209. lit. B. Ποῖον φάρμακον Πολυδάμνας τῆς Αἰγυπτίας ἐγκεκραθὲν οἴνου κρατῆρσι, ἢ ποῖος κεστὸς Ἀφροδίτης, κ.τ.λ. *Ecquod Ægyptiæ Polydamnæ medicamentum vini crateribus infusum, aut quis Veneris cestus, &c.* Miror hunc sophistam errasse quidem in voce κεστός, non autem in voce φάρμακον Πολυδάμνας· quod doctissimi quidam vocant νηπενθὲς, cum ea vox in Hom. sit simplex ἐπίθετον ipsius φαρμάκου· & usque iratus sum Lasenæ nostrati, qui volumen inscripsit, *De Homerico nepenthe*, pro, *De pharmaco Polydamnæ*: in eandem sirtim impegit Jo. Conradus Barchusenius de medicinæ orig. & progr. qui etiam διατριβῶν sat longam exaravit, titulumque etiam apposuit, *De Hom. nepenthe*, quæ satis incocta est, nec Lasenæ librum meminit.

☼ Pag.182.lin.9. Oblitus sum, licet tot exempla pro notione *pædadogi* corrogarim, id quod me docuit Salmasius H. A. to.1. p.475. dum de Commodi imp. *pædagogo* Lampridio sermo est cap. 1. *Pitholaus* τροφεὺς *Commodi*, *Latini prædagogum vocant, qui Græcis* τροφεύς· *atque etiam papatem, cujus vocis frequens occurrit mentio in vetustis martyrologiis, Juvenalis: Timidus prægustet pocula papas*. Vides, quanti decoris & famæ erat *pædagogi* munus, ut hoc honestissimo nomine salutaretur, *papas* scil. sive *pappas*. Idipsum teneo a Mazochio in adnor. in Kalend. p. 628. *Papas, papatis vox Latina est, forsitan ex Græca* πάππας . . . *derivata,*

ac

ae pædagogum significat ; glossæ Isidori : Papas, pædagogus, qui sequitur studentes . . . *At notabilis est Juvenalis hanc vocem usurpantis locus sat.6.632.* . . . Timidus prægustet poeula papas . . . *Ac mirabar equidem, quanam de causa hoc vocabulum a Latinis OMNIBUS lexicis absit, cum eo nobilis satyrarum scriptor uti non dubitarit :* inde ipse clariss. Mazochius asserit se in Rabano feminas παιδαγωγούσας, *papatissas* nomine nactum esse. Nec prætercam Jungermannum in Pollucem lib.4. n.149. qui Meursium castigat, emendantem, & convertentem in laudatis glossis Isidori vocem *pappas* in *pappus : Cur enim*, inquit, *mutemus, cum vel Juvenale teste omni exceptione majore nitatur, qui extrema satyra 6.* Timidus prægustet pocula pappas, &c.

Interea autem ipse demirari nunquam desinam tot doctissimos viros tam pauca de voce *pædagogus* tum Græce tum Latine commentatos, cum cernas sat multa, & fortasse non contemnenda nos aggessisse, & quantum præjudicati ab hominum mente detersisse. Conquerendum mihi etiam de Mazochio, qui de ῥύσει *comes* nihil prorsus adjecit, qui in laud. Kal. de actis SS. Viti, Modesti, & Crescentiæ sanequam erudita apposuit, nec advertit Modestum, & Crescentiam a Romano *breviario* 15. Jun. salutari *comites* Viti; contra vero in Capuano (vid. Kal. Mazoch. p.628.) is, qui eas ternas *lectiones* confinxit, vocem *comitibus* inficete invertit in *comitantibus ;* ipse vero multa testium vi patefeci idem esse *comitem*, ac *pædagogum*. Hic autem te parum resistere jubeo, ut superna Mazochii verba pensites dictantis se mirari *a Latinis OMNIBUS lexicis vocabulum papas*, sive *pappas abesse :* scias autem tanti viri auctoritatem, (quam magni semper pendo,) atque παῤῥησίαν id ajentis statim docilem meam sibi fidem obstrinxisse : verum nescio, quæ amicitiæ vis, quam neque heri, aut nudius tertius cum diligentissimo Jac. Facciolato contraxi, ad hujus politissimum lexicon invisendum impulit, & statim oculis fidelibus se obtulit mihi carissima vox *pappas*, quam verna linqua probe interpretatur *ajo*, recitatque *notabilem* Juvenalis locum; imo piget me eandem vocem etiam in Pasini minimæ molis lexico invisere, ut ingentem Ling. Lat. thesaurum taceam ; sed noluissem id perquam leve in præclarissimo Mazochiani Kal. opere advertisse; unum doleo, quam vocem *pappas* illustrandam suscepit, in ea neminem ex supernis eruditissimis viris recitasse, ne Henricum quidem Stephanum, qui in Thesauro eadem, quæ cæteri, adnoravit. Demum an inflectenda sit ea ῥῆσις *pappas, æ*, cum Facciolato, an *atis* cum Salmasio, & Mazochio, inquirant, queis pinguius otium suppetit. Hic mihi addere liceat, Sophoclem in Electra inter dramatis personas adcensuisse Orestis pædagogum senem, παιδαγωγὸν πρεσβύτην τροφέα· quænam sint hujus partes & munus, eas scil. quas ipse definivi, ubique dramatis legere est. Etiam in Terent. in Phorm. invises munus pædagogi 1. 2. v. 93. atque ibid. Sophronam nutricem παιδαγωγοῦσαν ubique hujus comœdiæ.

☩ Pag.182.lin.25. Apposui mihi carissimum Luciani locum, sed dimidiatum, nunc totum hic appendam ex præclara, nitidaque Frederici Reitzii editione to.2. p. 446. quem miraberis non advertisse affectissima quædam verba in Græco xeμένῳ, & Latine dedisse eadem contra fidem, nec sententiam concludentia : utrumque fortasse non male a me restitutum accipies : Ἄξιον τοίνυν ἀναθεῖναι τοῖς θήλεσιν κακοῖς τὴν ἄῤῥενα τῶν παίδων ἀγωγήν. Ὄρθριος ἀναστὰς ἐκ τῆς ἀζύγου κοίτης, τὸ ἐπὶ τῶν ὀμμάτων ἔτι λοιπὸν ὕπνον ἀπονιψάμενος ὕδατι λιτῷ, καὶ χιτωνίσκον, καὶ χλανίδα ταῖς ἐπωμίαις περόναις συῤῥάψας, ἀπὸ τῆς πατρῴας ἑστίας ἐξέρχεται κάτω κεκυφὼς, καὶ μηδένα τῶν ἀπαντώντων ἐξ ἐναντίας προσβλέπων. Ἀκόλουθοι δὲ καὶ παιδαγωγοὶ, χόρος αὐτῷ κόσμιος, ἕπονται, τὰ σεμνὰ τῆς ἀρετῆς ἐν χερσὶν ὄργανα κρατοῦντες, οὐ πριστοῦ κτενὸς ἐντομὰς κόμην καταψήχειν δυναμένας, οὐδὲ ἔσοπτρα τῶν ἀντιμόρφων χαρακτήρων ἀγράφους εἰκόνας, ἀλλ' ἢ πολύπτυγοι δέλτοι κατόπιν ἀκολουθοῦσιν, ἢ παλαιῶν ἔρ-

γων ἀρετῆς φυλάττουσαι βίβλοι. Κἂν εἰς Μουσικοῦ δέοι φοιτᾷν, ἀμελὴς λύρα· quæ sic versa in Reitzio vides: *Æquum igitur opponere muliebribus istis malis virilem puerorum vivendi rationem. Mane surgens de cælibe lecto, reliquum adhuc in oculis somnum simplici aqua postquam abluit, sacra chlamyde humeralibus connexa fibulis, paterna domo egreditur dejecto vultu, ac neminem eorum, qui ex adverso veniunt, contuitus. Pedissequi autem illum, & pædagogi, decens caterva sequitur, honesta illa virtutis instrumenta manibus tenentes, non secti serra pectinis incisuras mulcere comam aptas, neque specula, objectarum formarum nec-pictas imagines; sed vel multiplices tabellæ a tergo sequuntur, aut antiquorum operum virtutes servantia volumina; &, si ad Musicum eundum sit, canora lyra*. Corrupta verba χιτωνίσκον, καὶ χλανίδα interpretes sanarunt χιτωνίσκον χλανίδα, & verterunt, *tuniculam lanam*, olim legebatur sat invenuste ἱερὰν χλαμύδα. Sed opus ac labor est in confingendis verbis in utraque lingua, οὐδὲ ἔσοπτρα τῶν ἀντιμόρφων χαρακτήρων ἀγράφους εἰκόνας, quæ neque Reitzius, neque reliqui doctiss. interpr. curarunt: itaque plenus audaciæ, quo quid sententiæ conciliem, aptarem, οὐδὲ ἔσοπτρα, οὐδὲ ἀντιμόρφων χαρακτήρων γραφικὰς εἰκόνας, *neque specula*, *neque diversi sexus pictas imagines*, pueri φιλέλληνες norunt χαρακτὴρ in Galeno adnotare etiam *sexus*, quod a lexicis etiam habes: & nunc mens Luciani palam est, nempe pueros ingenuos ad litteras addiscendas itantes libros secum gestasse, non specula, neque amasiarum pictas imagines: quis sane ferat χαρακτήρων ἀντιμόρφων verti *objectarum formarum*? & voces ἀγράφους εἰκόνας, *imagines non pictas*, quod sane interpretamentum nihil menti ingerit. Ceterum πολύπτυχοι δέλτοι non sunt *multiplices tabellæ*, cum ostensum a me sit tabulas scriptorias omnino ignorasse Græcos, etiam puellos, quare dicas *multiplices libelli*. Sed quod magis instat, advertam, vides pædagogos quanti habitos, ut χόρος κόσμιος salutarentur. Addas pro pag. 509. lin. 39. verbum, φοιτᾷν in notione *eundi ad puerorum scholas*. Atque hæc de Luciani χωρίῳ sat tenebricoso, nunc bonam fortasse lucem adepto.

☼ Pag. 187. lin. 37. Miror Casaubonum, sed magis Salmasium, qui in Hist. Aug. to. 1. p. 26. quæsitissima congesserunt de penula, in Paulli epistolam 2. in Tim. 4. 13. ubi ea vox illita est, eamque tantum vexarunt interpretes, ita ut etiam calamariam thecam fuisse quidam cogitarint, nil prorsus adnotasse, imo ne meminisse quidem. Heineccius in exercit. 1. de habitu, & insignib. sacerdot. Apost. to. 2. p. 74. edit. Genevæ 1746. hunc Paulli locum illustrare aggreditur, sed jam occupata recoquit, neque qui penulam *atramentarium* interpretati sunt, legerat.

☼ Pag. 236. lin. 36. Sat obscuro Pausaniæ loco, & a doctis viris contra fidem Græcam Latine dato multam lucem impertitus sum, hos interpretes transversos egit vox βιβλία, *libelli*, quam ipse confinxi βυβλία, *chartæ*, inde Pausaniæ verba γνησίῳ nitori reddita sunt: in eaque medela salutes me non hariolum, sed vatem; etenim cum Zonaras Annal. lib. 10. num. 14. p. 497. edit. Paris. fere eadem verba adhibuisset, ab Pausania mutuatum esse fateαris oportet, & mecum conjurans pro ὥσπερ βυβλία apposuit clarius ὡς χάρτην, legerat igitur βυβλία, non vero βιβλία· ita sane scripsit Cæsaris, & Hirtii militarem dolum narrans, quo Decimum de suo adventu Mutinam certiorem faceret: Μολίβδου λεπτὸν ἔλασμα ποιήσαντες ἔγραψαν ἐν αὐτῷ, καὶ ὡς χάρτην αὐτὸ ἑλίξαντες κολυμβητῇ διενεγκεῖν ἔδωκαν, κ.τ.λ. *in lamina plumbi tenuissimi, quid vellent, inscripserunt, eamque chartæ instar convolutam natatori perferendam dederunt, &c.* rogaris, ut Pausaniæ verba cum his Zonaræ compares, porro non tam ovum ovo simile adstrues.

☼ Pag. 267. lin. 12. Nil suaviter vivo, quod in hac Homerici vasis longiuscula descriptione me, qui in tanti vatis cultu immorior, parum aberrasse deprehendi, & nemo me incastigatum dimittat, qui binas illas icunculas sub Homero adsidentes fecerim

cerim viros, cum sint viragines, scilicet Ilias, & Odyssea; ceterum earum habitus, vestes, arma & reliqua, quæ a me descripta legis, ita scalpta, atque ab artifice exhibita sunt; quoniam autem imaguneculæ sat exiguæ sunt, pro sexus discrimine, facile intuentium oculos fallunt.

✿ Pag.268.lin.15. Parum me urit, quod in hac dignoscenda pictura hospitem me incuses, etenim cum non sat luculento loco pendeat, minutæ quædam partes oculos effugiunt: quare eam horis meridianis intuitus deprehendi non esse Apollinem, vel Ariona, sed Polyphemum, ad ejus enim pedes trunca pinus projecta jacet, sinistra sat nodosam, ac rusticitatis plenam regit lyram: in ejusque fronte præter binos oculos, paullo superne in medio tertius conspicitur. Itaque picturam interpretarer Galateam Polyphemo amore furenti pugillarem mittere, in quo vel ficta ἐρωτικά verba scripserat, vel libellum dicas, quo ei monstrosum corporis habitum exprobraret: vide Theocritum idyll. xr.

✿ P.289.lin.18. Si præterea plura exempla expostules de voce πτυχαί in notione *libelli*, sive δέλτῳ, exstant in Euripidis Iphig. in Taur. v.727. δέλτου πολύθρηνοι δίπτυχαί· & v.760. ἐν δέλτου πτυχαῖς· & v.793. ταρεὶς γραμμάτων διπτυχάς.

✿ Pag.295. lin.37. Tot doctissimorum Scriptorum choro, qui de priscis dierum appellationibus turbata omnia dedere, accenseas magnum Brissonium init. commentarii de spectac. & de feriis, qui candide fatetur se Politiani sententiam secutum: quoniam autem & famosum Dionis locum, uti ceteri, interpretatur, & ad Christianos Scriptores solummodo provocat, quo firmet veteres dixisse *diem Solis*, *Lunæ*, *&c.* perquam parum me piget tanti viri nomen præteriisse. Unum miror ἐν πάνυ Seldenum hunc Brissonii commentarium non vidisse, haud dicere ausim ejus libello usum esse, cum fere eadem veterum Scriptorum loca utrobique inviserim. Ceterum hanc Brissonii lucubrationem sat concinnam adeas, si scire aveas, quando dies hebdomadis salutari cœpti sint *feriarum* nomine, quod more suo συντόμως, & eleganter exsequitur.

✿ Pag.307. lin.21. Ad stuporem miratus sum Tullium non oboluisse horum Homeri versuum νόθειαν, qui in ep.7. lib. 3. ad Q. Fratrem eos recitat, eo quod judices Gabinium absolverunt, & ait Jovem Romam proluviem immisisse, & vias, publica ædificia, ac tabernas pessumdatas: itaque dicas hos famosos versus longe ante Cic. in Iliada immissos.

✿ Pag.312.lin.39. Quo certior sis ethnicos, qui de Hebræorum rebus locuti sunt, facile in errores abreptos, consulas Casaub. in hist. Aust. to.2. p.351. ubi decumana Trebel. Pollionis σφάλματα, dum de Mose quædam narrat, aperit.

✿ Pag.313.lin.25. Adeo firmum est interpretamentum, Romanos confudisse vocem *Sabbatum*, ac *Saturnum*, ut Chaldæi hunc planetam salutarint nominibus שבת, שבתאי, שבתי, rogaris, ut saltem lexica adeas: & constat, necnon a me vice multiplici præstitum est Chaldæos non parvam vocabulorum vim, ac notionem a Græcis, Latinisque mutuo accepisse.

✿ Pag.326.lin.3. Ut hunc famosum Porphyrii locum, & æneam scaphulam melius exornem, adjiciam, quæ mihi præstat Reimarus ὁ πάνυ in adnot. in Cassium p. 1160. & ab magno Valesio mutuatus est:
„ Epiphanius in Ancyroto Antinoi sta-
„ tuas lusorium navigium adjunctum ha-
„ buisse scribit p.503. (p. 109. C. T. II.
„ Opp. edit. Colon. fol.) ὁ Ἀντίνοος ὁ ἐν
„ Ἀντινόῳ κεκηδευμένος, καὶ σὺν λυσωρίῳ
„ κείμενος ὑπὸ Ἀδριανοῦ ὄντα κατεπείγη.
„ Cujus rei non ea causa est, quam pu-
„ ravit Scaliger in notis ad Eusebii Chro-
„ nicon (p.214. a.) quod scilicet Anti-
„ nous, dum per Nilum navigat, periis-
„ set; sed quædam paullo abstrusior cau-
„ sa est, quam hic ponam. Ægyptii e-
„ nim cum dæmones fingebant, eos non
„ in solido ac stabili statuere consueve-
„ rant, sed in navigio. Ita Solem alios-
„ que omnes effingebant, ut scribit Por-
„ phyrius in libro de antro Nympharum
„ in Odyssea (p. 566.) ubi notat ea re
„ indicari, dæmones illos esse animas,

„ quæ ſupra humidum feruntur, & in „ generationem pronæ ſunt. Idem teſtatur & Clemens Alexandr. lib.V. *στρωματ.* (p.566.C.) his verbis *Αἰγυπτίων οἱ μὲν ἐπὶ πλοίου, οἱ δὲ ἐπὶ κροκοδείλου τὸν ἥλιον δεικνύουσι*. Sed omnium optime Marcianus lib. II. Philologiæ, in „ fine, (p.43. edit. Plantin. Lugd. B.1599. „ 8.) ubi eam navim deſcribit Solis, *cui* „ *nautæ VII. præſidebant. In prora felis* „ *forma depicta, leonis in arbore* (ideſt „ malo) *crocodili in extimo videbatur.* „ *In eadem rate fons quidam lucis æthereæ arcanis fluoribus manans in totius* „ *naturæ* (mundi) *lumina ferebatur.* Vulgo, *felix forma depicta*, legitur mendoſe: „ huc uſque Valeſius. Vides præter Porphyrium, quem etiam ipſe laudavi, ex reliquis aliorum Scriptorum exemplis ab hoc ſummo viro collectis, numina per aquas vectari. Ceterum unicuique mirum futurum neque Valeſium, neque Reimarum bigam virorum *ἑλληνικωτάτων* advertiſſe grandem labem in Porphyrio *ἐς τινας* ſcil. pro *ἀστέρας*, quo ſententia nil laboret, & fruſtra ſit.

☼ Pag.341.lin.16. Ut conſtet me probe immutaſſe *ὀκτὼ* in *ἑπτὰ* in Heraclide loquente de cæleſtibus planetarum orbibus, quos nullusdum octonos dixerit: (quem latet ſcribas in numeris adnotandis ſæpe hallucinatos, quippe numeros per notas appingebant:) exemplum *ἐυκαιρον* præſtat Thomas Mangey in nuperrima, ac eleganti Philonis *ἐκδόσει* Londini 1742. vol.1. p.505. ubi pro *ἓξ* jure apponit *ἑπτά*, vide ibi adnotat. Si vero quis opponat loqui Heraclidem de omnibus cæleſtibus ſphæris, reponam Tullium in ſomn. Scip. novem, non vero octo fuiſſe edicentem; vel ſaltem ad diſtractas tunc temporis philoſophorum opinationes confugiendum.

☼ Pag.353.lin.3. Quo firmem urbes a figura nomen adeptas, & præter Clupeam, quæ inſtar clypei exſtructa erat, & exemplum ipſe appoſui, Blaſius Cariophylus de vet. clyp. p. 42. iſthæc mihi præterea præſtat: *Denique nonnullæ inſulæ, & urbes, quoniam clypei Argolici formam exhibeant* Ἀσπὶς, *vel Clupea denominatæ; & ne longus ſim, aliquas tantum enumerabo. Libyæ urbs, quædam in promontorio Mercurii Stephano dicitur* Ἀσπὶς, *ac Silio Italico Punic.* 3. 244. In clypei ſpeciem curvatis turribus Aſpis, *Plinio vero Clupea* 2. *N. H.* 4. *unde in maximo errore verſatur Ptolemæus, qui diverſas fecit urbes. Inter Tejum, & Lebedum jacet quoque Strab.* 14. *p.*643. *νῆσος* Ἀσπὶς, inſula Aſpis. Ἀσπὶς *etiam urbs Macedoniæ apud Stephanum. Scuto Gallico Cyprum inſulam Hyginus fab.* 276. *comparavit.*

☼ Pag.354.lin.8. Si cupias, poſtquam ſat multa de Saturni *δρεπάνῳ*, ejuſque etymo dicta ſunt, noviſſe, quo ejus falx projecta ſit, poſteris mandavit Pauſanias lib. 7.c.22.p.582. in promontorium ſcil. Drepanum prope urbem Bolinam in Achaja: Ἐφεξῆς *δὲ ἄκρα τε ἐς αὐτὴν ἔχει τὴν θάλασσαν, καὶ ἐπ' αὐτῇ λέγεται λόγος, ὡς Κρόνος τῆς θαλάσσης ἐνταῦθα ἔῤῥιψε τὸ δρέπανον, ᾧ τὸν πατέρα Οὐρανὸν ἐλυμήνατο· ἐπὶ τούτῳ δὲ καὶ τὴν ἄκραν Δρέπανον ὀνομάζουσιν.* Culpandus Cellarius, qui hunc Pauſaniæ locum oblitus eſt, nec non Mazochius, qui tot de urbibus *Δρεπάνοις* commentatus eſt.

☼ Pag.358.lin.2. Neque ſolummodo cuique mirum fore reor Homerum nunquam digitos, *δακτύλους*, meminiſſe, verum etiam, ſi centies evolvas ejus divinum opus, neque *ἄρθρα*, qui *κυρίως* digitorum *articuli* ſunt, neque *ungues*, *ὄνυχας*, invenies. Scias, cum in tanto vate ipſe multa divinarim, cur digitos, eorumque partes taciturniſſimus prætereat, quoniam veſtigare non ſatis ſum, me vivos rodere ungues.

☼ Pag.368.lin.8. Si aveas noſcere etymon vero propius vocum *Mars*, & Ἄρης, adeas, quæ eruditiſſime, uti ſuus eſt mos, diſputat Perizonius, præter ceteros interpretes, qui ab ערץ, ſive מעריץ, *violentus*, *terribilis* educit, eamque bonam originem exquiſitis firmat exemplis, vide adnotat. in Ælian. p.603. &c.

☼ Pag.367.lin.31. Fateor me humana paſſum in voce *σάκος*, quare parvam in eam vocem adnotationem ab v.31. ſcil. ad 36. delendam jubeo.

Pag.

☼ Pag.370. lin.42. Rogaris, ut binos extremos versus pag. 370. circa Jovis fulmen versantes superiori §. adscribas, in quo de hoc numine fulgeratore sermo est: de hac importuna *μεταςάσει* typographum incuses.

☼ Pag.378. lin.18. Dictum est Regem in Herculanei ruderibus reperisse mensam ingentis ponderis ex ære argento in quibusdam partibus ἰματωτικῶς immisso splendidam, quatuor pedibus facili torno effictis nixam, equorum, & avium exstantium capitibus affabre elaboratis in quatuor superioribus angulis elegantem: neque hariolationibus me indulsisse credas, cum assertum sit fuisse sacrificiis addictam; parilem enim tibi præsto ex Boissardi antiquit. tom. 4. pag. 58. quam etiam exscripsit Gruterus in thes. inscript. p. 1076. & in hac siquidem, ut sacrificalem esse certo dicas, vides tripoda impositum cum scypho, & prope adjecta simpulum, lituum, facem, & lucernam, nec non coronam, qua fortasse sacerdotes cingebantur: quod adnotandum ratus sum, inaudieram enim in longe diversas sententias scissos doctissimos cives meos, ut etiam lectisternium confinxerint; rogaris, ut vel Boissardum, vel Gruterum adeas.

☼ Pag.385.lin.35. Ut constet revera me divinasse etymon, & notionem vocis ὑπερφίαλος, *superbus*, adjiciam verba Aristophanis mihi appositissima, quæ piget me oblitum esse, in vespis v.1339.

Α'λλ' ἐκ ἀποδώσεις, ἐδὲ φιαλεῖς οἶδ' ὅτι,

Ita vertunt:

Verum negabis sat scio; haud facies opus.

Vides igitur verbum φιαλεῖν valere idem, ac *necesse esse*, non vero ut explicat scholiastes ἁπλῶς *opus aggredi*: hujus verba accipias: Φιαλεῖς, τῷ ἔργῳ ἐπιβαλεῖς, Ο῞μηρ☉, Αὐτὸς γὰρ ἐφίαλε τοῖδ' ἔργα, ἀντὶ τοῦ ἐπιβάλετο. Καὶ φιαλῶμεν, φήσι, τῷ ἔργῳ ἐπιβαλῶμεν, ἐπὶ τοῦτο ὁρμήσομεν. Φιαλεῖν γὰρ τὸ ἄρχεσθαι τοῦ πράγματ☉, ὁ αὐτὸς Α'ριστοφάνης,

Α῎γε δὲ σὺ ταχέως ὕπεχε τὴν φιάλην, ὅπως
Ε῎ργῳ φιαλῶμεν δεξάμενοι τοῖσι Θεοῖς.

Α῎λλως, τὸ τῇ φιάλῃ πιεῖν. Νῦν δὲ ἴσως καὶ κακεμφάτως· quæ sic mecum vertas: Φιαλεῖς, *est, opus aggrederis, teste Homero, Ipse autem aggressus est opera, pro eo quod dicitur, cœpit facere. Et* φιαλῶμεν, *idest, opus aggredimur, animum appellimus.* Φιαλεῖν *enim est ordiri rem; & ipse Aristophanes:*

Age tu cito porrige phialam, ut
Opus aggrediamur orantes Deos.

Aliter, phiala propinare. Hic fortasse & obscœne accipiendum.

Ipsissima verba recinit Scholiastes in Pace vers. 431. quæ, ne actum agam, missa facio. Addam solummodo, quæ Flor. Christianus in hunc comici locum adnotat, ut advertas, quantum porro ab notione verbi φιαλεῖν discessere ipse, & scholiastes: *Verbum hoc videtur quibusdam ab Aristophane novatum, sed non ita est, nam antiqui usurparunt pro* ἐπιβαλεῖν τῷ ἔργῳ, *cum accingunt se ad opus: Homerus,* Αὐτὸς γὰρ ἐφίαλεν τοῖδ' ἔργα· *idem comicus noster in Vespis,* Οὐδὲ φιαλεῖς οἶδ' ὅτι, *etsi illic intelligitur cacemphaton. Grammatici* φιάλην *dictam putant, quasi* πιάλην, *quasi liceat inde* πιεῖν ἅλις· *Ego putem* φιαλεῖν *primum dictum de libatione phialæ, inde traductum ad opus quodlibet, quod qui incipit, videtur delibare.* Primum vides nil novi Christianum nos docuisse, sed quæ dixerat scholiastes, suffuratum esse: deinde eo quod uterque originationem vocis φιαλεῖν ab Hebræo fonte haud didicerant, nil nisi verba sat inficeta nobis propinarunt. Mihi cordi est reperisse in Aristophane τὸ φιαλεῖν esse non *opus aggredi*, sed secundum stirpem Phalegicam valere *agere, quod honestum est, & quod τὸ πρέπον postulat*: hinc ὑπερφίαλ☉ est, *qui contra, quod decorum est, agit*, uti multis ostendimus, licet obliti binorum Aristophanis locorum, qui & etymon, & significationem apprime firmant; atque inter nugas germanas amandetur Græculorum veriloquium deducentium voces φιάλη, & φιαλεῖν ab πίειν ἅλις.

☼ Pag.392.lin.12. Ut etiam atque etiam hanc eximii pretii Herculanensem picturam exteris commendem, & veterum Scriptorum auctoritate magis honestem, in men-

mentem nunc venit Pausaniæ locus p.514. ubi etiam legas astragalorum lusum proprium puellarum fuisse, quocum belle conspirat Herculanensis pictor: adnectam longiusculum κείμενον Pausaniæ sat affectum, ejusque interpretamentum perquam ἄπιστον, & mirum est Kuhnium nihil in eo advertisse: Ἔστι δὲ καὶ Χάρισιν ἱερὸν, καὶ ξόανα ἐπίχρυσα τὰ ἐς ἐσθῆτα, πρόσωπα δὲ, καὶ χεῖρες, καὶ πόδες λίθου λευκοῦ· ἔχουσι δὲ ἡ μὲν αὐτῶν ῥόδον, ἀστράγαλον δὲ ἡ μέση, καὶ ἡ τρίτη κλῶνα οὐ μέγαν μυρσίνης. Ἔχειν δὲ αὐτὰς ἐπὶ τοιῷδε εἰκάζοι τις ἂν τὰ εἰρημένα, ῥόδον μὲν, καὶ μυρσίνην Ἀφροδίτης τε ἱερὰ εἶναι, καὶ οἰκεῖα τῷ ἐς κάλλος λόγῳ. Χάριτας δὲ Ἀφροδίτῃ μάλιστα εἶναι Θεῶν· ἀστράγαλόν τε μειρακίων τε, καὶ παρθένων, οἷς ἄχαρι οὐδέν πω πρόσεστιν ἐκ γήρως· τούτων εἶναι τὸν ἀστράγαλον παίγνιον. Τῶν Χαρίτων δὲ ἐν δεξιᾷ ἄγαλμά ἐστι Ἔρωτος, ἑστηκε δὲ ἐπὶ βάθρου τοῦ αὐτοῦ· quæ ita versa sunt: *Suum habent & Gratiæ templum, simulacra lignea sunt, veste inaurata; facies, manus, & pedes e candido marmore: earum una rosam, talum altera, myrti frondem exiguam tertia præfert. Quæ sit insignium ratio facile conjiciat, qui attenderit rosam, & item myrtum Veneri sacram, quod stirps utraque eximiam habeat pulchritudinis speciem: Gratiæ vero Veneri præ ceteris Diis attributæ sint: talus quidem adolescentulorum, & virginum lusionem significat, quæ a natu grandioribus aliena, teneræ ætati non indecora est. In eadem basi Cupido Gratiis adstitit a dextra.* Ut stet priscus honos Græco κειμένῳ, & bonis hisce Pausaniæ verbis, librariorum peccata abstergenda sunt: quorum primum sat enorme est ἐκ γήρως pro ἐκ λήρου, facile siquidem fuit λ invertere in γ, atque inde nativa emicat sententia: *Talus lusus adolescentularum est, & virguncularum, queis non est prorsus indecorum, si ludant, & nugentur*: quæ apposuit Kuhnius nihili sunt, & Græce non exstant, *talus quidem adolescentulorum, & virginum lusionem significat: quæ a natu grandioribus aliena, teneræ ætati non indecora est*. Sane nugari & ludere proprium ejus ætatis est: hinc Phraathes Demetrio a fuga iterato retracto talos aureos donavit, quo puerilem levitatem exprobraret, vid. Justin. lib.28. c.9. Alterum peccatum, quod vel tiro noscitat, τὸν ἀστράγαλον παίγνιον, immutes τῶν ἀστραγάλων παίγνιον. Tutemet vides importune versum τὸν κλῶνα οὐ μέγαν μυρσίνης, *myrti frondem exiguam*, reponas *myrti ramulum*. Præterea vox Θεῶν ad *Deas* pertinet hic, non ad *Deos*; & μειρακίων dicas *adolescentularum*, non *adolescentulorum*, & ἐπὶ βάθρου αὐτοῦ non est *in eadem basi*, sed *in ipsis gradibus*; ascendebatur igitur ad hasce Gratiarum statuas: quas adnotes etiam indutas confictas, cum nudas scalpi, & pingi in more fuisset. Atque hæc διὰ βραχέων de Pausaniæ verborum sententia, & medela.

✠ Pag.457.lin.24. Annum Puteolanæ coloniæ longe ante Cic. etiam ipse Mazochius fatetur tum ex Liv. tum ex Puteol. saxo. Hic mihi liceat adnotare Mazochii Vatinianum in Neap. libertatem odium, qui monumentum, quod alterius urbis certum ipsemet fatetur, optaret, ut Neapolitanum esset, & quibusvis illud machinamentis contra urgere adnititur: neque summum virum voces *deducta colonia* ab incœpto deterruere, quando ipse pag. 241. dejerat Neapolim nunquam *deductos* veteranos, seque ab eo odii pleno ῥήματι τῷ *deducere* semper abstinuisse. Accipias ejus disertissima verba, quo mihi præstes fidem, & te consulendi p. 238. fasce levem: *Ut quod res est fatear, certissimum coloniæ Neapolim deductæ tempus esset, si quæ tabula Neapoli in domo Hadriani Guilielmi posita a Grutero p. 107. recitatur, ea Neapoli effossa fuisset: quæ sic incipit:* AB. COLONIA. DEDVCTA. ANNO. XC. N. FVFIDIO N. F. M. PVLLIO. DVO. VIR. P. RVTILIO. CN. MALLIO. COS. OPERVM. LEX. II. *deinde lex* parieti faciundo *bene longa sequitur. Atqui si de colonia Neap. hic ageretur, eam jam ab anno V. C. 558. conditam fuisse oporteret: quid si ab anno 558. annos 90. numeres, incides in annum 648. quo suprascripti consules processerunt. Quo pacto igitur Strabo ab urbibus ἐκβαρβαρωμέναις Neapolim excepisset? Verum hanc pulcherrimam tabulam in agro Puteolano*

lano fuisse repertam non est dubium. Pulchre autem tempus deductæ Puteolanæ coloniæ ab Livio signatum cum eo anno, qui hinc colligitur, congruit: de quo vide Pighianos annales. Ita Mazochius. Et quoniam pro tuenda *αὐτονομίᾳ* opportunæ sunt querelæ adversus magnos viros, conqueror etiam de Reinesio, qui nescio qua mentis vertigine sine vade & teste edicit Neapolim vocitatam esse *coloniam Juliam* pag.98. in Syntagm. inscript.

✠ Pag.485.lin.39. In omni hujus cap. parte 4. ostendere aggressus sum Neapoli unas Græcas epigraphas repertas superioribus sæculis, & mea etiam scribentis ætate multos ejus linguæ lapides erutos, nunquam vero Latiales: consulto prætermiseram marmor illud, (quod paucis ante annis ante Mariæ Rotundæ prostabat, & quis mihi facile opponere quivisset;) nam vel puer decennis noscitat a Capacio pag. 14. confictum, & miror Gruterum illud in suum thesaurum immisisse p.193.

POSTVMIVS · LAMPADIVS
V · C · CAMP
TEMPLA · CLIVOS · ET · PLATEAS
NEAPOLEOS · RESTITVI · CVRAVIT

Porro vides, etiamsi verum sit hoc marmor, non Neapoli erectum, sed alibi, uti clare ostendit vox *Neapoleos*, quæ sane abundaret, si in hac urbe scalptum esset; quod mihi abunde sufficeret, quo sententiam meam tutarer Latina epigrammata Græcam civitatem nunquam condidisse. Attamen, si Lampadius consularis Campaniæ Neapoli, ea, quæ lapis dicit, restituisset, everteret sane, quod a me firmatum est, urbem nostram Campano consulari nunquam paruisse, sed Græcanicos habuisse magistratus, veluti demarchum, &c. quare cum lapis historiæ monumentis resistat, *νοθείας* certo arcessas. Quis præterea credat Lampadium tot tantaque restituisse? quænam tempestas, vel quænam barbararum gentium illuvies Neapolim invaserat, ut templa, clivos, vias pessum dederit? Præterea, si Capacius inscriptionem confinxerit, haud norat vocem *plateas* pro *vias* esse inficetissimam, neque in lapidibus unquam invenire est: & quis unquam dixerit *clivos restituit*, nam idem valet, ac *valles*, *colles*, *montes restituit*. Ceterum ne te perdiu teneam, scias me millies saxum invisisse, atque adeo derosum reperisse, ut ne privum quidem elementum scrutari satis unquam fuerim: imo constat non heri, aut nudius tertius hanc calamitatem saxo accidisse, sed longe etiam ante Capacium, qui centum & sexaginta ante annis historiam scripserat; etenim ipsemet hæc candide illevit laudata pag. 14. *Ad Neapolitanam rem illud pertinere declarat alter lapis e regione positus, in quo characteres abrasi cernuntur, qui prius hujusmodi legebatur:* POSTVMIVS·LAMPADIVS, *&c.* quisque irarum plenus repeteret a Capacio schedas, vel auctorem, in queis hunc titulum legerat, etenim hoc pacto ac fide pro ea re, quam tutandam quis aggreditur, veteres lapides facile proferret. Sed in mentem revoces nostrum hunc civem Neapolim inter colonias adnumerasse, quare operi suo has offucias immiscere studuit; verum ipsum melioris artificii sollertiam didicisse, nec tam malæ frugis verba confinxisse oportuisset, ut posteris imponeret. Jure igitur conquerendum de Grutero, qui Capaciani lapidis *νοθείαν* haud deprehendit, &. de doctis civibus meis, qui hanc epigraphen contra veterem reip. Neapolitanæ libertatem objiciunt.

✠ Pag.502.lin.32. De parente Plutogeniæ Neapolitanæ Sacerdotis sententiam meam clarius aperui pag.713. ubi corruptissimo nostrati saxo multum medelæ feci.

✠ Pag.507. lin.33. Dictum a me est scribendum potius Παλαιόπολις, quam Παλαίπολις, ita etiam Latine est: at oblitus sum id firmare vehementi Capitolinorum marmorum testimonio vid. Grut. p. 297. col. 1. circa med. Q. PVBLILIVS Q. F. Q. N. PHILO. II. ANN. CDXXVII. PRIMVS. PRO. COS. DE. SAMNITIBVS. PALAEOPOLITANEIS. Neque cures nuperas Livii membranas, cum rectam scribendi rationem a boni

boni ævi lapidibus teneas; licet etiam doctissimi ejus interpretes rati sint vocem Palæpolim in Palæopolim immutandam.

☼ Pag. ead. lin. 38. Si vero in una ex πολυβοήτοις æneis Heracleensium laminis ΝΕΑΠΟΛΙΤΑΣ incisum sit, nam memini, (antequam Carolus Gueguara e ducibus Bovinensium, atque ex primis Neap. patriciis, nunc cum omnimoda potestate Regis D.N. apud Lusitanorum Regem orator, elegantium litterarum, & antiquitatum cultor acerrimus illas sibi compararet, atque liberalissima munificentia incidi accuraret,) in prima hos subscriptos me lectitasse: ΓΡΑΜΜΑΤΕΥΣ ΣΕ ΓΥΙΟΝ ΑΡΙΣΤΟΔΑΜΟΣ ΣΥΜΜΑΧΟΥ ΓΑΜΕΤΡΑΣ ΧΑΙΡΕΑΣ ΔΑΜΩΝΟΣ ΝΕΑΠΟΛΙΤΑΣ, vides ore Dorico has tabulas exaratas, & Doribus mos quidem est O in A invertere, hinc εἴκοσι immutarunt in εἴκατι· & non priva vice in eodem ære lectitavi vocem τριακάτιοι, & huic similes pro τριακόσιοι· & Vossius edicit: *Dorice o aliquando vertitur in α*· contra ibidem videre est sæpe α in ο immutatum; ecquis ignorat in quavis lingua ἀμοιβαῖον utrumque elementum adhibitum? Quare hujus ope laminæ Messerium excusatum habeas, qui publico nostrati monumento Νεάπολις scalpsit: attamen iterum firmum ratumque esse jubeo urbem nostram scribendam Attice Νεάπολις, cum in sexcentis numismatis ex quovis metallo id nomen ita cusum legamus: grande, & selectum Jo. Carafæ e Nojæ ducibus numismatophylacium, cum quibusvis doctissimis patriciis comparandi adeas, in eoque ingentem Neap. nummorum συλλογὴν volupe est intueri, in quibus est Νεοπολιτῶν, & Νεοπολίτης· cui hac de re gratias habemus immortales, præsertim si eos typis publicæ usuræ fecerit, uti liberalissime spondet: & sane angerer, si summus vir Mazochius in commentariis in has laminas cedro dignis τὸ Νεάπολις, in nostra urbe Attica comprobaret.

Nollem præterea, ut ipse doctissimus Mazochius certo edicat hunc Chæream Damonis filium decempedatorem nostratem fuisse, cum quisque facile, & fortassis etiam jure intercederet ab Neapoli Siciliæ arcessitum, cum si iter mari suscipiendum, Syracusas præ Neapoli Campaniæ Tarentino sinui perquam viciniores reputem: quin intueor nomina *Chæreas*, & *Damon*, certe esse Syracusana, nam Damon a bucolicis Scriptoribus celebratur, & Chæream adolescentem ejusdem urbis συμπολίτην novi in ἐρωτικοῖς διηγήμασι Charitonis, quæ quinis abhinc annis æterno commentario, & luce donavit ὁ πάνυ d' Orvillius; nec alibi gentium ea nomina reperire est: consulas saltem inscriptionum indices: vix in Terentio semel inter tot comicas personas Chæream adolescentem in Eunucho deprehendi. Addas notum esse Syracusanos cum Magnæ Græciæ gentibus peculiarem commeaudi, contrahendique facultatem celebrasse; hinc tenemus ab Athenæo lib. 1. c. 24. genus quoddam vitis ex Italia Syracusas advectum· Ἱππίας Ῥηγῖνος τὴν εἰλεὸν καλουμένην ἄμπελον Βυβλίαν φησὶ καλεῖσθαι· ἣν Πόλλιν τὸν Ἀργεῖον, ὃς ἐβασίλευσε Συρακουσίων, πρῶτον εἰς Συρακούσας κομίσαι ἐξ Ἰταλίας· εἴη ἂν οὖν ὁ παρὰ Σικελιώταις γλυκὺς καλούμενος Πόλλιος ὁ βύβλινος οἶνος· quam vini speciem meminit etiam Pollux lib. 6. c. 2. n. 16. Italiæ autem nomen primis temporibus, si fides sit Martinerio, qui & ad Bochartum provocat, strictiore notione accipiendum est, pro una Græciæ majoris parte, cum posterioribus temporibus ad Alpium usque juga extensum sit, quare facile quis in animum inducet Chæream γαμέτραν ex Neapoli Syracusarum fuisse, si tanta consuetudo viguerit inter Syracusanos, & Italiotidas Græcanicos, quorum procul dubio primos salutes Tarentinos, & Heracleenses. Accipias Bocharti verba p. 595. quæ Cellarius præteriit: *Hoc ratum & fixum esto ex descriptione veterum priscæ Italiæ fines fuisse valde angustos, neque hoc nomen agro Brutiorum patuisse multo latius; nec satis scimus, qua ratione ex eo angulo sit propagatum usque ad Alpes*: & multa Scriptorum monumenta affert, ut id probet.

Interea minime posthabeam his sat contraria Jac. Gothofredum in doctis adnotationibus in Geographum anonymum, cujus

cujus opus inscribitur, Ἐξήγησις ὅλου τοῦ κόσμου, luculenta hujus Scriptoris nil sordidi auctoritate nixum illevisse pag. 39. *Notatu dignus locus, quo Italia a Calabria, Brittio, Lucania, Campania, appellatione separatur: Italia nempe speciali significatu ea est, quæ a Roma ferme ad Alpes decurrit, quo sane, vel proximo significatu Italiam accipi solitam hac tempestate docebo pluribus ad leg. 6. cod. Th. de annona, & trib.* tantum virum in ea leg. adeas, nam id argumentum docte more suo agitat: verum adversantes pro temporum ratione hasce doctissimorum virorum sententias, si Puteolanam chorographiam exspectes, dummodo quid ingenium mihi suggerat, simul coire satagam. Præterea rogaris, ut advertas ævo circiter harum ænearum tabularum urbem Syracusas mechanicis, & geometricis disciplinis omnium principem floruisse; etenim Archimedem in mathesi virum ἐξοχώτατον 212. ante Christum natum annos obiisse post longiorem senectutem constat: nil mirum igitur si Chæream e Neapoli Syracusarum Heracleam ad Dionysi campos exacte metiendos vel accitum, vel fortuito Heracleæ commorantem dicas. Et haud scio, quo fato accidit, ut Syracusani sæpe invaserint jura nostræ civitatis Neap. uti Sosis apud interpp. Ciceronis, vide infra pag. 454. & Nicon apud Bollan. infra pag. 518. quos Neapoli Syracusanorum ipse multa argumentorum vi restituendos curavi. Non igitur firmum ac certum ducas hunc Chæream γεωμέτρην in Heracleensium laminis nostratem fuisse: imo urgetur potius quisque, ut credat virum Siculum. Porro rem firmarem, si sat vendibilem conjecturam acceptes, nempe vinum βύβλινον vocatum esse a Syracusanis Πόλιον, sive Πόλιον non a Polide eorum rege, sed quod ab urbe Polio, (uti etiam appellabatur Heraclea, vide geographos,) transvectum est: & quis unquam ignoravit vini genera nomen acquisivisse ab urbibus, ac montibus, non ab hominibus, aut regibus, qui vites alio convectarint: hinc audire sollemne est, *Chium*, *Rhodium*, *Falernum*, & nunc etiam *Polium* vinum, sive Heracleense: quam conjecturam, inquam, si acceptes, fatendum est inter Heracleenses, & Syracusanos tum amicitiæ fœdera, tum ἐμπορικὰ negotia intercessisse, & Chæream γεωμέτρην Syracusanum lubenter salutandum.

Ne a me quæras importunus pro re nata, quid sibi velint tenebricosa illa ΓΕ ΓΤΙΟΝ præposita nomini Aristodami, sive Aristodemi scribæ, cum id unum exspectemus ab Mazochio, horum αἰνιγμάτων Œdipo ἐξοχωτάτῳ, sicuti notæ reliquæ, quas inspicies in initio unius ex tabulis, scilicet ΑΞ βότρυς, Τίμαρχος Νίκωνος. ΓΕ ἀνθεμίον, Ἀπολλώνιος Ἀπολλωνίω... ΓΕ τρίπους, Φιλώνυμος Ζωπυρίσκω. ΠΕ κηρύκειον, Ἀπολλώνιος Ἡρακλήτω. ΑΙ πέλτα, Δάζιμος Πύῤῥω. ΚΝ θρίναξ, Φιλώνας Ἰστιείω. ΜΕ ἐπιστύλιον, Ἡρακλείδας Ζωπύρω· illas scio Corsinium virum ἑλληνικώτατον, quod unum arduum sane est, divinasse, vel saltem vero proxima vestigasse non unius inscriptionis ope, & longissimæ tabulæ testimonio, in qua etiam Siculorum agrorum fines describuntur, vide ejus immortale volumen de notis Gr. pagg. 3. & 4.

✡ Pag. 510. lin. 17. Hilarissime vivo, quod invenerim apud Gell. lib. 17. c. 19. p. 786. edit. Gronovii Latinos in notione verbi φοιτᾶν, *ad ludum litterarium ire*, usos esse simplici ῥήματι *adire*: ait etenim Gellius: *Cum viderat studia quoque, & disciplinas philosophiæ contrectare, & physica* ADIRE, *& meditari dialectica, multaque id genus theoremata suspicari, sciscitarique, inclamabat Deum, atque hominum fidem, &c.* Quod verbum docet Gronovius, cum non intelligerent quidam, immutasse contra fidem vetustatis in *audere*, aut in *audire*: inde concludit magnus vir: *Apparet eis ignotum fuisse Græcorum τὸ φοιτᾶν.* Quis non miretur præclarum hunc Gellii locum fugisse duo viros doctissimos Olearium, & Mazochium?

✡ Pag. 520. lin. ult. Quid lucis adspergendum mihi est vocibus αὐθυπατον των Ἰλιων· si revera, dicat quis, τὸ Ἰλιων hic sunt populi *Ilienses* in Sardinia, lapis exhiberet Ἰλιέων, ab genitore Ἰλιεύς, & mihi obji-

objicere posset Pausaniam hanc Sardorum gentem Ἰλιεῖς non semel vocitantem p.838. non vero Ἴλιοι, necnon nummos quosdam in Trojano Ilio cusos præferentes epigraphen ΙΛΙΕΩΝ, non ΙΛΙΩΝ, verum ipse reponam in saxo revera ΙΛΙΕΩΝ scalptum, & ob typographorum peccatum vides ΙΛΙΩΝ in Capacio, in cujus volumine Græca fere omnia marcide edita indolescimus; & ne ab hoc Crepereji saxo discedam, bina sunt σφάλματα in voce ΑΝΤΙΠΑΤΟΝ, neque dubites, quin non sordidus hic nostras historicus illeverit chartis suis ΙΛΙΕΩΝ, etenim ipse Latine dedit *Iliensium*. Præterea meticulosus dicerem, eo quod Neapolitanos ore Ἀττικωτάτῳ usos ostensum est, facile etiam in patrio casu Ἰλιῶν sonuisse pro Ἰλιέων, & nil monstrosum hunc contrahendi ritum dicas, nam tenes etiam a Thucyd. Σωριῶς pro Σωριέας, quod etiam longe a contractorum usu exorbitat. Demum neminem fugit gentilia nomina multiplici ratione inclinata, ac terminantia: hine a Stephano habemus ex urbe Πανδοσία nasci Πανδοσῖνος, & Πανδοσιανός, atque ex Pandosia Thesprotiæ ἐθνικὸν nomen esse Πανδοσιεύς· sunt nummi inscripti ΠΑΝΔΟΣΙΕΩΝ, & lis est inter Harduinum, & Holstenium, cui nam Pandosiæ sint tribuendi; ut taceam ex Ἡρακλεία deduci Ἡρακλεύς, & Ἡράκλειος. Si vero flagites nomina locorum generis οὐδετέρου, uti est Ἴλιον, præsto mihi sunt Ἀτάνυρον, atque Ἀγκύριον, a queis germinant Ἀτανύριος, & Ἀτανυρεύς, Ἀγκύριος, & Ἀγκυρεύς· de id genus sexcentis vide etiam Steph. quare nil prohibet, quominus etiam ex Ἴλιον binus frutex pullulaverit, nempe Ἴλιος, & Ἰλιεύς. Ceterum vox ΙΛΙΩΝ sive integra, sive affecta alicujus provinciæ gentem nobis exhibet, cum τὸ ΑΝΘΥΠΑΤΟΝ, *proconsulem*, præeat. Attamen sero sapio me hac de voce oppido loquacem fuisse, & sat multa inculcasse, quando qui Stephano Byzant. adnotationes attexuerunt, aperte docent ex Ἴλιον nasci duplex gentile nomen Ἴλιοι, & Ἰλιεῖς, accipias lubens eorum verba: *Gentile* Ἰλιεύς *apud antiquarios Goltzium, & Spanhemium satis frequens occurrit, ut & Ἴλιος apud Tristanum, & Goltzium*, ΙΛΙΩΝ ΔΙΣ ΝΕΩΚΟΡΩΝ. Probe igitur Neapolitani in saxo scalpsere ἀνθύπατον τῶν Ἰλίων, *proconsulem Iliensium*. Si autem a me dictum sit Trojanum Ilium in pagum abiisse, ne me locutum credas florenti circiter primorum Augustorum ævo, sed quarto post Chr. nat. sæculo, quæ lapidis Creperejani ætas est, quando haud scio an adhuc Ilii Trojani nomen audiebatur.

✠ Pag.531.lin.13. Vocem ΣΕΠΤΟΣ in hoc lapide interpretatus sum σεπτέμβριος, nec me movit, quod incidendum fuisset σεπτεμβρίου, uti in Dion. Cass.p.829. edit. Reim. rebar enim auctorem epigrammatis Latinos imitatum, qui in casu patrio dicunt *septembris;* sane octavo Christi sæculo Græcanicam linguam mirum in modum ἐκβεβαρβαρῶσθαι norunt universi; verum lubens nunc do, si quis contra perstrepat esse ἐπίθετον ipsius Theodori Ducis, ac vertat *venerabilis*, cum sciam Scriptores Ecclesiasticos, & quosdam insipientioris ævi Christianos lapides id vocabulum non semel adhibuisse, vide laboris plenum doctiss. Paciaudi opus inscriptum, *Antiquit. Christ. pag.* 28. adeas etiam Hesychium in ea voce. Hic pro nata re abstergendam reor hanc flocci faciendam ῥῆσιν ab eleganti Scriptore Dione Cassio pagg.684. v.27. & 710. v.95. etenim magnus Reimarus jure adnotat e glossa irrepsisse: & fortasse H. Stephanus etiam id adverterat, cum in eo vocabulo ad Dionem non provocet: & forsitan etiam in Plutarcho vocem σεπτώτικος, quam recitat ipse Stephanus, sublestam dicas.

✠ Pag.570. lin.28. Vides, quam multiplici rationum pondere Herculanei situm firmavi, scilicet ubi nunc dicitur *Resina*, & *Portici;* attamen magnum Mazochium de eo adhuc valde dubitare quisque adstruet, dum isthæc lectitat in epist. dedic. in Eccl. Neap. semper unica pag.5. *Nam quid hac de urbe finitima, Herculaneo, sive quam aliam hanc appellabimus? Nec enim id nunc agimus, loquar?*

✠ Pag.581.lin.23. Præterea lux etiam est Suetonio in Nerone c.41. narranti hunc

pria-

principem *Neapoli degentem in gymnasium progressum certantes athletas effusissimo studio spectavisse*, etenim nullus neget in eo historico gymnasium esse ἰδίῳ nomine *Herculis Exedram*, nam in ea Cassius etiam viderat certamina athletarum.

✿ Pag.ead.lin.30. Nemo luculentius præstat gymnasium fuisse γενικὸν publicæ exercitationis ædificium, quam Cic.ep. ad fam. 4. 12. ubi Academiam ait esse unum ex gymnasiis: *Ab Atheniensibus locum sepulturæ intra urbem ut darent, impetrare non potui, quod religione se impediri dicerent: neque tamen id antea cuiquam concesserant; quod proximum fuit, uti in quo vellemus gymnasio eum sepeliremus, nobis permiserunt: nos in nobilissimo orbis terrarum gymnasio Academiæ locum delegimus, ibique eum combussimus, &c.* Idipsum recinit ubique sui operis Pausanias, exempla tutemet legas, veluti lib. 3. c. 13. p. 241. Πεποίηται δὲ καὶ γυμνάσια ἐν τῷ Δρόμῳ, κ. τ. λ. idest, *exstructa sunt loca exercitationis ergo in Dromo*, sive *stadio*.

✿ Pag.599.lin.34. Gratulor me non solummodo reperisse, eo quod fratores sacerdotum munere fungebantur, natos infantes, ac puellas nuptui dandas adnotasse, verum etiam, (quod piget me oblitum esse,) eos, qui naturæ cedebant, ex albo erasisse, hujus rei testem nactus sum σοφῶν maximum Platonem in extrema cera lib.6. de leg. & edit. Jo. Serrani p.785. Βίου μὲν ἀρχὴ τοῦ παντὸς ἑκάστοις ὁ πρῶτος ἐνιαυτός· ὃν γεγράφθαι χρεὼν ἐν ἱεροῖσι πατρῴοις, ζωῆς ἀρχὴν κόρῳ, καὶ κόρῃ· παραγεγράφθω δ' ἐν τοίχῳ λελευκωμένῳ ἐν πάσῃ φατρίᾳ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀρχόντων τῶν ἐπὶ τοῖς ἔτεσιν ἀριθμουμένων· τὰς δὲ φατρίας ἀεὶ τοὺς ζῶντας μὲν γεγράφθαι πλησίον· τοὺς δ' ἐπεκχωροῦντας τοῦ βίου ἐξαλείφειν· in queis Platonis verbis tam apertis, licet parum corruptis, ignoro, cur duoviri Ficinus, & Serranus Græce doctissimi tam longe a philosophi mente peregrinati sint: ita enim Latine dedit Ficinus: *Vitæ totius initium primus annus omnibus est, quem in sacellis paternis, ut vivendi initium tam puero, quam puellæ scriptum esse oportet: adscribatur autem in pariete dealbato in unaquaque tribu, ut qui ad magistratus idonei sint, annorum numero constet: & cujusque tribus viventes homines proxime scribantur semper, & naturæ cedentes similiter deleantur.*

Serranus id interpretamentum parum confingit, sed eandem recoquit sententiam; unum doleo præteriisse voculas ἀεὶ, & πλησίον. Sed antequam Platonis mentem aperiam, παραγεγράφθω restituas παραγεγράφθαι, præcedit χρεὼν, *oportet*, & sequuntur γεγράφθαι, & ἐξαλείφειν· præterea τὰς δὲ φατρίας, immutes τοῖς δὲ φατρίας, ut verba non sint ἀσύντακτα. Inde mecum vertas κατὰ λέξιν· *Vitæ quidem totius initium singulis est primus annus: esse oportet in sacellis paternis vitæ initium tam pueri, quam puellæ: oportet hos adscribere in pariete dealbato in unaquaque fratria secundum seriem archontum, a quibus anni enumerantur: necnon fratrias vivos quidem semper inscribere juxta (archontas) oportet, demortuos vero delere.* Nisi sim luscitiosus, haud intueor in Græcis verbis jussisse Platonem scribi in albo puellos, ut *qui ad magistratus idonei essent, dignoscerentur*; contra perlego jussisse, archontum nomina apponi, quo ætas distingueretur: vides Ficinum, & Serranum non advertisse hic veram vocis ἀρχόντων notionem, ac Athenienses suos fastos illorum nominibus, sicuti Romanos consulibus signasse. Ceterum in bonam lucem Platonis κειμένῳ restituto, mea refert, ut noscas fratores præter natorum infantium, ac nuptarum nomina adnotandi, mortuorum etiam delendi curam habuisse in suis fratriis, sive templis, utpote gentem sacram: qui mos triplex inter Christianos adhuc sanctius durat.

✿ Pag.645.lin.3. Cum non pauca de Harpocrate a Neap. culto vestigarim, atque expenderim, peccarem, nisi exteros commonefacerem Regem fortunatissimum brevem picturam invenisse, in cujus medio ara est, quæ ab serpente undique cingitur, qui mala quædam supra aram imposita depascitur: a sinistra intuentium stat Harpocrates habitu nudi adolescentis dextra silentium indicentis, ut moris est, altera ma-

nu palmam regentis: sed quod singularem reddit picturam, ipsam litteratam vidi, & paullo post quam e ruderibus extracta est, luculentissime legi in dextera parte, GENIVM HVIVS LOCI MONEO, scil. condocesacit intuentes Harpocrates serpentem illum esse genium loci: piget a docto viro lectum esse GENIVS HVIVS LOCI ET MONTIS, fortasse vicinus mons Vesuvius hujus viri oculis statim se objecit, geniumque Vesuvio addicere placuit. Selecta non pauca de anguibus, locorum geniis corrogavit in amphit. Camp. p.160. magnus Mazochius, quæ serpenti hujus picturæ honestandæ appositissima sunt.

☼ Pag.646.lin.36. Addam tot exemplis, queis tuitus sum hunc scribendi elegantem Neapolitanorum morem *ἄρξας δέκα ἀνδρῶν ἀρχήν*, locum Appiani in Hispanicis, pag.463. vel ex Stephani edit. p.265. Καὶ *πατρός ἐστι Τραϊανοῦ τε, καὶ Ἀδριανοῦ τῶν ὕστερον* Ῥ*ωμαίοις ἀρξάντων αὐτοκράτορα ἀρχήν*.

☼ P.653.lin.3. Ob scribendi celeritatem, & ab earum rerum elegantia, quæ de Cynæorum fratria a me repertæ sunt, abductus, ægre mihi est non adnotasse templi horum fratorum situm, qui nil mihi dubii est, quin fuerit, ubi nunc visitur sacra ædes Divæ Mariæ Rotundæ cognomento: inibi etenim exstant adhucdum in atrio binæ veterrimæ columnæ, & introrsum multiplices: imo & in atrio ipso insignia antiquitatis *λείψανα* intuemur, inter cetera mensam marmoream nil rudem, superne excavatam, ubi victimarum cæsarum sanguis recipiebatur, ejus *σχῆμα* profert Capacius ad fidem scalptum pag. 241. Præterea intus eandem sacram ædem famæ plenus cippus, fratriorum Deorum nomine insignis a me repertus est, quem delineatum dedi p.638. ejusque fatum legere est p. 637. In hujus etiam templi fundamentis non uni cuniculi senos pedes alti, latique binos cum dimidio e nostratibus grandibus, & bene sectis lapidibus elaborati omnibus subire cupienribus patent, & quo tendant, cuique usui fuerant, adhuc ignotum est: hos mihi ostendit, mecumque subiit patriarum antiquitatum amantissimus Theophilus Maurus e primis nostri fori jureconsultis, cujus suavitatem morum demiramur universi: eaque de re gratias habeo. Sed cumprimis durat adhuc sacra in hac æde tum fratorum cœtus, scilicet sacerdotum *σύστημα*, qui *fratanciarii* vulgo salutantur, & horum rector, veluti fretarchus, eidem Ecclesiæ pro sanctis functionibus addicti, qui vices ethnicorum fratorum subiere: tum fama apud nostrates Scriptores, cujuscumque pretii sint, id templum antiquissimis urbis nostræ semper accensitum. Si vero isthoc templum, licet elegans sit, non tanta majestate fulgeat, dicas ob temporum calamitatem ab illius reliquiis, quod magnificentissime Alexandrini exstruxerant, erectum. Porro quis mecum non objurget pronam, & nil cautam *παῤῥησίαν* Capacii nostri ibidem edicentis id templum fuisse Vestæ dedicatum, & quo id fulciat, meras gerras venditantis? cum jam multis a me, & certis monumentis ostensum sit in hac regione unos Ægyptiorum Deos cultos; & nunc etiam ajo, eo quod in eodem templo terna numina in cippo scalpta, Bacchum, Minervam, & Vulcanum reperi, ac in eo *φρήτορας Θεούς* appellatos, nisi incredulum templum his minime sacrum inficiaturum esse. Et piget me isthæc sat opportuna pro Cynæorum fratria præteriisse.

☼ P.686.lin.12. Dictum a me est vocem *phetrium* Latinos semel usurpasse, uti ex Grutero noveram; verum in hujus thesauro 418.6. in altera epigraphe legere est PHETRIS:

C · HERBACIO · MAEC
ROMANO · DE · MAR . . .
. . . . II · VIRO · AL
. . . . LICIO · QVAEST
CVR · SACRAE · PECVN
CVR · II · FRVM · COMPAR
SE · VIVO · FECIT
QVI · OB · PROMIS · VENAT
PHETRIS · DIVISIT · QVINA
MIL · NVM

Quam utpote mancam, & nil curate exscriptam

ſcriptam avitæ integritati ita reddam:

C · HERBACIO · MAEC
ROMANO · DEMARCHO
NEAPOLI · II · VIRO · AE
DILICIO · QVAEST
CVR · SACRAE · PECVN
CVR · II · FRVM · COMPAR
SEVIRO · EQVIT
QVI · OB · PROMIS · VENAT
PHETRIS · DIVISIT · QVINA
MIL · NVM

Vides nunc ſiquidem aperte omnes C. Herbacii Romani ex tribu Mæc. honoris titulos: fuerat ſane Neapoli demarchus, & in aliqua proxima colonia II vir ædilicius, quæſtor, curator ſacræ pecuniæ, curaror iterum frumenti comparandi, & ſevir equitum; qui promiſſam venationem cum exſequi haud quiviſſet, ejus coloniæ ſacris collegiis, ſive phetriis quina millia nummum diviſit, quo & munificentiam nil poſthaberet, & pietatem ſimul oſtentaret. Quoniam marmor *venationis* meminit, vel Campanum dicas, vel Puteolanum, in queis urbibus, amphitheatrum fuiſſe certo ſcimus, eorumque rudera κολοσσικώτατα adhuc exſtant. Quare vox *phetriis* non de Neapolitanis accipienda, Græcanicas enim civitates amphitheatra abhorruiſſe conſtat, quæ theatris ſolummodo delectabantur; & jam adnotavimus etiam *Vesbinium phetrium Auguſtalibus municipii Cæritum dono dediſſe*. Si igitur verum ſit hunc ſilicem, uti vult Panvinius, licet ex noſtratibus Scriptoribus nemo recitet, Neapoli exſtitiſſe, quis dubitet, quin inter peregrinos lapides accenſendus ſit, etiam ex eo, quod in Græca urbe Latiari eloquio ſcalptum videat?

Ne mihi moleſtus ſis, quod SE · VIVO · FECIT immutarim SE VIRO · EQVIT, non enim tam diſpari varietate laborant characteres; ceterum vel tiro novit, quam inficetum, atque ἄτοπον ſit hic illud *ſe vivo fecit*, cum lapis non ſit θανάσιμος, contra τὸ *ſeviro equitum* cum ceteris honorum titulis apprime συμφώνει. De *ſeviratu* quæſita, & multa Reineſius aggerit in Syntagm. inſcr. pag. 133. & ſeqq. ſed miror tantum virum *ſevirorum equitum* prorſus oblitum: de hoc magiſtratu pauca nos docet Caſaubonus in Hiſt. Aug. to. I. pag. 312. Verum id mea unum intereſt advertiſſe aliquando etiam Latinos vocem *phetrium* uſurpaſſe, & ad ſacrum σύστημα adnotandum adhibuiſſe, licet a ſaxis dumtaxat illam nacti ſimus. His animadverſis, in mentem venit recte me adnotaſſe hoc Herbacianum marmor Puteolis ſcalptum, nam Cicero ad Att. ep. 14. lib. 14. in hac urbe *phetrium* fuiſſe ſcribit: *Itaque joca tua plena facetiarum, de hæreſi Veſtorina, & de phetriorum more Puteolano, riſiſſe me ſatis nihil eſt neceſſe ſcribere*, πολιτικώτερα *illa videamus*, &c. tenes luculente Puteolis fuiſſe *phetrium*, licet tot doctiſſimi Tullii interpretes mire eam vocem vexarint, ne Manutium quidem excipias, quam unus Gronovius vidit, ac ita iraſcitur: *Indignum eſt ita hærere viros doctos in re ſatis manifeſta*, ſcilicet in voce *phetriorum*, conſulas editionem Verburgii, teſtemque vocat ſaxum hoc Herbacii, ſed vir ſummus, licet viderit affectiſſimum, nil medelæ attulit. Ecquis non conqueratur de τῷ πάνυ Mazochio de fratriis ἐκ τῶ φατριῶ diſputante, ipſum hæc omnia oblitum eſſe?

✠ Pag. 716. lin. 23. Lubens fateor me ob μνημονικὸν peccatum dixiſſe pag. 716. Neapolitanos, utpote oris Attici ab voce σύγκλητος, *ſenatus*, abhorruiſſe; ſed inde in mentem venit me Neap. epigraphen pag. 644. appoſuiſſe, in qua ſcalptum eſt δόγματι συγκλήτου Ρωμαίων · id criminis ne tanti cures indulgentiſſimus, cum ſententiam, quam tueor, minime lædat, aut turbet.

ΕΞΗΓΗΣΙΣ

Papyri Philodemi Herculanei repertæ, & ſingillatim cur ſubſcripta ſit.

Bonis conjecturis dictum a me eſt p. 277. lin. 26. ingentem convolutarum papyrorum numerum, quem Rex fortunatiſſimus Herculanei reperit, ad publicum horum

horum oppidorum γραμματοφυλάκιον pertinuisse, & rationum momenta non spernenda prolata sunt: verum accidit, ut, quoniam vir ille, qui Regis munificentia ad eas recludendas accitus est, non exiguam partem unius ex illis codicibus mira, & tædii plena diligentia aperuit, continuo quidam tumidi amari sermonis in populum sparserint mendacem fuisse meam divinationem, atque in atramentario opere me sententiam permutasse, ac non unas membranas refecisse: & haud scio, cur ingratissimus hic rumor faciles quorundam aures occupaverit: licet, queis sanius cor est, ea de re saltem ampliandum rati sint. Sed accipias, quæ de revoluta papyro ipsemet vidi: postquam omne id, quod in ea scriptum est, accepit finem, perlegi subscriptum, Φιλόδημος περὶ μουσικῆς, characteribus, quos ipsi *majusculos* vocitamus, intervallo inde quodam relicto, iterum invisere est verba eadem sed grandioribus litteris exarata: scripturæ contextum percipere haud satis fui, cum nigerrima sit papyrus, & voces nisi longam post horam aucupari quis valeat: fateor siquidem præter non unas ῥήσεις lectu faciles, vocem μουσική sæpe oculis occurrisse. Sed a doctissimis viris, queis liberius otium verba scrutandi datum est, evulgatum subaudio, argumentum esse, musicam reipublicæ officere potius, quam prodesse. Quinam sit hic Philodemus sophista simul, & poeta, & qua ætate floruerit, jam nobis dedit Jo.Fabricius in Bibl. Græca, quem consulas ope indicis. Me valde juvat ex Epicuri hæresi ipsum fuisse, qui pag. 569. probaverim in Herculanei oppidum Epicureorum gregem se recepisse, quos inter certo Philodemum adcenseas, cum inibi ejus scripta Rex beatissimus repererit.

Unum me urget, his intellectis, ut sistam hunc Philodemianum laborem codicem, sive pro publica causa de inter cives contentione libellum esse, inde in reip. Herculanensis chartophylacio servatum: porro mihi sat foret illius σχῆμα non quadrangulum, sed teres esse, hac etenim una figura donatas pro forensibus negotiis, vel jurgiis scripturas testatissimum feci: nunc etiam addixere aves, ut invenerim brevem hanc Philodemi cylindricam opellam non inscriptam suo nomine, sed subscriptam: norunt enim universi priva litigantium acta, ac in judiciis confligentium membranas subscribi, reliqua scriptorum volumina inscribi, etiam ipsas epistolas in more fuisse; hinc etiam a lexicis philologicis ope indicis tenes voces *subscribere*, & *subscriptio*, sat multis veterum exemplis prolatis, pertinere ad *judicia*, atque illud quidem esse *actionem instituere*, hanc autem *sententiæ lationem*, vel quid simile: imo, quod me valde delectat, ῥητῶν *subscriptores* accipi pro causidicorum genere, hinc jure Cicero eos vocat *exercitatos*, & *disertos* in divin. in Verr. cap. 15. Neque obliviscendi *subscribendarii* in cod. Theodos. lib. 7. tit. 4. l. 1. de erog. mil. annon. quos *actuarios* etiam vocant, eorumque munus, ac quos subscribebant, libros, publicæ auctoritatis fuisse certum est. Rogaris, ut me onere leves pro harum vocum explanatione leges recitandi, quando has ab indicibus, atque a lexicis facile arripias. Et Jac. Gothofredus de iis loquitur in eod. cod. de cohortal. &c. lib. 8. tit. 4. l. 1. & eum *tabulariis* conjunguntur.

Neque credas me non evolvisse Salmasii caput 21. de subscr. & sign. testam. ubi vir magnus, quot modis accepta sint vocabula *subscribere*, *subscriptio*, & *subscriptores*, collustrare aggressus est: verum id negotium tanta eruditionum congerie, & auctoritatum strue consartum ac commixtum reperi, imo tanta bile contra Heraldum conscriptum, ut certam eorum vocabulorum διάγνωσιν internoscere haud potis fuerim: præsertim, cum in id totus sit, ut *adscribere*, & *subscribere* ejusdem notionis esse ostendere contento studio adlaboret, quod ei haud facile quis donet: imo disputandi ardore ita corripi passus est, ut aperte perneget olim sapientiori ævo ullam scripturam vel privatam, vel publicam aliquo nomine fuisse subscriptam, quo ut te illius operis pag. 213. adeun-

adeundi fastidio levem, ejus verba tibi hic appendam: *Dicam primo vocem* subscriptionis *nullos hactenus juris doctores assecutos fuisse, quomodo, & quo sensu antiqui, qua jurisconsulti, qua alii auctores eam usurparint, rumpantur licet ilia inscito Codro* (Heraldo.) *Quod enim putarunt omnes eo vocabulo veteres* subscriptionem *dixisse pro nomine subjecto alicui scripto, certum est antiquos nulli omnino scripturæ, neque testamentariæ, neque chirographariæ, neque syngrapharia, neque epistolari, non publicæ, non privatæ, nomina sua nuda subjicere, subsignare & subscribere solitos, ut nunc facimus. Nec igitur unquam* subscribere *in ea significatione posuerunt pro nomen suum subjungere, scripto præmisso. Falsum itaque quod in suis lexicis interpretantur*, Chirographum *esse* scripturam privatam manu cujusque subscriptam subsignatamque. *Scriptura privata est cujusque manu facta. Falsum est, quod vir summus, & jurisconsultus maximus Cujacius subscriptiones criminum inde dictas interpretatur, quod accusator libellum sua manu subscriptum contra eum, quem reum peragere coram judice volebat, &c.*

Quo autem isthæc magni Salmasii dicendi vis, ac copia prorsus concidat, opponam nostrum Philodemi teretem libellum, Tullianis temporibus σύγχρονον, in quo hujus sophistæ *nudum nomen* subscriptum intueri cuique lubet; & palam est omnibus, quid re vera sit *subscribere*, quo de ῥῆμα tot turbas civit Salmasius; qui sane si hac distinctione usus esset, nempe quæ publicæ auctoritatis essent libelli, syngraphæ, testamenta, &c. & quæ ad forensia negotia, ac judicialia spectarent, subscripta fuisse; quæ vero privato usui forent, etiamsi grandibus voluminibus constarent, solummodo inscripta, sive titulos, & nomen auctoris præsetulisse, nil confusum ac turbatum nobis dedisset, & Cujacio, atque id genus summis viris dicam non intulisset. Quod autem veteres scriptis operibus suis nomina initio pinxerint, dummodo forensia non essent, vel publicæ auctoritatis, præterquamquod ita inscripta legimus universa, aperte ipsum nos commonefacit Tullius orat. pro Archia cap. xi. *Ipsi illi philosophi etiam in illis libellis, quos de contemnenda gloria scribunt, nomen suum inscribunt*. Ut autem contra Salmasium prorsus firmem una acta publica, & syngraphas, & cujusvis generis contractus olim fuisse subscriptos, præter Philodemi papyrum, servavi mihi, veluti certam tesseram, aliud domesticum, & vehemens monumentum, tabulam scilicet Heracleensem, qua de vide pag. xxv. eam siquidem, cum sit διαθήκη Διονύσω χώρων, vides subscriptam nudo scribæ, & decempedatoris nomine, in grande æs incisam, & publico loco appensam; optarem ut Mazochius de hac tabularum Heracleensium subscriptione docta quædam more suo in earumdem, quam depetimus, illustratione adjiciat.

Demum servavi mihi cariorem auro Suetonii locum in Tib. cap. 32. in quo luculenter vides, quanti interesset publicas litteras a magistratibus *subscribi*: etenim, cum ii, qui Rhodi degerent, eas subscribere vel obliti essent, vel posthabuissent, Romam ob id incuriæ illos Tiberius evocavit, ut in eos animadverteret, licet inde moderate id tulerit: *Parem moderationem minoribus quoque & personis, & rebus exhibuit: cum Rhodiorum magistratus, quod litteras publicas sine subscriptione ad se dederunt, evocasset, ne verbo quidem insectatus, ac tantummodo jussos subscribere, remisit*. Haud incusem Salmasium hunc locum sententiam suam jugulantem tacuisse, potius eum fugisse dicendum est.

Verum hunc per mihi opportunum Suetonii locum interturbare, ab eoque multum ponderis adimere videtur Dio Cassius, dum eadem de Tiberio narrat pag. 855. edit. Reimari: Τοσαύτην ἐπιείκειαν ἤσκει, ὥστε ἐπειδή ποτε οἱ Ῥοδίων ἄρχοντες ἐπιστείλαντές τι αὐτῷ οὐχ ὑπέγραψαν τῇ ἐπιστολῇ τοῦτο τὸ νομιζόμενον εὐχὰς αὐτῷ ποιούμενοι· μετεπέμψατο μὲν σφᾶς σπουδῇ, ὡς δὲ οὐδὲν δεινὸν εἰργάσατο, ἀλλ' ὑπογράψαντας τὸ ἐνδέον ἀπέπεμψε· quæ sic vertas: *Tanta utebatur moderatione, ut quoniam*

niam aliquando Rhodiorum magistratus quid ei scripserant, epistolæ id, quod sollemne erat, minime subscripsissent, postquam vota ei apprecati essent; continuo illos quidem accivit, quasi male multaturus: cum advenissent, in eos minime desæviit, sed necessaria subscriptione ab iisdem adjecta, dimisit. Porro isthæc Dionis verba, & qui Latine dederunt, & qui in eum adnotationes illeverunt alioqui luculenta tenebris affudere, ajentes Rhodiorum magistratus accitos, quod in litteris vota, quæ pro imperatoris salute in ima cera nuncupabantur, omisissent, ac ita hujus historici verba transfudere, (ne Casaubonum in Sveton. & Reimarum ipsum excipias,) contra fidem Græcam: *data ad eum epistola non subscripsissent formulam consuetam, quæ vota pro ipso contineret*, quando aperte narrat Dio Rhodianos magistratus ea vota addidisse, *εὐχὰς αὐτῷ ποιούμενοι*. Neque Tiberius eo quod pauca auguralia verba posthabuissent, Rhodo eos accivisset, cum eadem neque sollemnia essent, nec si abessent, publicarum litterarum auctoritati officissent; neque necessario adscribenda, cum tot Plinii epistolas ad Trajanum missas lectitemus fere semper hac votorum formula desertissimas: dicas igitur Rhodianos *ἄρχοντας* longissimi itineris mulcta ab Tiberio jure damnatos, propterea quod subscriptionis *αὐθεντίας* oblitissimi, publicas litteras ad imperatorem miserint. Ceterum felicia vota epistolis adscribebantur, easque claudebant, non vero subscribebantur, hinc in Suet. vides bis *ῥῆμα subscribere*, & in Dione *ὑπογράφειν*. His intellectis, recte simul conspirat isthæc praeclarissimorum historicorum biga; & quod intenderam, firmum est ac ratum publicas litteras subscriptas, uti haud unius generis monumentis, testatissimum feci. Interea quisque mecum doctissimos viros de his Dionis verbis, eorumque sententia nil bene meritos, imo tam longe ab ea discessisse ad stuporem demirabitur.

Ut autem ad Græcos etiam provocem, qui fere semper cum Latinis sibi præstant auxiliares manus, reperi apud eosdem *τὸ ὑπογράφειν*, *subscribere*, in publicis & forensibus negotiis etiam adhibitum; porro in Etymologico, præter ceteras notiones hujus verbi, invisere est etiam *βεβαιῶσαι*, *estque*, ut ait Budæus, ac reliquorum lexicorum auctores, *id quod jurisconsulti dicunt, præstare, ut habere liceat ei, cui stipulatione, & sponsione evictionis cautum est*: imo & Pollux lib.8. c.6. n.34. inter *δικαστικὰ ὀνόματα*, *judicialia verba*, sæpe apponit *βεβαιοῦν*, & *βεβαιώσεως δίκη*, *confirmationis actio*. Cum igitur *τὸ ὑπογράφειν* juxta sit, ac *τὸ βεβαιοῦν*, ad fori negotia spectare nemo inficiabitur; neque alia de causa eam *διάγνωσιν* verbo *ὑπογράφειν* inditam novimus, quam quod id genus scripturarum subscribi & *ὑπογράφεσθαι* sollemne erat, quo omnem *βεβαίωσιν*, *auctoritatem*, nanciscerentur: isthæc autem non vidisse Salmasium his omnino contraria tutantem nemo unus non obstrepet, quem oppido pauca latuisse scimus.

His ita animadversis, haud scio an quis intercedat, quominus hic convolutus Philodemi *περὶ μουσικῆς* libellus, eo quod & teres, atque *subscriptus*, non vero *inscriptus*, sit hujus prudentis viri responsum pro litigantium pace, & ab magistratibus in publico Herculanensium scrinio servatum: præsertim cum duplicem subscriptionem intueamur, alteram æqualibus scripturæ ipsi characteribus, alteram, injecto spatio, majoribus concinnatam, quam utpote a prima diversis elementis exaratam dicas addidisse chartophylacem, quo & ampliorem auctoritatem conciliaret, & scriptoris nomen luculentius pateret. Porro si quis obsistendi amator Regias hasce papyros Herculanense chartophylacium constituisse perneget nihil ab tot argumentis in opere atramentario a me collectis abductus, is nunquam ostendet, cur Philodemus nomen suum huic libello subscripserit, imo & iteratum legatur: contra si publica auctoritate, & pro forensi negotio exaratum fateatur, omnia *χρείας* conspirabunt, & subscriptionis ratio prona erit; præsertim cum adhucdum, (quem morem ab antiquissimis acceptum esse nunc primum novimus,

vimus,) gens togata scripta sua subscribit: e contrario reliqua scribentium opera inscribi cernimus. Adde etiam patefactum esse, quare *subscriptores* causidici quidam appellati, & *subscribendarii* publico muneri addicti. Et miror statim ac Philodemi nomen in auras prodiit, famam omnium aures gratissimam occupasse papyrum illam esse hujus sophistæ privatum adversum musicen sermonem, & nil difficultatis facessivisse auctoris subscripti rationem, vel falrem quid dubii in eorum animis excitasse, quod me non parum exercuit, & jam antea ῥῆμα hoc *subscribere* magnum Salmasium ad non exiguum volumen conflandum adegerat, notionemque ejus reperit sat operosam, & negotii plenam. Isthæc autem a me animadversa si comprobes, vides, quanti Regis D. N. munificentia facienda sit, qui has immensi pretii antiquitatis gazas in lucem profert, quæ & legum σώμασιν, & toti litteratorum reip. perquam grande emolumentum pariunt.

COMMENTARIUS

In grandem Herculanensis cimiliarchii picturam nuper repertam, etiam omnibus scribendi organis, cum primis atramentario octogono nobilem.

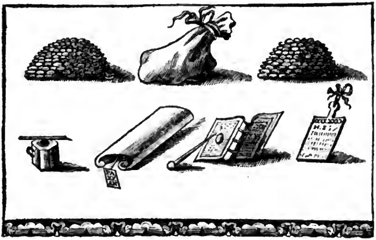
Scias præter Regium atramentarium, Dionysianum, & Vassallianum, terna octogona, felix faustumque mihi accidisse, ut Rex fortunatissimus quartum e ruderibus Pompejorum eodem σχήματι, licet depictum invenerit cum reliquis scribendi instrumentis, quorum pag. seq. rudem imaginem ex simplici picturæ intuitu animo conceptam, domi a me ipse delineandam curavi. Copia mihi sit ipsam omnem picturam, quoad mens suggerit, hic breviter describere, quo te oblecter, & noscas, quæ invidendæ raritatis pignora & gazas servat Regium cimeliarchium. Ex laudata urbe summa ingenii ope sat ingens depicti parietis pars palm. nempe plus minus septemdecim lati, & alti fere quindecim extracta est sextili mense ann. 1755. in parte suprema parietis quaternas æquas divisiones cernere est, quæ trium palm. totius picturæ spatium occupant, quod elegans coronis ex plastico, elegantique opere intercipit, atque ab inferna parte distinguit: porro in prima effictæ sunt variæ carnium portiones, panes quidam, unumque artocreas, & in medio plures aves rostris junco insertæ, atque ab clavo pendentes: in altera multiplex piscium genus, inque medio enormis magnitudinis mullus, muræna, orata, sive χρυσόφρυς, cephalus, &c. ac elegans conchylium: in tertia mensam vidi veluti albo linteo tectam, in qua ingens phiala arcto ore, ac figura quadrangula, & vas alterum ore multo largiore, quam est fundus, quo super cochlear grandiusculum reclinatur: inter bina isthæc vasa interjacet lanx patentior ovorum plena; juxta mensæ pedes minoris molis phiala etiam tetragona non quidem stans, sed parum devexa, in una ex hujus faciebus legere est ACTIS, & subter picta A: demum a clavo alba mappa (Itali dicunt *salvietta*) fimbriata, uti hujus ætatis etiam sunt, pendet. Si a me quæris vocis illius, & adjectæ litteræ interpretamentum, ludens tibi reponerem, valere *potio Atheniensis optima*: pictor enim nil Græcus, sed græcissans formavit ACTIS pro AKTIΣ, sive ATTIΣ, utrumque enim scribitur; princeps elementum A', vel est vox decurtata ἄριστον, vel princeps numeralis littera, hinc dices, *potio Attica primi pretii*, *sive speciei*: eccui non notum est τὸ *græcari* quid in conviviis valeat?

Et haud scio, an quem latet, quanti pretii fuerit, ac famæ βότρυς Ἀττική, quam Athenæus l. 4. c. 19. in fin. p. 654. longe commendat. Et fortasse nunc docemur, (liceat quid nugari,) cur Herculanei, atque in finitimis locis tandiu celebretur, & longissime gentium comportetur vinum, quod populares *Græcum* salutant, imo & pars regionis ab eo nomen mutuata sit: reor enim veteres illos incolas,

 & Epi-

& Epicureos, queis isthæc loca florebant, (vide in nostro indice vocem *Epicurei*,) vinariorum delectui indulgentissimos Atticas vites sibi accurasse, & propagines tunc temporis Italis carissimas, inde grandia, & bene culta vineta parasse, & nomen uni ex iis locis etiam factum *Torre del Greco*; & initio quidem ob raritatem liquorem hunc Athenis advectum, & in parvis phialis, inscripto vini nomine, & pretio, servatum. Quoniam autem conjectandi largior mihi semita patuit, ex hac etiam pictura divinamus vocem Neapolitanis honestissimam, quam vulgus antiquitatis tenax inficeta dialecto deturpavit corrupitque, scil. *uva glianica*, quæ *φύσις* sunt sane carissimæ nostri Atticismi reliquiæ, nempe Ἐλλανικά, sive Ἐλληνική· & ipse mulris ostendi infr. cap. 5. par. 5. lib. 2. Ἐλληνικός præsertim Neapoli idem valuisse, ac Ἀττικός· hinc jure vides in hac depicta phiala vocem Ἀκτίς, sive Ἀττίς, adeo verum dicas vini Attici vocis deformitatem adhuc perdurare, licet error invaluerit, ut uvam, quæ flava est, Græcam appellitemus, cum id nominis rubræ & nigrescentis proprium sit, quæ Herculaneum, finitimasque regiones undique exhilerat, vinumque μελανίδις, & quæsitissimum exteris stant, atque incolis.

In quarta denique pictura, quæ mea majoris interest, vides superne primum num-

morum ex argento, auroque cumulum aggestum, alterum solummodo aureorum, inque medio e pelle crumenam plusquam parte media iisdem nummis gravem, cujus collum laqueolo constrictum est. Inferne est atramentarium octogonum, arctoque ore depictum, & mole æqua huic Regio, quo de tanta commentati sumus: materies lapidea potius, quam metallica; additum cernis recurvum manubriolum: supra os vasculi jacet calamus scriptorius acutus coloris crocei. Insequitur parum evoluta papyrus dorsum ostentans, superne sat albicans, introrsus flavescens: a qua titulus litteratus pendet PA XX AN, de quibus characteribus mox dicam. Vides præterea erectum pugillarem, ac bipatentem paucis tabellis compactum, ac ceratum, uti ostendit luculente stilus eidem adhærescens: in ambabus faciebus fixi bini sunt umbilici flavi coloris, & non uni characteres illiti sunt, a queis nec sententiam, nec verbum aucupari satis fui; dorsumque laqueolis firmum. Demum adjacet clavo appensa tabella etiam cerata, numeris CCCCXXXX picta, scriptionis

βυτρο-

βουστροφηδὸν ritu, inde videre visus sum notam sextertiorum H S, reliquæ litteræ fortasse ad ingenium ab hoc nil sordido Herculanensi pictore adjectæ. Atque isthæc brevior quartæ picturæ mihi carissimæ *ὑποτυπώσει*. Reliqua perquam grandior depicti parietis inferna pars non tanti mihi est, cum veluti terna rubricantia aulæa præsentat inter binas sat exilium columellarum divisiones, in quorum aulæorum mediis brevissimæ quadratæ picturæ visuntur, in uno nympha, vel puella a sene enixe prehensa efficta est, hujus restitantis brachium mordet senex: in duobus extremis pictor formavit veterum ædificiorum rudera, arbores, &c.

Sed sermo redeat ad scriptionis instrumenta, eaque parvo commentario honestemus: in amore hujus picturæ jucundissimus vivo, etenim omnia cum iis, quæ in hoc atramentario opere dicta sunt, suaviter conspirant. Vides siquidem atramentariolum etiam octogonum, uti Regium, Vassallianum, ac Dionysianum; præterquamquod Anthologiæ epigramma, uti jam adnotavi, veluti *ἰδίῳ* epitheto, voce *πολύωψ*, *multis præditum faciebus*, id genus vasculorum condecoravit, ut illius breve os prætercam. Scias autem quosdam cives, qui *ἀρχαιολόγους* ab omnibus se salutari jubent, & ventosæ plebis quærunt suffragia, amicorum suorum aures implevisse a me oleum lusum esse, qui Regium *σκευάριον* pro theca calamaria venditabam, cum esset purum putumque unguenti receptaculum: cum autem vix hæc pictura in lucem vitalem prorepsisset, miserrimo fato perculsos, & iratissimos expertus sum, quod sibi jam interdicta esset contradicendi voluptas, nec sua odii plena *ἔπεα πτερόεντα* porro per urbem emissa revocare satis essent: contra vero me felicem turbæ amicorum salutantium, mihique gratulantium plurimum gratiarum agere haud satis fui: neque ea de re ambigas, nam ipse Mazochius antiquariorum lumen *τὸ τηλαυγὲς* in epist. quam init. *προλεγ.* appendi, an vascula atramenti olim exstiterint, subdubitat, imo & veterrimum eorum nomen se haud scrutari potuisse palam dictitat. Præterea me jucunde delectat depictum hoc octogonum atramentarium Augusto esse coævum, & fortasse antiquius, quando jam constat Pompejorum oppidum, unde extracta est pictura, sub Nerone terræ motu desedisse.

Inde vides partim revolutam papyrum, sive codicem, in eo siquidem neque bacillum, neque cornua insunt, neque umbilici, neque frontes, & cetera ornamenta, quæ quadrangulorum librorum esse jam ostendimus: pendet dumtaxat brevissimus titulus PA XX AN, quæ elementa libera copia cuique sit interpretandi; ceterum quisque lubens sic extenderet, *papyrus vicesimæ annonariæ*, vel potius, si P pro R parum detrita sit, vel pictor erraverit, legas, *rationes vicesimæ annonariæ*, vel fortasse, *procurator auri vicesimæ annonariæ*; neque alienum ducas viri munus libello adscribi, nam id moris viguisse novimus ex notitia imperii, nam libri inibi depicti sunt magistratuum nominibus inscripti. Neque prætercam nunc primum nos edoctos, præter vicesimam ex servis manumissis, & hereditatium, ac legatorum, fuisse etiam vicesimam ex quibusdam annonæ generibus, scil. ex frumento, carnibus, piscibus, ovis, vino, ac liquoribus; atque idcirco pictor Herculanensis isthæc omnia expressit, una cum trapezitæ, sive mensarii instrumentis, ac locupletes nummorum cumulos addidit, veluti satyricum quid, ut suggillaret, quam urens esset hoc vectigal, ac grave, ac fortasse proprium erat Herculanensium, & finitimorum locorum. Atque ex hac pictura luculenter nunc primum patet, cur Cicero contra Rullum cap. 14. Herculaneum laudat ob amœnitatem, & ingentes divitias; hinc senatui ob ærarii angustias illius oppidi, & viæ vectigalia vendere in mentem venerat: *Accedet eo mons Gaurus, accedent salicta ad Minturnas, adjungetur etiam illa via vendibilis Herculanea multarum divitiarum, & magnæ pecuniæ: permulta alia, quæ senatus propter angustias ærarii vendenda censuit, consules propter invidiam non vendiderunt.*

derunt. Nil mirum igitur, si pictor binos ingentes nummorum cumulos, & gravem pecunia crumenam, res vectigali obnoxias, & ipsa mensarii, sive trapezitæ instrumenta nobis præsentaverit. Hic te restitare parumper jubeo, ut advertas, quod a me multis præstitum est rationum, & exemplorum momentis convolutas papyros fuisse vel forenses scripturas, vel publicæ auctoritatis codices in civitatium scriniis servandos: atque nunc etiam vides in pictura trapezitas, sive procuratores annonæ rationes nummarias in hisce teretibus libellis conscripsisse.

Papyrum excipit pugillaris ceratus, uti stilus adjectus ostendit, quem paucis constitisse tabellis intueris: & fortasse nunc primum in lucem prodiit horum pugillarium σχῆμα, suis distinctum ornamentis, binis umbilicis scil. aureis, aurato dorso, & aureis filamentis per extremitates utriusque operimenti circumductis. Habuisse id genus tabellas argentarios, quas etiam *ephemeridas* vocitabant, docet nos Propert. lib. 3. el. 22. v. 19. dum de tabellis suis deperditis canit:

Me miserum! his aliquis rationes scribit avari,
Et ponit duras inter ephemeridas.

His utebantur trapezitæ, ut quid ex tempore adnotarent, & secum etiam ferrent memoriæ causa: numeri ipsi depicti aperte proferunt accepti rationes. Consulas ope indicis quotquot de his pugillaribus, ceratis tabellis, & umbilico quadratorum librorum in hoc atramentario opere a me dicta sunt. Idipsum dicas de hac, quæ proxime depicta est, tabella cera oblita; nempe eidem prompto usui fuisse mensariis.

Atque hæc pauca, & festinanter de tanti mihi facienda pictura scriptoriis instrumentis, & atramentario octogono posteris celebranda; utinam mihi plus temporis datum esset, quo eam & contemplari, & attentius deformes illius characteres perscrutari quivissem, meliora sane protulissem; atque utinam non tam sero in luminis auras exstracta esset, operis contextui opportunius adjectam cerneres, & his meis nugis pondus addidissem: ceterum ex eadem pictura quisque noscitat, quantum sibi constant, secumque conjurant, quæ de cerata, & atramentaria scribendi Latinorum ratione a me multis prolata sunt. Reliquum duco, ut universa res litteratorum publica huic picturæ auro cariori supplodat, quæ antiquitatis amatoribus tam grandem quæstum parit: & Regi D.N. æternales grates rependat, qui ingentem divitiarum vim exhaurit hilarissimus, ut beatæ eversarum urbium reliquiæ, rejectis ruderibus, extrahantur ad artium, & scientiarum incrementum, atque ad nominis sui famam immortalem. Atque hæc διὰ βραχίων de tam mihi carissima Herculanensi pictura.

ΔΙΑΤΡΙΒΗ

De Sæmilani Campaniæ consularis nuper reperto cippo, atque antiquitatibus Herculanei sat opportuna.

QUam non vice simplici in hoc opere oppigneravi, solvo fidem, & Sæmilani præclarissimum marmor paucis illustrandum aggredior; sed antea lapidis historiam, inde sat parvum commentarium accipies: nam rem longius protrahere possem, cum bene multa, atque quæsita inter schedulas servem: & quoniam etiam hanc epigraphen Mazochio exornare cordi fuit, διὰ βραχίων, ac humaniter, uti meus est mos, tanto viro quædam reponam.

SIGNA TRANSLATA EX ABDITIS
LOCIS AD CELEBRITATEM
THERMARVM SEVERIANARVM
AVDENTIVS SAEMILANVS V. C. CON
CAMP. CONSTITVIT DEDICARIQVE PRECEPIT (sic)
CVRANTE T. ANNONIO CHRYSANTIO V. P.

Legeram hoc epigramma in Fabretto p. 280. n. 173. inde in Mazochio in amph. Camp. p. 170., licet verba quædam corrupta

rupta viderentur, atque eo quod marmor summi pretii est his temporibus, queis Rex ab Herculanei, Pompejorum, ac Stabiarum abditis locis tot præclara cimelia, ac signa in gazophylacium suum transfert, pallebam amore tantum silicem reperiundi; quare accidit, ut quidam, ex nostratibus marmorariis, (quos omnes ipse curiosius sæpe reviso, solent enim ea hominum pestis pretiosissimis reliquiis beatæ antiquitatis inferre cladem,) cippum hunc εὐκαιρότατον apposita jam serra in partes conscinderet: severissimus ipse prohibui verbis ῥητοῖς, καὶ ἀῤῥήτοις, & non parca pretii stipe soluta, litteratam cippi partem redemi, ac domum transvectandam curavi, mihique feliciter fuit res: verebar enim ne faber ille marmorarius a me edoctus Campanam hanc saxi gazam Anglis venderet, ut moris est, si cunctarer, & deportatam illuc nos diu pœniteret. Interea sciscitandi nil lentus fui, quo pacto tam elegantem cippum marmorarius sibi acquisiverit, qui reposuit se aram recenti marmore in vico, (quem vulgo dicimus *Fregnano piccolo*,) prope novam Atellam sito fabrefecisse, & bonos templi illius Sacerdotes, queis purum cor est re quavis antiquaria, pro pretii ἀμοιβῇ cippum hunc quavis gemma cariorem, licet detritum parum, & sub ipsa ara repertum lubentissimos concredidisse. Inde tantæ raritatis marmor Josepho Canartio, qui Herculanenses statuas in frusta distractas mira arte componit, & veluti in vitam revocat, uti testes sunt, præter sexcentas, binæ equestres ingenii procul dubio Græcanici miracula, tradidi, quo Regi Augustiss. offerret, qui Mazochio accito, & Josepho Assemanio per litteras de epigraphe consulto, ab his de hujus saxi grandi pretio certior etiam factus in cimeliarchion immitti jussit, eique carum est.

Hoc sane cippi elegantissimi fatum; ex eo non pauca, quæ antehac latuerant, didicimus. Ignotus nobis erat hic Campaniæ consularis, nam Fabrettus appellat *Æmilianus*, & Mazochius confundit cum *Vinio Æmiliano:* imo ejus ætatem novimus, scil. sub Severo. Vides etiam architecti nomen *Chrysantius*, vir certe Græcus, Romanos siquidem architectonices nil, vel parum calluisse scimus. Severi thermas vix meminit Spartianus, ab saxo edocemur præterea celebritate spectatissimas, & innumeris, ac veteribus statuis superbas. Hoc Sæmilani egregium facinus, & munificentiam in principem adeo suspexisse Campanos legimus, ut statua, & elogio honestandam rati sint: hine cuique mirum futurum Spartianum rem memoria dignissimam minime posteros condocefecisse. Errores Fabrettiani, & verba, quæ Mazochius ex ingenio aptat, detersi sunt; etiam locus lapidis, non longe scil. a Capua, patuit. Ceterum quod nunc magni refert, atque ad Herculanensem, & proximas urbes illustrandum apprime facit, est adeo eas signis, & magnificentissimis ædificiorum molibus spectabiles fuisse, ut ex ruderibus tantam statuarum ex silice, atque ære vim Romam transvectam, ut thermis, quæ instar provinciarum exstruebantur, celebritatem impertitæ sint: novimus præterea, licet ea abdita cineribus loca olim etiam effossa, & quæ signa minorem labem passa, & elegantioris essent artificii educta, tamen adhuc tantæ raritatis statuarum reliquias, ac ingentem cujuscumque molis numerum, præter reliquas gazas, in dies extrahi, ut Regium cimeliarchium ceteri principes jam invideant, ac frustra sint, etiamsi immensas opes profundant, ut parile sibi optent, ac conquirant.

Is unus molestissimus, qui contendendi mentis morbo calet, nec unquam eo purgatur, inficiabitur *abdita loca* non esse Herculaneum, atque urbes finitimas: nam lapis propalam clamitat ad Campaniam ea spectasse, cum consulari viro illi in alias regiones nec jus inesset, nec imperium: præterea Severi imp. ævo extra ternas has urbes terræmotu, ac Vesuvino incendio afflictissimas, reliquæ in Campania, uti Puteoli, Cumæ, Capua, Nola, &c. ædificiorum molibus, signis, ceterisque ornamentis spectabilium numero florentissimæ, ac integerrimæ decorabantur: quare haud speret quis tam gran-

grandem statuarum vim aliunde extrahere Sæmilanum potuisse, quam ab ternis urbibus sub Neronis, & Titi imperio accisis. Jure Neapolim reliquis laudatis Campaniæ urbibus, quibus vis illa major pepercit, minime accensui, utpote remp. liberrimam, suis legibus utentem, nec Romano consulari subjectam, sed quæ ab demarcho regebatur, ut adversus summum virum Mazochium multis jam propugnatum est. Scias certa vestigia adhuc inesse in iis urbium ruinis subterraneis, scil. non unas angustas specus, quare aperte novimus olim statuas inde evulsas, atque alio translatas. Vides ex hoc lapide, qui veluti oblitissimus tum in Fabretto, tum in eo Atellæ vico jacebat, mea nostratia conquirentis undique monumenta industria Herculaneo nunc ob Regis antiquitatum amantissimi munificentiam toto orbe celeberrimo quantum lucis adjectum sit: & quemque mecum angi reor, tum eruditissimum Fabrettum in eum nil adnotasse, imo ingenue fateri se vix percepisse, tum Mazochium, cuja maxime intereat, utpote saxum Campanum est, ipsumque novi veterum epigrammatum Œdipum *εὐτυχέστατον*, nihil de Herculaneo, ac proximis urbibus cogitasse, licet longiusculo commentario illud condecoraverit.

Locus est, uti paullo ante recepi, nunc eruditum Mazochii commentarium paucis expendendi. Vult vir clarissimus hoc in lapide *constituere*, & *dedicare synonymus* usurpari, legique jubet fortasse *constitui*, (non *constituit*) *dedicarique præcepit*; verum ne in senis brevissimis versibus incusem *ταυτολογίαν*, videre videor marmor dicere Chrysantium, cujus id munus fuerat, signa constituisse, sive erexisse, ab aliis vero coronationes ceterasque sacras cæremonias perfectas: at id leve. Sed me mordet virum summum invertisse *Audentium* in *Vinium*, duosque Camp. consulares in unum coagmentasse: ait enim: *Audentii quoque prænomen*, (an potius nomen, uti Audasius?) *quod fortasse detritum deprehendit, quicunque hoc elogium excepit* VINIUS *fuit*, *id quod ex altero Campano epigrammate huic consulari posito docebitur, cum omnes nostrates inscriptiones in unum volumen compingentur*. Mox ad abstrusiora explananda progreditur vir magnus, nempe verba: SIGNA TRANSLATA EX ABDITIS LOCIS, atque dum ita ardenter Fabrettum castigat ingenue ajentem *nescire*, *quid sibi velint*, *atque epigraphen apponere*, *ut crucem curiosis figat*, reponit: *Verum ficulneam, ni potius sambuceam crucem curiosis fixit vir eruditus* (Fabrettus.) *Legisse memini in codice Theodosiano, quem nunc ad manus non habeo, titulum unum, an plures? de signis aliisque id genus publicorum ædificiorum ornamentis non transferendis: ne contra leges peccatum videretur, additum expresse fuit* EX ABDITIS LOCIS, *aut* EX OBSCURO LOCO. *Nam quis vetitum fuisse affirmaverit e vetusto aliquo, ac subterraneo ædificio nullius usus ejusmodi ornamenta in alias fabricas transferre? Sed postquam fixam a Fabretto crucem refiximus*, *&c.* Hæc Mazochius.

Primum quidem longe demiratus sum virum prolixæ lectionis ad cod. Theodos. provocare, titulosque recitare, quorum ne vestigium quidem in hoc legum ingenti *σώματι* reperire est: imo facile meminisse poterat, etiamsi exstarent, pro hujus Sæmilani elogii luce minime ad eos confugiendum, cum is codex, ut notum est, ab Constantino M. ad ætatem Theodosii constitutiones complectatur; saxum autem Alex. Severi tempestatem certam præfert; quare dum in præclarissimo Mazochii opere isthæc relego, vix oculis fidelibus præsto fidem. Adde etiamsi non unus, sed plures legum tituli in quovis codice lectitarentur, quominus statuæ transferrentur, prohibentium, non ideo dicendum ob Mazochianæ rationis momentum expresse addita verba EX ABDITIS LOCIS; etenim ea signa ad Severi imp. usum, ejusque thermarum celebritatem Romam deportata, & quis unquam dicat in leges peccare principem? hinc in commentariis in marm. Oxon. pag.48. refellitur Casaubonus, qui in verba isthæc Spartiani hist. Aug. to.1. p.612. de Sept.Severo

vero

vero narrantis: *Rumore deinde belli Parthici extincto, patri, matri, avo, & uxori priori per se statuas collocavit*, hæc adnotavit: *Jus publice ponendi statuas penes senatum fuit, ac Severus ponit suis istas per se, hoc est sine decreto, vel auctoritate patrum:* refellitur, inquam, Casaubonus, cum summi viri, qui ea marmora illustrarunt, prorsus pernegant penes senatum ea Severi ætate jus statuas constituendi viguisse: ceterum horum longiusculas rationes tutemet legas: mihi sat est novisse a Spartiano *per se* statuas erexisse, utpote a nullis legibus id interdictum, atque iis minime obnoxium: miror hos Scriptores Mazochium non vidisse. Præterea vel tiro novit l. 3. D. de legib. senatusque conf. &c. *Princeps legibus solutus est: Augusta autem licet legibus soluta non est, principes tamen eadem illi privilegia tribuunt, quæ ipsi habent*. Si vero quæras, cur isthæc verba saxo adjecta sint, quisque reponeret, quo Sæmilani ingenium commendaretur veteres statuas conquirendi, quæ semper majoris pretii habitæ sunt, præsertim Severi ætate, quando scilicet artifices jam longe in iis affabre confingendis defecisse constat: vetera ædificia compilandi ardor usque viguit, & posthabitis ejus rei cujusvis ævi testibus, accipias, quæ Cicero opportune de Appio in orat. pro dom. ad pontif. 43. laudat: *Omnia, signa, tabulas, ornamentorum quod superfuit in fanis, & communibus locis tota e Græcia, atque insulis omnibus, honoris populi Rom. causa, deportavit*. Verum hæc satis aperta sunt ac rata: unum iterato addam me nescire, cur Mazochius vir ingenii erectissimi in hujus præclari lapidis commentario nil de Herculaneo, sive de locis, unde signa Sæmilanus Romam transtulit, cogitasse; cum in eo viderit virum hunc Campaniæ consularem; quod unum cumprimis basim reddit carissimam, & Regio cimeliarchio dignam.

Progreditur Mazochius: *Sed postquam fixam a Fabretto crucem refiximus: illud potius scire lubet in eadem inscriptione, cur dictum fuerit* AD CELERITATEM THERMARUM SEVERIANARUM; *leviusculum hoc quidem; sed tamen celeritatem thermarum Titianarum æmulari voluisse Severum crediderim, de quibus Suetonius cap.* 7. Amphitheatro dedicato, thermisque juxta CELERITER exstructis: *de iisdem Titianis puto Martialis:* Hic ubi miramur VELOCIA munera thermas: *verum hæc in transcursu:* hæc Mazochius. Verum isthæc, licet docta, ἄτοπα prorsus dicas, cum in saxo certe scalptum sit *celebritatem*, non *celeritatem:* imo nunc Suetonii locus, quem magnus vir recitat, firmatur, quando antea ambigebatur, legendum esset *celeriter*, an *celebriter*, id cur reticuerit Mazochius, ignoro: præsertim cum Casaubonus edicat in suis omnibus MSS. inesse *celebriter*, quam vocem laudat etiam Gruterus, & plerique omnes, quos recitat Burmannus, quanquam ipse, si hoc Sæmilani marmor vidisset, minime isthæc in Suet. adnotasset: *Quæ voces* (celebriter, & celeriter) *licet centies immutentur, ut diximus ad Ovid. 4. Met. 304. & alibi hic tamen* celeriter *præferendum, & ut jam vidit Domitius Calderinus ad d. Martialis locum*. Etiam in Accio apud Nonium c. 2. n. 161. digladiantur grammatici, an scripserit: *Celebri gradu gressum accelerasse decet*, vel potius *celeri*. Neque quid ponderis addit Martialis versus, cum ἐπιθετὸν *velocia* afficiat *munera*, cujus vocis notionem me docuit ipse Mazochius in eod. volum. p. 79. & 168. Id demum tanto viro haud parcam, ea ætate, qua Camp. Amphit. titulum exornabat, & Campanam viam frequentissimis itineribus celebrabat, facile vicum illum *Fregnano* adire potuisse, atque marmor inquinatissime exscriptum invisere, cum ipse Fabrettus & templum, ubi exstabat, atque vicum ipsum doceat. Hæc porro διὰ βραχέων de tanti pretii ac famæ Sæmilaniano lapide, quem antehac majores nil curarunt, & parum absuit, quin in frusta a marmorariis scinderetur, nunc sollertia mea id genus vetustatis reliquias undique scrutantis in Regio cimeliarchio primas agit, sancteque servatur, ac fortasse bona luce donatus est.

IN-

INDEX I.

Antiquitatum, quæ ex Herculaneo, finitimisque oppidis extractæ sunt, earumque, quæ in Regio cimeliarchio servantur atramentarii operis illustrationi appositissimæ.

I N D E X II.

Librorum, & Capitum, quo totius operis contextus continuo percipiatur.

L I B E R I.

LIBER II.

queis

I N D E X III.

Eorum, qui in hoc opere atramentario recitantur, illuſtrantur, laudantur, notantur, vindicantur.

A

CAR-

D

HO-

H

MA-

N

O

D'OR-

T

V

INDEX IV.

Vocum Hebræarum, Chaldæarum, & Syrarum.

עשה,

IN-

I N D E X V.

Rerum Græcarum, & vocabulorum.

Α῎ν-

& Mont-

Z

H

Θαλά-

i 2 Κρι-

Ὀδυ-

O

Π

I N D E X IV.

Vocum Hebræarum, Chaldæarum, & Syrarum.

עשה,

I N D E X V.

Rerum Græcarum, & vocabulorum.

Ἄν-

B

C

Z

H

Θεκλ-

Ο'δυ-

O

Π

τρυγ

ab

T

IN-

INDEX VI.

Verborum, & rerum luculentissimus, ac uberrimus.

F

G

H

He-

Liter-

Puel-

In detergendis typographicis erroribus, quam solerti cura utendum sit, is unus novit, qui aliquando ad id operis incubuerit: & nisi more patientissimus sit, se lubenter falli irascitur, præsertim si Latinis Hebræa, & Græca fonequam multa immixta sint. Mihi autem nil opis propriæ, ac facultatis dissimulanti, scilicet qui nactus ingenium æstuosum, & nil fum lentum negotium, & quamvis omnis fuerim in operarum σφάλμασι perpurgandis, tamen quædam exciderunt in his non exiguæ molis voluminibus, quæ hic appendam, & sat pauca, quæ vel tiro deprehendis, lubens posthabui. Itaque si aliquando reperire sit, Phalefgicus, furculus, lusciniosus, Delecambius, πλευγές, ἐξονέτατος, &c. *nec non quando de planetis sermo mihi est*, Jovem *ter, aut bis legas pro* Sole, *indulgendum jubeo ingenio meo aliquando nimium festinantis, præsertim cum etiam sæpius incisum sit* Phalegicus, sulculus, luscitiosus, Dalechambius: πλευγές, ἐξοχώτατος. *Si quem vero sat morosum isthæc parva incuria acrius urat, nil inclementius a Superis ei apprecor, quam ut illum ad typographorum errata saltem unius mensis intervallo Græce, & Latine, ut de Hebraic sileam, abstergenda damnent irati.*

pag. lin.

9. 38. Venus, Juno.
20. 6. honestaretur, honestari.
28. 12. peragam, caufam peragam.
35. 32. judex, accufator.
41. 8. qui, quos.
42. 35. cupido, cupido vestigandi.
78. 26. fuarum, fuorum.
ibid. 27. qui, ex quo.
114. 40. jureconfultum, imperatorem.
133. 5. monuerat utiturque, monuisse usumque esse.
ibid. 42. quosvis, ob quafvis.
149. 17. fufpendimus, relinquimus, fufpendamus, relinquamus.
151. 22. Martiali, Martiale.
156. 37. conqueri autem me, *dele* me.
161. 5. tempore, tempora.
175. 39. eos illevisse miratus fum, illeverunt.
177. 43. cui pueritiæ, cujus pueritiæ.
184. 18. pag. pag. 164.
222. 29. affertque, afferentique.
229. 19. apponas, opponas.
238. 35. defcribit, defcribat.
249. 1. Reinefio reparatori, Reinefius reparator.
257. 21. libri, libros.
278. 16. Martialis, Juvenalis.
285. 12. verberabant, verberarent.
293. 16. commifcentis, commifcente.
296. 10. legere, legere est.

pag. lin.

325. 39. de Pafferium, *dele* de.
332. 9. ante Exodum, ante Genefim.
341. 13. tranfmutavit, tranfmutarit.
355. 43. *nil*, *haud*.
364. 21. non adegiffat, *dele* non.
368. 15. follemnis, follemne.
371. 36. litterarum, litteratum.
442. 21. a municipio, de municipio.
ibid. 28. Mazoch. pag. 252. Mazoch. pag. 242.
452. 26. perfeferat, præfeferat.
471. 3. Proferpinæ raptum *pro* Eurydicem ab inferis redeuntem.
480. 14. fadent, fedet.
524. 5. in qua, in quo.
574. 31. fubiturum, fubeundum.
575. 24. Vitruvius lib. 1. pro lib. 4.
618. 41. quæ duorum; Deorum: *corrige*: etiam exftant duorum Deorum.
679. v. ult. *dele*, Manecratem.
704. 42. concoquiebat, concoquebat.
722. 31. tantum divinum, vatem divinum.
xxiv. col. 2. 37. Italioridas, Italiotas.
xxxiv. col. 2. 14. ftant, præftant.
xxxviii. col. 1. 26. intereat, intererat.
xxxvii. In voce *plumbum*, & *plumbarii* 197. *pro* 195.
ibid. col. 2. 35. Alex. Severi, Sept. Severi.
Campauos, quod, Campanos, quos, *sed pagella me fugit*.

30. 5. σχοίνῳ, σχοίνῳ.
55. 33. γραμπτῦς, & verf. 36. γραψῦς pro γραπτῦς.

77. 11. βελανειδῆ, βελονοειδῆ.
120. 43. δακτυλογλύπτειν, δακτυλιογλύπτειν.
165. 36. στοχεῖα, στοιχεῖα.

199. 41. στεῤῥοποιῶν, σομοποιῶν, στεῤῥοποιῶν, σομοποιῶν.
238. 28. συλλαβάνειν, συλλαμβάνειν.
288. 34. γυναῖκαι, γυναῖκες.
308. 22. τὰς ἀστέρας, ἐς τὰς ἀστέρας.
331. 16. ἀνελπίσας, ἀνελπίσας.
400. 42. ἀργυρῆθαι, ἀργυρῶσθαι.
402. 43. κιχουσομένη, κεχρυσωμένη.
ibid. 7. ἄκραν pro μακρᾶν, μακρὰν pro ἄκραν.
564. 14. διαζῶσιν, διαζῶν.
LXIX. Παρθενῶν pro πλατανῶν.
LXXI. In voce συντέρια *dele*, vult. Ε'κποριζέσθαι & ἐπιτρέπεσθαι, pro ἐκπορίζεσθαι, & ἐπιτρέπετε, *sed pagella me fugit*.
635. 42. רגרי, pro דברי.

POstquam typis edita sunt ambo, istæc volumina, & multa annorum intercapedo intercessit, quo omnium juris essent, factum est, ut ad firmanda validius, quæ in iis a me adversus aliorum sententiam corrogata sunt, dum quodvis genus scriptores evolucrem, quidquid ab his excerpsi, hic apponendum ratus sim, veluti succisivum, & sterile: nam pigebat perditum iri hæc, quæ cursim arripui; cumque jam a me recta, imo & opipara cœna data sit, uti sportula excipiantur.

Pag. 4. & sequ. Studiosissimus fui in aggerendis veterum exemplis, quo quibusdam succenturiatis refractariis obstarem, furtim, & paucorum invidorum precario crepantibus hanc regiam thecam calamariam fuisse unguenti vasculum, quamvis exemplis affluenter constitit unguenta nunquam servata in thecis ex ære, sed vel ex gemmis, vel ex auro, vel ex alabastro; non posthabendum reor illud Capitolini in Vero Imp. num. 5. pag. 419. *Data & vasa aurea cum unguentis ad speciem alabastrorum*.

Pag. 49. & seqq. Ostensum est nunquam Græcos scriptitasse in tabulis, at videtur Æschyli ævo dramaticorum veterrimi id moris obtinuisse, *in Supplicib. v.* 953.

Ταῦτ' ὐ πίναξιν ἐστιν ἐγγεγραμμένα,
Οὐδ' ἐν πτυχαῖς βίβλων κατεσφραγισμένα,
Σαφῆ δ' ἀκύεις ἐξ ἐλευθεροστόμου
Γλώσσης.

Quæ ita vulgo vertuntur, scholiaste prærde ajente, *ὐκ ἐγγράφως ταῦτα εἶπον, ἀλλὰ ζώσῃ φωνῇ, hæc non scribendo dixi, sed voce viva.*

Hæc tabulis non sunt inscripta,
Nec in plicaturis librorum sigillata,
Sed manifeste audis ex libere - loquente
Lingua.

Verum si poetæ verba attentius perpendas, nil opportunius, quo ligneam scriptionem Græcis omnino deneges: nam rex Argivus præconi adstanti hos versus indicit, nempe se apertissime loqui, non per arcana verba, & per tesseras, neque per sculpta signa: recoquit poeta verba illa Homeri *γράψας ἐν πίνακι*, cum parens Bellerophontis huic *σήματα λυγρὰ* tradidit, quo a Lyciæ rege interficeretur, quibus Iliados verbis sat obscuris me multum lucis dedisse haud denegandum pag. 56. 57. 58. Novimus autem Æschylum adeo Homericis locutionibus addictum; ut jure illius simia salutandus sit; quare quam longissime abest, ut huic dramatico de Græcorum ritu in tabulis scribendi mens fuerit, sed solummodo de arcana exarandi notas quasdam ratione cogitasse credas.

Pag. 52. Quis fortasse autumet me consulto aufugisse versum 450. Aristophanis in Avibus, utpote mihi adversantissimum, qui primus edixerim Græcos præsertim melioris ævi nunquam in tabulis scripsisse, neque in cera quid exarasse:

Σκοπεῖν δ' ὅ, τι ἂν προγράψωμεν ἐν πινα-

πινακίοις,

Considerandum , quid præscribamus in tabulis :

isthæc verba commeminisse nil mihi operæ pretium fuisse ratus sum, cum hoc in versu de pactis conventis sermo sit, notumque est quavis veterrima ætate fœdera, & pactiones apud gentes universas, etiam Hebræas in tabulis sive æneis, sive marmoreis, sive eboreis, sive cedrinis incidi, & inscribi : etenim affatim mihi erant, quæ adverti hac pag. 52. de *πινακίῳ πυκτικῷ*, quo ipse Aristophanes in Vesp. utitur, quæ consulas oro.

Pag. 88. & seqq. Quo firmarem Latinos solummodo pueros usos ad scribendum stilis, nunquam vero Græcos, allata a me sunt martyrum exempla, qui his ferreis instrumentis a puellis perfossi enectique sunt : neque quis credat me nancisci Evagrium scholasticum facilem adversarium adferentem lib. 3. cap. 10. Stephanum Antiochiæ Episcopum a pueris interemptum, *ὃν παῖδες Ἀντιοχέων καλάμοις διεχειρίσαντο ἴσα δόρασιν ὀξυνθεῖσι*, *calamis instar telorum acutissimis* ; nam patet apertissime, cum Græci hi Antiochenses puelli in scribendo ferrum minime adhiberent, arundinum acie huic Præsuli cædem intulisse.

Pag. 139. & sequ. Non unis exemplis admonui *imperare*, & *jubere* fuisse medicorum, addas Persii verba Sat. 3. v. 90. *A medico jussus requiescere:* & Plinii in Trajan. cap. 22. num. 3. *Ægri quoque ; neglecto medentum imperio, quasi ad salutem, sanitatemque prorepere.*

Pag. 148. Legere est Superos, si votis annuerint, dictos *ἐπηκόους*, si contra *ἀνηκόους*. Addas, quæ me docet magnus D' Orvillius in Charitone pag. 169. nempe Numina sæpe precibus *ἀνανεύσαι*, vel *ἐπινεύσαι*, & oblitus est voces *ἀνήκοος*, *ἐπήκοος*.

Pag. 173. & sequ. pag. XXVI. XXVII. Cum longiori sermone, & multa exemplorum (etiam sacrorum) copia antiquos scriptores pro præstanti puerorum custodis officio vocem *pædagogus* semper adhibuisse, & e contrario eruditissimos quosque ævi nostri notionem detorsisse patefecerim, quorum paucos enumerandos curavi, demiratus sum etiam duo viros elegantioris Latinitatis promoscondos D' Orvillium in libris suis non simplici vice, & Mazochium in Vindiciis repetitis contra Stiltingum in nequiorem partem usurpasse.

Pag. 323. & seqq. Non una monumenta figurata planetarum colligenda curavi ; at nondum eruditis. Mazochius luculentam Etrusci ingenii, & operis pateram, me tunc scribente, vulgaverat in æneis tabulis Heracleensibus pag. 554. atque initio pag. 552. se. aliis onus imponit, quænam sint icunculæ in patera divinandi, aitque, *Imaginum , quæ in patera exhibentur, probabilem aliquam extundere rationem, haud facile arbitror : eoque magis, quo res est obscurior, habebunt eruditorum ingenia, in quo se exerceant*. Verum non summi ingenii est imaginum illarum extundere veritatem : depicti etenim sunt in ea ipsi planetæ, licet neque secundum hebdomadis ordinem, uti in theca nostra calamaria, neque secundum cæli rationem siquidem in antica pateræ facie cernere est palam Saturnum cum falce, inde Martem duos stringentem hastas sinistra, dextera vero quandam scuti speciem regentem : insequitur mulier cum sceptro, quam Venerem dicas, post pateræ ansam adstat Mercurius, quem certum nobis dat crumena: demum summus Jupiter etiam cum sceptro, quocum in unum ex gigantibus statura enormem, ac supplicem animadvertit, uti a poetis salutatur *σκηπτοῦχος*, & *γιγαντοφόνος*. Duo reliqui ex planetis in postica pateræ parte confticti sunt, Apollo scilicet crinitus, sive Sol, atque Diana, sive

Luna

Luna noctis peplo implicita ejus germana soror secum secreto communicantes. Sat apposite binos hos Deos seorsim a ceteris elaboravit Etruscus artifex, quippe qui principes planetæ, atque ἀδελφοί. Hinc unusquisque nunc demirabitur edixisse summum virum, *Imaginum, quæ in patera exhibentur, probabilem extundere rationem haud facile arbitror*, quod sat pronum dicas. Præterea, licet non sit pronum, ac paratum imagines planetarum invenire secundum dierum ordinem, uti a me ostensum est, tamen inter tot summæ raritatis cimelia obtulit Regi fortunatissimo Herculaneum etiam planetarum protomas ex opere plastico quoad hebdomadis seriem. Ludovicus de Bochat in to. 2. pag. 403. Lusannæ 1749. ubi sermo est de veterib. monumentis Helvetiorum, affert vas, sive simpulum ex ære, in quo videre est incisos etiam quoad hebdomatis τάξιν planetarios Deos; verum thecam calamariam semper prædices singularem, cum in ea dumtaxat intueri est Auroram pro Sole, quem morem patefactum est privum fuisse Neapolitanorum civium, quippe quos Ὁμηρικοὺς vixisse in bene multis probavimus.

Pag. 365. & sequ. Novam notionem dedi vocabulo ἄμπυξ, & p. 8. 12. 13. XIII. col. 2. & epitheto λιπαρός, Jo. Daniel Lennep in animadv. in Coluthum pag. 12. de ambabus vocibus quædam docte commentatus est, at quæ multa a me dicta sunt, ipsum fugerunt.

Pag. 553. & sequ. Adeo verum dicas ab Græcæ linguæ ingenio desciviste, qui rati sunt dici σεισμὸς γῆς pro privo σεισμὸς, *terræ motus*, quod multis a me firmatum est, ut si quando motum terræ distinguendum scriptoribus acciderit a motu maris, solummodo usurparint σεισμὸς ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ θαλάσσης, uti Herodot. lib. 8. in concione Themistoclis ob bellum Salaminæ.

Pag. 610. Bonam, & antiquam esse vocem Γραικὸς patefeci, & non unos auctores vades dedi, quibus adjicias Alexandrum Ætholum Ptolomæo Philadelpho supparem in epigrammatis versu I. ab Macrob. in Saturn. lib. 5. c. 22. n. 521. exscripti, Γραικοῖσι μελισθαι.

Pag. 626. Paucis commonefeci, quæ adnotavit Vandalius in diss. IX. *de Fratriis, &c.* pag. 738. de egregio nostrate decreto bene multis verbis Græce concepto, atque a me in veterem elegantiam restituto: si quis hujus summi viri longiusculam observationem perlegat, sane deprehendet, non solummodo argumentum marmoris non divinasse, verum & nomina propria in alia detorsisse, quod mihi, ceterisque non mediocri admirationi futurum.

Pag. 636. Ob fortunæ nostræ Neapolitanorum abundantiam repertus est lapis fratriæ Cynæorum, quem multa de nocte quidam de tam egregio patriæ momento scelestissime meriti furtim vendidere: sibique impendio liberali redemit Joannes Carafa Nojæ Dux, cui ob singulare hoc pignus, atque exoptatissimum cives, & municipes gratulantur libentes merito.

Pag. 679. Legere est sepulcrum, quod supra Mergillinæ collem invisitur, me Virgilio vati eripuisse, & libentius tribuisse Parthenopæ: accidit autem, ut post editum hoc thecæ Calamariæ opus collem cum carissimis amicorum adirem, reperi fuisse columbarium alicujus prosapiæ: etenim circa quatuor illos rusticitatis plenos parietes exstant adhuc plus minus viginti ollaria, in quibus servari cineres novimus; quare neque unius viri, neque unius Sirenis dicas conditorium: & mirum est tot nostrates exterosque scriptores id minime advertisse, ut me etiam traherent in errorem, quamvis sim αὐτόχθων, at sero satis fuisse αὐτόπτην nunc piget, pœ-

pœnitetque. Si quis optet ejus sepulcri elegantius præ ceteris exemplar externum, internumque suis cum loculis, Neapoli degens sibi accuravit magnus D'Orvillius: inde ei in eruditione compar Petrus Burmannus præfationi operis immortalis *Sicula* inscripti apposuit. Quando nam nos pudeat longissime gentium viros nostris vetustatis monumentis edendis sibi laudem honoremque depeculari?

Pag.723. & seqq. Multum lucis allatum a me est Homericæ voci τεῖρος, atque aliquantulo liberius adserui solitariam reperiri in una Iliade, atque ἅπαξ λεγομένην· at licet rarissima sit, piget me ipsam non invisisse in Callim. hymn. in Delum v. 175. ἰσάριθμοι (Τιτῆνες) τείρεσιν, ἡνίκα πλεῖστα κατ' ἠέρα βουκολέονται, *numero pares (Titanes) stellis, cum plurimæ per cælum pascuntur*. Mirabitur, mecum quisque Callimachum poetam cultissimum in notione τείρεος ab Homero fuisse degenerem, qui Homerus ad unos planetas ea utitur voce, Callimachus ad stellas universas denotandas intorquet. Conqueror etiam de Arato, qui v.604. etiam ab Homerica veritate deflexit, cum nobis confinxit cæli epitheton πολυτειρής, neque curandus Onomacritus, qui in hymn. in Natur. 6. ingessit πολύτειρος. Optabam selectissima quæque a Spanhemio in suis observat. ea de ῥύσει, sed tacitam omnino compressamque reliquit.

Pag. 733. Non pauca dicta sunt de apum favis; at oblitus sum versum 99. Philæ *de animal. propriet. tit. de apib. inertib.* σχήμασιν, ἢ λήμμασιν ὀρθογωνίοις, si scripsisset apes compingere favos ὀρθογωνίους, *rectangulos*, sane errasset Phile; etenim figura sexangula *obtusos* præ se fert angulos; quare etiam ἀπροσδιόνυσος est isthæc adnotatio Cornelii Pawii: *Erunt, quibus ἰσογωνίοις pro ὀρθογωνίοις, placebit: sed nullus ego dubito, quin ista pro synonymis hic habuerit auctor; rectangula scilicet æquiangula sunt certo respectu:* hinc quovis pretio immutarem ἑξαγωνίους, *sexagonis*, uti re vera sunt favi.

Pag. xxxiii. Perbrevem commentarium appositum vides in Herculanei grandem picturam, in qua & atramentarii octogoni figura efficta est: secutis temporibus ab effossionibus Pompejorum non minor altera emersit, atque inter cetera scribendi organa, scilicet papyrum convolutam, cum scriptionis signis, pugillar, cujus quaternæ, aut quinæ ligneæ plagulæ, aut eboreæ affabre expressæ, & tabellam quandam fortasse earum unam, quæ cera oblinebantur, notis quibusdam incisis insignem, cernere est thecam calamariam rotundam flavi coloris, quo pictor aurichalcum exhiberet tribus parvis projecturis in summa, media, imaque parte cinctam, atque exornatam: in ejus arctum os immissi sunt bini calami, unus præ altero brevior, magnitudo vasculi æqua est huic nostro octangulo. Verum emittat e visceribus tot monumentorum vim ingentem fœcundissima tellus non sine sociis atramentariis thecis vel depictis, vel metallicis, quorum jam dives est cimeliarchium ad Regis nostri famam fortunamque, difficillimum dicas fore, ut aliud σκευάριον paris elegantiæ huic nostro proferat, quod regio imperio binis voluminibus honestatum a me est.

Pag. xxxix. Me commostrasse vides contra Mazochium Augustos, & præsertim Septimium Severum sine senatus arbitratu statuas transtulisse; ceteris auctoritatibus jam allatis addenda isthæc Spartiani de eodem Severo ajentis num. 26. pag. 924. *Statuas summorum virorum in foro Trajani collocavit undique translatas*.

ΔΙ-

ΔΙΚΑΙΟΛΟΓΙΑ

Contractissima, ac liberalis in actionem sexcentorum puerilium errorum, quam in me de hoc Atramentario negotio in suo libello irrogavit vir quidam transmontanus inofficiosissimus.

Pag. 563. Locum affectissimum Strabonis restitui, quo verum Herculanei situm vindicarem, una litterula apposita μακράν ἔχον, scilicet, pro ἄκραν ἔχον· at nescio quis rumor per urbem incaluit quendam transmontanum scriptorem in libello perquam flaccido, & contumelioso non solum in me, sed etiam in viros in re litteraria principes, veluti alterum Timagenem, qui parsit nemini, petulanter invehi, & præter cetera, quod hanc vocem ἄκραν in μακράν immutarim, obgannitque petulantia plenus se Græce ad miraculum doctum nequaquam didicisse hunc dicendi morem μακράν ἔχειν, neque se usquam reperisse μακράν in hac adverbii vice, atque injuriosus excandescit, quod exemplis id tutari non satis sui. Verum ipse contumelias ad corvos amando, at patellarium, & minorum gentium Græculum dico, qui id ignorat; si hujus syntaxeos exempla posthabuerim, noveram H. Stephanum bene multa collegisse, & turpe mihi semper visum expilare lexica: ex mea autem penu, nisi e re puerili fuisset, recitassem ab Æschylo in Supplic. v. 932. Κλάεις ἄ μαλ' ἐς μακράν, ab Aristoph. in Vesp. v. 107. ἡμῶν τὴν μακράν, ab Eurip. in Phœniss. v. 913. Οὐδ' ἂν μακράν ἀπεῖς, ab Antholog. lib. 2. cap. 13. epig. ult. αὐτὸς ὁ μακράν φαίνεται· atque etiam ab scriptoribus Ecclesiasticis, uti est auctor Anonymus de Paschate, quem Græce edidit Petavius pag. 214. Uranolog. Οὐ μακράν τῶν Ἀποστολικῶν γενόμενος. Atque etiam in re geographica scholiastes Sophoclis in Ajace v. 215. ait, Μακράν γὰρ Φρυγία Σαλαμῖνος. Addere potis fuissem isthæc præterea exempla ab Aristoph. in Vesp. v. 451. Ἡμῖν δώσετον ἀχλὴν δίκην οὐκ ἐτ' ἐς μακράν. In Ran. 437. Μηδὲν μακράν ἀπέλθῃς. In Avib. Κἄστ' ὁ μακράν ἄπωθεν, ἀλλ' ἐνταυθά που ἤδη 'στιν. Idipsum teneo ab historicis castissime scribentibus, uti est Dio Cassius lib. 46. num. 3. pag. 453. edit. Reimari: Μακράν χαίρειν τῷ τε υἱῷ, καὶ ταῖς Ἀθήναις ἐπαγγέλλει, loquitur de Tullio, & id genus ὅσα κόνις, idque pueri scire debent, imo & puerastri. Ceterum, nisi τὸ μακράν reficias in Strabone, is de Herculanei situ falsissimus audiet.

Ut autem nasutulis quibusque grammaticastris os omnino obstruatur, ac doceantur tandem, (licet jactitent se Græce sapere ad prodigium) me jure summo μακράν ἔχον scripsisse: prostat in Aristophane in Nubib. v. 211. locus, in quo sermo est de Eubœa, quæ utpote in grandem longitudinem extenditur, ac protrahitur (uti nostrum Herculaneum) eadem dicendi ratione utitur comicus, quam ego videre visus sum in geographo:

. . . . . Ἡ δ' Εὔβοι', ὡς ὁρᾷς,
Ἡδί, παρατέταται μακρὰ πόρρω πάνυ.
. . . . *Hæc Eubœa est, ut vides,*
Ea admodum est distracta in longitudinem.

At licet editiones exhibeant μακρά, non autem μακράν, cum tot exempla, maxime ab ipso Aristophane, selegerim, quisque haud precario reficiet, παρατέταται μακράν πόρρω πάνυ, eo magis, quod scholiastes hanc syntaxin hic adhibeat, παρατέταται τὸ ἐπίμηκες, fortasse ævo suo μακράν in comico legere erat: etiam eruditissimi quique dant Latine *in longitudinem*: vide, quæ hunc in versum Aristophanis summus vir Spanhemius in hymn.

in

in Delum Callim. vers. 20. adnotavit, vertitque etiam, *in longitudinem*. Demum fateor me conjecturam hoc de Strabonis loco dedisse: at doceatur tandem transmontanus, quæ magnus Perizonius edicit de affectissimis Æliani verbis pag. 441. queis ab eruditissimis viris varium medelæ genus appositum: *Conjectura hæc est, sed commodi sensus, & conjecturis agi oportet, ubi MSti conspirant, uti hic faciunt, in manifestum errorem.*

Pag. 373. Grande pudoris pretium duxi in eleganti Veneris Deæ carmine patefacere verbum *cœnare* sumi in notione ἀσελγεῖ, atque turpi, uti κοινωνεῖν: usus que sum verbis modestiæ plenis, neque exempla corrogavi a Martiale præsertim, qui sæpe latenter ludit, optatque in *cœna* pulchram puellam, & joculariter τῷ *cacaturire*, & *cœnaturire*, ac id genus fœdis ambiguisque argutiis abutitur: transmontanus ille scriptor, castus Musarum sacerdos, mihi infestissimus inspersit chartis suis se omnem Martialem (quod ei optime vertat) lectitasse, at eo in poeta hasce malitiosas urbanitates minime deprehendisse. Mihi affatim fuit afferre Suetonii locum, *cœnat adulteria*, cui videtur occinere Plinius in panegyr. in Trajan. cap. 49. num. 8. *Neque enim aut peregrinæ superstitionis ministeria, aut obscœna petulantia mensis principis oberrat, sed benigna invitatio:* quorum verborum bene multa interpretamenta in adnotationibus cernere est, sed fortasse ἀπροσδιόνυσα.

Pag. xxxvi. Parvam διατριβὴν apposui, ut egregium Sæmilani Campaniæ consularis lapidem nova luce donarem, cumque in eo mentio sit *thermarum Severianarum*, consulto interpretatus sum illum loqui de iis, quas Septimius Severus Aug. exstruxerat, uti me docuit Spartianus num. 19. pag. 630. *Opera publica præcipua ejus exstant Septizonium, & thermæ Severianæ.* Verum iste vir transmontanus, nomini ejus parcendum reor, licet ipse quavis fere operæ suæ pagina non parserit meo (nescio quæ Errinnyes ad id adegerunt) illevit chartulis suis me grande peccatum peccasse, cum provocarim ad Spartianum, Septimii Severi biographum, quando recitare necessum erat Lampridium vitæ Alex. Severi auctorem. At quis non ad stuporem demirabitur impetiginosum hunc criticastrum ignorasse utrumque Augustum thermas exstruxisse, attamen illas Septimii, dictas *Severianas*, at quas excitarat Alexander, *Alexandrinas*? ita aperte testatur Lampridius num. 25. pag. 921. *Nova multa (Alex. Severus) constituit, in his thermas nominis sui, aqua inducta, quæ Alexandrina nunc dicitur:* atque Casaubonus hanc apponit adnotationem, *Thermas nominis Alexandrinas: vide Urbis descriptiones in regione nova*. Cum igitur in Sæmilani marmore scriptum sit *Severianas*, non vero *Alexandrinas thermas*, merito ad Septimium Aug. non ad Alexandrum marmor referendum, vade Spartiano, duci. Toleranda sane, licet me mordeat, istius audacia cum summa mihi, aliisque maledicendi rabie, atque ὑπερηφανίᾳ conjuncta; at alii, non ego, hanc hominis lepram curent strigile, non bonorum verborum collyriis.

Minime ipse denegem exstare pagina xxxvii. col. 2. v. 34. *Alex. Severi* pro *Sept. Severi*, attamen vir transmontanus tria silentio pressit dolo malo, qui legibus esset vindicandus, primum me in meorum indice errorum refecisse *Alex. Severi:* praeterea circa medium epistolæ, qua opus hoc atramentarium Regi offero, scriptum est propalam, *Septimium Severum æmulatus, &c.* tertium, cum ipse initio pag. xxxvii. col. 2. v. 4. adnotarim, *Severi thermas vix meminit Spartianus*, sane quisque ratum volet me

n locu-

locutum de Septimio, non vero de Alexandro, cum ex verbis paullo superne allatis evidentissime patefit Spartianum pauca de Septimii thermis enarrasse, at plura Lampridium de iis, quæ *Alexandrinæ* audiebant. Demum in extrema pag. xxxviii. col. 2. isthæc verba scripta a me sunt, *Spartiani hist. Aug.* 10.10.1. *pag.* 612 *de Sept. Severo*, non autem, *Alex. Severo*, atque ubique ejus diatribæ me semper Spartiani, nunquam vero Lampridii commeminisse vides. Id genus erratiunculas, quarum indicem fraudulentus posthabuit, in silvam, vel in chaos libelli sui converrit novus iste Aristarchus, quas expromere grandi vitio vertendi, turbasque ciendi gratia audaculi, simul minuti, & miserrimi ingenii negotium est. Posthabenda reor quot hic verbosissimus transmontanus hospes, & peregrinus contra me converrit de tereti-bus libris Herculanei repertis; quæ ipse de iis scripsi, omnia subdole perstringit, & scurriliter; meliora negligit, mendacia quæque oggerit, documenta, rationesque meas, vel mancas profert, vel infringit furunculi nocturni instar, qui timore percitus stamnea convasat, quamvis prostent per ædes domus aurea, & argentea. Quæ de eisdem papyris ipse docet, vel in meo leguntur libro, vel quæ protrita jam sunt, vel impudentissima latrocinia; utinam quis, ut detestetur hanc tam pravi animi loliginem, parum laboris suscipiat, conferatque per minimum horæ spatium, quæ non contemnenda ipse de Herculanei codicibus commentatus sum cum iis, quæ hic longe gentium alienigena corrasit (si modo in suas manus devenerit ejus libelli farrago) sane detrudet continuo ipsum ad Ceritas, & capite censos, cum eundem deprehendat ornatissimum eruditionis omnigenæ paupertate, egestate, mendicitate. Interea temporis hac parva strena fruatur hic transmontanus.

His a me iratissimo animadversis, quoniam transmontanus homo doctissimos quosque arrodit, & lancinat: gaudendum tamen est, quod hos inter me intueor primas agere, quibuscum minime comparandus sum, quisnam me componat cum Comite de Caylus, viro undequaque doctissimo?

Optassem ab ista Æsopica vulpecula, qui fastidioso despicatui habet eas eruditionis opes, queis ipse, uti rana plumis, desertissimus est, neque ingenioli sui, licet vafri, ac veteratorii vires assequi satis sunt, ut privum illud argumentum elevasset, quo nobis Junonem, non nubem daret, quod a me sexcentis auctorum dictis statutum est Græcis, Latinisque in longa ἐκγύον pag. xxix. libros Herculanenses convolutos, propterea quod sunt subscripti, non vero inscripti, ad fori res pertinuisse, & publica auctoritate exaratos: nec solummodo libellum suum turpissimis maledictis infersisset, nec calumniis; hinc ab lectore mihi venia sit, si adjiciam alias non paucas veterum Scriptorum auctoritates, & recentium vota, ut quodvis negotium scriptum, si subscriptum sit, fuisse non privatæ, sed publicæ fidei, ac ponderis etiam atque etiam firmem, quo fortasse os hominis decocti pudoris obstruatur. Lampridius de Severo Aug. num. 31. p. 933. inquit: *Post meridianas horas subscriptioni, & lectioni epistolarum semper dedit operam, ita ab epistolis, & libellis, & a memoria semper assisterent*, selectissimæ eruditionis adnotationem attexuit Salmasius, qua abunde constat has Severi epistolas ad regimen imperii subscriptas, in scrinioque servatas. Vopiscus de Tacito Imper. num. 8. pag. 606. *Habet bibliotheca Ulpia in armario sexto librum elephantinum, in quo hoc S. C. perscriptum est, cui Tacitus manu sua subscripsit*: advertas rogo apertum discrimen inter *perscribere*, & *sub-*

ſubſcribere. Etiam tyrones in jure citiſſime docentur edicere Juſtinianum in Inſtitut. lib. 3. tit. 24. venditionis, & emptionis inſtrumenta (καταγραφάς) non perfici, niſi ſint a contrahentibus *ſubſcripta*. Idipſum habes a publicis Epiſcoporum libellis, uti adnotavit eruditiſs. Mazochius de cultu Sanct. Ep. Neap. pag. 270. *De Clericorum notariorum officiis nihil illis addam, quæ de iis notavi in Comm. ad XXIX. Mart. pag. 129. adnot. 75. hi Græcis vocantur* ὑπογραφεῖς, *aut* ὑπογραμματεῖς, ſubſcriptores, *eo quod epiſtolis Eccleſiaſticis, aliiſque id genus monumentis nomen ſuum ſubſcriberent, eoque modo exemplis a ſe ſubſcriptis αὐθεντίαν, ac robur impertirent, &c.*

E contrario, quod a publica regendorum civium utilitate, atque a forenſibus negotiis alienum erat cujuſcunque generis volumen, auctoris nomen inſcriptum præferebat, præter documenta a me jam allata, ut brevis ſim, verba Scholiaſtæ Thucydidis ſolummodo adſcribam, qui aperte adnotat moris fuiſſe ſcriptores initio, κατ' ἀρχάς, operum nomen ſuum appingere, rationemque etiam nos docet pag. 1. Πάνυ φως μέμνηται τοῦ οἰκείου ὀνόματος κατ' ἀρχὰς ἀποδιαστέλλων ἑαυτὸν τῶν ὁμωνύμων ἐν τοῖς ἔπεσιν, ἅμα μὲν τῆς αὐτῆς αἰτίας ἕνεκεν, ἅμα δὲ καὶ τοῦ μὴ ἕτερόν τινα τὸ αὐτοῦ σφετερίσασθαι σύνταγμα, quod ita vertendum: *Jure mentionem facit (Thucydides) ſui nominis ab initio, quo ſe ipſe diſtingueret ab iis, qui erant ea ætate cognomines, & ſimul ob hanc rationem, ſimulque ne quis plagiarius opus ſibi adſcriberet.* Hinc merito magnus Heinſius in lection. Theocr. pag. 69. edit. Oxoniæ, cujus auctoritas plurimi æſtimanda, edicit: *Antiqui in omnibus monumentis, & ſcriptis a nomine ſuo inchoabant, quod in ſacris fere omnibus, profanis autem Herodoto, & Thucydide videmus: ſic Herodotus*, Ἡροδότου Ἁλικαρνασσῆος ἱστορίης ἀπόδεξις ἥδε. Quod & imitatus eſt Horodoti ſimia, auctor Homeri vitæ, cujus initium etiam eſt, Ἡρόδοτος ὁ Ἁλικαρνασσεὺς περὶ Ὁμήρου γενέσιος, κ. τ. λ. Neque hic adulterinus ſcriptor iſthæc eadem verba in Homericæ vitæ fine appingit, quod etiam finxiſſet, ſi magnus Herodotus nomen etiam ſuum extremis Muſis ſubſcripſiſſet, uti mentitus eſt unus Dionyſius Alicarn. aitque, Τὸ γὰρ αὐτὸ προοίμιόν τε, καὶ ἀρχὴ, καὶ τέλος τῆς ἱστορίας (Ἡροδότου) cum omnia hujus principis hiſtorici exemplaria etiam veterrima in fine hoc procemio careant, hinc Dionyſii fidem ſubleſtiſſimam dicas. Ceterum vide, quæ multa hac de Herodoti ſubſcriptione adnotavit Gronovius in extrema pag. obſervationum in Herod. Poſſem præterea alia pro librorum inſcriptorum, & codicum ſubſcriptorum diſcrimine exempla inſerere, ſed piget in re ſat nota cujuſcunque vel patientiſſimi iram provocare. Ceterum criticaſter tranſmontanus, ſi guttam ingenui ſanguinis habuiſſet, conſtans diſcrimen τοῦ *inſcribere*, atque τοῦ *ſubſcribere* tot exemplis ſultum falſum oſtendere debuiſſet, non vero rem gerere calumniis, & conviriis; præſertim cum ipſe ſententiam meam ratam voluerim ex eo etiam, quod Herculanei codices inviſuntur teretes, quæ unam librorum formam privis publicis libellis aptatam multis oſtenderam, reliquis vero quadrangulam: at tranſmontanus veterator, omnia hæc rationum momenta fraudulentus omiſit, quo incautos faſcinaret: proferat ipſe vel unum ſaltem argumentum, cur codices illi circumvoluti ſint, & ſimul ſubſcripti, ſi jam totius antiquitatis, atque eruditionis μονοπωλίαν ſibi vindicavit? Ulteriora, in quibus mihi impudenter allatrat, non cogito, procacitatis ſuæ jam luit pœnas, vide adnotatiunculam in extrema pagella ſui libelli in Gal-

Gallicam linguam converſi : neque errorum portenta , queis horret idem libellus patefacienda curo, nam hæc δικαιολογία in grandé volumen increſceret, meque averteret a ſtudiis elegantioribus.

Advertas pag. XCIII. *col.*2. *v.* 34. in antica pateræ facie *immutandum* in ſubjecta pateræ parte : *e contrario ibid. v.* 47. in poſtica pateræ parte *reficiendum* in ſuperna pateræ facie.

DE REGIA THECA
CALAMARIA
LIBER PRIMUS

DE ANTIQUIS SCRIBENDI INSTRUMENTIS, QUORUM PRINCEPS SEMPER THECA CALAMARIA, SIVE ATRAMENTARIUM, ET ATRAMENTUM, APUD HEBRÆOS, GRÆCOS, AC ROMANOS.

ATRAMENTARII vasculi negotium antehac omnibus ἀρχαιολόγοις intentatum adeo mihi jacens atque angustum videbatur, ut ad abstergendam illius obscuritatem aggredi serus, ac pæne invitus animi mentem induxerim; probe enim noveram in re admodum tenui, ne tenuem quidem gloriam adsecuturum.. Verum cum etiam in scribendo τὸ πρέπον sectari, & quod valeant humeri pondus subire oporteat, ratus sum tandem illud mihi, qui neque ingenio, neque exercitatione maximarum rerum valeo, nec importunum, nec grave. Id unum spondeo, si a me nec præclara satis, aut quæsitissima exspectanda sint, quæ ex veterum monumentis, ac trium principum linguarum scriptoribus corrasi, omnia suis accommodata locis daturum, quo ne saltem opus perturbatione laboret: scio legentem fore ut minime pœniteat, si in suscepto labore in ordine & momento peccatum non sit.

Regia hæc theca calamaria unde vicinarum gentium Neapolim, & qua fortuna advecta sit, in προλεγομένοις dictum a me est, quæ perlegas te rogatum vellem, ut de ea quid summi viri etiam senserint, vel scripserint, antequam nostra evolvas, veluti in antecœnium habeas.

CAPUT PRIMUM.

Regium hoc vasculum fuisse unguenti receptaculum bene multis refellitur.

I. Regii atramentarii schema, & descriptio. II. Est revera atramentarium, non autem unguentarium vasculum. III. Unguenta nunquam servata in vasculis æneis, sed vel in lapideis, vel in vitreis, vel in aureis. Quid sit ὄνυξ. IV. Athenæi locus omnium depravatissimus restituitur, cui medelam Henr. Stephanus, & Casaubonus, &c. non fecerunt. V. Clausa unguenta in alabastris, etiam Christiano more. VI. Ἀλάβαστρος suam faciunt ῥῆσιν Græculi: genuinum atque ἄμετον etymon Phalesgieum: male Clericus ex voce Arabica extorquet. VII. Exempla vasculorum unguentariorum e vitro. Plauto lux. VIII. Vox λιπαρὸς Homero adeo sollemnis, sed tenebricosa nunc primum illustratur: inficete hujus vatis interpretes ajunt peræque esse, ac λευκός. IX. Quid apud Hom. & Hesiod. ἀμβροσία, & νέκταρ, unguenta melius, quam potiones. X. Ambarum vocum Hebræa etyma ab re unguentaria. Nonni versus restituitur. XI. Homeri filiorum tam Græcorum, quam Latinorum error ἀμβροσίαν cibum esse ajentium. Versus ab Hesiodo expungitur. Jo. Clericus refellitur. XII. Pro vera notione τῆς ἀμβροσίας elegans Anthologiæ epigramma: & satis opportunus Galeni locus. XIII. Voces μύρον, & μύρω cur non Homericæ. XIV. Quid apud Hom. λιπαραὶ θέμιστες, multa lux his vocibus a Latinis scriptoribus. XV. Quid apud Hesiod. λιπαροὶ χέρσοι, res antehac ignota: & quid θάλαμος apud Homerum. XVI. Ab Herculanensibus ruderibus eruta vasa unguentaria e vitro, & marmore. XVII. Quid ἀλάβαστρος apud Epiphan. XVIII. Exempla vasculorum unguenti ex auro, etiam ab Hom. XIX. Quid lecythus apud hunc vatem: ejus vocis etymon Græculorum: verum etymon Phœnicium. Raro τὰ μύρα coercita in argento. Isidorus refellitur. XX. Unguentarii σκευαρίω figura apud Muratorium.

I. CURATUM omni ope a me est, ut hoc regium cimelium in æs incideretur ab nostrate artifice graphices arte cum primis subacto, ita ut uno intuitu & vas omne, & in suas majores partes veluti discissum propria epigraphe ornatas inspectari possit, omnisque ejus elegantia atque κομψότης se proderet. Quare nihil mihi reliquum est, quam ut pauca adnotem, quæ ab artifice potuisse exprimi, diu mihi desperatum est. Itaque omne atramentarium (hanc vocem ne mihi invideas) ex ære conflatum est, atque octogonæ pyramidis inversæ partem belle refert: majus operculum initio fuso argento ejus ori adglutinatum, vel tempestatis spatio, vel hominum injuria distractum mihi obtulere. Partem internam rotundam faber ærarius induxit, ne atramentum crassius angulis adhærescens se occuleret, atque ablutioni obsisteret (ne minima quidem posthabuere veteres) sicuti pars inferna exterior facili torno ducta in medio introrsum aliquantulum cedit, ut extimum labellum firmius solo assideat. Pessulus, & ginglymus adjecti sunt ex cupro, utpote quod ære mollius metallum, & frangendo non tam obnoxium. Minus operculum mobile tam exa-

exacte majori aptatur & quadrat, ut si forte vasculum inverti accidisset, liquor per nullas prorsus rimulas foras obreperet. Durior artificis labor se prodit in septenis icunculis æri imprimendis: & sane prius ferro in unaquaque atramentarii facie tenues surculos duxit, & bonam partem introrsum æs complanando leviter, rudes imagines veluti inumbravit, inde iis partibus, quas inciderat, argentea filamenta, atque admodum tenues lamellas nihil eminentes applicuit; qua autem arte, & glutino firmarit, in extrema hujus operis parte a me accipies. Mox seriem omnium musculorum, capillos, faces ambas, ceteraque Deorum symbola acutissimi cæli aciem circumducendo concinne effinxit, & imagunculas perfecit.

Itaque sic exprimi ab Neapolitano artifice schema nostrum curavimus, ut quod in charta candorem præsefert, id omne argenteum tibi sit. Cum autem sceptra Deorum, flagellum Auroræ, Jovis fulmina, Martis hasta, herbulæ illæ, decussatæque lineolæ sub eorum pedibus ad ingenium incisæ exiles admodum sint, licet argenteæ, albore eas donare haud valuit sculptor: arduum sane fuit, imo ἀδύνατον exacte tenuia omnia filamenta ex argento in charta fingere, quæ in æreos surculos immissa vestes Deorum, Martis thoracem, clypeum, & cassida intuentibus vasculum exhibent; ut taceam tam sexcentas lineolas illas, quæ Veneris peplum exornant, quam flosculos, qui Auroræ vestem exhilarant.

Demum operimentum majus, eo quod patentius, principe metallo honestavit faber atramentarius; ideoque vitem auream cum capreolis, pampinis, racemisque inter duos circulos argenteos curatissime elaboratos, scilicet σκωληκώδεις duarum coronidum instar conclusam apponendam excogitavit: & ita vasculum

Argento partim, partim cælaverat auro,

quod cecinit de Nilei clypeo Ovid. Metam. lib. 5. v. 157. Hæc satis de haud æqua elegantissimi, & χρυσοῦ χρυσοτέρυ organi descriptione, quod longe melius in charta emicat, suoque atramento se luculentius depinxit.

Fuisse hoc organum atramenti receptaculum (quod Græci appellitabant μελανοδοχεῖον, & Latini *thecam calamariam*, de qua voce dicam inferne) si quis neget, aut dubius sit, eum sane iratis musis natum dicam, & ingratiis sanctæ antiquitatis vivere, atque ut satis diu ita vivat imprecor.

II. Porro regium hoc σκευάριον ob grandem elegantiam quidam in hac florentissima litteratorum republica, quidam longe gentium vel ad oblectamentum, vel ob cimelia antiqua dignoscendi inscitiam non thecam calamariam, sed unguenti vas esse ad ravim usque inclamarunt; pretium laboris mei postulat, ut antequam bene multis, quas corrogavi, auctoritatibus, & Græcis cum primis monumentis firmem esse atramentarium, διὰ βραχέων comprobem non esse unguenti vasculum: & piget in re certa rataque oleum perdere; ceterum etiam minus doctis, & refractariis aliquando indulgendum, & faciendum est satis: reorque ἀμεθοδικώτερον objectis in principio præsto esse, quo deinde oratio liberior & promptior

ptior pro atramentarii tutela & ope ſpatietur.

III. Quoniam nullus dum veſtigare ſtuduerit, vel cogitarit in cujuſnam materiei vaſculis ſervarint veteres unguenta, ne ipſe quidem vir doctiſſimus Fortunatus Scacchus in admirandæ eruditionis opere : *Eleochriſmatωn myrothecium*, cujus id veſtigare maxime intererat, ut taceam Lazarum Bayſium in *Tract. de vaſculis*, Petrum Servium *De odoribus*, & Urſinum *Adpend. triclin.* mihi accurandum fuit, ut id præſtarem, collectis undequaque ex Latinis Græciſque ſcriptoribus exemplis ; ex quibus ſane quam luculenter dignoſces veteres unguenta nunquam adſervaſſe in vaſculis æneis, vel in id genus χαλκείοις, quæ facile æruginem contraherent teſte Plin. lib. 34. cap. 9. *Et æra quidem exterſa rubiginem celerius trahunt, quam neglecta, niſi oleo perunguntur*. Contra vero accluſa legas ſemper in vaſculis ex *auro* ; vel ex *electis lapidibus*, & præſertim ex alabaſtro; vel in *vitreis phialis*, in quibus nihil vitii, vel mucoris ſubire poſſunt, atque unguenti vis ac fides incorrupta diutiſſime viget. Exempla hic mixtim ſubjecta patienter ut legas, te rogatum volo. Videtur ſane auctor Etymologici, ut a vaſculis lapideis incipiam, edixiſſe nil melius, quam lapidea receptacula τὰ μύρα ſervare : Λήκυθον λιθινὴν πρὸς μύρων ἀπόθεσιν, *vaſculum lapideum ad unguenta reponenda*. Agmen ducat inter Latinos Hor. lib. 4. od. 12. v. 16. *Nardo vina merebere: Nardi parvus onyx eliciet cadum :* pueri ſciunt onychem eſſe quæſitiſſimi marmoris genus: hinc Mart. lib. 12. ep. 50. *Calcatuſque tuo ſub pede lucet onyx:* & noſter Statius Syl. lib. 1. de baln. Etruſci v. 35. *Mœret onyx, queriturque excluſus ophites :* aliquando etiam operimentum conchylii ; Dioſcorides lib. v. cap. 10. Ὄνυξ ἐςὶ πῶμα κογχυλίε · nos autem ſcriptorum teſtimonia curamus pro onyche, unguentario marmore. Satis notum epigr. 93. lib. 7. Mart. *Unguentum fuerat, quod onyx modo parva gerebat : Olfecit poſtquam Papilus, ecce garum eſt*. Catull. de com. Beren. v. 82. *Quam jucunda mihi munera libet onyx*. Propert. lib. 3. eleg. 9. v. 22. *Sit menſæ ratio, noxque inter pocula currat, Et crocino nares murrheus ungat onyx*. Et lib. 2. el. 13. v. 31. *Oſculaque in gelidis pones ſuprema tabellis, Cum dabitur Syrio munere plenus onyx*. Miratus ſum nullibi Græcorum ſcriptorum inveniſſe ὄνυξ in notione vaſis unguentarii, cum contra toties Latini eam vocem celebraſſent, & Pollucem ipſum, qui pluries unguenta, eorumque receptacula meminerit, ὄνυξ minime adnumeraſſe. Verum notum eſt non omnia a Græcis fontibus Latinos derivaſſe. Interea vides jam unguenta adſervaſse veteres in lapide onyche.

IV. Hic autem ſcio mihi opponi poſse ex Theſ. H. Stephani ὄνυξ non ſemper eſſe lapidem, ſed aliquando denotare quid ligneum, dicique ξύλινον ποτήριον, vide in voce ὄνυξ, laudatque Stephanus Athenæi locum. Verum cum Dipnoſophiſtas conſuluiſſem, non enim in animum inducere unquam potui, ut quid lapideum monſtroſa mutatione ligneum evaderet; neque me tanti viri auctoritas fregit ; reperi ſane adeo prave & fœde

fœde corrupta Athenæi verba, ut neque oculis fidelibus præstarem fidem; quare danda venia mihi est, si te aliquantulum detineam, fortasse volupe erit tibi nosse, an in affectissimorum verborum medela navus sim ac industrius. Et quod magis mirum, ignoro Græca ne an Latina vitiosiora sint; imo nec sibi respondent: apponam uti nunc illa in omnibus editionibus jacent, deinde refingam. Enumerat Athen. lib. χι. pag. 494. omne genus poculorum: Οἰνηςηεία· Οἱ μέλλοντες ἀποκείρειν τὴν σκόλλυν, φησὶ Πάμφιλος, εἰσφέρουσι τῷ Ηρακλεῖ μέγα ποτήριον πληρώσαντες οἴνου, ὃ καλοῦσιν οἰνηςηρίαν, καὶ σπείσαντες τοῖς συνελθοῦσι διδόασι πιεῖν. ΟΝΥΞ. Πάμφιλος ἐν Ἀττικαῖς λέξεσι τὸ ξύλινον ποτήριον ἀποδίδωσι. ΠΑΝΑΘΗΝΑΙΚΟΝ. Ποσειδώνιος ὁ φιλόσοφος ἐν ἕκτῃ καὶ τριακοςῇ τῶν ἱςοριῶν, ὡς οὕτω καλουμένων τινῶν ποτηρίων μέμνηται γράφων οὕτως· ἦσαν δὲ καὶ ὀνύχινοι σκύφοι, καὶ συνδέσεις τούτων μέχρι δικοτύλων, καὶ Παναθηναϊκὰ μέγιςα τὰ μὲν δίχοα, τὰ δὲ καὶ μείζονα. ΠΡΟΑΡΟΝ, ξύλινος κρατὴρ, κ. τ. λ. *Oenesteria. At tonsuri comam, inquit Pamphilus, Herculi magnum poculum vino plenum offerunt, quod οἰνηςηρίαν vocant, & post libationem iis, qui convenerunt, bibendum dant. Posidonius philosophus libro trigesimo sexto historiarum poculorum meminit, quæ ONYCHINA vocant, his verbis: Adfuerunt, & onychini scyphi acervatim congesti ad eos usque, duas cotylas, qui caperent, Panathenaica maxima capacia quædam duorum congiorum, & alia majora. PANATHENAICUM, ligneum poculum esse Pamphilus scribit in Atticis dictionibus. PROARON, ligneus crater est, &c.* Quisquis vel perquam modice in Græcis navus dignoscit omnia in utraque lingua nec sententiam concludere, & susque deque apposita: sane ξύλινον ποτήριον attributum in Græcis τῷ ΟΝΥΞ vides, in verbis vero Latialibus adscriptum τῷ PANATHENAICUM; quare facile crimen hoc somnicolosis librariis importes. Curatum a me est, ut luxata suo loco restituantur, neque ὄνυχα, qui lapis est, lignum etiam fuisse posthac dicas cum Stephano. Apponam verba uti alleverat Athenæus, veramque sententiam accipies: ΟΙΝΗΣΤΗΡΙΑ, οἱ μέλλοντες ἀποκείρειν τὴν σκόλλυν, φησὶ Πάμφιλος, εἰσφέρουσι τῷ Ηρακλεῖ μέγα ποτήριον πληρώσαντες οἴνου, ὃ καλοῦσιν οἰνηςηρίαν, καὶ σπείσαντες τοῖς συνελθοῦσι διδόασι πιεῖν. ΟΝΥΞ, Ποσειδώνιος ὁ φιλόσοφος ἐν ἕκτῃ καὶ τριακοςῇ τῶν ἱςοριῶν, ὡς οὕτω καλουμένων τινῶν ποτηρίων μέμνηται γράφων· ἦσαν δὲ καὶ ὀνύχινοι σκύφοι, καὶ συνδέσεις τούτων μέχρι δικοτύλων. ΠΑΝΑΘΗΝΑΙΚΑ, μέγιςα τὰ μὲν δίχοα, τὰ δὲ καὶ μείζονα· Πάμφιλος ἐν Ἀττικαῖς λέξεσι τὸ ξύλινον ποτήριον ἀποδίδωσι Παναθηναϊκόν. ΠΡΟΑΡΟΝ, κρατὴρ ξύλινος, κ. τ. λ. Quæ sic transfundas: *OENESTERIA, tonsuri comam, inquit Pamphilus, Herculi dicant ingens poculum vino implentes, quod poculum vocant οἰνηςηρίαν, & libantes iis, qui convenerant, præbent bibendum. ONYX, Posidonius philosophus in sexto & trigesimo historiarum, poculorum, quæ ita appellantur, commeminit scribens: erant & onychini scyphi, eorundemque collectiones ad duarum cotylarum capacitatem. PANATHENAICA, sunt quædam maxima, duorum congiorum*

rum capacia, quædam etiam majora: Pamphilus inter Atticas dictiones ligneum poculum apponit Panathenaicum. PROARON, crater ligneus, &c. Si parum otii conteras in Athenæi verbis a me suo loco non sine diuturna cura restitutis, & advertas, quæ vere majoribus characteribus distincta sunt, statim juraveris probe a me omnia conformata, & amanuensium stuporem demiraberis. Observes interea adcensuisse Athenæum inter vasa lignea, non quidem onychina, sed panathenaica. Miror ipse magis Casaubonum in animadversionibus in Athenæum doctissimis hic nihil vidisse, cum ceteroqui non una loca peræque affectissima restituerit: neque eruditissimus Fortun. Scacchus in Myrothecio lib. 1. c. 46. qui hunc Athenæi locum laudat, tantam librariorum incuriam advertere satis fuit. Demum adnotandum reor H. Stephanum in Thes. oblitum esse vocis *τεμακοστῇ*, licet ad *τοῦ κειμένου* sententiam non intersit, monitosque vellem adolescentes *φιλελληνικοὺς*, ut tandem sentiant minime fidendum vel versionibus, vel Græcis scriptoribus, cum eorum verba ab aliis laudantur. Concludam igitur falsi crimine arcessendum Stephanum, vel potius librariorum torpore deceptum ajentem vasa onychina fuisse aliquando lignea.

v. Verum ex orbita in viam. Præter onychem sollemnius erat tum Græcis, tum Latinis, queis & Hebræos addas, in lapide alabastro unguenta servare. Callimachus in hymno in Pall. lavacr. ver. 13. *Καὶ μὴ μύρα, μηδ᾽ ἀλαβάστρως Οἴσετε.* Theocr. Idyl. 15. v. 114. *Συρίω δὲ μύρω χρύσει᾽ ἀλάβαστρα.* Agathias in Anthologia epig. ult. pag. 541. in corp. poetar. Trojæ ruinam deplorans canit:

Πῆ Παφίης ἀλάβαστρα, καὶ πάγχρυσος ἐφεστρίς;
Πῆ δὲ Τερψιγενοῦς δείκελον εὐδαπίης;

Et Luciani Asinus de muliere quadam ait: *Καὶ μύρον ἔκ τινος ἀλαβάστρου προχεαμένη τούτῳ ἀλείφεται.* Athenæus lib. 15. cap. 10. p. 686. *Περιενεγκόντων δὲ τῶν παιδῶν ἐν ἀλαβάστροις, καὶ ἄλλοις χρυσοῖς σκεύεσι μύρα, τὸν Κύνουλκον θεασάμενός τε, πολλῷ τῷ μύρῳ τὸ πρόσωπον ἐπέχριστεν.* Et lib. 6. *Ἔπειτ᾽ ἀλάβαστρος εὐθέως ἕξει μύρου αὐτόματος.* Nec non lib. 15. c. 13. ubi laudat versus quosdam ex Alexide: *Οὐ γὰρ ἐμυρίζετ᾽ ἐξ ἀλαβάστρου πρᾶγμά τι γιγνόμενον ἀεὶ κρονικόν κ. τ. λ.* Ælian. lib. 12. cap. 18. var. hist. *Ἀνθ᾽ ὧν ἡ Θεὸς ἔδωκεν ἀλάβαστρον αὐτῷ, καὶ εἶχεν αὐτὶ μύρον, ῷ χριόμενος ὁ Φάων ἐγένετο ἀνθρώπων κάλλιστος.* Lucian. in Dial. meretr. p. 751. edit. Græv. *Ἀλάβαστρον μύρου ἐκ Φοινίκης.* Vide etiam Pollucem, qui sæpe de unguentariis vasculis meminit, scil. lib. 6. fragm. 105. & lib. 10. fragm. 120. ubi legere est *ἀλαβάστρια*, & *ἀλαβαστροφόρος*, & satis apposite *ἀλάβαστροι μονόλιθοι*, nunquam vero leges *μονόχαλκοι*. Adde Theophrastum *De odorib.* *Ἀλαβάστρους ζητοῦσι τοιούτου λίθου.* Vide & Suidam in *ἀλαβαστροθήκας*. Hinc etiam Ecclesia Græcanica vas, in quo sacrum chrisma servatur, *ἀλάβαστρον* dicit, consule Goar Euchołog. p. 509. & adnotationem 41. Venet. edit.

Pauca autem ex Latiali sermone exempla converramus (amamus enim potius inter Græca versari) ut a Latinis etiam constet unguenta nunquam occlu-

occlusa in æneis receptaculis, sed in lapideis, præsertim ex alabastro. Cic. Acad. 2. apud Non. Marcell. 15. 17. *Alabaster plenus unguenti*. Petronius cap. 60. *Alabaster unguenti*. Martial. lib. XI. ep. 9. v. 9. *Quod Cosmi* (myropolæ) *redolent alabastra, focique Deorum*. Plinius lib. 36. c. 7. *Hunc aliqui lapidem* (onychem) *alabastritem vocant, quem cavant ad vasa unguentaria, quoniam optime servare incorrupta dicitur:* carissimus mihi est hic Plinii locus, cum aperte edicat unguenta optime & incorrupte servari in cavis lapidibus; cui συμφωνεῖ locus alter ejusdem historici æque carior ibid. licet de lapide Lygdino loquatur: *Paullum distare ab eo* (onyche) *in unguentorum fide multi existimant Lygdinos in Paro repertos*. Quin ab eodem historico lib. 33. c. 6. scimus, cujusdam alabastri cum duo sint genera mas & femina, probari magis alabastrum feminam, & stimmi etiam appellari. Demum addam Servium in Virg. Æn. 3. *Ab eo donatus unguenti alabastro*. Non mihi oblivisçendi sunt Hebræi, quos notum est ex Matth. 26. 7. & Marc. 14. 10. usos esse in servandis unguentis etiam alabastro; vide cl. Pricæum in Evang. Matthæi, & præsertim sæpe laudatum Fortunatum Scacchum; ita ut nusquam gentium in æneis vasculis ea inclusa legas.

VI. Quoniam autem sermo est de alabastro, liceat sane quam pauca de hac voce commentari. Eam non satis fui reperire in Græcis, si Theocritum Syracusanum excipias, ante Augusti ætatem florentibus; antiquissimam vero fuisse nosco ex LXX. interpretibus, qui tenebricosam vocem צלחת 2. Reg. 21. 13. ἀλάβαστρον reddidere; posterioribus inde Græcis evasit celebratissima. Curent grammatici, an melius audiat ἀλάβαστρος, aut ἀλάβαστος: vide ea de re plura in adnot. Alberti in Hesychium. De ejus etymo doctissimi viri Vossius, H. Stephanus, Perizonius, & Salmasius, ut taceam veteres, Etymolog. auctorem, Hesychium, & Suidam, qui universi veluti juratissimi ab τοῦ α στερητικοῦ, & λαμβάνω confictum ajunt, quia adeo lenis est alabaster, ut prehendi haud possit; vel ab α, & λαβὴ *ansa*, quod ansas non habeat. Verum tantorum virorum venia, lapidum electorum nomina a peregrinis gentibus Græcos accepisse scimus, neque in Græco solo nata, atque αὐτόχθονα, quare illudere videntur, qui detorta, licet pulchra, at non vera præstant, præsertim si Græcanicæ dictiones liquido ab vetustiore lingua nascantur: quare ἀλάβαστρος iisdem στοιχείοις est ab Phœniciis חלב סתר *pinguedinis receptaculum*; חלב autem quanti Hebraice revera valeat, vel ejus linguæ tirones norunt: oboluerat sane Jo. Clericus ἀλάβαστρον exoticam esse ῥῆσιν, quare ab Arabicis vocib. אל בצרה, *opobalsamum* extrahit, verum ex elementis quædam desunt, quædam diversæ naturæ sunt: peccatur demum, si vetustissimas Græcas voces ab Arabico sermone derivemus, qui longe posterioris ævi est, & barbariei plenus. Demum haud scio an unquam veteres alabastrum pro ipso unguento acceperint. Atque de ῥήσει alabastro satis. Si quis alabastri figuram intueri optet consulat Fortun. Scacchum in Myrothecio pag. 240.

VII.

VII. Præterea non tantummodo in vasis ex eleganti marmore recondita legimus unguenta; verum & in vitreis, in quibus nunquam alicujus mucoris periculum erat: hinc Petronius cap. 78. *Ampullam nardi aperuit*, neque dubites, quin ampulla sit vasculum vitreum, cum Plin. lib. 20. c. 14. aperte *vitreas* appellet. Non prætermittendus Cic. 4. de fin. cap. 12. *Si ad illam vitam, quæ cum virtute degatur, ampulla, aut strigilis accedat*; idest vas unguenti vitreum pro balineis. Ita etiam Plautus Pers. act. 1. sc. 3. v. 43. *Cynica esse e gente oportet parasitum probe: Ampullam, strigilem, scaphium, soccos, pallium, Marsupium habeat, &c.* in hunc Plauti locum Turneb. ait: *Unde & αὐτολήκυθοι a Græcis vocabantur pauperes, qui sibimetipsis ad balneas ampullas ferebant, cum servos ampulligeros non haberent*. Item Plaut. in Merc. act. 5. sc. 2. v. 86. EV. *Nam nec te introducam*. CH. *Tollo ampullam, atque hinc eo*. Ex hoc comici loco discimus peregre proficiscentes oleum, seu unguentum secum comportasse, quo calceos ungerent, ita Hesych. Ἠλείφοντο τοὺς πόδας οἱ ἀρχαῖοι, ὑποδήσασθαι.

VIII. Hic in causa mihi est Plautus, ut quædam Homeri nostri ἐπίθετα antehac obscura luci suæ restituam, scil. λιπαρός, & ἀμβρόσιος, & νεκτάρεος, ita ut Deorum membra, vel vestes, utpote divinas, νέκταρι, vel ἀμβροσίᾳ inunctas legas: hominum vero calceos, pedesque λιπαρὰς appellat, in eaque divisione constans, & fidus est divinus vates. Itaque de Agamemnone Il. β. v. 50. canit, & alibi passim de heroibus suis: Ποσσὶ δ᾽ ὑπαὶ λιπαροῖσιν ἐδήσατο καλὰ πέδιλα, ubi inconcinne τὸ λιπαροῖσιν reddunt *nitidis*, restitue Latine *unctis*, vel *nitidis unguento*, uti canit Tibul. lib. 1. el. 7. v. 51. *Illius e nitido stillent unguenta capillo*. Et brevia scholia hic facem mihi præbent ajentia: λιπαροῖς, i. e. λαμπροῖς, καὶ εὐτραφέσιν, ἢ προαλειφομένοις ἐν τῷ ὑποδεδέσθαι, & miror omnibus Homeri interpretibus placuisse quidem τὸ λευκοῖς, & τὸ εὐτραφέσι, *nitidis*, non autem τὸ προαλειφομένοις, *prævunctis*, in pejus semper ruimus. Hinc Il. σ. v. 382. Χάρις λιπαροκρήδεμνος est, *Gratia ornata vittis unguento delibutis*, sicuti κεφαλὴ λιπαροπλόκαμος Il. τ. v. 126. quod imitatus est Martial. ep. 29. lib. 2. v. 5. *Cujus olet toto pinguis coma Marcelliano*, idest unguento Marcelli myropolæ. Et Suet. in Neron. c. 20. *Insignes pinguissima coma, & excellentissimo ornatu pueri*, loquitur de Neapolitanis. Adde Tibullum lib. 1. el. 8. v. 9. *Quid tibi nunc molles prodest coluisse capillos?* i. e. *unguento molles*. Et ibid. 16. *Nec nitidum tarda compserit arte caput*. i. e. *nitidum unguento*: quæ aliter, & longe a poetæ mente viri docti interpretati sunt.

IX. Dii contra ἀμβροσίᾳ inunguntur, Il. ξ. 170. veluti, dum se Venus basilice induit, in paucis versibus pluries utitur Homerus voce ἀμβροσίη, & ἀμβρόσιος.

Ἀμβροσίῃ μὲν πρῶτον ἀπὸ χροὸς ἱμερόεντος
Λύματα πάντα κάθηρεν, ἀλείψατο δὲ λίπ᾽ ἐλαίῳ
Ἀμβροσίῳ, ἑδανῷ, τό ῥά οἱ τεθυωμένον ἦεν·

Τοῦ

Τοῦ ϗ κινυμένοιο Διὸς προτὶ χαλκοβατὲς δῶ,
Ἔμπης ἐς γαῖάν τε, ϗ οὐρανὸν ἵκετ' ἀϋτμή.
Τῷ ῥ' ἥγε χρόα καλὸν ἀλειψαμένη, ἰδὲ χαίτας
Πεξαμένη, χερσὶ πλοκάμους ἔπλεξε φαεινούς,
Καλοὺς, ἀμβροσίους, ἐκ κράατος ἀθανάτοιο.

Et Il. γ. v. 385. leges νεκταρέου ἑανοῦ, & Il. σ. v. 25. νεκταρέῳ χιτῶνι, eo quod erant id genus vestimenta iis odoratissimis liquoribus perfusa. Itaque apud Homerum νέκταρ, & ἀμβροσίη raro potiones sunt, frequentissime vero unguenta, Il. τ. v. 38.

Πατρόκλῳ δ' αὖτ' ἀμβροσίην, ϗ νέκταρ ἐρυθρὸν
Στάξε κατὰ ῥινῶν, ἵνα οἱ χρὼς ἔμπεδος εἴη.

Etiam Idothea Protei filia, quo Menelaus, & socii fœtorem marinarum phocarum ferre possent, unguentum ex ambrosia eorum naribus instillavit, Odyss. δ. v. 445.

Ἀμβροσίην ὑπὸ ῥῖνα ἑκάστῳ θῆκε φέρουσα,
Ἡδὺ μάλα πνείουσαν, ὄλεσσε δὲ κήτεος ὀδμήν.

Et ἀμβροσίαν esse unguentum, quo Dii ungerentur, ipse magnus vates aperte me docuit, Odyss. θ. v. 365.

Ἔνθα δέ μιν Χάριτες λοῦσαν, ϗ χρῖσαν ἐλαίῳ
Ἀμβρότῳ, οἷα Θεοὺς ἐπενήνοθεν αἰὲν ἐόντας.
Hic ergo ipsam (Venerem) *Gratiæ lavarunt, & unxerunt unguento,*
Quod fit ex ambrosia, uti mos est deorum immortalium.

Quæ verba sententiam omnino firmant ἀμβροσίην Homericam non tam potum, quam unguentum fuisse Deorum. Imo etyma harum vocum a re unguentaria oriuntur, νέκταρ enim iisdem elementis ab Phœnicio נקטר, *suffitus* habemus, & ἀμβροσίαν accipimus a bina voce חמא פרש, *lacteæ pinguedinis expansio*, i. e. quod ejus ambrosiæ odor longe lateque extenditur; non curamus sane Græculos, qui harum Deorum potionum, vel melius unguentorum nomina a suo fonte trahunt.

x. Neque curamus Homeri filios, qui ἀμβροσίαν fecere cibum, νέκταρ vero potum a patre suo degeneres, qui utramque ῥῆσιν liquidum ac fluidum fuisse semper occinit, ut satis clare Od. ι. v. 359. Ἀλλὰ τόδ' ἀμβροσίης, ϗ νέκταρός ἐστιν ἀποῤῥώξ, *sed hoc ambrosiæ, & nectaris est rivus*, sermo est de vino Ulyssis. Sic Plato sapientum Homerus de republ. ut Latinos omnino prætereaam, ab divini vatis mente discedens, quocum in amicitiam coire nunquam voluit, ait: Ἀμβροσίαν ἔδῃ, ϗ νέκταρ πίῃ. Ac si optes inferioris ævi & subsellii scriptorum exempla, præsto est Nonnus Dionys. lib. 10. v. 284. qui ex binis hisce potionibus unam edulium facit: Οὐ πότον ἕλκω Νέκταρος, ἀμβροσίης δ' οὐ δαίομαι. Et lib. 12. v. 207. Ἀμβροσίην, ϗ νέκταρ ἐμοῦ Διὸς, Ἄμπελε, τίκτεις, hic sane uva est *ambrosia*, i. e. *esca*, & *nectar* est *liquor vini*, sive *potus*; loquitur poeta de Ampelo in vitem mutato. Hinc ibid. v. 211. Bacchus ait: Εἶδαρ ἐγὼ μερόπεσσι, ϗ οὐ πόμα μοῦνον ὀπάσσω. Pro re nata mendum in eodem Nonni libro v. 146. ab-

ſtergam: Α'μπελος ὀ τέθνηκε, κὴ εἰ θάνεν, ἱμερόεν γὰρ Ἐς πότον, ὀ γλυκὺ νέκταρ ἐγὼ τεὸ κοῦρον ἀμείψω, quæ ita verſa leguntur: *Ampelus non mortuus eſt, licet obierit, deſiderabilem enim in potum, non dulce nectar ego tuum puellum mutabo*: vides qua Græcis, qua Latinis negari Ampelum vertendum *in dulce nectar*, cum poetæ omnes vitem (ἄμπελον) ſive vinum nectar uſque appellitent: quin & Nonnus ipſe ibid. v. 223. affirmat, Ampelum in nectar converſum: Σὸν δέμας εἰς γλυκὺ νέκταρ ἄναξ ἤμειψε Κρονίων. Quare ut ſibi conſtet poeta in laudato verſu 146. ἐς πότον, ὀ γλυκὺ νέκταρ, particulam ὀ, *non* refinge in ὃ, *cujus*, quod pronum factu erat, oriturque bona & conſtans Nonni ſententia: ἐς πότον, ὃ γλυκὺ νέκταρ, ἐγὼ τεὸ κοῦρον ἀμείψω, *in potum, cujus dulce nectar, ego tuum filium mutabo*: & mirabitur quiſque mecum rem adeo planam & apertam neque interpretes, neque viros doctos advertiſſe.

XI. Piget me Heſiodum nunc primum contra Homeri mentem Theogoniæ v. 640. cum ceteroqui ſemper ſit σύμφωνος, canere: Νέκταρ τ' ἀμβροσίην τε, τάπερ θεοὶ αὐτοὶ ἔδουσιν, & mox v. 642. Ὡς νέκταρ δ' ἐπάσαντο, κὴ ἀμβροσίην ἐρατεινὴν, quæ verba ex Hom. Il. τ. 347. exſcripſit: & videtur Aſcræus vates ambas voces confundere, atque eſſe eſcas, non potiones; verum ſi Guietus ſecundum hunc verſum inſititium traducit, ipſe potius primum expungerem, cum ἐπάσαντο reddatur, *guſtarunt*, quod potioni etiam convenit, & foret Homero concors Heſiodus. Itaque adjunctum ἀμβρόσιος ſi aptetur vel Deorum membris, ut χαῖται ἀμβρόσιαι Il. α. v. 529. ne dicas *divinas*, θείας, uti ſcholiaſtæ, ſed *unguento nitidas*, εὐόσμους, & Nonnus de pedibus: Καὶ ποδὸς ἀμβροσίοιο μετεμβαίνων ἴχνος ἐπείγων, *pedis unguento odori*. Si vero aptetur nocti, vel ſomno, a dulcedine ſumatur ſignificatio: idipſum dicas de voce νεκτάρεος. Quam Homeri cum Heſiodo ὁμόνοιαν cum perſcrutari non ſatis fuiſſet Jo. Clericus in adnot. in Heſiodum pag. 102. duoviris ſummis vatibus negligentiæ atque ἀκυρολογίας dicam ſcribit. Etenim poſtquam recitaſſet, quæ ἀσύστατα adnotavit de ambroſia, & nectare in Hom. Euſtathius, iſthæc Clericum ipſum effundere haud pœnituit: *Verum multo ſimplicius dixerimus & Homerum, & Heſiodum minus accurate locutos, neque ex* ἀκυρολογίᾳ *ullum conſectarium eſſe deducendum. Verum tamen eſt, nonnullis veteribus nectar fuiſſe ſolidum cibum, ambroſiam vero potum, quod oſtendit Euſtathius in ſequentibus verbis, ex Anaxandride, Alcmane, & Saphone. Sic parum ſibi conſtant poetæ in meris figmentis*. Optarem, ut id genus viri eruditiſſimi non tam præcipites ſatis longævæ Homeri famæ officerent, & pinguiori otio rem, qua de agitur, prius excuterent, inde ſcita ſua edicerent: haud enim ſcriptorem, qui Homero ſit conſtantior, & κυριώτερος unquam legere ſperandum eſt, & Heſiodo, qui cum eo ſemper conjurat amiciſſime. Adde me reperiſſe in Athenæo lib. 15. c. 8. ambroſiam dictam fuiſſe κρίνον, *lilium*: Προείρηται δ' ἄνω περὶ δ' αὐτῆς (ἀμβροσίας) ὅτι τὸ κρίνον οὕτως λέγουσι. Demum Themiſthi ætate adeo male

male ab Homerica, atque ingenita notione binarum vocum *νέκταρ*, & *ἀμβροσία* descitum est, ut hic sophista primam fecerit *fontem*, alteram vero *pratum*, ita ut aqua & herba tandem evaserint divina & electissima unguenta, nescio qua vi urgentur homines, ut sanctæ vetustatis verborum indolem corrumpant, & veluti *ἀτιμάζωσιν*, Themist. orat. 4. pag. 119. edition. 1618. quam habeo: Ἀλλὰ καὶ ὁ θρόνος αὐτοῦ τοῦ Διὸς, καὶ ἡ ἀληθινὴ προεδρία, καὶ αἱ πηγαὶ τοῦ νέκταρος, καὶ ὁ λιμὼν τῆς ἀμβροσίας.

XII. Miror sane, quo pacto cum Homero conspirans in Antholog. lib. 4. cap. 18. ep. 34. Marianus Scholasticus scriptor infelicioris ævi advertit adjunctum *ἀμβρόσιος* valere *unguentis oblitus*; quando reliqui sapientissima ætate nati in longe diversam sententiam detorserint, Latini præsertim, quos tuipse legas, cum mihi nec desiderium sit, nec otium invisendi laudandique; apponam Mariani non inelegans epigramma in balneum Veneris.

Μητέρα Κύπριν ἔλουσεν Ἔρως ποτὲ τῷδε λοετρῷ
　Αὐτὸς ἀποφλέξας λαμπάδι καλὸν ὕδωρ·
Ἱδρὼς δ' ἀμβροσίοιο χυθεὶς χροὸς ἄμμιγα λευκοῖς
　Ὕδασι, φεῦ πνοιῆς ὅσσον ἄνηψεν ἔαρ·
Εἶθεν ἀεὶ ῥοδόεσσαν ἀναζείουσιν ἀϋτμὴν,
　Ὡς ἔτι τῆς χρυσῆς λουομένης Παφίης.

Quod sic fere *κατὰ λέξιν* conversum per otium a me teneas, cum ceteri sententiam solummodo versu aucupentur.

Cyprida Amor matrem dum proluit hisce lavacris,
　Fons purus gnati lampade concaluit:
Sudor ab ambrosia fusus cute, mixtus & almis
　Undis, o quantum veris ad instar olet!
Exinde & roseos exspirant semper odores,
　Aurea adhuc veluti se lavet ipsa Venus.

Vel lusciniosus hic viderit *χροὸς ἀμβροσίοιο* audire *cutis ambrosia inuncta*, cum Marianus in 5. versu clare recinat eam ambrosiam, sive unguentum *rosaceum* fuisse, quod exinde omne balineum perdiu afflaverat. Si vero, ut dictum est, aliquoties *ἀμβροσίη* in Hom. sit cibus, unguenti naturam non amittit, cum veteres unguenta etiam potasse multis docuerit doctissimus Fortunatus Scacchus in Myrothecio lib. 1. cap. 42. p. 210. quem invisas, gratesque habeo, quod in eo me quocumque labore levarit: verum vir laboriosissimus oblitus est Galeni medentium principis De loc. affect. lib. 4. cap. 9. qui appositissime *θηριακὴν*, qua unguenti simul & potus vice utimur *ἀμβροσίαν* vocitavit, certissimus juro id ab Hom. didicisse: profecto in magni nominis, & sapientissimis scriptoribus ejus, quod verum est atque antiquum, reliquiæ sæpe emicant: Ἐδίδην δὲ καὶ πίνειν αὐτῷ φάρμακα, τήν τε μιθριδάτειον ὀνομαζομένην ἀντίδοτον, ἀμβροσίαν, καὶ θηριακήν.

XIII. Porro rogaris, ut advertas Homerum, & supparem Hesiodum ignorasse celebre apud reliquos scriptores vocabulum *μύρον*, *unguentum*, & *μύρω*, *stillo*, quamquam antiquissimum sit, utpote Hebræum; quare ipse conjicerem

 voces

voces ἀμβροσία, & νέκταρ apud hos principes vates peræque valuisse, ac μύρον, cum quisque noverit veteres electissimis unguentis, sive μύροις impense studuisse; porro si ἀμβροσία, & νέκταρ pro quæsitissimis μύροις in iis ambobus vatibus non accipias, ut dictum est, unguenta γενικῷ nomine caruissent. Et usque mirari me oportet Homeri posteros tanti vatis προσθετὴ facile oblitos, ita ut, cum Homerus χαίτας dicat ἀμβροσίας, Meleager Anthol. lib. 4. ἀπὸ χειμωνακτῶν epigr. 6. a tanto patre degener usus sit voce μυροβόστρυχος, *unguento-unctas-comas-habens*, quæ vox fugit lexicographos.

XIV. Sed ut illuc, unde abii, redeam, unum mihi reliquum est, ut explicem, quid sit apud Homerum λιπαραὶ θέμιστες, Il. ι. v. 156. & v. 298. quod appositissime interpretati sunt scholiastæ πλούσια, *opulenta tributa*; quod autem λιπαρὸς audiat *opulentus*, nullumdum adnotasse memini; sane Latini facem mihi prætulerunt, qui fere ad tædium homines bene nummatos vocant *unctos* & *pingues*; contra vero, qui egentissimi sunt, & quibus quæsito opus est, *siccos* atque *aridos*: Catull. ep. 30. v. 44. *Nisi uncta devorare patrimonia*. Et epigr. 10. v. 11. *Cur quisquam caput unctius referret*, i. e. *ditior rediret*. Adde illud Hor. lib. 1. epist. 17. v. 11. quod tonsoribus notum: *Si prodesse tuis, paulloque benignius ipsum Te tractare voles, accedes siccus ad unctum*. Et epist. 15. ib. in fin. *Verum ubi quid melius contingit, & unctius*, i. e. *lucrosius*. Martial. ep. 45. lib. 5. lautiorem cœnam dicit *unctiorem*; tenuem vero, sive siccam, *ossa cœnæ* appellat: *Antiquæ venies ad ossa cœnæ*. Eadem notione accipias ἐπιθετὸν *pinguis*: Catul. in carm. nupt. v. 3. *Surgere jam tempus, jam pingues linquere mensas*. Hinc vulgo auditur *pinguis hereditas*, &c. Contra vero *aridus*, & *aritudo* voces sunt, quæ inopiam, vel meram præseferunt avaritiam, peræque ac *siccus*: Plaut. in Rud. act. 2. sc. 6. v. 39. LA. *O scirpe, scirpe, laudo fortunas tuas, Qui semper servas gloriam aritudinis*. Cic. pro Q. Rosc. *In rusticis moribus, in victu arido, in hac horrida incultaque vita*. Et pro Quint. c. 30. *Vitam semper horridam, atque aridam opposuit profusis sumptibus*. Et nunc primum novimus, quid sit in Martiali *siccus onyx*, lib. XI. ep. 50. *Nunc furtiva lucri fieri bonbycina poscit, Profertur Cosmi nunc mihi siccus onyx*: & alibi contra vocat *pinguis onyx anhelat æstus*, i. e. vas unguenti vel *vacuum*, vel *plenum*, quod misere torsit interpretes, & sexcenta id genus exempla. Unum addere mihi liceat locum Suet. in Vespas. c. 16. ne te multis exemplis premam, in quo *siccos*, & *humentes* simul σκωπτικῶς junctos cernes: *Creditur etiam procuratorum rapacissimum quemque ad ampliora officia ex industria solitus promovere, quo locupletiores mox condemnaret, quibus quidem vulgo pro spongiis dicebatur uti, quod & quasi siccos madefaceret, & exprimeret humentes*.

XV. Demum si a me postules, quid sint Hesiodo Theog. v. 63. Musarum λιπαροὶ χόροι, καὶ δώματα καλά, quæ verba inconcinne translata leges, *splendidi chori, & ædes pulchræ*, statim reponam, præmissa vera notione vocis λιπαρός, esse *cubicula odorata choreis apta, & pulchræ ædes*; χόρος enim,

enim, ut tirones norunt, & *chorea* ipſa eſt, & locus ſaltationis, ut Latinis *concio:* neque hæreas, ſi ædes & cubicula λιπαρὰ, *odorata* dicantur, cum Hom. Il. γ. v. 383. canat: Κὰδ δ' εἷσ' ἐν θαλάμῳ εὐώδεϊ, κηώεντι, *collocavit in* (Paridis) *domo* (θάλαμος Homero *domus* eſt, nunquam vero lectus, quod non videre neque ſcholiaſtæ, neque interpretes) *ſuaveolente*, *ſuffimentis flagrante*. Atque de Homericis προσθετοῖς unguentariis, deque Latinorum elegantiis plura quam exſpectabas.

XVI. Nunc mihi ad vitrea unguentorum receptacula redeundum; atque iis, quæ ſuperne dicta ſunt, unum addam: adeo verum eſt in more fuiſſe in vitris adſervaſſe veteres unguenta, ut ex Herculanei ruderibus non unas grandes ſolidiſſimi vitri ampullas rei odoratiſſimæ plenas effoſſas inviſamus; quæ ab Rege religioſe ſervantur, præſertim quaſdam parvas ex electiſſimo marmore veluti phialas, ita ut materieſne, an opus ſit elegantius, ignores.

XVII. Epiphanius, quia ſæpius ex vitro fabricari μυροθήκας cerneret, etiam alabaſtrum Mariæ ſororis Lazari fuiſſe βικίον ὑέλινον, *vaſculum vitreum* credidit: & auctor Etymologici ἀλάβαστρον interpretatus eſt σκεῦός τι ἐξ ὑέλου; quibus addas Synaxarium in fer. 3. majoris hebdom. vide Goar p. 516.

XVIII. Poſtquam dedi accluſum ab veteribus fuiſſe unguentum in quæſitiſſimis lapidibus, atque in vitreis vaſculis, διὰ βραχέων addam ſervatum etiam eſſe in aureis; & præter Athenæum ſuperne laudatum, teſtes do Petron. cap. 7. *Pueri capillati attulerunt unguentum in aurea pelve*, & Plutarchum in Alexand. Ὡς δὲ εἶδε μὲν ὄλκια, καὶ κρωσσοὺς, καὶ πυέλους, καὶ ἀλαβάστρους πάντα χρυσᾶ ἠσκημένα περιττῶς ὠδώδει δὲ θεσπέσιον, οἷον ὑπὸ ἀρωμάτων καὶ μύρων ὁ οἶκος. Et eodem loco ait Plutarchus Alexandrum, Dario in fugam miſſo, inter ceteras divitias reperiſſe *hydrias*, *pelves*, & *alabaſtros*, *cuncta auro lita*. Idem Athenæus inquit pag. 198. Καὶ φιάλαι δύο χρυσαῖ κασίας μεσταὶ, καὶ κρόκου, cum pompam Ptolemæi deſcribat, & quiſque novit ex caſia, & croco confici unguenta πιστικά, ſicuti ex nardo, & cinnamomo. Et pag. 203. in eadem pompa fuiſſe aurea ἀλειπτρα μέγαλα δέκα. Et lib. 4. c. 1. Καὶ νιψάμενοι τὰς χεῖρας ἐστεφανούμεθα, καὶ πάλιν στλέγγιδας ἐλάβομεν χρυσᾶς διπλασίους τῶν προτέρων, καὶ ἄλλο διλήκυθον μύρου, & *manus abluentes*, & *iterum accepimus urnas aureas duplo majores prioribus*, & *alios binos lecythos unguenti*. Demum ſcimus etiam ex Athenæi lib. 5. ſub init. adeo ſollemnia ex auro vaſa unguentaria, ut omnes in gymnaſio iis uterentur: Ἐν τῷ γυμνασίῳ πάντες ἐκ χρυσῶν ὁλκίων ἠλείφοντο κροκίνῳ μύρῳ. Atque ex lib. 5. cap. 4. Βασιλικοὶ δὲ παῖδες παρῆλθον ἑξακόσιοι χρυσώματα ἔχοντες· ἔπειτα δὲ γυναῖκες ἐκ χρυσῶν καλπίδων μύροις ἔρραινον εἰς διακοσίας, ſunt autem κάλπιδες χρυσαῖ, *urnæ aureæ*. Plura exempla piguit me jam defatigatum aggerere, præſertim cum, quæ allata ſunt, non e lexicis, neque indicibus, uti quibuſdam moris eſt, corraſerim: πολλῶν ἀντάξιον ἄλλων ſit mihi quibuſdam Homeri

meri locis rem firmare, qui bis in Od. ζ. v. 79. & v. 215. canit: Δῶκε δὲ χρυσείῃ ἐν ληκύθῳ ὑγρὸν ἔλαιον; & mihi gratulor, quod vel heroicis temporibus non in æneis, ſed in aureis ληκύθοις incluſa opobalſama legamus.

XIX. Quid autem ſit lecythus, & quantæ elegantiæ in Græcis ſcriptoribus, præſertim poſterioris ævi, vide H. Stephan. in Theſ. & Fortun. Scacchum in Myrothec. cap. 45. lib. 1. p. 227. ubi quæſitiſſima collegerunt, & noſces etiam quid ſit lecythizare: mihi ſatis ſit advertere in Homero eſſe vas γενικὸν, quod ab προσθέτῳ determinatur; contra vero Græculi edicunt eſſe ampullam oleariam, dicique quaſi ἐλαιόχυθος, ſcilicet eo quod ἔλαιον χύθει, vide Euſtathium. Verum cum apud Hebræos לקט ſit *collectio*, & *receptaculum*, nihil prohibet, quin ab eo fonte repetamus; quod etymon facile fuiſſet Voſſio invenire, qui hanc vocem Etymologico non illevit. Ne credas me fugiſſe coercita τὰ μύρα in vaſculis etiam ex argento, verum quam raro id factum ſit, ab eo collegi, quod cum non paucos, ut vides, ſcriptores evolviſſem, vix bini loci ſe mihi obtulere de argenteis unguentariis thecis: Athenæus lib. 4. cap. 1. de puellis unguenta miniſtrantibus in menſis ait: Ἄλλαι φέρουσαι ληκύθους μύρου ἑκάστῃ δύο συνδεδεμένας ἱμάντι χρυσῷ, τὴν μὲν ἀργυρᾶν, τὴν δὲ χρυσᾶν κοτυλιαίας, καὶ ἑκάστῳ προσέδωκαν. Cui addo Pollucem, lib. 6. cap. 19. fragm. 105. Τὰ δὲ ἀγγεῖα τῶν μύρων, λήκυθος μυρηρά, καὶ ἀλάβαστρον· Φερεκράτης δὲ ἐν Λήροις εἴρηκε καὶ κυάθιον δι' ἀργύρου, ᾧ τὸ μύρον ἐγχέομεν. Contra vero in neminem incidiſſe, ſi fides ſit, fateor, qui nos etiam in æs injecta unguenta docuerit. Neque me turbavit bonus Iſidorus lib. 10. cap. 7. Orig. qui facile definit, lenticulam eſſe *medium vas æneum, vel argenteum, quadrangulum, in latere apertum, quod & lecythum; eſt enim vas olei*: etenim hujus παροράματα jam viderat Fortunat. Schacchus in Myrothec. p. 63. edit. Hag. Comit. quare mecum conjurans inquit in multis decipi Iſidorum, probatque lenticulam fuiſſe vas rotundum vel ex eo quod ab Hebr. dicitur גלה a rotunditate; inde firmat fuiſſe ex auro, aitque: *Cumque inter olearia vaſa etiam lenticulæ connumerentur, has quoque aureas exſtitiſſe certiſſimum erit*. Igitur mecum fatearis neceſſe eſt in æneis receptaculis accluſos ſolummodo ignobilioris materiei liquores, ut atramentum, &c.

XX. Demum ſi cui voluptati ſit intueri unguentarii vaſculi figuram, adeat Theſaur. Inſcr. Murator. pag. 508. 1. 2. 3. 4. eſtque unguentorum nominibus ornatum, quadratæ formæ, atque ex lapide viridi exſculptum. Hæc affatim eſſe reor, quo importunis quibuſdam oblocutoribus obviam itum ſit, qui regium noſtrum vaſculum atramentarium, κειμήλιον ſingulare inter unguentaria σκεύη, quæ ubique gentium proſtant, amandarunt: rogatos vellem id genus homines, qui irata Minerva nati contra reliquias ſanctæ vetuſtatis gemmis cariores temere obſtrepunt, ut prius vel quædam cimeliarchia inviſant, ſi non tanti ſint, ut Græcos ſcriptores lectitent, vel ſaltem grande opus Antiquitatum Montfauconii evolvant,

quo

quo tirocinia ἀρχαιολογίας addiſcant ; interea rerum antiquarum pretium, & divinationem ſervent aliis : & piget me opus ab querelis inceptaſſe.

C A P U T II.

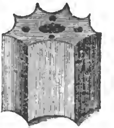
Eſſe hoc regium ὄργανον revera atramentarium ex binis ſimillimis id genus vaſculis, atque a Græcis monumentis illud veluti deſcribentibus, oſtenditur.

I. *Fuiſſe vas atramentarium conſtat ab τῦ μέλανος veſtigiis.* II. *Preterea ab ſimillima theca calamaria Dionyſii Halicarnaſſæi.* III. *Atque ab περιτριλλήτῳ Vaſſalliano atramentario planetarum ſignis pertuſo.* IV. *Luculentius id oſtenditur ex veteri epigrammate.* V. *Vera licet antehac ignota notio vocum πολιώψ, & πολίωπος, nec non ὤψ, & ὄπυ. Quid tenebricoſa ῥῆσις Homerica ἰνωπῇ.* VI. *Athenæus falſus eſt, cum ὦπας* facies *interpretetur, ὦτα,* aures : *ſuiſque in etymis ἀσύστατον non raro ſe probat : ὤψ vox Phœnicia ſatis diverſa ab εἶδος.* VII. *Conſtat etiam eſſe atramentarium ex altero Anthologiæ epigrammate, in quo turpe vides librariorum mendum, ἄντροις ſcil. pro ἄντλοις. H. Stephanus notatur.* VIII. *Summi viri Salmaſii παρόραμα.* IX. *Clariſs. Petavius nihil vidit in hoc epigrammate explanando. Audaciſſima Juvenalis ſententia.* X. *In more fuit librariis ἄντλος invertere in ἄντρον.* XI. *Quid ἄντλος ſecundum Heſychium, &c.* XII. *Quid λυγδὸς γλυπτοί in eleganti epigrammate; cujus verſio ab Obſopæo concinnata refellitur : & Græca nitori ſuo reſtituuntur.* XIII. *Aliquando γλυπτός reticetur, & eadem eſt ſententia.* XIV. *Præclaro Luciani loco firmatur γλυπτός eſſe* imagunculis ſculptus. *Non pauca de vocibus τορνεύω, & τορνεύειν : quarum veram notionem ex Homero oblitus eſt non ſine culpa Salmaſius. Quid* tornatus, tornatilis, & rotundus *apud profanos, ſacroſque ſcriptores.* XV. *Γλυπτός eſſe* icunculis ornatus *demum fortius ſtatuitur ex concinno epigrammate.*

I. SCIO neque arduum, neque moleſtum fuiſſe, quid hoc *σκεῦος* non fuerit, præſtitiſſe : opus laborque reputatur, an certe pro atramenti receptaculo habendum ſit, oſtendere : verum mihi ſane gratulor aperta & paratiſſima ſuppetere argumenta, queis id comprobem, ut ne obſtinatior quiſque repudiaverit. Sane e veteris ſepulchri ruderibus ipſum vix extractum, atque immiſſa aqua ad abluendum, nigerrimam ſtatim defluxiſſe teſtatur fide major Pauvius, olim vaſculi poſſeſſor; nunc etiam, ſi quis digitis fortius affricare ejus fundum amet, atro colore tinctos inſpiciet ; teſte divite etiam cl. Mazochio in allata in προλεγ. epiſtola : *Illud*, inquit, *neſcio cur prætermiſerim, in eodem inſtrumento haud dubia atramenti veſtigia deprehendi, etſi multis partibus ſtudio deterſa fuerint.*

II. Sed refractarius quis & moleſtus τὸ μέλαν injectum hac tempeſtate reponere mihi poſſet ; quare ad luculentiora & potiora confugiendum. Bernardus de Montfaucon in Palæogr. Græc. p. 24. imaginem Dionyſii Halicarnaſſæi ſcribentis ex Codice Chiggiano membranaceo affabre expreſ-

ſam

ſam affert, interque cetera ſcriptoria organa exſtat atramentarium ejuſdem figuræ, & octonis faciebus diſtinctum, inque medio operimento admodum arctum foramen eſt, licet nullæ renideant imagunculæ, fortaſſe quod nimia exiguitate laboret, cujus ſchema hic vides, ſed longe grandius archetypo, ad ejus tamen fidem bonam expreſſum: Igitur ſollemne erat olim ejus numeri frontibus vaſa atramentaria conformare. Quanquam vero quis urgeat codicem illum eſſe ſequioris ævi, & pictorem expreſſiſſe atramentarii ſuæ ætatis ſpeciem; verum ipſe adjicere poſſem decimi ſæculi exſcriptorem ex antiquiore membrana Dionyſii imaginem deſumpſiſſe, cum elegantior ſit, quam ferebat decimi ſæculi barbaries.

III. Ne autem otium perdam in conquirendis ex imaginibus, quas appingi mos erat in libris mss. vaſculis atramentariis formæ octogonæ: appono, quod vides ex archetypo e marmore non unius coloris: hoc mihi vaſculum inſperatiſſimum ab amicis etiam archetypis oblatum fuit. Porro calamariam hanc thecam poſſident clariſſima gens Vaſſalliorum Neapolitana, inter quos Agnellus diu mihi amiciſſimus doctrina, conſtantique prudentia admirandus non diu denatus eſt: cumque Franc. Serai noſtri medentis longe gentium notiſſimi longæva conſuetudine frueretur, cippum ab eo cum hoc officii pleno, & elegantiæ epigrammate demeritus eſt:

AGNELLVS · VASSALLVS · HIERONYMI · F
HEIC . SITVS . EST

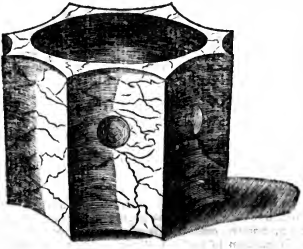
QVI . TANTVM . IN . FINGENDO . AD . EXIMIAE . HONESTATIS . FORMAM . ANIMO STVDIVM . POSVIT . VT . PRAE . EO . INGENI . DOCTRINAE . ELOQVENTIAE LAVDEM . QVA . PAR . SVMMIS . HABEBATVR . VISVS . SIT . NEGLEXISSE IDEM . IN . PVBLICORVM . NEAPOL. CIVITATIS . NEGOTIORVM . ADMINISTRATIONEM IMPLICITVS . EA . FIDEI . PROBITATIS . ABSTINENTIAE . DOCVMENTA . EDIDIT QVAE . IVGI . COMMEMORATIONE . PER . AETATES . VICTVRA . FACILE . EX . VNIVERSA POSTERITATE . ADMIRATORES . NON . FACILE . AEMVLATORES . INVENIENT

VIXIT . ANNOS . LII. M. X. D. III
E . MEDIO . PVLCHERRIMORVM . FACTORVM . CVRSV
SVBLATVS . EST . PRIDIE . KAL. DECEMBRES . MDCCLI

AMICO . RARISSIMI . EXEMPLI
OPTIMO . QVAM . DVLCISSIMO . INDIVIDVO
FRANCISCVS . SERAVS . SIBI . RELICTVS
MAERORI . SCILICET . DESIDERIOQVE . RELICTVS
PROPINQVITATI . ET . AMICIS . CETERIS . PRAEREPTO . OFFICIO
MONVMENTVM . POSVIT

Hos teſtes locupletes advoco, ne exteri credant a me hoc alterum tam rarum atramentarium monumentum confictum, ſed ut vere audiam horum vaſculorum ſollers ſcrutator, cum antehac nemo ea curarit, & quo huic Regis noſtri σκιαγραφίᾳ pretium increſcat. Porro paucis ante annis hujus

hujus nostræ urbis aquaria (ὑδραγωγεῖα) quæ millena per subterraneos cuniculos, sive formas mire excurrunt qua familiarum usu, qua voluptate, perpurgantibus hominibus ὑδροφύλαξι, qui e plebe sunt, ab iisdem inter eos cuniculos repertum est id marmoreum μελανοδοχεῖον, ac Vassalliis, qui quodam aquarum publicarum munere gaudent, obtulere, iique situ detersо ornandum curarunt, ac primævo usui dedicarunt.

Vides igitur in ipso octonas facies, in summo latiores, arctiores in imo, uti in regio vasculo, nisi quod in Vassalliano recurvæ sunt, uti in Dionysiano: in nostro prorsus planæ: septem quidem pertusæ, octava omnis æqua est, nulloque foramine perfossa; quæ quidem varietas admirationi perdiu fuit amicis, donec a me commonefierent septenis illis foraminibus affixas fuisse totidem planetarum icunculas argenteas, ut in regio atramentario, quas vel aquariorum virorum sacra & vehemens avarities detraxit, vel longa ætas decussit, sed ego in primum jurarem: verum de his imagunculis, & foraminibus in altero hujus operis libro, quando de septenis sideribus sermo erit, multa commentabimur. Quantam lucem sibi mutuam præstent septem astris splendentia bina hæc vascula, nullusdum non videt; & posthac Vassallii suum hoc cimelium carius habeant ac tutentur: vel potius Regi illud offerant, quo gemella isthæc atramentaria supellex juncta simul pretium sibi concilient, & per ævum durent. Igitur ex ambobus certis Dionysiano, & Vassalliano atramentariis quisque contumax fateri cogitur, vasculum hoc regium, eo quod ob octogonam figuram, & septenas icunculas cum iis conspiret & conveniat, etiam pro μελανοδοχεῖῳ adhibuisse veteres; nihil enim magis ac fortius movet, ac urget animum in re antiquaria, quam exemplorum similium imagines & monumenta.

IV. Præterea in atramentario negotio me non aversa avi natum gaudeo, qui in Græca documenta offenderim (a Græcis optima quæque exspectanda) quæ regium hoc ὄργανον esse calamariam thecam aperte præseferunt,

 & adeo

& adeo certis ſignis depingunt, ut res ad τὸ ἀποδεικτικόν accedat : quare tum octogonum σχῆμα, tum icunculas, quid ratum ac proprium horum vaſculorum fuiſſe in animum induxi. Porro lectitanti mihi Anthologiam Græcorum epigrammatum, quorum nunquam ſatias eſt, & a queis veluti e penu ditiſſima, quidquid expetimus, depromere licet, occurrit epigram. 4. lib. 6. edit. Aldi tit. ἀπὸ τῶν ταχυγράφων, ubi legere eſt Callimenem ταχύγραφον uſum eſſe in ſcribendo κίστῃ μελανδόχῳ πολυώπι, *theca atramentaria multis-faciebus-diſtincta*, id eſt *octonis*, ſi etenim pluribus cincta eſſet, ab perfecto numero, atque ab ἀσχήμονι figura deſciviſſet. Ac primum miror H. Stephanum dictionem πολύωψ lexico ſuo non illeviſſe; deinde qui epigramma in Latinum verterunt, ſatis inficete adſcripſiſſe, *ſcriniolum multiforamen*, *atramentum capiens* : miror etiam magis cl. Kuſterum eandem Græcam vocem in Suidæ lexico in *multiforem thecam* Latine commutaſſe. Sane eos deceptos credam ab Homero, qui Od. χ. v. 386. belle vocat rete πολυωπόν, quod προσετόν revera valet *multiſore*, ſicuti etiam in epigr. 7. lib. 6. Anthol. ἀπὸ ἁλιέων, allitum eſt πολυωπὸν λίνον.

v. Verum quantum diſtent ambæ voces πολύωψ, & πολυωπός vel tirones norunt; prima pullulante ab ὤψ, *facies*, altera ab ὀπή, *foramen*; eo quod thecæ calamariæ non unis faciebus, uti vaſculum regium, ornabantur, jure πολύωπες audiebant : contra vero, cum retia millenis foraminibus ſint pertuſa, merito πολυωπά dixere veteres. Quarum vocum διάγνωσιν cum non advertiſſent interpretes, omnia in Græcis voluminibus convertendis turbarunt; ſatis ſit quædam in medium afferre a vatum principe, qui cum non ſemel utatur voce ἐνωπῇ, quæ ab ὀπή, *foramen* deducenda eſt, & *clanculum* Latine reddenda, omnes oſcitanter reponunt, quod oppoſitum eſt, ſcilicet *palam*, rati ab ὤψ, *facies* compoſitam, uti in Il. φ. v. 510. ubi Jupiter interrogat Latonam vulneratam ab Junone:

Τίς νύ σε τοιάδ' ἔρεξε, φίλον τέκος, οὐρανιώνων
Μαψιδίως, ὡς εἴ τι κακὸν ῥέζουσαν ἐνωπῇ;

ſi enim quid mali palam feciſſet Latona, ſanequam Jupiter ſciviſſet, & fruſtra id noſſe a Dea quæſiviſſet; etenim quæ neſcimus, & clanculum patrata ſunt, interrogamus: quare ῥέζουσαν κακὸν ἐνωπῇ, bene vertes, *num malum occulte te patrantem?* Eadem legas Il. ε. v. 374. Contra vero ſcholia brevia in Il. ο. v. 653. εἰσωποὶ ἐγένοντο νεῶν, recte interpretantur, ὑπὸ τὴν στέγην νεῶν ἐγένοντο, *ſub tabulatis navium ſe occultavere* : quarum vocum ſignificationem vel pueri Homerici internoſcere ſatis eſſent, cum ῥήσεις, quæ ab ὤψ educuntur, ab hoc vate principe diverſa ratione inflectantur, veluti ἀρύωψ, ἑλίκωψ, κ. τ. λ. Plura in ea re errata interpretum proferre poſſem, utpote in Homericis deliciis δαψιλῶς innutritus, ſed longus nimis eſſem, ſat mihi oſtendiſſe, quo pacto ab eorum peccatis cavendum ſit. Neque mihi opponas vocem ὀπή ſcribi cum τῷ ο, contra vero in compoſitis ab Homero cum τῷ ω, nam reponam ſollemnem eſſe

hanc

hanc φωνηέντων elementorum permutationem, ut περιώδυνος, πολυώνυμος, & sexcenta id genus, quæ enumerat d'Orvillius in Charitonem pag. 785. 786. & Cornelius de Paw in Anacreonte pag. 70. Sæpe etiam ea mutationis species posthabetur, ut apud Athenæum extrema cera paginæ 176. δίοπος αὐλὸς, quod ipsemet Athenæus interpretatur μυστοκόπος καὶ ὑπότρητος, *foramine pertusa tibia*. Hinc in mentem revoces Opicam gentem ita dici ab Juvenali sat. 3. v. 207. quod cavernas, seu foramina incolerent, ideoque *mures* appellat: *Et divina Opici rodebant carmina mures:* quod jam ab aliis notatum: sed longe diversum est ejus gentis etymon, vid. nostrum Mazochium in Amph. Camp. p. 159.

VI. Ex his colligas κίστην πολύωπα in eo epigram. non esse *scriniolum multifore*, sed *multis faciebus elaboratum*, cum ab ὤψ, non vero ab ὀπή ea vox fruticet; sane theca calamaria multis foraminibus pertusa, quo pacto atramentum servaret? Si vero quis accuratiorem a me sedulitatem postulet, atque exemplum quærat, quo certo suadeam veteres vasorum facies ὦπας dixisse, ajo non diu a me laboratum fuisse, quo id reperissem: præsto fuit Athenæus in longiori fragmento tom. 2. p. 783. nondum Latine verso: Καλεῖται δὲ δέπας ἤτοι, ὅτι δίδοται πᾶσι τοῖς σπένδειν βουλομένοις, εἶτα καὶ τοῖς πίνειν· ἢ ὅτι δύο ὦπας εἶχε (ταῦτα δὲ ἂν εἴη τὰ ὦτα·) τὸ δὲ ἄλεισον, ἢ ὅτι ἀπὸ τοῦ ἄγαν λεῖον εἶναι, ἢ ὅτι ἁλίζεται ἐν αὐτῷ τὸ ὑγρόν, *Vocatur autem* δέπας *quidem, quod præbetur sacrificare, & bibere volentibus; aut propterea quod duabus faciebus ornatum est, (ea autem facile esse possunt aures, sive ansæ)* ἄλεισον *autem dictum est, eo quod sit valde lene, aut quia in ipso condiuntur sale liquores*. Ecce tibi δέπας δύο ὦπας ἔχον, scilicet cum vas duas ansas, seu aures præferat, anteriorem, ac posteriorem faciem habere dicitur. Neque te turbet, quod Athenæus ὦπας interpretetur ὦτα, *aures*, in eo enim falsissimus est, atque inficete in animum induxit vasorum ὦπας esse aures: quis unquam, vel felicioris ævi, vel nequioris, si modo vigilet, dicat *aures* esse *facies?* Neque miror Athenæum deceptum esse in notione dictionis ὤψ, *facies*, interpretantem τὸ οὖς, *auricula*, quando præstat nobis etyma satis ἀσύστατα vocum δέπας, & ἄλεισον, vide superna ejusdem verba; videtur enim vocum δύναμιν, ac originationem parum pensitasse, & in qua ἰδιότητι Græci antiquiores vocabula acceperint. Si autem sincerum ejus vocis ὤψ etymon extundendum sit, Phœnicium se prodet, iisdem enim binis litteris *facies* est אף ubique sacrorum codicum, unde ἀμέτωπος tractum ὤψ vides. Verum de utraque voce Hebræa, Græcaque in illustratione Homerici elegantissimi anaglypti plura servo, cum dicendum mihi sit Helenam non omnigena venustatis forma descripsisse divinum vatem, imo longe majorem ipsi Penelope tributam legas, cum de prima ὦπα laudaverit, de altera τὸ εἶδος, atque ἐπίθετα utriusque matronæ ab hoc poeta principe apposita longe melius τὸ κάλλος alterius, quam primæ commendant. Igitur, ut omnia recte colligam, si πολύωψ sit *id, quod non*

unis conſtat faciebus, ut bene multis oſtenſum eſt, non vero *undique pertuſum*, & veteres κίσται μελάνδοχοι formarentur πολύωπες, nemo poſthac, qui verum amet, negaverit hoc regium vaſculum, cum etiam πολύωψ ſe prodat, quin ſit κίστη μελάνδοχος, *theca calamaria*.

VII. Age vetus teſtimonium proferamus, quod adſtruat, præterquamquod atramentaria ſpecie πολύωπι fabrefierent, etiam imaguncŭlis honeſtarentur. Sane niſi cœpti operis amor me mirifice fallat ex epigr. 3. ibid. luce clarius id eruo: inibi enim legimus, Philodemum ταχύγραφον inter cetera artis ſuæ ἀναθήματα obtuliſſe Mercurio Καὶ χρόνιον γλυπτοῖσι μέλαν πεφυλαγμένον ἄντροις, *& vetus in ſculptis atramentum ſervatum antris*: ſed quid ſibi velit *ſculptum antrum* pro atramentario, cum ignariſſimis ignoro; quis unquam vas illud ſatis parvum *ſpecus* atque *antri* nomine donare ſomniaverit? adde ſpecum illam fuiſſe ſculptam, γλυπτόν, quo nihil inſolentius nihilque inconcinnius. Verum inſignis hæc amanuenſium corruptela facile detergetur, ſi pro ἄντροις reponas ἄντλοις, quam vocem iiſdem librariis tanquam ἰδιωτικωτέραν in notiorem & vulgarem, ſententiæ parum ſolliciti, commutarunt: *Vocabulum enim quo rarius, eo magis corruptelæ exponitur*, inquit Jungermannus in Pollucem to. 2. pag. 1214. Viſum eſt H. Stephano haud tolerandum in hoc Paulli Silentiarii epigrammate atramentarium dici ἄντρον, verum nullam medelam affectæ voci attulit, & inſolens vocabulum etymo haud tanto viro digno tutari aggreſſus eſt, illudque individuum in partes miſere diſſecuit: inquit enim vaſculum atramentarium vocatum ἄντρον, eo quod ἄνω τέτρηται, ſcilicet quod *ſuperne perforatum eſt*.

VIII. Neque pro re nata me virorum ſummi Salmaſii auctoritas turbat *in jus Att. & Rom. pag.* 501. ajentis Sidonium Apollinarem carmine 17. vocaſſe *cavernas* arctos loculos illos, queis diſtinctus erat abacus, atque ubi quaſi defoſſa paria vaſorum reponebantur, ne facile deciderent & colliderentur:

Non tibi gemmatis ponuntur prandia menſis,
Aſſyrius murex nec tibi ſigna dabit:
Nec per multiplices, abaco ſplendente, cavernas
Argenti nigri pondera defodiam.

Etenim venia tanti viri longe diverſa eſt Sidonii ſententia, ſiquidem *cavernas* hic accipit non pro parvis loculamentis vaſorum, ſed pro grandibus argenti fodinis: itaque dicit Sidonius: *Non defodiam per multiplices terræ cavernas pondera argenti, quo abacus, ſive menſa reſplendeat*, ſicuti antecedenti verſu dixerat *non quærendum muricem ab Aſſyriis*. Atque ita locutum Latinorum principem Tullium reperi 2. de nat. Deor. cap. *60*. *Nos ex terræ cavernis ferrum elicimus*. Quare Salmaſii auctoritas haud ſatis eſt, ut ἄντρον in hoc Silentiarii epigrammate pro parvo vaſculo ſit.

IX. Poſthabenda jubeo, quæ illevit in notis in Themiſtium pag. 592. edit. Pariſ. 1618. ſummus vir Petavius in eos Silentiarii verſus, nihili enim ſunt,

ſunt, & ἀπροσδιόνυσα, qui & hic nihil immutavit, legitque etiam ἄντροις. Præterea ſubiraſcor Juvenali, propterea quod lecticam matronarum divitum grandi mole laborantem poetica libidine appellarit *antrum*, & ob ſæculi indolem ei parcendum duco, ſat. 4. v. 20.

....Magnæ ſi miſit amicæ,
Quæ vehitur clauſo latis ſpecularibus antro.

Quis igitur etiam ferat, vaſculum molis ſatis exiguæ, uti atramentarium, ἄντρον vocitari? gerras audis germanas. Quare quovis pignore in epigrammate pro ἄντροις refinge ἄντλοις.

x. Quid ſi hanc meam medelam bonis conjecturis innixam ſat firmis momentis radicitus firmem? Reperi ego in admirandis poſt homines natos adnotationibus Jo. Alberti in Heſychium ſollemne fuiſſe ſomniculoſis librariis invertere ἄντλος in ἄντρον, quod accidiſſe credas, vel ob ſoni affinitatem, vel ob vocabuli frequentiorem uſum. Itaque Alberti vir magnus monet in Euryp. Troade v. *686.* male appoſitum ἄντρον pro ἄντλον· & Georg. d'Arnaud in Nicandri Theriac. v. *546.* (non vero 547.) ex ſcholiaſte pro ἄντρῳ reſtituit ἄντλῳ, quod & notaverat Kuſterus, & Salmaſius de Hyl. Jatr. cap. 48. in fin. Quare tantorum virorum auctoritate & votis, nemo mihi non ſuffragatur, a me in epigrammate Anthologiæ probe factum, ut, evulſo τῷ ἄντροις, vera vox ἄντλοις refloreſceret: & miror laudatiſſimos hos viros eundem errorem amanuenſium in Anthol. quæ eorum manibus deterebatur, minime abſterſiſſe: ex uberrima ab ipſis collecta eruditionis meſſe exiguos manipulos mihi reliquerunt, quo magis de re atramentaria demererer.

xi. Reſtat, ut nunc ſtabiliam vocem ἄντλος valere, præter notas omnibus ſignificationes, etiam genus vaſculi admodum parvi, quod piget tot doctos noſtri ævi lexicographos minime adnotaſſe, & in re protrita paucis te teneam: omnium inſtar ſit mihi Heſychius, qui Silentiario epigrammatis auctori pæne σύγχρονος ait ἄντλον eſſe τὸν κάδον· quis autem ignorat κάδος adnumerari inter exiguas vaſculorum ſpecies tum Græce, tum Latine? hic tibi lexica inviſere in voce κάδος per me liceat, quæ etiam ex Athenæo ῥῆσιν inde ortam, ſcil. ἀντλητὴρ, apponunt, & inter ipſos cyathos adnumerant. Vide etiam Heſych. qui ἀντλητὴρ vocat κάδος ναυτικός.

xii. His animadverſis, nemo mihi neget auctorem epigrammatis deſcripſiſſe atramentarium imagunculis, uti noſtrum, inſculptum & ornatum, præſertim cum addat γλυπτοῖς, quæ vox de imaginibus accipienda eſt dubio procul. Si autem quæ lexica de hac ῥήσει adnotarunt non ſatis eſſe quis credat, cum id genus librorum jam ſordeſcant, & revera veteres ſcriptores minime lectitantium ſunt perfugium, ſufficiam exempla ex Anthol. lib. 7. ep. 22. ex Ald. edit. ubi legere eſt λυγδὸς γλυπτή, *lapis lydius ſculptus;* ideſt *in quandam ſtatuam apte conformatus;* ita etiam fas eſt accipias γλυπτοὶ ἄντλοι, *vaſcula icunculis ſculptis elegantia;* hinc neceſſe eſt, ut a te ipſe impetres & fatearis olim thecas calamarias, uti regiam, imagunculis cæ-

lari

lari consuesse, quod luce clarius προσθετὸν hoc γλυπτοῖς ostendit.

Quoniam autem politissimum illud epigram. 22. librariorum ignoratione, atque interpretum pigritia corruptissime editum indoleo, nitori suo restituere parum diu mihi laboratum est:

Αὐτοὶ τὴν ἁπαλὴν Εἰρήνιον εἶδον ἔρωτες
  Κύπριδος ἐκ χρυσέων ἐρχόμενοι θαλάμων,
Ἐκ τριχὸς ἄχρι ποδῶν ἱερὸν θάλος, οἷά τι λυγδοῦ
  Γλυπτὴν παρθενίων βριθομένην θαλάμων·
Καὶ πολλοὺς τότε χερσὶν ἐπ' ἠιθέοισιν ὀϊστοὺς
  Τόξου πορφυρέης ἧκαν ἀφ' ἁρπεδόνης.

Quod ita legas transfusum ab Obsopœo in libell. adnot. in epigramm. pag. 507. quam unam versionem invisere mihi otium fuit.

Ipsi teneram Irenion viderunt cupidines
  Veneris ex aureis venientes thalamis,
A capillo usque ad pedes sacrum germem, tanquam Parium lapidem
  Sculptum virgineis gravatum thalamis:
Et multas tunc manibus in juvenes sagittas
  Arcu purpurea miserunt a pharetra.

Quem non pigeret licet parum Græce imbutum hos carminum veterum flores intuentem tam misere squalere in utraque lingua? quare repone pro ἐρχόμενοι veram vocem ἐρχομένην, Irenium etenim puellam tanta pulchritudine & venustate circumfluentem esse oportuit, quæ cum Venere antea versata est, ab eaque mox discedentem intuitos esse cupidines, quod planum est. Λυγδοῦ facile inductum pro λυγδόν, ut cum eo adjunctum γλυπτήν conveniat. Παρθενίων θαλάμων βριθομένην inficentissime dictum, quare vel tiro deleret θαλάμων, & χαιτῶν illineret: quod fortasse non Manutii σφάλμα fuit, sed typographorum: cumque hujus mutationis plura exempla habeam, ex Anthologia unum do appositissimum ex festivo scitoque epigr. 89. edit. Ald. ejusd. lib. quod legas rogo: Οὔπω σοὶ καλύκων γυμνὸν θέρος, οὐδὲ μελαίνει Βότρυς ὁ παρθενίους πρωτοβολῶν χάριτας, κ.τ.λ. loquitur Philodemus epigram. auctor de Lysidicæ pulchritudine, ubi vides παρθενίους χαίτας, non θαλάμους, quæ vox in epigr. de Irenio puella est omnino ἀσύστατος. Miror sane quo pacto in mentem Obsopœi venerit, ut ἁρπεδόνη sit *pharetra*, quæ valet *funiculus*. Detersa igitur tanta labe ab optimo carmine, per otium fere κατὰ λέξιν, ut Græcæ linguæ decus, quoad fieri possit, servetur, convertendum curavi:

Ut teneram Irenem turba ipsa inspexit amorum,
  Cypridis auratis dum redit a thalamis,
Vertice ad usque pedes vivax quæ gratia! Lygdus
  Sculpta velut, quantus virginitatis honos!
Tunc crebras dextra in juvenes torsere sagittas
  Arcus vi, & tincti murice funiculi.

Scias præterea adeo obscuram visam esse quibusdam doctis viris vocem γλυπτήν

πτήν in hoc epigrammate, ut contra fidem veterrimarum membranarum eam mutarint in λεπτήν, quos inter piget adcensere H. Stephanum in Thes. voce λυγδός (quam immerito ἀῤῥενικὴν etiam facit) & λυγδὸς λεπτή, *marmor tenue* nihil prorsus est. Hic jure Kusterus in adnotat. in Suidam voce λύγδινα nos admonuit: *Locum hunc ex mss. Paris. emendavi, qui in prioribus editionibus male sic legebatur.... λεπτήν.... Cum mss. consentit Anthologia epigr..... unde fragmentum hoc Suidas excerpsit*. Atque advertas animum rogo, quamnam καταστροφὴν binæ voces ἄντλος, & γλυπτός mihi carissimæ subierint, quas inficete conversas sæpe legimus in ἄντρον, & λεπτός.

XIII. Hic adnotandum reor sæpe scriptores reticere vocem γλυπτός, præsertim poetas, & apponere solummodo λυγδός, atque illud quidem adjunctum animi mente supplendum, ut in lepidissimo ac terso epigram. libri 7. circ. fin. quod nullis maculis fœdum fortunæ potius tribuo, quam exscribentium studio.

Νῦν μοι χαῖρε λέγεις, ὅτε σοῦ τὸ πρόσωπον ἀπελθεν,
  Κεῖνο τὸ τῆς λυγδοῦ, βάσκανε, λειότερον·
Νῦν μοι προσπαίζεις, ὅτε τὰς τρίχας ἠφάνικάς σου,
  Τὰς ἐπὶ τοῖς σοβαροῖς αὐχέσι πλαζομένας·
Μηκέτι μοι, μετέωρε, προσέρχεο, μὴ δὲ συνάντα,
  Ἀντὶ ῥόδου γὰρ ἐγὼ τὴν βάτον οὐ δέχομαι.

Quod ita transtulit Ursinus sententiam curans melius, quam vim verborum:

Nunc tua cum periit facies ingrata, salutas,
  Illa quidem Lygdo tersa nitensque magis:
Nunc ultro arrides, postquam cervice superba
  Olim quassatæ deperiere comæ:
Ne mihi nunc, elata, veni, neve obvius ito,
  Horrida decerptis quo mihi spina rosis?

Ne mihi veni, dictum est ἀσυντάκτως & invenuste, pro *ad me:* τὸ *obvius* de puella turpiter obliviosum traducit Ursinum. Quare epigrammatis nitori, atque omnium verborum ordini consulendum duxi, cum mea magni intersit, quoad fert linguæ Latiaris mendicitas, verborum dispositio, nam Græca mundities desperanda: ita conversum accipe:

Nunc mihi salve a te est, decoxit cum decor oris
  Ille tuus lygdo, perfida, splendidior:
Nunc mihi blandiris, senior quando abripit ætas
  Per tua inerrantes colla superba comas:
A me sis, elata, procul, nec & ante recurras
  Carpo rosam, haud spina est excipienda mihi.

Addam præterea distichon Arabii Scholastici, quod est ἀντίστρεφον, i.e. quod in se convertitur, Anthol. lib. 6. c. 4. ep. 4. Ἔπλασε Πραξιτέλης Δανάην, καὶ φάρεα νυμφῶν Λύγδινα, καὶ πέτρης Πᾶνα με Πεντελικῆς. Scias in more esse poetarum

tarum comparandi multam muliebrem pulchritudinem ſculptis marmoribus, ſeu ſtatuarum venuſtati, ut Euryp. in Ecuba act. 3. v. 560. dum canit de Polyxena:

> Μαστούς τ' ἔδειξε, στέρνα θ' ὡς ἀγάλματος
> Κάλλιστα.

hic quidam reponunt melius ἀγάλματα, locus enim διττογραφεῖται. Eurypidi συμφώνει pæne iiſdem verbis diſtichon ſat elegans, quod in Suida reperi voce λύγδινα,

> Χὴν στέρνοις ἔτι κεῖνα τὰ λύγδινα κώνια μαστῶν
> Ἔστηκεν, μίτρης γυμνὰ περιτρομάδος.

vel potius περιτροχάδος, ut emendavit Kuſterus. Neque putes me Latinos minime curare, quos in hac ſententia audaciores video, do teſtem Ovid. Metam. lib. 13. v. 746.

> .... *Et lacrymæ vocem impediere loquentis,*
> *Quas ubi marmoreo deterſit pollice virgo,*
> *Et ſolata Deam eſt.*

Et ne poetas uſque celebremus, oratores etiam homines pulcherrimos ſtatuis affabre ſculptis compararunt: Dio Chryſoſt. orat. 28. pag. 289. de Melancomæ Neapolitani pugilis admiranda pulchritudine inquit: Ἦν δὲ ὅμοιος τοῖς ἀνδριάσι τοῖς ἀκριβῶς εἰργασμένοις.

XIV. Verum miſſis, quæ ad rem parum ſpectare fortaſſe quis conqueritur, cum dicendum ſit de voce γλύφειν, atque an reperire ſit eam veteres vaſis appoſuiſſe, quo firmem ἄνθλος γλυπτὸς eſſe *ſculptum vaſculum*, ideſt *icunculis ornatum*; ſane haud mihi moleſtum fuit e Plutarcho exemplum ἄκαιρον nanciſci in Apopht. circa init. Σκύλη ποτὲ κεράμεια κομίσαντος ξένου ἄθραυστα, καὶ λεπτὰ πιθανῶς δὲ, καὶ περιττῶς εἰργασμένα γλυφαῖς τισὶ, καὶ τορείαις· quid ſit γλυφὴ, & τορεία, vide Salmaſium in Solinum p. 735. ubi labore improbo, quæ de τῷ γλύφειν, τορεύειν, & τορνεύειν dici & aggeri poſſunt, inibi περιττῶς & δαψιλῶς exſcripſit; licet eum fugerit hic Plutarchi locus; definitque ſummus vir γλύφειν eſſe *cælare*; inde totus eſt, ut diſtinguat τορεύειν ab τορνεύειν, negatque primum ῥῆμα de torno dici poſſe, inde contendit libros omnes in ambabus his vocibus mendaces eſſe ob librariorum noxam, qui miſere eas confuderunt; quod an bene præſtiterit, e mea re futurum exiſtimo ſilere magis, quam tanto viro dicam inferre; id ſane optaſſem, ut oſtendiſſet, quid ſit apud Homerum tum Il. ψ. v. 255. τορνοῦν σῆμα, *tornare ſepulchrum:*

> Τορνώσαντο δὲ σῆμα, θεμείλιά τε προβάλοντο
> Ἀμφὶ πυρήν· εἶθαρ δὲ χυτὴν ἐπὶ γαῖαν ἔχευαν.

tum Od. ε. v. 249. τορνοῦν ἔδαφος νηός, *tornare fundum navis*,

> Ὅσσον τίς τ' ἔδαφος νηὸς τορνώσεται ἀνὴρ
> Φορτίδος, εὐρείης.

Verum virum undequaque doctiſſimum latuere bina hæc principis poetæ loca, quod maxime miror, utpote qui longiſſimam inſtituit de ea voce

dia-

diatribam, & nemo ignorat ab Homero ſcriptorum parente repetendam eſſe vocabulorum poteſtatem; quæ quidem loca ſi vidiſſet Salmaſius, non tam cito edixiſſet τὸ τορνεύειν, ſeu τορνῶν de tornandi arte ſolummodo dici, cum in Homero ſit vox γενικωτέρα, & ſepulchra etiam, & naves τορνῶνται. Ac probe inquit bis Athenæus, dum Ptolemæi Philadelphi pompam graphice deſcribit p. 199. ad Homeri imitationem *imagines tornatæ*, i.e. *affabre elaboratæ*, ζῶα τετορνευμένα, non ut vertit Delecampius, *torno ſculptæ*. Hinc etiam ad hujus vatis ſtilum Horat. de art. v. 441. dicit *verſus male tornatos*, i.e. *male elaboratos*, quam vocem non ſine injuria refingit Bentlejus in *ter natos*, cum ῥῆσις *tornatus* valeat juxta ac *rotundus*, quod ἐπιθετὸν ſummæ laudis eſſe ſcimus: hinc *os rotundum*, et *vir totus teres*, *atque rotundus*, &c. Hebræis ipſis pro *re perfecta*, vel *pulchra* ſollemnis eſt vox גלל *rotundus*, quam ſatis appoſite interpretes reddidere *tornatilis:* atque in Cant. Cant. *manus tornatiles* cap. 5. 14. *umbilicus*, & *crater tornatilis* cap. 7. 2. Vide etiam Iſa. cap. 44. 13. qui utitur voce תאר *in circino tornavit*, ideſt *perfecit*, quam notionem non videre lexicographi. *Tornatus* autem & *rotundus* idem eſſe eruo ex Lucret. 4. v. 361.

Hinc ubi ſuffugit ſenſum ſimul angulus omnis,
Fit quaſi tornata, ut ſaxorum ſtructa tuantur:
Non tamen ut coram quæ ſunt, vereque rotunda,
Sed quaſi adumbratim paullum ſimulata videntur.

Habes igitur ab Lucret. *rotundum* & *tornatum* eſſe συνώνυμα, quod ſatis eſt, ut Horatium, & ſanctos codices recte percipiamus, quod neque Horatianos interpretes, neque biblicos advertiſſe miror. Sed, unde diverteram, redeundum; jure igitur in Plutar. σκεύη εἰργασμένα γλυφαῖς, καὶ τορείαις interpretor *vaſcula imagunculis probe exornata*, queis regium vaſculum etiam nitet.

xv. Præterea, ut ex Anthologia exempla petam, & quid ſit γλυπτός omnino firmem, neque adhucdum dubites, quin valeat *icunculis ſcalptus*, aut *affabre cælatus*, relegas epigr. 2. lib. 3. εἰς μεθύσους·

Τῆς πολιῆς τόδε σῆμα Μαρωνίδος, ἧς ἐπὶ τύμβῳ
  Γλυπτὴν ἐκ πέτρης αὐτὸς ὁρῇς κύλικα·
Ἡ δὲ φιλάκρητος, καὶ ἀεὶ λάλος, οὐκ ἐπὶ τέκνοις
  Μύρεται, οὐ τεκέων ἀκτεάνῳ πατέρι·
Ἓν δὲ τόδ' αἰάζει καὶ ὑπ' ἠρίον, ὅττι τὸ Βάκχου
  Ἄρμενον, οὐ Βάκχου πλῆρες ἔπεστι τάφῳ.

Quod Latine accipiant, qui non tam prompte Græca norunt, transfuſum fere κατὰ λέξιν, ut moris mei eſt:

Annoſæ hæc ſunt buſta Maronidis, inſidet urnæ
  E ſaxo exſculptum, quem ipſe vides, calicem:
Quæ vinoſa, ac uſque loquax non illacrymatur
  Ob gnatos, gnatis quodve pater careat:
Unum haud fert denata licet, quod dignus Iaccho
  Non Jaccho exundans inſideat tumulo.

Vides jam in hoc politiſſimo epigr. κύλιξ γλυπτὴ eſſe *icunculis affabre ſcalptus calix*, ideoque dicitur *dignus Baccho*, ſcilicet ob elegantiam opificii, non ſane, quod ex marmore eſſet: quæ quidem interpretatio cum prona ſit, nemo mihi negaturus eſt ἄντλος γλυπτὸς eſſe *vaſculum parvis imaginibus nitens*, ubi ſermo eſt de atramentario σκιλαείῳ. Hinc facile colliges mirum non eſſe, ſi regia hæc theca calamaria ſcalptis pulcherrimis aſtriferorum Deorum ſeptenis icunculis fulgeat, cum legas jam id olim in more fuiſſe in vaſis fingendis, & vocem γλυπτὸς aperte *figuris ſcalptus* denotare non unis exemplis præſtitum ſit. Igitur ex binis Dionyſiano, & Vaſſalliano atramentariis parili artificio fabrefactis, atque ex Anthologiæ carminibus ratum firmumque ſtatutum eſt id genus vaſcula veteres tum octonis ὤψι, *faciebus*, tum γλυπτοῖς, i.e. *quæ imagunculis ſcalptæ eſſent*, conformaſſe: quis igitur poſthac, niſi morio, aut communi ſenſu deſertiſſimus hoc elegans regium σκευάριον eſſe atramentarium non prædicet, cum ab antiquis veluti depictum oſtenderim? Reliquum eſſet, ut quiſnam fuerit ejus poſſeſſor, qua ætate, & qua in urbe conflatum, deque ejuſdem ornamentis dicerem: verum multa mihi præmittenda reor, quo iſthæc omnia bene multis documentis, & fortaſſe haud pœnitendis in tertio hujus operis libro explicem.

C A P U T III.

Veteres atramentum in communi & ſueta ſcribendi ratione ſolummodo adhibuiſſe, mixtim, & διὰ βραχέων exemplis, & non unis etiam ex Hebræo fonte petitis oſtenditur.

I. A*Rgumentum hujus capitis apud eruditiſſimos quoſque turbatum & confuſum, adeo ut videatur* παράδοξον. *Dica Canepario*. II. *Hebræis, Græciſque voces* cera, *& tabula pro ſcriptura ignotæ, contra vero vox* atramentum *celebratiſſima*. III. *Homerus, & Heſiodus ſcriptionis nunquam meminere: Herm. Hugo notatus*. IV. *Ægyptios eo liquore papyros tinxiſſe oſtenditur*. V. *Numæ, & Hippocratis ætate homines fuere* μελανογράφοι. VI. *Sequentibus ſæculis meſſis plurima exemplorum atramentariæ ſcriptionis, præſertim quæ ſunt ab Perſeo, Cic. etiam a Demoſth. atque ab Anthologia, &c.* VII. *Idipſum habeo ex non unis Herculanenſis cimeliarchii clariſſimis monumentis: ex plurimis voluminibus, atque ex muſicis tabellis inibi repertis*. VIII. *Adde* περιτρίλλιτον *ejuſd. cimeliarchii parietis picturam, cujus divinatio antehac* ἀρχαιολόγοις *ignota aperitur, & ſchema apponitur; eſtque famoſum* ORESTIS JUDICIUM. IX. *Pictura per ſuas partes explicatur. Quædam pictor videtur confudiſſe non ſine arte*. X. *Non pœnitenda quædam de Eumenidibus. Virgilius notatur. Pauſaniæ* παρόραμα. XI. *Cur tentorium cum columnis*. XII. *Plura & appoſitiſſima de ſcabellis. Ab Pauſania etaſum* λίθοι, *& re-*

ſti-

ſtituta vera vox δίφρυς. XIII. *Hujus picturæ pretium commendatur.* XIV. *Plurima pro tuenda apud Hebræos atramentaria ſcriptione: ea in re binis tantum vocibus utuntur* כתב *&* ספר, *contra vero voces* ſtilus, tabula, cera, *&c. eiſdem ignotiſſimæ. Moſes ab Ægyptiis μιλαντογράφος inſtitutus eſt: non unæ voces rei ſcriptoriæ Ægyptiæ.* XV. *Vera διάγνωσις vocis δέλτος, perperam Hebræa audit apud Mazochium. Frutices ſæpe dant nomen regionibus etiam ex Caſaub.* XVI. *Nullibi ſacrorum codicum* דנג cera, *&* לוחת tabulæ *in notione ſcribendi.* XVII. *Neque unquam* ſtili, *ſive ferrei inſtrumenti γραφικῶ mentio. Quid re vera* עט *audiat: locus 4. reg. 21. 13. illuſtratur: nihil in Iſaia 8. 1. de ſtilo ferreo ſcriptorio; ejus verbis nova lux.* XVIII. *Verba Exod. 32. 4. de ſtilo tenebricoſa illuſtrantur: quid de iis ſenſerit Bochartus. H.Stephanus, & Mazochius doctiſs. virorum biga notantur.* חרט *vox duplicis notionis,* calamus *ſcil. &* ferrum, *uti γραφὶς Græce, & Latine* calamus, *inde* calamiſter. *Quid Jer. 36. 23.* תער הספר XIX. *Cl. Mazochio ajenti Hebræos in duriori materie ſcriptitaſſe reſiſtitur, & ſollemnis vox* ספר *ſapienti Hebræorum ſæculo non eſt* dolavit, *quod docuit vir ſummus, ſed* ſcripſit. XX. *Ex Tobia 7. 16. chartis, ideoque atramento uſos eſſe Hebræos oſtenditur. Quid βίβλος, & βύβλος. Demum fere ἀποδεικτικὸν teſtimonium ſcriptionis atramentariæ apud eoſdem ex Jer. 36. 18. Totius hujus capitis ſumma.*

I. AD ingentem, ac multiplicem materiem aggredior, atque unde ordiar, & quo demum tendam, undique difficultatibus me fateor implicatum. Cum autem tot doctiſſimos viros, quos duces habeo, & queis de re ſcriptoria plura volumina conſcripſiſſe placuit, confudiſſe omnia repererim, potius mihi ingens negotium crearunt, quam viam opemque præſtiterunt: univerſos enim atramentariæ rationis ſcribendi tanquam hoſtes jurati ſſimos, ad arborum codices, vel ad ceratas tabellas defeciſſe miratus ſum: ita ut omnium poſtremus, & virorum ſummus Mazochius vel ipſe dubii plenus idipſum edicat in laudata epiſt. in προλεγομ. *Etſi non deſunt, qui contradicant, rati dubium eſſe utrum ejuſmodi ὄργανον ad continendum atramentum apud antiquos fuerit, ad quod ſignificandum nulla dum prodita Latina dictio a quoquam reperiatur, &c.*

Evolvi non vice ſimplici, ut ab antiquioribus diſcedam, refertum eruditione non exiguum Trotzii volumen, *De prima ſcribendi origine*, quod an. 1738. lucem vidit, ut Funcium taceam *De ſcript. vet.* an. 1743. & PP. Benedictinos Pariſienſes ἀνωνύμως, qui tribus ante annis corpus diplomaticum quæſitiſſimum conflare aggreſſi ſunt, & præter æternam rerum perturbationem, atramentarium ſcribendi negotium adeo parvi curavere, ut haud ſciam, an ſemel nomen *atramenti*, nunquam vero *atramentarii vaſculi* in eorundem doctis operibus inſpectes, verum ſingula legas tabularum, ſtilorum, & cerarum plena. Itaque non contemnendum, vel πρόβλημα, vel παράδοξον dicas, cur tot clariſſimi ſcriptores, ne cultiores quidem jureconſultos excipias, cum ubique veterum librorum trium principum linguarum in *atramentum* inciderint, ſæpe etiam in hujus liquoris receptaculi nomen, vel parum ſatis, vel nihil omnino de iis vocibus commentati ſint; quidam etiam eam ſcribendi rationem viguiſſe negarint. Et quis mecum non iraſcatur Canepario, qui, cum volumen ingens,

D 2

gens, *De atramentis cujuscunq. gen.* conferserit, cujus nimium intererat plurima de eo liquore, & vasculo pro antiqua scribendi ratione aggerere, ea de re ne privum quidem verbum fecisse, atque a præclaro sui operis titulo dispar omne & alienum corrogasse, atque ad ἐξωτικὰ quæque longe divertisse, ut ne semel quidem illum hic a me laudatum cernas? Jure Trotzius ibid. pag. 103. de eodem conqueritur: *Præter splendidum titulum nihil antiquitatis exhibet*, *nec Venusinam spirat lucernam diffusum illud opus*.

Ut autem ipse hanc insanam contra veterrimum scriptitandi atramentarium morem sententiam exsuant, quotquot tum summorum virorum auctoritate, tum temporis veluti præscripti longa intercapedine jam ratam esse jubent, pro ipsa τῶ μέλανος scriptione peragam, & acturus in multis seqq. capp. rem omnem ordine, quoad fieri poterit, artis pleno dispescam: quorum capitum argumenta, sive περιοχὰς optarem, ut, antequam singula, quæ a me apposita sunt, lectites, cursim evolveres, quo prius γενικὰ momenta rationum noscas, & veluti paratus ad materiam omnem exinde accedas.

II. Id unum nunc sane spondeo me in Hebræis sanctis libris, & millenis Græcis neque unquam tabularum scriptarum, neque ceratarum vestigia, verum τὸ μέλαν, & τὰ μελανοδοχεῖα solummodo reperisse: contra vero in Latiaribus voluminibus illas voces celebrari fateor: attamen, si sæpe tabulas scriptorias, præsertim Pandectes, & quidam scriptores ceras etiam meminerint, tantum abest, ut hæ dictiones γραφῇ atramentariæ officiant, ut firment potius. Hinc quæ res antehac præ ipso τῷ μέλανι tenebricosior videbatur, nunc, nisi egregie errem, luce clariorem se prodet.

Ab ea tempestate homines *thecas calamarias*, sive μελανοδοχεῖα, sive קסתות הספר, *thecas scriptoris* Ezech. 9. 2. fabricatos esse, quando *atramento*, μέλανι, & דיו τῷ *atramento* Jerem. 36. 18. uti cœperunt, quisquis saniori mente est, minime inficiabitur: imo quando & כתב, & γράφειν, & *scribere* didicerunt, hæ enim ternæ voces veterrimos auctores cuivis lectitanti patent, & dubio procul ad atramentariam scriptionem pertinent. Porro si nomina jam & liquoris γραφικῦ, & receptaculi antiquissima sint, res ipsas etiam exstitisse necesse est: adde unumquodque artificium initio inducitur ab re promptiore, atque ab instrumentis, quæ sint parabilia, & haberi cito possint: longe igitur facilius esse quis neget, & potius a natura homini insitum pelles, & papyros, & quicquid albicans est carbone, atque colore atro, qui ἀπόρητος & vilissimus est, tingere, quam stilo ferreo tabellas non sine multa arte cera inducta surculis scriptoriis cælare? Verum in veterum moribus definiendis ac firmandis rationi longe præstat auctoritas ac testimonia, quare ad isthæc confugiendum: quorum longam συναγωγὴν hic apponam, præsertim quæ ex Hebræis deprompsi.

III. Et sane ab Jove poetarum, & scriptorum omnium duce Homero prin-

principium mihi fuit, illumque invisere placuit, an in divinis suis ῥαψῳδίαις, uti vulgus appellat, atramentariæ scriptionis vola aut vestigium inesset, & pro certa re habeas, Homerum neque litterarum, neque scripturæ quodcumque genus in suis æternis Iliade, & Odyssea unquam meminisse, si excipias voces πίναξ πτυκτὸς, & σήματα λυγρὰ Il. ζ. v. 169. quæ sibi fatalia Bellerophon ad Prætum Lydiæ regem attulerat: de ῥητέον his πίναξ & πτυκτὸς cap. seq. plurima commentabimur, & famosum hunc versum non unis multa arte collectis argumentis νοθεία damnabimus: imo ibidem animadvertes beata Homeri ætate γράφειν & ἐπιγράφειν longe diversa significasse, quam *scribere*, quod fortasse volupe tibi erit lectitare. Consulendum etiam ratus sum Hesiodum Homero dicendi majestate supparem, in eoque ne vice quidem simplici vox γράφειν illita est: verum Hermannus Hugo, De prim. scrib. orig. cap. 10. pag. 78. edit. Trotzii nescio, quæ commentus est, & videtur ab Hesiodo in ἔργ. κ̀ ἡμέρ. v. 41. rationem scribendi in maltha (ἐν τῇ μαλάχῃ) arcessere, cum inibi de ejus fruticis, atque asphodali esu μυστηριώδες quid canat poeta: quem versum longis adnotationibus onerarunt οἱ πάνυ Heinsius, & Clericus, quos invisas.

IV. Cum autem gemini hi principes poetæ & veterrimi de scribendi more nihil omnino nos commonefaciant, ab eorum filiis, & posterioris ætatis scriptoribus argumenta γραφῆς atramentariæ mixtim arripiam, quo τοῦ μέλανος vascula quovis ævo celebratissima credas. Porro priscæ ætatis gentes atramento in scribendo usas acceptum refero non in unis operis sui locis Horapollini adserenti Ægyptios populares suos illud usurpasse lib. 1. cap. 14. pag. 28. edit. 1727. Δέλτον αὐτῷ παρατίθησιν ὁ ἱερεὺς, κ̀ σχοινίον, κ̀ ΜΕΛΑΝ πειράζων, εἰ ἐκ τῆς ἐπισταμένης ἐστὶ συγγενείας γράμματα, κ̀ εἰ γράφει, *Papyrum ei apponit sacerdos, & juncum, & ATRAMENTUM tentans, sitne ex eorum genere, qui scribendi gnari sint.* Et eod. lib. cap. 38. pag. 50. Αἰγύπτια δὲ γράμματα δηλοῦντες, ἢ ἱερογραμματέα, ἢ πέρας, ἢ ΜΕΛΑΝ, κ̀ κόσκινον, κ̀ σχοινίον ζωγραφοῦσιν, *Ægyptias litteras, aut sacrum scribam, aut finem innuentes, ATRAMENTUM, cribum, & juncum pingunt.* Huic Horo accinit Clem. Alexandrinus Strom. to. 2. pag. 757. edit. Oxon. Ἑξῆς δὲ ὁ ἱερογραμματεὺς προέρχεται ἔχων πτέρα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, βιβλίον τε ἐν χερσὶ, κ̀ κανόνα, ἐν ᾧ ΓΡΑΦΙΚΟΝ ΜΕΛΑΝ, κ̀ σχοῖνον, ᾧ γράφουσι, ita vertunt: *Deinde autem sacrorum scriba procedit habens pennas in capite, librum in manibus, & vasculum, in quo SCRIPTORIUM ATRAMENTUM, & juncum, quo scribere solent.* Siquidem, cum Ægyptii papyro, & Memphiticis σχοίνοις, *juncis* ditescerent, necesse erat, ut τῷ μέλανι, *atramento* illam tingerent. Neque de ambobus testibus Horo, & Clemente dubites, quippe qui inibi gentium floruerunt, resque suas veteres probe calluisse tenendum est. Hunc Clementis locum inferne multis expendam, & librariorum oscitantiam in vocibus πτέρα, & κάνονα redarguam. Demum quo γραφὴν Ægyptiorum atra-

atramentariam omnino firmem, præſto eſt tertium Horapollo, ſive Horus ibid. pag. 52. qui edicit gentem hanc ſuam uno calamo in ſcriptione uſam, negatque Ægyptiis aliud quidpiam γραφικόν inſtrumentum; quibus verbis nihil mihi potius ac carius: Αἰγύπτια μὲν γράμματα διὰ τούτοις πάντα παρ' Αἰγυπτίοις τὰ γραφόμενα ἐκτελεῖσθαι· σχοίνῳ γὰρ γράφουσι, καὶ οὐκ ἄλλῳ τινί. E re mea eſt, ut Ægyptii papyros calamo litteris tinxerint, qui in hujus cap. extrema cera, quibus ὀργάνοις Hebræi ſcripſerint, plurima congeram.

v. Plutarchus in Solone pag. 160. edit. Steph. refert Draconem αἵματι potius, quam μέλανι leges Athenienſibus ſcripſiſſe: Διὸ Δημάδης ὕστερον εὐδοκίμησεν εἰπών, ὅτι δι' αἵματος, οὐ διὰ μέλανος τοὺς νόμους ὁ Δράκων ἔγραψεν· legislatorem hunc non longe poſt ἡγεμονικόν ævum victitaſſe ſcimus; ſi quis mihi moleſtiſſimus reponeret Plutarchum ad Draconis legum ſeveritatem augendam morem atramentariæ ſcriptionis ſui temporis ad eam priſcam ætatem tranſtuliſſe, is ſane Plutarchum ſcriptorem πολυμαθέστατον veterum ſcribendi rationis ignariſſimum traduceret. Præterea, etiamſi ſubleſtioris fidei ſit id, quod Plinius narrat de Numæ libris in charta conſcriptis, & quos in arca poſt annos 535. incluſos reperiſſe ait Cn. Terentium ſcribam agrum ſuum repaſtinantem, attamen, quod noſtra refert, ab ea hiſtoriola pro certo eruimus Plinium credidiſſe μελανογραφικοὺς fuiſſe ejus ætatis homines, nam *chartarum*, non tabellarum meminit, quare etiam Numæ diebus μελανοδοχεῖα exſtitiſse ſecundum hujus hiſtorici mentem nemo unus pernegaverit. Idipſum Livius antea ſcripſerat dec. 4. lib. 10. c. 12. verum hos duoviros in quibuſdam non magni momenti rebus diffidere adverti. Apponam longiora Plinii verba, quippe jucunda lectu ſunt lib. 13. cap. 13. pag. 692. „ Ingentia exempla contra Varronis ſententiam de chartis „ reperiuntur. Namque Caſſius Hemina vetuſtiſſimus auctor Annalium „ quarto eorum libro prodidit, Cn. Terentium ſcribam agrum ſuum in Ja- „ niculo repaſtinantem, offendiſſe arcam, in qua Numa, qui Romæ regna- „ vit, ſitus fuiſſet. In eadem libros ejus repertos P. Cornelio L. F. Cethe- „ go, M. Bæbio Q. F. Pamphilo Coſs. ad quos a regno Numæ colliguntur „ anni DXXXV. & hos fuiſſe e charta majore etiamnum miraculo, quod tot „ infoſſi duraverunt annis: quapropter in re tanta ipſius Heminæ verba po- „ nam. Mirabantur alii, quomodo illi libri durare potuiſſent: ille ita ratio- „ nem reddebat: lapidem fuiſſe quadratum circiter in media arca vinctum „ candelis quoquoverſus. In eo lapide inſuper libros impoſitos fuiſſe: pro- „ pterea arbitrari eos non computruiſſe. Et libros citratos fuiſſe: propterea „ arbitrarier tineas non tetigiſſe. In his libris ſcripta erant philoſophiæ Py- „ thagoricæ, eoſque combuſtos a Q. Petilio prætore, quia philoſophiæ ſcri- „ pta eſſent. Hoc idem tradit L. Piſo Cenſorius primo commentariorum: „ ſed libros ſeptem juris Pontificii, totidemque Pythagoricos fuiſſe: Tu- „ ditanus decimo tertio, Numæ decretorum fuiſſe: ipſe Varro humanarum „ antiquitatum ſexto, Antias ſecundo, duos pontificales Latinos, totidem

„ Græ-

„ Græcos præcepta philoſophiæ continentes . Idem tertio ponit , quo „ comburi eos placuerit „ . Scias hæc Plinii verba etiam Allatium de rebus Græcanicis præ omnibus retro litteratis viris benemerentiſſimum pro antiquiſſimo chartarum uſu docto commentario honeſtare in Animadverſ. in antiquit. Etruſc. fragm. pag. 122. & miror Arduinum Plinianæ editionis promum locupletiſſimum hunc Allatii opus non vidiſſe.

Neque obliviſcendus Galenus antiquitatis peritiſſimus , qui ait ſub initium lib. 3. *περὶ δυσπνοίας* Theſſalum Hippocratis filium paternos commentarios *ἐν διφθέραις*, *ἢ δέλτοις*, *in membranis* , *vel papyris* inveniſſe , additiſque de ſuo non paucis, in unum collegiſſe : *Ὁμολόγηται γὰρ ἂν ἤδη καὶ ταῦτα συνθεῖναι Θέσσαλον τὸν Ἱπποκράτους υἱὸν τὰ μὲν αὐτοῦ τοῦ πατρὸς ἐν διφθέραις τισὶν, ἢ δέλτοις εὑρόντα ὑπομνήματα, προσθέντα δέ τινα καὶ αὐτὸν οὐκ ὀλίγα*. Si igitur ſcripti in papyris hi commentarii inventi ſint, atramento illitos opus fuiſſe quis dubitet ?

VI. Si vacuum mihi eſſet, plura vetuſtiora Græca volumina, & monumenta ætatis remotiſſimæ *τὸ μέλαν* ajentia in more fuiſſe perſcrutarer : verum id pluribus docere ſatietatis eſt, quam ut vitem etiam ſequentis ævi ſcriptores pæne omnes atramento ſcriptitatum eſſe ubique teſtantes prætereo ; præſertim cum exemplorum tum Græce, tum Latine pro atramentaria ſcriptura in eorundem libris meſſis dives proſtet : pauca, licet ſupervacanei operis ſit , addam . Notum eſt Horat. illud ſæpius recoctum, *illinere chartis* ; & quod de bono verſuum cenſore docet in fin. Art. verſ. 445. *Vir bonus . . . Incomptis allinet atrum Tranſverſo calamo ſignum :* & 2. ep. 2. v. 235. oſtendit atramentum , uti noſtro accidit , bene liquidum fuiſſe , utpote quod ſæpe pro litteris demittebat labem : *Sed veluti tractata notam labemque remittunt Atramenta* , *fere ſcriptores carmine fœdo Splendida facta linunt :* adde lib. 2. ep. 1. v. 114. *Et prius orto Sole vigil chartas*, *calamos* , *& ſcrinia poſco*. Et tritum vocabulum *litura :* Ovid. de Pon. ep. 12. v. 24. *Sæpe ego correxi ſub te cenſore libellos*, *Sæpe tibi admonitu facta litura meo eſt*. Sed præ omnibus ſat notus locus Perſii Sat. 3. v. 11. quem pueri omnes *διὰ μνήμης* habent, & præclare ad rem atramentariam facit, in quo *τὸ μέλαν* veluti *γραφικῶς* depingitur , ſcil. fuiſſe craſſius , & ſciſſam arundinem illud minime demiſiſſe : contra, infuſa aqua, in charta evanidos, & geminos characteres effinxiſſe ; & ubique ſcriptorum his Poetis *συγχρόνων* Græcorum, ac Latialium fere eadem de hoc atro liquore reperire facile cuique eſt : ſtruem exemplorum ex Ovidio, Plinio, Martiali collegi : ſed ipſe bene novi iſthæc facile unicuique præſto eſſe , dummodo ad ipſorum lectionem accedat hac animi mente, veteres revera atramento ſcriptitaſſe. Porro nimium diverterem, ſi ex Ovidii Epiſtolis, & De arte amandi pro atramento loca corraderem , præſertim, quo legentem oblectarem, ratum facerem *τὰς ἐραστὰς* adeo ſtuduiſſe ſcriptoriis humoribus, ut latentes in epiſtoliis litteras, quas *ἐρασταὶ* ſolæ legerent, exarare didicerint .

Imo

Imo veteres *γραφικοῖς* liquoribus tantum operæ dediſſe novi, ut etiam aureos confecerint, queis ad exſcribendos maximæ famæ libros uſi ſunt: hinc habes in hiſtor. Auguſt. to. 2. pag. 70. matrem Maximini junioris dono dediſſe huic ſuo filio Homeri volumen in purpura aureis illitum characteribus : *Quum grammatico daretur* (Maximinus) *quædam mater ſua libros Homericos omnes purpureos dedit aureis litteris ſcriptos :* dignum principe juvene donum, & tantus vates peræque dignus eſt, qui privis ex auro elementis in purpura exaretur ; & piget me, quotquot Homeri libris honores collatos meminerint, hoc Maximini volumen elegantiſſimum oblitos. Præterea conſului, quas initiis veterum librorum imagines appingi ſollemne fuit, & nullaſdum reperi, quæ cum ſtilo tabellas ſcalperent, ſed univerſe vel quadratos libros vel membranas calamo tingerent: teſtem voco Lambecium in commentar. in bibliothec. Vindebon. pag. 568. to. 2. ubi cernere eſt Dioſcoridem affabre pictum atramentario utentem, & quadrangulum volumen ſcriptitantem. In eodemque Lambecio pag. 317. to. 4. icunculæ ſe offerunt Evangeliſtarum Matthæi, & Marci cum quaternis, aut quinis inſtrumentis ad *γραφὴν* atramentariam ſpectantibus; ut S. Lucæ, & Dionyſ. Halicarnaſſei effigies præteream a Montfauconio adpictas Palæographiæ ſuæ pag. 22. & 24.

VII. Peccaſſem ſane, quippe Græca ſæpius, quam Latina verſans, ſi nullum in Cic. locum ſcrutatus eſſem pro rei atramentariæ tutela ; cujus ſummi oratoris auctoritas & ornamenti eſt, & maximæ molis ; ad Q. Fratrem ep. 25. lib. 2. videtur conqueſtus eſſe Quintus de epiſtolis prava ſcriptione ad ſe datis, quare de Tullii iracundia ſibi metuebat ; reſpondit Cicero hac de re nihil ſuſpicandum, ſed ad familiares quovis calamo abuti in epiſtolis miſſitandis, verum in poſterum fore, ut bonum calamum, *atramentum temperatum*, & levigatam chartam adhibeat; orator maximus potius eloquentiæ vim, quam decentiam characterum, & *μελαντίον* quæſitiſſimum curabat. Verum de hoc cariſſimo mihi Tullii loco bene multa, & non pœnitenda dicturum inferne ſpondeo.

Quid ſi & in tanta Demoſthenis orationum luce *τὸ μέλαν* me inſpexiſſe non fugerit ? Æſchinis pueri vitam ipſe ſale Attico perfricans graphice more ſuo deſcribit in orat. *περὶ στεφάνου* paullo ante finem: *Παῖς μὲν ὢν μετὰ πολλῆς ἐνδείας ἐτράφης ἅμα τῷ διδασκαλείῳ προσεδρεύων, τὸ μέλαν τρίβων, καὶ τὰ βάθρα σπογγίζων, καὶ τὸ παιδαγωγεῖον κορῶν, οἰκέτου τάξιν, οὐκ ἐλευθέρου παιδὸς ἔχων.* Itaque Æſchines tanta rei familiaris caritate laborabat, ut pro ludi magiſtri mercede puerilem operam in atramento conficiendo (non in tabellis cera oblinendis, vel ſtilis cote acuendis) locaviſſet. Demum quo lectorem in re certa jam tædio fatiſcentem (miſſis etiam Auſonii verbis, cuique notis appellantis epiſt. 7. v. 48. characteres, *Cadmi filiolas atricolores*) exhilarem, epigramma ex Anthologiæ *ἐπιτηδειότατον* addam, quod ob Græcam puritatem, & quia *ἄδηλον*, perantiquum eſt, reor autem eſſe ex Meleagri *συλλογῇ*, qua in re Græce ſapientes,

tes, mihi amice conjuraturos spero, lib. 1. cap. 18.

Ἤμην ἀγρεῖον κάλαμος φυτόν· ἐκ γὰρ ἐμεῖο
Οὐ σῦκ', οὐ μῆλον φύεται, οὐ σταφυλή·
Ἀλλά μ' ἀνὴρ ἐμύησ' Ἑλικωνίδα λεπτὰ τορήσας
Χείλεα, καὶ στεινὸν ῥοῦν ὀχετευσάμενος·
Ἐκ δὲ τοῦ εὖτ' ἂν πίοιμι μέλαν ποτὸν, ἔνθεος οἷα,
Πᾶν ἔπος ἀφθέγκτῳ τῷδε λέγω στόματι.

Piget me apponere Paulli Stephani μετάφρασιν, cum Græcam δεινότητα, & vim ingenitam ob Latinitatis egestatem non satis assecutus sit, multoque minus ceteri interpretes; sed ne videar nimium Græcis meis assentari, lubens aliorum judicium subibo, eamque exscribam:

Nullus eram calamus, nullo bene cognitus usu,
Non uvas, ficus, poma nec ulla dabam;
Musarum sum edocta sonos, mihi culter acutus
Angustum in rivum parva labella scidit;
Ut nigros hausi potus, tum numinis instar
Et muto voces quaslibet ore dedi.

Addam præterea ex eadem Anth.pag.552. inter corp.poetar. epigramma alterum, quod fere omnia scribendi organa enumerat, idque reor pervetustum, parilis enim elegantiæ plenum est, ejusque lepos nativus, non adscitus, auctoremque ignoramus:

Ἡ φύσις ἐξεῦρεν φιλίης δεσμοὺς ἀγαπῶσα,
Τῶν ἀποδημούντων ὄργανα συντυχίης,
Τὸν κάλαμον, χάρτην, τὸ μέλαν, τὰ χαράγματα χειρὸς,
Σύμβολα τῆς ψυχῆς τηλόθεν ἀχνυμένης.

Quod ita Latialiter do per otium, etenim versiones omnes fidem Græcam posthabent, ipse vero transfudi γνησιωτέρως, & κατὰ λέξιν carmine conclusi:

Natura hæc invenit amoris vincula amatrix,
Absentum quæ sunt organa colloquii,
Et calamum, chartam, atramentum, signaque dextræ,
Symbola sunt animi hæc, qui procul optat opem.

Hinc nihil certius colliges, quam veteres usos non ceris, & tabulis, sed chartis, calamis, & atramento in epistolis ad amicos absentes missitandis, quanto magis in conscribendis voluminibus? Hic porro appositissima forent septena epigrammata tit. τῶν ταχυγράφων ejusdem Anthologiæ, sed longius exspatiarer, illa opportuniori loco inferne servo, in quorum singulis atramenti, & hujus liquoris vasculi mentio plena desiderii mei est.

Et ne exputes me profana monumenta dumtaxat consuluisse, posthabitis omnino sacris, quæ virum Ecclesiasticum versare cum primis necesse est, do Theodoretum Hist. Eccles. lib. 4. c. 16. pag. 684. Valentis Imp. tempestate vadem moris scriptionis atramentariæ conjuratissimum: Τὸν περὶ τῆς ἐξορίας γραφῆναι νόμον ἐκέλευσε· τοῦτον δὲ τῇ χειρὶ πειραθεὶς βεβαιῶ-

βαιῶσαι, οὐδὲ μίαν στοιχείου κεραίαν ἐξέτεινεν· ὁ δὲ κάλαμος συνετρίβη· ἐπειδὴ δὲ καὶ ὁ δεύτερος, καὶ ὁ τρίτος κάλαμος τοῦτο πάθος ὑπέμεινε, καὶ βεβαιῶσαι τὸν δυσσεβῆ νόμον ἐκεῖνον ἐφιλονείκει, ἐσείσθη μὲν ἡ δεξία, καὶ τρόμον ἐδέξατο· δείματος δὲ πλήρης ἡ ψυχὴ γενομένη, ἀμφοῖν ταῖν χεροῖν τὸν χάρτην διέῤῥηξε. Vides igitur, Valente edictum de Divi Basilii ejectione subscribente, divina ope ternos calamos diffractos; & paucis verbis conceptam decretorum vim in chartis, non in ceratis tabellis exaratam, atque Augustos ipsos atramento, & calamis, non stilis usos.

VII. His adde quamplurima cylindrica volumina ex papyro tum Græca & Latina, tum quædam ignotissimi ἰδιώματος inter præclarissima Herculanei spolia adnumerata nigris characteribus conscripta, de quibus in fine hujus libri. Præterea inter ejus oppidi rudera vidi egomet non vice simplici pauca quædam fragmenta exilium tabellarum lignearum lineis, & signis veluti musicis, ut quidam exputabant, distincta, quæ atramento picta sunt: in queis, sive tabella parva fuerit rationes accepti complectens, vel quidam adversariorum libellus, certe videre est lineas dextrorsum & sinistrorsum ductas, easque ignotis στίγμασι ubique conscissas & distinctas. Ceterum mea interest, ut advertas olim etiam tabulas atramento infectas, quas ceratas solummodo fuisse & ἀρχαιόλογοι, & jurisconsulti edixerunt.

VIII. Demum adeo verum dicas veteres atramento chartas tinxisse, ut in millenis Herculanensibus picturis nullas ceratas tabellas videas: e contrario non unos libros & papyros, vel membranas nigerrimis characteribus allitas cernamus. Inter ceteras omnium περιβόητος pictura quinas circiter pedes longa, quaternos lata visitur, quam hic incisam do, prout a me centies conspectam exprimendam sculptori multa fide suggessi. Vides in medio virum seminudum assidere manu stringentem chartulam multis nigricantibus versibus tinctam cum notis ad characterum instar, quam impenso studio legit, quo exprimeret pictor Herculanensis veterrimum morem scribendi atramentarium etiam in judiciis publicis, in quibus cerata ligna adhibita inculcant universi.

Pro re nata mihi copia sit divinandi, quodnam argumentum pictor in hoc præclarissimo opere effinxerit. Scio litteratos ἀρχαιολόγους incolas, atque advenas multas venditasse hariolationes, sed longe ἀπροσδιονύσους. Ne autem exteri in animi mentem inducant Neapolitanos

in

in rebus suis interpretandis alienigenarum doctas lucubrationes exspectare, & cum ab hisce de ejus oppidi admirandis antiquitatibus non una grandia volumina edita jam sint; sed peregrina potius, quam nostratia curarunt: quo ipse patrio decori ac famæ consultum eam, hujus picturæ divinationem vero proximam apponam, cum certus sim Regi Domino nostro Augusto futuram carissimam.

Plenæ sunt eruditorum chartæ pictam hic objici veterem Romanæ reipublicæ historiam, sed quam turpe ea in re erratum sit, haud sero quisque noscitat; est etenim pura putaque fabella, cum stantem pharetratam Minervam cernas, & inter mille eas picturas nihil Romanorum facinorum, aut ullum Latinum heroa, aut ducem reperire sit: contra vero statuæ vel proconsulum, vel Cæsarum effossæ sunt; quare id accidat, juro me novisse, sed longius a proposito aberrarem, si nunc dicerem, feliciori tempestati id servo. Igitur cum certa Græcanica fabula hic depicta sit, & judicantium parvam turbam intuearis, ex mythologia petendum est, in quodnam judicium Minerva adventaverit. Evolutis igitur quoad bonam partem Græcis meis scriptoribus, reperi solummodo in famosum Orestis judicium Minervam accitam: idque pictorem mente, & coloribus intendisse pro certo habui.

De eo autem judicio non pauca Pausanias in Arcad. lib. 8. cap. 34. pag. *669.* illevit, atque Æschylus totam *Eumenides* inscriptam tragœdiam composuit: quorum scriptorum fere omnia me in hoc opere deprehendisse gaudeo, licet pictori, ut moris est, aliquid audendi libertas fuerit. Itaque extremam hujus judicii πολυθρυλλήτυ partem, quæ dramatis solutio est, artifex expressit, scilicet, cum Minerva, auditis furiarum criminationibus, atque Orestis propugnationibus, Areopagi judicibus causam detulit, quorum votis enumeratis, ac paribus repertis, Dea calculo suo pro Oreste adjecto ἰσοψηφίαν diremit, Græcumque heroa maternæ internecionis reum absolvendum edixit.

IX. Itaque hic vides Orestem heroica veste ornatum, cogitabundum, timoris plenum, ac *tristem*, ut vocat Horat. in Arte v. 124. manuque frontem prementem, dum judex enumeratis calculis sententiam legit, atque alius Areopagi senex erectus curate auscultat. Adest Minerva hilari vultu, & Oresti animum despondenti benemerentissima loquentis habitu opem affert; quæ omnia in Æschyli dramate facile tu ipse legas.

Neque dubites, quin vetula illa recurva ad sagæ exemplar capite obnupta, & longa insolentique veste subfusco colore tincta induta, plurimam iram concoquens, & digito vultuque minax, sit una ex grege Eumenidum, quas Æschylus contra Orestem inducit. Reliquas binas mulierculas stolatas, & colore albo splendidas credas etiam Eumenidas, quas pictor noverat ex formidando aspectu in hilaritatis speciem immutatas, atque ad Orestis opem conversas, ex nigrisque albas factas, atque ex Fu-

 riis

riis Gratias evasisse, uti tenes ex Pausan. laud. loc. ideoque una illum amplectitur, quo addat timenti animos: Πεποίηται δὲ Εὐμενίσι καὶ αὐτόθι ἱερόν· ταύτας τὰς Θεὰς ἡνίκα τὸν Ὀρέστην ἔκφρονα ἔμελλον ποιήσειν, φασὶν αὐτῷ φανῆναι μελαίνας· ὡς δὲ ἀπέφαγε τὸν δάκτυλον, τὰς δὲ αὖθις δοκεῖν οἱ λευκὰς εἶναι, καὶ αὐτὸν σωφρονῆσαί τε ἐπὶ τῇ θέᾳ, καὶ οὕτω ταῖς μὲν ἐνήγισεν ἀποτρέπων τὸ μήνιμα αὐτῶν, ταῖς δὲ ἔθυσε ταῖς λευκαῖς· ὁμοῦ δὲ αὐταῖς, καὶ Χάρισι θύειν νομίζουσι. Pictor autem Orestis gesta confundens ac miscens, quod alibi, & ante judicium acciderat, furias nempe ex atris in candidas conversas esse, obliviosus credidit id in Areopago accidisse: vel etiam crederem in judicio ipso eandem fuisse μεταμόρφωσιν, quam Æschylus, quo drama esset luctuosius, reticuit: multa enim dubia adhuc erant in hoc judicio: sicuti Pausaniæ tempore dubitabatur a Perilao Clytemnestræ patruele, an a Tyndareo Orestes accusatus sit, vid. Pausan. ibid. Quare nihil vetat, quin de tempore mutationis Eumenidum in Gratias etiam dubitet quis, præsertim quando pictor Herculanensis Æschylo opponitur.

Ut autem divinationem etiam firmem, multa mixtim aggeram. Vides sane Minervam adesse *sine hasta*, atque ita in Areopagum pro Oreste adcurrisse ab Æschylo scimus: his verbis etenim Deam exorat Orestes v. 287.

Καὶ νῦν ἀφ' ἁγνοῦ στόματος εὐφήμως καλῶ
Χώρας ἄνασσαν τῆσδ' Ἀθηναίαν ἐμοὶ
Μολεῖν ἀρωγόν· κτήσεται δ' ἄνευ δορὸς
Αὐτόν τε, καὶ γῆν, καὶ τὸν Ἀργεῖον λεὼν
Πιστὸν δικαίως ἐς τὸ πᾶν τε σύμμαχον.

Optat igitur Orestes, ut Minerva ἄνευ δορός, *sine hasta* sibi, & populo opem præstet: jure pictor illam *sine hasta* exhibuit. Neque hæreas, quin mulier hæc pharetrata sit Minerva, licet quibusdam veteres Græcos poetas parum versantibus videatur melius Diana; nam lunula in ejus fronte minime fulget, ut moris est hanc Deam fingere: quia sæpe pictores, & poetæ binarum dearum species & numina confudere: etenim Antiphilus in Antholog. lib. 4. cap. ἀπὸ στρατιωτῶν epigr. 9. Alexandri hastam Dianæ tanquam Deæ bellorum præsidi sacrat:

Δοῦρας Ἀλεξάνδροιο, λέγει δέ σε γράμματ' ἐκεῖνον
  Ἐκ πολέμου θέσθαι σύμβολον Ἀρτέμιδι, κ. τ. λ.
Hasta Alexandri, dicunt te litteræ illum
  Post bellum dedicasse symbolum Dianæ, &c.

Et contra in eodem Anthol. capite bellica armorum ἀναθήματα fere omnia Ἀθήνῃ, sive Παλλάδι ab ducibus dicata vides.

x. Præterea hanc Eumenida anus aspectu deformem ex eodem Tragico traxit pictor v. 734. Ἐπεὶ καθιππάζῃ με πρεσβῦτιν νέος. Et v. 851. Minerva alloquitur eandem, appellatque γεραιτέραν· nec non v. 6. Erynnies dicuntur,

....κόραι

. . . . κόραι
Γραῖαι, παλαιαὶ παῖδες, αἷς ȣ̓ μίγνυται
Θεῶν τις, ȣ̓δ᾽ ἄνθρωπος, ȣ̓δὲ θὴρ ποτε.

Aliter distinguit primum versum Cornel. Paw, consule ejus adnotat. hic. Videtur porro pictor ab hoc Æschyli dramate id omne expressisse, cum hanc Eumenida anum solummodo fecerit, ac statu motuque fœdam, non vero alatam: ceteri enim vates cum alis finxerunt, ut Euryp. in Orest. v. 317.

Δρομάδες ὦ πτεροφόροι,
Ποτνιάδες Θεαὶ,
Ἀβάκχευτον αἳ θίασον ἐλάχετ᾽ ἐν
Δάκρυσι καὶ γόοις,
Μελαγχρῶτες Εὐμενίδες.

Eas igitur dicit Eurypides πτεροφόρȣς, *alatas*. Quin & Virgil. Æn. 12. v. 847. de suo iisdem furiis serpentes addidit:

. . . . Paribusque revinxit
Serpentum spiris, ventosasque addidit alas.

E contrario Æschylus non uno loco eas divas alatas negat v. 51.

. . . . ἄπτεροί γε μὴν ἰδεῖν
Αὗται, μέλαιναι δ᾽ ἐς τὸ πᾶν βδελύκτροποι.

Et v. 250.

Ὑπέρ τε πόντον ἀπτέροις ποτήμασιν
Ἦλθον διώκȣσ᾽, ȣ̓δὲν ὑστέρα νεώς.

Pausaniæ autem fidem minime adjungere te jubeo, qui in Atticis lib. 1. cap. 28. p. 68. primum Æschylum finxisse ait serpentibus furiarum crines esse implicitos, cum in tota, quanta est Eumenidum tragœdia, hoc nullusdum repererit: fieri tamen potest, ut imperitus quis in Pausaniæ scriptoris curatissimi κειμένῳ id appinxerit: & miror neminem id mendacii, qui illum illustrarunt, advertisse.

Si autem unam habitu & colore Eumenidum hic cernimus, licet adversus Orestem multæ debacchatæ sint, optime sibi consuluit artifex, cum in omni hoc dramate una ubique loquatur, ceteræque prorsus sileant: hinc merito admonet lectorem Cornelius Paw in adnotat. pag. 1049. *Non a toto igitur choro, sed ab Erinnyum una hæc dicuntur*. Et v. 588. Eumenis ipsa fatetur se esse multas, unam vero contra Orestem contendere:

Πολλαὶ μέν ἐσμεν, λέξομέν δε συντόμως.

XI. Nullus præterea miretur, si in pictura invisat tentorium cum columnis, aulæisque quibusdam, sive sipario superne involuto, cum pictor ea ipsa in Æschylo legerit v. 688.

Πάγον δ᾽ Ἄρειον, τόνδ᾽ Ἀμαζόνων ἕδραν,
Σκηνάς θ᾽, κ. τ. λ.

Atque ipse artifici gratulor, qui minima quæque, sed vera ex Tragico imitatus est; & sane quam commendandus, utpote qui tanta fide hujus carmi-

minum ſententiam expreſſerit : iraſcendum autem noſtri ævi pictoribus, qui plerique omnes ignariſſimi ad hanc omnium præclariſſimam artem aggrediuntur.

XII. Nihil tandem clarius patefacit hanc divinationem, quam binæ ſedes, ubi ipſe actor, & reus Oreſtes adſident, cum ex Pauſan. eod. loc. eum judiciorum morem habeam : Τὰς δὲ ἀργυροῦς λίθους (corrige δίφρους) ἐφ᾽ ὧν ἑστᾶσιν, ὅσοι δίκας ὑπέχουσι, καὶ οἱ διώκοντες, τὸν μὲν ὕβρεως, τὸν δὲ ἀναιδείας (corrige cum Adr. Junio ἀναιτίας) αὐτοῖς (corr. αὐτοὶ) ὀνομάζουσι, *duo argentea ſcabella* (nam *argenteos lapides* nihili ſunt, & miror neminem id adnotaſſe, quod pronum erat) *in quibus inſident rei, & accuſatores, alterum quidem contumeliæ, alterum innocentiæ, ipſi* (Athenienſes) *vocant*. Jure igitur pictor & bina ſcabella effinxit, quibus videre eſt inſidentes Oreſtem reum, & virum illum ſententiam ex charta pronuntiantem tanquam actorem : pelle autem ferina ſedem inſtravit pictor, cui inſidet Oreſtes, tum ad artis ſuæ decorem, tum pro viri honeſtate, advertas tamen noſtri ſchematis ſculptorem falſe pellem appoſuiſſe in ſella accuſatoris : ceterum Oreſtis ſcabellum in pariete ob temporis malignitatem vix cernitur : & ſane altera legentis ſedes ob partium exilitatem, quin metallica ſit, ne dubites. Utinam ambos illos ſcyphos ex argento haberemus, quos meminit Plin. lib. 33. cap. 55. in quibus judicium hoc Oreſtis, atque Areopagitas Zopirus cælator eximius expreſſit, fortaſſe cum iiſdem noſtra Herculanenſis pictura juxta congrueret.

XIII. Hæc διὰ βραχέων de harum præclariſſimarum perſonarum interpretatione, quæ perdiu tot doctis viris ſalivæ multum commoverunt : quarum explanationem longiori commentario oneraſſem, ſi nunc meæ pretium operæ eſſet : videor ἀντὶ βατραχίας antehac obſcuræ ſatis fabellæ haud malus Œdipus fuiſſe, cum fere omnes ejus picturæ partes cum divinatione conſpirent ; ſi qua aliquantulum exorbitet, vel audaciæ artificis, & arbitratui, vel ejuſdem pectoris dormitioni condonandum ; errores autem minime deprehendes, de quibus ſæpe conquerimur, & plenæ ſunt eruditorum chartæ tum priſcæ ætatis, tum noſtræ pictorum & ſculptorum τὰς παραβλέψεις patefacientes. Et ne veteris vel recentis ætatis pictorum oſcitationes refricem, quis ferat noſtratem Franciſcum Solimenium in ea arte elegantiſſimum, & quocum pæne extinctam indolemus, arcam fœderis depinxiſſe, cum Heliodori hiſtoriam e Machabæorum libris in omnium maximo Sacerdotum Societatis Jeſu templo coloribus expreſſerit ; quam quidem arcam in alterum Hieroſolymitanum templum invectam non legimus, & quo conceſſerat, omnino latet : quod παρόραμα fortaſſe ab Raphaele Urbinate pictorum principe hauſerat Solimenius. Vide Carpzovium de quæſtione, *Quorſum arca fœderis pervenerit*, Buxtorfium in *Exercit. de arc. fœd.* Friſchut *de non ſperanda arca fœderis*, & Theſaur. Theol. philolog. ut Calmetum taceam in differt. adſcripta ante Machab. libr. E contrario in id genus peccata Herculanenſem pictorem non impe-

pe-

pegiſſe cernis, ſed potius fidum, & fabellæ tenaciſſimum ſe prodidit; ſi quæ aliquantulum exorbitant, eum ex induſtria non curaſſe dicas. Ceterum porro faceſſant, qui de Romana hiſtoria cogitarunt, imo ſcriptis mandare non veriti ſunt. Utinam millenas reliquas picturas Herculanei ad nominis Neapolitani decus, ad omnium exſpectationem, atque ad Regis Auguſtiſſimi deſiderium is, cujus intereſt maxime, explicet tandem, & eruditione, qua pollet plurima, citius honeſtet, vel aliis id oneris imponat. Hæc ſatis, quo tandem quiſque certus ſit Ægyptios, Græcos, & Romanos in ſcriptionis uſu atramentum, ac proinde ejus vaſcula concelebraſſe.

XIV. Verum partes laboris mei ſunt, utpote ſacros codices fere quotidie volventis, hos etiam libros ab θεοπνεύστοις viris atramento illitos fuiſse & conſcriptos ſtudio audentiori vindicare; quod ſi evincam, atramentariæ rei multa lux affulgebit, perdiu ingenitam ejus obſcuritatem detergam, & late ob remotioris ævi vetuſtatem hujus atri liquoris receptacula inclareſcent. Vocabula ſanctæ linguæ ſcriptionem teſtantia ambo πεγραβόντα, & ſexcenties repetita ſunt ספר *ſcriba*, *liber*, *narravit*, & כתב, *ſcripſit*, *ſcriptura*; nunquam vero offendes voculam vel ceratis tabellis, vel ſtilo aptandam (de tabulis lapideis Moſaicæ legis, & de ſtilo ferreo Jobi paullo inferne dicam) & contra inſunt voces bene multæ atramentariæ ſcripturæ obnoxiæ, *calamus*, *culter*, *charta*, *volumen*, *atramentum*, *atramentarium*; ſane cum Hebræi ſcriptores omnium antiquiſſimi audiant, naturæ apte ſtuduere, quæ omnibus ad exprimenda animi ſenſa colorem atrum cuivis complanatæ materiei idoneum præſtat abunde; verum ars incidendi ſtilo tabellas illitas craſſa materia, vel cera longe quæſitiſſima eſt, & indolem refert poſterioris temporis nova quæque, & artificioſiora affectantis.

Itaque כתב & ספר vocibus ſolummodo utuntur Hebræi in cujuſvis ſcriptionis uſu, & nomine; & nulluſdum potui unquam veſtigare locutionem ita detortam, vel ſignatam, ut ex ea apud gentem ſanctam morem invaluiſſe noverim ſtilo in tabellas στοιχεῖα incidendi, uti inter Latinos bene multæ ſunt ῥήσεις id conſuetudinis exprimentes, veluti *codex*, *tabellarius*, *ſtilus perfectiſſimus*, *impurus*, *cenſorius*, *vertere ſtilum*, *&c.* audacior non ſane eſſem, ſi concludendum autumem Moſen, & Hebræos calamo, & atramento ſcriptitaſſe; meque magis urget ipſum Ægyptiorum diſciplinis ſubactum hujus gentis morem ſcriptionis dubio procul addidiciſſe, neminemque unum latet non ſtilo, & tabellis, ſed calamis, & papyro Ægyptios ſcribas uſos eſſe, teſte divite Horapolline, quem pag. 29. laudavimus: neque quis dubitet, quin tot voces ipſæ veterrimæ δέλτος, βίβλος, πάπυρος, χάρτης, φιλύρα, imo & κάλαμος nomina Memphitica ſint, tum quia eorum etymon penitus ignotum eſt (quamquam Græculi, vel Ἑβραΐζοντες ægre & vi ab ſuo ſonte extorqueant) tum quia plantæ, & frutices etiam apud exteras gentes ſervant nomen ſibi appoſitum, ubi primum

mum enati, vel ubi optimi ſunt, & multiplices: cuique notus Mart. verſus lib. 14. ep. 3. *Dat chartis habiles calamos Memphitica tellus:* & Apul. init. lib. 1. de Aſin. *Niloticus calamus*. Verum miratus ſum ſemper ac in Mazochii Diatr. de Dipt. Quirin. pag. 38. relegi *ῥῆτιν calamum* oriri ab Chald. חולמוס, cum Chaldæi eam ab Græcis ſuffurati ſint, hi autem ab Ægyptiis ſuppilarint. Quæ deinde addit vir doctiſſimus, fateor me non tanti eſſe, ut eorum ſententiam adſequar: *Calamus vox primario ſignificatu non aliud fuit, quam inſtrumentum ſcriptorium, deinde propter ſimilitudinem de ceteris quoque arundineis uſurpatur:* cum ſciam calamum primum fuiſſe arundineum fruticem, deinde veteres aptaſſe, atque acuiſſe, ut ſcribendi eſſet inſtrumentum, quod de ſe ipſemet fatetur calamus in eleganti Epigr. a me adjecto pag. 33. ſeque vocat prius φυτὸν ἀγρεῖον, *ſilveſtrem plantam*, mox gloriabundus ſe prædicat *omnium linguarum inſtrumentum*. Adde Martial. & Apul. nuper laudatos.

XV. Inter has voces ſcriptorias δέλτος præ ceteris Ægyptia eſt, cum hæc regio Δέλτα audiat; vel melius quod fruticibus nomine δέλτοις abundet, in quibus ſcribebatur; etenim nomen Δέλτα huic regioni circiter ævum Auguſti inditum eſt: attamen vox δέλτος pro *charta*, ſive *papyro* antiquiſſima; & nil dubii eſt, quin plantæ nomen dederint locis, conſule Caſaubon. in Athen. cap. XI. p. 103. *Sciendum etiam, ceraſorum appellationem ipſius Ceraſuntis urbis natalibus eſſe priorem & antiquiorem: nedum ut Larenſis vera ſit ſententia:* Κερατοῦς *indubitanter dicta* ἀπὸ τῶν κεράτων, *ut* Ἀγνοῦς, Ἀναγυροῦς, Ῥαμνοῦς, Μυῤῥινοῦς, Σελινοῦς, Πυξοῦς, Μυρμηκοῦς, *& ſimilia his ab aliis plantis locorum deducta nomina*, huc uſque Caſaubonus. Hinc Jer. XXVI. v. 23. dum de volumine loquitur, & hujus pagellas appellat דלתות δέλτους, utitur voce Memphitica, & Hebræis ἐξωτική, non una etenim eſt in ſancto codice vox alienigena, uti in ceteris ἰδιώμασι· & ut ſexcentas prætercam, famoſæ ſunt ternæ illæ apud Danielem cap. 3. e Græcia ad Chaldæos invectæ cum ipſis muſicæ inſtrumentis, quas nemo dixerit Chaldæas, סומפוניה: συμφωνία· פסנטרין ψαλτήριον· חתרוס κιθάρα, vox quidem Chaldæa tanquam ex κίθαρος· quare nihil mirum ſi Iſaias abutatur voce Memphitica דלתות. Neque adſentior Mazochio viro undequaque docto de Dipt. Quir. pag. 36. ῥῆτιν hanc Ægyptiam Hebræam eſſe ajenti, & quæ inibi præclare diſputat, aliquantulum turbata, ejus multa pace dicatur, mihi viſa ſunt. Pro re nata uti poſſem verbis Salmaſii τοῦ πάνυ in funere ling. Hellen. p. 145. conquerentis de iis, qui vocabula exotica ab Hebræis Græciſque minime excernunt: *Inde illa omnia Æonum Valentinianorum nomina Ægyptiaca fuiſſe liquet, quæ pro Hebraicis interpretantur viri magni.*

Idipſum dicendum de peregrina voce *charta*, quam ἀπρονοήτως extrahunt ἀπὸ τοῦ χαράττειν, aut χαίρειν. Neque te Mazochii auctoritas, qua floret maxima, abripiat, adſciſcentis vocem *charta* ab Hebr. חרטם *ſtilus*, vel ab חרת *inſculpſit*, cum tabellæ, vel ſaxa ferreo inſtrumento incidantur,

non

non papyri, vel chartæ, neque unquam invenire est *chartas*, aut *papyros* cum adjuncto *insculptas*, sed vel *scriptas*, vel *illitas*, hinc Horatianum illud protritum satis, *illinere chartis:* contra ac sentit ibidem Mazochius, inquit enim: *Charta quasi* sculptilis *dicta*, *nam ea olim ex duriore materia parabatur*, *saxis*, *lateribus*, *plumbo*, *lignis*, quod auribus vel parum teretibus absonum est & durum: id tanto viro condonandum, quippe vel ipse in opinionem abripi passus est stilum calamo fuisse antiquiorem & apud Hebræos, qui id genus ferreo instrumento nunquam abusos in hoc capite abunde præstamus: *Antiquitus*, inquit cl. Mazochius, *litteræ cælo*, *aut stilo insculpebantur*, *unde characteres dicti*, *antequam scilicet pingendi atramento mos inolevisset*. At fortasse non legerat vir summus Plinium lib. 13. cap. 36. apertissime commonefacientem chartas utpote tenuioris materiei calamis tingi: *Chartisque serviunt calami Ægyptii maxime*, *cognatione quadam papyri*. Quin diu miratus sum, pro tuenda antehac inaudita chartæ duritie, Suetonium vadem sibi adscivisse: *Ergo*, ait vir magnus, *quia antiquitus litteræ scalpebantur*, *& charta ex duriore materia fiebat*, *unde chartam plumbeam apud Suetonium reperire licet in Nerone cap.* 20. *inde a sculpendo tractum est chartæ nomen*. Verum Suetonius inibi nihil prorsus de charta scriptoria commeminit, sed solummodo de lamina quadam plumbea, quam conservandæ vocis causa Nero pectori apponebat: verba historici exscribam non quidem decurtata, quo sententiam plane noscas: *Nec eorum quicquam omittere cœpit quæ generis ejus artifices vel conservandæ vocis causa*, *vel augendæ factitarent: sed & plumbeam chartam supinus pectore sustinere*, *& clystere vomituque purgari; & abstinere pomis*, *&c.* Hinc etiam Facciolatus sanctioris Latinitatis promus condus in lexico voce *charta* adnotavit: *Charta plumbea pro lamina plumbea*, *Suet. in Ner. c.* 20. *lamina enim extensa est chartæ persimilis*. Nihil igitur ex Suet. verbis colligere est chartam olim ex duriori materie constitisse. Scio Vossium in Art. Grammat. lib. 1. cap. 35. eadem Suetonii verba de charta scriptoria interpretatum esse, unde fortasse locum Mazochium arripuisse suspicor.

Adeo verum dicas chartas plumbeas hic accipi pro laminis, quæ ad instar chartarum sunt, ut hanc Suetonii *φράσιν* celebratissimam legerim etiam apud Græcos scriptores: porro Josephus contra Apion. lib. 1. circa fin. pag. *466.* edit. Avercamp. refert Hebræos lepra fœdos chartis plumbeis inclusos in mare dejectos: *Τὺς δὲ λεπρὺς εἰς μολιβδίνυς χάρτας ἐδήσαντας, ἵνα καθῶσιν εἰς τὸ πέλαγος*. Ad hæc Salmasius to. 2. Hist. Aug. p. 548. bene multa eruditionis plena aggerit de *ὑποχαρτώσει*, & *ὑποπλακώσει*, interque ceterea edicit: *Nam χάρται & πλάκες idem sunt*, *hinc chartæ plumbeæ*, *chartæ aureæ pro laminis aureis*, *vel plumbeis*; laudatque epistolas Pontificum: ipsum consulas. Et bini PP. Benedictini in opere diplomat. Gallice scripto me docuere to. 1. p. 473. Sergium Pontificem trullum Ecclesiæ fusis *chartis plumbeis* cooperuisse. Animadvertas etiam Plutarchum scri-

ptu-

pturam in plumbo appellasse γραμματίδιον μολίβδινον, fortasse χάρται μολιβδινοι, in ea, quam diximus laminarum notione solummodo accipiebantur, de virtut. mulier. p.254. edit. Francofurti: Ἐνέβαλε μολίβδινον γραμματίδιον εἰς πλακοῦντα. Atque Æneas in commentario Poliorcet. cap.31. pag. 1790. in fine to.2. Hist. Polybii plumbum characteribus scalptum non vocat χάρτην μολίβδινον, verum ita rem circumscribit: Πρὸς δὲ πηλοὺς, καὶ τὰ ὕδατα, εἰς κασσίτερον ἠλασμένον λεπτὸν γραφέσθω, πρὸς τὸ μὴ ἀφανίζεσθαι ὑπὸ τῶν ὑδάτων τὰ γράμματα, *ut autem nihil scriptis noceant, neque lutum, neque aquæ, scribebatur in candido plumbo, quod malleo ad magnam tenuitatem fuerit ductum, ne aquis litteræ deleantur.* Cur hæc omnia Mazochium virum æternæ lectionis fugerint, ignoro. Quæ Fungius pag. 45. *de chartis plumbeis* affert, non sunt unius assis.

Igitur cum charta tenui admodum materia constiterit, in eaque characteres ferro insculpi haud potuerint, sed solummodo atramento tingi, sequitur ejus etymon ab חרט *stilus*, vel ab חרת *insculpsit* neque ratum, neque genuinum dici posse, sed fatendum nobis illud prorsus ignotum, cum vox *charta* fruticis Ægyptii nomen sit. Multa afferre possem, si id agerem, de his ἐξωτικοῖς scriptionis vocabulis, quæ quidem servo pro Homerici anaglypti illustratione, qui sua poemata non unis Memphiticis vocibus honestavit, præsertim cum de peplo Helenæ verba mihi factitanda sint.

XVI. Age, ut huic sententiæ momentum addam, fere cuncta divini codicis verba τὰ πρὸς γραφὴν pensitemus, quæ LXX. viri, & Latiaris interpres vel sæculi genio, vel errori servientes Hebræis scribis sæpe stilum & tabellas, sæpe calamos & chartas ἀκαίρως atque ad arbitrium attribuerunt; & dum medelam eorundem versionibus faciam, Hebræos atrum liquorem sanctis libris solummodo infudisse ostendam; atque illud posthac ἱερὸν μέλαν vocitare fas erit, & vasculum, quo is liquor continebatur, ἱερὸν μελανοδοχεῖον. Porro certum est Hebræos omnino ignorasse usum ceratarum tabellarum; nullibi enim sanctorum voluminum ejus rei leve vestigium reperire est, & vox דנג *cera* ἁπλῶς audit, quod e melle excerpitur; ne Machabæorum quidem ævo, quando jam cum Romanis, aliisque profanis gentibus pacta feriebant, in moresque earum sensim dilabebantur. Porro si veterrimi hominum ceræ sensa sua quisque mandassent, omnium primi Hebræa gens idipsum factitasset.

Præterea me cupido incessit, num ex eodem divino codice subluceret vel tenue signum tabellarum stilo incisarum, sed frustra mihi labor fuit, nam vox לוח *tabula*, & לוחות *tabulæ* ubique communi notione accipiuntur, uti apud Græcos πίνακες & πλάκες: nullumque mihi facessitur negotium, si in Exodi 22. & seqq. sæpe sermo sit de Mosis tabulis lapideis, cum quisque ex se ipse arguere potis sit, legum divinarum mandata, ut calamitati temporum obsisterent, cunctisque legenda prostarent, oportuisse saxo insculpi, non chartis pingi. Idipsum dicas de Jer. loco 17.1. exprobrantis populo; *Peccatum ejus exaratum stilo ferreo in ungue adamantino, &*

in

in tabula cordis eorum, & *in cornibus altaris*, quod dubio procul æneum erat; & tabulas, licet hic μεταφορικῶς ſint, etiam ſtili acie ſculpi opus fuit: imo Machabæorum tempore, cum ad majorem luxum omnia oportuerit defeciſse, ultra progreſſum eſt, atque in æneis tabulis cum Spartanis Romaniſque icta fœdera inciſa legas; quod & aliis gentibus in more fuiſſe in publicis litteratis monumentis norunt omnes. Hinc ſat lucis affulget non unis ſacrorum voluminum locis, veluti Iſa. cap. 30. v. 8. *Scribe ei ſuper buxum*, & *in libro diligenter exara illud:* verum על לוח verte *in tabula* non autem *ſuper buxum*, cum לוח ſit plerumque nomen γενικόν, & adnotet quamcumque expanſam materiem, ſive æneam, ſive ſaxeam, ſive ligneam: neque hinc colligas Hebræos ſcriptitaſse in ligneis tabellis, ut, quotquot doctiſſimos interpretes legi, edicunt: verum ex Iſaia contrarium tenes, cum jubeat prophetiæ verba tum palam exarari in tabulis fortaſse marmoreis, quo omnium oculis exponerentur, tum atramento, uti ſollemne erat, in libro etiam ſcribi, quo Hebræa poſteritas in omne ævum legeret: quem duplicem ſcribendi morem ubique gentium ſemper viguiſse nulluſdum inficiabitur.

Idipſum prorſus, quod Iſaias, optat Jobus cap. 19. v. 23. & 24. cujus verba, ut in Hebræo fonte ſunt, accipe, cum Græca, & Latiaria aliquantulum ab eo recedant: *Quis ſane det & ſcribantur ſermones mei*, *quis det ut in libro exarentur? In ſtilo ferreo*, & *plumbeo per ævum in rupe incidantur?* Vides igitur Jobum apprecari, ut *liber*, qui atramento illinitur, & ut *ſilices*, qui ſtilo indigent & plumbo (quo excisi characteres impleantur, uti probe intelligit Codurcus) excipiant ſermones ſuos. Itaque, hic te rogatum vellem, ne quoſvis interpretes inviſas, cum universi crambem recoquant, veteres nempe in γραφικῷ negotio ligna, ceras, plumbum uſurpaſſe, & perquam ſero atramentum invectum. Auguſtino Calmeto iraſcor, qui pro hujus loci explanatione quædam verba recitat longiſſimi, & ſatis inficetioris ſæculi epitaphii Sertii cujuſdam paraſiti, quod ex Manut. orthogr. laudat oblitus Theſauri Gruter. ubi etiam pag. 329. proſtat, atque in extrema cera a doctis viris exſibilatur. Demum ne mihi opponas locum Abacuci cap. 2. v. 2. *Et reſpondit Dominus*, & *dixit: ſcribe viſum*, & *explana eum ſuper tabulas*, *ut percurrat*, *qui legerit eum:* & Græci interpretes auſi ſunt etiam hic ipſam tabularum materiam determinare, *buxeam* ſcilicet: Γράψον ὅρασιν σαφῶς εἰς πυξίον, ὅπως διώκῃ ὁ ἀναγινώσκων αὐτά· ne opponas, inquam, quo Hebræam ſcribendi cum ſtilis, non cum atramento rationem tuearis communi opinioni juratiſſimus: reponam etenim hujus prophetæ verba ejuſdem ſententiæ eſſe & ponderis, quo ſunt illa Iſaiæ, ac Jobi paullo ante excuſſa: juſſiſse nempe Deum, ut Abacucus tum in libro ſcriberet viſiones vulgari more, atramentario ſcilicet, ideoque Hebr. eſt כתב in prima commatis parte, i. e. *ſcribe*, *uti moris eſt*, tanti enim valere τὸ כתב ſuperne inculcatum eſt: tum etiam in ſecundo commatis membro ne dubita, quin imperarit Deus, ut

easdem visiones *incideret* propheta *in tabulas marmoreas*: cum Hebrææ voces על הלחות ובאר ita vertendæ sint, non ut vides Græce, & Latialiter, longe enim ambo interpretes ab earum vi ingenita discessere, imo Græcus inficete reddidit σαφῶς verbum באר, quod Hebræi tirones norunt valere *effodere*, hinc etiam באר *puteus* est, & בור *fovea* & *cisterna:* firmant cum primis, quod adsero, ea quæ adjicit Abacucus: *ut viator etiam relegat:* etenim tum quæ palam in silicibus, tum quæ grandibus characteribus incisa sunt, lectu facilia etiam iter agentibus. Tutemet igitur advertis, quam bene sibi σύμφωνοι sint terni hi prophetæ Isaias, Jobus, & Abacucus, non solum principem atramentarium scribendi usum nos docent, verum etiam in lapideis tabulis adhibendum esse stilum.

XVII. Hæc quidem plana; urgeor maxime, eo quod in sanctis libris plus vice simplici *stili* mentio est, cujus instrumenti usus atramentariæ scripturæ κατ' ἀθὺ opponitur; verum quæ sentio paucis dabo: vocem עט, quæ *calamus* est, interpretes, prout eis lubebat, nunc *stili*, Latiali genio abrepti, nunc *calami* nomine donarunt: siquidem in Ps.44. v.2. *Calamus scribæ* legimus; e contrario 4. Reg. 21. 13. interpres ῥᾳθύμως *stilum* & *tabellas* apposuit; vox etenim צלחת est *paropsis*, *lebes*, & secundum LXX. πύξις, nunquam vero *tabella*, primumque σφάλμα alterum secum traxit, & verbum מחה versum est, *ducam crebrius stilum*, veluti si inibi μεταφορικῶς de scriptione sermo sit, cum nihil secus; consulantur de his vocibus orientalium linguarum magistri, doctique interpretes; mihi sat est admonere inibi agiographum nihil prorsus de stilo scriptorio cogitasse; non enim tanti sum, ut tenebricosum hoc comma luce adspergam.

Nec meæ sententiæ Hebræis atramentariam scriptionem vindicantis obsistunt verba Isaiæ cap. 8. 1. *Sume tibi librum grandem, & scribe in eo stilo hominis: velociter spolia detrahe, &c.* etenim vox חרט, quam *stilus* Latini, & Græci γραφὶς reddidere, obscuritatis plena est, vide commentarios; verum lubens utrique versioni adsentiri possem, dummodo nemo propterea existimet Isaiam librum ferro exarasse; inibi חרט אנוש τὰ *stilus hominis* accipienda sunt pro methodo, & aperta facilique ratione scribendi, minime vero pro ferreo instrumento; atque hoc pacto concipiendum est Dei jussum: *Scribe ita luculenter oraculum, ut perspici statim ab hominibus queat, non verbis sanctis mysteriis refertis, sed sermone a quavis ambiguitate secluso*; hoc quidem pronum, atque ex Chaldæa παραφράσει haustum est, & huic interpretationi fere omnes adhæsere. Attamen, quæ ipse cogitarim, apponam. In tenebricosa hac voce חרט deprehendo calamum ipsum γραφικὸν, (*libro* enim *grandi* גליון גדול convenit calamus, non ferrum) non vero planam scribendi rationem, & methodum, & vox אנוש *hominis*, Hebræa ἔμφασις est, & quæ sæpe, uti notum est, παρέλκει; præsertim cum verba ejus prophetiæ non aperta, neque ad hominum intelligentiam prona, sed e contrario omnium sunt caliginosa & μυστηριώδη· quis etenim statim advertat, quid sibi velint brevissima hujus obscurissimi Prophetæ ver-

verba : *Velociter ſpolia detrahe , cito prædare ?* Itaque non parum prima interpretum ſententia labat. Si vero quis mihi intercedat voces *calamo hominis* eo ſenſu otioſas omnino eſſe, repono etiam tirones noſſe ſtilum ſanctum plurimum nativæ ſimplicitati ſtudere . Verum, quæ ſequuntur, longe melius hanc vocem חרט explanant.

XVIII. Præterea, ut ſponte difficultatibus obvius fiam, eadem *ῥῆσις* חרט Exod.32.4. quin pro ſtilo ferreo aperte accipiatur, nullus dubitat, cum inibi dicatur Aaron vitulum formaſſe aureum בחרט *in ſtilo*, quem niſi dicas metallicum, auro cælando poliendoque ineptiſſimus fuiſſet; igitur, dicat quis, ſi Iſaias *grandem librum* בחרט conſcripſerit, non *calamo*, ſed tabellas *ferreo inſtrumento* exſculpſit. Verum Exodi locus hic tanta laborat obſcuritate, ut æternis commentariis mactatus ſit , & nemo adhuc unus ex ſummis viris clara illum luce adſperſerit; imo Samuel Bochartus Jerozoic.to.1.lib. 2. cap. 34. pag. 334. & ſeqq. edit. Londin. cum adnotaſſet hoc Exodi *κόμμα* tenebris undique premi, & verſiones inter ſe diſtare , *quantum Hypanis Veneto diſtat ab Eridano*, tandem Jonatanis verſionem ſecutus interpretatur חרט *ſaccum*, *crumenam*, reſpuitque omnino *ſtilum*; ne longus ſim, tantus vir adeatur rogo. Ne credas H. Stephano in Theſ. voce *γραφίς*, quam hic LXX. viri allevere, ſatis importune vertenti *opere fuſorio.* Scio Mazochium *τὸν πάνυ* idipſum vocabulum Exodi, de quo tot turbæ ſunt, accepiſſe pro *ferro ſcriptorio* in Diatrib. Dipt. Quiriniani eruditionis plena pag.38. qua ratione innixum, prorſus ignoro; verum inibi Aaron ſtilo utitur in aurei vituli idolo conformando , nihilque penitus de re ſcriptoria fingi poteſt.

Nec refragandum mihi eſt vocem חרט aliquando pro *ferrea virgula*, aut *cælo* accepiſſe Hebræos, uti Moſen in hoc vitulo aureo, & Iſaiam 3.22. pro *aciculis muliebribus*, quibus calefactis illæ utebantur ad intorquendos capillos, ſed id nominis ferreis fiſtulis tributum eſt, quia cavæ, & ob ſimilem formam ſcriptoriæ arundinis; Latinique ipſi hoc muliebre inſtrumentum ex ferro eadem ratione *calamiſtrum* vocitarunt ; atque apud Græcos vocem *γραφίς* tum atramentariæ ſcripturæ, tum ſculpturæ propriam eſſe vel ex lexicis conſtat . Quare ſicuti voces *calamus*, & *calamiſter*, una *lignum*, altera *ferrum* adnotat, ita ſane Hebraica חרט pro loci ſententia nunc quid *metallicum*, nunc quid *ligneum* menti legentium ingerit: quod cum non adverterint, ac ſecreverint doctiſſimi viri, quotquot ſancta volumina quæſitiſſimis commentariis honeſtarunt, omnia nobis turbata ejus vocis cauſa præſtiterunt. Propterea probe concludam Latinum interpretem parum fidum fuiſſe , ſuæque verſionis ſtilo non ſincere Hebræa vocabula ſignaſſe atque expreſſiſſe, cum *ferrum*, & *arundinem* una confuderit: contra apprime commendandus cum voces תער הספר in Jer. 36.23. ubi de inſtrumento ſcriptorio ſermo eſt, verterit *ſcalpellum ſcribæ* , quo librarii Hebræi calamos acuebant aptabantque ad ſcribendum, vel ad eradendas litteras: & videtur exſcripſiſſe locum Suetonii

in

in Vitell. cap.2. qui de Cn. Pisone ait, *scalpro librario venas sibi incidit*: ex quo Jeremiæ loco firmatur magis mos scriptionis veterum per calamum, non per ferramenta, quæ quidem, ut acuerentur, cote indigebant, arundines scalpello. Demum Salmasium, cum more suo in Hist. August. to. 2. pag. 502. 503. penitiora quæque de voce *calamus* tum Græce, tum Latine exprompserit, de ῥήτει חרט omnino oblitum demiror.

XIX. Restat demum, quod me magis mordet, cl. Mazochii auctoritas, quæ mihi ejus ἀκροάτῃ diuturno semper sanctissima fuit; ut enim vir summus in Diatriba altera de Dipt. Quirin. pag. 34. ostendat voluminibus cylindricis antiquiora fuisse diptycha, Hebræis scriptoribus duriorem materiem, *ligneam*, *plumbeam*, & *marmoream* attribuit, quamquam pag. 37. eisdem *membranas* minime deneget; momentum sententiæ suæ trahit ex Chaldæorum, Syrorumque posterioris ævi ἰδιοτισμῷ, non ex puro priscoque Hebræo fonte; eo quod Chaldæi, Syri, Arabes vetustissimam, ac Mosaicam vocem ספר, *scripsit*, *numeravit*, *liber*, in degenerem notionem detorserunt, i. e. *rasit* & *dolavit*, hinc concludit Mazochius noster Hebræos etiam veterrimos tabellas usurpasse, non chartas, hinc stilo incidisse, non atramento scriptitasse; *dolare* enim & *radere* duriori materiæ convenire ait vir ὁ πάνυ. Verum quantæ auctoritatis sint interpretes hi sequiores, quantumque nativam Hebrææ veteris διαλέκτου vim infirmarint, norunt, qui versiones illas iterum aut semel nimium patienter consuluere. Optassem autem, ut Mazochius e sacro codice exemplum unum vocis ספר pro *radendi dolandique* διαγνώσει adscripsisset. Hæc adnotanda censui, ne tanti viri valens & gravis auctoritas rei atramentariæ rationes plurimum labefactaret. Si vero eo quod Moses ceterique ἁγιόγραφοι calamis, non ferro; & chartis, non tabellis usi sint, vis omnis rationum, quas pro diptychorum vetustate præ teretibus voluminibus aggessit, nutant, satis est ipse Mazochius sanctæ linguæ interpres ὁ πλαυγής, ponderosiora adsciscere. Verum volumina, an diptycha sint vetustioris ætatis in παρέργῳ in fine hujus lib. I. assuto pluribus habebis.

XX. Præterea quid si aperte ostendam charta, & atramento usos esse Hebræos? Cap. 7. v. 16. Tob. in celebritate nuptiarum filii legimus: *Et accepta charta fecerunt conscriptionem conjugii*; sane chartæ τῷ μέλανι scribebantur: scio veterem Græcam versionem pro *charta* præferre βιβλίον, *librum*, vocem γενικωτέραν, verum probe conjectandum est olim lectum fuisse βύβλον cum litterula υ, *papyrum*, *chartam*, quod utpote non tam tritum vocabulum, ejus vice injectum est potius βιβλίον, & quidem βύβλος, *charta*, satis erat nuptiali conventioni, subscriptioni, sigilloque: Λαβὼν βιβλίον (corrige βύβλον) ἔγραψε συγγραφήν, καὶ ἐσφραγίσατο. Quantum autem differant vocabula βίβλος sive βιβλίον, & βύβλος accipies in eodem παρέργῳ, quod in fine hujus lib. I. ubi non unis sacrorum codicum locis lucem impertimur, apposui: quæ cum prona sint, cur tot doctissimi interpretes non adverterint, ignoro.

Aper-

Vehemens & perquam dives testimonium pro atramento mihi se offert Jerem.36.18. Interrogavit Baruchum filium Neriæ populus, *Quomodo scripsisset sermones comminationum ex ore Jeremiæ*, reposuit Baruchus tanquam ludibundus, vel potius σαρκάζων: *Ex ore suo loquebatur, quasi legens ad me omnes sermones istos, & ego scribebam* על הספר בדיו *in volumine cum atramento*; qui locus pæne ἀποδεικτικῶς scribendi morem *cum atramento* firmat: etenim importunæ interrogationi, quo pacto librum illevisset, Baruchus Jeremiæ scriba apposite respondit, *atramento*, i.e. communi nigricanti liquore, cuivis ex vulgo noto. Quin autem דיו, licet vox ἅπαξ λεγομένη, *atramentum* notet, nemo unus adhucdum temporis dubitavit. Inferius etiam vas ipsum, nempe *theca calamaria* sancto idiomate consecrabimus, cum de hac voce disputandum sit.

Itaque, ut quæ aliquanto prolixius corrogata sunt, συντόμως colligam: pro virili adnisus sum fere omnia Hebræorum testimonia pro tuenda τοῦ μέλανος vetustate aggerere. Si autem Augustini Calmeti diatriben de ratione scribendi Hebræorum hic ne meminerim quidem, non te pœniteat; etenim vulgata quæque corrasit, & quæ Græcorum erant, & Latinorum propria pro negotio γραφικῷ ad gentem sanctam importune transtulit. Præterea quædam ab initio hujus cap. protuli Græcorum, & Latinorum valentiora pro atramento exempla, quis enim satis sit universa converrere in tanta utriusque linguæ Scriptorum vi & strue? Reliquus nunc mihi est labor improbus, ut bene multis affatim faciam, quæ prompte objici possent quoad Græcorum locutiones (cum me ab iis Hebræorum facile jam liberarim: Latinorum autem plurimæ φράσεις, atque contortæ omne cap.5. & 6. occupabunt) ut ex ipsa contentione sententiæ meæ pro primigenia atramentaria scriptione sanctius ac firmius momentum arripiam. Neque vellem, ut queraris, cum subsequens cap. 4. prolixitate laborare videas, & diu te inter Græca versari oporteat, fortasse spes est, fore ut te rerum varietas, & Scriptorum elegantissimi sæculi verba vel luce multa a me aspersa, vel nimium affecta veteri decori restituta oblectent. Cogitaram sane in binas partes illud incidere, quo veluti in longo itinere quiesceres, verum adeo res sibi cohærent atque aptantur, ut divisioni locus nullibi opportunus mihi occurrerit. Ceterum ea, quæ eodem collineant, si una sint & simul aspiciantur, magis probantur, distracta vero potius obturbant.

CA-

CAPUT IV.

Quæ multa objiciuntur ex Græcis Scriptoribus pro lignea, vel cerata scriptione refelluntur, atque aliter accipienda, scholiastis, & interpretibus posthabitis, demonstratur.

I. *Lignei, vel cerati libri conficiendi difficultas; qui exstant, scimus esse recentioris ætatis: qui reliqui sunt universi omnes vel ex papyro, vel ex membranis.* II. *Doctissimi quique, ne Mazochium quidem excipias, conjuratissimi omnes Homeri ævo in tabulis scriptitatum perperam edicunt; cujus versus γράψας ἐν πίνακι, κ.τ.λ. spurius traducitur, ab rhapsodis assutus.* III. *Plurimi versus Pseudhomerici.* IV. *Πίναξ & πινακίδιον felici Græcorum ætate nunquam pro re scripta; atque iis, quæ objici possunt ex Aristotele, & Demosthene, respondetur.* V. *Demosthenis locus longe tenebricosus & affectus restituitur, cui frustra medelam facere tentavit* Corsinius. VI. *Quod Thucidides ψήφισμα vocat, grex non cultioris ævi Scriptorum præpostere dixere πινάκιον.* VII. *Plutarchus in Pericle mendacii arcessitur, contra Thucididi præstanda fides.* VIII. *Vox πτυκτὸς in Homero legitur etiam πυκτὲς, & πυκτὸς, quod non adnotavit Barnesius.* IX. *Etiamsi γνήσιος sit versus hic Homericus longe diversa dicit a re scriptoria: γράφων in divino vate est potius vocabulum* bellicum. X. *Quid revera σῆμα & σημαίνειν Homericum, antehac ignotum: Luciani locus, & ipsius Homeri appositissimus.* XI. *Ad Prætum Bellerophon non libellum, sed tesseræ quandam speciem attulit: Argilii adolescentis exemplum.* XII. *Vox πτυκτὲς Homero ignota, restituitur vera, πτυκτὸς scilicet huic vati sollemnis. Plinius, Lucianus, & Eustathius notati.* XIII. *Ignoratur Homeri, & Hesiodi ævo, quæ vox Græca τῷ* scribere *responderit.* XIV. *In Herodoto cerata scriptio Græcorum non est, teste etiam Polluce, sed cera γραφικὴ Persarum propria.* XV. *Plurima lux Gellio, & Justino, primus sane obliviosus traducitur, & turpe mendum ab altero abstergitur, eique fides desideratur. Trotzius reprehenditur.* XVI. *Exempla dolosæ scriptionis Græcorum per atramentum, non per ceras.* XVII. *Persas in tabellis scriptitasse firmat Ælianus: cujus verba inficete conversa: & Græca ob amanuensium incuriam mutilata restituuntur.* XVIII. *Quid in Æliano διάνοια Græcis, & Latiaribus auctoritatibus commonstratur.* XIX. *Aristophanis versus pro cerata scriptura luculentissime ostenditur satis inepte in Latinum conversos; & tum scholiastas, tum doctissimos interpretes mirum in modum deceptos.* XX. *Alter ejusdem Comici locus pro cera peræque exploditur, & puerilia παροράματα interpretum deteguntur.* XXI. *Tertius Comici locus pro lignea scriptura explanatur.* XXII. *Quartus demum pro cera difficillimus expenditur; & quid revera sit τὸ τήκειν in Aristophane, antehac ignotum, ostenditur.* XXIII. *Vehementissimum Demosthenis testimonium pro ceratis tabellis plurimis rationum momentis infringitur: VVolfii versio satis infida traducitur. Summi Oratoris sententia male interpuncta restituitur.* XXIV. *Scriptio quædam ἐν μάλθῃ fortasse Stephani commentum.* XXV. *Non esse Demostheneam hanc contra Stephanum orationem non una divinatione ad credendum rapior. Querelæ de Funcio, & Trotzio. Scapulæ puerile peccatum.* XXVI. *Salmasius in hunc tenebricosum Demosthenis locum commentario longiori omnia miscuit ac turbavit.* XXVII. *Vox κηρὸς importunissima ex Diogene Laertio erasa, & sincera κέδρος restituta, quod non fecit Menagius.* XXVIII. *Adversus Scultigium, & Eineccium vocabula πίναξ, & σίδηρος in Themistio explicantur.* XXIX. *H. Stephani παρόραμα dicentis πεύκην accipi pro pugillaribus ex picea seu larice.*

UT

1. UT verum fatear, pacto nescio quo in omnium animis insederit opinio veteres stilo in tabellis ceratis scripsisse, ita ut, quotquot sunt, sunt autem plerique omnes, qui de antiqua scribendi ratione σχεδιάσματα, vel vigilatas διατριβὰς elaborarunt, edicant primos hominum ferramentis in corticibus arborum, complanatis lignis, vel cera oblitis σήματα & characteres potius formasse, quam nigrore depinxisse chartas, vel quid simile rati magis tritum & commodum tum scriptioni, tum complicationi. Quî enim mentem subire potest tot Mosis, ceteraque agiographorum scripta, Homeri, Aristotelis grandia volumina, & Platonis; tot Comicorum, & Tragicorum labores, ut novem Herodoti musas, & sexcentas doctas Græcorum veterum lucubrationes taceam, tabulis cera oblitis initio, & postea per longum temporis stilo exsculptas fuisse? Sane præterquam quod eo pacto compactus liber, quamvis minimæ molis, carissime stetisset, ob tineas, & annorum injuriam parum diu durasset, præsertim cum cera facile deletitia sit, atque ἐξάλειπτος· procul dubio, ne unum quidem vel Hebræum, vel Græcum volumen, vel Latiale ad id ætatis devenisset. Et mirum profecto, quod nullus ceratus liber vel totus, vel ejus particula edacitatem temporis vitaverit; contra vero membranacei atramento picti pæne innumerabiles, & quidam veterrimi satis multas bibliothecas honestant, & non paucos in philyra & papyro conscriptos adhuc legendos custodes servant, & ostentant. Scio autem monstrari non unas tabellas ceratas characteribus sculptis lectu non difficillimis, quarum unam vir magni nominis Cocchius interpretatus est (licet duoviri Benedictini superne sæpe laudati quasdam voces non adsecutum Cocchium conquerantur) binas etiam in Diplom. opere iidem Benedictini proferunt: quartam præterea novi ex Biblioth. ration. an. 1752. art. 13. pag. 225. quæ prostat Genevæ in publica bibliotheca, quam Cramer ὁ πάνυ nuper denatus philosophus, & ἀρχαιόλογος maximus exscripsit supplevitque. Verum fato nescio quo evenerit, ut hæ tabellæ nigra quadam cera tectæ omnes nihil aliud præseferant, quam rationes impensarum Philippi Pulchri cognomento Gallorum Regis; quare cum opus sit quarti decimi sæculi ineuntis, & recentioris ævi monumentum, non tanti faciendas reor. Hæc porro evidentissima sunt & plana; abstrusiora quæramus.

Cum optimam operam ἄνευ βασκανίας dederim legendis Græcis Scriptoribus, qui ante Augusti ætatem vixerunt, in eis, sicuti ostensum est de Hebræis, nullam omnino dictionem de cera, lignis, & γραφικοῖς ferramentis reperire fuit, quod scio admirationi omnibus futurum, & vereor, ut mihi in hoc fides præstetur, præsertim cum iterato inculcatum ubique legamus veteres stilo, cera, & tabulis usos esse in scriptione; si autem nomine *veterum* Græcos & Hebræos intelligant, pura putaque mendacia venditarunt. Haud autem negem exstare non solidum quid, sed tenue & umbratile de cerata scriptura, & stili ductu in priscorum Græcorum voluminibus; attamen animum non adverterunt in frequentiori-

bus & luculentioribus chartæ, papyri, & atramenti vocibus atque exemplis eorum potuisse oculos immorari, atque exsaturari. Aggredior pro virili ad quosdam veterum Græcorum locos excutiendos, eorumque obscuritatem, & ἀμφιβολίαν abstergam: & animus blanditur, in hoc longiori cap. non leve industriæ & laboris testimonium me daturum.

II. Et sanctior quidem ordinis ratio postulat, ut ab Homero, tanquam ab Jove poetarum incipiam, quo satis diu concoctam opinionem ligneæ scriptionis ab eruditorum animis evellam: sane omnes veluti facto agmine pro lignea scribendi ratione etiam ante Trojanam excidionem vigente, tanquam pro focis, pugnant, & famosos Homeri versus Il. ζ. 168. objiciunt:

> Πέμπε δέ μιν Λυκίηνδε, πόρεν δ' ὅγε σήματα λυγρά,
> Γράψας ἐν πίνακι πτυκτῷ θυμοφθόρα πολλά.

Qui quidem quanta scholiorum & commentariorum strue mactati sint, quisquis in Iliade hospes est, is solummodo ignorat; quare ut moris mei est, aliorum curas ac judicia lubens prætereo; ceterum in id omnes collineant, ut σήματα sint ἱερογράμματα, & πίναξ πτυκτός sit *plicatilis ligneus libellus*, seu *pugillaris*, quibus etiam Græce doctissimus & φιλόμηρος Mazochius in Diatrib. de Dipt. Quirin. p. 32. & 33. fidem præstitit suam. Verum cum summus vir nihil otii in iis versibus interpretandis contriverit; gaudendum est, quod id pensi mihi relictum sit, quo Homeri mentem ipse aperiam, cujus æterno studio ac lectioni norunt me omnes devotissimum. Et sane edico Homerum nihil omnino de ligneo libello cogitasse, cujus rei satis multa rationum seges mihi præsto est.

Equidem plena dubii res est, an revera alter versus: Γράψας ἐν πίνακι, κ. τ. λ. Homeri fœtus sit ἀκίβδηλος, imo de illius νοθείᾳ non infirmæ se offerunt conjectationes. Etenim si ipsum expungas ab Homericæ enarrationis contextu, sententia nihil læditur, neque labat, imo quo brevior, eo concinnior elucet; λυγρά enim & θυμοφθόρα πολλά, ejusdem ponderis esse, & olere ταυτολογίαν nemo non videt. Præterea verba ipsa πίναξ πτυκτός non sibi constant, neque congruunt simul *tabella complicata*, ut vulgo vertunt; membranæ & quodvis genus chartæ convolvi & plicari possunt, non ligneæ tabellæ: idque adeo verum est, ut Herodotus usus sit δέλτιον δίπτυχον, atque Attici dixerint γραμματεῖον πολύπτυχον, teste Polluce lib. 4. frag. 18. & quidem δέλτος & γραμματεῖον, utpote papyris vel membranis constantia plicari possunt, non vero πίναξ, si unum hoc Homeri exemplum excipias: imo Pollux laudato loco, veluti mirabundus monet unum *Homerum* dixisse πίνακι πτυκτῷ, jam enim ævo Pollucis insutus erat Iliadi versus, de cujus ingenuitate disputamus. Adde etiam Homerum ipsum voce δίπτυχος uti de pinguedine, qua ustulandæ carnes amiciuntur.

Ad hæc: cum maximus vates religiose morem servet, quos antea præ-

præmiserat versus, recinendi, si res urgeat, hic autem cum versu 176. iteret σήματα, & vers. 178. σῆμα κακόν, indolem suam veluti oblitus Homerus silet de vocibus πίναξ πτυκτός, & θυμοφθόρα πολλά· hinc facile concludas, qui primus hunc spurium versum Iliadi adsuit, non fuisse Ὁμηρικαίτατον, alias sane sollemnes Homericas iterationes farctas servasset, quo melius legentibus fucum crearet, atque illuderet. Ut autem ne dubites, quin veteres rhapsodi suis versibus Homericam poesin infarserint, do vades Salmas. in Solin. pag. *609*. & Fabric. Bibl. Gr. to. 1. p. 2*56*. Apponam licet satis nota Salmasii verba: *Certe Cynætum multa in Homeri poesim insulsisse, & veluti insuisse scribit vetus scholiastes:* ῥαψωδοὶ ἐπιφανεῖς ἐγένοντο, οἱ περὶ Κύναιθον, ὥς φασι πολλὰ τῶν ἐπῶν ποιήσαντας ἐμβαλεῖν εἰς τὴν Ὁμήρου ποίησιν, *ideo propter has additiones & emblemata non mediocriter Homericæ poesi nocuisse rhapsodos illos*, &c. huc usque Salm. Quod etiam testatum reliquit Eustathius, vide Fabricium ibid. p. 333. de ætate Cynæti disputantem. Verum jamdudum circa sui operis initium de Homeri spuriis versibus nos monuerat Strabo. Idipsum accidisse Æneadi indolemus; quare Burmannus in præclara Virgilii ἐκδόσει versus non unos eradit summa industria, & ope plurium optimæ notæ m. ss. quem consulas. Non mirum igitur, si quædam ἀτύσατα in ambobus principibus poetis legere sit. Atque felicem me salutandum reor, utpote pluribus in locis squalentes versus tum ab Iliade, tum ab Odyssea detersi, uti in Homerici anaglypti illustratione, atque in geographica Puteolanæ regionis descriptione σὺν Θεῷ ostendam. Pauca minime ἀκίβδηλα carmina indicabo, quo tuum legentis desiderium excitem.

III. Sane assutos reperi binos versus Il. γ. 57. & 58. ubi sermo est de Paride ut adultero lapidibus obruendo, cum scrutatus sim, Dionem Chrysost. (in Orat. XI. ὑπὲρ τοῦ Ἴλιον μὴ ἁλῶναι) versus omnes Hectoris contra Paridem recitare pag. 1*66*. ambos vero illos adulterinos reticuisse, ævo igitur Dionis eos nondum confinxerant rhapsodi. Abstergendi præterea solidi decem versus in Od. λ. ab 310. usque ad 320. quos legas longe alienos ab Homeri elegantia, & sine δεινότητι cusos, atque insunt ῥήσεις aliquot, quæ beato illo ævo lucem non adhuc viderant, ut ἴουλος, Εὖρος, Ὄλυμπος pro Thessaliæ monte &c. In Od. μ. post v. *68*. quæ de navi Argo narrantur, sublestissimæ fidei sunt, cum ea fabella post Homerum conficta sit, nec Hesiodus navim illam meminerit. Demum statim spongiæ subjicies binos versus Il. ω. 29. & 30. ubi judicium Paridis indicatur; vocesque illitæ sunt, uti μαχλοσύνη, Homerica ἀσεβείᾳ haud dignæ; longus essem si quotquot collegi spuria Homeri carmina hic illinerem, & rationum momenta omnia, quæ me urgent ad expungenda apponerem; satis superque sit pro re nata pauca significasse, ut κίβδηλον jure optimo credas versum, in quo est πίναξ πτυκτός.

IV. Præterea, si quid sapio, antiquiores Græci, ii nempe, qui ante Augusti tempora scripsere, nunquam usurparunt vocem πίναξ, vel πινακίδιον

διον pro re ſcripta, contra vero qui poſt id ætatis vixere ad tædium illam celebraſſe legas; cujus rei ratio eſt eam ῥῆσιν nondum Iliadi inſertam feliciori Græcorum ævo; alias ſiquidem etiam veterrimi Græcorum non δέλτος, βιβλίον, γραμματεῖον ſemper dixiſſent, verum etiam πίναξ, πινάκιον, πινακίδιον, cum Homerica vocabula poetis potiſſimum cara eſſent & culta ſanctiſſime; contra vero furtim immiſſa ea ῥήσει ab rhapſodis inter noſtri vatis Iliada, ſtatim veluti ab optimo patre nata frequentiſſime uſurpari cœpta eſt.

Nemo vero in animum inducat, me ignorare etiam felicioris Græcanici ſæculi Scriptores raro admodum uſos eſſe voce πινάκιον, veluti Ariſtotelem Polit. lib. 2. cap. *6.* & Ariſtophanem in Veſp. v. *167.* πινάκιον τιμητικόν, & interpretes vertiſſe *codicillus*, aut *tabella*, ſed contra fidem Græcam; etenim in Ariſtotele πινάκιον eſt *calculus ligneus*, uti aperte vides ex ipſis Ariſtotelis verbis: Τὰς δὲ κρίσεις ἐν τοῖς δικαστηρίοις ȣ διὰ ψηφοφορίας ᾤετο γίνεσθαι δεῖν, ἀλλὰ φέρειν ἕκαστον πινάκιον, ἐν ᾧ γράφειν, εἰ καταδικάζοι ἁπλῶς τὴν δίκην, quæ ſic convertas: *Judicia autem in tribunali non decretis fieri oportet, ſed unumquemque ferre calculum (tigillum) in quo inſcribatur, ſi ſimpliciter pœna ſit irroganda:* itaque uti Latini una litterula parvo ligno ſcalpta vel condemnabant reos, vel abſolvebant, vel ampliabant; ita Græci, qui Romanis præiverant, πινακίῳ, *tabella exigua*, non ψηφίσματι, *longioribus decretorum formulis*, criminoſos puniebant: vides quam longe diſtet πινάκιον Ariſtotelis ab πινακιδίοις poſteriorum Scriptorum, qui utique pro ſcriptis libris accipiunt; diſtat ſane tantum, quantum *tigillum* ab *libello*. Idipſum dicas de Ariſtophanis πινακίῳ τιμητικῷ, ideſt *calculo cenſorio*. Et probe vetus quoddam lexicon id genus πινάκιον definit σύμβολον δικαστικόν, *votum*, *calculus judicialis*. Nihil igitur cogites de *libelli ſcripti* notione; præſertim cum e contrario ſexcenties legas πίναξ in Pluto v. *997.* in Theſmeph. 785. πινακοπώλης in Avib. v. 14. πινακίσκος in Plut. 814. πινακηδόν in Ran. 845. in ipſius tabulæ, ſeu ligni ſignificatione, ſemel autem in hoc Comico pro teſſerula damnatoria paucis litterulis inciſa.

Neque credas me non evolviſſe Demoſthenis orationes, quas ob munus, quo urgeor, pluries evolviſſe neceſſe fuit, in quibus ſemel etiam me reperiſſe fateor πινάκιον, niſi mea ſedulitas læva fuerit, in Orat. ſcil. contra Bœotum circ. init. pag. *637.* Τοῖν δυοῖν πινακίοιν τὸν ἕνα κληρῶσθαι, τί ἄλλο ἐστὶν; εἶτ᾽ ἐφ᾽ ᾧ θάνατον ζημίαν ὁ νόμος λέγει, τοῦθ᾽ ἡμῖν ἀδεῶς ἐξέσθαι πράττειν; *unam duabus ſortiri tabellis, quid eſt aliud? Itane quod legibus extremo ſupplicio mulctatur, id impune libebit nobis facere?* Hic etiam aperte vides πινάκιον non eſſe *codicillos*, aut *ſcriptam tabellam*, ſed *ſortes ex tigillis factas* nomine candidatorum ſcriptas pro magiſtratuum electione, quæ quidem πινάκια paſſim ſummus orator ψήφους vocitat.

v. Pro re nata miror Græce doctiſſimum Corſinium Faſt. Att. to. 1. pag. 19.

19. hunc Demoſthenis locum illuſtrantem edicere hæc πινάκια fuiſſe *ærea*; atque dicta etiam fuiſſe χαλκεῖα, ſuæque ſententiæ fundos dat Harpocrationem, & Suidam, quos inter etiam adnexuit Heſychium; horum auctoritatem parvi faciendam duco, quippe qui ſcriptores ævi inſipientioris: hos tranſverſos egerunt verba Oratoris, quæ ἀμέσως ſequuntur, obſcuritatis plena, & fortaſſe etiam parum corrupta: Πρὸς Διὸς, ἐὰν δ' ἀρχὴν ἥντινοῦν ἡ πόλις κληροῖ, οἷον βουλῆς, θεσμοθέτου, τῶν ἄλλων, τῷ δῆλος ὁ λαχὼν ἡμῶν ἔσται; πλὴν εἰ μὴ σημεῖον * ὥσπερ ἄλλῳ τινὶ τῷ χαλκείῳ πρόστεσθαι· καὶ οὐδὲ τοῦθ' ὁποτέρου ἐστὶν, οἱ πολλοὶ γνώσονται· οὐκοῦν σὺ μὲν σεαυτὸν, ἐγὼ δ' ἐμαυτὸν φήσω τὸν εἰληχότα εἶναι, κ. τ. λ. Quæ ita habes verſa a Wolfio: *Age vero, Deum immortalem, ſi publice de quocumque magiſtratu fiet ſortitio, ut de ſenatu, de ſexviratu, reliquis: quî diſcernetur uter noſtrum ſit creatus? Niſi forte nota, ut æneo vaſi, aut alteri cuipiam rei adjiciatur; ac ne ea quidem utrius ſit, vulgus agnoſcet: proinde ego me creatum contendam, tu vero te, &c.* quam verſionem ita ſuggillat Corſinius: *At nullus æreo vaſi locus hic eſſe poteſt, vertendumque omnino fuerat: Niſi forte nota quædam tamquam alteri cuidam diſtinctæque æreæ laminæ adjiciatur*. Sane fateor, ſi quid Græce ſapio, in Demoſthenis hoc κειμένῳ æneas tabellas me non inſpicere, ſed revera videre vas æneum; quare licet Wolfius ſententiam vix conſecutus ſit, a notione χαλκεῖα non tam longe, quam Corſinius diſceſſit: quare ne te diutius teneam, ſi voculam ὥσπερ tranſponas, Oratoris mentem adſequeris: πλὴν εἰ μὴ σημεῖον ἄλλῳ, ὥσπερ τινὶ τῷ χαλκείῳ πρόστεσθαι, *niſi forte nota alteri ex nobis, tanquam cuidam æneo vaſi adjiciatur:* controverſia enim erat inter duos eodem nomine a matre donatos, quorum alter, ut dignoſceretur, edicebat unum ſignandum nota aliqua, tanquam quædam vaſa ænea artificis nomine ſculpebantur, uti lucernæ, &c. quare nitide vides nullum locum hic eſſe æneæ tabellæ, aut teſſeræ ſcriptæ, neque in hoc Demoſthenis loco tot turbas eſſe excitandas. Si vero illud ὥσπερ loco dimoverim, ſane cum cernas in editis codicibus huic voculæ ſtellulam appoſitam, ſcimus variantem fuiſſe lectionem; & librarios ſæpe voces ad arbitrium loco ſuo exturbaſſe queruntur, qui bonam veterum librorum reſtitutioni operam collocant: vide inter ceteros Philippum D'Orville in Charitonem. Ἄλλος autem adnotare etiam *unus ex duobus* Græci pueri norunt, & ex lexicis colliges.

VI. Quæ quidem omnia ita eſſe, ut adverti, præſto mihi eſt exemplum a Thucidide excerptum appoſitiſſime; quod enim ſummus hiſtoricus appellavit pluries pag. 91. & ſeqq. edit. Dukeri ψήφισμα περὶ Μεγαρέων, inficetioris ævi Scriptores, & cum Latiaribus hominibus victitantes, vel quod jam in Homerum illud πίναξ πτυκτὸς immiſſum legebant, ſtatim eandem Thucidideam hiſtoriam, & verba exhibentes vocabulum ψήφισμα antiquum & verum in novum & vernam, πινάκιον ſcil. immutarunt: Plutarchus in Periclis vita pag. 168. edit. Francofurti, πινάκιον, inquit, ἐν ᾧ τὸ ψήφισμα γεγραμ-

γραμμένον ἐτύγχανε, Thucidides vero nullibi historiæ suæ πινάκιον apposuit. Ælianus Var. Hist. lib. 12. c. 53. hoc Thucididis κείμενον etiam immutat: (Πόλεμον) τόν γε Πελοποννήσιον διὰ τὸ Μεγαρέων πινάκιον· & Hist. Anim. lib. VI. cap. 27. Καὶ τοῦ μακροῦ πολέμου ὑπόθεσις τοῖς Ἕλλησι τὸ πινάκιον τὸ κατὰ τῶν Μεγαρέων. Idipsum scias fecisse Aristophanis scholiastem tum in Εἰρήνῃ v. 604. Περικλῆς .... ἔγραψε τὸ κατὰ Μεγαρέων πινάκιον· tum v. 118. Τὸν Περικλέα φησὶ γράψαι τὸ κατὰ τῶν Μεγαρέων πινάκιον. Vides igitur idem Periclis decretum, quod Thucidides probe dixit ψήφισμα, gregem præposterorum Scriptorum πινάκιον appellitasse; atque stultissimus audiret sane is, qui fidem potius his sequioris ætatis Scriptoribus præstans adsereret Periclem in tabellis decretum exarasse, non vero Thucididi, qui nunquam quid de ligno cogitarit, cum ἁπλῶς vocem ψήφισμα illeverit; atque hinc certo colligere licet vocabula vel ob mores hominum, vel ob scribentium incuriam satis diversam ac degenerem notionem adipisci volventibus annis.

VII. Hic autem a me ipse impetrare non satis habeo, ut Thucididis historici ἀκριβῶς causam acturus levitatis Plutarchum non arcessam, qui in ea Periclis vita præfracte asserit Athenienses famosum hoc περὶ Μεγαρέων ψήφισμα in πινακίῳ scalpsisse, atque iis, quæ non dixit Thucidides, ex vulgo historiolas captans Periclis vitam infarsit: ait enim hic βιογράφος, *fama est*, (λέγουσι) *Legatos venisse a Lacedæmoniis Athenas, & cum legem Pericles firmam ratamque obtenderet, quæ tabellam, in quam plebiscitum esset relatum, revellere interdiceret, dixisse unum ex legatis Polyarcem: Tu vero ne revulseris, sed converte tabellam intro, cum non vigeat lex ulla, quæ hoc prohibeat. Hoc dictum quamvis facetum videretur, nihil fuit remissior Pericles, &c.* Porro quisque contra hanc Plutarchi fabellam reponeret, neminem fidem dare legatum Spartanum ante Atheniensis senatus majestatem verba irrisionis plena protulisse: præterea, cum Thucidides αὐτόπτης exstiterit earum rerum, quas posteris mandavit, & hanc Lacedæmonum legationem multis descripserit, longissimamque Periclis, & gravibus verbis refertam concionem servarit, quî fieri potuisset, ut amarum hoc Polyarcis dicterium posthabuisset? Demum vel lusciniosus cerneret Plutarchi verba fide laborare, cum e vulgaribus sermonibus famaque incerta id arripuerit, apponens vocem dubii plenam τὸ *fertur* (λέγουσι) & speciosa potius referre amaverit, quam vera. Quare quisque mecum Thucididi συγχρόνῳ scriptori nihil tabularum commemoranti rectius crederet, quam Plutarcho longo post temporis intervallo victitanti, & vocem antiquam ψήφισμα in πινάκιον ad sæculi indolem permutanti. Sed piget me ab Homero longius aberrasse.

VIII. Demum quod sincerum non est, & antiquum corruptioni facile obnoxium credas; ideo cum adjunctum illud πτυκτός, *plicatilis*, tabulæ minime quadrare visum sit quibusdam, immutatum est in πηκτός, uti ab H. Steph. in voce πίναξ docemur; vel in πυκτός, vide adnotat. in

Pol-

Polluc. lib. 4. frag. 18. (miror Barnesii hanc, quæ tanti est, variantem lectionem in sua elegantissima Hom. editione non adjecisse) sane tabella *bene compacta* longe aptius audit, quam *plicatilis*. Illud autem, nisi mirifice fallor hujus versus jam περιφρυλλήτω certam νοθείαν palam facit, quod cum Homerus Il. η. v. 187. & 189. eadem ferme recinat, scilicet ἐπιγράψας, & σῆμα, materiem scriptionis omnino reticet; igitur illud πίνακι πτυκτῷ ab rhapsodis corruptoribus habemus Homeri indolem ignorantibus, qui, cum idem diversis locis ipsi dicendum sit, eadem verba religiose reponit.

Huc usque de his ambabus vocibus, quas *Pseudhomericas* esse φιλομήροις probatum iri confido; quare nemo posthac opponat ante Trojana tempora Homerum testem advocans scriptitatum esse in ligno, cum sat infida auctoritate innitatur: neque mihi Plinium lib. 13. cap. XI. pag. 689. verba πίναξ πτυκτὸς in Homero agnoscentem, & pro lignea epistola, sive codicillo interpretantem molestissime quis objiciat, cum jam superne dictum sit, multo ante hujus historici tempestatem hunc poetæ principis locum rhapsodos corrupisse.

IX. Verum adeo de Homero benemereri, atque inter ejus delicias versari amo, ut licet minime contemnenda sint, quæ contra hunc versum allevi, tamen aggredior ad ostendendum, si revera Homerica sint περιβόητα illa verba πίναξ πτυκτὸς, longe diversa significare ab iis, quæ & veteres & nuperi interpretes somniarunt, scilicet *libellus plicatilis*. Sane omnes deceptos video, eo quod rati sunt verbum γράψας in eo loci adnotare *scribens*; cum contra sit, & γράφειν atque ἐπιγράφειν in Homero solummodo valeant *incidere*, *ferire*, *vulnerare*, atque non inter voces *scriptorias*, sed *bellicas*, ut ita dicam, adnumeranda, quisquis diurna nocturnaque manu hunc vatem versat, mecum jurabit: quam notionem τοῦ γράφειν, *discerpere*, H. Stephanus, cum in Homero semel ipse adverterit, *miram* appellat, aliisque investigandam relinquit. Exempla quotquot exstare in divino vate reor, proferam Il. ρ. v. 599. γράψεν δέ οἱ ὀστέον ἄχρις Αἰχμὴ Πουλυδάμαντος, *discerpsit ad os usque cuspis Polydamantis*. Od. ω. v. 227. de Laerte rusticante canit: περὶ δὲ κνήμῃσι βοείας Κνημῖδας ῥαπτὰς δέδετο, γραπτῦς ἀλεείνων, Χειρῖδας τ' ἐπὶ χερσὶ, βάτων ἕνεκα, *circum vero crura bubulas ocreas sutiles ligaverat vulnera vitans, chirothecasque circa manus, sentium causa:* luce clarius vides, quid sit hic & γράψε, & γραπτῦς, nam *spinæ*, & *hastarum cuspides discerpunt quidem ac vulnerant*. Eandem notionem advertis in compositis Il. δ. v. 138. ubi de vulnere Menelai sermo est: Ἀκρότατον δ' ἄρ' ὀϊστὸς ἐπέγραψε χρόα φωτός· Αὐτίκα δ' ἔῤῥεεν αἷμα κελαινεφὲς ἐξ ὠτειλῆς. Et Iliad. λ. v. 388. de telo impacto Diomedis dextro pedi: Νῦν δέ μ' ἐπιγράψας ταρσὸν ποδὸς, εὔχεαι αὔτως. Atque adverbium ἐπιγράβδην ex ἐπιγράφω pullulans in infligendis vulneribus appositum legis Il. φ. v. 166. πῆχυν ἐπιγράβδην βάλε, *cubitum vulnerando percussit*.

X. His

x. His animadverſis, ajo etiam illud γράψας ἐν πίνακι, cum Homerus vocabulorum ſignificationis tenax ſit, in eaque ſibi conſtans, valere idem ac *incidens ferro in tabella*, non vero, uti ab omnibus verſum eſt, *ſcribere*. Certe res ita ſe habuit: Bellerophon inſons adoleſcentulus a patre mittitur ad Lyciæ regem occidendus, accepta a patre tabella, ſeu lignea teſſera ſcalpta notis hieroglyphicis, ſibique ignotis, & capitis ſui ſententiam occultante, quam quidem Bellerophon ſociale pignus ſe regi afferre ratus lubens Lyciam adiit. Teſſeras autem tigilla fuiſſe parva ſignis inciſa hoſpitibus ultro citroque ſolummodo notis, res protrita eſt, atque ab Homero ipſo peræque ſcimus, qui tigillum vocat quidem πίναξ, atque notas arcanas merito σήματα λυγρά, & mox σῆμα κακόν· neque dubites, quin σήματα in Iliade accipiantur pro *ſignis occultis*, & σημαίνειν *involuta quædam ſignare*, cum ab Homero ipſo habeas Il. η. v. 175. ubi ſummus vates narrat, cum plures Græci heroes in ſingulari certamine cum Hectore congredi arderent, ad ſortes ventum eſſe; itaque κλῆρον ἐσημήναντο ἕκαστος, *ſortem ſignarunt unuſquiſque*, atque in galeam immiſere, inde illa Ajacis fortuito extracta, quam, cum oſtendiſſet præco heroibus illis, minime agnoverunt: contra vero Ajaci oblata, is ſane γνῶ δὲ κλήρου σῆμα ἰδών, ὡς μιν ἐπίγραψεν, *cognovit ſortis notam ſciens, quoniam ipſam inciderat*. Vides igitur hic σῆμα eſſe *ſignum arcanum & involutum*, quod ſolus Ajax, non vero ceteri heroes cognovere: neque dicas cum brevibus ſcholiis in Hom. heroas illos litteras minime legere noviſſe, cum Joſue Barneſius hanc interpretationem putidam traducat, addatque: *Et nos enim ſortes variis modis ſignamus, nec minus litteras novimus*.

Pro re nata mihi venia ſit, tum quo hunc divini vatis locum exornem, tum quo clare videas κλήρους non fuiſſe ſcriptos, ſed inciſos: Luciani in Hermotimo dial. p. 535. edit. Græv. longiorem narrationem apponere, quæ hic opportune quadrat caditque; & ab Homeri hiſce verſibus verba mutuatum Lucianum advertes; & miror tot doctiſſimos Homeri interpretes, ne Euſtathium quidem excipias, Luciani verba non laudaſſe: Κάλπις ἀργυρᾶ πρόκειται ἱερὰ τοῦ Θεοῦ, εἰς ταύτην ἐμβάλλονται κλῆροι μικροί, ὅσον δὴ κυαμιαῖοι τὸ μέγεθος, ἐπιγεγραμμένοι· ἐγγράφεται δὲ ἐς δύο μὲν ἄλφα ἐν ἑκατέρῳ· ἐς δύο δὲ τὸ βῆτα· καὶ ἐς ἄλλους δύο τὸ γάμμα, καὶ ἑξῆς κατὰ τὰ αὐτά, ἢν πλείους οἱ ἀθλεταὶ ὦσι, δύο ἀεὶ κλῆροι τὸ αὐτὸ γράμμα ἔχοντες. Προσελθὼν δὲ τῶν ἀθλητῶν ἕκαστος, προσευξάμενος τῷ Διΐ, καθεὶς τὴν χεῖρα ἐς τὴν κάλπιν, ἀνασπᾷ τῶν κλήρων ἕνα, καὶ μετ᾽ ἐκεῖνον ἕτερος· καὶ παρεστὼς μαστιγοφόρος ἑκάστῳ ἀντέχει αὐτοῦ τὴν χεῖρα, οὐ παρέχων ἀναγνῶναι, ὅ τι τὸ γράμμα ἐστὶν, ὃ ἀνέσπακεν. Ἁπάντων δὲ ἤδη ἐχόντων, ὁ ἀλυτάρχης, οἶμαι, ἢ τῶν Ἑλλανοδικῶν αὐτῶν εἷς, οὐκ ἔτι γὰρ τοῦτο μέμνημαι, περιιὼν ἐπισκοπεῖ τοὺς κλήρους ἐν κύκλῳ ἑστώτων· καὶ οὕτω τὸν τὸ ἄλφα ἔχοντα τῷ τὸ ἕτερον ἄλφα ἀνεσπακότι παλαίειν, ἢ παγκρατιάζειν συνάπτει· τὸν δὲ τὸ βῆτα τῷ τὸ βῆτα ὁμοίως· καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς ὁμογράμμους κατὰ ταὐτά. Οὕτω μὲν γὰρ, ἢν ἄρτιοι ὦσιν οἱ ἀγωνισταί, οἷον ὀκτώ, ἢ τέσσαρες, ἢ δώδεκα· ἢ δὲ περιττοὶ, πέντε, ἑπτὰ, ἐννέα, γράμματι

περιτ-

πεμπτὸν ἐνὶ κλήρῳ ἐγγραφὲν, συμβάλλεται αὐτοῖς ἀντίγραφον ἄλλο ἐκ ἔχον. ὃς δ' ἂν τῦτο ἀνασπάσῃ, ἐφεδρεύει, περιμένων ἔς', ἂν ἐκεῖνοι ἀγωνίσωνται, ἐ γὰρ ἔχει τὸ ἀντίγραμμα· κ̓ ἔςι τῦτο ἐ μικρὰ ἐυτυχία τῶ ἀθλητῶ, τὸ μέλλειν ἀκμῆτα τοῖς κεκμηκόσι συμπεσεῖσϑαι. *Argentea urna Deo sacra in medio posita est, in eam parvæ sortes injiciuntur, fabæ magnitudine, litteris inscriptæ: duabus, utrique nimirum* alpha *inscribitur: duabus item* beta: *duabus quoque aliis* gamma, *ac deinceps ordine litterarum, si sint athletæ plures, duæ semper sortes eandem litteram habent. Tum athletarum quisque accedit, & invocato Jove, manuque in urnam immissa, unam ex sortibus trahit, & post eum alter: & adstans unicuique flagellifer (mastigophorus) protensa manu obstat, quominus legant, quænam sit littera, quam traxit. Sed cum jam habent omnes, alytarchus, opinor, aut unus ex Hellanodicis, non enim id amplius memini, circumeundo sortes in orbe stantium inspicit; sicque eum, qui* alpha *habet cum eo, qui* alpha *alterum traxit, aut lucta, aut pancratio decertaturum committit: eum quoque, qui* beta *cum eo, qui* beta *similiter: aliosque eadem ratione, qui easdem litteras sortiuntur. Sic enim committuntur; si pari numero sint athletæ, ut octo, vel quatuor, vel duodecim: si vero impares, quinque, septem, novem, supervacua aliqua littera uni sorti inscripta, una cum aliis in urnam conjicitur litteram aliquam sibi respondentem non habens: quam qui traxerit, victori imminet, exspectans dum illi certaverint, non enim oppositam litteram habet. Nec parva est ista felicitas athletæ, quod viribus integer cum defessis est certaturus.* Igitur hic vides binas Homericas voces κλῆρ☉, & ἐπιγράφειν, & quæ summus vates dicit σῆμα, Lucianum vocare γράμμα. Quin κλῆρ☉ sit *sigillum* ne dubites, cum ad instar κυάμε, *fabæ*, fuisse dicat; atque illud ἐπιγράφειν Lucianeum non cum interpretibus verterem *inscribere*, sed *incidere*, quo hujus vocis parentem Homerum sequamur, ab ejus enim Iliade extracta est: sane melius in lignis incidi characteres, quam inscribi dicuntur. Præterea advertas degeneres Homeri filios σήματα inconcinne reddidisse γράμματα, cum vox illa non *litteras* denotet, sed *signa* quædam paucis nota, hinc in κλήροις contra Homeri mentem male insculpsere ἄλφα, βῆτα, γάμμα, κ. τ. λ. & adverte scholiastas etiam omnes interpretari γράμματα vocem σήματα· meque pœnitet Lucianum sophistam elegantissimum cum horum grege conjurasse.

Ut autem omnino firmem σήματα esse quasdam *tesseras*, & *involuta signa*, non characteres lectu faciles, certum fundum do Homerum ipsum Od. ψ. v. 109. ubi Penelope, ut certior fieret de Ulyssis adventu, postulat id genus signa sibi nota, ceteris vero obscura, eaque σήματα appellat ibidem, ἐςὶ γὰρ ἡμῖν Σήμαθ', ἃ δὴ κ̓ νῶϊ κεκρυμμένα ἴδμεν ἀπ' ἄλλων, *sunt enim nobis signa, quæ scilicet & nos scimus abscondita aliis*. Vides igitur quam sollemnis mos viguerit heroum tempestate sibi ultro citroque σήματα lignis incisa tradere, quæ nihil habent commune

cum libellis ligneis ac plicatilibus, & id genus nugis: & diſcant tandem interpretes, Homerum ut intelligant, ſe ab Homero ipſo lucem mutuari, & per me liceat etiam ab Heſiodo cum divino vate in omnibus συμφώνῳ ac concordi.

XI. Igitur, ut ad Bellerophontis πίνακα ſermo redeat, ſi pater ei σήματα λυγρὰ ἐν πίνακι ferenda tradidit ad regem Lyciæ, ne quid cogites omnino vel de epiſtola, vel de libello, verum de aliqua lignea teſſera arcanis notis ſcalpta Prœto, & regi Lyciæ ſolummodo claris; quod ſatis conſtat exemplo fortis Ajacis ceteris heroibus ignotæ. Etenim ſi Bellerophon ligneum libellum de nece ſibi inferenda claris characteribus ſcriptum ſecum tuliſſet ad regem, periculum certum fuiſſet, quin illum aperuiſſet, & paternæ impietatis technas prudens vitaſſet: exemplo ſit, quod Æmilius Probus affert in Pauſania c. 4. *Interim Argilius quidam adoleſcentulus, quem puerum Pauſanias amore venereo dilexerat, cum epiſtolam ab eo ad Artabazum accepiſſet, eique in ſuſpicionem veniſſet aliquid in ea de ſe ſcriptum, quod nemo eorum rediiſſet, qui ſupra tali cauſa eodem miſſi erant, vincula epiſtolæ laxavit, ſignoque detracto, cognovit, ſi pertuliſſet, ſibi eſſe pereundum:* profecto majori ſuſpicione, quam Argilius, agitabatur Bellerophon, quippe qui a matre nefando ſcelere arceſſebatur; quare dubio procul, ſi ferret ſecum litteras, explicaſſet, quo vitæ ſuæ conſuleret.

Ut autem omnia, quæ dicta ſunt, ſtrictim colligam, vides jam τὸ γράψας, quod Prœto, & τὸ ἐπιγράψας, quod Ajaci ab Hom. tribuitur, minime ad ſcribendi, ſed ad incidendi rationem pertinere, cum præſertim in primo exemplo ſequatur ἐν πίνακι, & tabula quidem ſcalpitur: præterea clare præſtiti σημαίνειν eſſe, arcanum quid ſignare, non litteras ſcribere, & τὸ σῆμα, *nota involuta & obſcura*. Nihil igitur princeps vates de lignea ſcriptione in Prœti, & Bellerophontis facinore cogitavit: falſiſſimi etiam ſunt, & Homericis ſacris parum initiati, quotquot ex hoc Iliadis verſu edixere ante Trojanum excidium in lignis ſcriptitatum eſſe.

XII. Neque credas me oblitum eſſe vocis πτυκτὸς, *plicatilis*, quæ omnes interpretes torſit, atque ipſa in cauſa fuit, quo ceteros Scriptores taceam, ut Plinius memoriæ commendarit, *Pugillarium uſum fuiſſe ante Trojana tempora:* atque doctiſs. Mazochius *miram eorum antiquitatem* crederet, doceretque ex voce Homerica πτυκτὸς nata eſſe *diptycha*, & *polyptycha*, De diptych. Quirin. p. 32. Verum jam ſuperne dictum eſt propter hoc προσθετὸν tabulis adjectum, quas nemo plicatiles dixerit unquam, verſum illum eſſe rhapſodorum fœtum: ceterum facile Homericum eſſe, & tanto vate dignum dicas, ſi una litterula mutata legas ἐν πίνακι πηκτῷ, *in tabula, ſeu ligno bene compacto*, quo nihil decentius; quanto enim durius eſt lignum, tanto concinnius notæ, vel litteræ in eo ſcalpentur: atque hanc lectionem H. Stephani auctoritate innixam legas in Theſaur. in voce πίναξ, fortaſſe in veterrimis Homeri membranis ita exaratam vidiſſe

faci-

facile credam: (quidam se πυκτῷ reperisse contendunt, quod parum distat ab πηκτῷ). Adde Stephanum eandem lectionem invenisse in Herodiani lib. 7. c. 6. qui Homericis verbis utitur: Ἔδωκε κατασεσημασμένα γράμματα ἐν πυκτοῖς (Stephanus πηκτοῖς) πίναξι, δι' ὧν τὰ ἀπόῤῥητα, καὶ κρυπτὰ ἀγγέλματα τοῖς βασιλεῦσιν ἐπιστέλλεται· versio Politiani, *litteras obsignatas duplicibus libellis*, nihili est, fortasse legerat πτυκτοῖς, non πυκτοῖς, neque potius πηκτοῖς· quot hallucinationes magnorum virorum unius Homericæ vocis obscurioris gratia! Itaque in Homero refinge meo, & H. Stephani periculo πηκτῷ, quo bene constet sententia; præsertim cum nunquam alias voce πτυκτός usus sit Homerus, sitque omnino ἅπαξ λεγομένη· contra vero πηκτός huic vati familiaris est, nam Il. κ. v.353. ac Il. ν. v.703. canit ἄροτρον πηκτόν, cui, uti semper, adstipulatur par ætate, & poeseos gloria Hesiodus in ἔργοις v.433. & duplex genus aratra optat agricolis αὐτόγυον, καὶ πηκτόν· (in has voces consulas rogo adnotationes Jo. Grævii quæsitissimas:) mihi satis sit ostendere ex Homero ipso adjunctum πηκτός copulari cum aratro, quod ligneum est, uti πίναξ· contra vero neque in Hesiodo, neque in Homero ullibi legere est vocem πτυκτός, utpote longe posteriori ævo natam, atque ab librariis corruptoribus in Iliada invectam. Quantum autem distet πίναξ πηκτός ab πίναξ πτυκτός nemo non videt, cum hoc ἐπιθετόν facile ingerit menti speciem quandam plicatilis libelli, non vero adjunctum πηκτός, *compactus*, quod ligni proprium est; & falsus est Plinius (de quo crimine sæpe indolemus) qui primus ex hoc obscuro, & vexatissimo Homeri loco adstruit nihil cunctabundus heroicis temporibus in pugillaribus scriptitatum esse, totque eruditorum turbæ deinceps imposuit. Lucianum contra indoctum, & multos ementem libros to. 2. p. 388. edit. 1687. cordatiorem Plinio reperio, qui licet mentem Homeri adsecutus non sit, tamen pro πίναξ πτυκτός posuit βιβλίον, vocem γενικήν, ita ut derideat indoctum illum circumferentem *librum*, tanquam Bellerophontem: ὡς Βελλεροφόντης περιφέρων τὸ βιβλίον, ex tessera librum facit. Eustathium nihil curamus idipsum adserentem, quippe satis posterioris ævi scholiastem. Miror sane doctiss. Harduinum omne genus bonæ frugis Plinianæ promum condum, atque hæc Homeri carmina recitantem in voce πτυκτός nihil vidisse.

XIII. Vellem, ut adverteres nescire nos, quo vocabulo usi sint Græci circa Homeri tempora, quod sane responderet τῷ *scribere* Latinorum, cum superne ostensum sit τὸ γράφειν, & quidem multis exemplis, adnotare aut *vulnerare*, & inter bellicas voces apposuisse Homerum, aut *incidere* & *cælare*, si de ligneo negotio sermo sit, præsertim cum γλύφειν, quod valet *cælare*, neque in Homero reperies, neque in Hesiodo: hinc discimus in τῷ γλύφειν notione eisdem suffecisse γράφειν & ἐπιγράφειν. Hujus autem vocabuli defectum fortuitum esse in Homero nemo neget, (sicuti in Marone nunquam leges ῥῆμα ipsum *scribere*, & vix semel aut iterum τὸ *inscribere*, verum τροπικῶς potius adhibitum;) quare ne hinc concludas heroum sæculis scriptioni minime navatam operam, nam duo grandia Ho-

meri volumina, nisi ille scripsisset, quo pacto ad posteros devenissent? quin & chartis atro liquore exarata, cum testetur Plin. lib.13.c.13. p.639. Mucianum ter consulem, dum Lyciæ præsideret, legisse Sarpedonis a Troja scriptam in quodam templo epistolæ *chartam*; cur illam Plinius admiretur, haud ignoro, in ejus animo insederat veteres in ligno scripsisse.

Atque hæc de binis πεζυθρυλλήτοις Homeri versibus dixisse sufficiat; litemque contestor, sive Homero eos adscifcas, sive abjudices; veto autem posthac, ne ab hoc vatum principe pro lignea scriptione patrocinium quis imploret.

XIV. Excipit poetarum parentem Homerum Historicorum princeps Herodotus in fine Polymniæ pag.459. ubi ceræ & ligneæ tabellæ valde quam illustre monumentum exstat, quod defugere haud scio an satis habeam, & qui invisent, dicturi sint fore mihi Syrtim, vel Scyllam, de qua ait Hom. τῆδ' ὄπω τὶς νῆυς φύγεν ἀνδρῶν, ἥ τις ἵκηται· verum inter difficultates non concidendum, sed contra urgendum. Inquit hic historicorum parens, Demaratum miro modo certiores fecisse Lacedæmonas Xersem insana militum vi in eos invadere, scil. per pugillaria, e quibus ceram erasit, inde in eorundem ligno regis consilium exaravit: quo facto iterum cera a Demarato litteræ inductæ sunt, ne custodes viarum tabellario vacua illa gerenti quid negotii facesserent: Δελτίον δίπτυχον λαβὼν τὸν κηρὸν αὐτῦ ἐξέκνησε, καὶ ἔπειτα ἐν τῷ ξύλῳ τῦ δελτίυ ἔγραψε τὴν βασιλέως γνώμην· ποιήσας δὲ ταῦτα, ὀπίσω ἐπέτηξε τὸν κηρὸν ἐπὶ τὰ γράμματα, ἵνα φερόμενον κεινὸν τὸ δελτίον μηδὲν πρῆγμα παρέχοι πρὸς τῶν ὁδοφυλάκων. Quæ ubi Lacedæmonem allata, nihil assequi conjectura satis fuerunt cives; tandem Gorgo Leonidæ uxor eos edocuit fortasse subter cera litteras latitare, qua detersa, εὗρησαν τὰ γράμματα ἐν τῷ ξύλῳ· hæc Herodotus.

Sed animum mihi non despondendum fuit illa lectitanti, cum nullibi tot aliorum auctorum, qui Græce scripsere, si ab Herodoto discedam, quid ligni, vel ceræ invenire fuit, cum contra commonstratum sit atramentarium scribendi morem apud Græcos fuisse pervagatum & vulgarem. Itaque quod ex Polymnia objicitur, prompte respondendum apud barbaros Persas id moris viguisse, qui ceratos pugillares adhibebant scriptitando, eo magis quod Lacedæmones nihil prorsus de litteris sub cera abditis suspicati sunt; cum contra, si res in more fuisset, statim in uniuscujusque mentem cecidisset ἐν τῷ ξύλῳ latitare τὰ γράμματα, neque tabellarius a Susis missus tot custodes, qui ad Spartam usque iter tutabantur τῷ κεινῷ δελτίῳ, i.e. *vacuis tabellis*, decepisset; præsertim cum belli tempestate cuncta in metum prona sint, & suspicionis latebræ omnes vestigentur. Præterea tam insolens visa est Herodoto hæc Demarati scribendi techna, ut τρόπον θωϋμάσιον appellaverit, tanquam in re nova *miraculum*; si autem Græcis sollemne fuisset scriptoriis tabulis cera infartis uti, in tantam admirationem τῦ διπτύχυ Demarati minime abrepti fuissent, statimque nossent sollers ducis consilium, atque astutum facinus.

Mihi

Mihi autem grandis momenti eſt Pollucem lib.10.c.14.frag.58.ut probet veteres ex Græcis in cera ſcripſiſſe, teſtem adhibuiſſe privum hunc Herodoti locum, quem ei fortaſſe ſolum excerpendi facultas fuit ex innumeris voluminibus, quæ ævo ſuo terebantur; atque egomet ab non valde paucis, quæ ex vetuſtatis injuria nobis reliqua ſunt, aliud ceræ documentum expiſcari fruſtra adlaborare viſus ſum. Verum mirari non deſinam Pollucem minime adnotaſſe id moris Perſarum tantummodo fuiſſe, non ceterarum gentium, cum hunc hiſtoriæ patrem ipſemet teſtem vocet. Quæ autem de maltha lignis γραφικοῖς impoſita ex Cratino, & Ariſtophane Pollux ipſe profert teſtimonia, quoniam ambæ illæ comœdiæ ivere peſſum, nihili ducenda ſunt, cum ipſe ὀνομαστικογράφος ſit, non auctor; & quin horum comicorum ſententiam ſit aſſecutus, probe dubitandum.

xv. Verum ad Herodoti locum redeundum, cujus verborum ſententiam ſemel Gellium imitatum video, bis vero Juſtinum, ſive Trogum, quæ pro re nata apponenda reor, quibuſdam enim indigent animadverſionibus: Gell. lib. 17. cap. 9. *Legebamus id quoque in vetere hiſtoria rerum Punicarum virum indidem quempiam illuſtrem (ſive ille Haſdrubal, ſive quis alius eſt, non retineo) epiſtolam ſcriptam ſuper rebus arcanis hoc modo abſcondiſſe: pugillaria nova non dum etiam cera illita accepiſſe: litteras in lignum incidiſſe: poſtea tabulas (uti ſolitum eſt) cera colliviſſe, eaſque tabulas tanquam non ſcriptas, cui futurum id prædixerat, miſiſſe. Eum deinde ceram deraſiſſe, litteraſque incolumes ligno inciſas legiſſe.* Nunquam mirari deſinam Trotzium hunc Gellii locum Livio tribuere recitantem decadem 1. vide ejus adnot. in Herm. Hugonem de pr. ſcrib. orig. pag. 82. cui ſæpe etiam iratus ſum, quod facilem, & mendacem in laudandis Scriptorum locis deprehendi. Vides in his verbis κείμενον Herodoti Latine converſum; quare res dubii plena eſt, an Demarati inventum in Haſdrubalem Gellius transfuderit obliviοſus: & mos tabellas illinendi apud barbaros Perſas adhuc erit, quarum gentium ſcripturæ modus mea non intereſt: τὰ παρεντιθέμενα (*uti ſolitum eſt*) ne credas Gellio apponenti; etenim ipſe, quippe Romanus, populis omnibus communem eſse in cera ſcriptionis morem exputabat, quem Hebræos, Græcoſque omnino ignoraſſe enixe jam oſtenſum eſt. Ceterum ſi etiam a Pœnis excogitata ſit tabella id genus cerata, nihil intercedo, cum ſermo tantum ſit de Hebræa, & Græcanica gente, neque nos barbarorum exempla moremque curamus. Hic advertas, quæ Gellius de Haſdrubale narrat, Juſtinum lib.21. cap. 6. in fin. de Hamilcare dicere: *Igitur Hamilcar, per Parmenionem aditu regis* (Alexandri M.) *obtento, profugiſſe ſe ad regem expulſum patria fingit, militemque ſe expeditionis offert. Atque ita conſiliis ejus exploratis, in tabellis ligneis deſuper cera vacua inducta civibus ſuis omnibus perſcribebat.*

Addam hoc Demarati tabellarum facinus ex Juſtino, ſed non omnino fido interprete lib.2.cap.10.ex Herodoto etiam exſcriptum, & mendum, quod

tot

tot doctissimos viros torsit, abstergam: *Igitur Xerses bellum a patre coeptum adversus Graeciam per quinquennium instruxit. Quod ubi primum didicit Demaratus rex Lacedæmoniorum, qui apud Xerjem exsulabat, amicior patriæ post fugam, quam regi post beneficia, ne inopinato bello opprimeretur, omnia in tabellis ligneis magistratibus perscribit, easdemque* (al. *eademque*) *cera superinducta delet, ne aut scriptura sine tegmine indicium daret, aut recens cera dolum proderet. Fido deinde servo perferendas tradit jusso magistratibus Spartanorum tradere. Quibus prolatis Lacedæmona, quæstioni res diu fuit, quod neque scriptum aliquid viderent, nec frustra missas suspicarentur; tantoque rem majorem, quanto sit occultior, putabant. Hærentibus in conjectura viris, soror regis Leonidæ consilium scribentis invenit: erasa igitur cera, belli consilia deteguntur.* Ex Justino etiam novimus Lacedæmonios ad tabellarum istiusmodi novitatem animo diu hæsisse, qui si in cera scribendi in Peloponneso mos viguisset, sane non satis diu ea de re consuluissent. Itaque hæ Demarati tabellæ firmant melius ac validius, quod multis mecum conjuratissimis testibus intenderam, scil. ceram γραφικὴν gentem omnem Græcanicam prorsus ignorasse. Hic monitum te volo Gorgonem, quam Justinus sororem fingit Leonidæ, apud Herodotum audire uxorem; fides porro Justino, sive Trogo desideranda.

Præterea luce indigent quædam ex his Justini verbis, isthæc præsertim, *Eadem* (scil. verba, quæ in tabellis inciderat) *cera superinducta DELET, ne aut scriptura sine tegmine indicium daret, aut recens cera dolum proderet,* tanta commentariorum mole onerata a doctissimis viris aggestorum, ut eos etiam legere ipse animum despondérim, vide adnotat. varior. Et sane gnarissimum quemque turbat ῥῆμα illud *delet*, neque enim in tabulis incisi characteres ab infusa cera delentur; quare adeo locum hunc sollicitarunt ac torserunt, ut de suo interpretes vel binas, vel ternas voces infarserint, quo sententiam fulcirent. Quidam mutarunt in *delevit*, dummodo fruticet, ajunt, a *delino*, non autem a *deleo*, in eaque medela sibi plaudunt; norant enim ceram, scalptis in ligno litteris si infundatur, non delere quidem, sed eas occulere dumtaxat: tamen posthabuerunt quatuor ante verbis inesse *perscribit*, non *perscripsit*, ut tempora in utroque verbo sint σύμφωνα. Itaque mihi videntur iidem interpretes πολυμαθέστατοι, vel multiplex verbum infarciendo, vel licentius immutando, Trogi sententiam tenebricosiorem reddidisse, præsertim cum quæsitissimis, ac æternis adnotationibus illam ægre aucupari adnisi sint. Verum, si quid sapio, minima elementorum mutatione mens Trogi statim emicat, si *delet* refingas in *celat*; celare autem & tegere incisos characteres ceræ proprium est: neque de hac nativa medela dubites, cum mox sequantur voces, quæ idipsum recinunt, scil. *ne aut scriptura sine tegmine indicium daret;* vide quam apposite sibi respondeant *celare* & *tegere*. Optassem, ut id tot docti viri advertissent, sane tantum olei in his Justini verbis minime perdidissent,

quod

quod factu pronum erat & ἄπιςον. Ne legas rogo, quæ adnotavit Trotzius in Herm. Hugonem pag. 156. in isthæc Justini verba, sunt etenim eadem, quæ alii in hunc scriptorem alleverant, nihilque de suo promit; imo inertiæ atque oblivionis arcessendus, qui Gellium, & Trogum hic laudat, Herodotum vero ejus scriptionis artificii plenæ testem antiquiorem ac honestiorem posthabuit.

XVI. Ut autem apposite concludam, certum est, etiamsi verum dicas hoc Demarati, vel Hamilcaris, vel Hasdrubalis (mira sane hominum varietas!) insuetum rarumque facinus ceratæ tabellæ apud Persas, vel etiam apud Pœnos exoticas gentes, minime curandum; cum nostra intersit scribendi mos Græcorum, & Hebræorum, quem certe atramentarium fuisse ad satietatem dedimus, & Græcis tam insolens visum est hoc in cera scribendi genus, ut monstrosum quid, teste Herodoto, crediderint. Porro ipsa Græcorum gens, si eis opus fuisset litteras dolo & arte plenas scribere, atramento etiam utebantur, eorumque inventum elegans erat, non astu barbaro excogitatum, per scytalam scilicet, quem clandestinum scribendi modum, ut Nepotem taceam, Gellius lib. 17. cap. 9. prolixe recitat, quem locum invisere te jubeo, rem enim perleges mira sollertia, & Græca indole dignam. Præterea si plures dolosas scribendi artes Græcorum lectitare ames, consule Æneam in comment. poliorcet. in fine to. 2. Polyb. cap. 31. atque doctas Casauboni adnotationes a pag. 1771. usque ad 1790. ubi vicenas artificii plenas scribendi species, quibus usi sunt duces, enumerat, illas autem multiplices hic adsuere pertæsum est: interea fraudes illas scriptorias per atramentum pluries factas advertes, & elegantissima etiam hujus nigri liquoris genera doceris, scilicet μέλαν κατάκολλον, & μέλαν βέλτιςον· semel vero meminit ceratæ scriptionis, quam reputo eandem esse, qua usus est Demaratus; nam ad eam proxime accedit, ac γενικῶς loquitur, nullique peculiari duci tribuit Æneas: Ἤδη δέ τις ἐν δέλτῳ ἐν ξύλῳ γράψας, κηρὸν ἐπέθηκε, καὶ ἄλλα εἰς τὸν κηρὸν ἐνέγραψεν· εἶτα ὅταν ἔλθῃ, παρ' ὃν δεῖ, ἐκκνήσας τὸν κηρὸν, καὶ ἀναγνοὺς, γράψας πάλιν, ὡσαύτως ἀπέςειλε. Denique non obliviscendus Livii locus, ubi quid umbratile de id genus γραφικοῖς dolis reperire est to. 4. lib. 34. cap. 61. pag. 885. edit. Drakenborchii: *Aristonem quendam Tyrium* (Annibal) *nactus Ephesi, Carthaginem cum mandatis mittit, edit nomina eorum, quibus conventis opus esset, instruit etiam secretis notis, per quas haud dubie agnoscerent sua mandata esse*, &c. vide hic Drakenborchii adnotationes.

XVII. Quo autem ultimum momentum addam, & firmem Persas, non vero Græcanicam gentem, tabellis in scribendo abusos, præsto mihi fuit insperato Ælianus var. hist. lib. 14. cap. 12. qui utinam nomen regis docuisset: Ὅτι ὁ Περσῶν βασιλεὺς ὁδοιπορῶν, ἵνα μὴ ἀλύῃ, φιλύριον εἶχε, καὶ μαχαίριον, ἵνα ξέῃ τοῦτο· καὶ τοῦτο εἰργάζοντο αἱ βασιλέως χεῖρες· πάντως γὰρ οὐκ εἶχεν οὐ βιβλίον, οὐ διάνοιαν, ἵν' ἢ σπουδαῖόν τι καὶ σεμνὸν ἀναγινώσκῃ, ἢ γενναῖόν τι καὶ λόγου ἄξιον βουλεύεται (corrige, ἢ εἰ γενναῖον τι καὶ λόγου ἄξιον

ἄξιον βουλεύηται, γράφῃ), quæ ita verſa ſunt in eleganti edit. Abr. Gronov. 1731. *Perſarum rex iter faciens, ne tædium ei obreperet, tabellam tenebat, &, quo id raderet, cultellum; atque hoc faciebant regis manus: prorſus enim neque libellum habebat, neque meditationem, ut vel ſerium quid, aut grave legeret, vel egregium aliquid & memorabile cogitaret:* vides igitur Perſas tabellas raſiſſe, quo ſcriberent, Græcis autem id moris fuiſſe nullibi reperies. Quo pacto, & quibus inſtrumentis gentes barbaricæ ſcriptitarint, iterum edico minime curandum.

Miror ſane, cum tot eruditiſſimi viri, quos inter Jac. Perizonius, Ælianum æternis adnotationibus mactarint, huic κειμένῳ affectiſſimo nullam medelam feciſſe: & quiſque novit verba Latialia, *Prorſus enim*, & quæ ſequuntur, ineptam ſententiam præſeferre, & vocem *meditationem* ſatis eſſe hic infrunitam & obtundentem. Quin Græca ipſa, cum verbo deſtituantur, γνησίως convertere fruſtra adlaboratum eſt: quare ſi poſt τὸ βουλεύηται adjicias γράφῃ, *ſcriberet*, extrema belle cum primis reſpondere advertes: dummodo διάνοιαν non *meditationem* dicas, ſed *memoriam*, ſcilicet *pugillarem* illum, ſive *libellum*, quem ſollemne erat ſecum comportare veteres, in quo extemporale quid exararent: itaque reſtitue ſecundum κόμμα: *Prorſus enim neque librum habebat, neque memoriam, ut vel grave quid & ſerium legeret: vel egregium aliquid & memorabile cogitaret, ſcriberet*: nunc ſiquidem totius περιόδου partes ſibi apprime conſpirant, *librum* ſcilicet, & *legeret:* & præterea *memoriam*, ſive *pugillarem*, & *ſcriberet*: & Græce, βιβλίον & ἀναγνῶναι, atque etiam διάνοιαν & γράφῃ, quæ extrema vox vel temporis vetuſtate a membranis evanuit, vel exſcribentium noxa prætermiſſa eſt; quam ſane, niſi ſi reponas, nihilo inconſtantius eſſet Æliani ſententia.

Neque credas me temere verbum γράφῃ inſuiſſe, cum opportunus mihi ſe præſtitit, quo id firmem, Herodianus lib. 1. init. cap. 16. fere eadem de Commodo, quæ Ælianus de rege Perſarum, illinens: Ὁ δὲ Κόμμοδος.... λαβὼν γραμματεῖον τούτων δὴ τῶν ἐκ φιλύρας εἰς λεπτότητα ἠσκημένων ἐπαλλήλῳ τε ἀνακλάσει ἀμφοτέρωθεν ἐπτυγμένων ΓΡΑΦΕΙ, οὕστινας χρὴ τῆς νυκτὸς φονευθῆναι, quæ converſa accipe ex Politiano: *Commodus.... ſumpto in manus libello, quales de philyra tenuiſſimi, atque in utramque partem replicabiles fiunt, CONSCRIBIT in eo, quoſcunque illa nocte interficere deſtinaverat*. Ex quibus verbis nemo neget vocem φιλύριον Æliani prorſus otioſam eſſe & importunam, niſi ſubſequatur τὸ γράφῃ, uti factum vides ab Herodiano: γράφει γραμματεῖον ἐκ φιλύρας· quod pronum eſt, & multis non indigebant interpretes, quo hunc locum mutilum atque hiantem in priſtinum integritatem reſtituerent.

XVIII. Quod autem vocabulum διάνοια valeat *libellus*, ſive *pugillaris*, ne hæreas, id enim a Latinis haurio, qui eam ſcribendi extemporalem rationem *memoriam* vocitare conſuevere: Sueton. in Octav. cap. 79. de hujus principis ſtatura ait: *Quam tamen Julius Marathus libertus etiam*

in

in memoria (al. *a memoria*) *ejus quinque pedum & dodrantis fuisse tradit*: ubi doctiores interpretes *τὸ in memoria* pro *pugillari* accipiunt. Adde lib. *6*. Cod. Theod. l. 17. De Prox. & Comit. ubi quinam sint *proximi a memoria* doceris, vide interpp. Reperi etiam saxum apud Reinesium, quod ad illustrandam hanc leg. nullusdum adscripsit: M. AVRELIO AVG. LIB. PROXIMO A MEMORIA, &c. ac legas, quæ allevit ipse Reinesius in clas. IX. *60*. Consule etiam luculentiorem silicem ejusdem in clas. VI. 13. qui in hac urbe Neap. servabatur: AVRELIO SYMPHORO AVG. LIB. OFFICIALI VETERI A MEMORIA ET DIPLOMATIBVS, &c. nec non quæ inibi adnotata sunt. Addas Lampridium in Alexand. Sever. cap. 31. *Post meridianas horas subscriptioni, & lectioni epistolarum semper dedit operam, ita ut ab epistolis, & libellis, & a memoria semper assisterent: nonnunquam etiam, si stare per valetudinem non posset, sederent, relegentibus cuncta librariis, & iis, qui scrinium gerebant*. Piget autem me hic assuere quæsitissimum & ingentem Casauboni, & Salmasii in Vopiscum in Caro commentarium pag. 784. &c. qui lucem afferunt his verbis: *Junius Calpurnius ad memoriam dictabat, talem ad præfectum urbis super morte Cari epistolam dedit inter cetera*, cum Græca, potius quærenda sunt, & quæ ab aliis prætermissa. Porro Græci Scriptores, qui erant *a memoria*, appellant ἀντιγραφεῖς τῆς μνήμης, quod me docuit Casaubonus in Vopisc. pag. 785. & ab Herodiano τῆς μνήμης προεστῶτες lib. 4. cap. 8. dicuntur: Ἦν αὐτῷ τις τῶν ἀπελευθέρων φίλτατος Φῆστος μὲν ὄνομα, τῆς δὲ βασιλείου μνήμης προεστώς, quem locum apposite vertit Politianus, *libertus a memoria*.

Quæ cum ita sint, ad Ælianum redeo, cujus verba, οὐκ εἶχεν οὐ βιβλίον, οὐ διάνοιαν, valent juxta ac οὐ βιβλίον, οὐ μνήμην, *non libellum, neque memoriam*, idest *pugillarem*, cum τὸ *meditationem*, uti versum est, nullius frugis dicas. Quod autem διάνοια & μνήμη sint ἰσοδύναμα teneo a glossis, quæ ἐπίνοια, cum idem sit ac διάνοια, interpretantur *commentum* vid. adnot. in Polluc. pag. *262*. tom. 1. quod apposuere pro *commentario*, sive *re scripta*, Cicerone de cl. Orat. ajente *commenta & scripta*. Et nunc sane mens Æliani bene constat asserentis regem illum Persarum non habuisse neque βιβλίον, quod legeret, neque διάνοιαν, i. e. *pugillarem*, sive *memorialem libellum*, uti appellat Sueton. in Cæs. c. *56*. in quo aliquid se dignum γράφῃ. Sed me pœnitet tandem diu ceris Demarati, & Persarum adhæsisse.

XIX. Nihil vero me magis turbavit, ita ut fere animi mentem despondeverim, quam plures Aristophanis loci caliginis pleni, a quibus veluti certo evincitur Græcos aliquando in scriptura cera abusos fuisse; & pro cera hujus Comici auctoritate nuperi interpretes, & scholiastæ veteres conjurant. Verum ipse, excussa re curis melioribus, reperisse mihi videor omnes hariolationibus indulsisse, & Græca Aristophanis miserum in modum sollicitasse. In Vespis v. 104.

 Εὐθὺς

Εὐθὺς δ' ἀπὸ δορπιστοῦ κέκραγεν ἐμβάδας,
Κἄπειτ' ἐκεῖσ' ἐλθὼν, προκαθεύδει πρῲ πάνυ,
Ὥσπερ λεπὰς προσεχόμενος τῷ κίονι.
Ὑπὸ δυσκολίας δ' ἅπασι τιμῶν τὴν μακρὰν,
Ὥσπερ μέλιττ', ἢ βομβυλιὸς εἰσέρχεται
Ὑπὸ τοῖς ὄνυξι κηρὸν ὑποπεπλασμένος.
Ψήφων δὲ δείσας μὴ δεηθείη ποτὲ,
Ἵν' ἔχῃ δικάζειν, αἰγιαλὸν ἔνδον τρέφει.
Τοιαῦτ' ἀλύει, νουθετούμενος δ' ἀεὶ,
Μᾶλλον δικάζει. Τοῦτον οὖν φυλάττομεν
Μοχλοῖσιν ἐγκλείσαντες, ὡς ἂν μὴ 'ξίῃ. κ. τ. λ. quæ ita verſa legas:
Cœnatus alta voce poſcit baxeas,
Illucque pergit, atque eum nondum expetit
Multum antè mane: dormit, & pilæ hæſitat
Ut concha petræ: damnat omnes linea
Longa ſeverus: intrat ut tenax apis,
Penituſque cera ſublitos ungues refert.
Neve ad ferendas calculus ſententias
Deſit, dat intus operam alundo littori.
His gaudet ille: ſi admones, impenſius
Judicia celebrat. Itaque cuſtodimus hunc,
Seriſque vinctum claudimus, ne huc exeat. &c.

Habes jam ex verſione ſenem Philocleonem perdito judicandi furore, & damnandi omnes pœna capitis ferre uti apem digitos & ungues cera oblitos: hinc certo concludunt Ariſtophanis ævo Græcos etiam in ceratis tabellis ſcriptitaſſe. Idipſum hic ſcholiaſtæ obganniunt: *τοὺς δικαστὰς ἐν πινακίῳ, ἤτοι ἐπὶ σανίδος κηρῷ ἀληλιμμένης .... ἕλκειν μακρὴν γραμμήν*. Verum adeo vocabulum cera oculos interpretum veterum, & recentium inſecit, ut non viderint Comicum eam non tribuiſſe digitis fatui Philocleonis, ſed *μελίττῃ*, & *βομβυλιῷ*, quos ſcimus *κηρὸν ὄνυξι ὑποπλάττειν*. Quare ut probe noveris Ariſtophanis mentem, in animum revoces hujus comœdiæ argumentum, ſcilicet: Philocleon ſenex actus furiis exercendi judicia forenſia celebrabat *δικαστήρια*: Bdelycleon filius morbum hunc ægre ferens, variis artibus & monitis ſenem patrem ad ſaniorem mentem revocare conatur; ſene ab incepto minime deſiſtente, ut paterno amori judiciorum fucum faceret, domi judicare ei indulget, dum unis domeſticis jus diceret, &c. In his Comici verſibus, quos exſcripſimus, inducitur Philocleon bene mane forenſem operam exercendi ardore furens; columnæ adnixus indormit: mox damnandi omnes capite deſiderio incenſus *εἰσέρχεται*, *procedit* ſedulus, atque officii ſui diligentiſſimus, veluti apis, aut *βομβυλιός*, qui urgent ſumma cura pedibus ceræ opus. Vides igitur Comicum, ut argutam atque inſanam ſenis ſedulitatem derideat, apium labori ceram cupidiſſime fabricantium illum opportune comparare.

Ὥσπερ

Ὥσπερ μέλιττ', ἢ βομβυλιός, κ. τ. λ.

Comparare autem cum apibus ardens hominum factitandi aliquid desiderium, adeo trita res est, ut ad nauseam peræque legamus, atque audiamus. Neque mihi objectes apes ὄνυχας, *ungues*, non habere, cum præsto mihi sit Plinius rerum naturalium promus condus, qui lib. XI. c. 10. *Quæ flores*, inquit, *comportant*, *prioribus pedibus femina onerant*, *propter id natura scabra*, *priores pedes rostro*; itaque adeo adunci earum ungues sunt, ut rostro potius eos exæquet. Illud ὑποπεπλασμένος· ne active reddere hæreas, scil. *fabricans*, non vero παθητικῶς *oblitus*; nam pueri sciunt id genus voces Græcas utroque modo ad arbitrium sæpe usurpari: rem fulciam exemplo non aliunde, quam ex hac ipsa comœdia petito ver. 394. φωνή μέ τις ἐγκεκύκλωται· & vide D'Orvillium in Charitonem pag. 660.

Hoc nostrum interpretamentum ratum certumque reddunt, quæ sequuntur, Comico adherente, senem reos damnare marinis calculis, quorum numerum immanem domum convectandum curaverat, ita ut littus appareret domus: hinc legis, αἰγιαλὸν ἔνδον τρέφει, verte, *littus domi custodit*; non autem *nutrit*, ut omnes male, cum τρέφω sit *nutrio*, & *custodio*; quare id genus calculis, non ceratis tabellis Philocleon utebatur. Et paullo superne idem dixerat, adeo adsuevisse senem digitis τὰς ψήφους prehendere, ut vix experrectus ternos primos digitos contraheret ac stringeret veluti calculos judiciales capturus ad eorum instar, qui thus acerræ imponunt, vers. 94.

Ὑπὸ τοῦ δὲ τὴν ψῆφόν γ' ἔχειν εἰωθέναι,
Τοὺς τρεῖς ξυνέχων τῶν δακτύλων, ἀνίσταται
Ὥσπερ λιβανωτὸν ἐπιτιθεὶς νουμηνίᾳ.

Præterea vide versum 981. ubi senex canem, qui caseum abligurierat, calculo etiam morti addicit; atque vers. 162. postulat ensem, vel thecam ligneam damnatoriam, in qua inerant ipsi calculi:

Πῶς ἄν σ' ἀποκτείναιμι; πῶς; δότε ξίφος
Ὅπως τάχιστ', ἢ πινάκιον τιμητικόν.

De his duobus versiculis vide, quæ lepide & docte adnotavit D'Orvillius in Charitonem pag. 681. contra Dawesium restituentem suavissime extrema verba in πινάκιον τὸ τιμητικόν.

Ceterum licet omnis hæc comœdia ubique ostentet senem judicia exercentem, nunquam tamen ceræ mentio est, in qua si Græci judices quid scripsissent, sæpius eam Comicum iterare oportuisset. Demum quis in animum inducat, ut credat Græcos judices elegantissimos unguibus cerata tigilla, quo homines vel absolverent, vel damnarent, proscidisse? Quod si ita res se habuisset pleni essent ejus moris tot oratorum Græcorum libri, in quibus ceræ neque vola, neque vestigium, quamquam in iis sexcentorum judiciorum species legas, quæ omnia solis ψήφοις peracta novimus. Satis mihi sit ex bene multis Demosthenis locis unicus hic aptissimus orat. contra Eubulidem circ. init. pag. 537. Οἱ δὲ λαμβάνοντες δύο καὶ τρεῖς ψήφους, ἕκαστος παρὰ

τούτων ἐνέβαλλον εἰς τὸν καδίσκον· σημεῖον δὲ οἱ μὲν γὰρ ψηφιτάμενοι οὐ πλείους, ἢ ἑξήκοντα, κ. τ. λ. Et rogandus es, ut omnem tragœdiam Æſchyli *Eumenides* inſcriptam evolvas, quæ tota quanta eſt circa Oreſtis matricidæ judicium verſatur, neque quid ceræ inviſes, neque quid ſcripturæ, ſed negotium hoc omne judiciale ſolis ψήφοις peragitur atque abſolvitur.

XX. Alter Ariſtophanis locus peræque caliginoſus in eodem dramate viſitur verſ. 843. & ſeqq. ubi canis, qui caſeum devoraverat, judicium inſtituitur apud ſenem Philocleonem: atque inter cetera hæc habes:

ΦΙ. Ἀλλ' εἴσαγ' ἀνύσας· ὡς ἐγὼ τιμᾶν βλέπω.
ΒΔ. Φέρε νῦν, ἐνέγκω τὰς σανίδας, καὶ τὰς γραφάς.
ΦΙ. Οἴ μοι διατρίψεις, κἀπολεῖς τετριψημερῶν·
Ἐγὼ δ' ἀλοκίζειν ἐδεόμην τὸ χωρίον.
Ἰδοὺ κάλει νῦν, κ. τ. λ.

Quæ ita vertit Florens Chriſtianus ſecutus ſcholiaſtæ mentem,

PHI. *Verum fer intro, bonore dignum cenſeo.*
BDE. *En nunc tabellas, & tablina deſero.*
PHI. *Vah obteris me, & enicas, tempus terens:*
Mihi ſat fuiſſet ungue ſulcos ducere.
Jam nunc voca in jus, &c.

Tenes igitur iterato ſcriptionem ceream unguibus factam, quod Comicus prorſus non dicit, ſed primum σφάλμα traxit hoc alterum inficetius: quare κατὰ λέξιν ita reſtitue ejus verba:

PHI. *Verum introduc celerans: ego enim ad judicium intendo.*
BDE. *Age, nunc fero tablina, & codices.*
PHI. *Hei mihi obteres, & perdes me toto conſumens die:*
Ego autem arare vellem campum:
Jam age voca in jus, &c.

Igitur ſenex apparat ſe, ut judicet: filius affert ſtatim σανίδας, (quæ vox cum obſcura ſatis ſit, haud ſcio an Latine *tablinis* reſpondeat,) & codices: pater fingit tanquam judex emeritus, licet judicandi ardentiſſimus, ſe ejus muneris jam pertæſum, ſeque optare ait potius aratoris officio fungi, quam judicis: atque veluti invitus judicio tandem adſidet, jubetque acciri reos, &c. Hæc porro Ariſtophanis mens eſt, ejuſque verborum ſententia; *ungues* hic, & *ceras* non vides: & uſque mirari non deſinam tot doctiſſimos interpretes tam longe aberraſſe ab his, quæ lepide cogitarat Comicus, tamque male Græca omnia vertiſſe: veluti ὡς ἐγὼ τιμᾶν βλέπω, *honore dignum cenſeo*, quæ nihili ſunt; cum pueri ſecundæ claſſis norint τιμᾶν ſæpe denotare *pœnas irrogare:* eadem dicas de voce τετριψημερῶν. Quis ferat bina verba ἀλοκίζειν χωρίον transfuſa Latine, *ſulcos ducere in tabella*, cum χωρίον ſit *ager* & *rus?* obolucrat difficultatem interpres Flor. Chriſtianus, quare in verſione veluti anguem vocem χωρίον aufugit, ut taceam reliqua id genus παροράματα. Habes igitur bina Ariſtophanis loca γνησίως reſtituta, ratumque teneas Græcos nunquam in ſcriptitando ceram adhibuiſſe, ac demireris

reris multiplicem interpretum oscitantiam: firmamus etiam atque etiam parum fidei inesse Latialibus Græcorum Auctorum versionibus.

XXI. Tertius Comici locus est in *Θεσμοφοριαζούσαις* v. 775. ubi vel oculatissimus decipi passus est Græcos in lignis stilo scripsisse: verum, ut hic brevis sim, scias ex his Aristophanis versibus prorsus oppositum ceratæ scriptioni te doceri, quod statim noveris, si causam legas, cur Mnesilochus in lignum quædam verba inciderit. Inducitur siquidem Mnesilochus in carceris molestias conjectus, & queribundus, nihil se habere, quo Euripidi amico litteras scriberet, ut sibi opem ferret, ne ipsas quidem πλάτας, *palmulas*, quas olim Palamedes characteribus scalptas in mare projecit, quarum una ad patrem Naplium forte directa est: ligneas statuas Mnesilochus ferro scripsit, exemploque Palamedis eas hortatur, ut per quamcunque viam celerrime abeant: longiusculos Comici versus apponam, quo rem cito advertas:

MN..... Φέρε δή, τίν' οὖν ἄγγελον
Πέμψαιμ' ἐπ' αὐτόν· οἶδ' ἐγὼ καὶ δὴ πόρον
Ἐκ τοῦ Παλαμήδους, ὡς ἐκεῖνος, τὰς πλάτας
Ῥίψω γράφων· ἀλλ' οὐ πάρεισιν αἱ πλάται·
Πόθεν οὖν γένοιντ' ἄν μοι πλάται; πόθεν;
Τί δ' ἂν εἰ τάδε τ' ἀγάλματ' ἀντὶ τῶν πλατῶν
Γράφων διαῤῥίπτοιμι; βέλτιον πολύ·
Ξύλον γέ τοι καὶ ταῦτα, κἀκεῖν' ἦν ξύλα.
Ὦ χεῖρες ἐμαί,
Ἐγχειρεῖν ἔργῳ ποριμῳ,
Ἄγε δὴ πινάκων ξεστῶν, δέλτοι,
Δέξασθε σμιλῆς ὁλκούς,
Κήρυκας ἐμῶν μόχθων· οἴμοι
Τουτὶ τὸ ῥῶ μοχθηρόν.
Χώρει, χώρει· ὁποίαν αὔλακα
Βάσκετ', ἐπείγετε πάσας καθ' ὁδοὺς
Κείνᾳ, ταῦτα ταχέως χρή.

Quos accipias, quoad fert Latina fides:

MN..... Age quemnam igitur nuncium
Mitterem ad ipsum (Euripidem,) novi ego & viam
Palamedis exemplo, ut ille, remos
Mittam inscribens; sed non adsunt mihi remi:
Unde igitur sint mihi remi? unde?
Quid vero si has statuas pro remis
Scribens transmittam? multo melius foret:
Lignum enim & hæ, & illi erant ligna.
O manus meæ,
Aggredi oportet prompte.
Age ex tabulis levigatis, epistola,

Exci-

Excipe cultri tractus,
Nuncios meorum dolorum: hei mihi
Littera rho informis.
Vade, vade; per qualemcunque vicum
Incede, festina per omnem viam
Hac, & illac: celeritate opus est.

Tutemet igitur luculenter advertis esse in Comico id genus ligneæ scripturæ quid insolens, & inauditum Græcis, & ingenti necessitate urente, adhibitum, tanquam *artificium salutis expediendæ*, μηχανὴν σωτηρίας, ut ait ipse Aristoph. v. 772. Nemo ergo unus hinc colliget Græcis in tabulis lignisque morem fuisse scriptitandi: & quotquot ἀρχαιολόγυς, sunt autem plerique omnes, hoc exemplo ad id probandum abusos lego, fatendum sane hos Comici versus subsultim lectitasse. Et magis miror Pollucem ad hos versus lib. 10. cap. 14. frag. 58. provocare pro veterum scribendi materie.

XXII. Rursus hujus lepidissimi poetæ auctoritas me frangit, etenim si ligni γραφικῦ vocabulum nunc ab eo deterserim, ceram, quam in eodem Comico in Nubib. act. 2. sc. 1. quosdam se invenisse inclamant, haud scio an eradere satis sim. Et quidem initio in hac etiam fide ipsemet fueram, tandem illuxit quid candidum, & nihil prorsus obscurum, aut cereum inibi deprehendi, solent enim id mali ceræ facessere; quare cavendum cum Martiali lib. XIV. cap. V. *Languida ne tristes obscurent lumina ceræ:* Strepsiades senex rusticus, & obæratissimus stolide lætatur coram Socrate se modum reperisse, ne sibi unquam impingatur dica; cum etenim, inquit, γραμματεὺς actionem in me scribat, ipse vitrum ardenti soli opponam, litterasque ἐκτήξαιμι, *liquefaciam*. Si autem res agenda sit Lexicorum patrocinio, causa ipse sanequam caderem, cum omnes lexicographi satis exemplorum aggestent pro sola *liquandi* vi & notione in verbo τήκω· si senex, dicat aliquis, radiis solis per vitrum refractis spondeat se scripturam dicæ suæ liquefacturum, quin in cera fuerit haud dubitandum est, solideque apud Græcos mos ceratarum tabellarum firmatur. Verum paucis me expediam; etenim præterquamquod Aristophanes neque tabellas, neque ceram inibi meminit, reperi ego τὸ τήκειν etiam ipsam *exurendi* significationem intime complecti, non equidem in Scriptoribus perdiu a Comico remotis, sed in Euripidis συμβιῶντος Cyclope v. 458. ubi ita loquitur Ulysses hujus monstri oculum adurere aggrediens, Ἀκρήμονα ἐλαίας εἰς μέσην βχλὼν Κύκλωπος ὄψιν ὄμματ' ἐκτήξω πυρί, *ramum oleæ in mediam Cyclopis frontem intrudens oculum aduram igne*. Igitur etiam Aristophanem eadem voce usum, deque ustione loquentem hanc virtutem, non autem liquandi in voce ἐκτήξαιμι expressisse quis neget? Et sane chartis vel papyris dicam Græci scribæ illinebant, quæ facillime ustionem concipere possunt inflammanti vitro obnoxiæ. Optarem autem, ut huic verbo in lexicis ea notio apponeretur. Itaque nemo unus

nus posthac Aristophanis haud bene percepti fide nixus, vel obliviosis scholiastis & interpretibus opinatoribus indulgens Græcos scribas tabulas cera oblitas habuisse sibi atque aliis persuasurus sit.

XXIII. Præterea quo Græcorum existimationi consulam, qui nunquam in scriptione se ceræ immiscuere, ad delendam ceram, sive malham ab Demosthene aggredior, cujus verba omnium mihi difficillima visa sunt, quæque ceris fortiter quis adhærescens objicere posset orat. 2. adv. Stephanum, ubi quasdam hujus Stephani tabellas τῇ μάλθῃ illitas meminit. Fateor verba Demosthenis initio non parum mihi negotii creavisse, & serius, quam par fuit, animadvertisse tum maximum Oratorem contra ceras perorasse, tum Græce doctissimum Wolfium illius sententiam minime assecutum: non te pigeat paullo prolixiora ejusdem verba percurrere: Ἔτι τοίνυν κἂν ἀπὸ τοῦ γραμματείου γνοίη τις, ἐν ᾧ ἡ μαρτυρία γέγραπται, ὅτι τὰ ψευδῆ μεμαρτύρηκε· λελευκωμένον τε γάρ ἐστι, καὶ οἴκοθεν κατεσκευασμένον· καί τοι τοὺς μὲν τὰ πεπραγμένα μαρτυροῦντας προσήκει οἴκοθεν τὰς μαρτυρίας κατεσκευασμένας μαρτυρεῖν, τοὺς δὲ τὰς προκλήσεις μαρτυροῦντας τοὺς ἀπὸ ταὐτομάτου προστάντας, καὶ ἐν μάλθῃ γεγραμμένους τὴν μαρτυρίαν, ἵνα εἴ τι προσγράψαι, ἢ ἀπαλεῖψαι βουληθῇ, ῥᾴδιον ᾖ. Οὐκοῦν κατὰ μὲν ταῦτα πάντα ἐξελέγχεται τὰ ψευδῆ μεμαρτυρηκώς, καὶ παρὰ τὸν νόμον. Quæ ita transfudit in Romanum Wolfius: *Jam & e tabulis intelligi potest, in quibus scriptum est testimonium, eum hæc falso esse testificatum: nam & candidatæ sunt, & domi concinnatæ: convenit autem iis, qui res factas testificantur, confecta testimonia domo efferre; eos vero, qui de provocationibus testificantur, cum fortuito astiterunt, ceratis inscribere testimonium, ut si quid adscribere, vel delere voluerint, facile possint. Proinde hæc omnia ostendunt, eum falsa esse testificatum, & contra legem.* Vides jam meridiana luce clarius in Wolfiana versione Demosthenem penitus opposita fateri, Stephanum scil. falsum esse testem, eo quod domi testimonium scripserat, mox Orator adstruit, quod negarat, idest, convenire, ut illud domi scriberet: idipsum dicas de sententia, quam idem Orator profert de ceratis tabellis, quas eodem tempore repellere videtur, eodemque necessarias clamat. Quis autem in animum inducat, ut credat Oratorem summum usque eo ἀλόγως locutum?

Miror sane Wolfium, qui de Demosthenis locis longius tenebricosis egregie meruit, hunc paullo dormitantius vertisse. Quare ut te non satis diu teneam, Demosthenes judices non solum hic alloquitur, sed ut Stephani improbitatem clarius aperiat, eos interrogat, num liceat domi, seu clanculum libellum testimonii conscribere? atque an lubeat in maltha exarare, in qua facile quidvis exares, & inducas? cum autem utroque pacto testatus sit Stephanus, falsum igitur protulit testimonium, & contra legem: atque ita pura putaque se prodet mens Oratoris maximi, nihil sibi adversantis, sed vim quandam verbis suis addentis. Quare si στιγμήν, sive signum interrogationis, quod non apposuere amanuenses locis suis

illi-

illinas, veram ſtatim ſententiam adſequeris.

Hinc igitur colliges apud Græcos nunquam invaluiſſe tabulas cum maltha, ſeu cera, rejectumque proinde Stephani teſtimonium in ea inciſum, qui ſolus fortaſſe primum Græcanicis judicibus tale proferre auſus eſt, hinc haud ſincerum, ſive falſum traductum vides. Quis igitur poſthac pertinaciſſimus contenderit Romanos teſtamenta, & id genus chirographa ceris mandaſſe, cum certum ſit ex hoc Demoſthenis loco eas facile poſſe corrumpi, ac ἀναλείφεσθαι, Romanamque prudentiam voluerit a Græca vinci? Quare quiſque mecum conveniat, & ceras tabulaſque, ut Latinæ majeſtati conſulat, inter τροπικὰς locutiones amandet: ut multis paullo inferne cap. VI. oſtendam.

XXIV. Neque velim credas me effugere, quod hic objici poſſet: licet in publicis Græcorum judiciis inhibitæ eſſent ceratæ tabellæ, tamen exemplo Stephani ψευδομαρτυρῶντος certo colligi id moris ſcribendi inter Græcos viguiſſe. Verum reponere poſſem ipſius Stephani commentum fuiſſe, cum apud Scriptores, qui in Græcia vixere, neque cum Romanis communicarunt, vocem κηρός, aut μάλθη in ea notione, ut ſuperne oſtenſum eſt, nunquam reperies. Et lex Solonis, quam paullo ante in ead. orat. Demoſthenes recitat, quæ jubet, quo pacto teſtimonium ferri oporteat, ſi exarare ceras apud Athenienſes in more fuiſſet, in ſcribendis teſtimoniis interdixiſſet profecto, ut hominum technis occurreret: edicitque dumtaxat, ut teſtium verba ſcripto conciperentur, quo firma, & conſtans eſſet teſtantis voluntas, neque ceram, ſeu maltham meminit, quam ſane inhibuiſſet, ſi Athenienſes cives eam in more habuiſſent, utpote corrumpi facilis, & deletitia: apponam Demoſthenis verba legem recitantis. Οἱ δέ γε νόμοι οὐ ταῦτα λέγουσι, ἀλλ' ἂν (corrige ἃ) εἰδῇ τις, καὶ οἷς ἂν παραγένηται πραττομένοις, ταῦτα μαρτυρεῖν κελεύουσιν ἐν γραμματείῳ γέγραμμένα· ἵνα μή τ' ἀφελεῖν ἐξῇ μηδέν, μήτε προσθεῖναι τοῖς γεγραμμένοις, *Leges autem non iſthæc dicunt, ſed quæ viderit quis, & quibus interfuerit, ea teſtari jubent in libello ſcripta; ut neque delere aliquid, aut adjicere iis, quæ quis ſcripſerit, liceat.* Verum quæ in hoc ſequenti §. XXV. apponam, vero propiora reor, teque probaturum, quod ſentio.

XXV. Quoniam autem alicui faſtidienti ipſe imbecillius reſpondiſſe videar, penſi mei eſt, ut ſententiam fulciam, præſertim cum facile ſit contra ceras malthamque urgere. Fateor me partim neceſſitate, partim voluptate ſatis diu Demoſthenis orationes triviſſe, atque hanc alteram contra Stephanum poſterioris ævi fœtum eſſe oboluiſſe, cum ſatis elumbis ſit, & vim & lucernam Demoſtheneam nihil oleat, in eaque omnia turbata legas, & permixta, vel eadem, quæ in prima dicta ſunt, recoquat; vel apponat quædam, quæ ſine crimine a ſummo Oratore præteriri in prima minime potuiſſent, quorum unum eſſet, Stephanum in maltha ſcripſiſſe teſtimonium contra Solonis ſcitum: atque hinc eruo Græculum Romanenſem ſophiſtam eam confinxiſſe, uti non unam Demoſtheni

ni adjudicatam legis: quare dealbatas tabellas, & ceratas ab Demosthene quin quisque expungat nullus dubito.

Verum cum id esset nodum exscindere, non vero solvere, longioribus argumentis probandum esset iis, qui summi Oratoris eloquentiæ indolem non dum norunt; quare ajo in hoc unius orationis loco cursim ceræ mentionem fieri, quæ si in more fuisset, saltem iterum illius usum in Demosthene, ceterisque bonis Græcis deprehendissem, cum ad fastidium scriptionis vocabula commeminerint, atque ex eo dumtaxat unicuique bonæ frugi viro locus sublestissimæ fidei arcessendus. Demum adde Pollucem cap. XIV. lib. X. cum de maltha scriptoria exempla dubii plena a Græcis afferat, hanc ei Demosthenis maltham latuisse; igitur post Pollucem orationem confictam facile crederem.

Interea advertendum reor, neminem tot eruditorum nostrorum temporum, qui confecere vel volumina, uti Funcius, & Trotzius, vel qui longiores commentationes, & pro cerata scriptione simul conjuravere omnes, hunc Demosthenis locum, licet oculatissimi, neque quotquot doctissimis adnotationibus Pollucem de voce *maltha* onerarunt, vidisse; cum nihil dubii sit, quin illum ad suæ sententiæ patrocinium comportassent. Miseret autem me Jo. Scapulæ, qui, cum H. Stephani thesaurum compilasset, hunc Demosthenis locum apponit orationi *pro corona*, quando H. Stephanus recte Thesauro suo illeverat Græce κατὰ Στεφάνου, Scapula puerili errore exscripsit περὶ στεφάνου, quod adnotandum, ut quanta fides habenda sit lexicis discant, qui ab iis Auctorum exempla aucupantur.

XXVI. Hæc vix commentatus eram, cum adverti cl. Salmasio in Jus Att. & Rom. pag. 823. & seq. etiam aquam hæsisse, & ad arbitrium, quo ad sententiam suam traheret, hujus orationis Demostheneæ verba permutasse: verum adeo obscura deprehendi, quæ adnotavit vir summus, ut cum etiam atque etiam lectitassem, fatendum mihi sit ea minime percepisse: quare veniam rogo adscribendi omnia, quæ Salmasius excogitavit, ut quisque ex se judicet, an reapse sint tenebricosa, & fortasse etiam sibi non constantia: *Jure Attico, qui volentes testimonium ferebant, id domi in tabulis inscribere necesse habebant albatis, ne quicquam addere, aut detrahere, vel immutare ex eo, quod scriptum esset, possent. Qui vero coacti testimonium perbibebant, aut casu oblati, ceratis tabulis id mandabant, ut si quid ex eo mutare additione, vel detractione ipsis collibitum esset, liceret; Demosthenes in secunda contra Stephanum de falso testimonio:* Ἔτι τοίνυν καὶ ἀπὸ γραμματείου γνοίη τις, ὅτι τὰ ψευδῆ μεμαρτύρηκε, λελευκωμένον τι γάρ ἐστι, καὶ οἴκοθεν κατεσκευασμένον. *Ex tabellæ genere, in quo testimonium scripserit, falsum eum dixisse argui ait, quia & domi concinnata fuerat, ac dealbata.* Λεύκωμα *fuisse indicat, quod erat* γραμματεῖον λελευκωμένον, *non tabella exasciata & expolita, ut vertit vir eruditissimus. Ex eo arguit falsum eum testimonium scripsisse, quod in tabella dealbata id conscripserat.*

pſerat. Quo genere ſolo ſolebant uti de rebus, quas ipſi vidiſſent, qui ſponte ſuper his teſtimonium perbibebant, ut ſtatim addit: καὶ τοὺς μὲν τὰ πεπραγμένα μαρτυροῦντας προσήκει οἴκοθεν τὰς μαρτυρίας κατεσκευασμένας μαρτυρεῖν, τοὺς δὲ τὰς προκλήσεις μαρτυροῦντας, καὶ τοὺς ἀπὸ ταὐτομάτου προστάντας, καὶ ἐν μάλθῃ γεγραμμένους τὴν μαρτυρίαν, ἵνα εἴ τι προσγράψαι, ἢ ἀπαλεῖψαι βουληθῇ ῥᾴδιον ἦν· *ita ſcribendum in verbis Demoſthenis. Nam diverſi ſunt* οἱ τὰς προκλήσεις μαρτυροῦντες, *quibus teſtimonium lege denuntiabatur, & οἱ ἀπὸ ταὐτομάτου προστάντες, quos caſus in re præſenti dabat. Iſta duo genera teſtium in maltha, hoc eſt in ceratis tabulis teſtimonium ſuum ſcribere debuerunt, ut detrahere, delere, aut addere, quæ vellent, poſſent, cera omnis in ſcribendo mutationis capace.* Μάλθη *eſt tabellæ ceratæ cera,* ὁ ἐνὼν τῇ πινακίδι κηρός, *inquit Pollux lib. 10. c. 14. Qui, & alio loco* μάλθην *exponit*, ἣ κατήλειπτο τὸ πινάκιον, *ceram, qua tabella erat inducta, & oblita. Voluntarii vero teſtes in* λελευκώματι *id lege jubebantur ſcribere, & domo prolatas exhibere, ne quid mutare in iis poſſent. Non enim in dealbata tabula, ſive* λελευκώματι, *ut palimpſeſto, deleri, aut reponi, quod cuique liberet, licuit.* Γραμματεῖον *abſolute hoc vocabatur in lege, quæ id ſanciebat, ut legitur apud eundem Demoſthenem:* οἱ δέ γε νόμοι οὐ ταυτὰ λέγουσιν, ἀλλ' ἂν εἰδῇ τις, καὶ οἷς ἂν παραγένηται πραττομένοις, ταῦτα μαρτυρεῖν κελεύουσιν ἐν γραμματείῳ γεγραμμένα, ἵνα μήτ' ἀφελεῖν ἐξῇ μηδὲν, μήτε προσθεῖναι τοῖς γεγραμμένοις. *Si in cerata tabella, ut infra dicit, deleri, detrahi, vel addi, quodcumque liberet, licuit, oportet non ceratam fuiſſe tabellam, in qua id fieri poterat. Ergo illa dealbata fuerit, ut etiam paulo poſt vocavit. Et vereor etiam, ne hic ſcribi debeat* ἐν γραμματείῳ λελευκωμένῳ pro γεγραμμένα· *nam vox* γραμματεῖον *tam de ceratis tabulis accipiebatur, quam de albatis: unde apud Ariſtoph.*

Τὴν μάλθαν ἐκ τῶν γραμματείων ἐσθίων.

Videtur tamen aliis locis infra Demoſthenes abſolute γραμματεῖον *poſuiſſe de ea tabella, quæ albata eſſet, ac ceratam vocare ſimpliciter* μάλθην, καὶ ἐν μάλθῃ γεγραμμένους τὴν μαρτυρίαν. *Pollux quoque lib. 8. c. 5. inter inſtrumenta* δικαστικὰ *recenſet* μάλθην, *quam videtur pro tabella inducta maltha poſuiſſe:* πινάκιον τιμητικὸν μάλθη, ἣ κατήλειπτο τὸ πινάκιον. Huc uſque Salmaſius pro illuſtratione orationis Demoſthenis. Piget me tot doctiſſimi viri παροράματα in his longiſſimis ejus verbis indicare, prolixior enim ſermo excurreret: verum eo quod communis error etiam Salmaſium abripuit, ſcil. Græcos in cera, & tabulis ſcriptitaſſe, hunc Demoſthenis locum adeo turbavit confuditque, ut quæ orator ne cogitaverat quidem, vir magnus eum dixiſſe confinxit. Ceterum demiror, quotquot de Atticis legibus erudite ſcripſere, etiam clariſs. Veſellingius in tit. de Teſtibus, de hoc πεθρυλλήτῳ Demoſthenis loco ne verbum quidem feciſſe, imo veluti Syrtim, evitandum ratos eſſe. Et mihi gratulor hanc ex *cera*, ſive ex *maltha* maculam ab Demoſthene eraſiſſe,

ſiſſe, etiamſi orationem illam γνήσιον fœtum dicas, quam e contrario ipſe, quoniam μάλθης in ea mentio eſt, νοθείας arceſſam, quippe in reliquis, quæ plurimæ ſunt, orationibus κηρὸν, aut μάλθην nunquam inviſi, verum ubique γραμματεῖον. Et ſcias vocem μάλθη apud cultioris Græciæ ætatis Scriptores me non reperiſſe, ſi Pollucem excipias, qui binos locos laudat Cratini, & Ariſtophanis ex deperditis jam comœdiis, qui an de Græcis loquatur, plane incertum eſt: ceterum etiam potiori conjectura dicerem binos comicos loqui non de ſcriptoria cera, ſed de *ſignatoria*, quam habuiſſe Græcos melioris, & antiquiſsimi ævi nullus neget: & Pollux ipſe ſtatim convertit ſermonem ad id genus ceræ, quæ ad ſignandum utebantur veteres. Quare non parum divinatio fulcietur, Demoſthenis orationem adverſus Stephanum Græculum declamatorem ad ætatis ſuæ indolem confinxiſſe.

XXVII. Adeo me ſincerum habes, ut, licet prompte edixerim nullibi Græcorum Scriptorum reperiſſe vocabulum κηρός inter librariam ſupellectilem, uti non ſemel tenes a Latinis, non evitem locum Diog. Laertii in Plat. ſegm. 37. p. 186. quem procul dubio veluti in ſcopulum me impegiſſe clamites: ait enim hic βιογράφος leges quaſdam Platonis *in cera* fuiſſe exaratas; accipe Græcum κείμενον, atque ut exſtat Latialiter in edit. Menag. Ἔνιοί τέ φασιν, ὅτι Φίλιππος ὁ Ὀπούντιος τοὺς νόμους αὐτοῦ μετέγραψεν ὄντας ἐν κηρῷ, *plerique autumant Philippum Opuntium ipſius leges, quæ erant in cera, tranſcripſiſſe*. Fateor initio ab his Laertianis verbis obturbatum, verum cum in primo hoc Græcanico ſcriptore κηρός in ea notione repererim, malam eſſe verborum fidem ratus ſum; præſertim cum, ſi hic κηρός præfracte ſuſtentes, nihil præclari, & Platonis fama dignum Laertius poſteris dediſset. Quare non te ſatis diu teneo (hortor autem, ne erres cum librariis) & pro ἐν κηρῷ quovis pignore reſtitue, quod genuinum eſt ἐν κέδρῳ, hac parva mutatione optimam vides ſententiam in Platonis decus & laudem, veteres ſcil. exaraſſe Platonis leges in cedrinis, & publicis tabulis, quo temporis voracitati obſiſterent, ab eiſque deinde Philippum civem Opuntium exſcripſiſſe: omne enim hoc ſegm. 37. quorundam divini Philoſophi librorum præconium complectitur: exempli cauſa, recitanti Platonem volumen *de anima* omnes aſſurrexiſſe præter Ariſtotelem, qui prope aſſidebat, ut laudes de libris, quos *de repub.* ſcripſerat, & de elegantia verborum taceam; eodem pacto Laertius, ut illos de Legibus extollat, *in cedro* fuiſſe olim inſculptos tradit. Itaque non eſſet unius aſsis, ſi in Laertio hic reponas ἐν κηρῷ ſcriptas eas leges, contra ſupremæ laudi futurum Platoni, ſi dicatur νόμους ὄντας ἐν κέδρῳ. Præſertim cum tirones norint, quæ cecinit Perſius ſat. 1. v. 42. *Et cedro digna locutus*; reliqua Latinorum exempla proſtant vel in lexicis: ſi Græca quæras pro me admirandæ eruditionis vir Caſaubonus hic in Perſ. opportune quædam collegit. Quare ſpem bonam nutrio fore, ut probes me jure ex Laertio *ceram* abſterſiſſe; & miror Menagium τὸν πάνυ, ceteroſque interpretes nihil hic adnotaſſe, cum

 pro-

pronum fuisset, neque diu laborandum, ut quis existimaret Platonis libros *cedro* dignos, & *cera* hic sit vox satis ἀκηρ☉.

XXVIII. Demum objici mihi potest locus Heineccii antiq. Rom. lib. 2. tit. X. XI. XII. de ordin. test. n. 12. in adnot. quem male exscripsit a Schulting. quippe uterque Themistium minime adire & consulere accurarunt, cum laudent orationes 16. & 18. hujus philosophi, quando in 6. quæ opponi possent contra atramentariam scriptionem, tantummodo reperiuntur pag. 159. edit. Parisiens. 1618. Postquam Themistius Theodosii Imp. grandem rerum gestarum multitudinem admiratus esset ait: Ταῦτα ἐν μοι ἐπὶ ἕκαστον ἐπισκοποῦντι ἀτρέμα χρῆσθαι ἀνάγκη τῇ πινακίδι, καὶ τῷ σιδηρῷ, quæ ita Latine versa sunt: *hæc igitur cum singillatim considero, pedetentim uti pugillaribus, ac stilo necesse est*. Ex quibus verbis non fide bona a se laudatis colligit Heineccius adhuc Theodosii ævo ceræ scriptoriæ usum perdurasse: cum contra quisque vel lusciniosus cerneret Themistium τροπικῶς loqui Latinorum more, scil. velle se Imperatoris gesta non stilo jejuno celerique, sed presso ac gravitatis pleno concelebrare; profecto Theodosii tempestate Græci nimis ἐῤῥωμαΐζον. Neque de ea re dubites, quando etenim philosophus hic posthabitis tropis loquitur, sollemnibus atramentariæ scripturæ vocibus usum legimus, vid. Orat. IX. p. 194. Ὅτι Θεοῖς ἐχθρὸς ἄνθρωπ☉ ἐν ὑπογραφέως ἀεὶ μοίρᾳ διαβιοὺς, ἐκ τοῦ μέλαν☉, καὶ τῆς καλαμίδ☉ ἐτόλμησεν εἰς νοῦν ἐμβαλέσθαι τὴν Ῥωμαίων ἡγεμονίαν, κ.τ.λ. *cum homo Diis invisus, qui in scribæ, & notarii perpetua sorte vixisset, ex atramento, & calamo prodiens Romani imperii magnitudinem in animum inducere esset ausus* &c. carpit hic acerrime Themistius Procopium Juliani Imp. propinquum, qui notarius, ac tribunus fuerat, inde Constantinopoli repente tyrannidem arripuit. Vides hunc Philosophum, quando historici vice fungitur, & sine oratoriis pigmentis loquitur, γνήσιον, & tritam scribendi consuetudinem dictis usurpare.

XXIX. Postremo quisque condonandum existimet H. Stephano, utpote Gr. ling. Thesaurum, tanti laboris opus compingenti, qui laudat sane Euripidem in Phœdra, ubi vocem πεύκην ait *accipi pro pugillaribus, sive codicillis e picea, sive larice factis ante repertum chartæ usum*. Cum autem ipse fragmentum ejus tragœdiæ consuluissem, vid. Eurip. Barnesii part. 2. pag. 540. in eo fragmento nihil de scriptione, neque vox πεύκη illita est: me satis piguisset, si piceas tabellas usurpasse Græcos elegantiæ plenos reperissem, quos neque ceratis ipsis abusos tot Scriptorum lectione, & non exiguo labore comprobarim. Atque iterum mihi cum H. Stephano litem esse scias, qui nihil dubitans in voce στύλ☉ pag. 1808. edicit: *στύλ☉ pro graphio accipi, quo in tabulis cereis exarabant: apparet ex* στυλοειδὴς, *quod Galeno idem est, quod* γραφιοειδὴς, Mox in voce στυλοειδὴς ait idem Stephanus: στυλοειδὴς *dicitur processus ossis petrosi ab inferiori ejusdem sede exoriens, solidus, tenuis, & oblongus instar stili, seu graphii, vel acus, unde Galenus* γραφιοειδῆ, & βελονοειδῆ *eum*

se

se appellare scribit libro de ossibus: inde adnotat per η vocem στηλοειδὴς dici apud Rufum Ephesium. Hinc quis mihi objicere Stephani sententia nixus posset Græcos etiam stilo scripsisse in ceris, cum Galenus nomen cuidam ex ossibus circa aures ob figuram stili, sive graphii tribuat: verum facile reponam Galenum, quoniam secundo Christi sæculo vixerit, a Latinis vocem στυλοειδὴς efformasse, quam sane apud vetustiores medicos minime reperies, quare, cum ossiculum istud stili scriptorii Latinorum speciem referret, στυλοειδὲς, sive γραφιοειδὲς appellavit: neque hinc colliges Græcam gentem in ceris litteras incidisse: apponam Galeni χείμενον cap. 1. de futuris, & capitis ossibus edit. Charterii pag. 13. to. 4. Ἐν τούτῳ καὶ ἡ στυλοειδὴς ἀπόφυσίς ἐστιν, ἣν ἐγὼ βελονοειδῆ τε καὶ γραφιοειδῆ καλῶ, ἢ τὸν ἀκουστικὸν περιέχουσα πόρον, quæ verba ita vides transfusa Latialiter in Copo, & Charterio: *In eo & styloides, (columniformis) apophysis est, quam ego & belenoidem (acuiformem,) & graphioidem (styliformem) voco, & ea, quæ auditus meatum continet:* miror hos duoviros rei medicæ doctissimos vertisse στυλοειδὴς *columniformis*, cum illud ossiculum apertissime figuram habeat βελόνης, *acus*, & γραφείου, *stili:* parcendum vero H. Stephano, qui videtur permiscere processum ossis λιθοειδοῦς, *petrosi*, ac ossis γραφειοειδοῦς, *stiliformis*.

Scio quosdam mihi hic molestos, quod voces κύρβεις, & ἄξονες, apud Athenienses præsertim celebratissimas quasi vitaverim: verum cum mihi res sit de sueta scribendi Græcorum ratione, non vero de tabulis legum, vel trigonis, vel quadrangulis, & cujuscunque materiei fuisse dicas, quas, cum atramentariæ sollemnique Græcorum scriptioni nihil officiant, prætereundas duxi. Neque a me exspectes, quænam fuerint κύρβεις, & ἄξονες, cum adeo implexum negotium deprehenderim, ut quotquot vestigarim ἀρχαιολόγους, qui eas voces, & rem ipsam explanare fategerint, opinionum varietate, & importuna eruditione etiam atque etiam magis occuluerunt. Si tibi otii quid suppetat, consule Salmasium de modo usurar. licet te potius quæsitissimis, ac multis, quæ ad eas ῥήσεις illustrandas converrit, obtundat: præsto etiam sunt H. Stephanus in Thesaur. indice, & qui in Pollucem eruditissimas adnotationes adtexuerunt, & quotquot in leges Atticas commentarios scriptitare aggressi sunt.

Posthabenda præterea existimavi, quæ Lucianus dial. contra indoctum to. 2. pag. 387. edit. Grævii afferit de lignea tabella, in qua Æschylus sua carmina exarabat, illam scilicet impenso studio Dionysium Syracusanum comparasse, ut in scribendis tragœdiis hujus vatis entheo furore corriperetur: etenim cum ipse valentibus argumentis, exemplisque bene multis præstiterim Græcos neque tabulas cerasque novisse, quisque mecum juraverit Lucianum Romanensibus moribus imbutum veteribus Græcis ea tribuisse, quæ hi prorsus ignoraverant. Et me magis movet non invenisse unquam in Græcis sapientioris ævi Scriptoribus vocem πυξίον, vel πυξίδιον, qua quidem hic utitur Lucianus in notione *pugillaris*, sed solummodo in Græcanicis,

cis, qui cum Latinis verſati ſunt, queis ῥήτεις *tabellæ*, *buxus*, & *ceræ*, & id genus ſcribendi materia erat celebratiſsima; vide Pollucem, Heſychium, &c. in eoſque adnotationes. Verba Luciani ſunt: Οὗτος (Διονύσιος) τοίνυν πυθόμενος, ὡς ἐγγελᾶται, τὸ Αἰσχύλου πυξίον, εἰς ὃ ἐκεῖνος ἔγραφε, σὺν πολλῇ σπουδῇ κτησάμενος αὐτὸ· ᾤετο ἔνθεος ἔσεσθαι, καὶ κάτοχος ἐκ τοῦ πυξίου.

Ceterum in extrema hujus longioris capitis cera ſervavi cariſſima mihi Herodoti verba, quæ ferme ἀποδεικτικῶς præſtant Græcorum gentem indolis elegantiſſimæ adeo ab ſtilis ſcriptoriis, & tabulis ceratis abhorruiſſe, ut & membranas ipſas ſcriptioni aptiſsimas, veluti barbaricam materiem damnarint, & longe conqueſti ſint de quibuſdam Græcanicis populis, qui nondum papyros chartaſque cognoverint: quibus ſane dicteriis oneraſsent, ſi qua Græca civitas in tabellis ceriſque ſcriptitaſset? Herodoti verba legere eſt in Polymn. cap. 50. Καὶ τὰς βίβλους (corr. βύβλους, ut oſtendam in παρέργῳ in fin. hujus lib.) διφθέρας καλέουσι ἀπὸ τοῦ παλαιοῦ Ἴωνες· ὅτι κοτὲ ἐν σπάνει βίβλων (corrige βύβλων) ἐχρέωντο διφθέρῃσι αἰγείῃσί τε, καὶ οἰέῃσι. Ἔτι δὲ καὶ τὸ κατ' ἐμὲ πολλοὶ τῶν βαρβάρων ἐς τοιαύτας διφθέρας, quæ ſic vertas, poſthabita interpretatione vel Gronovianæ editionis, in qua quædam involuta leges: *Papyros pelles appellant priſca conſuetudine Jones: quoniam olim ob papyrorum caritatem pellibus caprinis, ovilliſque utebantur. Atque adhuc mea tempeſtate plerique barbarorum in id genus pellibus ſcriptitant*. Qui ſane unicus locus ſatis abunde eſſet, quo ſententiam tuear, Græcos nunquam ceratas tabellas noviſse, licet eam etiam multiplici argumentorum vi firmarim, & objectis appoſite reſponſum ſit. Quare ſecundum hanc Herodoti ſententiam Perſas etiam inter barbaros ableges res ſuarum geſtas membranis inſcribere ſolitos, uti prodidit Diodor. Siculus biblioth. lib. II. ex Cteſia, qui ſua ſe hauſiſſe dicit: Ἐκ τῶν βασιλικῶν διφθερῶν, ἐν αἷς οἱ Πέρσαι τὰς παλαιὰς πράξεις κατά τινα νόμον εἶχον συντεταγμένας. Atque hæc habui a Græcis meis, quæ atramentarium ſcriptionis morem infirmare videbantur; quæ, utpote perobſcura, vel ſubleſtæ fidei, egregie cordatum hominem inflectere ſatis eſse haud credam, ut adhuc exiſtimet gentem illam indolis elegantioris γραφικὰς ceras, ac tabellas habuiſse; cum ceteroqui vehementiora ſolius τοῦ μέλανος teſtimonia jam a me prolata ſint.

CA-

C A P U T V.

Princeps, & ſueta ſcribendi Latinorum ratio per atramentum, raro admodum per ceratas tabellas.

I. *Latinorum ſcribendi ratio apud ἀρχαιλόγυς univerſos ſuſque deque turbata. Totius hujus cap. diviſio.* II. *Error communis detegitur, veteres ſcil. ſcripſiſſe in corticibus, atque in lignis, non vero in chartis.* III. *Vox* liber *quid: ejus etymon a doctis viris cuſum refellitur.* לבלר *vox Rabbinica: Mazochio τῷ πάνυ pleraque γραφικὰ vocabula Targumiſtarum antiqua eſſe ajenti reſiſtitur.* IV. *Bene multis veterum auctoritatibus oſtenditur unos Latinos puellos cera uſos, pro characterum ſcil. conformatione.* V. *Locus Quintiliani aptiſſimus, qui contra Salmaſium reſtituitur: ab hoc Rhetore Martiali lux. Aliorum Scriptorum loca pro puerorum cera.* VI. *Idipſum firmatur ſatis opportuni anaglyphi marmorei ſchemate. Clariſſ. duoviri Mamachius, & Facciolatus in voce* pædagogus *notantur.* VII. *Pueros ſtilis ſcriptoriis uſos non unis ſacris monumentis pateſit. Sozomeni verba male Latine reddita Græcæ fidei reſtituuntur. Quid revera μετιωρίζω, & μετίωρ@ contra interpretes, nec non Bollandum, & Mamachium.* VIII. *Græcos puellos characteres diverſo a Latinis modo edoctos ex Platone, & Max. Tyrio eruitur, quorum verba inficete converſa reparantur. Quid revera ὑπογράφειν. Vox μνήμη ab Tyrio detergitur, & genuina, i. e. μίμησις illinitur.* IX. *Etiam ſemellæ Latinæ in ceratis tabellis ſcribillabant characteres docendæ.* X. *Viri aliquando cera γραφικῇ utebantur, ſcil. in miſſitandis ad præſentes epiſtoliis: quod multorum Scriptorum teſtimoniis evincitur; præſertim duabus Ovidii elegiis.* XI. *Quid* tabulæ laureatæ. XII. *Contra vero, cum ſcribendum eſſet ad abſentes ab urbe, chartas adhibuiſſe conſtat; hinc nulla ceræ mentio in epiſtolis Cic. & Plin.* XIII. *Præter ceratas haſce epiſtolas ferebant ſecum Romani tabellas, in queis extemporalia adnotabant.* XIV. *Quod ex Auguſtino etiam diſcimus, atque ex Zachariæ πιναχιδίῳ.* XV. *Etiam liber ephemeridum, & rationes accepti, & expenſi in ceris.* XVI. *Quid* pittacium, *&* λεύκωμα. *Quædam de* pugillariorum, *&* cerariorum *collegio ex ſaxis litteratis.* XVII. *In judiciis, & ſuffragiis etiam tabellæ cera illitæ adhibitæ: duplex Suetonii locus illuſtratur: Plutarchus explicatur: ſententiæ Pollucis tenebricoſæ lux.* XVIII. *Fere omnis hujus capitis argumentum adeo firmum eſt, ut in ipſo Polluce me inveniſſe gratuler: cujus verba male antehac interpuncta, & turbata.*

I. HEBRÆI Græcique non tantum mihi negotii facere viſi ſunt, quippe in eorum voluminibus conſtantius, & apertius atramentarias dictiones mihi facile invenire fuit; ita ut ſine periculo auſus ſim firmaſſe eos ceratas tabellas ſtilumque ne agnoviſse quidem. Verum Latini, &, qui cum iis convixere, Græci omnia perturbarunt; & haud ſatis eſſet laborioſiſsimus quiſque internoſcere, num atro liquore chartas membranaſque tinxerint, an dolatas ceraque obductas tabellas exaraverint, ut longinquis, aut poſteris ſenſa ſua communicarent. Evolvi eruditiſsimos quoſque, qui de veterum ratione ſcribendi ſelectiſsima quæque collegere, Pancirolum, Herm. Hugonem, Voſsium, Calmetum, Pignorium, Eſchembachium, Bariſſonium,

nium, Scwartium, Montfauconium, Jo. Clericum, Funcium, Trotzium, qui omnium optimus Hugonem ipsum commentario æterno, & docto oneravit honestavitque; & binos anonymos Benedictinos in opere diplomatico, ut taceam bene plures, qui Justinianei juris verba ad testamentorum, & codicillorum scriptionem facientia præ ceteris elegantius interpretati sunt, uti Salmasius de mod. usurar. in iisque nihil sane miratus sum, nisi longam exemplorum struem pro utraque Latinorum ratione scribendi, & lectores eadem ambiguitate laborantes, & forsitan etiam tædio affectos dimittunt; veluti si sat habuerint Auctorum disjecta hac illac exempla perquam sedulo colligentium partes egisse, de optime concludentis argumenti fide nihil solliciti; tanquam ii, qui totum diem jaculantur, nunquam vero collineant. Sentio autem, quam arduum & operosum sit tot veterum Scriptorum solutæ, & ligatæ orationis testimonia, & præsertim legum dictata raro pro atramento, passim vero pro tabellis, aliquando etiam sibi adversantia conciliare: utinam sicuti Hebræorum, Græcorumque τῦ μέλανος concordem, & plenam exemplorum vim in lucem protuli, etiam Latinorum constantem atramentariæ scripturæ morem fuisse, ipsosque cum his antiquioribus ambabus nationibus, uti fere in rebus ceteris conspirant, consentire testatum faciam; quod si assequar, nihil ambigo, quin lectoribus carus viverem.

Ut autem, quæ antehac in animis insedere omnium, sensim adimantur, sic statuo: Latiales scribas nunquam in corticibus arborum, seu codicibus; in ceratis autem tabulis cum stilo pueros, ut elementa formarent, scriptitasse; senatusconsulta, decreta, & id genus sanctiones publicas in ære, in saxo, in ligno, vel in albo, sive λελευκωμένα ferro etiam incidisse; quæ pugillaria appellata sunt, usui privato, & notandis memoriæ ergo rebus extemporalibus addicta ferro etiam exarata: ceterum in missitandis longe gentium epistolis, & quotidiana & sueta scriptione, vel historiis, poematis, vel, quicquid aliud vis, conscribendis, calamos, & atramentum Romanos adhibuisse: demum formulas quasdam, veluti, stilum vertere, stilus elegans, ubertas stili depascenda; tabellarius, testamenti tabulæ, rumpere testamentum, & sexcenta id genus, ad orationis ornatum, & τροπικῶς celebrasse: hinc etiam proclive est nosse, quid notet heres prima cera institutus, quid codicis extrema, vel ima cera. Quæ omnia cum exemplis, & vehementi vestigatione probanda sint, duo mihi timenda sunt, ne longior sermo oberret, & ne animus tandem obliviosus languescat, & quædam missa faciat. Id tamen spondeo lubens, quæ ab aliis docte occupata sunt, minime surrepturum; demiratus enim semper sum, cur in re litteraria nemo repetundis postuletur. Ne autem in ordine, quem in primis amo, peccetur, vel ingens argumentum turbatione laboret, illud in duplex caput dispescere optavi: atque in hoc quidem γενικὸν Latinorum scribendi modum, in sequenti jureconsultorum formulas, & rem eorum omnem scriptoriam pro virili complectar.

II. Ve-

II. Veteres autem ſcripſiſſe in arborum codicibus Latini Scriptores plerique omnes pro arbitrio aſſerere adniſi ſunt, ſicuti etiam in earundem foliis; interea nullos teſtes proferunt, cum inter barbaras gentes morem hunc invaluiſſe credam, & apud caſcos, ut ait Hieron. & qui ferinam vitam victitabant: vel a Sibyllarum fabellis derivarunt, ut vocabulis μυθικοῖς potius linguæ ſuæ ſermonem ditarent, quam ut rerum veritati ſtuderent. Hinc in eorum libris ad ſatietatem legimus *codices*, *tabulas*, *ligna*, *folia* pro re ſcripta; hinc etiam Romana jura κατ' ἐξοχὴν dicta *codex* pro legum majeſtate vocabulo inficetiore & ἀκόμψῳ, ultimæque ſanctæ voluntates ὑπομνηστικῶς *codicilli*. Sed præſtat referre Hieron. ipſius verba epiſt. 42. ad Niceam: *Quid enim eſt, ut ita dicam, tam præſens inter abſentes, quam per epiſtolas & alloqui, & audire, quos diligas? Nam & rudes illi Italiæ homines, quos caſcos Ennius appellat, qui ſibi, ut in Rhetoricis Cicero ait, ritu ferino victum quærebant ante chartæ & membranarum uſum, aut in dolatis e ligno codicillis, aut in corticibus arborum mutua epiſtolarum colloquia miſſitabant, unde & portitores earum tabellarios, & ſcriptores a libris arborum librarios vocavere: quanto magis nos expolito artibus mundo... præſtat, ut chartæ ſchedulam, &c.* Igitur poſt chartæ uſum, ne ipſa quidem epiſtolia in dolatis lignis exarata ſunt, quæ vel ad caſcos, vel ad fabulas amandanda. Græci contra, qui caſtigatius ſuæ locutionis ſanctitatem, & ſollertius confinxere, nullam vocem γραφικὴν vel a fabulis, vel a feris nationibus mutuati ſunt; nunquam enim reperies φύλλα pro paginis librorum, uti apud degeneres Latinos uſurpatum eſt; neque κορμὸς, & στέλεχος, neque λέπισμα, aut φλοιὸς, *codex*, & *cortex*, atque id genus rudia vocabula pro βιβλίοις· quod valde quam mihi mirum eſt, nam ſi vetuſti homines in corticibus arboreis ſcripſiſſent, ante Latinos noviſſent Græci, Hebræique, privamque ſaltem voculam ex eo ſcriptionis modo ſua civitate donaſſent. Et mihi egregie arridet, quotquot politioris noſtri ævi veteris ſcripturæ negotium illuſtrarunt, eos non ex Græco, ſed ex Latiali ſermone cuncta *ſtili*, & *ceræ* exempla corrogaſſe.

III. Neque vocem ipſam *liber* antiquiſſimam, & tantò a Latinis celebratam, ignotæque originis, (nam fruſtra quis ejus etymon vel ab Hebræo, vel ab Græco fonte vi extorqueret, ut moris eſt quorundam,) opponere quis poſſet, quo oſtendat Romanos antiquiſsimi ævi in corticibus arborum incidiſse litteras; nam *liber* in eodem cenſu habendus eſt, ac philyra, papyrus, tilia, δέλτος, & βύβλος, utpote ſolummodo atro liquore imbibendo idoneæ; tenuiſsima enim *liber* eſt, & *uda* quarundam arborum membrana, Virgil. Georg. I. v. 77. & Iſidorus lib. VI. cap. XIII. non corticem, ſed interiorem corticis tunicam appoſite appellat *liber*. Tenuem autem, ac interiorem hunc corticem adcenſendum eſſe inter γραφικοὺς frutices definit Ulpianus l. 52. D. de leg. 3. qui inter ſpecies librorum enumerat tiliam, & philyram; *tilia* hic non ar-

bos,

bos, ſed exilis admodum membrana eſt, quæ inter corticem, & lignum coarctatur, ita Plin. l. 16. c. 14. quæ Græce audit φιλύρα, atque in ſcribendo utebantur, ex eaque volumina conformabant, ut ex eodem jureconſulto habes, ſicuti etiam ex charta, & papyro, qui cortices ob exilitatem non ſtilos, ſed ſolummodo atramentum ferre poterant, quos inter γραφικὰς tenues cortices *liber* etiam adcenſendus. Igitur ex voce *liber* nemo objicere quid mihi poſset contra veterum Latinorum atramentariam ſcriptionem, cum ſit lignea, & mollifsima plagula ſoli atramento apta, neque invenire unquam eſt *ceratus liber*, ſicuti nec *cerata papyrus*, aut *philyra*, quæ ſcriptorio ſtilo minime indigebant.

Pauca autem dabo de ejus vocabuli origine, cum hac de re ad Grammaticos lectorem provocem. Paullo ante dictum mihi eſt, neque ex Græco fonte, neque ex Latiali illam trahi poſſe: Gerardus Voſsius ab λέπος, *cortex*, educit, quæ vox ſignificatione melius cum ῥήτει *liber* conjurat, quam cum ejus ςοιχείοις, pleraque enim ex his permutanda ſunt; neque Claud. Salmaſium moror de mod. uſur. p. 406. qui ex Græcanica voce βίβλος docte extorquet Latialem *liber*, ſcil. ex Æolico γλίβορ pro βίβλος, deterſa prima litterula, tandem recuditur *liber*. Neque originationem Hebræam præſefert, licet apud Rabbinos, & Targumiſtas reperiam לבלר *libellarius*, *ſcriba*; cum id genus hominum ab Hebræa puritate late deſecerint, & cum Latinis victitantes, legenteſque Græculos linguam ſanctam puramque innumeris peregrinis vocabulis deturparunt, & tanquam monſtrum τρίγλωττον efformarunt; uti illorum ſcripta & commentarios verſanti ſtatim patet; quare dictionem לבלר inter cetera adſcivere, quæ pura putaque Latina eſt. Miror autem cur Mazochius in laborioſiſſimis ſuis libris, qui utinam omnium manibus nocturnis, diurniſque terantur, hujus furfuris voces Rabbinicas pleraſque bene multas edicit eſſe primigenias, ex eiſque & Græcos, & Romanos traxiſſe ſuas tanquam ſubolem, cum contra ſit omnino; apponam hic voculas Rabbinorum, quæ ſolummodo ad meam γραφικὴν rationem faciunt, quas ſummus vir in fine diſſert. de Quirin. dipt. collegit, barbaras quidem, ſed ipſe in oriente natas adſtruit, כורא *codex*: טבלא *tabula*, חרתא *charta*, פנקס πίναξ, פטקא *pittacium*, קולמס, *calamus*: adtexuiſſet etiam, ſi Mazochii oculos non fugiſſet, librarium etiam vocabulum ſuperius לבלר; ex his autem quædam, uti טבלא ſententiæ meæ atramentariæ longe officiunt probantis nunquam Hebræos ſcriptorias tabellas ſtilo exaraſſe; quare tanti viri auctoritas honeſte elevanda mihi erat, & voces haſce in inficetam ætatem, qua e tenebris emerſerunt, amandare non tanti mihi ſtetit; nam cuivis eas expendenti quaquaverſus Græcitatem, & Latinitatem olent. Si quis quærat, in qua officina cuſa ſit ῥήτης *liber*, reponam prompte ex Hetruſcis ad Latinos advectam, atque eſſe ex vocibus Italis πρωτοτύποις· quarum reliquiæ multæ ſatis poſt Græcas colonias minime ejectæ ſunt e nativo ſolo, ac deturbatæ.

Igitur vox *liber* nihil contra ſcriptorium atramentum eſt. Verum in ſco-

ſcopulos urgeor, quos an ſuperare ſatis ſim ἄνευ Θεᾶς κρηδέμνη, Hom.Od. ignoro. Scio equidem plena eſſe Romanorum volumina vocum *ſtilus*, *tabella*, *cera*, in quas ſane frequentius, quam in atramentum, & chartas incurrimus, & valde quam arduum eſt inficiari hanc gentem in re libraria ab illis abſtinuiſſe; opinio autem ceratarum tabularum γραφικῶν adeo in animis omnium eruditorum radices egit, ut nemo unus ſit, quos lectitavi, evolvi enim quamplurimos, qui ea de re ſaltem addubitet, nedum neget; imo ὁμιληδὸν, ut iterato Homeri verbis utar, & amiciſſime in eam ſententiam conjurarunt; quos inter Mazochius noſter omnium poſtremus ſymbolam ſuam in Dipt. Quirin. p. 38. ponderoſiorem injecit, *Antiquitus*, inquit, *litteræ ſcalpebantur*, *&* *charta ex duriori materia fiebat*, *unde chartam plumbeam apud Sueton. in Nerone cap.* 20. *inde a ſcalpendo tractum eſt chartæ nomen*, *at poſtquam illinendi litteras uſus invaluit*, *chartæ vox apud Talmudicos atramentum ſignificare cœpit*. Verum contra tot eruditiſſimorum Scriptorum turbam neſcio quid animus magnopere confidit, ſpondetque ſe lætiorem colorem veteri atramento allaturum, ſtilumque, & ceras longe etiam ab Latinis averruncare; ſicuti ab Hebræorum, & Græcorum libris ſcriptione ferrea deterſa, μέλανα reſtitutam quaſi poſtliminio vidimus.

IV. Salubri conſilio me uti reor, ſi non divortia quæram, ſed ſi certa ab dubiis ſecernam. Ex veterum auctoritate liquido deprompſi tantummodo ἀναλφαβήτους pueros, puellaſque ceratis tabellis, ut ad ſcribendum inſtituerentur, abuſos eſſe, idque ſana ratione factum eſt; chartarum enim jacturæ proviſum ibant, nam indoles puerorum ad luſum prona illas vel atramentaria labe facile adſpergebant, vel ad varias nugas complicabant lacerabantque; nam ea tempeſtate chartarum caritate fere laborabatur, membranæque raro iiſdem puellis pro characterum conformatione concedebantur: rem ita fuiſſe non unis exemplis haud facili otio collectis commonſtrare aggredior.

In Plauti Bacchidib. act. 3. ſc. 3. v. 33. Philoxenes ſenex queribundus, quæ devexæ ætatis hominum conſuetudo eſt, increpat ævi ſui adoleſcentum mores:

> *P. Alii*, *Lyde*, *nunc ſunt mores. L. id equidem ego certe ſcio*,
> *Nam olim populi prius honorem capiebat ſuffragio*,
> *Quam magiſtro deſinebat dicto eſſe obediens.*
> *At nunc*, *priuſquam eſt ſeptennis*, *ſi attingas eum manu*,
> *Extemplo puer pædagogo tabula dirumpit caput.*

Igitur huic ætatulæ puellis tabellæ ſcriptoriæ, non chartæ in more erant, qui aliquando vapulantes pædagogi caput frangebant, erantque certe craſſiores, ſi ad tantum facinoris aptæ erant; alioquin eas etiam petulans illa ætas ſæpe dirupiſſet. Idipſum ſed aliquanto obſcurius Horatius adſtruit de pueris artem arithmeticam docendis lib. I. ſat. 6. v. 71. laudatque patris ſedulam ſui educationem:

Caufa fuit pater his, qui macro pauper agello
Noluit in Flavii ludum me mittere; magni
Quo pueri magnis e centurionibus orti
Lævo fufpenfi loculos tabulamque lacerto
Ibant octonis referentes idibus æra.

In tabulis adolefcentes numerorum rationes addifcebant, ne chartarum affatim abfumerent. Juvenali gratias habeo, qui præ omnibus apertius puerilem hanc inftitutionem canit fat. 14. v. 189.

Poft finem autumni media de nocte fupinum
Clamofus juvenem pater excitat: accipe ceras,
Scribe, puer, vigila, caufas age, perlege rubras
Majorum leges.

Ubi graphice depingit puerorum fupinitatem, & patrum noftri ævi follicitudinem. Locus Martialis non me fugit, qui vult filiolos ftilo donandos vice largi muneris lib. 14. ep. 21.

Hæc tibi erunt armata fuo graphiaria ferro;
Si puero dones, non leve munus erit.

Bonæ frugi adolefcentibus fcholaftica fupellex cupediis ipfis contra folent effe longe cariora.

Inter Latinos cooptandus Pollux περὶ βιβλίων, ϗ τῶν αὐτὰ γράφειν σκευῶν, lib. x. c. 14. frag. 59. fub Commodi enim imperio Romæ fcripfit, moresque Romanos imbibit; Τῷ δε παιδὶ δέοι ἂν προσεῖναι γραφεῖον, παραγραφίδα, καλαμίδα, πυξίον, *puero autem adeffe debent ftilus, theca ftilorum, & calamorum* (non ut barbare verfum eft, *notatorium, calamarius*) *tabella*. Sane quam animadvertendum eft hunc ὀνομαστικογράφον inter fcribarum inftrumenta γραφεῖον paullo ante minime adnumeraffe, veluti fi proprium puerorum effet inftrumentum. Addam præterea locum peræque opportunum ex libro m. fc. cui titulus, *colloquia puerilia*, quem fortuito in adnotationibus in Petron. p. 585. edit. Burman. reperi: Μετὰ ταῦτα γραφεῖον ἐπεζήτησα, ϗ σωμάτιον, ϗ ταῦτα παρέδωκα ἐμῷ παιδί· ἑτοιμασθεὶς οὖν εἰς πάντα προῆλθον, ἀκολουθοῦντός μοι παιδαγωγοῦ, quod ita verto: *poftea graphium expoftulavi, & tabellam, atque hæc fervo meo ferenda tradidi: expeditus igitur ad omnia proceffi, fequente me comite:* vides porro tradi puello ad fcholam itanti γραφεῖον, *ftilum*, & σωμάτιον, *tabellam*. Et ut nofcas omnia probe confpirare, eo quod puerorum erant graphia, non parum lucis eft huic fatis noto Senecæ loco de Clem. lib. 1. cap. 1. in fin. *Erixonem equitem Rom. memoria noftra, quia filium fuum flagellis occiderat, populus in foro graphiis confodit: vix illum Aug. Cæfaris auctoritas infeftis tam patrum, quam filiorum manibus eripuit.* Hoc cap. fapienter inculcat parentibus Seneca, ut ne filios inique puniant; utiturque hujus Erixonis furentis exemplo, in quem ira perciti interfecti pueri fodales ftilis, five graphiis irruentes ob armorum imbecillitatem patrem confoderunt quidem, at enecare minime fatis fuere;

qua-

quare Augusti auctoritas ab eorum filiorum manibus vix eripere valuit: haud dubium est, quin pueri e gymnasio egressi cum stilis patri παιδοκτόνῳ obviam facti sint irarum pleni.

v. Damni mihi foret, si Quintiliani auctoritas ex Burmanni edit. lib. 1. orat. inst. cap. 1. circ. med. me defugisset, qui præ omnibus clarius stilum, ac ceram pueris dumtaxat tribuit in scribendo, & ornate more suo, *Cum vero ductus sequi cœperit*, inquit, *non inutile erit eas* (litteras) *tabellæ quam optime insculpi, ut per illos velut sulcos ducatur stilus: nam neque errabit, quemadmodum in ceris; continebitur enim utrisque marginibus; neque extra præscriptum poterit egredi, & celerius, ac sæpius sequendo certa vestigia firmabit articulos, neque egebit adjutorio manum suam manu superimposita regentis*. Salmasius de mod. usur. pag. 484. *certa vestigia* in *rasa* invertit; non animum attendit vir summus ad voces fingendas pronus τὸ ῥῆμα *radere* juxta esse, ac *delere*, quod contra Rhetoris mentem est: idque ratum habeo ex Ovid. Amor. lib. eleg. XI. v. 21. qui optabat, ut in Corinnæ suæ pugillaribus ceratis quidam characteres essent rasi, quo diu, & jucundius in iis interterpretandis immoraretur: *Comprimat ordinibus versus, oculosque moretur Margine in extremo littera rasa meos*. Sane melius apponerem *cæsa vestigia*, ut τῷ *insculpi* apprime respondeant, quod non vidit Burmannus. Præterea nullus dubitet, quin sponte mihi ipse objiciam alterum Quintiliani locum, qui ceratam scribendi rationem stabilire plerisque visus est, sed mihi specie tenus officit, is est Instit. lib. 10. in fin. cap. 3. *Illa quoque minora (sed nihil in studiis parvum est) non sunt transeunda, scribi optime in ceris, in quibus facillima est ratio delendi, nisi forte visus infirmior membranarum potius usum exiget, quæ ut juvant aciem, ita crebra relatione, quoad intinguntur calami, morantur manum, & cogitationis impetum frangunt. Relinquendæ autem in utrolibet genere contra vacuæ tabellæ, in quibus libera adjicienti sit excursio. Nam interim pigritiam emendandi angustiæ faciunt, aut certe novorum interpositione priora confundunt. Ne latas quidem ultra modum esse ceras velim expertus juvenem studiosum alioqui prælongos habuisse sermones, quia illos numero versuum metiebatur; idque vitium, quod frequenti admonitione corrigi non potuerat, mutatis codicibus, esse sublatum*. Hæc, inquam, specie tenus γραφικὰς ceras tuentur, meamque sententiam e contrario enixe firmant; nam Quintilianus adolescentulos instituendos sibi proponit, qui, cum non eis sit libera adhuc recte scribendi facilitas, turbata, vel luxuriantia omnia procudunt, quare eisdem ceras offert, in quibus prona est ratio delendi ordinandique melius, quam in chartis & membranis, ut non nimium & papyri, & otii terant: & quisque ab se ipse dignoscit de tironibus loqui Rhetorem, cum apponat *juvenem studiosum*, & ubique hujus capitis adolescentum meminit. Ex hoc Quintiliani loco lucem mutuantur ambo Martialis disticha de ceris lib. 14. ep. 4.

Esse

Esse putes ceras, licet hæc membrana vocetur,
Delebis, quoties scripta novare velis.

idest utere membranis instar puerilium cerarum: atque eodem lib. 14. epigr. 3.

Languida ne tristes obscurent lumina ceræ,
Nigra tibi niveum littera pingat ebur.

De pueris ditioribus artem γραφικὴν edocendis videtur poeta loqui, quibus eboreas tabellas deletu faciles, & oculis laborantibus ceris clariores proponit.

Præterea eodem pacto intelligenda, quæ idem Quintil. ibid. lib. XI. cap. 2. n. 991. jubet: *Illud neminem non juvabit iisdem, quibus scripserit, ceris ediscere: sequitur enim vestigiis quibusdam memoriam, &c.* adolescentes siquidem docet Fabius, quo pacto colant juventque memoriam: quibus, ut jam ante dictum est, apposuit, quo scriberent, ceras. Seneca etiam epistola 15. Lucilio suo adolescenti, quo recte scribendi studio se exerceat, exhibet pugillares: *Neque ego te jubeo semper imminere libro, aut pugillaribus: dandum est aliquod intervallum animo, ita tamen ut non resolvatur, sed remittatur.* Cui Plinius in fine longiusculæ epist. 9. lib. 7. συμφώνει, dum Fuscum adolescentem monet, quibus studiis det operam: *Tam immodice epistola me extendi, ut, dum tibi, quemadmodum studere debeas, suadeo, studendi tempus abstulerim: quin ergo pugillares resumis, & aliquid ex his, vel istud ipsum, quod cœperas, scribis.* Qui minores natu sunt, ab ipsis facile peccatur in scribendo, quare cerati pugillares, i. e. ceratæ tabellæ eisdem traduntur, quo facile, quod erratum est, reficiant.

Non sine noxa præterirem Ambrosii locum mihi carissimum Hexaem. lib. 3. c. 13. qui luculentius præ omnibus definit buxum, ac proinde stilum, tabulas, ac ceram ἴδια puerorum instrumenta scribendi fuisse: *Buxus quoque elementorum apicibus utilis exprimendis levi materia usum manus puerilis informat, unde ait scriptura, scribe in buxo.* Elegantius & concinnius Ambrosio idipsum inculcat Isidorus orig. lib. *6.* cap. *9.* vocatque ceras, *puerorum nutrices*, & sententiam firmat versu nescio cujus, quo nihil appositius: *Dant ceræ ingenium pueris, primordia sensus.*

VI. Diu mihi adlaboratum est, an monumentum vel marmorei anaglyphi, vel depictæ tabulæ ex antiquis ruderibus forte objiceretur: quare semel atque iterum Regis nostri millenas picturas Herculanei repertas invisi, ubi quæcumque ad antiquitatem illustrandam optes, reperire est; verum puelli, qui stilo ceratas tabulas arent, non dum e Vesuvii cineribus emerserunt, sed haud dubium, quin ad regii cimeliarchii decus eos proferat tandem ætas. Verum cum hanc nuperrimam sententiam, scil. quod uni puelluli stilo pro scriptionis arte uterentur, marmoribus firmandam concuperem, sortem mihi auspicatissimam gratulor, cum Romæ paucis an-

nis

nis ante prope S. Mariæ in Monte, Cælio ſaxeum anaglyphum, cujus

ſchema hic vides, erutum ſit: quod Boldettus primum, & nuper Mamachius pag.333. tom.3. Ant. Chr. protulerunt, ſed doctiſſimi hi duoviri præter ſtili figuram, nihil pro marmoris dignitate adnotarunt. Attamen mea magni intereſt, ut hic animi mentem advertas, quam apte hoc ſaxum mihi conjurat adſtruenti ſolummodo primæ ætatis filios adhibuiſſe ad conformanda ϛοιχεῖα ſtilos, & tabulas, uti tutemet cernis illum in ſiniſtro anaglyphi latere ſedentem: contra vero dextrorſum adoleſcentulum annis florentiorem verſari inter chartas, ſive membranas, quarum unam manibus evolvit; & atramenti phialam ad pedes erectam; ludique magiſtrum librum pro ſcabello premere; adeo verum eſt, cum ſemel recta progredi nobis cœptum ſit, omnia ad exitum probe conſpirare.

Hic autem mihi parum dolendum eſt, de levi Mamachii ἀβλεψίᾳ confundentis *album*, & *ceratas tabulas;* necnon *ſtilum*, & *pennarium cultrum;* quanquam ignoro, quid ſibi velit vox *pennarius* in re veteri ſcriptoria; notus erat dumtaxat tunc temporis *calamus*. Sed magis mihi viſum eſt durum atque incoctum virum longiſſimæ lectionis hunc ludi magiſtrum hirſutum, clamoſum, adoleſcentique ſtanti aſperrime minitantem appellaſſe *pædagogum;* quando munus, & vox pædagogi honeſtiſſima audiebat felici Romanorum ætate, juxta ac *comes*, qua de voce mox plura, notionemque veram aperiam: piget idipſum dixiſſe Facciolatum (de me miſſis doctis litteris benemerentiſſimum), qui in lexico adſtruit:

ſtruit: *pædagogus interdum eſt in contemptu, ut apud Italos pedante;* verum exempla, queis utitur, huic notioni adverſantiſſima reperies, nam Pœtum Thraſeam, quem Nero necandum edixerat, ex ipſo Suet. & Tac. ſummis honoribus ac muneribus floruiſſe conſtat; pædagogos autem atque comites fuiſſe adoleſcentium præſertim principum morum rectores ſolummodo ac duces me ubique reperiſſe fateor, nunquam autem magiſtrorum ludi nomine, vel officio infames. Interea ſatis ſit nunc unus Quintilianus, qui lib. I. cap. I. n. 14. luculentiſſime, ac longe diſtinguit pædagogos a ludimagiſtris, ſive præceptoribus, illos quidem præcipue moratos optat pueris, hos vero doctrina excultos: *De pædagogis hoc amplius, ut aut ſint eruditi plane, quam primam eſſe curam velim; aut ſe non eſſe eruditos ſciant: nihil enim pejus eſt iis, qui paullum aliquid ultra primas litteras progreſſi falſam ſibi ſcientiæ perſuaſionem induerunt: nam & cedere præcipiendi eruditis indignantur, & veluti jure quodam poteſtatis, quo fere hoc hominum genus intumeſcit, imperioſi, atque interim ſævientes ſtultitiam ſuam perdocent.* Sed ex orbita in viam: affert Mamachius ibid. in adnotat. ex Boldetto parvam inſcriptionem, MARTINVS IN PACE, quæ ſculptum exhibet ſtilum, ac tabellam; hinc ego colligo Martinum fuiſſe puerum, eo quod appoſitum eſt ejus ætatis indicium, cum puelluli id inſtrumentum uſurparent, uti jam multis probatum eſt.

VII. Age parumper ſacra monumenta inviſamus, in quibus etiam a puellorum manibus ſtilos, ceraſque teri doceris, atque advertes, quam bene ſibi mutuam præſtent opem ſacri, profanique, quos vocant, Scriptores. Quo meam hanc ſententiam tuear, nihil ſolidius eſt Prudentii hymno I. περὶ στεφάνων, quem cecinit, poſtquam S. Caſſiani Brixienſis martyrium in pictura vidiſſet, quod elegantioris ævi ſtilo deſcribit; pauca ſeligam, quæ mea magis interſunt, & ornamento ſunt:

Innumeri circum pueri, miſerabile viſu,
Confoſſa parvis membra figebant ſtilis.
v.12. *Unde pugillares ſoliti percurrere ceras*
Scholare murmur adnotantes ſcripſerant.
v.43. *Vincitur poſt terga manus, ſpoliatus amictu,*
Adeſt acutis agmen armatum ſtilis.
v.47. *Conjiciunt alii fragiles inque ora tabellas*
Frangunt, reliſa fronte lignum diſſilit;
Buxa crepant cerata genis impacta cruentis,
Rubetque ab ictu curta, & humens pagina.
Unde alii ſtimulos, & acumina ferrea vibrant;
Qua parte aratis cera ſulcis ſcribitur, &c.

Ex quibus nitidiſſimis verſibus clare noſcitas ſtilos, ceraſque ſolummodo puerilia in ſcholis inſtrumenta fuiſſe, neque ex hoc Prudentii hymno abſolute edicas, ut ceteri interpretes, olim homines in ceris ſcripſiſſe, verum

rum confiderantius, & reftrictius loquendum iifdem unos puellos ufos, quo fcribendi artem addifcerent.

Ejus generis martyrium feciffe Marcum Arethufiorum in Syria Epifcopum apparatiffimis verbis narrat Theodoret. hift. lib. 3. cap. 3. circ. fin. Εἶτα εἰς ὑπονόμους δυσώδεις (Μάρκον) ἐμβαλόντες, κἀκεῖθεν ἀναγαγόντες τῷ πλήθει τῶν μειρακίων παρέδοσαν, ἀφειδῶς αὐτὸν κατακεντεῖν ταῖς γραφῖσι κελεύσαντες, *deinde in fœtidas cloacas conjectum* (Marcum,) *atque inde poftea eductum adolefcentulorum gregi tradunt, jubentque, ut eum ftilis confodiant*. Vides iterum puellos uti ftilis fcriptoriis pro armis adverfus martyrem, eamque confuetudinem fæculo quarto ad finem vergente adhuc perdurantem an. nempe 362. quo Marcum martyrii palma donatum legimus. Hic autem brevis mihi venia fit, ut quæ de eodem Marco afferit Sozomenus hift. Eccl. lib. 5. cap. 10. pag. 179. edit. Aug. Taurin. recitem, & pauca adnotem: Παῖδες δὲ εἰς διδασκάλους φοιτῶντες παίγνιον ἐποιοῦντο τὸ πρᾶγμα· καὶ μετεωρίζοντες αὐτὸν, καὶ πρὸς ἑαυτὸν κυλίοντες ἀντεπέμποντό τε, καὶ ἀνεδέχοντο ταῖς γραφῖσι, καὶ ἀφειδῶς κατεκέντουν, quæ ita converfa legas parum fatis fecundum Græcam fidem, & miror a magnis viris, qui Sozomenum illuftrarunt, probari: *Sed pueri, qui fcholas frequentabant, ludicrum ex eo fecerunt, eumque in fublime tollentes, & in feipfum volventes jactabant ad fe invicem, atque excipiebant ftilis eum atrociter configentes:* vides verba, *in fublime tollentes, & in feipfum volventes jactabant ad fe invicem, atque excipiebant*, nihil intellectu facilia, neque puellorum vires ea aggredi potuiffe; dicunt enim Marci corpus ab iifdem puellis jactari, atque excipi tanquam pilam, vel follem: ut brevis fim, potius convertenda reor: *Pueri, qui fcholas celebrare folebant ludicrum quid patrantes Marcum in humeris impofitum, atque in gyrum actum ad fingulos remittebant, atque ftilorum ictibus excipiebant*. Igitur pueri, ut martyrem irrifionibus exponerent, παιδαριωδῶς more *catomo* cædendum cujufdam humeris imponunt, verum non flagellis, fed ἀφειδῶς ftilis confodiunt, & ut ordine πρᾶγμα παίγνιον, *ludicrum negotium*, procederet per fcholam circumducitur, quo ab omnibus puellis perfodiatur. Neque dubites, quin μετεωρίζοντες αὐτὸν adnotet, *fublimem ferentes*, ideft *fupra humeros imponentes*, hoc enim habeo ab Prudentio, qui puellum eo martyrio affectum defcribit, utiturque iifdem verbis, *fublime tollant*, περὶ στεφ. hymn. 10. i. e. μετεωρίζωσι.

> ....*Pufionem præcipit*,
> *Sublime tollant, & manu pulfent nates*,
> *Mox & remota vefte virgis verberent*,
> *Plus unde lactis, quam cruoris defluat*.

Tandem vocem μετέωρος reperi in S. Gregorii Naz. orat. 3. pag. 89. edit. Parif. item de S. Marci cruciatibus loquentis: Πᾶσιν ἐκ παίδων μετέωρος ἀντιπέμπετο, γραφῖσι ὑποδεχομένων τὸ γενναῖον σῶμα, καὶ παίγνιον ποιουμένων τὴν τραγῳδίαν, piget elegantiæ plena verba ita Latine me legere: *A*

M *pue-*

pueris ad pueros pendulus remittebatur, *cultris pennariis generosum illud corpus excipientes*, *atque hanc tragœdiam instar ludi habentes*; quis ferat μετέωρος transfundi *pendulus*, & γραφίοι *cultris pennariis*, tanquam si Gregorii ævo *pennis* uterentur scribæ? Et miror Bollandum ipsum die 29. Mart. edicere hunc Marcum etiam *pendulum cultris pennariis* confossum: cui addas clariss. Mamachium antiq. Christ. tom. 3. pag. 225. cujus antiquos mores, & doctrinam coram miratus sum, atque ab aliis quoque concelebrari lubens audio. Si cupias quæsitissima & uberrima de voce *catomus*, & *catomidiare* nimium patienter consulas Casaubonum, & Salmasium in Spartianum cap. 18. Vossium in etymolog. & adnotat. in Petronium edit. Burmanni cap. 132. Tillemontius in hujus Marci vita, quanquam omnium diligentissimum expertus sim, hic citissime se expedit, neque quid de τῷ μετεωρίζειν advertit. Quo autem firmem penitus vocem *sublimis*, & Græce μετέωρος in ea notione certo esse, quam nunc præstiti, gratulor me non semel eam deprehendisse in Plauto, licet omnes interpretes cæcutisse indoleam, & longe a Comici mente aberrasse: in Milit. act. 5. sc. 1. v. 1. *Ducite istum, si non sequitur, rapite sublimem foras* ... *Facite inter terram, atque cælum, ut medius sit, discindite:* interpretes oscitanter illud *rapite sublimem* explicant *suspendite*, quod in sequentibus verbis dicit Plautus, i. e. *sit medius inter cælum, & terram*. Eandem elegantem Latinitatis formulam legas in Menæchm. act. 5. sc. 7. v. 3. *Facite ille homo jam in medicinam ablatus sublimis fiet*. Et v. 6. *Quid statis? quid dubitatis? jam in sublimem raptum oportuit*. Adde v. 13. *Herum meum indignissume nescio, qui sublimem ferunt*. Et ibid. act. 5. sc. 8. v. 2. *Quin modo eripui, homines, qui te ferebant sublimem quatuor*, alios Plauti locos, si qui sunt, tutemet invisas. Hinc noscis, unde Prudentius verba illa *sublime tollant* surripuerit. Non curamus, quod a Scriptoribus insipientis ætatis traditum est etiam S. Felicem Nolanum stilis, seu subulis a pueris impetitum, ita interpretantes *in pincis*, eo quod *pincæ* sæculis rudioribus erant *subulæ*: hic cum Mazochio conjuro ajente in Kal. Neap. pag. 13. tom. 1. in adnot. *Eoque demum deventum fuit, ut non erubuerit Jac. de Voragine illud in pincis interpretari in subulis, quasi hoc is martyr instrumento confixus occubuerit*: apponam verba Jacobi de Vorag. a Bollando to. 1. p. 940. exscripta, queis fidem ne præstes: *Ajunt enim, quod cum puerorum magister exstiterit, & eis nimium rigidus fuerit, tentus a paganis, cum Christum libere confiteretur, traditus fuit in manibus puerorum, quos ipse docuerat, qui cum stilis & subulis occiderunt*. Vide etiam Petrum de Natalibus lib. 2. c. 73. Quid revera valeat τὸ *in pincis*, adisis ibid. summum virum Mazochium, & quæ post ipsum illevere Nolani Scriptores, a cujus sententia discedunt, licet non inviserint ejus Kalendarium.

VIII. Latini igitur puelli in ceratis tabellis scribillare docebantur: contra vero si cupias, quo pacto Græcorum filii ad scribendum instituerentur, non

non iratis musis satis fui ex Platone expromere, qui cúm a ceris omnino abhorrerent, eadem ratione, qua nostrates pueri characteres efforma re incipiebant: Plat. in Protag. pag. 392. edit. Aldi: Ὥσπερ οἱ γραμματισταὶ τοῖς μή πω δεινοῖς γράφειν τῶν παίδων ὑπογράψαντες γραμμὰς τῇ γραφίδι, οὕτω τὸ γραμματεῖον διδόασι, καὶ ἀναγκάζουσι γράφειν κατὰ τὴν ὑφήγησιν τῶν γραμμῶν, quæ ita versa a Ficino, & ceteris vides satis inficete: *Sed quemadmodum litterarum magistri pueris adhuc scribendi ignaris, calamo exemplar quoddam præscribunt, & libellum tradunt, jubentque litterarum ductum scribendo imitari:* verum quæ non dixit Plato apposuit Latialiter Ficinus, non enim exemplar antea præscriptum, quod imitarentur, pueris concredebatur, sed solummodo characteres vel leviter, vel per puncta conformatos eisdem apponendi in more fuisse ait; quare opportune utitur vocibus ὑπογράψαντες, & ὑφήγησιν, vim autem præpositionis ὑπό in compositis vel tirones norunt, sicuti inter Latinos *sub*, hinc *subrideo*, parum rideo, & *subobscurus*; quare ὑπογράψαντες γραμμὰς est, *quoad puncta & partes elementa delineantes;* & ὑφήγησιν valet eorundem *non perfectam delineationem ac ductum*, quem deinde puelli calamo complebant, quod etiam nostris magistris characterum sollemne est. Neque credas H. Stephano hunc Platonis locum laudanti, & importune ajenti ὑπογράψαντες valere hic προγράψαντες. Ut autem nihil dubites de hac τοῦ ὑπογράφειν notione, testem divitem do Aristotelem, qui eodem ῥήματι utitur de pictoribus εἰκόνας solummodo delineantes, quo exinde perfecte compleant: Καὶ γὰρ οἱ γραφεῖς ὑπογράψαντες ταῖς γραμμαῖς οὕτως ἀναλείφουσι τὸ ζῷον, de Gen. 2.

Idipsum clarius scrutatus sum ex Maximo Tyrio Platonis studiosissimo dissert. 8. secundum Marklandi edit. Londini 1740. pag. 81. in aliis edit. dissert. 38. circa init. Οἷον καὶ τοῖς παισὶν οἱ γραμματισταὶ μηχανῶνται, ὑποχαράττοντες αὐτοῖς σημεῖα ἀμυδρὰ, οἷς ἐπάγοντες τὴν χειρουργίαν ἐθίζονται τῇ μνήμῃ πρὸς τὴν τέχνην· piget Latina verba adjicere, quæ Maximi sententiæ omnino adversantur: *Ita pueris, qui elementa addiscunt prima, tenues quasdam magistelli notas solent præscribere, ad quas manu deducant eos, donec paullatim memoriæ beneficio arti insuescant.* Vides jam ὑποχαράττοντες male versum, *solent præscribere*, cum peræque sit, ac illud Platonis ὑπογράψαντες, i. e. *characteres leviter*, seu *punctis signantes*. Præterea voces οἷς ἐπάγοντες χειρουργίαν minime referuntur ad magistros, sed ad puellos, quare verba *manu deducant eos* contra fidem Græcam apposita sunt, repone igitur, *in quibus* (imperfectis elementis) *manu se exercentes;* & sane tirones exerceri oportet, non præceptores, præsertim cum αὐτοῖς sequatur ἐθίζονται, *assuescunt*, usus autem, & exercitatio propria est discipulorum. Verum nodus est in voce τῇ μνήμῃ, quam reddidere, *memoriæ beneficio;* quam importuna hic sit vox μνήμη, vel lusciniosi vident, cum pueri non quidem *memoria*, sed *exercitatione*, & *imitatione* formam elegantium characterum addiscunt, quare sine periculo,

culo, imo quovis pignore repone μιμήσει ἐθίζονται, *imitatione assuescunt*, quo recta sit Tyrii sententia; quis enim dixerit memoriam requirendam in puellis pro bona characterum conformatione, imitationem autem (μίμησιν) optandam nemo negaverit. Porro novi, quare librarii eam vocem immutarint, viderant enim Maximum in longiore hac περιόδῳ bis usum opportune vocabulis μνήμη, & ἀνάμνησις, de suo ῥῆσιν veram μιμήσει inverterunt in μνήμῃ, quam iterato legebant, sed hic futilem, atque ab sententia satis alienam; rogaris, ut longiorem Tyrii locum relegas, nam infrunitam amanuensium licentiam statim advertes. Miror doctissimum Marklandum in eleganti, & nupera hujus philosophi edit. Londini 1740. in his verbis tum Græce, tum Latine nihil animadvertisse. Habes igitur ex Platone, & Maximo rationem, qua scriptionem addiscebant Græci pueri; illam Ægyptiorum, atque Hebræorum filiorum invenire desperandum est, cum monumentis earum gentium nos desertissimos esse indoleamus.

IX. Scio præterea nullius satietatis fore addere documenta adolescentularum Latinarum, quæ etiam ad scribendum instituebantur stilo, & tabellis, testem advoco Juvenal. sat. 14. v. 29. qui matresfamilias insectatur acriter, quæ domesticis exemplis mœchas reddunt filiolas:

. . . . . Conscia matri
Virgo fuit, ceras nunc, hac dictante, pusilla
Implet, & ad mœchum dat eisdem ferre cinœdis.

Igitur Satyricus virgunculæ adeo pusillæ ceras tradit, quæ amatorias breves epistolas non adhuc exarare didicerat, & alpha vix, & beta conformare noverat, eas scelesta mater dictabat. Juvenali addas Hieron. epist. 8. ad Lætam de institutione filiæ, qui usum manuducendi ad scriptionem hujus ætatis puellas χειραγωγητικῶς expressit ex Quintiliano fortasse verba mutuatus, quem Rhetorem studiose cultum ab Hieronymo norunt omnes, vide ea de re Hieronymi bene multa testimonia in Burmanniana edit. *Cum cœperit trementi manu stilum in cera ducere, vel alterius superposita manu teneri regantur articuli, vel in tabula sculpantur elementa, ut per eosdem sulcos inclusa marginibus trahantur vestigia, ut foras non queant evagari.* Duo mihi consideranda suppetunt ex appositissimis Hieronymi verbis, unum, quod sua adhuc ætate cera, & stilus perduraverit, quando atramentum perquam vulgare erat; alterum, quod eadem sedulitate & magisterio, quo hodiedum, dextera puerorum scriptitare occipientium regeretur. Præterea pueris membranæ librorum ob canitiem fatiscentium jam legendo non aptæ dabantur, scil. siqua a postica parte scriptionis patiens superesset; quod e Martialis lib. 4. epigr. 87. eruo: *Inversa pueris aranda charta;* quæ cum nullo usui esset, parvi referebat, si puerilis ἀκράτεια eam deturparet, vel comminueret; quam quidem atramento tingere oportuit, cum nullibi Scriptorum reperies *cerata membrana:* igitur ne huic ætatulæ quidem τοῦ μέλανος tractatio prohibebatur.

Profecto si pueros puellasque excipias, reliqui omnes papyros, vel mem-

membranas atro colore inficiebant, aliquando etiam juvenes, quos nigro liquore usos esse testatissimum tenes ab Perseo initio satyræ 3. ubi juvenis scribendi fastidiosissimus nunc nodosos calamos, & sepiam nunc crassam, nunc evanescentem incusans inducitur. Scias autem in eruditionis plena dissert. de Dipt. Quirin. pag. *9.* Mazochium latissime intendere usum ceratæ scriptionis, ajentem Romanos orationes, poemata, & epistolas prius in ceris exarasse, quos inter Ciceronem ipsum enumerat, inde in mundum exscripsisse; cum id moris ab adolescentulis dumtaxat servatum pluribus præstitum sit: *Prior modus* (tabellarum ceratarum) *ferme in αὐτοσχεδίοις locum habebat; veluti in poematibus, aut orationibus meditandis, quæ postea in mundum recipiebantur.... Quid quod etiam epistolas consueverat* Cicero *(quod & aliorum Cicerone minus felicia ingenia factitasse credendum est) in codicillis ipse σχεδιάζειν, quæ postea ab amanuensi in mundum receptæ, sic demum perferebantur.* Animadvertendum hic est me in Græcis ne umbratile quidem de suorum puerorum, vel puellularum scribendi disciplina per stilum, & ceram reperire satis fuisse, quanquam perquisitor catus exstiterim; contra vero superne pag. 32. adnotatum est Æschinem puerum τὸ μέλαν τρίψαι, ita ut, quacumque ætate essent, liquore atro chartas infecerint, tum quia magis cultior est, & diuturnior ita conscriptus liber, tum quia Ægypto utpote Græcia vicinior, non tanti, quanti apud Latinos, charta prostabat. Igitur post tantam exemplorum molem se odiose gereret posthac, si quis ab Latinorum puerorum manu stilum, & ceram amoverit.

x. Pensi mei nunc temporis est, ut inquiram, an viri aliquoties iisdem instrumentis scriptorias tabellas inciderint, ut veterem scriptitandi morem cancellis suis concludam, & quod confusum antehac ea in re, perturbatumque est, quo concinnius fieri possit, componam; quare paucis ostendam grandioris ætatis homines ceram, & ferrum usurpasse vel in quibusdam brevibus epistolis per non distans loci spatium missitandis, vel in rebus subitis, & minoris momenti memoriæ ergo exarandis: vel in judicialibus, & comitialibus suffragiis id genus tabellis ceratis usos: ceterum in voluminibus compingendis, dandisque ad absentes amicos, aut gentiles epistolis chartam illevisse. Id etiam ratione niti nemo neget, alias in immanem molem liber increvisset cera, & lignis compactus, & tabellarii, quibus plurimæ ferendæ committebantur epistolæ, nimio fasce multa via futuri ut fatiscerent. Sed res agenda est exemplis.

Antiquius documentum epistolii cerati mihi sufficit Plautus Bacchid. sc. 4. act. 4. v. *63.* ubi Mnesilochus dictante servo, cum jam Ephesо domum rediisset, tabellam cera, & stilo astu lepidissimo confictam patri mittit, ut ducentis nummis eum probe emungeret: *Effer cito* P. *quid?* C. *stilum ceram, tabellas, & linum. . . . .* v. *77. Quod jubebo scribito hic, nam propterea te volo scribere, ut pater cognoscat litteras, quando legat; scribe.* Si igitur Comicus ceras meminit, patet eas adhibuisse epistolæ

ftolæ causa, quam filius ad patrem mittit in eadem urbe, non longe gentium degentem. Verum nihil ridiculosius, & facetiarum magis plenum, quam epistolium, quod finxit Plautus in Pseud. act. 1. sc. 1. & meretrix Phœnicium misit ad adolescentem Calidorum, hic legendum tradidit Pseudulo servo; quod epistolium ceratum, utpote omnem hanc fere scenam occupat, tumetipse legas: paucos solummodo versus adscribam v. 38. Ps. *Tace, dum tabellas pellego. Ca. ergo quin legis? Ps. Phœnicium Calidoro amatori suo -- Per ceram, & linum, litterasque interpretes -- Salutem mittit, & salutem a se expetit -- Lacrumans titubanti animo, corde, & pectore -- Ca. Perii! salutem nusquam invenio, Pseudole, -- Quam illi remittam. Ps. quam salutem? Ca. argenteam -- Ps. Pro lignean' salute vis argenteam -- Remittere illi? vide sis, quam tu rem geris, &c.* Scias autem & Calidorum, & mulierculam Phœnicium in eadem urbe commorantes inducere Plautum, non vero longe gentium; quare non mirum, si negotium litterarium videas per tabellas, & ceras, non vero per chartas.

Præterea nihil mihi, aliisque lectu jucundius est, quam Propertii eleg. 22. lib. 3. de tabellis buxeis deperditis ad ἐρχς-εῖαν a se missis, nihilque est inter Latinos, quod melius Græcam sapiat venustatem: *Ergo etiam doctæ nobis periere tabellæ, Scripta quibus pariter tot periere bona .... Non illas fixum chartas effecerat aurum, Vulgari buxo sordida cera fuit. ..... Me miserum! his aliquis rationem scribit avari, Et ponit duras inter ephemeridas. Quas si quis mihi rettulerit, donabitur auro: Quis pro divitiis ligna retenta velit?* κ̀ τὰ λοιπά. Sane Propertius quanquam diserte buxi, ligni, ceræque meminerit, non illa ad communem scribendi rationem extendit, sed ad peculiares codicillos, quos amatorculi, amatricesque ultro citroque missitabant, quo fides esset certior; nam facilius, quam charta dignoscebantur, quare ne obsignari quidem necessum erat; hinc ipse Propertius adstruit: *Has quondam nostris manibus detriverat usus, Qui non signatas jussit habere fidem:* & Cynthia sua Romæ etiam commorabatur. Cum autem ad Mecænatem scribendum sit vastum æquor navigantem, non cera, sed calamis, ergo etiam atramento utitur, asseritque propalam, *Exactis calamis se mihi jactet equus* lib. 3. eleg. 8. ver. 20.

Addendus jure Propertio Catullus, qui tot turbas ciet in epigr. 43. (quo nihil lepidius concinniusque inter Latinos leges,) eo quod mœcha quosdam ejus pugillares, sive codicillos suffurata est; exputandum est Catullum tabellam huic mœchæ misisse, quam reddere vel ob contemptum, vel ob muliebrem avaritiam inficiata est, quare illam poeta amarissimis hendecasyllabis insectatur v. 11.

Mœcha putida redde codicillos,
Redde putida mœcha codicillos.

& v. 21. *Sed nil proficimus, nihil movetur:*

Mu-

Mutanda est ratio, modusque vobis,
Si quid proficere amplius potestis:
Pudica & proba redde codicillos.

Et sane Romæ id scortum degisse certum dicas, quod alloqui per ceras studuit Catullus.

Nemo elegantius & clarius præ Ovidio metam. IX. fab. XI. Biblidem puellam fratri suo Cauno scribentem repræsentare satis esset, cujus *Dextra tenet ferrum, vacuam tenet altera ceram: Incipit, & dubitat: scribit, damnatque tabellas:* mox: *Scripta soror fuerat, visum est delere sororem, Verbaque correptis incidere talia ceris:* demum in ima cera epistolæ: *Talia nequicquam perorantem plena reliquit Cera manum, summoque in margine versus adhæsit;* (hanc Biblidis fabellam in fontem mutatæ legat rogo, cui mens non læva sit, sed ἔμπεδοι φρένες, Hom.) Jam quisque in ea noscit sororem ceratum pugillarem fratri misisse in vicinia commoranti; alloqui vero rubebat, etenim *Non soror ut fratrem, nec, qua debebat, amavit;* & per litteras audaciores sane sumus.

Quod autem ceratæ tabellæ ad amicos in eadem urbe non in longe dissitis locis, vel regionibus degentes, (hos enim chartis, ut mox ostendam, alloqui sollemne erat,) missitabantur, præter alios Latiares Scriptores, Ovidius me docuit, qui fere mille epistolarum scripsit, cujus carmina nimium patienter percurri, atque id moris adeo constans ratumque reperi, ut si quis posthac ea de re ambigat, omnium pertinacissimus traducendus: & ne utramque ceram impleam, pauca ex eodem exempla exscribam. De art. lib. I. v. 437. præcipit per ceratas litteras amicæ indolem tentandam esse: quæ in eadem urbe, ubi procus est, commoratur:

Cera vadum tentet rasis infusa tabellis,
Cera tuæ primum nuncia mentis eat.

Et ibid. v. 464. hortatur, ne in his pugillaribus molesta verba incidantur:

Sed lateant vires, nec sis in fronte disertus;
Effugiant ceræ verba molesta tuæ.

Optat præterea ibid. lib. 2. ver. 395. ut tabellæ, quæ ad præsentes ἐραστρίας mittuntur, iterum legantur, nam plura interpretantur in litteris, quam scribuntur:

Et quoties scribes, totas prius ipse tabellas
Inspice, plus multæ, quam sibi missa, legunt.

Et ibid. v. 543. ostendit ἐραστρίας amatoribus etiam in lignis scripsisse:

Innuet illa, feras: scribet, ne tange tabellas;
Unde volet, veniat; quoque libebit, eat.

Sed nihil validius sententiam firmat, quam quæ hic vates canit ibid. lib. 3. v. 469. & seqq. ubi præter cetera rationem adscribit, cur in ceris puella ἐρωτικά epistolia exaret, scilicet quod sit tutum negotium, & deletu facile: præterea, cum eadem sit tabella, quæ ultro citroque it reditque, nunquam occupatura sit geminas manus. Neque dubites, quin de ama-

amatorculis in eadem urbe commorantibus poeta loquatur, cum vel ab ancilla, vel ab puero ceras ferendas edicat, stabiliatque etiam ligni speciem, nempe abiegnam: licet in lib. I. eleg. XI. v. ult. dicat fuisse etiam ex acere.

Verba vadum tentent abiegnis scripta tabellis,
Accipiat missas apta ministra notas....
Ancillæ puerique manus ferat apta tabellas,
Pignora nec juveni credite vestra novo....
Nec nisi deletis tutum rescribere ceris,
Ne teneat geminas una tabella manus.

Nunc sane advertimus, quare Catullus mœcham hendecasyllabis, ut paullo ante dictum est, proscindit, quod suos pugillares suffurata est; verebatur merito, ne, quæ ipse inciderat, aliis mœcha patefaceret.

Non oblivifcendum est mihi Ovidium de art. lib. 3. v. 621. adnotare etiam modum, quo furtim ancillæ meretriciæ artis consciæ, & administræ codicillos ceratos tulerint, scilicet sub fascia; quos & in sinu abdebant.

Conscia cum possit scriptas portare tabellas,
Quas tegat in tepido fascia lata sinu.

Idipsum, & cultius jam ante Ovidium cecinerat Tibullus lib. 2. el. ult. ver. 45.

Lena vetat miserum! Phryne, furtimque tabellas
Occulto portans itque, reditque sinu.

Vides ex te ipse, si lenæ tabellas ferant ad procos, certe non multum itineris conficere. Ceterum miror tot viros doctissimos, qui Tibullum, atque Ovidium illustrarunt pro utriusque vatis mutua luce bina hæc disticha non vidisse, quo simul conferrent. Demum satis diu hæseram, an binas Ovidii elegias hic illinerem XI. scil. & XII. lib. I. Amor. verum, cum scribam sapientioribus & cordatioribus, illas apponam, ubi graphice ἐρωτικῶς hasce ceratas tabellas, earumque usum ad vicinas mœchas adportandas definit:

Ad Napem, ut paratas tabellas ad Corinnam perferat.

Colligere incertos, & in ordine ponere, crines
Docta, neque ancillas inter habenda, Nape;
Inque ministeriis furtivæ cognita noctis,
Utilis & dandis ingeniosa notis;
Sæpe venire ad me dubitantem hortata Corinnam;
Sæpe laboranti fida reperta mihi;
Accipe, & ad dominam peraratas mane tabellas
Perfer; & obstantes sedula pelle moras.
Nec silicum venæ, nec durum in pectore ferrum,
Nec tibi simplicitas ordine major inest.

Cre-

Credibile est, & te sensisse Cupidinis arcus.
In me militiæ signa tuere tuæ.
Si quæret, quid agam; magna spe vivere, dices.
Cætera fert blande cera notata manu.
Dum loquor, hora fugit: vacuæ bene redde tabellas:
Verum continuo fac tamen illa legat.
Aspicias oculos mando, frontemque legentis:
E tacito vultu scire futura licet.
Nec mora: perlectis rescribat multa jubeto,
Odi cum late splendida cera vacat.
Comprimat ordinibus versus, oculosque moretur
Margine in extremo littera rasa meos.
Quid digitos opus est graphio lassare tenendo?
Hoc habeat scriptum tota tabella, Veni.
Non ego victrices lauro redimire tabellas,
Nec Veneris media ponere in æde morer.
Subscribam, Veneris fidas sibi Naso ministras
Dedicat: at nuper vile fuistis acer.

Tabellas exsecratur, eo quod amica, quæ ipse petierat, negarat.

Flete meos casus: tristes rediere tabellæ.
Infelix hodie littera posse negat.
Omnia sunt aliquid: modo cum discedere vellet,
Ad limen digitos restitit icta Nape.
Missa foras iterum limen transire memento
Cautius; atque alte sobria ferre pedem.
Ite hinc difficiles funebria ligna tabellæ,
Tuque negaturis cera referta notis.
Quam puto de longæ collectam flore cicutæ
Melle sub infami Corsica misit apis.
At, tanquam minio, penitus medicata rubebas:
Ille color vere sanguinolentus erat.
Projectæ triviis jaceatis inutile lignum:
Vosque rotæ frangat prætereuntis onus.
Illum etiam, qui vos ex arbore vertit in usum,
Convincam puras non habuisse manus.
Præbuit illa arbor misero suspendia collo,
Carnifici duras præbuit illa cruces:
Illa dedit turpes raucis bubonibus umbras,
Vulturis in ramis, & strigis ova tulit.
His ego commisi nostros insanus amores,
Molliaque ad dominam verba ferenda dedi?

Aptius hæ capiant vadimonia garrula ceræ,
Quas aliquis duro cognitor ore legat.
Inter ephemeridas melius, tabulasque jacerent,
In quibus absumptas fleret avarus opes.
Ergo ego vos rebus duplices pro nomine sensi?
Auspicii numerus non erat ipse boni.
Quid precer iratus? nisi vos cariosa senectus
Rodat, & immundo cera sit alba situ.

Ne me moreris rogo, ut multa, quæ ad ligneam hanc scripturam spectant, ipse adnotem, firmemque etiam atque etiam sententiam, quam tueor, cum plana omnia videas, & quæ multis exemplis undique corrasis ostendi, in binis his carminibus collecta habeas.

Neque mihi posthabenda Ausonii auctoritas, qui in extremo epigrammate ad notarium velocissime excipientem verba canit: *Puer notarum præpetum -- Sollers minister advola, -- Bipatens pugillar expedi ..... Instarque densæ grandinis -- Torrente lingua perstrepo, -- Tibi nec aures ambigunt, -- Nec aucupatur pagina, -- Et mota parce dextera -- Volat per æquor cereum..... Tu sensa nostri pectoris -- Vix dicta jam ceris tenes, &c.* Nam eo quod puero notario bipatens pugillar ceratum, non membranas apponit, parum dubii est, quin ἐρωτικά quædam brevemque epistolam exarandam dictaverit, præsertim cum me non fugiat Ausonium, quanquam Christi partes secutum, quæ potior sententia est, ethnicis propiora & liberiora scripsisse. Contra vero, quando Ausonius de sueta libros & membranas ratione scribendi loquitur, poeticis luminibus celebrat atramentum epist. 4. indeque litteras vocat *Cadmi nigellas filias, notasque furvæ sepiæ.*

Ægerrime profecto pertuli recensere hasce vatum meras insanias, quare rogo, nequis plura harum tabellarum exempla vestiget. Porro ad quid decentius accedam. Reperi autem in Catullo epigr. 51. in more etiam fuisse id genus ceratas tabellas missitandi ad amicos prope degentes, in quibus scriptis varii numeri carminibus, aut hendecasyllabis se ultro citroque lacessebant, lepideque horas ac docte terebant, ita ut una eademque tabella circumferretur, deletis facile amici carminibus, utpote in cera scalptis, & pro responso novis ab altero sodali in eadem appositis; ita sane interpretor versus hosce Catullianos ad Licinium: *Hesterno, Licini, die otiosi -- Multum lusimus in meis tabellis, -- Ut convenerat esse delicatos: -- Scribens versiculos uterque nostrum, -- Ludebat numero modo hoc, modo illoc, -- Reddens mutua per jocum atque vinum. -- Atque illinc abii tuo lepore -- Incensus, Licini, facetiisque, &c.*

XI. Pauca addenda reor de *laureatis tabellis*, de quibus nemo, quod sciam, qui de scribendi ratione verba instituit, aliquid delibavit: non me fugit Lampridium id genus tabellarum in Severo pag. 1023. meminisse, quibuscum ab imperatoribus de victoriis certior ordo, & populus Rom. fie-

fiebat; quas licet longe gentium miſſas quis mihi objicere poſſet fuiſſe ligneas, quod lubens do; etenim hæ erant ejus generis tabellæ, quæ raro admodum in urbem, & ritu ſollemni inſerebantur, atque fortaſſe longe grandiores præ ceteris, quippe lauro undique ornatæ, quas nulluſdum inter epiſtolas ſuetas, de quibus mihi ſermo eſt, adnumeret. Vide magnum Salmaſium plurima inibi adnotantem, licet oblitus ſit Ovidii verſus, qui Corinnæ ſuæ pugillarem inſtar harum militarium tabellarum lauro ſe exornaturum ſpondet Amor. lib. I. el. XI. v. 25. *Non ego victrices lauro redmire tabellas, Nec Veneris media ponere in æde moror*. Sæpe viros ſummos, quæ opportuniora ſunt, latent.

XII. Quoniam autem argumenta, quæ a contrariis petuntur, non minus ponderoſiora ſunt, quot haud deſide otio collegi exempla proferam, atque oſtendam epiſtolas licet breviores ad amicos vel ab urbe, vel longe gentium abſentes, in chartis ſolummodo conſcriptas. Sane ſi omnem Ovidii librum epiſt. heroidum perlegas, quæ ad exteros univerſæ datæ ſunt, nunquam in eiſdem vel *cera*, vel *tabella* reperies; idipſum dicendum de epiſtolis librorum quatuor ex Ponto, queis addere poſſem quinque libros Triſtes, quorum elegias meras epiſtolas dicas, in iiſque chartarum, & calamorum mentio, ceræ nunquam, vel ligni. Ep. XI. Heroid. ver. I.

Si qua tamen cæcis errabunt ſcripta lituris,
Oblitus a dominæ cæde libellus erit.
Dextra tenet calamum, ſtrictum tenet altera ferrum,
Et jacet in gremio charta ſoluta meo.

Et ibid. eleg. 18. v. 19. *Talibus exiguo dictis mihi murmure verbis, Cetera cum charta dextra locuta mea eſt*. Atque epiſt. 21. v. 244. *Non timuit tecum, quod mea charta loqui. Tam ſatis invalidos calamo laſſavimus artus, &c.* Ut taceam verſus, ubi ſæpe vides ῥητῶν *litura*, quæ chartarum propria eſt, hinc tritum illud *illinere chartis*, exemplo ſit ver. 3. epiſt. 3. *Quaſcumque aſpicias, lacrymæ fecere lituras, &c.* ceras autem ſcriptas quis unquam dicat ab lacrimis deleri poſſe?

Eadem habeo in epiſtolis ex Ponto, lib. 4. ep. 13. ubi Ovidius ſcribit amico ſuo eum poſſe perſpicere, unde veniat longe gentium miſſa epiſtola ex chartæ colore. Et ubique librorum Triſtium ῥητῶν *chartam* legere eſt, lib. 3. el. I. v. 4. *Nullus in hac charta verſus amare docet*; & v. 55. *Aſpicis exangui chartam pallere colore*. Addas ibid. lib. 4. eleg. 7. v. 7. *Cur quoties alicui chartæ ſua vincula dempſi, Illam ſperavi nomen habere tuum?* Et ibid. lib. 5. eleg. 13. v. 38. ubi certa mentio epiſtolæ in charta a Getico ſolo Romam ad amicum miſſæ: *Sic ferat, ac referat tacitas nunc littera voces: Et peragant linguæ charta manuſque vices*. Nec non epiſt. 7. lib. 3. ibid. v. 5. *Noſtraque quid portat jam noſtis epiſtola, quamvis Charta ſit a vinclis jam labefacta ſuis*. Ne autem ſemper ad Ovidium te provocem, Catullus ſuam epiſtolam ad Manlium v. 45. epigr. *69*. vocat

chartam. Hic autem parum resistere oportet, ne credas me nodos quosdam devitare; reperi etenim in epistolis ex Ponto lib. 4. ep. 1. v. XI. vocem *ceras* pro litteris: *O quoties alii vellem cum scribere, nomen Rettulit in ceras inscia dextra tuum*, atque notum est, dicat quis, eas epistolas Romam ad amicos datas, non ad proximos: verum si Ovidii verba propius spectes, vates videtur procul dubio indicare non epistolas in Urbem missas, quas attentius in charta scribi oportuit, sed suetos illos codicillos & pugillares ceratos, qui ad præsentes amicos scribebantur, in quibus, amore urgente, atque usu, pro alterius nomine illud Pompeji errore non pœnitendo incidebat, quare subdit: *Ipse mihi placuit mendis in talibus error, Et vix invita facta litura manu est*. Vel si dicas *ceras* hic accipi τροπικῶς pro quavis materia scriptioni apta, etiam charta, non intercedam; præsertim cum Ovidius adjiciat vocem *litura*, quæ chartarum propria est, & chartis illinitur; & ipse cap. seq. aliquando ceras pro papyris adhiberi multis ostendam; verum quod primum reposui, arridet magis, cum nullibi suorum voluminum Ovidius τροπικῶς *ceras* celebret, ne in iis quidem versibus 101. & 102. ex Pont. lib. 4. ep. 9. *Nec mihi credideris; exstant decreta, quibus nos Laudat, & immunes publica cera facit*; nam interpretes certant, num hic *publica cera* sint decreta publica scripta in tabulis ceratis, an sigilla reipublicæ Tomitanæ, vide varior. adnotat.

Præterea volumen epistolarum Plinii versare aggressus sum, inibique sæpe chartarum nomen, ceras autem scriptorias nunquam invisi, eæ etenim epistolæ ad absentes amicos scriptæ sunt: ne fatietatis sim, locos binos adscribam: lib. 3. ep. 14. *Quid præterea novi? quid? nihil, alioquin subjungerem; nam & charta adhuc superest, & dies feriatus patitur plura contexi*. Et ep. 15. lib. 8. *Igitur mihi quoque licebit scribere, quæ legas, sit modo, unde chartæ emi possint, quæ si scabræ bibulæque sint, aut non scribendum, aut necessario quidquid scripserimus boni, malive, delebimus*; adnotes veterum chartarum vitia, peræque ac nostrarum. Et cui mirum non videbitur in tot Tullii libris epistolarum ad Att. & ad Familiar. nunquam inveniri vocem *ceram*, aut *tabellam*? contra vero ῥητῶς *charta*, *atramentum*, *calamus* lectites, quas promptas habes ex Ciceronianis lexicis: neque alia subest ratio, quam quod ad absentes datas legas. Si autem semel aut iterum *cera*, *tabella*, aut *stilus* in ceteris Tullii voluminibus videas, vel τροπικῶς illum eas voces adhibuisse, vel longe aliena notione ab scriptura, atque epistolis accepisse, nisi falli ames, animadvertes. Miratus sum sane Senecam in suo epistolarum volumine ad Lucil. neque ceræ, neque chartæ unquam meminisse. Demum ab Suetonio aperte habes litteras per longius spatium missas in charta conscriptas; quin formam, & exarandi modum nosces, in Jul. cap. 56. *Epistolæ quoque ejus exstant ad senatum, quas primus videtur ad paginas, & formam memorialis libelli convertisse; cum antea coss. & duces nonnisi transversa char-*

charta ſcriptas mitterent. Quin *charta tranſverſa* ſit illa, quæ, dum illinis, longior eſt, quam lata, nemo dubitet: ſicuti *charta averſa* eſt pars oppoſita ſcripto, ſive quæ a tergo ſcripta eſt, Juvenal. ſat.1. v.5. Hinc Martialis Picenti cuidam illudit lib. 8. ep. 62. *Scribit in averſa Picens epigrammata charta, Et dolet averſo, quod facit illa, Deo*, jocatur, quod Picens ad nauſeam longa epigrammata ſcriberet, ut opiſtographo indigeret. Verum jam ſatis de ceratis tabellis, atque epiſtolis in charta exaratis.

XIII. Reſtat, quo omnia, quæ de cera γραφικῇ dici poſſunt, abſolvam, intraque fines ſuos ſtrictius coarctem, ut inquiram, an Romani præter breves epiſtolas in cera inciſas ad viciniores amicos datas, in aliis ſcribendi occaſionibus ea abuſi ſint; & ſane adverti ex non unis exemplis eos ſecum habuiſſe ceratos quoſdam pugillares, ſive codicillos, in queis adnotabant extemporalia memoriæ cauſa, quos ſæpe etiam ſecum comportabant, ſi quid exarare accidiſſet; id moris etiam nunc ſervamus, cum plerique omnes libellum nobiſcum geſtamus pagellis diſtinctum gypſo, vel ſimili materia illitis pro ſubita ſcriptione, aut pro adnotandis, quæ in itineribus eveniunt, ne obliviſcamur. Ne autem te exemplis ex Cic. epp. ad Att. atque ad Familiar. obtundam, id facile ab indicibus, & ex lexicis tenes, vide in voce *codicilli*, quos Orator maximus ab epiſtolis in charta ſcriptis aperte diſtinguit; ſicuti Plinius ep. 18. lib. 3. *codicillos* a *libellis* diſcrevit: *Cœpi autem non mediocrem voluptatem, quod hunc librum cum amicis recitare voluiſſem, non per codicillos, non per libellos, ſed*, &c. ſcil. non in cera, neque in charta raptim, & incompte ſcriptum. Eadem autem fere verba ſcripſerat Seneca in ima cera epiſtolæ 55. *Video te, mi Lucili, cum maxime audio: adeo tecum ſum, ut dubitem, an incipiam non epiſtolas, ſed codicillos tibi ſcribere;* quæ ita illuſtrat Lipſius in adnotat. *mitti ſolitos ad præſentes;* atque paullo ſuperne multis oſtendi ceratas tabellas ad amicos in eadem urbe degentes miſſitari. Ita etiam diſtinguit ep.6. lib. 9. *Omne hoc tempus inter pugillares, ac libellos jucundiſſima quiete tranſmiſi*. Et epiſt. 5. lib. 6. *Nam & Celſus Nepoti ex libello reſpondit, & Celſo Nepos ex pugillaribus.* Neque unus Lipſius oboluerat pugillares ad præſentes miſſitari; verum etiam magnus Salmaſius, licet dubitanter id aſſerat, adeo cerata ſcriptura ejus oculos perſtrinxerat: *Videntur epiſtolæ ad longinqua mittendæ in charta tum fuiſſe ſcriptæ; quæ vero in urbe ad amicos mittebantur, in tabulis ceratis perſcribebantur*, de ſubſcribend. teſtament. pag. 273.

Verum nemo clarius dat intelligere notionem codicillorum, quam ipſe Plinius ep. 16. lib. 6. dum ait avunculum ſuum diſceſſurum ad Veſuvii incendium propius inviſendum, codicillos accepiſſe, atque in itu dictaſſe, & notaſſe omnia; nemo ſane in re ſubita credat Plinium thecham calamariam, chartaſque ſumpſiſſe, non vero tabellas cera oblitas iter agentibus opportunas ſatis. Ita etiam Plinius nepos in more habuit, cum venatum iret, non chartas, ſed pugillares ſecum geſtandi, quod a binis

locis

locis habeo ep. 36. lib. 9. *Venor aliquando, ſed non ſine pugillaribus, ut quamvis nihil ceperim, non nihil referam*. Et clarius idipſum dicit ep. 6. lib. 1. quam fere omnem exſcribam, jucunda enim lectu eſt: *Ego ille, quem noſti, apros tris, & quidem pulcberrimos cepi.... Ad retia ſedebam. Erant in proximo non venabulum, aut lancea, ſed ſtilus, & pugillares: meditabar aliquid, enotabamque, ut ſi manus vacuas, plenas tamen ceras reportarem... Jam undique ſilvæ, & ſolitudo, ipſumque illud ſilentium, quod venationi datur, magna cogitationis incitamenta ſunt. Proinde, cum venabere, licebit auctore me, ut panarium, & laguncolam, ſic etiam pugillares feres. Experieris non Dianam magis montibus, quam Minervam inerrare. Vale*. Addas Senecam epiſt. 87. circ. init. ajentem ſe, cum iter ageret, ſemper circumtuliſſe *caricas, & pugillares*. Idemque philoſophus epiſt. 108. circ. init. longe queritur *de multis auditoribus, queis ſchola philoſophorum diverſorium otii erat, de paucis, qui cum pugillaribus veniebant, non ut res exciperent, ſed verba*; caſtigat igitur Seneca uſum pugillarium in ſcholis, utpote qui ad ſcribendas magni momenti res importuni.

Quæ cum ita ſint, ſi aliquando in veteribus Scriptoribus quoſdam domi in pugillaribus quid exarare advertas, dicas illos res, vel extemporales, vel memoriæ cauſa, vel etiam ea, quæ in libellos vel chartas deinde transfundenda ſunt, inſculpere, ut in Plin. ep. 1. lib. 3. *Peractis ſeptem millibus paſſuum, iterum ambulat mille, iterum reſidit, vel ſe cubiculo, ac ſtilo reddit: ſcribit enim, & quidem utraque lingua lyrica doctiſſime, &c.* Sane verſus non tam prompte ſcribimus, & non ſine lituris procudimus, quare ceræ aptiores ſunt, quæ facile complanantur, quam chartæ. Neque aliter accipias verba epiſt. 27. lib. 3. *Ubi cœpit adveſperaſcere, jubet ſterni ſibi prima domus parte, poſcit pugillares, ſtilum, lumen, &c.* & paullo inferius: *Rurſuſque ceris, & ſtilo incumbit*. Hæc ita ſe habere colligo luculenter ex ejuſdem Plin. ep. 21. lib. 7. qui fatetur eo, quod oculis laborabat, nonniſi ſtilo, & lectioni ſtudebat parciſſime; qui enim oculis non valet, res longiores ſcripturus non eſt, quare ceris merito utitur: *Infirmitati oculorum, ut jubes conſulo... & hinc non ſtilo modo, verum etiam lectionibus difficulter, ſed abſtineo, ſoliſque auribus ſtudeo*.

XIV. Ceterum ne ſemper ad profana provocemus, rem, de qua diſputamus, Auguſtini verbis in libr. confeſſ. 9. cap. 4. n. 8. ſtatuam, qui, urgente re ſubita, & dentium dolore eum urente, pro ſcriptione ad ceras confugit: *Dolore dentium tunc excruciabas me, & cum in tantum ingraveſceret, ut non valerem loqui, aſcendit in cor meum admonere omnes meos, qui aderant, ut deprecarentur te pro me Deum ſalutis omnimodæ. Et ſcripſi hoc in cera, & dedi eis, ut legeretur: mox ut genua ſupplici affectu fiximus, fugit dolor*. Hinc lux erit Lucæ cap. 1. v. 62. ubi de Zacharia dicitur: *Et poſtulans pugillarem ſcripſit dicens,*

Joan-

Joannes est nomen ejus, Καὶ αἰτήσας πινακίδιον ἔγραψε λέγων, Ἰωάννης ἐστὶν ὄνομα αὐτοῦ. Vides in re subita, & in paucorum verborum περιόδῳ Zachariæ muto, & jam senescenti satis fuisse *ceratam tabellam*, πινακίδιον. Neque hic molestus sis, me cap. 3. multis ostendisse Hebræos ceras, & tabellas γραφικὰς ignorasse, reponam etenim, me de Hebræis locutum iis, qui cum Romanis nunquam communicarunt: Servatoris Jesu Christi ævo, quoniam Syria Romanorum imperium subierat, plurimos eorum mores Judæi amplexi sunt; & Græcanicam etiam linguam innumeris Latiaribus vocibus, & formulis infecerunt, veluti κράββατος, κῆνσος, πραιτώριον, δενάριον, τίτλος, vid. πολυμαθεστάτου viri, & acerrimi ingenii Jo. Lamii librum de erudit. Apost. quare pronum fuit, ut præter bene multa Romanorum instituta, inductum etiam morem scribendi in pugillaribus. Præterea relegas, quæ multa de voce πινάκιον, & πινακίδιον cap. 4. n. 4. superne adnotavimus. Posthabeas rogo, quæ de his Zachariæ pugillaribus adstruit Trotzius in Hugonem de pr. scrib. orig. pag. 594. & differtat. Francisci Beringii, quam in Thesauro Theolog. Philolog. N. T. reperies, qui hos pugillares quadrangulum librum fuisse exputant. Ceterum suetam tunc temporis Hebræis ῥωμαΐζουσι rationem scribendi notum est fuisse per *calamum*, & *atramentum*: Joan. epist. 3. v. 13. Πολλὰ εἶχον γράφειν, ἀλλ' οὐ θέλω διὰ μέλανος, καὶ καλάμου σοὶ γράψαι.

XV. Verum ut usum omnem ceratarum tabellarum apud Romanos expromam, reperi eas etiam adhibitas in adnotandis vel expensis, vel strictim iis, quæ quotidie accidere solebant: hinc Cic. pro Quint. cap. 18. *Ad ephemeridem revertitur, invenitur dies profectionis*, id genus pugillares Græca voce *ephemeridas* appellitabant; eos enim facile erat secum ferre, utpote scriptioni extemporali aptiores. Hinc Propertius el. 22. lib. 3. v. 19. pugillares deperditos timet, ne quis avarus reddat ephemeridas: *Me miserum his* (tabellis) *aliquis rationes scribit avari, Et ponit duras inter ephemeridas*. Contra vero Ovid. Amor. lib. 1. eleg. 12. v. 25. suas ceratas tabellas ab ἐρασταῖς rejectas exsecrans optat, ut quis inter ephemeridas apponat. *Inter ephemeridas melius tabulasque jacerent, In quibus absumptas fleret avarus opes*. Adde his quoque pugillaribus usos proclamatores, ac rabulas, cum accirent, qui sponsiones dederant ad certum diem se sistendi in judicio; Ovid. ibid. v. 23. *Aptius hæ capiant vadimonia garrula ceræ, Quas aliquis duro cognitor ore legat*.

XVI. Ceterum cum sermo sit de ligneis pugillaribus, laboris pretium esset quædam adjicere de *pittaciis*, verum cum sit vocabulum admodum insuetum, & satis parva tabella, aut schedula paucorum στοιχείων, vel stilo scalpta, vel atramento illita, quæ præsertim vasis, plerumque vinariis, pro liquorum vetustate adnotanda appendebatur, prætereundum reor: Petron. in satyr. cap. 35. *Allatæ sunt amphoræ vitreæ diligenter gypsatæ, quarum in cervicibus pittacia erant affixa cum hoc titulo: Falernum annorum centum;* vide Burmanni inibi adnotat. & Salmasium in Lampridium

dium in Severo cap. 21. Sed omnium diligentius quædam de pittaciis collegit Trotzius de prima ſcrib. orig. pag. 356. verum oblitus eſt Diogenis Laert. locum in Cratete fragm. 89. pag. 357. edit. Menag. qui tabellam, quam fronti ſuæ hic philoſophus affixit ab Nicodromo in faciem cæſus inſcriptam binis his verbis, Νικόδρομος ἐποίει, jure appellat πιττάκιον. Præterea cum hæc tabella gypſo perlita eſſet, vocabatur etiam λεύκωμα, hinc idem Laertius in Diogene fragm. 33. pag. 331. ait, Πληγὰς ἔλαβε, μετὰ δὲ ἐγγράψας τὰ ὀνόματα εἰς λεύκωμα τῶν πληξάντων περιῄει ἐξημμένος, *plagas accepit, deinde nomina eorum, qui eum ceciderant, in albo, ſive pittacio inſcribens, atque alligans circumibat*. Notionem pittacii in Cod. Theodoſ. & ejus ætatis Scriptoribus nihil curo: quid valeat ea vox apud Celſum, & medicos tutemet legas. Hinc titulus Crucis Chriſti ſervatori, barbare τίτλος dictus, qui γνησίως audiret πιττάκιον. An idem titulus ſcalptus, an vero atramento tinctus fuerit, ſumma animi contentione id definire aggreſſus eſt Salmaſius initio libri de modo uſurarum, quod, ſi tibi otium ſuppetat, non ſine fœnore evolves. De eodem titulo multa amiciſſimus & benemerentiſſimus Gorius in ſuis ſymbolis volum. IX. de tit. Crucis Chriſti cap. 7. edenda curavit.

Præterea ne exputes me marmorum oblitum eſſe, a quibus etiam quædam de pugillaribus edocemur, ſcilicet horum artifices vocitatos *pugillariarios*, uti habes e ſaxo paucis ante annis Romæ eruto, quod affert Ficoronius de perſonis ſcæn. pag. 192. M. CAECILIO HILARO PVGILLARIARIO, hos quidem artifices fabricaviſſe pugillares ex multiplici materie, citreos ſcil. & eboreos ex Martiali tenes, imo etiam membranaceos ex Gruter. inſcript. 7. pag. 174. ubi inter cetera TI. TARFENIVS. TI. F. SABINVS. TESTAMENTO. LEGAV. PVGILLARES. MEMBRANACIOS. OPERCVLIS. EBOREIS, &c. Præterea reperi in Fabretto cap. 10. pag. 731. collegium horum artificum nomine *cerariorum*, quoniam id genus tabellas cera inducebant pro puellis, & ceteris, qui eas ſecum comportabant pro aliqua re ſubita adnotanda, vel pro litteris ad præſentes mittendis, ut dictum eſt: hinc eorum ſodalitia Romæ floruiſſe legimus: DECVRIAE. SCRIBARVM. CERARIOR. ET LIBRARIOR, quod epigramma, cum Trotzius de pr. ſcribend. orig. pag. 468. recitet, in hac voce CERARIORVM miror ſane nihil vidiſſe.

XVII. Demum non obliviſcendæ tabellæ ceratæ, quibus in judiciis, in ſuffragiis, atque in omnibus comitiis utebantur Romani; de quibus notiſſimæ exſtant quaternæ leges tabellariæ, Gabinia an. V. C. 614. Caſſia 616. Papiria 621. & Cælia 635. & in nummis earumdem monumentum ſervatum cernimus, vide Scriptores, qui ſupellectilem Rom. familiarum collegerunt in gente Licinia, & Caſſia. Quæ quidem tabellæ populo a diribitoribus diſtribuebantur; & ſane neque ex papyro, neque ex charta eſſe oportuit, quo commodiores inſano Romanorum numero in ſuffragia coeuntium citius traderentur, promptius ſtilo exararentur, & facilius etiam colligerentur in ciſtam, ad longi temporis ſpatium duraturæ. At-

Atque ceratas fuiſſe aperte habemus ex Tullio in divinat. in Q. Cæcilium cap. 7. *Ceratam unicuique tabellam dari cera legitima*, *non illa infami ac nefaria*. De his tabellis, ac ſuffragiis omnis eſt epiſtola Plinii 20. lib. 3. *Meminiſti te ſæpe legiſſe quantas contentiones excitavit lex tabellaria? .... Omnes comitiorum die tabellas poſtulaverunt*, *&c.* Et circa finem: *Interim beneficio tabellarum habebimus magiſtratus*, *qui maxime fieri debuerunt*, *&c.* & epiſt. 25. lib. 4. etiam circa comitiorum ſuffragia verſatur, meminitque ſtili, & tabellarum: *Proximis comitiis in quibuſdam tabellis multa jocularia*, *atque etiam fœda dictu... Popoſcit tabellas*, *ſtilum accepit*, *demiſit caput*, *&c.* Verum de re protrita ſat exemplorum fruſtra eſt colligere. Si vero concupias id genus tabellas ſatis parvas, quibus ſuffragia, vel comitia celebrabantur, inſpicere, adeas ἀφθωνότατον Regis D. N. cimeliarchium, in quo bene multas buxeas tabellas numeris diſtinctas, duobus circiter digitis longas, uno latas, ex Herculanei ruderibus erutas non exigua animi voluptate inviſes.

Sane cum in judiciis, atque in curia id genus tabellas ſtilo incidere ſollemne fuiſſe fateamur, clare elucet, cur J. Cæſar brachium Caſſii arreptum graphio trajecerit, etenim Cæſarem curiæ aſſediſſe ait Suetonius cap. 82. qui illo ſe inſtrumento ad tutandum aggreſſus eſt, quod eo loci pro exarandis ceratis tabellis judicialibus proſtabat. Præterea lux eſt capiti 28. in Caligula, qui imperator, *Cum diſcerpi ſenatorem concupiſſet*, *ſubornavit*, *qui ingredientem curiam*, *repente hoſtem publicum appellantes invaderent*, *graphiiſque confoſſum ceteris traderent ; nec ante ſatiatus eſt*, *&c.* Vides igitur in curia dumtaxat exſtare *graphia*, ubi & Cæſarem eis uſum fuiſſe, & ſenatorem confoſſum ; non alia ſcil. de cauſa, quam quod eo ferro judiciales tabellæ inciderentur. Adde me in eodem Suet. in Claud. cap. 15. in fin. reperiſſe hujus Cæſaris genas ab equite Rom. leviter perſtrictas, in ejus faciem in tribunali degentis graphio injecto: quod inibi erat id genus inſtrumenti celebratiſſimum: *Equitem Romanum . . . ſatis conſtat . . . graphium*, *&* *libellos*, *quos tenebat in manu*, *ita cum magna ſtultitiæ*, *&* *ſevitiæ exprobratione jeciſſe in faciem ejus*, *ut genas perſtringeret*. Miror interea tot doctiſſimos Suetonii interpretes id non advertiſſe. Idipſum vehementius firmat Plutarchus in Gracchis pag. 840. edit. Francofurti, ubi narrat Antyllium conſulis Opimii lictorem ab iis, qui Gracchianis partibus ſtudebant, interfectum eſſe, confoſſum magnis graphiis ad idipſum paratis: Ἀποθνήσκει γοῦν αὐτὸς ὁ Ἀντύλλιος ἐκεῖ μεγάλοις γραφείοις κεντηθεὶς ἐπ' αὐτὸ τοῦτο πεποιῆσθαι λεγομένοις· etenim populum ait conveniſſe in capitolium ad Gracchorum leges antiquandas, qui cum non ſine tabellis ſtilo incidendis ſuffragia ferret, & tunc omnia ad ſeditionem prona eſſent, ſibi conſuluit, & longiora graphia comparavit ; vides igitur ex quaternis exemplis in judiciis, & in curia ſtilos adhibitos. Præterea ſatis affecto Pollucis ſegmento 61. lib. x. cap. 15. medela affertur, & ſen-

O tentia

tentia antehac tenebricosa luculentior prodit, dum enumerat vascula forensia: Κιβώτια καὶ ἴσως γραμματοφόρα, καὶ γραμματεῖα, καὶ κάλαμοι γραφεῖς, καὶ κληροτήριον, quæ ita versa legis: *Tum & arculæ tabellariæ, & tabellæ, & calami, & stili, & sortilegium.* Verum restitue cum Jungermanno, καὶ κάλαμοι, καὶ γραφεῖα, ut fori instrumenta, quæ vera sunt, enumerentur, & turbæ hic commotæ ab interpretibus facessant, cum certe constet in curia fuisse γραφεῖα, quod nomen optarunt etiam sibi Latini *graphium*. Stilorum usum in curia, quo judices sententiam vel in reos, vel pro insontibus in calculis inciderent, aperte teneo ab Apulejo in metam. lib. 10. pag. 215. edit. Pricæi 1650. *Cum jam sententiæ pares, cunctorum stilis ad unum sermonem congruentibus, ex more perpetuo in urnam æneam deberent conjici . . . unus e curia senior præ ceteris compertæ fidei, atque auctoritatis præcipuæ medicus orificium urnæ manu contegens, ne quis mitteret calculum temere, hæc ad ordinem pertulit.* Quæ Apuleji verba si vidissent Pitiscus, & Burmannus pro ternis Suetonii, quos nuper laudavi locos, illustrandis attexuissent ad doctos suos commentarios.

Atque hæc de satis circumscripta Latinorum cerata scriptione: cum quoties ab eisdem adhibitam testatissimum fecerim, scil. in edocendis puellis characteres: in missitandis ad viciniores epistoliis: in adnotandis rebus extemporalibus: atque in judiciariis, vel comitialibus tabellis: neque alias ceram usurpatam reperies: contra in ceteris omnigenis scribendi modis atramentum principem & suetam materiem fuisse dicas: qua quidem distinctione invecta, ambages omnes in negotio scriptorio longe facessent, & veteres Scriptores coibunt in fœdus. Quare irascendum jubeo tot doctis viris, (sunt autem, quorum numerum assequi haud poteris, qui de veterum scribendi ratione bene longos commentarios illeverunt,) eo quod omnes, ne unum quidem excipias, veteres γενικῶς in corticibus arborum, in lignis, in cera scriptitasse edixerunt, celebratissimo atramenti usu pæne posthabito. Verum si in corticibus scriptum sit aliquando, Aborigenes id fecisse ait Symmachus lib. 4. ep. 28. quorum morem jam senex optabat, cum ipsum pigeret longas epistolas amicis expetentibus scriptitare: nam eæ gentes lignis paucas admodum voces incidebant, missitabantque brevem alternæ salutis dictionem: verba Symmachi tutemet legas, habent enim cum amabili brevitate elegantiam concinnam.

XVIII. Hæc cum a me ipse cogitassem, atque ex sat multis Auctorum monumentis concoxissem, non mediocriter mihi gratulari visus sum, reperisse Pollucem in hoc scribendi discrimine mecum lib. x. cap. 14. summa fide conjurantem; licet adeo turbata ejus verba, & fœde interpuncta vel in bene castigatis editionibus prostent, ut sine multa vi ingenii, & sedulitate onomasticographi sententiam non extrudas; neque interpreti confidas, longe enim a Pollucis mente peregrinatur.

Pollucis mens facile dignoscetur, si omne caput XIV. in ternas suas partes

partes dispensaveris, ipse enim primum edisserit γενικῶς de libris, deinde de pugillaribus cera oblitis, demum de instrumentis puerorum scriptoriis: inquit enim, qui inter libros versari cupiat, habeat βιβλία, χάρτας, πίνακας, διφθέρας, γραμματεῖα, γραμματίδια, δέλτους, δελτία, ὡς ἔστιν εἰπεῖν, γραμματίδιον δίθυρον, ἢ τρίπτυχον, ἢ πλειόνων πτυχῶν, statimque apponit, ut moris Pollucis est, famosum Homeri locum obscuritatis plenum πίνακα πτυκτὸν, quem multis illustrare adnisus sum pag. 50. & seqq. & locum Aristoph. in Thesmoph. vides igitur hunc grammaticum in hac prima capitis parte communia librorum fere omnia nomina, nihilque ligni, vel ceræ meminisse.

Aggreditur ad alteram capitis partem onomasticographus, ubi de pugillaribus agit, quos πινάκιδας apposite vocat, jubetque oportere esse ceratos, atque orditur ab verbis: Καὶ πινάκιδας . . . . ὁ δὲ ἐνῶν τῇ πινακίδι κηρὸς, ἢ μάλθη, iterumque apponit ab priscis Scriptoribus Herodoto, Cratino, & Aristophane exempla. Verum ne credas Herodotum loqui de Græcorum pugillaribus, qui nunquam vel ligneos, vel ceratos habuerunt, sed de Persarum, uti pag. 63. a me ostensum est: Cratinus autem, & Aristophanes meminere quidem *signatoriam* ceram, quorum comœdiæ, si pessum non ivissent, de id genus cera locutos hos comicos certo dignosceres: immo Pollux ipse statim ad signatoriam ceram verba convertit: atque ipse fortasse ad tædium ostendere adlaboravi Græcos nunquam voce κηρός pro re scriptoria abusos esse: contra vero si Pollux ait, ὁ δὲ κηρὸς ἐνὼν τῇ πινάκιδι, more Latinorum loquitur, nam Romani solummodo ceratos codicillos & pugillares habuere.

Ad tertiam capitis partem progreditur Pollux, edicitque puero esse ad scribendum necessaria, *stilum*, *thecam graphiariam*, *regulam*, & *tabulam buxeam:* Τῷ δὲ παιδὶ δέοι ἂν προσεῖναι γραφεῖον, παραγραφίδα, καλαμίδα, (appone, ut inferius ostendam, κανονίδα,) πυξίον· hæc quam barbare versa sint, accipe: *puero vero adesse debent stilus*, *notatorium*, *calamarius*, *tabella*, quæ verborum monstra miror tot doctissimos interpretes non statim induxisse. Jure igitur scriptoriis tabellis, stiloque unos puellos, donavimus, atque hunc morem corrasis undique exemplis fulciendum adlaboratum mihi est. Advertas rogo hic Pollucem loqui de Latialibus pueris, nam Græcos παῖδας elegantius ad scribendum edoctos ex Platone, atque ex Max. Tyrio (vide superne pag. 90.) novimus.

Nollem autem, ut addubites de tribus hisce membris in hoc Pollucis de scribendi instrumentis capite, quoniam ipse per particulam triplicem δὲ apte illud dispescuit; imo veteres membranæ titulum unicuique κώμματα apponunt, vide adnotationes. Demum Pollux in fine ejusdem cap. tanquam quid satis notum ac tritum, addendas ait voces *atramentum*, *atramentaria*, & *calamos*, μέλαν, μελανοδοχεῖα, καλάμους, veluti sibi supervacanea, adeo communia, & usu celebratissima rebatur. Hæc διὰ βραχέων de onomasticographi mente; exputans me gratiam initurum, cum

ceteri doctissimi interpretes circa nuda verba locupletes adnotationes aggesserint. Atque iterum testor omnium fidem me hoc veterum scribendi discrimen minime ab Polluce hausisse, verum postquam ipse excogitavi, in ejus onomastico latitare deprehendi.

Cum hæc jam typographi edidissent in lucem, contigit mihi magnum Augustinum lectitanti de quant. animæ cap. 41. pag. 320. edit. Anversæ to. 1. reperisse ipsum bis stili puerorum, qui secum studiorum causa versabantur, meminisse, & ne locus satis opportunus te fugeret, in extrema cera hujus cap. adnotandum ratus sum; licet adscribendus fuisset pag. 86. cumque verbis Ambrosii conjungendus. Rogatum te volo, ut Augustini *κείμενον* relegas, longius enim est, quam hic allini possit: inibi vermiculos illos graphice describit, quos nunc physici *polypodas* vocitant; quique discissi in frusta, totidem oboriuntur, ita ut separatim natos dicas: & disces id monstrosi fœtus inventum Augustino acceptum referre Batavos.

Reliquum est, quo fidem solvam, quam ab initio hujus cap. spoponderam, ut de ceris, tabulisque jureconsultorum agam: negotium sane longum, & difficultatibus quaquaversum septum; scio, me plus quam pars virilis postulat, oneris ac muneris suscipere, verum animum non despondendum est, fortasse mihi potenter lecta fuit res.

C A P U T VI.

Testamenta & syngraphæ in unis chartis, aut membranis olim atramento illita: voces *tabulæ* apud jurisconsultos, & *ceræ* τροπικῶς accipiendæ.

I. VOx tabulæ *τροπικῶς accipienda apud jureconsultos: testamenta chartis illita.* II. *Unde orta sit τροπικὴ hæc* tabularum *dictio pro chartis.* III. *Id eruitur etiam ex Ulpiano.* IV. Tabulas *juxta valere, ac membranas multa exemplorum vi firmatur.* V. *Jurisconsultorum etiam auctoritate. Quid vox* figura. VI. *Trotzius huic τροπικῇ locutioni videtur adstipulari. Si in charta sit satis tenebricosa pupillaris substitutio omnem lucem adipiscitur.* VII. *Cur raro vox* tabula *in lib. Institut. varissime in Cod. nunquam in Novell.* VIII. *Juvenalis versus mire corruptus de lignea scriptione in integritatem restituitur: pro ea medela Suetonii locus aptissimus, sed librariorum noxa affectus.* IX. *Ovidii versus pro* lignis *haud jure affertur a Cujacio* X. *Homerus defenditur contra Salmas. Eustath. nec non & Plin.* XI. *Vox* ceræ *pro scriptura etiam κατὰ τρόπον accipienda: quarum nulla mentio in juris σώματι. Binæ leges depravatissimæ sanantur.* XII. *Formulæ*, uti in his tabulis cerisque, &c. *vera sententia. Brissonius, & Trotzius notantur.* XIII. *Quid* prima, *&* ima cera. XIV. *Paulli lex, quæ miserrime perdiu torsit interpretes, tandem in nativam lucem restituitur.* XV. *Quid* extrema cera *in Cic. Vox* cerarium *ejusdem Oratoris antehac ignota explicatur.* XVI. *Præceps Scriptorum quorundam, & amicorum opinio ab præclarissimo mar-*

more

more colligentium testamenta exarata in lignis rejicitur. XVII. *In eo saxo exsculptum non* tabellionem, *sed* medicum *multis firmatur. Quid* προσεδρία, *&* προσεδρεύειν, *& Latine* assidere, *voces propriæ medentium. Hippocrates, & bini ep. ad Corinth. loci illustrantur.* XVIII. *Quid* καταστολή, *&* περιστολή *in Hippocr. ab omnibus male versæ. Vox* περιβολή *in Plutar. importuna, cujus verba multa luce donantur.* XIX. *Cur bovis sacrificium, & Dea Hygia in marmore.* XX. *Errori communi consulitur medicos schedulas* (recepta) *pro ægrotis non scriptitasse.* XXI. *Vox barbarica* receptum, *Græce apposite dicitur* πρόσταγμα· *&* προστάττειν *verbum ἰδιώτατον medicorum, quod antehac ignorabatur. Platoni lux, quædam etiam male versa. Olympiodori verba satis opportuna pro schedulis medicorum.* XXII. *Perizonius pro notione* προστάγματος *mecum jurat. Hippocrati lux. Vanderlindenius notatur. Quid* πικρῶς *in Hippocrate, vox inficete transfusa, ejus etymon Phalesgicum.* XXIII. *Latinorum medentium erat* jubere, *&* jussa, *Græcorum* προστάττειν, *&* προστάγματα. XXIV. *Fuisse etiam olim* pharmacopolas *nunc primum firmatur. Salmasio, & Vossio resistitur.* XXV. *Aristophanes videtur dixisse medicos visitasse* φαρμακοπωλεῖα, *& vasa urente ferro signasse. Vox* παῦσαι *nullius frugi in Aristoph. restituitur bona, scil.* καῦσαι. XXVI. *Floruisse pharmacopolas constat etiam ex Herculanei pictura, quæ hic describitur.* XXVII. *Idipsum omnium apertissime ex Plinio, ex Themistio, atque ex ipso marmore ostenditur.* XXVIII. *Cum marmor non* tabellionem *exhibeat, sed* medicum, *nihil officit sententiæ neganti testamenta in cera, & lignis exarata. Ratio affertur, cur medentes in tabella lignea* προστάγματα *incidere potuerint.* XXIX. *Saxum scalptum pro votiva tabella. Inscriptiones quædam illustrantur. D'Orvillius notatur. Quid* στίχος *in saxis. Demum justæ querelæ. Capitis conclusio.*

I. AGEDUM pro atramento contra jureconsultos officia & partes summam, qui a suis libris illud omnino ablegasse visi sunt, mihique defensitanti eorum auctoritas grande negotium creat, ut sit tandem atro huic liquori postliminium; nam ad fastidium in immani collectione Justinianea legere est, *tabulæ testamenti*, *tabellæ dotales*, *nuptiales*, &c. *ruptum testamentum*: præterea, *prima*, *secunda*, *ima cera*, & id genus voces sexcentas, quibus assiduissime Romanum forum perstrepebat. Fateor autem, si tot legum locos luce offundere pertentem, duo mihi timenda, unum ne longius vagari jure reprehendar, alterum ne quis obganniat tritum illud, *veniat de plebe togata*, *Qui juris nodos*, *& legum ænigmata solvat*, Juvenal. sat. 8. v. 39. Mirari non desinam, quotquot perlegi interpretes vel sagaciores, universos ἁπλῶς pro ligno ὑπερβολικῶς illud juris vocabulum τὸ *tabulæ* accepisse, neque cuiquam suboluisse legumlatores τροπικῶς locutos, ut antiquas opinione tantum inductas dictiones & verba juris sancte servarent; ceterum quodvis genus conventionum, ultimas voluntatis sententias, stipulationes, atque aliorum farraginem contractuum, & nomina, ὅσα κόνις, vel chartis, vel membranis mandari oportuit, nisi velimus susque deque omnia turbare & commiscere; quis enim in animum induxerit ad Justiniani Imp. ævum cerata ligna duravisse, cum membranæ chartæque adeo in vulgari quæstu erant, ut jam vilissima quæque iis advolverentur: imo longe antea poeta cecinerat, *Laxas scombris sæpe dabunt tunicas*; testes sunt tot libri Justiniano-

no ſuppares, atque etiam antiquiores omnes ex membrana, vel ex papyro, nullique prorſus lignei; qui ſi unquam exſtitiſſent, ſaltem quid reliquiarum hanc ætatem attigiſſet, & ſi unus, aut alter oſtendatur & prædicetur, *νοθείας*, vel *νεότητος* facile arceſſendus. Neque interpretes quid rationi conſonum procudere ſatis haberent, cur Imperator in tabulis potius, quam in communi charta teſtamenta, & pacta cujuſvis generis exarari juſſerit, niſi ut quædam verba ſollemnia, & vetuſtate jam honeſtiſſima adſervarentur; habet enim, præcipue in legibus, majorem auctoritatem antiquitas.

De ratione autem ſcribendi *τροπικῶς* locutos eſſe jureconſultos palam eſt, aliter ubique aqua nobis hæreret, ſi verborum tenus *tabulas*, & *ceras* interpretari in animo ſit: etenim nemo ſibi unquam perſuaſerit jureconſultos in re teſtamentaria, & ceteris conventionibus indicendis fere ſemper tabulas meminiſſe, tanquam ſi in papyro & in membrana teſtatoris & contrahentium voluntas irrita eſſet; nam valde quam rara chartarum apud legum latores, tabellarum vero ad tædium frequens mentio cèlebratur; quare ſi hujus generis ligna *νομικά* accipiantur *τροπικῶς*, i. e. pro quavis materia ſcriptioni apta, quæ tunc temporis uſui erat, & *καταχρηστικῶς* *tabulæ* nomenclatura donabantur, vera atque opportunior legalis pactiones & teſtamenta ſcribendi ratio reſtituetur, quæ in membranis chartiſque eſſe oportuit non ſine atro liquore, ſeu atramento, quo reliqui libri ac volumina tingebantur, uti ſuperne multis demonſtratum eſt.

II. Quoniam fortaſſe adhuc quis de hac *τροπικῇ* legum locutione dubitare poſſet, idipſum *ἰδιωτικῷ* exemplo firmius fulciendum eſt; ſicuti enim ſequioris temporis Scriptores librorum paginas *foliorum* nomine inconcinne compellabant, (quod nomen adhuc temporis durat,) non alia ratione ducti, quam temere ac cito ſibi perſuaſere & Sibyllas, & caſcos in arborum non modo corticibus, verum etiam in earum foliis ſcriptitaſſe, membranæ papyrique alieno, atque ex fabellis petito nomine *folia* audivere; nil ergo mirum, ſi idem ligneæ ſcriptioni accidiſſe dicas. Si autem ſolidiori conjecturæ ſit locus, cur in omni quotum eſt juris corpore quidquid contractuum eſt, & quævis extrema voluntas *tabularum* nomine exprimitur, dicerem ſane Latinos frequentiſſimas has juris locutiones derivaſſe ex eo, quod leges Decemvirales in lignis inſculptas rati ſint, (hinc tot turbæ interpretum, an roboreæ, vel eboreæ fuerint; quanquam Horatius aperte canat: *Fuit hæc ſapientia quondam .... leges incidere ligno*, de art. poet. v. 399.) invaluitque, ut nomen *tabulæ* *ἁπλῶς* pro legibus ipſis acceptaretur; inde poſteriores ſanctiones, & privatorum ſyngraphæ & contractus veteri *tabularum* vocabulo, licet chartis inſcripti, appellarentur. Propterea nunquam mirum mihi viſum eſt, ſi nullibi Juſtinianus utatur *ſtili*, & *ceræ* voce, licet tabularum ſemper meminerit; ſed *τὸ ſcribere*, quod proprium calami eſt, ubique uſurpet; hinc probe concludam vocem *tabulas* apud prudentes

tes

tes jure membranas esse, vel papyros; quis enim vero credat infinita pæne chirographa, publica, privataque instrumenta, testamenta, litium & causarum acta, & sexcenta conventionum vana plerumque nomina lignis mandata fuisse? præsertim cum minus malignitati temporis obstent; brevique ævo computrescant, & *cariosa senectus rodat*, Ovid. de art. el. 12. v. 29. si vero ceris illita, uti vulgus fert, fateamur, illæ quidem facili obliterationi obnoxiæ corruptelæque fuissent, *& immundo cera fit alba situ*, Ovid. ibid. quod sanequam acerrima cura vitandum, ut familiæ bona, & latifundia heredibus firma, & cautiora perdiu servarentur, quod per membranas melius & securius adsequebantur: ita ut quidam avarissimi, uti Staberius, quo relictæ hæreditati caverent, saxo summam patrimonii insculpere hæredes jusserint, Hor. serm. lib. 2. sat. 3. v. 90. Quod prompte deleri ceræ possent ex Martialis ep. 7. ult. lib. constat: *Esse puta ceras, licet hæc membrana vocetur, Delebis, quoties scripta novare voles.* Hinc etiam conficta nomina *tabularium*, *tabellarius*, *tabellio*, nihil negotii creant, cum unde educta sint, eodem sensu, ac δυνάμει polleant.

III. Ut autem, quæ disputo, propius veritatem sint, ad verba Ulpiani provoco, qui partes meas agere visus est in omni leg. 52. de legat. 3. ab §. 1. usque ad 7. adscribam hanc longiorem legem, scio enim lectores pigere libros, qui recitantur, invisere: *Librorum appellatione continentur omnia volumina, sive in charta, sive in membrana sint, sive in quavis alia materia; sed & si in philyra, aut in tilia, (ut nonnulli conficiunt,) aut in quo alio corio, idem erit dicendum. Quod si in codicibus sint membraneis, vel chartaceis, vel etiam eboreis, vel alterius materiæ, vel in ceratis codicillis: an debeantur, videamus? & Gajus Cassius scribit deberi & membranas, libris legatis.* Inde in §. 1. & 2. jurisconsultus ad librorum legata transit. §. 3. *Libris autem legatis, bibliothecas non contineri Sabinus scripsit: idem & Cassius; ait enim membranas, quæ scriptæ sint contineri ....* §. 4. *Quod autem Cassius de membranis puris scripsit, verum est, nam nec chartæ puræ debentur, libris legatis, nec chartis legatis, libri debebuntur, nisi forte, & hic non urserit voluntas: ut puta, si quis forte chartas sic reliquerit: chartas meas universas, qui nihil aliud, quam libros habebat, studiosus studioso, nemo enim dubitabit, libros deberi: nam & in usu plerique libros chartas appellant. Quid ergo si quis chartas legaverit puras? membranæ non continebuntur, neque ceteræ ad scribendum materiæ, sed nec cœpti scribi libri.... membranæ non dum consutæ continebuntur.* §. 6. *Chartis legatis, neque chartæ nondum perfectæ continebuntur:* in quibus legibus jurisconsultus solummodo chartarum & membranarum meminit legatarum, plerasque omnes earumdem species distincte enumerat, imo adstruit §. 4. chartarum nomine consuevisse libros appellari: tantumque abest, ut ævo suo γραφικὰς tabellas usurparint homines, ut inter legata, quæ ad biblio-

bibliothecam pertinent, jureconsultus illas omnino taceat; papyros vero, philyras, membranas, sive puras, sive scriptas, tanquam materiem solummodo usu tritam & vulgarem inter varias legatorum species sæpe meminerit. Si autem inter codices enumeret etiam eboreos, & ceratos codicillos, fatendum est illos quidem atramento scriptos teste Martiale lib. 14. ep. 5. *Nigra tibi niveum littera pingat ebur;* hos vero, utpote ultimo loco nominatos, facile assentiar veteres Romanos pro re subita, & extemporali adnotanda, vel pro epistoliis ad amicos non absentes dandis, uti superiori cap. multo otio probatum est, aliquoties adhibuisse: præterea adverte Ulpianum eos *codicillos* inter codicum genera jure adcensuisse extimo loco, tanquam τὶ περιττόν. Igitur jureconsulti, cum non τροπικῶς, sed κυρίως locuti sunt, *chartarum* dumtaxat meminere, dum vero ἀρχαίως, & secundum legum majestatem, *tabularum* voce abuti visi sunt.

Idipsum ex leg. 5. D. de injur. & famosis libell. ostendere possem, inibi suppar est Pythagoricæ ἐχεμυθία tabellarum silentium; sed contra passim legere est, *libros*, *scriptura*, *carmina*, ἐπιγράμματα, *inscriptiones*. Vide etiam Paull. sentent. 5. 4. 15. Paucis me expediam ex dictis, cur sollemnes sint jure doctis ῥήσεις illæ *rumpere testamentum*, & in *tabulas incidere*, leg. 20. D. de injust. rupt. irr. testam. at semel *lignum* pro *tabulis*, D. de bon. possess. contr. tab. & in Sueton. in Nerone cap. 17. *tabulæ pertusæ*, nempe ut servaretur ὁμολογία, & locutiones apte sibi responderent. Non autem dubites, quin τὸ *rumpere* & *rescindere* hoc pacto accipiantur, scilicet καταχρηστικῶς, nam jureconsulti τὸ *rumpere* detorquent etiam ad eas res, quas tantum mente animi concipimus; quare in jure non semel docemur *gradus rumpi agnatione*, & *testamentum alio testamento*.

IV. Ut autem has legum locutiones τροπικὰς melius firmemus, locum Juvenalis sat. 7. v. 23. addam, quem ipse mihi aptiorem effingere non satis fuissem, luce enim clarius edicit *tabellam* idem esse ac *membranam*, ut omnino ex animo evellatur, quod radicitus hærebat, veteres in lignis scriptitasse, eo quod tabularum voce sæpius, quam membranarum usos esse legimus; hortatur autem satyricus Telesinum malum poetam, ut carmina sua igni, vel blattis mandet, vel quæ bella cecinerat, una litura deleat:

Si qua aliunde putas rerum exspectanda tuarum
Præsidia, atque ideo croceæ membrana tabellæ
Impletur, lignorum aliquid posce ocyus, & quæ
Componis dona Veneris, Telesine, marito:
Aut claude, & positos tineæ pertunde libellos
Frange miser calamos, vigilataque carmina dele.

Nihil asciatius, ut ostendat *tabellam* accipi pro *membrana*, præsertim dum apposite claudit, *frange miser calamos*, quos solummodo tingendis chartis adhibitos novimus; præterquam quod ἐπιθετὸν *croceus* de unis membranis dicitur; hinc Isidorus mecum belle conjurat lib. 6. c. 11. *Membra-*

na

na vel candida, vel lutea, vel purpurea fuerunt: candida exsistunt naturaliter: luteum membranarum bicolor est, quod a confectore una tingitur parte, idest CROCATUR, *de qua Persius: Jam liber & positis bicolor membrana capillis*. Sed aptius fuisset, quam Persii, locuples Juvenalis testimonium, & miror illud Isidorum fugisse.

Quanti vis pretii est Martialis distichon, qui grande Ovidii metamorphoseon volumen in quindenos libros digestum vocat *massam structam multiplici tabella*, lib. 14. ep. 192.

Hæc tibi, multiplici quæ structa est massa tabella,
Carmina Nasonis quinque decemque gerit.

ubi *tabella multiplex*, si ex ligno constasset, non vero ex papyro, vel membrana, quod & ipsius distichi λῆμμα præsefert, scilicet *Ovidii metamorphosis in membranis*, in enormem molem excrevisset, maxime cum Martialis ævo majoribus στοιχείοις libri præcipue exscriberentur. Quæ poetarum exempla potissima sunt, ut nullus posthac ambigat, quin jureconsultorum tabulas non ligneas, sed membranaceas fuisse credat, veluti ex ipsius Martialis lib. 1. ep. 3. *Hos eme, quos arctat brevibus membrana tabellis, Scrinia da magnis: me manus una capit:* ecce tibi idem membrana ac tabella. Idem de Homero in membranis lib. 14. ep. 184. *Ilias, & Priami regnis inimicus Ulysses Multiplici pariter condita pelle latent:* qui paullo ante dixerat *multiplicem tabellam* Metamorphosin Ovidii, hic vocat Iliada, & Odysseam *pellem multiplicem*; atque de Livio lib. 14. ep. 190. *Pellibus exiguis arctatur Livius ingens:* itaque epigrammatographus confundit *tabulas* & *pelles*, sive *membranas*. Addam Ausonium, qui in epist. *26.* apertius præ ceteris, quam dixit *chartam*, inde vocat *tabellam:* v. 5. *Unde istam meruit non felix charta repulsam?* vers. 34. *Non ego longinquos, ut texat pagina, versus Postulo, multiplicique oneres sermone tabellas.*

V. Quid si ipsi veteres jureconsulti moneant se tabulas pro chartis accepisse? Paullus in 4. sent. tit. 7. *Tabularum autem appellatione chartæ quoque & membranæ continentur*. Ulpianus in princip. l. 1. D. de bon. poss. sec. tab. *Tabulas testamenti accipere debemus omnem materiæ figuram: sive igitur tabulæ sint ligneæ, sive cujuscunque alterius materiæ, sive chartæ, sive membranæ sint, vel si e corio alicujus animalis, tabulæ recte dicentur*. Hic parum advertere te jubeo vocem *figuram* ab Ulpiano sumi pro *specie*, ita ut edicat testamenta scribi posse in quavis materiæ specie, non ut adnotavit Gothofredus pro *qualitate* & *forma* testamenti, ut opportune more suo Mazochius in Quirin. dipt. pag. 12. in adnotat. interpretatus est: verum nihil novi nos docuit vir summus, etenim Schultingius in Paulli sentent. lib. 4. tit. 7. pag. 406. id jam occupaverat, *Nihil, inquit, aliud est figura, quam species:* inde ex ipsis jureconsultis exempla profert scil. *variæ causarum figuræ*, & *capiendi figuræ* ex Pandecte: *juris figuræ* ex Institut. fortasse Schultingium Mazochius non legerat. Scias hanc

 vocem

vocem *figuram* nimium torſiſſe Claud. Salmaſium de modo uſur. pag. 415. & longe tranſverſum egiſſe; multa enim congerit, ut hujus legis verba ſuſque deque miſceat, juriſque conſultum falſum eſſe redarguat; atque duplici licentia haud tanto viro digna turbat verba, videl. *Tabulas teſtamenti accipere debemus omnem materiam ea figura*, vel minori mutatione; *omnis materiæ figuram*; & τὸ *figuram* refert revera ad quadratam lignearum tabularum formam, i. e. ad τετράδια · & vult Ulpianum a legato librorum omne genus prorſus excludere, quod cylindricam formam exhibeat, non vero τὴν τετράγωνον. Verum jureconſulto idem eſt *liber* ac *volumen*, quod clare hujus legis initio definitur; atque ipſe inferius in παρέργῳ hujus lib. 1. ab animis præjudicatam perdiu opinionem evellam, quam omnes & legum interpretes, & rei ſcriptoriæ auctores tuentur, nempe exſtitiſſe olim volumina cylindrica, ſive εἰλήματα, qui non unis detortiſque exemplis quaſi certum venditant, imponuntque, cum ſint unum idemque bina hæc vocabula *liber* & *volumen*.

Si autem cenſeatur ab juriſprudentibus etiam lignea figura, ſeu materies una cum coriacea, & chartacea ſcriptioni idonea, inde non aliud concludas, quam legem ſinere ad ultimæ voluntatis tuendæ gratiam, & litium vitandarum ergo, ut quis etiam illam lignis exaret, licet communis & vulgaris mos viguerit membranis papyriſque illinendi; eodem pacto intelligas Juſtinianum §. 12. Inſtit. de teſtam. ordinand. *Nihil autem intereſt teſtamentum in tabulis, an in chartis membraniſque, vel in alia materia fiat.*

VI. Gratiæ mihi habendæ ſunt Trotzio J.C. de prima ſcrib. orig. pag. 84. qui tenebricoſam Ulpiani legem 7. D. de juriſd. eodem modo eodemq. lumine offudit: verba legis ſunt: *Si quis id quod juriſdictionis perpetuæ cauſa, non quod prout res incidit, in albo, vel in charta, vel in alia materia propoſitum erit, dolo malo corruperit, datur in eum quingentorum aureorum judicium:* quam ita interpretatur Trotzius, *Licet olim in albo tantum propoſuerit edicta prætor, tractu temporis tamen & in alia materia propoſuiſſe videtur: ſane hoc innuere videtur Ulpianus, qui vel exempli cauſa illa adjecit, ut dubitatio omnis tolleretur, ſi quando in illa re diſputarent litigantes.* Igitur hic non obſcuri nominis interpres mecum ſentit juriſprudentes quædam vocabula apponere, ut litigantium ſubdolis cavillationibus obviam eant; neque alia de gratia in hac lege ſcriptionis in albo jam obſoletæ ſecundum Trotzium meminit Ulpianus; ergo etiam ligneas tabellas ſolummodo τροπικῶς in legibus inveniri multis oſtendere audentius periculum facio.

Atque hoc pacto verba §. 3. Inſtitut. lib. 2. tit. 16. de pup. ſubſt. nulla prorſus obſcuritate laborant: ubi legere eſt jureconſultum velle, *Ut teſtator, ne ſubſtitutus pupilli impuberis vitæ inſidias ſtruat, vulgarem ſubſtitutionem palam faciat, & in primis teſtamenti partibus ordinare debeat; illam autem ſubſtitutionem, per quam ſi heres exſtiterit pupillus,*

pillus, & intra pubertatem decesserit, substitutus vocetur, separatim in inferioribus partibus subscribere debeat, eamque partem proprio lino, propriaque cera consignet; & in priore parte testamenti caveat, ne inferiores tabulæ vivo filio, & adhuc impubere aperiantur. Idipsum clarius habeo ab Cajo Instit. lib. 2. tit. 4. §. 2. *Sed pupillaris substitutio ita secreta esse debet, ut ad notitiam substituti pervenire non possit, ne vitæ pupilli aliquas substitutus insidias moliatur: nam in extrema pagina testamenti fieri debet, ut pars illa, in qua substitutio pupillaris scripta est, quandiu pupillus annos pubertatis egrediatur, obsignata permaneat, & prior pars testamenti, in quo heres scriptus est, referetur*. Nulla, inquam, verba hæc obscuritate laborant, si ab omnium interpretum opinione pro ceratis tabellis jurantium discesseris, & ad chartas, vel membranas confugeris. Etenim facile vel tiro percipiet, quo pacto nomen substituti in inferioribus tabulis claudatur & delitescat: si scilicet vel charta, vel membrana ab ima parte, ubi substitutum scribi jubet jureconsultus, complicetur, & lino, & cera consignetur; etenim si tabulas revera ligneas, non autem τροπικῶς hic intelligas, nullusdum perspicacissimus divinet *inferioris ligni partes*, sive *extrema tabellæ pagina*, sive *extrema*, aut *ima cera*, vel *pars* testamenti *novissima*, quo pacto *lino*, & *sigillo obsignari*, & *aperiri*, sive *referari* possit; præsertim, cum *ima cera* non sit ultima pagella testamenti, sicuti vult Schultingius pag. 112. in Jurispr. Antejust. sed valeat *extremitas ceræ*, sive quod *extremum* est, & *imum paginæ*; sicuti *superior pars*, & *prima cera* est *paginæ initium*.

Quæ cum non animadverterit Schultingius, requiri adserit saltem tres, vel quatuor ceratas tabellas pro quavis pupillari substitutione; quod ipse sibi confingit, id lege omnino non jubente. Ceterum ut te omnibus difficultatibus extricem, verba Caji rogaris, ut attentius pensites, qui, nisi tua etiam *obscuravint lumina ceræ*, inspicies jureconsultum aperte meminisse chartæ, quando inquit, *extrema pagina testamenti*; vocem enim *pagina* nunquam reperies dictam de *lignis ceratis*, sed dumtaxat de membranis, chartis, & papyris; hinc tritum apud poetas *millesima pagina* de libris. Igitur si substitutionem pupillarem in membranis, vel chartis fuisse dicas subsignatam lino, ceraque, nihil erit nugatorium, aut obscurum; contra vero quis neget, quin tres, vel quatuor ceratis tabellis clausis, & simul compressis, ceræ deleantur, & commisceantur, quas fuisse deletu facillimas testatum reliquere veteres? vide Quintil. & Martial. superiori cap. Ceterum quæcumque plurima de pupillari hac substitutione ceteri non sordidi juris interpretes, & de lignea materia hujus testamenti, veluti pro focis pugnantes aggessere, posthabenda reor: quos inter Salmasium ἐξωχότατον adnumeres de mod. usur. paullo ante fin. cap. XI. & de subscrib. testam. cap. 29. pag. 292. qui doctis & laboriosis observationibus in hanc legem nimium me ἐκόπωσε confuditque; imo pleraque sibi adversan-

verſantia veluti obliviosus comminiſcitur. Demum quænam teſtamenta in lignis incidendi neceſsitas, cum chartæ non tanti conſtarent, & ipſe Cajus in negotio ſcriptorio, dummodo τροπικῶς non loquatur, eas commemoret? vid. lib. 2. tit. 1. de reb. §. 4. *Quod & de chartis, & pergamenis, ſi in alienis ſcribat, licet aureis, vel argenteis litteris, ſimiliter ejus eſt ſcriptura, cujus charta, aut pergamena fuerit.*

VII. Hoc forſitan haud imbecillo fundamento adniſus quiſque ex ſe ipſe bene quam multa juriſprudentum ſcita, & leges, ſi tabularum mentio ſit, percipiet; quas ne longus ſim lubens prætereo. Peccarem profecto, ſi qua in univerſo juris σώματι curſim verſando, ut penitus ſcriptoria ligna ab eo averruncem, animadverti, faſtiditus miſſa faciam. Et quidem Πανδέκτης, utpote cultior, & linguæ Latialis ſanctioris ſectator pro chartis membraniſque adſciſcit & adſcribit plerumque *tabulas*, uti etiam moris eſt aureæ Latinitatis Scriptorum; quos juvat ad orationis ornatum uti verborum immutationibus, quos τρόπους compellabant; contra vero minus ſæpe invenire eſt in Inſtitutionibus ῥητῶν *tabulas*, qui quatuor libri contracti confictique ſunt ad Juſtinianei ævi ingenium. Si autem grande Codicis volumen verſes, per quam rariſsimas locutiones τροπικὰς deprehendes, & pro *teſtamenti tabulis*, minus concinne appoſitum eſt *ſcriptura teſtamenti*, & pro *tabulis dotalibus* releges *dotalia inſtrumenta*; id autem cuique eos titulos legenti patebit. Verum ut quæ adſtruo, ita ſe habere, & non ſecus, comprobem, prompta mihi obverſata ſunt verba apud Imp. Theod. & Valent. init. leg. 21. Cod. de teſtam. ubi hi principes appellant teſtamentum *ſcripturam conſignatam, vel ligatam, vel tantum clauſam involutamque;* Ulpianus vero D. qui teſtam. fac. poſſ. l. 22. §. 7. vocat teſtamentum *tabulas ſignatas, & linteo involutas;* vides jam luce clarius unum omnino idem eſſe *tabulas* ac *ſcripturam*, primamque vocem καταχρηστικῶς, alteram γνησίως adhibitam, ut ex animi mente tandem evellamus nunquam olim ultimas voluntates lignis conſignatas fuiſſe, ſed atramento chartis commendatas.

Jam tandem pigebat me diu commoratum eſſe cum jureconſultis, juvat enim magis cum Græcis verſari, quare manum de tabula; unum ſpondeo me addere, quo chartarum, ac proinde etiam atramenti cauſam vehementius perorem. Reliquum mihi erat Novellas Juſtin. conſtitutiones evolvere, in iiſque nullus reperire ſatis fui ne vice quidem ſimplici ceram, aut tabulas, ſed in Novell. 44. aperte Imperator chartæ uſum tabellionibus perdiu familiarem, & majoribus longe temporis acceptum refert, in eaque *omne genus contractuum* celebrari & inſcribi jubet, non autem in lignis: *Novimus multas falſitates ex talibus chartis oſtenſas & PRIUS, & nunc . . . . . ſancimus tabelliones in ſola tali quarta* (charta), *quali diximus documenta ſcribere . . . . . Hæc itaque, quæ de qualitate chartarum a nobis decreta ſunt . . . . cuſtodiri modis omnibus volumus a tabellionibus, ſive in ipſa feli-*

eiſſi-

cissima civitate, *ubi plurima chartarum abundantia est*, *& ubi plurima contrahentium multitudo*, *sive in provinciis*, hæc ex Novel. præpostero ordine, sed eorundem verborum exemplo ad rei claritatem contraximus. Nemo autem mihi morosus sit intercedatque Justiniani ævo ligneam scribendi rationem exolevisse nova inducta; cum Princeps adstruat PRIUS, *& nunc* tabellionum incuria, vel dolo in chartis peccatum esse: procul dubio Græce πρόπερον Latinis auribus sonat *prioribus temporibus*, cui opponitur νῦν, i. e. *nostris;* præterquamquod vetustissima tempestate chartas collinere sollemne erat, ejusque antiquæ consuetudinis exemplorum messem colligere possem, & quædam jam a me prolata sunt. Imo tempestate Paulli J.C. chartas in more fuisse vult Anianus, dum verba Paulli sentent. recept. lib.5. tit. 25. §.5. interpretatur; vide Schultingium pag.517. to. 1. Anianus autem inquit: *Qui chartas qualescumque adulteraverit*, *&c.* Et Ulpianus leg. 7. D.de jurisdict. etiam chartarum meminit: *Si quis id*, *quod jurisdictionis perpetuæ causa*, *non quod*, *prout res incidit*, *in albo*, *vel in charta*, *vel in alia materia propositum erit*, *dolo malo corruperit*, *&c.* Vides igitur etiam longe ante Justiniani ævum chirograha, & acta publica in chartis celebrari. Verum de toto chartarum negotio & origine Salmasius in Hist. Aug. to. 2. pag. 706. & seqq. & Mazochius in Dipt. Quir. pag. 32. duoviri πολυμαθέστατοι pleraque multa, sed sibi adversantia, namque primus alterum fugerat, congesserunt, qui ut consulantur, optarem.

VIII. Jam tandem in animo mihi erat aggredi ad jureperitorum ceras, cum satis superque rem scribendi *tabellariam* intra fines suos τροπικῶς arctaverim; a quibus si non nemo extrahere largiusque extendere conabitur, næ is operam luserit, legesque turbaverit. Quare restabat unus Juvenalis locus pro lignea scriptione tuenda Cimmeriis tenebris obscurior, meamque sententiam specie tenus convellens; quem, cum longa verborum περιόδῳ elevandus esset & infirmandus, præterire satius rebar; & si quis illum objecisset, quærerem prius de ejus loci sententia, quam ne Œdypus quidem ipse, uti nunc verba jacent, divinaret; parum enim curamus ea, quæ nihil menti exhibent. Consolatur Juvenalis sat. 13. 136. Calvinum, cui denegata fuit a debitoribus pecunia deposita:

> *Si decies lectis diversa parte tabellis,*
> *Vana supervacui dicunt chirographa ligni,*
> *Arguit ipsorum quos littera, gemmaque princeps*
> *Sardonyches, loculis quæ custoditur eburnis.*
> *Te nunc &c.*

Piget me ob eundem dolum Græcos etiam male audivisse teste Polyb. in fin. lib. 6. Παρὰ μὲν τοῖς Ἕλλησιν ἐὰν τάλαντον μόνον πιστευθῶσιν, ἀντιγραφεῖς ἔχοντες δέκα, καὶ σφραγῖδας τοσαύτας, καὶ μάρτυρας διπλασίους, οὐ δύνανται τηρεῖν τὴν πίστιν. Et quid sibi velit satyricus tenebricosis illis verbis *chirogra-*

rographa vana supervacui ligni, quæ atramentario negotio contra prorsus sunt, cum ignarissimis ignoro, inestque valdequam insolens ταυτολογία· dictum erat *vana chirographa*, cur additur superfluum τὸ *supervacuum lignum?* quare hi versus potius inter mendosissimos amandandi, quam ut ligneam scriptionem firment. Verum hoc esset nodum incidere, non autem solvere; quare quidam hortati sunt, ut quid lucis his verbis afferrem, vel medelam tam male affectis, prolixitatis minime sollicitus. Itaque si reficiam: *Vana supervacuis dicunt chirographa signis*, nihil emaculatius, & ligna huic loco importunissima longe facessent: aperit enim subdolas, uti moris est, forensium hominum technas Juvenalis, qui vel cautiorem chirographorum fidem in dubium revocant, imo perlecta decies vana traducunt, & signa haud impressa, vel adulterina clamitant: quanquam publicæ litteræ, i. e. *chirographa*, & *gemma sardonyches*, seu signum de γνησιότητι & veritate eos arguant & convincant: igitur si satyricus in tertio laudatorum versuum recinat *litteras* pro *chirographis*, & *gemmam*, hæc ipsa *gemma* admonet poetam *signa* præposuisse, de *lignis* nihil omnino cogitantem; quam vocem *signa* posterior manus ab superiore voce *tabellis* illusa in τὸ *ligni* transfudit; perbene enim sibi respondent *chirographa*, & *litteræ*; nec non *signum*, & *gemma*, male autem *gemma*, & *lignum*. Inductum est etiam erratum in syntaxi ab amanuensibus, qui non animadvertentes extremas versuum litteras vitio ætatis facile eradi, inscripsere *ligni* pro *lignis*, & ne ἀσύντακτον locus esset, ab *supervacuis* ultimum sibilum detruncarunt: *Quod in codicibus manuscriptis non raro accidisse nemo, qui eos oculis usurpaverit, inficias ibit*, teste juvene doctiss. Lennepio in Coluthum pag. XI.

Ne quis autem credat mihi ipsi solummodo blandiri, quod mentem Juvenalis perscrutans ad arbitrium, imo licentius quædam στοιχεῖα commutavi, fors arrisit, ut Suetonius in Nerone c. 17. iisdem pæne verbis usus sit, quæque ego restitui, historicus hic omnino firmavit; inquit enim; *Cautum, ut in testamentis primæ duæ ceræ, testatorum modo nomine inscripto, vacuæ signaturis ostenderentur, ac ne quis propria manu legata sibi scriberet:* adnotanda sunt verba *vacuæ signaturis*, quæ apprime respondent *supervacuis signis:* quæ mirum in modum detorquet Salmasius in hujus Neronianæ legis interpretatione erudite garrulus de modo usur. pag. 458. in ejusque verba amice juravit Pitiscus, & Burmannus. Verum nihil μυστηριῶδες huic constitutioni inerit, si τὸ μόνον UT in NE vertas; itaque cavet imperator, ne solummodo (ita accipias τὸ *modo*) in tabulis testamenti nomine inscripto testatoris, ipsæ vacuæ & destitutæ signaturis, seu signis producantur; τὸ *signaturis* est a recto *signatura*, vox cusa ævo Suetonii; Salmasius confidenter reponit *signatoribus*, vel *subsignaturis*. Nemo mihi irascatur, si pro vocula *ut* τὴν *ne* appinxerim, tum quia eadem paullo ante præcedit, atque ἀμέτως insequitur iterato NE, *ne quis legata &c.* tum quia imperatoris mens clarissime patet duo jubentis, non solum nomen apponi testatoris, sed & imprimi signa, quæ cautiores reddunt

reddunt testamenti tabulas; illasque pertundendas, & filo consuendas edicit ibidem Nero ipse; tantum abest, ut vacuas signis proferri censuerit. Et miror nil hic vidisse Burmannum in doctissimis adnotat. in Tranquillum. Quæcumque autem in hanc Neronis legem docte aggerit Salmasius ἀπροσδιόνυσα partim sunt, partim nimium detorta, & longe arcessita. Itaque Juvenalis, & Suetonii loca mutuam lucem, in qua cæcutiisse interpretes ceteroqui doctissimos miror, fœnerantur, *lignique* vocem nostro atramento gravem adversariam ab poeta non ineleganti fortasse non sine industria detersimus.

Ne quis autem in animum inducat me dolo, vel negligentia Salmasianam medelam hujus Juvenalis versus jam παρέργως subterfugisse, quem secundum quædam exemplaria restituit pag. 115. de sign. & subscr. testam. vir operosissimæ lectionis, scil. *Vana supervacui dicunt chirographa lini*, libens reponam causæ atramentariæ solummodo officere, si legatur *ligni;* ceterum si quis tanti viri auctoritate minime abducatur, clare dignoscet, eo quod versus mendo est obnoxius, sententiam fore longe potiorem, si apponamus τὸ *signis*, cum ea vox longe melius *gemmæ* respondeat, & Suetonius ipse apprime adstipuletur, dum ait, *vacuæ signaturis tabellæ;* qui Tranquilli locus si Salmasio non latuisset, vocem *lini* in τὴν *signis* dubio procul vertisset, vel quia ab importuna illa *ligni* minus distat, quam *lini*.

IX. Demum non me fugit magnum Cujacium observ. lib. XI. c. 14. in hoc Ovidii disticho ob variantes lectiones vexatissimo, ep. 9. lib. 2. ex Ponto; *Nec mea subjecta convicta est gemma tabella Mendacem linis imposuisse notam*, amasse potius *lignis*, quam *linis;* quare etiam contra jureconsultorum principem mihi urgendum est in re testamentaria exputantem etiam lignis scriptoriis abusos Romanos communi opinione abreptum: quam lectionem τὴν *lignis* si cum Cujacio tuearis in Ovidio, eandem in Juvenali servandam quisque jure opponat, a cujus satyra longe ablegandam multo otio ostensum est. Verum ne te diu teneam, noscas vocem hanc *linis* in veteribus membranis legi *chartis*, *tabulis*, *lignis*, *signis*, & *ceris*, vid. adnotat. varior. quare, si verum ames, repone sine periculo opportuniorem ῥητὴν *ceris;* etenim cum de re testamentaria loquatur Ovidius, constat *gemmam*, sive signum ἰδίως imponi, sive imprimi *ceris*, non *linis;* e contrario *ceras* ἀμέσως infundi lino, quod & trita res est: nihilo apertius tenes ex Paulli recept. sentent. lib. 5. tit. 25. §. *6. Tabulæ perforatæ triplici lino constringantur*, *atque impositæ supra linum ceræ signa imprimantur*. Si igitur vel cum Cujacio jures, vel cum iis, qui ab Ovidii versu *ceras* abrasere, satis inficete dicendum esset, gemmam signatoriam imprimi *lignis*, vel *lino*, cum vel pueri noverint in molli materie imprimendam, præsertim si jam melioris notæ membranæ vocem *ceris*, non *linis* præseferant. Ceterum piget me legisse tot doctissimos viros, qui hunc Nasonis versum perdiu sollicitarunt, oblitos hujus poetæ ætate tabulas testamenti linis ligari non dum cœptas, quod sub

ſub Nerone ſancitum fuiſſe tirones norunt : licet Salmaſius ibid. p. 117. unicum linum antiquitus fuiſſe prædicet. Vides porro probe Juvenali medelam factam ; & turbatam Cujacii mentem facile advertis, cui in Ovidio magis placuerit vox *lignis*, quam *ceris*.

x. Ut autem in claudendis teſtamenti tabulis neceſſitatem lini, atque hanc lectionem in Juvenale tueatur Salmaſius quæſitiſſima more ſuo aggerit ; de Homero autem ipſum peſſime mereri mihi dolendum eſt, cujus poetæ ἀνυπερβλήτου cauſam ſuſcipiendam diu maximum pulcherrimumque jusjurandum juravi ; inquit enim ibid. p. 116. *Iliacis temporibus*, *quibus nec ſigna*, *nec claves in uſu fuere*, *& ſola vinculorum circumligatione* (tabulæ, vel codex) *claudebantur* ; primum quidem errat in Odyſſeæ libro enunciando, vel memoriæ, vel typographorum ἁμαρτήματι · deinde falſo ait Homerica tempeſtate, & Demoſthenea in tabulis ſcriptum eſſe; nam *teſtamenta*, & *teſtari* vocibus διαθήκη, & διατίθεσθαι ſolummodo donabantur ; neque de *vinculis* teſtamenti, aut de lignis, ulla apud bonæ ætatis Græcos Scriptores mentio: vir ſummus Græcum teſtandi morem cum Romano miſcet. Demum imperare mihi non valeo, quin incuſem dormitantem in Homeri ſtudium Salmaſium, qui omnino negat Iliaca tempeſtate claves in uſu fuiſſe, ſed arcas ſolis δεσμοῖς conſtrictas, cum contra divinus vates claves meminerit elaboratiſſimas, & veluti arcanas, Il. ξ. v. 167.

Βῆ δ' ἴμεν εἰς θάλαμον τόν οἱ φίλος υἱὸς ἔτευξεν
Ἥφαιστος, πυκινὰς δὲ θύρας σταθμοῖσιν ἐπῆρσε
Κληῗδι κρυπτῇ, τὴν δ' οὐ θεὸς ἄλλος ἀνῷγεν.

Et Od. φ. v. 6. canit clavim Penelopes fuiſſe inter cetera ex principe metallo, κληῗν, εὐκαμπέα χαλκείην, & ejus *manubrium ex ebore*, κώπη δ' ἐλέφαντος. Ceterum clavium creberrima mentio eſt in divino vate. Fortaſſe Euſtathius Salmaſio impoſuit, qui utpote Ὁμηρικώτατος, facile ſibi fidem fœneratur ; ille quidem fidentiſſime ait, ἡ κλεὶς νεωτέρων, καὶ Λακώνων εὕρημα · in his verbis miror Archiepiſcopi ſtuporem, qui quanquam æternis commentariis Homerum mactaſſet, ignorat Laconas fuiſſe veterrimos Græcorum, Helenamque Laconicam Iliacæ calamitatis in cauſa fuiſſe. Sed æquius cum Plinio agendum, qui lib. 30. cap. 1. teſtatum idipſum reliquit : *Iliacis temporibus* ..... *conditas arcis veſtes*, *& vaſa aurea argenteaque*, *& ea colligata nodo*, *non annuli nota* ; etenim non eo, quo Euſtathius in Homerum ſtudio arſerat ; optarem autem ut tanti vatis auctoritate melius uſi eſſent veteres, nuperique Scriptores, quo φιλομηροτέρους ſe probarent.

Ceterum quis ferat liberiorem ac pronam Plinii licentiam ajentis veterrimos Græcos non noſſe annulos, cum Laertius Solonis legem nobis ſervarit caventis, ne liceret annulario retinere jam venditi annuli ſigillum? Δακτυλιογλύφῳ μὴ ἐξεῖναι σφραγῖδα φυλάττειν, τοῦ πραθέντος δακτυλίου · itaque ſi ars τοῦ δακτυλογλύπτειν Solone antiquior audit, aut ipſa

Home-

Homero ὁμόχρονος est, aut parum diu posterior. Ut incusem etiam Salmasium necesse mihi est, qui æque ac Plinius, uti paullo ante notatum est, sigilla Homerica ætate incisa esse facile negat; cum hic Laertii locus pro vetustate σφραγίδων prostet luculentissimus. Hæc de Juvenalis versu tenebricoso prolixiora, quam quæ cogitaveram. Animi sane angor Mazochium nostrum, qui isthæc Juvenalis verba in Quir. Dipt. meminit pag. 12. not. 17. nihil nodi in gemina voce *supervacui ligni* offendisse, quem a me fortasse non bene dolatum ipse totius rei litterariæ τέκτων peritissimus elaboratius exasciasset.

XI. Pretium operæ nunc est, ut de cera jureconsultorum pauca adnectam, uti superne receperam, meamque fidem liberem; sed ab eo labore temperare possem, cum aperte commonstratum sit tabularum nomen in juris σώματι accipi καταχρηστικῶς, neque ligneas prorsus fuisse; ita etiamsi ceras legum conditores forte meminerint, τροπικῇ appellatione abusos fuisse nemo neget; tantique fatendum valere vocem *ceram* apud eosdem, quanti *tabulam*, *chartam*, vel *membranam*; quis enim in animi mentem induxerit res maximi momenti, uti testamenta, idque genus chirographa ceris deletu facillimis commendasse veteres, præsertim quando jam chartæ, papyri, membranæque ubique prostarent? Cum igitur omnem Justinianeam collectionem invisissem, reperi vix semel, & iterum ceræ inibi vestigium esse, quare falsus est Trotzius pag. 82. in Hugonem de prima scrib. orig. egregiæ notæ jureconsultus, qui nimia παῤῥησίᾳ adstruit legum conditores *tabulas cerasque plerumque conjungere*. Primus locus est Ulpiani leg. 59. de legat. 3. ubi *ceratos codicillos* legimus, quem paullo ante pag. 112. probe excussimus: alter est notior Marciani l. 1. §. 4. D. de leg. Cornel. de fals. quem locum Brissonius de verb. signif. voce *cera*, Schultingius in jurisprud. antiqu. pag. *629*. & Bynkershoekius observat. lib. 3. c. 21. pro ceris scriptoriis accipiunt: verba legis sunt: *Qui in rationibus*, *tabulis*, *cerisve*, *vel aliqua re sane consignatione falsum fecerint*, *vel rem amoverint*, *perinde ex his causis*, *atque si erant falsarii puniuntur:* (illud *sane* Gothofredus immutavit in *sive*:) vertit etiam vocem *cerisque* in *ceterisve*, illamque fatigat tanquam otiosam; sed quid sibi velit hæc inconcinna περιττολογία *in ceteris*, *vel aliqua re* (corrige *aliave re*, ut in lege mox apponenda,) sane quam ignoro; itaque omnia miscet Gothofredus.

Verum, quæ exputo de his verbis mire pravis, aperiam, sed timeo, ut huic conjectioni sit locus; *ceræ* hic sunt longe quid diversum a tabulis, & Marcianus pro *signis* illas apposuit; vetus quis interpres margini adscripserat ad ejus vocabuli lucem hæc bina verba *sive consignatione*, posterior amanuensis rure inficetior, (quod peccatum fuisse identidem conquerimur,) ἀκαταλλήλως, scil. loco non suo illa huic legi intermiscuit: quæ ambo si eradamus, sententia constabit; dummodo *cera* pro signo, sive consignatione accipias: itaque aut nihil, aut saltem parum

dubites, quin Marcianus satis concinne clareque scripserat: *Qui in rationibus, tabulis, cerisve, vel alia re falsum fecerint, vel rem amoverint, perinde ex his causis, atque si erant falsarii, puniuntur*, qua sententia nihil luculentius; si autem immisceas binas voces, *sane* (vel *sive*) *consignatione*, quas ex margine indoctus librarius κειμένῳ, earum locum nihil advertens, adscripsit, omnia turbata & tenebricosa vides. Quod autem ceræ *signum* audiant, testis locuples Justinianus institut. lib. 2. tit. 16. §. 3. *Eamque partem proprio lino propriaque cera consignare*; & tabulas signis muniri pro Quintio Cic. adstruit: *Tabulæ maxime signis hominum nobilium consignantur:* frequentius autem apud poetas, Ovid. lib. 2. ex Pont. el. 9. *Non mea subjecta convicta est gemma tabella Mendacem ceris imposuisse notam*; verum hoc tritum. Otium tereret, si quis, ut in superiori lege tueatur verba illa νοθείας plena, *sive consignatione*, mihi objiceret Paulli legem 16. §. 2. eod. tit. quæ fere iisdem verbis concepta est: *Sed & ceteros, qui in rationibus, tabulis, litteris publicis, aliave qua re sine consignatione falsum fecerunt ..... eadem pœna* (falsi) *affici solere:* (hic etiam Gothofredo aqua hæsit, qui suspicatur particulam *sine* retinendam;) nam reponam, nisi eadem verba *sine*, vel *sive consignatione* hinc etiam abstergantur ex superiori lege surrepta, & huc importune ingesta, primo σφάλματι alterum trahente, nihil sani ex verbis Paulli elicimus, imo omnino sunt rationi absona; cum notum sit litteras publicas sine signis, aut subscriptione, (utrunque enim notat vox *consignatio*, uti docte ostendit Salmasius de mod. usur. p. 397. atque in volumine de subsignand. testam. quas binas leges me piget virum summum non illustrasse,) publicas non vocitari, proindeque, neque falsas, neque veras traduci posse; tamque ratum ac sollemne erat pacta conventa subsignare, ut Seneca lib. 3. de benefic. c. 15. ira excandescat: *O turpem humano generi fraudis ac nequitiæ publicæ confessionem! annulis nostris plus, quam animis creditur, &c.* Igitur frustra est Gothofredus, cum τὸ μόριον *sine* retinendum clamitet: & miror tot doctissimos ævi nostri jure consultissimos adeo in harum legum ambagibus se contorsisse. Ceterum si in prima lege *ceras* legas, ne dicas cum Bynkershoekio, & Schultingio hinc colligi veteres scripsisse in *ceris*, cum *ceræ* hic sint *signa*, uti recte interpretatus est quicunque mundo illeverat, *sive consignatione*, inde importune in legem ipsam hæ binæ ῥήσεις immissæ sunt.

XII. Præterea scio plenam esse tenebrarum formulam nuncupationis, quam Ulpianus tit. 20. regular. §. 9. nobis servatam voluit: *Hæc, uti his tabulis cerisve scripta sunt, ita do, ita lego, ita testor, itaque, vos Quirites, testimonium præbitote*, a qua interpretes fere omnes cito se expediunt ajentes satis sibi esse, si libere pronuncient veteres in ceris scriptitasse: sed ætatem ceratarum tabularum certam firmare nulla arte valent. Heineccius antiq. Rom. lib. 2. tit. x. §. 12. Bynkershoekium, & Schultingium vades proferens eodem recidit, cum ait: *Utrunque jungebatur captio-*

ptionis vitandæ ergo, *proprie enim non inſcribebatur tabulis*, *ſed ceris.* Trotzius in Hugonem pag.82. *tabulas* hic, ſcripturam ſtudioſius elaboratam intelligit; *ceras*, pugillares, in quos tumultuarie omnia conjiciebantur; ſuam hanc hariolationem, ut probet ῥητὰ καὶ ἄῤῥητα importat, interque cetera Juvenalis locum, *Nonne libet medio ceras implere capaces Quadrivio* ſat. 1. v. *63*. blateratque ſatyricum inibi teſtamentorum meminiſſe; cum contra *cerarum* nomine ſatyrarum ſuarum grande volumen adverſus licentiam morum tempeſtivam medelam eſſe inclamet; ea in re oſcitanti Trotzio impoſuit Briſſonius de verb. ſignif. in voce *cera*, qui etiam pro teſtamenti tabulis hunc Juvenalis verſum laudat; miſeret me tantorum virorum, qui exſcriptoribus ſubitam præſtant fidem, poſthabitis auctoribus ipſis, ita errores in ævum durant. Demum Salmaſius de ſubſcrib. & ſignan. teſtam. pag. 209. has ceras exteriores illas, quibus ſigna imprimebantur, accipiendas ait, cum jam tabularum appellatio præceſſerit: hic arguit Salmaſium Heineccius, tanquam ſi ipſe meliora cudiſſet; verum in Salmaſio culpa reſidet, eo quod, ut ſententiæ ſuæ fucum crearet, verba nuncupationis intorſit, & pro *ceriſve*, appinxit *ceriſque*, & διάζευξιν, & σύνδεσιν confudit: de vi μορίου *vel* vid. Mazoch. in Aſcia p.156.

Si autem his legum antesignanis mihi fas ſit intercedere, ῥήτεις illas *tabulis ceriſve* haud dubie ſumi ajo apud veteres jureconſultos κατ' ἐπαναδίπλωσιν, ita ut ambo hæc vocabula unam eamdemque menti rem ingerant; licet *cera* apud melioris ætatis Scriptores plerumque ſint ſigilla, conſtat chartas ſæpe etiam adnotare, vide quæ paullo ante dixi in Juvenal. qui ſatyrarum librum *capaces ceras* vocat: quare in Marciani lege *tabulas ceraſve corruperit*, revera *ceræ* ſunt *ſigna*; contra in hac nuncupationis formula nil prohibet, quominus *tabulæ ceræve* unum idemque ſit, & τροπικῶς pro teſtamenti ſcripti charta, vel membrana accipiamus. Et ut rem omnino ſtabiliam, advertas rogo ſatyras ſuas Juvenalem dicere *ceras*, quæ ſatyræ certiſſime chartis illitæ fuere; cum e contrario Horatius ſuas ſincero *chartarum* donet nomine, qui ſperat fore, ut *tempus reddat meliores*, *ut vina*, epiſt. lib. 1. 2. v. 35. vides igitur binos ſatyricorum libros ab altero *ceras*, ab altero *chartas* vocitatos, quo non mireris, ſi aliquando chartas jure periti *ceras* dixerint. Præterea ſcias nihil dubii eſſe, quin *ceræ* peræque ſint, ac *tabulæ*, uti in hac Ulpiani nuncupatione; etenim quas non uni Scriptores dixere *Cærites tabulas*, vid. Gell. lib. *16*. c. 13. & Aſcon. in Divinat. Horat. tamen ep. *6*. lib. 1. v. *62*. *Cæritem ceram* vocat. Quæ nam fuerint hæ *Cærites tabulæ*, ſi noſſe aveas vide Salmut in Pancirol. de reb. deperd. & invent. Ne autem a re teſtamentaria diſcedam, quas jureconſulti vocant *ſupremas tabulas*, dictas reperimus etiam *ſupremas & ultimas ceras*: atque nunc mens opportune ſuggerit verſus Martialis: *Nil Aniano præter aridam veſtem moriens reliquit ultimis pater ceris*. Et ſane nullus unquam poſſum in animum inducere, ut tanti momenti res, ſcil. ultimas voluntates ceris ſexcentis

Q 2 dolis

dolis obnoxiis Romanos concredidiſſe : quare nomen cerarum pro chartis Romana *munditiles non dum pepulit , ſed in longum ævum manſerunt veſtigia ruris*, Hor. ep. lib. 2. 1. v. 160. & caſcarum gentium reliquiæ; atque in eadem τροπικῇ notione habendæ , ac ſtili , limæ , tabularum vocabula. Et ſane , niſi ſcriptura in unis chartis apud Romanos celebrata fuiſſet , teſtatum non reliquiſſet Vopiſcus de Firmo tyrannó hiſt. Aug. p. 695. *Tantum habuiſſe de chartis, ut publice diceret exercitum ſe alere poſſe papyro , & glutino*. Quin ea chartarum vis etiam reip. tempeſtate Romæ proſtabat , ut iis piper , & ſcombros advolverent , imo eaſdem vilioribus rebus, turpique uſui deſtinarent, uti notum eſt de chartis Voluſianis , quas belle, ut ſui moris eſt, deridet Catullus.

Denique pæne oblitus eram commonefacere Livium in ingenti hiſtoriarum opere ſemel dumtaxat meminiſſe locutionis *tabularum ceræve*, ſcil. dum ei ſermo eſt de quibuſdam legibus Romanos inter Albanoſque ſancitis anno V. C. ſecundo circiter & octogeſimo Horatiorum, & Curiatiorum tempore , quando nempe vix a ſtiva & rure ad arma tractanda Romani deſcenderant; quare cum Livius ævo ſuo ſcita & leges in chartis ſcribi, & τροπικῶς locutiones *tabularum* ubique celebrari cerneret , *tabulas ceramque* ad primum Romanorum fœdus , quos adhuc ruſticitatis plenos noverant, rejecit. Neque ambigas hæc mente concoxiſse Livium, dum ea de Romanis Albaniſque ſcriberet, cum etiam clare ab Horat. teneas rudes, & antiquiſsimos Romanorum ſapientes leges in tabulis incidiſse, de art. v. 396. & 400. *Fuit hæc ſapientia quondam .... leges incidere ligno.* Quod etiamſi verum dicas, quæ de caſca primaque Romanorum gente leges in ligno, ceraque ſcribente, biga hæc Scriptorum adſtruit, nihil mihi curanda ſunt , qui dumtaxat, & reipub. cultiora tempora , & ſub imperatoribus γραφικόν morem teſtamentorum, & ſyngrapharum perſequi adnitor. Apponam hic laudatum Livii locum, quo eum conſulendi labore te levem, lib. 1. cap. 24. p. 104. edit. Drakenborchii. „ Audi Jupiter , audi „ paterpatrate populi Albani , audi tu populus Albanus: ut illa palam „ prima poſtrema ex illis tabulis, cerave recitata ſunt ſine dolo malo, „ utique ea hic hodie rectiſsime intellecta ſunt: illis legibus populus Rom. „ prior non deficiat: ſi prior defexit publico conſilio, dolo malo , tum „ me Dieſpiter populum Rom. ſic ferito, ut ego hunc porcum hodie feriam : tantoque magis ferito, quanto magis potes polleſque. “

XIII. Ex his omnibus, quæ de tabulis, ceriſque congeſſi, quid ſit *prima*, atque *ima cera* in teſtamentis, quæ verba licet in omni, quanta eſt Juſtinianea legum συλλογή, reperire non ſit, apud reliquos Scriptores pervagatiſſima ſunt, facile quiſque internoſcet , ſi ab animo deponat , quod ubique interpretum legitur : *teſtamenta fere in ceris ſcripta eſſe , quæ ligneis tabulis infundebantur* , Heinec. Ant. Rom. lib. 2. tit. 10. & cavendum legentium *languida ne triſtes obſcurent lumina ceræ*, Mart. lib. 14. 5. Itaque ſi invecta cerarum τροπικῇ notione, & non quidem vocem,

ſed

ſed rem ipſam penſitemus, quidquid *prima cera*, atque *ima*, ſeu *extrema* ab veteribus Scriptoribus vocatur, juxta valere reperiemus, ac *prima*, & *ſecunda teſtamenti pars; ſive ſuperior*, & *inferior; ſive prima, ac noviſſima;* aut *heredes primi*, & *ſubſtituti* apud jureconſultos; vide Salmaſium exempla mixtim congluiinantem de ſubſcrib.teſtam. p. 293. ſed ipſe in ceratas tabellas jurat; verum has ambas teſtamenti partes ab legum latoribus nunquam *ceras* vocitatas deprehendi; addo & Caji auctoritatem, qui lib.2.tit.4.§. 3. ſecundam teſtamenti partem *extremam paginam* compellat, quam paginam neque de ligneis tabulis, neque de ceris dictam unquam reperi, ſed ſolummodo de chartis, aut de membranis; in eoque mihi adſentiri videtur Salmaſius de ſubſcrib. teſtam. pag. 293. Atque adeo verum eſt cera τροπικῶς Latinos abuti, ut hereditatem ipſam noverim ab Juvenale dictam etiam *ceram* ſat. 4. v. 18. *Conſilium laudo artificis, qui munere tanto Præcipuam in tabulis ceram ſenis abſtulit orbi;* ubi vides ſatyricum laudantem quemdam, qui muneribus miſſis majorem orbi ſenis hereditatis partem captaverat, quam ἁπλῶς *ceram* appellat. Itaque, ut omnia ſint σύμφωνα, dicendum Scriptores illos ad orationis ornatum & lucem translata atque τροπικῇ voce *cera* uti, quam jureconſulti defugere, qui res potius curant, quam verba. Eccui mirum non ſit hos nunquam *ſtili* meminiſſe? contra, ſi teſtamentum ceris revera commendaſſent veteres, Pandectes id vocis ad nauſeam uſque iteraſſet.

Scio te haud moræ patientiſſimum eſſe, an ipſe πολυθρύλλητον ſenatus conſultum, quod contraxit Paullus ſent.recept. lib. 5. tit.25. §.6. enodem, ubi cultiores prudentes juris, niſi ceratas teſtamenti tabulas fuiſſe dicamus, nullam huic legi, quam Nero ſanxerat, ſententiam ineſſe prædicant: *Ampliſſimus ordo decrevit eas tabulas, quæ publici, vel privati contractus ſcripturam continent, adhibitis teſtibus, ita ſignari, ut in ſumma marginis ad mediam partem perforatæ triplici lino conſtringantur; atque impoſitum* (al. *impoſitæ*) *ſupra linum ceræ ſigna imprimantur, ut exteriores ſcripturæ fidem interiori ſervent. Aliter tabulæ prolatæ nihil momenti habent.* Schultingius hic ſtatim tranſverſus actus eſt, & poſtrema verba: *atque impoſitæ ſupra linum ceræ, &c.* quæ certe, uti jacent, fatis αἰνιγματώδη ſunt, *ſtare non poſſe*, ait, *cum in exteriori parte* (teſtamenti) *ſigna quidem apparere debeant, non etiam ſcriptura*; vides Schultingium in animum induxiſſe vocem *exteriores* τῷ *ſcripturæ* cohærere. Magnus Salmaſius adeo horridum atque ἀδιάβατον hunc Paulli locum credidit, ut contra Heraldum de ſubſcr. teſtam. pag. 156. hæc effuderit: *Quod ſi potes mihi explicare, tunc faciam, ut pro juriſconſulto tanto habearis, quantus haberi vis.* Verum, quoniam ceratæ teſtamenti ſcripturæ opinio, quam a pueris imbiberat, atque ab aliis etiam inaudiverat, tanti viri mentem turbaverat, ut in hiſce verbis, quo ceratum negotium veſtigaret, ea vel ad arbitrium immutarit, vel mutilarit: quare de mod. uſur. cap. XI. ita reſtituit, *ut exterior cera fidem interiori ſervet.*

Inde

Inde in laudata pag. 156. de fubfcr. teft. veluti fi hujus mutationis pœnituiffet, audentior reponit: *Impofitæ fupra linum ceræ figna imprimantur, ut exteriores fidem interioribus fervent*; & utrobique vides ῥῆσιν *fcripturæ* angue pejorem aufugiffe, veluti ceratis fuis tabellis infeftiffimam: quam etiam vitavit ibid. Schultingius, cujus emendationem prætereundam reor, utpote quæ cum Salmafianis conveniat; reliquos interpretes, ne cures, qui fatis inficetiora procuderunt.

Verum nefcio, cur tantas turbas ciere adlaborarint, & ifthæc verba tanto ftudio follicitarint, quæ plana funt, & fibi apprime conftantia, dummodo unam voculam, quæ folita librariorum noxa exciderat, γραφικῶν cerarum tandem oblitus reftituas. Refcribe igitur: *Ut exteriores RES fcripturæ fidem interiori fervent*; res autem fcripti teftamenti exteriores, quas præmiferat Paullus, quaternæ funt *foramina*, *linum*, *ceræ*, *figna*, quibufcum fane interioris fcripturæ fidem fervandam lex jubet. Conftat autem amanuenfes fyllabas repetitas facile omififfe, (cujus rei caufa noftris typographis fæpe irafcimur;) hinc cum vox *exteriores* cadat in fyllabam *res*, alteram ῥῆσιν *res*, tanquam fupervacuam atque redundantem librarii plerumque indoctiffimi pofthabuere. Id genus hominum peccata, in antiquis membranis tum Græcis, tum Latinis deprehendes; fi fexcenta exempla poftules, præfto eft D'Orvillius, in Charitone p. 220. 212. ubi totus eft vir Græce doctiffimus in converrendis amanuenfium erratis repetitam fyllabam omittentium, cujus diligentiæ maxime nunc gratulandum mihi eft.

Neque credas me deftitui exemplis jurifconfultorum, qui, quæ antea nominibus fuis dixerant, repetunt exinde γενικῷ nomine *rerum*; & ne ex Pandecte locos arripiam, ubi plurimos invenire eft, unum, miffis ceteris, quos collegeram, ab eodem Paullo apponam opportunum fatis ibid. lib. 2. tit. 31. §. 25. *Sive fegetes per furtum, five quælibet arbores cæfæ fint, in duplum ejus rei nomine reus convenitur*: vides Paullum, quæ vocat *fegetes*, & *arbores*, mox *res* dicit; fed hoc aliis eft etiam Scriptoribus commune. Reor hujus legis nodum & ænigma me tandem folviffe, quæ tamdiu & mifere torfit interpretes, qui eam enormi commentario onerarunt; & mirari non definam viros in παλαιογραφίᾳ apprime verfatos fatis tritum amanuenfium σφάλμα non vidiffe. Verum mea intereft Paullum nihil in hoc S. C. ceram fcriptoriam meminiffe, fed dumtaxat fignatoriam, quo fententiam meam magis firmem, & contractus vel publicos, vel privatos; & teftamenta in cera nunquam condita, tranfverfofque abactos Salmafium, Schultingium ceterofque prudentes juris, qui hic exteriorem, & interiorem ceram inviferunt, imo potius de fuo appofuerunt, & vocem *fcripturæ* mihi cariffimam audaciffime expunxerunt.

XV. Demum non me latet Tullium binis, aut ternis dumtaxat locis orationum ceras meminiffe, verum maximi oratoris auctoritas tantum abeft, ut follemnem ævo fuo atramentarium fcribendi morem elevet, ut fortius tuea-

tueatur. Etenim si in Verrem lib. 1. cap. 36. hereditatem pupilli Malleoli inhiantem excandescat, detegatque fraudem Verris, eo quod nomen infimum deleverit a syngrapha, sane, dum ceræ meminit, etiam τροπικῶς locutum certo dicas: *Multis efflagitatus aliquando dixit H-S decies; deinde in codicis extrema cera nomen infimum in flagitiosa litura fecit: expensa Chrysogono servo H-S sexcenta millia accepta pupillo Malleolo retulit, quomodo ex decies H-S sexcenta sint facta.... cur id nomen infimum in litura sit vos existimabitis*; primum advertas rogo Tullium loqui de codice, non de tabella, sive codicillis; codices, sive libros ceratos nunquam reperies: deinde non bene sibi respondent *cera*, & *litura*, contra vero conveniunt cera, & rasura, hinc Ovid. 1. Amor. el. 11. v. 19. *Nec mora, perlectis rescribat multa jubeto, Odi cum late splendida cera vacat. Comprimat ordinibus versus, oculosque moretur Margine in extremo littera rasa meos:* & Martialis lib. 10. 2. *Nota leges quædam, sed lima rasa recenti:* vides vocem *rasa* dici κυρίως de *cera*, & de *lima*; e contrario chartis illinimus: & lituræ ad chartas, & membranas pertinent. Igitur si Cicero de codicis flagitiosa litura in extrema cera facta a Verre conqueritur, ad orationis ornamentum, & τρόπον pro ima charta, *extrema cera* dixit; uti Martialis eodem epigr. contrario τρόπῳ *chartam* dicit *lima rasam* vers. 3. & 11. Recoque etiam, quæ de jureconsultorum cera nuper dicta sunt. Neque te abducant adnotationes summorum virorum in hunc Ciceronis locum, qui universi pro scriptione cerata jurant.

Verum improbo negotio laborat alter Cic. locus in Verrem lib. 3. c. 78. pro cujus sententia adsequenda ad scriptoriam ceram confugiunt doctissimi virorum suis commentariis, ita ut piaculum rati sint ceræ non adhærescere, atque immergi. Porro Verres indixerat pro scribis suis non unam nummariam deductionem, interque eas de cerario: *Ex omni pecunia, quam aratoribus solvere debuisti, certis nominibus deductiones fieri solebant, pro spectatione, & collybo: deinde nescio quo cerario. Hæc omnia, judices, non rerum certarum, sed furtorum improbissimorum sunt vocabula. Nam collybus quinam esse potest, cum utantur omnes uno genere nummorum? cerarium vero quid? quomodo ad pecuniam publicam allatum est? &c.* Hoc igitur cerarium Verrinum, quasi juramento sibi præstito universi interpretes ajunt fuisse mercedem quamdam scribarum pro cera, qua tabellæ γραφικαὶ illinebantur: hinc colligunt morem scriptitandi in ceris sollemnem fuisse ac tritum. Verum si quid sapio, nullusdum mihi prohibere poterit, quominus hoc novum, & Ciceroni antea inauditum vectigal cerarium non pro scriptoria, sed pro cera *signatoria* a Verre indictum esse interpreter. Nam vel tiro novit publicas tabulas, & syngraphas sine signis in cera immissis nihili valuisse, imo ne ostendi quidem potuisse: exempla pag. 122. protulimus, quibus firmatum est ceras ἁπλῶς accipi pro signis. Quare Verres novo improbissimi furti vocabulo tributum cerarium, idest pro signis in cera, ut syngraphæ αὐθεντικῶς haberen-

berentur ſolvendum juſſit . Et dolendum etiam hac tempeſtate tum in ſacris, tum in profanis chirographis cerarium vectigal ſolvi , a quo longe abhorrendum eſſet , cum Verrem Tullius illius auctorem maledictis figat & mactet. Vides igitur novam vocabuli *cerarii* notionem , & fortaſſe veram, quo jam dudum contra veterum ſcribendi atramentarium morem doctiſſimi interpretes importune abuſi ſunt . Demum advertas pro re nata *ceratium*, *κηράπον*, longe quid diverſum ab *cerario* apud juriſconſultos , vid. Briſſon. de verb. ſignif.

XIV. His omnibus animadverſis, quæ jureconſultis doctioribus, & non feris ſtudiorum probatum iri ſpes mihi eſt , explanandum ſervavi marmor , quod fortuito amicorum doctiſſimi conſiderandum obtulere , quique inaudiverant me a teſtamentorum ſcriptione ligna, & ceras averruncaſſe, meas vero lucubrationes, & multarum rationum momenta non dum legerant , ut elegantiſſimi marmoris auctoritate & pondere inanem ſen-

tentiam meam traducerent ac everterent, ovationemque canerent ante bellum. Saxum ipſum appono graphice & vera fide expreſſum, quod primum incidit pag.203.in libello inſcripto, *Vetuſtalia*, ſeu *vetuſtatis admiranda* Franc.Ptolemæus Senenſis in Rom.Gymnaſio pandect. interpres Romæ edito 1670. & ſuperiori anno doctiſs. Fuginius affabre delineandum curavit in fronte curatiſſimæ diatribæ de teſtamentis, quam an typis dederit, ignoro. Itaque ab omnibus conjuratum eſt in hoc elegantiſsimo ſilice opere anaglypti-

glyptico testamenti factionem expressam esse, præsertim cum viderint senem illum, quem tabellionem rati sunt, ceratam tabulam stilo, intentoque studio exarantem. Quare ajebant aliquanto importunius, si fides insit marmoribus, queis summa semper data est, ex eo monumento, quod auro sibi jureconsulti carius exputant, penitus elevari, atque obtundi sententiam atramentariæ testamentorum scriptionis, ceratæ e contrario lapidum momentis firmari.

Haud negem initio, Ptolemæi, Fuginii, & tot amicorum jurisprudentum auctoritate, quorum plenissimo numero Neapolitanum forum exundat atque exuberat, parum animi mente hæsisse; præter quam quod contra lapidum litteratorum vim mihi urgendum esset. Verum domi anaglyptum paullo attentius consideranti facile occurrit longe aliud a testamento sculptorem cogitasse; quod, quanto majorem mihi ipse brevitatem imperare possum, ostendam; nunquam enim in animum inducere potis eram, ut marmor tabellionem nobis offerret, quando ab condendis testamentis ceras, & stilos multa rationum, atque exemplorum vi longe ablegaveram.

Porro neque ad testandi morem tempestate reip. neque sub primis impp. marmor scalptum dicas, cum sollemnitates a legibus scitæ desint, præsertim testium numerus, quæ vel tironibus nota sunt: scio impp. Theodosium, & Valentinianum in l. *Hac consultissima* §. *ex imperfecto* 21. Cod. de testam. edixisse testamentum inter liberos valere etiamsi careat testium subscriptione, & signis, dummodo bene constet testantis voluntas, vid. Cujac. in novell. 107. de testam. factis inter liberos, & in lib. *6.* respons. Papinian. & Gothofredum hic; verum id etiam notum est, & tritum; neque propterea lapidis scalpturam ad testantem inter liberos referas; licet in ea testamenti specie testes desiderari possint, nam horum Cæsarum ætas longe posterior est nostro marmore, quippe quod summa elegantia pollet, & Trajani, vel finitimi Cæsaris ævo incisum est, ut cuique, qui indolem temporum in ea arte callet, saxum intuenti patet.

Præterea silex ipse minime præseferre potest testamenti factionem, cum videas bovis sacrificium, & præsertim senem ægrotum cum uxore colloquentem, non vero cum tabellione, vel servo scribente, quem intueri oportuisset, si voluntatem ultimam, & hereditatem ei commendaret. Et me fortius urget ridiculum videri, si quis jubeat insculpi marmoribus rem testamentariam, quam neque plebs, neque ordo curaret, & nihil novi oculis objiceret. Quare quid sanius in animo habuit, qui sculpturam edixerat: & quisque mecum posthac mirabitur, quo pacto in Ptolemæi, Fuginii, aliorumque amicorum mentem cadere potuisset testamenti factionem. Adsentiendum mihi igitur illum, qui in hoc marmore tabella, & stilo utitur, voluntatem ultimam minime scribere, atque integram meam sententiam esse, qui a publicis chirographis ea instrumenta primus averti, & atramento, seu communi scribendi more condita ostendere adnisus sum.

XVII. Scio nunc pensi mei esse, quid nam anaglyptum occulat, aperire, cum parum laudis sit aliorum sensa evertere, nisi nostra prodamus; neque mei moris est, uti quorundam, qui facile aliena carpunt, sua nunquam edunt. Ajo senem illum scriptorem, medicum esse, qui pro ægroto in cerata tabella medicamenta præscribit: cui interpretationi jam vides omnia apprime conspirare, scil. cognatorum, filii, & uxoris luctum, & bovis sacrificium Deæ Hygiæ, sanitatis præsidi ac tutelæ, scribentisque senis τοποθεσίαν · exsculptumque marmor dicas pro votiva tabula reciperatæ valetudinis: quæ cuncta ostendere singillatim aggredior:

Τοποθεσία, sive locus, in quo senex scriptor residet, medentem dubio procul nobis offert; e regione enim, non vero ad latus ægrotantis medico assidendum esse norunt omnes ex Celsi lib. 3. cap. *6.* pag. 130. edit. Rotterodami 1750. *Ob quam causam medicus neque in tenebris, neque a capite ægri residere: sed illustriori loco adversus eum, ut omnes motus ex vultu quoque cubantis perspiciat;* cum igitur in eo positu cernas in marmore senem scribentem, haud scio, an quis, nisi pertinacissimus, aut cui morbo mens caleat, medentem esse negaverit.

Quod veterum medicorum sedendi scitum ab Hippocrate, ut moris est, Celsus exscripserat, quanquam in illius, quæ reliqua sunt, operibus nunc minime legas; id autem præceptum, quin in Hippocratis libris exstiterit, nullus ambigo; etenim in cap. περὶ εὐσχημοσύνης n. IX. medico inculcat γενικῶς, ut cum primis καθέδρης, *sessionis*, meminerit; modum autem, ab ægroti scil. regione, ab ipso Celso ejus discipulo novimus. Neque mihi contumax sis in eo κειμένῳ medicorum principem uti etiam voce προσεδρείην, quæ a bonis, malisque interpretibus intelligitur *ad ægri latus sessio*, quare Hippocrates Celso adversarius exputatur. Verum accipe verba, indeque utrumque Græcum, Latialemque medicum συμφώνους fateberis: Ἐν δὲ εἰσόδῳ μεμνῆσθαι καὶ καθέδρης, καὶ καταστολῆς, περιστολῆς, ἀνακυριώσιος, βραχυλογίης, ἀταρακτοποιησίης, προσεδρείης, ἐπιμελείης, ἀντιλέξιος πρὸς τὰ ἀπαντώμενα, πρὸς τοὺς ὄχλους ἐπιγινομένους, εὐσταθίης τῆς ἐν ἑαυτῷ, πρὸς τοὺς θορύβους ἐπιπλήξιος, πρὸς τὰς ὑπουργίας ἑτοιμασίης, quæ ita versa legere est in edit. Foesii 1657. pag. 24. *In egressu* (corr. *ingressu*) *autem te meminisse convenit sessionis, demissi habitus, vestitus, gravitatis, breviloquentiæ, ac ne quid perturbato animo facias, ut ægro assideas: in omnibus diligentiam adhibeas, ad ea, quæ objiciuntur respondeas, & ad omnes perturbationes animi constantiam adferas, tumultus verbis castiges, & ad omnia subministranda te promptum exhibeas*. Vanderlindenii interpretatio pag. 57. to. 1. parum ab hac Foesii distat. Et sane in primis verbis μεμνῆσθαι καθέδρης sedendi modum, scil. adversus ægrum edicit Hippocrates; at longe aliter accipiendum τὸ μεμνῆσθαι προσεδρείης, scil. *sollicitæ cogitationis tum officii, tum periculi*, ut Cic. verbis utar lib. 7. ad famil. ep. 13. hinc merito vocem προσεδρείην conjungit cum ἐπιμελείῃ · non autem accipias de corporis positu, etenim ταυτολόγος esset Hippocrates, qui

antea

antea jam de sessione medicum monuerat: igitur *animi perseverantiam* requirit, quam appellat sollemni voce, & medicorum propria προσεδρείην. Hæc autem διάγνωσις vocabulorum προσεδρεία, & προσεδρεύειν vel ex lexicis noscites, quorum exempla ne compilem, illinam hic nova ex ep. Paulli 1. ad Cor. 9. v. 13. Οὐκ οἴδατε, ὅτι οἱ τὰ ἱερὰ ἐργαζόμενοι, ἐκ τοῦ ἱεροῦ ἐσθίουσιν; οἱ τῷ θυσιαστηρίῳ προσεδρεύοντες τῷ θυσιαστηρίῳ συμμερίζονται; quæ languidiuscula Latinitate donata dolet intueri: *Nescitis, quoniam qui in sacrario operantur, quæ de sacrario sunt edunt? & qui altari deserviunt, cum altari participant?* vim vocis προσεδρεύοντες interpretem minime vidisse sentio, repone igitur, *qui assidue incumbunt & perseverant*. Quibus verbis lux additur ex cap. 7. 35. ibid. Τοῦτο δὲ πρὸς τὸ ὑμῶν αὐτῶν σύμφερον λέγω· οὐχ ἵνα βρόχον ὑμῖν ἐπιβάλω, ἀλλὰ πρὸς τὸ εὔσχημον καὶ εὐπρόσεδρον τῷ Κυρίῳ ἀπερισπάστως, miror sane nihil de voce εὐπρόσεδρον adsecutum vulgarem interpretem, qui vertit *obsecrantem*, vera δεινότης ejus ῥήσεως est, *Christo Domino assidue adhærentem*. Quod licet adverterint doctiores hujus ætatis viri, quos adeas rogo, eos tamen latuere, quo rem melius firmarent, ethnicorum Scriptorum exempla; præsertim cum hæ binæ voces in sanctis voluminibus, utpote ἅπαξ λεγόμενα, profana luce indigeant.

Porro scias verbum προσεδρεύειν proprium medicorum audire, ut jam vides ex Hippocrate, idque notionis etiam τῷ *assidere* Latini, servorum instar Græcorum imitatores impertiere, quare nihil frequentius in his Scriptoribus invenies, cum de ægrorum cura sermo sit; Celsus lib. 3. cap. 4. p. 120. *Ille assideat, necesse est, qui, quod solum necesse est, visurus est.* Horat. lib. 1. sat. 1. v. 80. *At si condoluit tentatum frigore corpus, Aut alius casus lecto te affixit, habes qui Assideat, fomentaque paret, &c.* Ovid. Heroid. ep. 20. v. 133. *Me miserum! quod non medicorum jussa ministro, Effingoque manus, assideoque toro:* male quidam legunt *insideoque*, vide adnotat. Et ibid. v. 137. *Ille manus istas affingit, & assidet ægræ.* Tacitus etiam annal. lib. 6. cap. 26. refert Tiberium Nervæ, qui consilium moriendi ceperat, *assedisse*. Plinius lib. 1. epist. 22. cum amicus Titus Ariston gravi valetudine premeretur se ei *assidentem* dicit pag. 86. edit. Longolii: *Nunc enim nihil legere, nihil scribere, aut assidenti* (mihi) *vacat, aut anxio libet*, vide hujus cl. viri adnotat. ubi laudat hæc Apuleji verba: *Quasi parentem assideret ægrotum:* definitque idem Longolius: *Assidere dicuntur, qui ægrotis adsunt*. Præterea Plin. lib. 7. init. ep. 19. *Angit me Fanniæ valetudo: contraxit hanc, dum assidet Juniæ virgini* (i. e. Vestali) *sponte primum, est enim affinis, deinde etiam auctoritate pontificum*. Hinc natum est, ut *assidere*, & *assiduus* ab intenta fortasse medicorum cura erga ægrotos adnotent *frequentem esse*, atque *occupatum*; vide etym. Voss. in voce *assiduus*. Inde etiam educta sunt nomina *assessura* in Ulpiano l. 3. D. de proxenet. & *assessorium* l. 5. §. 8. D. de injur. & fam. libell. de quibus adisis interpretes. Tenes igitur quam longe distet in Hippocr. καθέδρη ab προσεδρείη,

 quas

quas medicorum filii hic una confuderunt.

XVIII. Hic pro re nata pacem mihi rogo, ut caliginosa bina Hippocratis verba μεμνῆσθαι καταστολῆς, περιστολῆς luci suæ reddam, quis enim ferat ea classici assiduique Scriptoris tam misere Latine conversa, *memento demissi habitus*, *vestitus?* sane deridiculus salutaretur Hippocrates, qui jubet medicum jam ægroti ædes ingressum, quo pacto se induat, cogitare; quare vocem περιστολὴν longe quid a *veste* alienum adnotare dicas; sicuti igitur καταστολὴ ad animi dotes pertinet, hinc conversam eam vocem vides *animus demissus*, dicerem potius, *animus minime contumax*, *facilis*, *sedatus*; uti act. 19. Apost. 35. Καταστείλας δὲ ὁ γραμματεὺς τὸν ὄχλον, *& cum sedasset scriba turbas:* ita etiam περιστολὴ non est *vestitus*, sed ut iterato Cic. verbis utar, Acad. 4. c. XI. dicerem, *circumspectio*, *& accurata consideratio*. Quod ut firmem, opportune animus suggerit eadem verba me quondam lectitasse in Plutarcho in Pericle pag. 154. edit. Paris. quæ reor vel librariorum noxa, vel semidoctorum petulantia corruptissime legi: Ὁ Περικλῆς καὶ τῆς λεγομένης μετεωρολογίας, καὶ μεταρσιολεσχίας ὑποπιμπλάμενος, οὐ μόνον (ὡς ἔοικε) τὸ φρόνημα σοβαρὸν, καὶ τὸν λόγον ὑψηλὸν εἶχε, καὶ καθαρὸν ὀχλικῆς, καὶ πανούργου βωμολοχίας· ἀλλὰ καὶ προσώπου σύστασις ἄθρυπτος εἰς γέλωτα, καὶ πρᾳότης πορείας· καὶ καταστολὴ περιβολῆς πρὸς οὐδὲν ἐκταραττομένη πάθος ἐν τῷ λέγειν, καὶ πλάσμα φωνῆς ἀθόρυβον, καὶ ὅσα ταῦτα πάντας θαυμαστῶς ἐξέπληττεν. Quæ ita transfudit Xylander: *Imbutus autem scientia sublimium, & cælestium, non solum scilicet elato fuit animo, & sublimi usus est dicendi genere puro a plebeja, & arcessita garrulitate; verum etiam vultus ad risum immotus, incessus comis, modestus vestitus, animus in dicendo imperterritus, modulatio sedata vocis, & reliqua ejus generis omnes adduxerunt ad stuporem*. Pleraque ex his Xylandri verbis vix tangunt Græcam vim, & δεινότητα· verum καταστολὴ περιβολῆς πρὸς ἐκταραττομένη πάθος ἐν τῷ λέγειν, *modestus vestitus*, *animus in dicendo imperterritus*, omnino a mente Plutarchi exorbitant, quin unum comma Græce in binum Latine discerptum est: neque advertit vir Græce doctissimus locum librariorum peccatis squalentem; quare restitue ab Hippocrate accipiens vadimonium, cujus verba nuper laudata mutuari, quin exscribere visus est Plutarchus: καταστολὴ καὶ περιβολὴ πρὸς οὐδὲν, κ.τ.λ. & vertas, uti superne factum est, *animus minime contumax*, *& circumspectio*, *& consideratio ad quemcunque casum imperterrita*; etenim vox ἐκταραττομένη, quæ adjungitur τῷ περιβολὴ, nemo dixerit, *vestitus imperterritus*, quare Xylander ad incitas redactus ἐκταραττομένη adglutinavit Pericli, syntaxεως satis obliviosus, atque unicum membrum in duplex conscidit. Quare jure a me vocabulum περιβολῆς, *vestitus*, hic importunum in antiquum, ac verum, nempe περιστολῆς commutandum reor, ut conspiret Plutarchus cum Hippocrate, a quo tanquam optimo magistro ternas has voces καταστολὴ, περιστολὴ, atque ἐκταραττομένη didicerat. Et mirari non desinam tot clarissimos viros, qui Hippocra-

pocratem, & Plutarchum illuſtrarunt, bina hæc loca minime ſimul comparaſſe, quo lucem ſibi ultro citroque præſtarent.

Præterea ut rem firmiſſime ſiſtam, ſciendum eſt magnum Hippocratem jam ab initio §. 2. quo pacto, & qua frugalitate ſe induant medici, monuerat, utiturque verbis non ambiguis, ſed ἰδιωτικοῖς pag. 52. Ἴδοι δέ τις καὶ ἐπ' ἐσθῆτος, καὶ τῇσιν ἄλλῃσι περιγραφῇσι· κἢν γὰρ ἔωσιν ὑπερηφανέως κεκοσμένοι, πολὺ μᾶλλον φευκτέοι, καὶ μισητέοι τοῖσι θεωμένοισίν εἰσι. Τὴν δὲ ἐναντίην χρειώδεις σκοπέειν, οἷς οὐ διδακτὴ κατασκευή, οὐδὲ περιεργίη ἐκ τῆς περιβολῆς, καὶ τῆς ἐν ταύτῃ ἀσχημοσύνης, καὶ ἀφελίης οὐ πρὸς ἀδοξίην πεφυκυίης, quæ ſic mecum vertas: *Noverit autem quis ex veſtitu, aliiſque delineamentis: quamvis enim ſint magnifice ornati, multo magis vitandi, & odio habendi ab iis, qui eos (medicos) aſpiciunt. Qui vero contrario modo ſe gerunt, potius conſiderandi ſunt, ſi ſcil. quæſitum ornatum minime præſeferunt, neque nitorem redundantem in ſuis ipſorum indumentis nequaquam ad ſuperfluitatem comparatis*; ne cures exſuccam Vanderlindenii interpretationem; & ſcias voculam γάρ his verbis infeſtam me eraſiſſe. Vides Hippocratem, quando de medentis veſtitu ſibi ſermo eſt, uti ἰδίοις vocibus ἐσθής, & περιβολή, (hanc igitur Plutarcho jure reſtitui:) in ῥήσει autem περιστολή puerorum more deceptos dicas, qui cum τῇ περιβολῇ in hoc medicorum principe confudere. Ceterum me non pœnitet, neque queis jecur Græce ſapit, quod parum a propoſito aberrarim.

XIX. Nemo ignorat pro amico, vel patre ægrotante etiam grandia ſacrificia voviſſe veteres, mihique intime carus eſt, atque veluti ad unguem factus pro marmoris intellectu Juvenalis locus ſat. 12. verſ. 97.

.... Coturnix
Nulla unquam pro patre cadit: ſentire calorem
Si cœpit locuples Gallita, & Parcius orbi,
Legitime fixis veſtitur tota tabellis
Porticus, exſiſtunt, qui promittant hecatomben,
Quatenus hic non ſunt, nec venales elephanti, &c.

Queritur hic ſatyricus ne minimam quidem hoſtiam patrem filios habentem demereri; contra vero orbos locupletes, ſi vix febris calorem ſentiant, honeſtari bobus, & ſi ſuperis placet, etiam elephantorum maximis victimis. Vides igitur jure in lapide victimarium ſuccintorum poparum habitu cum ſecuri, (quæ ſuperne detrita eſt, hinc Ovid. metam. 12. v. 248. *Veluti qui candida tauri Rumpere ſacrifica molitur colla ſecuri*,) bovem cervice arreptam pro ægri incolumitate mactaturum. Si vero plura ejuſdem ſacrificii exempla optes, conſule in hunc ſatyrici locum commentarios. Neque dubitandum, quin Dea illa in baſi ſtans Hygia ſit, licet careat ſerpente, & patera, vel tribus globulis, ſeu pharmacorum pilulis, quæ geſtare ei ſollemne eſt, ut videre dat in lucernis Paſſerius tab. *69.* tom. 2. pag. 44. Italiæ noſtræ quoſvis interiores litteras lumen τὸ τηλαυγές· cum ſæpe numina non a ſymbolis, verum a loco, atque ab adjun-

junctis, quæ proxime sunt, oportet discernamus; & ne ab atramentario nostro discedam, dignoscimus extremam puellam esse Venerem, licet concha, vel columba, vel cupidine deficiat, sed ab adjectis sex icunculis Deorum, qui præcedunt, se facile Venus prodit. Eodem pacto cum in marmore tuear ægrotantem, & sacrificulum vitula, aut bove cuidam Deæ facientem, ex his fidentissime concludam illam Juvalitiam esse, sive Valentiam, sive Hygiam. De his votivis tabellis mox plura inferne num. XXIX.

XX. Scio mihi molestissimos fore omnes medicorum filios obgannientes nullibi se legisse medicos affectis hominibus pharmaca scripsisse, sed secum ea comportasse, ita ut veteres medentes constet fuisse etiam pharmacopolas: eaque opinio adeo eorum animis insedit, ut si ab illa eos deturbare quis velit, medicæ historiæ indoctissimus & hospes audiat: semper enim pigebit, quæ a teneris docti sumus, perdenda fateri. Quot enim Italiæ nostræ principes medicos per litteras consului, idipsum mihi responsum est, veteres medicos fuisse etiam pharmacopolas; neque vestigium, neque volam exstare moris medicamina in tabella, vel membranula scribendi, quam *receptum* barbare nunc dicunt. Verum excipiendus est Seraus Academiæ nostræ decus, qui ingenue, ut moris sui est, me monuit medicos veteres juxta ac nos fecisse medicinam, & scriptitasse pharmaca ægris necessum esse, nec secum ea gestasse; verum se nullibi legisse vocem, neque Græcanicam, neque Latialem, quæ *recepto* respondeat: adeo vera est Serai sententia, ut etiam per epistolas, seu per *consulta*, quod ajunt, opiniones suas ægrotantibus iidem aperuerint, ut moris nunc est, quem in Seneca legisse videor (maximi momenti artes eundem tenorem modumque servasse semper oportuit) init. epist. 22. p. 71. edit. Elzevir. 1672. *Non potest medicus per epistolas cibi, aut balnei tempus eligere, vena tangenda est.... quid fieri soleat in universum, & mandari potest & scribi, &c.*

XXI. Igitur adlaborandum mihi fuit, ut in Græcis, Latinisque Scriptoribus ingenti cura & sollertia vestigarem, an medici medicaminum schedulas pro curatione ægrorum ad pharmacopolas missitarent. Lectis cito & cursim iis, quæ in medicinæ historiam a multis congesta sunt, & quæ nuperrime præmisit lexico medico Jamesius, ubi multa mixtim & tumultuarie corrogata circa medendi veterum mores, de qua re agimus ne verbum quidem; in corpore vero lexici, in voce *receptum* satis est Jamesio adnotasse dumtaxat eam esse barbaricam, indeque dici, *medici receptarii*. Verum ipse, ut te non diu hærentem teneam, reperi Græce *τὸ receptum* dictum esse *πρόσταγμα*, & *τὸ scribere προστάττειν*, Latine vero apud bonos Scriptores *jussum*, & *jubere* & *imperare*; & nunc primum scimus, cur in l. 26. D. de oper. libert. medici audiunt *imperantes*; quod adeo verum est, ut ubique legere sit *jubere medicos*, & *ἰατροὺς προστάττειν*, idque vocabulum eorum artis *ἰδιωτικόν* evaserit: hinc concludas velim, cum medentes *jubeant*, & *προστάττωσι* pharmaca, non ea secum tulisse, sed oportuit, ut a vendito-

tibus

ribus emerent, & accurarent sibi ægri secundum *jussa* medentium; exemplorum satis servo, pauca dabo, quo rem firmem: Plato lib. IV. de LL. de servo, qui medicinam faciebat servis ægrotis ait, Προστάξας δὲ αὐτῷ τὰ δόξαντα ἐξ ἐμπειρίας, *sed imperans ægro, quæ visa sunt pro experientia;* atque ibid. Καθόσον οἷός τέ ἐστιν, διδάσκει τὸν ἀσθενοῦντα αὐτὸν, καὶ οὐ πρότερον ἐπέταξε, πρὶν ἄν πῃ συμπείσῃ, *quantum potest, instruit ægrum, nec scribit quidquam prius, quam eum convicerit suadendo*. Ælian. var. hist. lib. I. cap. 37. bis utitur eodem commate voce προστάττειν de medicis loquens, ubi Perizonius addit Athenæi auctoritatem in lib. x. pag. 429. ajentis: Μὴ προστάξαντος ἰατροῦ θεραπείας ἕνεκα. Non me fugit locus aptissimus Ælian. ib. lib. 9. cap. 37. Ἐκεῖ δὲ νοσοῦντί ποτε Ἀλέξανδρος, εἶτα προσέταξεν ὁ ἰατρὸς ῥόφημα σκευασθῆναι, γελάσας ὁ Ἀλέξανδρος, κ. τ. λ. vides igitur hic medicum præscribere potionem, alios vero parare. Eodemque pacto loquitur ibidem cap. 13. Φάρμακον οὖν αὐτῷ τοῦδε τοῦ πάθους συνέταξαν οἱ ἰατροὶ, φασὶ, βελόνας λεπτὰς κατασκευάσασθαι μηκίστας. Memini etiam me legisse in Plutar. Ἐπεὶ δὲ νοσοῦντι συνέταξε κίχλην ὁ ἰατρός, *postquam turdum ægroto præscripsisset medicus*.

Quo autem luculentius constet medicos nequaquam secum comportasse φάρμακα, at aliunde, ex tabernis scil. ægrotos ea sibi comparasse secundum illorum προστάγματα, imo medentem κατ' ἐξοχὴν appellatum προστάττοντα, apponam longiorem Platonis locum: Εἴπομεν γὰρ δή πρός γε ἡμᾶς αὐτοὺς ἰατρὸν μέλλοντα, ἢ καί τινα γυμναστικὸν ἀποδημεῖν, καὶ ἀπέσεσθαι τῶν θεραπευομένων συχνὸν, ὡς οἴοιτο, χρόνον, μὴ μνημονεύσειν οἰηθέντα τὰ προσταχθέντα τοὺς γυμναζομένους, ἢ τοὺς κάμνοντας, ὑπομνήματα γράφειν ἂν ἐθέλειν αὐτοῖς, ἢ πῶς; ΣΩ. οὕτω. ΞΕ. Τί δὲ εἰ παρὰ δόξαν ἔλαττον χρόνον ἀποδημήσας ἔλθοι πάλιν, ἆρ' οὐκ ἂν παρ' ἐκεῖνα τὰ γράμματα τολμήσειεν ἄλλα ὑποτίθεσθαι, ξυμβαινόντων ἄλλων βελτιόνων τοῖς κάμνουσι διὰ πνεύματα, ἤ τι καὶ ἄλλο παρὰ τὴν ἐλπίδα τῶν ἐκ Διὸς ἑτέρως πως τῶν εἰωθότων γενόμενα; (corr. γενόμενον) Καρτερῶν δ' ἂν ἡγεῖτο δεῖν μὴ ἐκβαίνειν τὰ ἀρχαῖά ποτε νομοθετηθέντα· μήτε αὐτὸν προστάττοντα ἄλλα, μήτε τὸν κάμνοντα ἕτερα τολμῶντα παρὰ τὰ γραφέντα δρᾷν, ὡς ταῦτα ὄντα ἰατρικὰ, καὶ ὑγιεινὰ· τὰ δὲ ἑτέρως γιγνόμενα νοσώδη τε, καὶ οὐκ ἔντεχνα; ἢ πᾶν τοιοῦτον ἔν γε ἐπιστήμῃ ξυμβαῖνον, καὶ ἀληθεῖ τέχνῃ πρὸς ἅπαντα παντάπασι γέλως ἂν ὁ μέγιστος γίγνοιτο τῶν νομοθετημάτων; ΣΩ. παντάπασι μὲν οὖν. Hæc Plato in πολιτικῷ edit. Aldi pag. 178. Conversa accipe a Ficino, qui sententiam γενικὴν & vagam adsequi accuravit, verba parum pensitavit: *Si medicus quidam, aut gymnasticus imminente longa peregrinatione procul ab iis, quos curat, absuturum diu se putet, putetque aut qui exercentur, aut qui ægrotant, suas præceptiones non recordaturos, num agendorum monumenta quædam illis conscribere cogitabit, nec ne? SO. Cogitabit utique. HO. Quid si præter opinionem ocyus, quam putaverat, revertatur, verebitur ne alia illis præcipere, præter ea, quæ quondam scripserat, si qua potiora ægrotantibus adhiberi possint ob ventos, aut quid aliud præter spem Dei voluntа-*

luntate contingere ſolitum? Perſeverabitne, inquam, in priori propoſito; neque primas inſtitutiones tranſgredi quemquam patietur, nec ipſe mandare alia, nec ab ægrotante alia præter ſolita obſervari, quaſi ea, & medicinæ artis propria ſint, & ſaluberrima; quæ vero aliter fiant præter artem ſint, & noxia? an potius quidquid in ejuſmodi ſcientia, arteque vera accidit circa omnia riſum plurimum de præſcriptis illis concitabit? SO. & maxime quidem.

Ex quo Platonis prolixiori χειμένῳ tenes eadem prorſus medendi μεθόδῳ veteres uſos, qua noſtrates; quare ſi accidiſſet, ut medicus ab ægroto per menſes abſuturus eſſet, præcepta, & medicamenta ſcripta relinquebat, ſane ab pharmacopolis emenda: vides præterea eos illa ſcriptitaſſe, cum Plato utatur verbo γράφειν, & voce γράμματα· & cum τὸ προςάττειν medicorum vocabulum ſit, non vice ſimplici appoſitum eſt; quin probe opponit vocem προςάττοντα voci τῷ κάμνοντι, *medicum ægroto*. Miror, quotquot medicinæ hiſtoriam ſcripſere, Philoſophi dialogos non inviſiſſe, præſertim cum vir divinus comparationes non unas ab hac illuſtri arte depromat. Advertas demum in Ficini verſione extrema verba, *an potius quidquid, &c.* tenebricoſa ſatis, utpote ξυμβαῖνον transfudit, *quidquid accidit*, cum hic valeat *quidquid utile eſt*: repone igitur, quo ſtet ſententia: *an quicquid hæc ſcientia, veraque ars præſcribit, quovis tempore opportunum ac utile futurum; hac præceptione plurimi ridendi occaſionem nonne nanciſcentur? SO. maxime quidem.*

Demum fortuito mihi obtigit, ut in etymolog. Voſſii in voce *pingo* perlegerem Olympiodori Platonici ſententiam, qua luce clarius definitur medentes pharmaca ſcripſiſſe, pharmacopolas exinde miniſtraſſe, piget me hunc ſcriptorem adhuc m. ſc. in bibliothecis ſervari, vid. Fabricii bibl. Gr. to. 9. p. 354. Ὁ μὲν ἰατρὸς ἐπιτάττει, ὁ δὲ πημεντάριος διακονεῖ τὰ πρὸς τὴν χρείαν ἀυτρεπίζων, *medicus quidem præſcribit, pharmacopola vero miniſtrat ea, quæ uſui ſunt, apparans*; adverte hic etiam verbum ἐπιτάττειν in ſatis certa ſcribendi notione; neque dubites, quin vox πημεντάριος ſit peræque, & φαρμακοπώλης, etenim gloſſæ aperte edicunt, *pigmentarius*, μυροπώλης, φαρμακοπώλης, μυρεψός. Et Marcianus l. 3. §. 3. D. ad leg. Cornel. de ſicar. *pharmacopolas* vocat *pigmentarios*, neque aliter in ea lege accipi poteſt, teſte etiam Gothofredo. Haud dicas Olympiodorum ſequioris ſæculi mores ſcripſiſſe; reponam enim neminem futurum, qui in animum inducat eo ipſo Olympiodori ævo medicos pro ægrotis medicamenta ſcriptitare cœpiſſe; & non id moris ſub Galeno, quem vix binis ante ſæculis vixiſſe conjicimus, viguiſſe jure credat, ut de anterioribus medentibus ſileam, præſertim cum τὸ προςάττειν etiam Hippocraticum eſſe mox oſtendam.

XXII. Verum ut rem propius tangamus, poſthabitis pleriſque multis exemplis, proferam illud appoſitiſſimum ejuſdem Æliani lib. 9. c. 23. Ἀριστοτέλης ἐνόσει ποτέ· προςέταξε δὲ αὐτῷ ὁ ἰατρὸς πρόςαγμά τι, quod ita verte-

runt

runt interpretes, *Aristoteles morbo laborabat; medicus autem ei præceptum quoddam dabat*, tute ipse vides, quam exsuccum illud, *præceptum dabat*, ignota enim eisdem erat vis vocum προστάττειν, & πρόσταγμα, quare repone, *scripserat ei medicus receptum quoddam;* sic sententiæ medelam facies. Si vero adhuc dubites, quin ita ambæ hæ ῥήσεις accipiendæ sint, scias id adeo verum esse, & fixum, ut quæ ipse cogitaveram de voce πρόσταγμα medicorum scribentium propria, lætabundus repererim etiam venisse in mentem magno Perizonio, qui mihi mutuam opem tulit, cujus viri auctoritati refragari, totque Scriptorum testimonia a me aggesta infringere is sane auderet, qui omnino agere præpostere amaret. Itaque Perizonius in Æliani indice verb. & locution. Græcar. in voce προστάττειν, ubi longiorem adnotationem illevit, ait: Προστάττειν, *imperare, verbum est medicis proprium, & pedissequum habet τὸ recipe, &c.* qua interpretatione nihil verius, ac solidius. Medici igitur pro ægrotis pharmaca nullo alio pacto, nisi schedulis scriptis, quas pharmacopolæ recipiebant, imperare poterant, quæ προστάγματα audiebant.

Demum quid si etiam in medicorum parente Hippocrate in eadem sententia τὸ προστάττειν videas, atque beato illius summi medentis ævo pharmaca pro ægrotis scriptitata sint? Sane si apud ejus filios προστάττειν, *medicamenta scribere* valuit, ei tanquam oraculo acceptum referendum est: quare multa lux est Hippocrati, si hoc sollemne ῥῆμα ea in notione esse dicas, dum περὶ τῆς ἀσχημοσύνης n. 12. multa sapientissime præcipit, & inter reliqua circa finem edicit: Τῶν δὲ μανθανόντων ἔστω τις ὁ ἐφεστώς, ὅκως τοῖσι παραγγέλμασιν οὐ πικρῶς χρήσηται· ποιήσῃ δὲ ὑπουργίην τὸ προσταχθέν, quæ vulgo sic translata prostant: *Adsit autem ex discipulis aliquis, qui præsit, quo præceptionibus citra amarulentiam utatur, & quod imperatum est, subministret;* porro ita verteret tiro Græcanicus, igitur Latine sint: *Ex iis, qui medicinam addiscunt, unus ægrotum crebro invisat, qui præceptionibus non morose uti sciat, & ministerium impleat, secundum quod scriptum est:* nihilo exactius Lindenius vertit: imo, quod Foesius probe dixerat, *imperatum est*, προσταχθέν, (nam medici, *imperantes* dicuntur,) ille reposuit, *quod mandatum est*, ab medicis locutionibus longe degener. Et miror etiam οὐ πικρῶς vertisse *non amarulente;* quis certe ferat Hippocratis verba, quæ oraculi instar habita semper sunt, de eorum Græca fide tam pessime meritos esse interpretes: οὐ πικρῶς non est *citra amarulentiam*, quis enim medentem fingat cùm ægroto, ideft cum homine imbecillo, & miseratione digno velle *amarissime* versari, eumque contrectare? Contra vero sunt quidam medici tirones, qui ut artem suam venditent, morosissime omnia pensitant, ac fastidiose nimis exercent, quare enecant potius, quam ægrum sanant. Consulere igitur vult Hippocrates, dum jubet eos οὐ πικρῶς mederi, horum juvenum illiberalitati: & certum est πικρός non solum *amarus* denotare, verum etiam *morosus*, vide ipsa lexica in voce πικρία· *morositatem*

tatem vero reprehensam circa corporis curam in Jul. Cæsare scimus ex Suet. cap. 45. Et πικρός sane exit ab נכר *languidum esse*, atque ex πικρός Latine habes *piger*, Italice *pigro*: noscis etiam primigeniam vim vocis πικρός adnotare potius *morosus*, quam *amarus*.

Hinc factum est, ut ternis summi hujus medentis locis lux offusa sit, queis ea vox illita est, & Lindenius utrobique *amarulentus* vertendam duxit: De decore pag. 53. Οἵτε ἑκάστῳ σχήματι τοιοῦτοι, ἀπερίεργοι, πικροὶ πρὸς τὰς συναντήσιας, εὔθετοι πρὸς τὰς ἀποκρίσιας, χαλεποὶ πρὸς ἀντιπτώσιας, κ. τ. λ. quæ singula satis importune transfusa sunt ab eodem summo viro: *Imo quocumque vestitu ac ornatu, tales sunt minime diffluentes, non curiosi, amarulenti ad occursus, & obviam itiones, appositi ad responsiones, graves adversus resistentes, &c.* Quis enim ferat vox σχῆμα esse *vestitum & ornatum*, cum valeat juxta, ac Latine *habitus?* Verum posthabitis ceteris id genus σφάλματι, sermo sit de dictionibus πικροὶ πρὸς συναντήσιας, quas ne dicas, *amarulenti ad occursus*, quis enim credat adeo sinistrorsum abiisse Hippocratem, ut velit medicos esse *acres & amarulentos?* ut sileam de voce συναντήσιας versa, *occursus*, quæ certo valet *contentio*, *rixa*, quare repone, *tardi, & lenti ad contentiones & rixas*. Accipe omne hoc κείμενον, quoad ejus fieri potest ad Græcam sinceritatem accomodatius: *Singuli autem*, (corrige ἕκαστοι σχήματι τοιοῦτοι,) *qui ita se habent*, (in vestitu scil.) *neque luxuriantes, neque solliciti;* (de hoc enim loquitur Hippocrates, vide verba, quæ ἀμέτως præcedunt; (*sint lenti ad contentiones, prompti ad respondendum, atque in adversis minime imbecilles*.

Alter Hippocratis locus est ibid. init. pag. 59. quem, cum corrupte legatur, omnino contra mentem tanti medentis conversum esse doleo; & vox πικρίη, *segnities* inconcinne in notione *amarulentiæ* etiam est: Ἅμα μὲν ἐπιπλήσσειν μετὰ πικρίης, καὶ ἐντάσεων· ἅμα δὲ παραμυθέεσθαι μετ' ἐπιστροφῆς, καὶ ὑποδέξιος, μηδὲν ὑποδεικνύντα τῶν ἐσομένων, ἢ ἐνεστώτων αὐτέοισι, verba Lindenii: *Simul cum amarulentia, & contraria instantia increpando, simulque cum commonefactione, ac dexteritate suscipiendo, ac consulendo, non tamen, ut quidquam futurorum, aut præsentium ipsis indices*. Porro vel parum Græce imbutus novit Latiaria verba *contraria instantia* longissime abesse ab voce ἐντάσεων, quæ si culpa librariorum careret, valeret sane *contentionum*. Atque iterum habes carnificem Hippocratem, qui imperat, ut medici ægrotantes amarissime, & summa animi contentione increpent, enecentque. Primum quidem vox ἐντάσεων non est in Jonica διαλέκτῳ, & numerus pluralis hic importunus est, ac pronum erat dignoscere illam locum ἐκτάσιος subiisse; ἔκτασις autem contrarium audit, nempe *indulgentia*, *contentionis carentia*, apteque conjurat cum πικρίη, *tarditas*. Deinde ut Hippocratis scitum & sibi constet, & tanto medente dignum sit, ita transfundas: *Simul gravitate, & lentitudine, atque indulgentia* (ægrotantes) *increpes;*

simul

simul etiam solertia & dexteritate demulcens, *neque futurorum*, *neque præsentium* (malorum) *quidquam indices*, nihil enim in medico optabilius, quam comitas; & egregie officio fungitur suo, si prudens sit ac benevolentissimus, contra ac rati sunt tot clarissimi Hippocratis interpretes.

His animadversis facile tutemet tertium Coi senis ibid. pag. 52. locum interpretaberis, ubi etiam πικρὴν vertit Lindenius *amarulentia:* Πρεσβῦται δὲ διὰ πικρίην νομοθετέειν τίθενται ἀνάμεσιν ἐκ πολίων (non ut vulgo πόλεων Attice, ἰωνίζει enim Hippocrates;) quæ ita Latine sunt: *Senes vero propter amarulentiam legislationem in ipsos* (adolescentes) *constituunt*, *ex civitatibus videlicet expulsionem:* verum reponas: *Senes* (medici) *eo quod sint lentum & grave negotium*, *veluti legem constituunt*, *ut juniores ab urbibus expellantur;* cavet enim inibi magnus Hippocrates, ne fides sit medicis quibusdam silicerniis, qui ob canitiem & morositatem facile eam sibi vindicant, & sapientibus adolescentibus exsilium indicunt: quis enim ægrotum amarulentis, duris ac ferreis senibus medicis commendaret? ab tardis autem & ad majestatis habitum compositis facile popellus abducitur. Ignoro sane, quo pacto tam plana διάγνωσις vocum πικρὸς, & πικρὴν tot doctissimis medicis latere potuerit. Sed ad τὸ προστάττειν redeundum, a quo ῥῆμα vox πικρὸς me deturbavit, ac parum detinuit.

Itaque τὸ προσταχθὲν vertendum duxi, *quod scriptum est*, cum jam ostensum sit προστάττειν ita accepisse posteriores medicos, & πρόσταγμα respondere barbaricæ voci *receptum;* atque ex ipsius Hippocratis sententia clare id eruitur, qui præcepta ore tradita dixit παραγγέλματα, quæ vero scripta, appellavit τὸ προσταχθὲν, alias sane ταυτολογίᾳ laboraret Hippocratis κείμενον· certe medentes circa ægroti curationem multa quidem colloquuntur, in schedulis pauca, & ponderosa scribunt, quæ sint ad ὑπεργίαν. Hinc etiam novimus προστάττειν, & *jubere*, quamquam γενικὰ vocabula, medicorum propria evasisse, cum aliquid schedulis suis illinunt; uti apud Italos *ordinare*, & Gallos *ordiner* etiam ἴδιον medentium ῥῆμα factum est, cum *recepta* ad pharmacopolas mittenda scribunt. Quare etiam medici rudioris ævi barbare dixere *medicamenta ordinare*, vide Cæl. Aurel. Chronic. lib. 1. c. 7. sub fin.

XXIII. Conspirant cum Græcis Latiales Scriptores, & τὸ *jubere* & *imperare* proprium medicorum est: Petron. cap. 56. *Illos* (medicos) *odi pessime*, *qui mihi jubent anatinam parari:* & superne dictum est num. XXI. quid sit σκευασθῆναι, *parari:* non igitur medici pharmaca parabant, neque secum comportabant. Adde Martial. lib. 2. epigramm. 40. *Omnes Tongillum medici jussere lavari. O stulti, febrem creditis esse? gula est*. Confirmat idipsum Ter. And. 3. 2. v. 4. *Quod jussi ei date bibere*, *& quantum imperavi date;* ideſt *quantum scripsi* ἐν τῷ προστάγματι. Et Plinius ait lib. 26. cap. 4. *Salsa lavari jubentur*. Neque obliviscendus est Latinorum medicorum princeps, qui de curando hydrope

S 2 cap.

cap. 21. lib. 3. pag. 161. Rotterodami 1750. *Non difficillima*, ait, *curatio, si imperata sint corpori quies, sitis, inedia;* piget me plures Scriptores Latiales invisere, qui *τὸ jubere* medentibus tribuunt. Demum unum Ovidii locum mihi carissimum apponam Heroid. ep. 20. v. 133. *Me miserum, quod non medicorum jussa ministro, Effingoque manus, assideoque toro:* queritur Acontius Cydippæ suæ, quod medicus *jusserat*, sive scripserat, ministrare sibi ipsi non licere: alii igitur accurabant, quæ medicus imperabat. Adverte præterea, quæ barbare nunc dicuntur *recepta* schedulæ medicorum ad pharmacopolas mittendæ, cultioris ævi Latinos appellasse *jussa medicorum*.

Hic etiam haud abs re exputo advertendum Græcos inferioris ævi, veluti Hephæstionem Thebanum, vocem bonam *πρόσταγμα* vertisse in *σύνταξις*, quæ finitima est: inde apud eumdem sæpe legas *ἰατρομαθηματικαὶ συντάξεις*, quibus medentes ægrotis cibum, vel catharticum dari jubebant: *Τούτοις, ὡς ἔοικε, συνεγνωκότες οἱ παλαιοὶ Αἰγύπτιοι, ὅπως ἔχουσι συνῆψαν πανταχοῦ τῷ δὲ ἀστρονομίας προγνωστικῷ τὴν ἰατρικὴν διὰ τῶν καλουμένων παρ' αὐτοῖς ἰατρομαθηματικῶν συντάξεων, ἐξ ὧν προσφόρως ἑκάστῳ τὰ βοηθήματα προσφέρουσι.* Tales hodieque exstant in bibliothecis multæ *συντάξεις* medicomathematicæ Græcæ, Arabicæque ex Græco conversæ. Verum hoc ex monstrosæ eruditionis volumine Salmasii de ann. climact. pag. 54. & seqq. exscripsi; (sed vir magnus nihil de *τοῖς receptis* cogitavit,) cum mihi hunc Thebanum scriptorem consulere haud facile sit: sane nisi in notione, qua de commentamur, vox *σύνταξις* sit, mentem Hephæstionis minime adsequeris.

XXIV. Grandius momentum addam huic sententiæ, si præstem, (quod etiam me ab medicæ rei Scriptoribus negatum piget,) fuisse olim *φαρμακοπώλας*, eorumque officinas, ad quas procul dubio *τὰ προστάγματα* missitari oportuit, qui secundum pondus, mensuram, & medicorum jussa pararent *φάρμακα* emptoribus. Constat quidem ex Æliani lib. 12. cap. 1. medicum quendam fateri se non habere medicamenta, imo ab puella tumore in mento laborante tres stateres expostulasse, quibus ea emeret: *Δείκνυσι γοῦν αὐτὴν ὁ πατὴρ ἰατρῷ· ὁ δὲ ὑπέσχετο ἰάσασθαι, εἰ λάβοι τρεῖς στατῆρας· ὁ δὲ ἔφατο μὴ ἔχειν· ὁ δὲ ἰατρὸς, μὴ δὲ αὐτὸς εὐπορεῖν φαρμάκου, φησίν.* Hinc certum est medicos non secum gestasse medicamina, sed ex publicis *φαρμακοπωλείοις* præsenti pecunia ægros comparare jubebant. Exstitisse autem, qui propalam pharmaca venderent cultioribus Græciæ, & Rom. reip. temporibus, (nam cascam ac vetustissimam ætatem nihil curo,) eruimus ex Aristoph. Nubibus in fin. act. 2. sc. 1. v. 764.

Ἤδη παρὰ τοῖσι φαρμακοπώλαις τὴν λίθον
Ταύτην ἑώρας, τὴν καλὴν, διαφανῆ,
Ἀφ' ἧς τὸ πῦρ ἅπτουσι. ΣΩ. ὕαλον λέγεις;
Vidistin' apud unguentarios & aliptas
Illum pulchrum, & pellucidum lapidem,
Unde ignem accendunt? SO. num vitrum dicis?

Male

Male versum dicas φαρμακοπῶλας, *unguentarios & aliptas*, repone *pharmacopolas*; cum habeas hic appositissime ex Scholiaste: φαρμακοπῶλαι κυρίως, οἱ τὰ φάρμακα πιπράσκοντες τά γε λυσιτελοῦντα, καὶ τὰ θανάσιμα· atque ex Polluce didici Aristophanem unguentariis tribuere proprium vocabulum μυροπωλεῖν lib. 7. cap. 33. segm. 177. μυροπωλεῖν δὲ Ἀριστοφάνης ἔφη. Idem Pollux ibidem segm. 197. enumerat satis distincte ac seorsim φαρμακοπῶλαι, & verbum φαρμακοπωλεῖν ab μυροπώλαις, & μυροποιοῖς eodem lib. segm. 177. atque in hoc Grammatico leges bis lib. x. 180. φαρμακοπωλῶν κίσται. Plautus unguentarios vocat *myropolas* cas. 2. 3. 10. eorumque officinam *myropolium* Amph. 4. 1. 3. Videor præterea vidisse in Horatio lib. 2. serm. sat. 3. v. 155. medicum pro Opimio avaro ægrotante misisse ad pharmacopolam, a quo emeretur pharmacum, de quo lis est apud interpretes, quodnam fuerit, scil. *ptisanarium oryzæ*, ut a lethargo excitaretur; apponam versus, a quorum lectione res luculenter patebit.

Quid cessas? (Opimi) *agedum sume hoc ptisanarium oryzæ:*
Quanti emptæ? parvo: quanti ergo? octo assibus: eheu,
Quid refert morbo, an furtis, pereamve rapinis.

Vides medicum suadentem Opimio avarissimo illud pharmacum emptum paucis assibus, non vero secum comportasse, aut se præparasse, alias sane non emptum inculcaret vili pretio.

Non mihi oblivifscendus Ælianus lib. x. cap. 9. qui narrat Aristotelem ex malo milite evasisse φαρμακοπώλην. Neque credas duoviris doctissimis Salmasio in Solin. p. 739. Maximi Tyrii locum recitanti, qui pharmacopolas opponit medicis, sicuti sycophantas oratoribus, & sophistas philosophis; & Vossio in etymol. ceterisque adstruentibus olim alios fuisse pharmacopolas, ac hodiedum, eo quod Cic. pro Cluent. illos vocet *circumforaneos;* nam in unaquaque arte honesta & decora optimos reperies, ac eos, qui in triviis popello imponunt; cum etiam non defuere olim circumforanei & circulatores medici, Græce περιοδευταί, & ἐπιδίφριοι ἰατροί, i. e. *sellularii medici*, teste eodem Salmasio ibid. Imo reperi Hippocratis ævo circumforaneos id genus medentes bene multos per urbes circumcursasse, per fora perreptasse, & doctioribus ingens negotium facessivisse, in περὶ εὐσχημοσύνης pag. 52. Πρεσβῦται δὲ διὰ πικρὴν νομοθεσίην τίθενται ἀναίρεσιν ἐκ τῶν πολίων· καὶ γὰρ ἀγορὴν (corr. κατ' ἀγορὴν) ἐργαζόμενοι οὗτοι μετὰ βαναυσίης ἀπατέοντες· καὶ ἐν πόλεσιν ἀνακυκλέοντες οἱ αὐτοί, *Senes* (medici) *quoniam lentum negotium sunt, leges statuunt expellendi* (doctiores adolescentes) *ex urbibus; & in foro operam suam locantes, & per urbes circumeuntes ruditate & inscitia decipiunt*. Quare si Cicero quosdam pharmacopolas *circumforaneos* exstitisse conqueratur, etiam qui fixas officinas habebant, ut fateamur, necesse est.

XXV. Idque adeo verum ac ratum volo, ut ex Polluce lib. x. segm. 180. mihi videor præterea didicisse ipsa φαρμακοπωλεῖα medicos visitasse, uti nunc etiam mos viget, imo vasa urente ferro signasse, quo curatius fraudibus

dibus provisum irent: verum verba Grammatici hujus affectissima sunt, & sanequam viros eruditissimos exercuere: tentandum mihi, an medelæ sit locus: Ἄλλα (ἀγγεῖα) καὶ τῶν φαρμακοπωλῶν ἂν καλοῖντο (κίσται), ὡς ἐν Ἀμφιαράῳ Ἀριστοφάνης· καὶ τοὺς μὲν ὄφεις, οὓς ἐπιπέμπεις, ἐν κίστῃ τὰ κατασήμηναι, καὶ παῦσαι φαρμακοπωλῶν, quæ sic transfusa leges: *Sed etiam* (cistæ) *pharmacopolarum esse dicentur, ut Aristophanes in Amphiarao: & serpentes, quos insculpis, in cista aliqua obsignare, & relinquere pharmacopolas:* video Romana verba ἀσύντακτα, & Græcis corruptissimis obscuriora: doctissimi Pollucis interpretes perpetuam adnotationem adnexuere, quo aliquid lucis tantis tenebris impertirentur, quos consuleres vellem; affatim mihi est, quæ ipse excogitavi, illinere; quare si unam litterulam immutes in verbo παῦσαι, bona sententia prodibit: ὄφεις, οὓς ἐπιτέμνεις, ἐν κίστῃ τὰ κατασήμηναι, καὶ καῦσαι (non παῦσαι) φαρμακοπωλῶν, *serpentes, quos incidis, obsigna, & inure in cista pharmacopolarum;* ἐπιτέμνεις pro ἐπιπέμπεις interpretes jam restituerant; quare nodus omnis erat in τῷ παῦσαι, quod facile quisque, cujus parum pectus Græce sapit, immutaret in καῦσαι, *inure:* atque ita mens Aristophanis sibi constat: induxerat fortasse comicus in Amphiarao quendam hortantem, ut medicus visitans pharmacopolarum officinas, viperas in frusta secaret, earumque cistas sigillo candenti inureret; si non ivisset pessum hic Aristophanis Amphiaraus, sane ex contextu sciremus, quare dissecti servandi essent a pharmacopolis serpentes, ac obsignandi. Neque dubites, quin τὸ καῦσαι ita accipiendum sit, inde enim oritur καυστήριον *candens ferrum*, quo quid inurimus. Et profecto hæc aliquanto sanior & apertior sententia enascitur ex tenebricosis Aristophanis verbis; quam vero extorquent ceteri interpretes, conscissa est, & errans. Neque credas me hunc comici locum sine vade interpretari, & ad arbitrium cogitasse de medicis φαρμακοπωλεῖα visitantibus; etenim facem parvam mihi præbuit Jo. Rhodius, cujus verba leges in adnotation. in Pollucem ajentis, *vas itaque cera, & annulo signabatur a medicis*, & recitantis hos Aristophanis versus; verum nihil ei in mentem venit de voce παῦσαι, pro καῦσαι, & pingue otium terit in voce φαρμακοπωλῶν, quam participium Atticum ratus est, cum re ipsa sit casus patrius vocis κίστη, quam ῥῆσιν paucis ante verbis vides, & Pollux de ταῖς κίσταις φαρμακοπωλῶν loquitur, testemque vocat Aristophanem in Amphiarao. Haud negem posse aliquem, si velit, ἐπιπέμπεις servare, non vero ἐπιτέμνεις, & longe aliter comicum interpretari, scilicet *serpentes, quos mittis in cista pharmacopolarum, obsigna, & inure*, ne ab illa aufugiant, atque officiant. Ceterum elige, quod lubet, in obscuris etenim, interque disjecti membra poetæ versamur; verum vox παῦσαι in utraque sententia importunissima est.

Sed e diverticulo in viam, habes igitur certo fuisse apparatissimas publicas pharmacopolarum officinas, & *instructas atque ornatas tabernas medicinæ exercendæ causa*, ut appellat Cic. pro Cluent. cap. 63. ad quos

meden-

medentes προσάγματα mittebant; non enim fieri potuisset, ut tot medicaminum genera, quot Celsus, Dioscorides, Galenus, ceterique veteres medici enumerant, secum comportassent, vel domi parata habuissent.

XXVI. Adde, cum Rex fortunatissimus millenas pæne picturas ad ceterorum Regum invidiam ex eversarum urbium ternarum ruderibus in lucem traxerit, quarum non paucæ varias artes nobis objiciunt ab Geniis exercitas, veluti restionum, caligariorum, textorum, fabrorum lignariorum, &c. invenisse etiam tres Genios pharmacopolas abunde gratulor, quorum unus foculo vase imposito, cochleari, seu longiori alio instrumento nescio quid liquoris agitat, miscetque; præterea stantes duo puelluli insudant in prælo nobis ante hac ignotæ structuræ, (quod utinam adscribere & delineare hic potuissem,) qui duos malleos manibus stringunt, tundentes unus ex antica, ex postica alter teretes, & grandes cuneos, sive asseres immissos inter tres latas crassasque tabulas ad orizontem sitas, interque se parallelas, quas tabulas ægre & vi descendere cogunt per arctas rimulas duorum lignorum, quæ æque spissa sunt, & terræ infixa, & erecta, donec illarum ternarum ultima arcte premat amygdalorum magnam struem collectam in receptaculo cum canaliculo, unde amygdalinum oleum extractum defluit in vas inferne suppositum. Hanc picturam jam in æs affabre incidi curavit Rex providentissimus, cujus breve exemplar ipse amicorum arte, & officio ab clarissimo viro, qui Regis imperio eam gazam servat, expostulandum tentaveram, quo picturam legentium oculis apponerem: ille actutum intercessit religionem suam objectans, & Regis interdicti auctoritatem oggerens id prohibentis. Igitur olim pharmacopolarum ars adeo sollemnis erat, ut illa restionum, caligariorum, textorum, &c. utpote pictores æque visendas exhibebant. Neque credas in ea parva pictura non olei amygdalini, sed oleagini conficiendi modum expressum; quare fieri potest, ut Genii non sint pharmacopolæ; nam contra est, Plinio docente olivam includendam fiscinis sub prælis, quas fiscinas in pictura non intueris: lib. 15. cap. 1. *Olivam diligenter mundatam oportebit protinus in torcular deferri, & integram in fiscinis novis includi, prælisque subjici;* in pictura autem nihil fiscinæ videre est. Norunt etiam medicorum filii olim usum amygdalini olei invaluisse, licet ad ungendum dumtaxat, quod ex eodem Plin. lib. 26. c. 4. sect. 10. p. 393. collegi. *Qui ita curantur, salsa lavari jubentur, ungi oleo amygdalino, hortensiis abstinere.*

XXVII. Quoniam autem Plinii meminimus, ejusdem historici locum servavi lib. 34. cap. XI. quo sententiæ meæ ajentis pharmacopolas exstitisse, ab eisque empta medicamina grande momentum addam. Conqueritur Plinius medicos, (licet pacem ab eisdem petat,) ignorare medicamentorum nomina, & seplasiis fidem præstare, idest pharmacopolis; hos etiam adeo ab sincero artis suæ ministerio degeneres accusat, ut omnia fraudibus corrumperent, tabesque mercium venderent. Hinc planum est Plinii ætate

a phar-

a pharmacopolis secundum jussa medicorum ægrotantibus ministrata fuisse pharmaca; quorum sane officinas ne dicas hujus historici sæculo natas, cum legas tunc jam ab antiqua fide, atque arte eosdem descivisse. Si autem historicus hic laudat veteres medentes, eo quod ipsi pharmaca pararent, nescimus profecto an de Homerica tempestate, vel etiam de tenebricosiore loquatur, cum jam superne dictum sit Aristophanem pharmacopolas, eorumque tabernas meminisse. Ceterum mea refert maxime circa Plinii ævum pharmacopolas viguisse, ut sistam anaglyptum medentem ostentare, qui medicamina scribit, quo ab eorum venditoribus ægrotantis familiares ea emerent, nam quin circiter id ætatis sit scalptum, marmor nemo ambiget. Hæc, quæ adverti, certa habes ab ipsis Plinii verbis: *Atque hæc omnia medici, quod pace eorum dixisse liceat, ignorant, pars major & nomina: in tantum a conficiendis medicaminibus absunt, quod esse proprium medicinæ solebat. Nunc quoties incidere in libellos, componere ex his volentes aliqua, hoc est experiri commentaria, credunt seplasiæ omnia fraudibus corrumpenti. Jam quidem facta emplastra, ac collyria mercantur: tabesque mercium, aut fraus seplasiæ sic exseritur.* Utinam hoc Plinii aliquanto longius κείμενον attentius lectitassent tum medicæ historiæ Scriptores, tum quotquot adhuc sententiam tuentur enervem jam, & conscissam, medicos ægrotis pharmaca & parasse, & secum tulisse. Ad hæc, si rem pressius advertissent, non solum primo Augustorum sæculo φαρμακοπώλας invenissent, verum ex Polluce lib. 7. c. 33. §. 196. 197. alias etiam tabernas, ad quas medicorum προστάγματα missiculabantur, scil. ad eas, in quibus versabantur φαρμακοτρίβαι, σιλφιοπῶλαι, *balsama vendentes*, ῥιζοπῶλαι, *radicum venditores*, &c. quarum rerum medicarum officinas adhuc universas vigere cernimus; ita ut nostrorum temporum medendi ratio antiquissimæ, ac beatioris ætatis Græcorum pedissequa sit atque administra.

Imo beatiori Reipub. ævo, scribente scil. comœdias Plauto, plurima prostitisse φαρμακοπωλεῖα Romæ in eo leges, quæ non semel Latiari vocabulo dicit *medicinas*, in Amphitr. act. 4. sc. 1. init. inducitur Amphitruo quæritans Naucratem, & fere publicas omnes tabernas nomine suo donat:

Naucratem quem convenire volui, in navi non erat,
Neque domi, neque in Urbe invenio quemquam, qui illum viderit:
Nam omnis plateas perreptavi, gymnasia, & myropolia,
Apud emporium, atque in macello, in palæstra, atque in foro,
In medicinis, in tonstrinis, apud omnis ædis sacras:
Sum defessus quæritando, nusquam invenio Naucratem.
Nunc domum ibo, &c.

Neque dicas *myropolia* esse tabernas pharmacopolarum, neque *medicinas*, ubi medici degebant, nam paullo ante dictum a me est ex Polluce myropolia longe quid alienum esse a φαρμακοπολείοις· quin Plautus ipse ea discrimina-

minavit, in iis enim ait una unguenta veniisse, in Casina act. 2. sc. 3. v. 10.

Myropolas omnes sollicito, ubicumque est lepidum unguentum, ungor,
Ut illi placeam, & placeo, ut videor, &c.

Et quod in Amphitr. dixerat, idipsum recinit in Epid. act. 2. sc. 2. v. 12.

Age, si quid agis. Dii immortales, utinam conveniam domi
Periphanem! per omnem urbem sum defessus quærere,
Per medicinas, per tonstrinas, in gymnasio, atque in foro,
Per myropolia, & lanienas circumque argentarias:
Rogitando sum raucus factus, pæne in cursu concidi.

Neque dubites, quin *medicina* sit *officina medicamentorum*, alias Latine non haberes vocem, quæ id genus tabernis responderet, cum Græce, ut notum est, sit φαρμακοπωλεῖον· & irascor Plauti interpretibus, qui pro luce hujus vocis *medicinas*, apposuere ἰατρεῖα, non vero φαρμακοπωλεῖα.

Demum servavi mihi Themistii locum orat. 15. pag. 385. an. 1618. vel or. 26. edit. Harduin. pag. 329. qui omnium apertissime pharmacopolarum causam tuetur, quos medicæ rei historici ab hominum societate deturbarunt, eosque sat apposite vocat τοὺς τῶν ἰατρῶν ὑπηρέτας, *medicorum ministros*; cujus oratoris lectione in adolescentia me oblectari non piguit, quod ὁμηρικώτατον se jactat orat. 33. pag. 366. Πλάτωνι συνών τῷ θεσπεσίῳ, καὶ Ἀριστοτέλει συνδιατρίβων, Ὁμήρου δὲ ἔχων δυσαπαλλάκτως, *cum divino Platone versor, cum Aristotele habito, ab Homero ægre divellor*; tum quia ejusdem magniloquentia implebat aures meas. Οὐ γὰρ δὴ ὅμοια φαίης ἂν πρὸς τοὺς ῥήτορας ὑπομένειν, ὁποῖα πρὸς τοὺς κιθαριστὰς, καὶ τοὺς αὐλητὰς οἱ λυροποιοὶ τὰ μὲν ὄργανα ἐκπορίζουσα, χρῆσθαι δὲ ἑτέροις ἐπιτρέπουσα τὸ ὄργανον τοῖς χρωμένοις· καὶ ὑπηρέτης ὁ μὲν χαλινοποιὸς τοῦ ἱππέως, ὁ δὲ φαρμακοπώλης τοῦ ἰατροῦ, ὁ δε ναυπηγὸς τοῦ κυβερνήτου, *non enim opinor idem te erga rhetores suscepisse dixeris, quod lyræ opifices erga citharædos, ac tibicines faciunt, ut ipsa quidem instrumenta procudas, eorum tamen usum aliis artibus permittas; sic equitis minister est is, qui frænos facit, & pharmacopola minister medici, & gubernatoris navium fabricator*. Vides igitur Themistium pharmacopolis quasi æquam antiquitatem tribuere, ac frænorum, & navium fabricatoribus, quos ternos artifices esse jure dicit medicorum, equitum, & citharædorum ministros. Infrunitæ indolis arcesserem, qui reponeret pharmacopolas Themistii ævo, ineunte scil. vel medio quarto Christi sæculo, natos; seque rudem omnino præstaret, quantus vir fuerit Themistius, qui priscorum temporum & fabulas, atque historias omnium Scriptorum lectione didicerat. Atque haud scio, an posthac quis hiscere audeat, & olim medicos pharmaca etiam trivisse contendat; cum hic orator priscorum morum callentissimus, medicos ab pharmacopolis horum administris tam aperte distinguat separetque. Parum te detineam in his Themistii verbis, quæ ex Petavio, & Harduino exscripsi tum Græce, tum Latine, ac utrobique eadem reperi; verum Græca parum sibi constant, suntque ἀσύντακτα· itaque si binas litterulas re-

ficias, omne κείμενον decori suo reddes; pro ἐκποριζοντα, & ἐπιτρέποντα, quæ nullis nominibus sociata tueor, repone ἐκποριζοντοι, & ἐπιτρέποντοι, scil. λυροποιοί· & vides hic multum humani passos duoviros Græce doctissimos.

Ceterum si tot Scriptorum valens auctoritas, quos simul hic æquo ordine contraxi, præter regiam picturam, non satis foret, ut in animi mentem inducas medicos ægrotis scripsisse medicamenta, & proinde necessum fuisse, ut publicæ pharmacorum tabernæ prostarent, documentum locupletissimum esse jubeo hoc privum marmor, quod medicum πρόσταγμα ægroto scribentem exhibet; etenim ex quibusdam silicibus exscalptis plerosque veterum mores, artes, & historias antea ignotas addidicimus; quare hoc unum monumentum id apprime evinceret, quod multis ad satietatem præstare adnisi sumus.

Cum igitur, ut unde abiit, oratio redeat, qui in saxo medicamina scribit, non tabellionis persona fungatur, sed medici, nihil officit sententiæ meæ, qui bene multis argumentis tot Scriptorum auctoritate fultis ostendere primus adlaboravi publica chirographa, & testamenta, & libros, seu volumina lignis, cerisque nunquam commendata; contra vero quasdam epistolas, aut res extemporales memoriæ causa stilo in cera exaratas: quod tantum abest, ut negaverim, quin potius longa auctorum serie probaverim: qua distinctione inducta maxima lux offunditur priscis Scriptoribus, & qua posthabita, omnem materiem scriptoriam in eisdem confusam, permixtam ac turbatam doleas. Hinc si senex in hoc marmore pugillari eboreo, vel tabellæ ceris illitæ medicamenta consignet, utpote negotium subitarium, & paucis concipiendum verbis, nec publicæ cautionis syngrapha est, nihil prohibet, quo minus illa non atramento chartis medicus illinat, sed in cerato ligno stilo exaret, quod facile domi reperire erat, cum non parvam tabellarum ejus generis vim olim exstitisse ostenderim, & sexcentis exemplis pueros in ceris scribendi artem olim addidicisse præstiterim, ut litteratos lapides taceam, a quibus *pugillariarios*, & *cerariorum collegia* novimus, scilicet eorum, qui ceratas tabellas affabre pararent, de quibus sat multa in superiori cap. congessi.

Restat, ut aperiam, cur imperatum sit, ut artifex ægrotantem scalperet, quando id non tanti momenti res erat, neque valde populus id curabat; verum etiam tironibus notum est veteres vel in templis, vel in publicis locis vota & χαριστήρια appendere consuesse pro reciperata salute, sculpto signo, vel depicta etiam Numinis alicujus servatoris & tutelæ imagine, ut in saxo nostro vides Hygiam; relege supernos Juvenalis versus pag. 133. ceterosque poetas, veluti Tibull. lib. 1. el. 3. v. 13.

Harum porro votivarum tabellarum pro valetudine exempla in saxis litteratis pleraque omnia cuivis Deo, Deæque dedicatarum prostare in inscriptionum thesauris norunt tirones; unum hic adscribam ex Græcis saxis, Latiaria vix curamus, votum Hygiæ, quo rem meam firmem, cui, utpote corruptissimo in Grut. LXVIII. 6. medelam faciam:

XΥΡΙΩ·

ΚΥΡΙΩ·ΑϹΚΛΗ
ΠΙΩ·ΚΑΙ·ΥΓΙΗ
ΘΕΟΙϹ·ΕΠΙΚΟΥΡΙΟΙϹ
ΜΑΡ·ΜΕΜ·ΛΟΝ
ΓΟϹ·ΒΕΝΕΦ·ΕΥΧΗϹ
ΧΑΡΙΝ·ΑΝΕΘΗΚΕΝ

Vides igitur sollemne fuisse Hygiæ scriptos lapides, & monumenta erigi; fortasse huic nostro filici Græcum epigramma adjacebat, nam elegantiæ plenus est. Sane quisque statim hæret in monstrosa voce ΒΕΝΕΦ. eam restituendam reor sine periculo ΕΠΕΛΕΥ. scilicet ἐπελεύθερος, *libertus*, quam nominibus id genus hominum adjectam semper legere est; cumque primum E detritum esset, exscripsere ignarissimi vocem, quæ ad Latiarem potius vergit. Verum nodus est in superiori ἐπικουρίοις, ab ipso Grutero forsan conficta, nam Seiglerus, a quo epigraphe exscripta est, legerat ΕΠΙ· ΟΙΚΟΙΟΙϹ, quæ longe distat ab ΕΠΙΚΟΥΡΙΟΙϹ. Sane in saxo exsculptum fuisse mecum jures rogo, ΕΠΗΚΟΟΙϹ, *exaudientibus*, etenim in ejus generis votivis saxis hoc ἐπιθετὸν frequens adjicitur, ut ex ipso Gruter. XL. 10.

ΘΕΑ·ΕΠΙΚΟΩ
ΑΡΤΕΜΙΔΙ
ΑΥΛΙΔΙ·ΣΩΤΕΙΡΙ
ΑΥΡ·ΕΛΠΙΝΕΙΚΗ

Hoc etiam aliquantulum affectum epigramma ita reficiendum curavit Philip. D'Orvillius in Chariton. p. 168. quo Græce doctiorem adhuc novi neminem:

ΘΕΑΙ·ΕΠΗΚΟΩΙ
ΑΡΤΕΜΙΔΙ
ΛΥΣΙΔΙ·ΣΩΤΕΙΡΗΙ
ΑΥΡ·ΕΛΠΙΝΕΙΚΗ

Inde hæc adnotat vir summus: *Diana* ΛΥΣΙΣ *a solvendo partu, & partus doloribus: Bacchus* Λύσιος *alia de causa celebratur Orpheo hymnis p. 146. Nam frustra cogitaverimus de Diana, quæ in oppido Aulide Iphigenian, cerva supposita, liberavit.* Verum ipse tanti viri pace pro ΑΥΛΙΔΙ, uti restituit Gruterus, (non curandus Boissardus, qui legerat ΑΥΛΙΙ,) reponerem ΚΑΙ ΙΣΙΔΙ, ita ut marmor dedicatum sit binis Deabus, Dianæ, & Isidi, quam quidem Isidem non vice simplici cum

 aliis

aliis Diis conjunctam legimus in lapidibus, Grut. LXXXIV. 1. cum *Serapide*, *Vesta*, *Diana*, *Somno*, ut de ceteris sileam. Præterea vox ΛΥΣΙΣ nunc primum inter Græcas cernitur; & si Dianæ a solvendo partu nomen apponendum, potius dicerem ΛΥΣΙΑ, uti Bacchus λύσιος audit. Neque hæsites in voce ΘΕΑΙ, cum si sint duo numina, scalpendum fuisset ΘΕΑΙΣ, etenim habes in Gruter. L. 8. DEO MERCVRIO. FORTVNAE. REDVCI, &c. ubi vides DEO, pro DIIS, & non uni sunt id genus syntaxeos scripti lapides; Fortuna autem Dea salutatur, Gruter. LXXIII. 6. Quare parum dubii est, quin incisum fuerit ΚΑΙ ΙΣΙΔΙ, & priori Κ detrito, enatæ sunt deinde voces importunæ.

Porro ad adjunctum ἐπήκοος redeundum; affert ibid. doctiss. D'Orvillius silicem ex Muratorio XXXV. 3. ubi etiam scalpta est vox ΕΥΑΚΟΟΣ, quæ etiam Dianæ tribuitur, & juxta est, ac ἐπήκοος,

ΑΡΧΟΝΙΚΑ · ΖΑΥΛΩ
ΚΑΙ ΑΕΣΣΑ ΑΝΑΖΩΣΑ
ΑΡΤΕΜΙΔΙ ΕΥΑΚΟΩΙ
ΕΥΞΑΜΕΝΑ ΥΠΕΡ
ΕΑΥΤΑΝ ΕΥΧΑΝ

Vides igitur quam familiare est Diis hoc adjunctum ἐπήκοος, sive ἐὐήκοος, quare jure a me inductum est in epigrammate Æsculapii, & Hygiæ τὸ ἐπικουρίοις, & adjectum τὸ ἐπηκόοις. Hic etiam parum D'Orvillio resistendum est, dum ita hunc alterum lapidem illustrat: *Non contendo veritatem me daturum; a vero fonte tamen non plane aberrarim vertens ARCHONICE, ZAVLO, ET AESSA REVIVENTES ARTEMIDI FACILE EXAVDIENTI, QVAE VOVERANT SVPER SALVTE SVA VOTVM: editur* αὐτ' αὐτας *: forte duæ, vel tres puerperæ simul voverunt, vel votum solverunt .... Dualis autem pro plurali non plane extra usum;* parum, inquam, resistendum D'Orvillio, nam hic certo ternæ sunt mulierculæ *Archonice*, *Zaulo*, & *Aessa:* neque ulla necessitate urgemur numerum δυικὸν agnoscere, cujus syntaxeos etiam exemplis in marmoribus caremus, & quæ duriusculam reddit, ne dicam obscuram epigraphen; quare si litterulam Ι, (quæ utpote exilior ceteris elementis exscribentium oculos facile effugit, & prima omnium ætatis vitio deteritur,) addas vocibus αναζωσα, & ἀξαμενα, & rescribas αναζωσαι, & ἀξαμεναι, epigramma in γνησιότητα restituetur, præsertim cum πληθυντικὸς numerus sequatur υπερ εαυταν, vel potius υπερ ταν αυταν, nam editum est υπερ αυτ' αυτας, quod nihili est.

Præterea reperi hanc vocem ἐπήκοον revera Deorum esse ἐπιθετὸν, nam ita salutatam fuisse Venerem apud Chalcedonios legere est in Hesychio: Ἐπήκοος, Ἀφροδίτη ἐν Καρχηδονίοις, (potius Χαλκηδονίοις, uti probat

bat Albertus;) sed hic summus vir in admirandis in hunc grammaticum adnotationibus nihil de voce ἐπήκοος adjecisse miror; mirorque magis D'Orvillio, quem pauca admodum fugerunt, hunc Hesychii locum latuisse. Hinc multa lux est parvæ Christianorum tabellæ ex lapide hæmatite etiam votivæ, in qua scalptum vides Christum servatorem boni pastoris habitu in antica, in postica vero parte inelegantibus elementis incisa sunt ΑΓΑΘΗ ΗΝΑΚΟΗΘΗ, consule libellum, *Dissertazione di Paolo Paciaudi intorno ad un' antica iscrizione:* quæ quidem reor vertenda, *Agatha minime exaudita est;* Superi igitur, si votis minime annuissent, audiebant ἀνήκοοι, cui voci altera scil. ἐπήκοοι opponitur. Ex hac tabella, quam inter rarissimas haberi jubeo, nunc primum novimus priscorum Christianorum sanctissimos mores, & divinæ potestati obsequentissimos, qui etiamsi eorum desideriis Deus minime obsecundasset, quasi si jam beneficium accepissent, tabellarum vota solvebant; nunc adeo a veteri vivendi sanctimonia atque elegantia descivimus, ut nisi optatis honestemur, & votorum compotes facti simus, nec vota libentes suspendimus, nec ulla posteris monumenta relinquimus. Demum ex eodem sacro hæmatite præterea didicimus formulam, qua Christiani vel in pictis, vel in scalptis tabellis pro votis solvendis utebantur, scil. ΑΓΑΘΗ ΕΠΗΚΟΗΘΗ *Agatha exaudita est*, & contra ΑΓΑΘΗ ΗΝΑΚΟΗΘΗ, *Agatha non exaudita est:* nunc in ejus generis formula homines adeo βαρβαρίζουσι, ut commeminisse animus fugiat.

Verum, ut unde divertimus, redeamus, restitue igitur nullo periculo in epigraphe Æsculapii, atque Hygiæ vocem Deorum propriam ΕΠΗΚΟΟΙΣ, atque inducendam jubeo ΕΠΙΚΟΥΡΙΟΙΣ. Neque posthac dubites, quin marmor nostrum huic Æsculapii filiæ, sanitatis numini pro votiva tabella, quam Deam ΕΠΗΚΟΟΝ quis expertus sit, exsculpendum curaverit.

Dicas porro etiam saxum nostrum affixum fuisse pro votiva tabella, estque ceteris elegantius, cum in eo medicus desideat, moremque, qui hodiedum quoque viget, ab antiquis acceptum intueamur: etenim in tabulis votivis nostrorum templorum depictis, vel sculptis, si quis Sanctorum ope ac fide in sanitatem restitutus sit, medicum propter decumbentem conformare sollemne servat.

Atque novi me satis diu te in illustrando hoc marmore patienter detinuisse, nec stetisse in desponsæ ab initio brevitatis fide, verum hominibus rei præstantia & novitas in scribendo adventitiæ varietatis copiam facile subministrat. Ceterum si quis post tot auctoritatum vim adhucdum de medicis pharmaca ægrotanti scribentibus, deque priscis pharmacopolis addubitet, sciat sat mihi fuisse litem intentasse, ac dubiam saltem fecisse, si me minime composuisse præfracte contendat. Verum mihi animus suggerit cordatiores homines, qui non recentium Scriptorum opinionibus abripi patiuntur, neque eorum partes fovent, sed res litte-

litterarias sola veritate metiuntur, æquos bonosque accepturos ea, quæ pro pharmacopolis, & medicorum προσάγμασι clarissima documenta ætas antiqua mihi suppeditavit; rerum enim antiquarum scientiam reputandum est non tam parum incolumi fama, & nuperorum Scriptorum rumore, quam veterum auctoritate, & monumentis stare.

Unum dumtaxat mihi reliquum, ut moneam in hoc silice scalptum esse Latinum, non Græcum medentem, quippe qui stilo in tabella πρόσταγμα præscribat, cum ex sane multis, quæ superne corrogata sunt, hanc politissimam gentem γραφικά ligna omnino ignorasse constet, atque in quovis scriptionis argumento unos papyros adhibuisse. Profecto, si fors tulerit, ut marmor, vel pictura Græcanici medici scribentis in lucem prodeat, chartas calamo ipsum illinentem cerneres. Atque hæc satis de atramentaria jurisconsultorum, & medicorum scribendi ratione, quæ antehac vel confusa, & permixta, vel ignota, & recentiorum Scriptorum mendaciis, atque oscitantiis, veluti per manum traditis squalere querebantur omnes: si vero ab doctis utriusque muneris hominibus, qui plurimi, & maximi in amplissima hac urbe ad ceterarum invidiam florent, probentur, ab eisdem impetrare vellem, ut qualescunque hasce curas, cum ipse neque medicus saluter, neque jureconsultus, suis cultioribus & elegantioribus studiis juvent augeantque.

CAPUT VII.

De pluribus vasculi atramenti nominibus collectis ab Hebræis, Græcis, & Latinis Scriptoribus.

I. *De nomine ejus vasculi quidam vel dubitarunt, quos inter cl. Mazochius, vel omnino negarunt.* II. *Apud Hebræos fuit* קסת הספר *ex Ezech. Cur ei LXX. verterunt* zona sapphiri. *Error veterum, & recentiorum Scriptorum in voce* κεστός, *quæ* cingulum *non est in Hom. in ea decepti Plutar. Lucian. Martial. &c.* cestus *etiam in lapidib. Ejus etymon Hebræum.* III. *Vox* קסת *torsit Hieron. & Origenem. Jo. Clericus reprehenditur. Ea Hebræa ῥῆσις prona intellectu est, etiam ex iis, quæ in Græcum, & Latiarem sermonem derivantur. Vera notio vocabulorum* κίστη, *&* cista *antehac incerta. Error Vossii deducentis ab* כיס, *Panelio dica.* IV. *Querelæ de Hieronymiana interpretatione. Grotii, Origenis, & paraphr. Chaldæi* ἀβλεψία. V. *Non pœnitenda ex Mosis libris pro luce vocis* קסת. *Masoretharum σφάλμα. Vatablo, & Buxtorfio resistitur.* VI. *Casauboni auctoritas elevatur falso versus Machonis ad Ezechielem illustrandum detorquentis. Quid* ἐξάρτιον. *Deleccambius reprehenditur, & fides Aug. Calmetio desideratur.* VII. *Machonis versus in septenis locis etiam quoad* προσῳδίαν *restituuntur. Ætas hujus poetæ vestigatur. Diræ in puncta vocalia a Masorethis inducta.* VIII. *Bene multa ex poetis Græca hujus organi scriptorii vocabula. Non unæ voces Græcanicæ illustrantur: quid* μέλαν σατρόν, *&*

χρό-

χρόνιον, vel potius χρονικόν. Verſus Paulli Silentiarii affectiſſimus ſanatur, ubi ἄντρον pro ἄντλον. IX. *Nomina atramentariorum ex Græcis, qui in proſo ſermone ſcripſere. Ἀλειπτήριον voci obſcuriſſimæ vera lux: eſt* atramentarium, *non γραφεῖον, uti definit Heſychius. H. Stephanus, Voſſius, Hemſterhuiſius, & Albertus notantur.* X. *Quid διφθεράλοιφος. Certum etymon vocis* littera, &c. Ἀλείπτης, doctor *ab* אלוף: *querelæ de Jo. Alberto.* XI. *Firmatur etiam ex Aquila nomen hujus σχεδαρίου: ejus viri laudes.* XII. *Demum nomen hujus vaſculi ex Latinis, ſcil.* theca calamaria, *quam habes ex Sueton. cujus verba ſatis implexa longiori commentario explanantur.* XIII. *Vox* comes *in Suet. idem ac* pædagogus, *ſcil.* morum magiſter, *quod antehac ignotum, nunc multa exemplorum vi ſtabilitur: plures doctiſs. interpretes notantur.* XIV. *Salmaſio διάγνωσις hujus vocis latuit, necnon Drakenborchio.* XV. *Multæ leges pro notione* comitis *illuſtrantur. Quid* frequentare *in Labeone: Ulpiano, & Bynkerſoechio repugnatur.* XVI. *Nummi, & lapis Herculanenſis illuſtrantur. Matthæi Ægyptii eruditio ἀπροσδιόνυσος. Quid* comes *in martyrum actis. Hæc notio* comitis *ab Homero nata.* XVII. Pædagogus *idem, ac* comes, *vox honeſtatis plena ex Græcis Scriptoribus.* XVIII. *Quare Clem. Alexandrinus libros inſcripſerit Παιδαγωγός. Epiſtolis Paulli nova lux.* XIX. *Apud Latinos idipſum valere* pædagogus *prolixa auctorum ſerie oſtenditur. Longe differt a* ludimagiſtro. *Lingolius reprehenditur.* XX. *Adſtipulatur Juſtinianus, cujus lex reſtituitur. Conjurant etiam ſilices litterati.* XXI. *Quid* pædagogium. *Factum male ab Salmaſio, & cæteris, qui pro* ludimagiſtro, *ſive* pedante *interpretati ſunt.* XXII. *Hinc jure* theca calamaria *apud Suet. eſt* atramentarium. XXIII. Thecam calamariam *pro noſtro vaſculo habes etiam ex Martiali, cujus verſui paullo audacior medela: & ex Amm. Marcellino.* XXIV. *Pro eadem ῥήσει teſtis locuples Concil. Chalcedonenſe. Facciolatus, & Trotzius de hoc vocabulo male meriti.*

I. NUNQUAM mihi pœnitendum, quod ſatis diu, tanquam viſco jure prudentum ceræ inhæſerim, in qua abradenda ſcio me nimium operæ triviſſe; verum ratus ſum atramenti cauſam enixe peragendam, quo illud in veterem poſſeſſionem immitteretur. Iterum autem Hebræis, Græciſque gratulandum eſt, qui neque tabulas, neque ceras unquam pro ſcriptionis materie ne τροπικῶς quidem uſurparunt: e contrario Latiares viri adeo rem γραφικήν fictis inverſiſque vocabulis onerarunt, ut ſcribendi inſtrumenta adhuc incerta haberentur, niſi ſi τὸ μέλαν veluti ab exſilio reſtituiſſem, atque univerſis gentibus ἰδιωτικόν & ſollemne fuiſſe quæſitis undique documentis præſtitiſſem. Porro ſi poſt tot Scriptorum apparationem & fidem, quos ipſe inviſi, Judæos, Ægyptios, Græcos, Latinoſque ab incorrupta temporum antiquitate chartas ac membranas atramento illeviſſe teſtatiſſimum fecerim, id in atri liquoris vaſculo coercuiſſe ſane quam neceſſe fuit, quod cum primis apud Hebræos קסת הספר, apud Græcos μελανοδοχεῖον, & apud boni ævi Romanos *thecam calamariam* vocitatum eſſe multis palam facere aggredior. Quare concludendum eſt totum hoc atramentarium negotium eo ſpectare, ut quod vulgo dictum uſque adhuc temporis eſt & ab ἀρχαιολόγοις, & juris interpretibus, veteres ſcil. ſtilo in tabulis cera oblitis ſcriptitaſſe, ab animi mente omnino excutiamus; ſed quæ ſcripſerunt antiquæ ætatis ſapientes cum primis Hebræi, Græcique

que, calamis in vasculo atro liquore oppleto tinctis vel papyris, vel membranis mandasse. Restat nunc, ut aperiam, an, sicuti atramentum, & chartas in veteribus omnium gentium voluminibus scrutati sumus, etiam ejus liquoris *thecæ* nomenclaturam apud trium linguarum Scriptores vestigare valeam; quo huic nostro elaboratissimo, & Rege digno vasculo grandius decus & pretium increscat.

Verum mihi semper mirum futurum est, cur bene multi, qui omnem rem γραφικὴν doctis commentariis honestarunt, non modo negotium atramentarium vix delibarunt, verum etiam hujus liquoris vasculi in eorum doctis lucubrationibus ne vocem quidem ipsam commeminere; adeo *tristes ceræ eorum lumina obscurarunt*; quos inter, videtur etiam omnium postremus Mazochius ὁ πλωγής accensendus, vide epist. quam in hujus operis προλεγομ. habes, qui arte adeo ancipiti hujus vasculi partes suscepit, ut, sæpius summi viri verbis perlectis, adhuc ab eo quæreres, an & vascula atramenti, eorumque nomen exstiterint. Porro mea magni interest in hoc cap. VII. excussis Hebræis voluminibus, & non unis Græcis, Latinisque, quæ in horum triplici ἰδιώματι antiqua, & γνήσια ejus vasculi nomina scrutari potis fui, in lucem proferre; & ab Hebræis & Latinis privam nomenclaturam, a Græcis, quorum librorum quasi sarcina urimur, non pauca ejusdem σκλαφὶς nomina exspectes. Neque te turbet rei angustæ, & veluti parvi pendendæ argumentum, etenim antiquiorum Scriptorum elegantibus documentis extollam, & Græca luce potissimum tetrum & obscurum atramentarium negotium offundam; & propterea quod novum est, futurum reor, ut te invitet oblectetque.

II. Itaque Hebræi primum consulendi mihi fuere, & in Ezech. cap. 9. v. 2. 3. 11. ter, ut notum est, vox *atramentarium* ab Hieronymo apposita legitur; video Hebræam ῥῆσιν, utpote ἅπαξ λεγομένην, valde quam sollicitari; & interpretes, ut unicuique lubuit, illam converterunt, quod fere semper obvenit vocabulis, quæ semel in sanctis voluminibus inscripta sunt: *Vir quoque unus in medio eorum vestitus erat lineis*, & *atramentarium scriptoris ad renes ejus .... Et dixit Dominus ad eum ... signa thau super frontes virorum gementium ....* & *respondit verbum dicens, feci quod præcepisti*. Verba קסת הספר, *atramentarium scriptoris* scio a Chaldæis versa esse פנקס ספרא, *tabula scriptoris*: quibus adstipulatur Origenes to. 3. p. 424. legitque etiam πιναχίδιον γραφέως ἔχων ἐπὶ τῆς ὀσφύος αὐτῦ. Septuaginta viri omnia turbarunt, & quæ Propheta non dixerat, apposuerunt, καὶ ζώνη σαπφείρυ ἐπὶ ὀσφύος αὐτῦ, & *zona sapphiri in lumbo ejus*; certe pro הספר, *scriba*, lectitarunt הספיר, *sapphirus*; verum vocem קסת pro notione *zonæ* traxerunt verba *sapphirus*, & *linteis indutus*, quippe קסת ignotæ erat eisdem notionis vocula. Verum re attentius excussa, visum est τοῖς LXX. credidisse vocem קסת, utpote quam semel inspexerint in sanctis voluminibus, valere idipsum, ac celebratissimam

ῥῆσιν

ῥῆσιν Homericam κεστός, *ceſtus*, *zona*, *cingulum*, nam in utraque lingua ſunt eadem στοιχεῖα ἄφωνα · inde pro ſententiæ fulcimento τὸ הספר, *ſcriba*, immutarunt in הספיר, *ſapphirus*, nil exputantes virum lineis veſtitum haud potuiſſe τῇ *zona ſapphiri tingere*, ſive *ſignare frontem virorum gementium*. Hic pro re nata communi errato tum veterum, tum recentiorum Scriptorum conſulendum, qui, Homerica voce κεστὸς Il. ξ. v. 214. prave intellecta, ne ipſis quidem LXX. interpretibus exceptis, (ſi modo Homerum noverant,) pro *zona* accepere, cum purum ἐπιθετὸν ſit, quod a ſummo vate plerumque τῷ ἱμάντι, *cingulo*, adjicitur, & κεστὸς ἱμὰς, verterem *affabre-ſcalptus balteus*, uti ſcholiaſtæ, & fortaſſe non male, interpretati ſunt ἀπὸ τοῦ πολυκέντητον εἶναι τὰς ῥαφὰς, dummodo verum ſit pullulare ab κεντεῖν· præſertim cum Heſychius κεστὸν explicet διακεκεντημένον. Neque dubitandum, quin κεστὸς non ſit *cingulum*, *zona* in Hom. ſed adjunctum τοῦ ἱμάντος, nam Il. γ. v. 371. vocat πολύκεστον ἱμάντα, ideſt ſecundum Scholiaſten πολύῤῥαφον.

Hinc mecum te miraturum reor apud poſterioris ævi Scriptores κεστὸς vim adjuncti depoſuiſſe, atque notionem etiam immutaſſe; cumque valeret ſolummodo affabre *interpunctus*, vel *ſcalptus*, neſcio qua μεταμορφώσει evaſerit *cingulum*, *zona*, adeo inficete ab Homeri mente deſcitum eſt! Itaque Plutarchus de audien.poet. dum de hoc Junonis κεστῷ ἱμάντι loquitur, (quem divinus vates graphice more ſuo deſcribit,) ἁπλῶς vocat κεστὸν, poſthabita omnino voce ἱμάντα, quam uſque Homerus apponit: verba Plutar. Τὸν τῆς Ἥρας καλλωπισμὸν ἐπὶ τὸν Δία, καὶ τὴν περὶ τὸν κεστὸν γοητείαν. Idipſum feciſse Lucianum doleo in Dearum judicio pag. 372. ut Nazianzenum in Julian. orat. 1. p. 229. ceteroſque taceam. Iraſcor Polluci, quod onomaſtico ſuo hanc vocem κεστὸς Homericam oblitus ſit illinere. In eundem ſcopulum impegere Latiares Scriptores, queis *ceſtus* etiam eſt *cingulum*, dum de Veneris κεστῷ ἱμάντι eiſdem ſermo eſt, de quo tam mira canit Hom. laudata Il. ξ. exemplo ſit Martial. lib. *6*. ep. 13.

Ut Martis revocetur amor, ſummique Tonantis,
A te Juno petat ceſton, & ipſa Venus:

non me pœnitet Martialem in ejus ῥήσεως Homericæ interpretatione ſiniſtrorſum abiiſſe, qui ſæpe pro derediculo & oblectamento divini vatis carminibus abutitur. Contra piget me Statium συμπολίτην noſtrum Theb. 3. v.283. dum ἐνεργητικῶς more ſuo furialem quendam *ceſtum* deſcribit, communi ἀβλεψίᾳ abreptum, uti etiam Minucium Felicem p. *206*. Quin ſi voces *inceſtus*, *inceſtare*, *&c.* ab *ceſtus* enatæ ſint, quod mihi apprime ſedet, iraſceris ſanæ caſtiſsimæ Latinitatis Scriptores fuiſſe ab Homeri mente in his etiam ῥήσεσι longe degeneres.

Adde id vocabulum Latinos beatiori Julii Cæſ. ætate ratos eſſe dignum marmoribus, Gruter. CCXXV. 3. adeo communis error in eorum animis inſederat, & radices fixerat!

V DIVO-

DIVO·IVLIO
LIB·IVL·EBORA
OB ILLIVS·INMVN·ET·MVN
LIBERALITATEM
EX·D·DD

QVOIVS·DEDICATIONE
CESTVM·MATRONAE
DONVM·TVLERVNT
VENERI·GENETRICI

Ignoro ſiquidem, cur Gruterus de hujus epigrammatis antiquitate ambigat, cum in ipſo inviſam illius ſæculi concinnitatem, & quæ ad hiſtoriam pertinent, rata eſſe deprehendam; fortaſſe quid acuminis olfecit in primis verſibus, quos ita legas, *Liberalitas Julia Ebora. ob illius in municipium, & municipes liberalitatem*, quod vocum repetitarum ſtudium, niſi ſit illiberale, ſed ſponte fluat, uti in hoc epigrammate, etiam aliquando amavit Cicero. De *Ebora municipio* in nummis quoque cognomento *Liberalitas Julia* vide Harduin. de Num. pop. & urb. Neque dumtaxat vox Homerica κεστός Græcos, Latinoſque decepit, verum & Chaldæos, qui ab ea cuderunt ſuas קשט, *ornavit*, ſive *cinxit*, & קשוט, *ornamentum*, vel *zona*, quæ ad ornandum inſervit. Et miror Voſſium eduxiſſe ῥῆσιν Latiarem *caſtus* ab hac Chaldæa קשט, quando potius Chaldæi ſuam ab Latina coagmentarunt, præſertim cum recentior ſit, neque in ſanctis libris Chaldæa διαλέκτῳ ſcriptis invenire ſit, & ſæpe dictum eſt eam gentem ab Græcanica, Latinaque lingua voces bene multas ſuffuratam eſſe.

Nullus igitur dubius ſum, quin a me oſtenſum ſit, cur viri LXX. in Ezech. pro *theca ſcriptoris* illeverint *zona ſapphiri*; crediderant enim obliviosi קסת, dictionem ἅπαξ λεγομένην, valuiſſe *ceſtus*, cum ſint eadem prorſus elementa. Optaſſem, ut tot antiquiſsimi interpretes, doctiſsimique ſapientioris noſtræ ætatis viri, qui hunc Ezech. locum illuſtrare adniſi ſunt, hoc τῶν LXX. παρόραμα advertiſſent. Interea conquerendum mihi eſt Scriptores omnes Homeri filios in quovis ἰδιώματι in voce κεστός a tanto parente degeneres longe deſciviſſe. Contra gratulor divino vati, quod non vice ſimplici in his atramentariis curis vocabulorum ſuorum veram διάγνωσιν reſtituendi ſollicitudo mihi ſit, majoremque futuram σὺν Θεῷ in Puteolanæ regionis, & locorum adjacentium diu elaborata deſcriptione ſpondeo.

v. Verum ſermo redeat ad Ezechielis ῥῆσιν קסת, a qua οἱ LXX. deturbaverant. Commendandi ſane Theodotio, & Aquila, qui ſanctam ſerva-

varunt, ſcil. κάστυ, ſive κάστω loquor de prima Aquilæ ἐκδόσει, nam in altera appoſitum erat μελανοδοχεῖον. Hieronymo hic aqua hæſit Hebræos quaſi magiſtros conſulendos rato, qui id ſibi accidiſſe narrat: *Quodque Aquilæ prima editio, & Theodotio dixerant κάστυ, pro quo in Hebræo legitur* קסת. *Cum ab Hebræo quærerem, quid Hebraica vox* קסת *ſignificaret, reſpondit mihi Græco ſermone appellari καλαμάριον, ab eo quod illo calami recondantur; nos atramentarium, ex eo quod atramentum habeat, dicimus. Multi ſignificantius thecas vocant, ab eo quod thecæ ſint ſcribentium calamorum*. Miror S. Hieronymum in ſententia fuiſſe ævi ſui Hebræos ſanctæ linguæ ἰδιώματα optime calluiſſe; & quis ferat τὸ καλαμάριον Græce audire? miror magis Joan. Clericum minima quæque Hieronymo καίρως ἀκαίρως, ſemper autem inurbane objectantem, id non vidiſſe. Idipſum ab Hebræo ſe expoſtulaſſe brevius narrat Origenes to. 3. p. 424. Οὐδὲν γὰρ ἡγοῦμαι σημαίνεσθαι παρ' Ἕλλησι ἐκ τῆς κάστω φωνῆς· τῶν Ἑβραίων τις ἔλεγε τὸ καλούμενον καλαμάριον, *nihil autem puto apud Græcos ſignificari vocabulo κάστω· Hebræus quidam dicebant: eſt id quod vocatur calamarium*.

Verum ea vox non tam tenebricoſa eſt, ut Hebræo doctore indigeat, cum & ex ipſo verborum Ezechielis contextu, & ex συμπλοκῇ bini vocabuli קסת הספר, atque ex iis potiſsimum, quæ in Græcanicam, ac Latialem linguam ab voce קסת derivata ſunt, facile dignoſcamus eſſe *vaſculum ſcriptionis*, ceteraque interpretamenta vel detorta, vel ἀπροσδιόνυσα, præſertim noſtri ævi eruditorum; inſtar omnium ſit Trotzius pag. 68. in Hugonem, qui fortaſſe Hebræi ſermonis ἄμυσος turbat omnia, convertitque *graphii vaginam*, ſive *graphiariam thecam*. Etenim Deus juſsit virum illum lineis indutum ſignare τὸ *thau*, ſeu inſcribere illud T, σῆμα μυστηριῶδες in frontibus virorum: qui profecto neque *tabula*, aut *zona*, neque alio quovis inſtrumento τὸ thau pingere potuiſſet, multo minus ferreo γραφείῳ inſcalpere inſtar Romanorum ſervitiorum, nam frontem Hebræorum immerito vulneraſſet; quare ὄργανον illud lumbis inhærens eſſe oportuit μελανοδοχεῖον, tum quia major turba interpretum pro eo vaſculo conjurant, tum quia vulgo illo utimur, ubi ſcribendum ſit; neque fingi poteſt, quo alio inſtrumento in frontibus virorum gementium ille indutus lineis τὸ *thau* depinxiſſet. Si autem Ezechiel vocem תוה, *ſignare*, non vero ספר, *ſcribere*, appoſuit, κυριωτάτως locutus eſt, non enim *ſcribere* dicitur, ſed *ſignare*, qui unicum tantummodo σῆμα T depingit: ceterum in eo capite paullo ante legimus etiam ſollemnem ῥῆσιν ספר, ut de *ſcriptione* nihil dubitemus.

Præterea ſi vocabulum, quod in ambas linguas Græcam, Latinamque ab קסת derivatum eſt, inſpiciamus, certo firmabitur Prophetam de atramentario vaſculo locutum; quin luculentiſsime ejus vocis obſcura notio ſe prodet, quæ crucem fixit tum veteribus interpretibus, qui de ea Rabbinos ἀλαζονείας plenos conſuluere, tum recentiores doctiſsimos quoſque turbavit. Ab ipſa ſiquidem primigenia nata eſt Græce κίστη, & Latine *ciſta*;

quod non vidit Voſſ. in etym. qui hanc vocem extorquet ab Hebræo כיס *marſupium*, *crumena*; peccatque tum in ſignificatione, tum eo quod כיס ultimo deficit elemento; קסת vero terna ſervat incolumia ςοιχεῖα ἄφωνα, quorum unum ſi deſit, laboraret etymon; qui apud bonum Suidam τ̃ κίςης originationem quæret, riſum tenere haud potis erit. Si autem κίςης veriorem διάγνωσιν veſtiges, grammaticorum æternam litem componi facile poſſe reor, interque ſe tandem Pollucem, Heſychium, & Suidam amice conciliari, ut tot ſcholiaſtas miſſos faciam, concertantes opſoniorum eſſe tantummodo receptaculum, hunc veſtium, illum armorum, &c. vide Henr. Steph. lexicon, & Jungermannum in Pollucem lib. x. 136. ſi dicamus hanc Græcam vocem, Romanamque adnotare cujuſcumque materiei inſtrumentum, ſeu vas, quo quidvis reponi poſſit & concludi, ejuſque privæ ſignificationis rationem ab adjunctis determinari, idque ſexcentis uſibus inſervire; & neminem fugit horum γενικῶν vocabulorum exempla ſanequam plurima in utraque lingua proſtare, & ſolummodo ὑπὸ τῶν ἐπιθετῶν ea, quæ connotant, docemur; quare non ſemel reperies κίςη ὀψοφόρων, κίςη δείπνω, βρώματος, ἱματίω, χλαμύδος, ξίφους, κίςαι φαρμακοπωλῶν: & apud Juvenal. *ciſta libellorum*; Plin. *ciſta ſuffragiorum*; Petron. cap. 94. *theca novacularum*, & cap. 39. *theca repoſitorii*. Quis vero ignorat Plauti ciſtellulam crepundiorum, unde nomen comœdiæ *Ciſtellaria?* Demum quod mihi ſat arridet, in Anthologia κίςη μελανδόχος, *vas atramentarium*: Miror ſane Alexandrum Xaverium Panelium Soc. Jeſu, qui in doctiſs. libello edito Lugd. 1734. de *nummis ciſtophoris* præclara ſatis collegit, de originatione vocis *ciſtæ* iſthæc illeviſſe: *Arduum omnino eſſe, ac plerumque impoſſibile rationem ſubjicere derivationis plurium nominum, quæ ſolo linguarum omnium ſupremo judice invaluerunt uſu*. Verum non tam arduum fuiſſet vocem κίςη, *ciſta* ab קסת arceſſere, quare ab Panelio nulla fuit mihi lux. Cum igitur *ciſta* tum Græce, tum Latine *thecæ* cujuſcunque nomen ſit ἀόριςον, idque nunc negare animi infruniti eſt, etiam vox קסת, *theca*, in poſterum γενικῶς audiet, ab ſolo προσθετῷ definienda; cumque ei appoſitum ſit הספר, enodate dignoſcitur, cui uſui addicta, nempe *ſcriptioni*; quare accomodatius verterem *vas ſcriptorium*, (Hebræo more *vas ſcriptionis*, non *ſcriptoris*, ſicuti *vaſa iræ*, *mortis*, *&c.*) quocum vir lineis indutus frontem gementium ſignarat, id eſt *atramentario*, nam quodvis aliud ὄργανον fingas, minime aptum eſſet, ut & ab *lumbis pendeat*, & quo *frontes tingantur*.

IV. Conqueri autem me jure poſſem de Hieronymiana περιττολογίᾳ, qui vertit *atramentarium ſcriptoris*, ſatis ſuperque fuiſſet ſolummodo prima vox, vel pro ea, *vas*, vel *theca ſcriptoris* dixiſſe, cum קסת *atramentarium* vere non ſit, ſed *ciſta*, vel *arcula*, ab pone ſequenti ῥήτει τῇ הספר determinata atque probe ὡρισμένη, & τὸ *ſcriptoris* omnino παρέλκει, cum nemo ignoret atramentarium ἴδιον ſcribarum inſtrumentum eſſe: exemplum proferam ex ſecunda Aquilæ editione, ubi legere erat

vocem

vocem unicam *μελανοδοχεῖον*, neque adjectum erat *τοῦ γραφέως*· contra vero ab ignoto & *γενικῷ* vocabulo *κάστυ* minime illud *τοῦ γραφέως* dissociarunt; imo Hebræus ille magister Hieronymo interroganti minime reposuit, *καλαμάριον τοῦ γραφέως*, sed unice *καλαμάριον*. Paraphrastes vero Chaldæus perquam longius descivit ab vera notione ejus vocis קסת, atque ex arbitrio vertit פנקס, *tabula*, ab Græcis vocabulum mutuatus, *πίναξ*, commutavitque solummodo elementa, vocemque retinuit. Eccui non mirum sit Grotium orientalium linguarum scientissimum adserere Chaldæum interpretem accepisse קסת pro *calamario*, sive *atramentario*, cum פנקס longe quam diversum sit? fortasse virum summum latuerat idem esse, ac Græce *πίναξ*, sed revera e Chaldæo fonte fluere ratus est communi opinione abreptus, cum purum vocabulum Græcanicum sit. Haud scio, an idipsum etiam Origenem transversum egerit, qui, uti paullo ante dictum est, vocem sanctam קסת reddidit haud bona fide, *πινακίδιον*.

v. Fortasse plerique multi satis esse exputant, quæ de voce קסת a me in lucem tracta sunt, verum mihi ipse non adhuc satisfeci; pigebat siquidem vocabuli hujus calamariæ thecæ ab Ezechiele dedicati in Mose vestigium non invenisse; etenim rebar, si eam *ῥῆσιν* in hoc propheta, & Scriptorum omnium principe legerem, majus decus nancisci Hebræum hujus vasculi nomen. Porro lectitanti mihi quina Mosis volumina non raro se objecit vox קשות in *πληθυντικῷ* numero in notione solummodo vasculorum, & Græci, Latinique interpretes pro *thuris receptaculis* accepere, iisdemque elementis constat, atque illa Ezechielis קסת, nisi quod *στοιχεῖον* ס in germanissimum ש conversum vides; & ne te multis obtundam, binos Mosis locos ostendam, nempe Exod. 25. 29. atque ibid. 37. 16. Mosique addere licet Paralipomenωn Scriptorem 28. 17. qui prisca Hebræorum gesta contraxit: atque ubique קשות nomen est quorundam sacrorum vasorum, cum immixtum legas inte[r] *acetabula*, *phialas*, *cyathos ex auro*; an revera ea vox *thuribula*, &, ut LXX. verterunt, *αἱ θυΐσκαι* valeat, parum, aut nihil interest mea: quærant id Ἑβραϊστί me doctiores, si modo norint Græca, vel Latina nomina Hebræis vasculis imponere. Mihi siquidem sat reor in originatione Mosaicam hanc vocem in *γενικῇ receptaculi* notione esse, quo cognata *ῥῆσις* קסת Ezechielis sanctiorem & vetustissimam originem jactet; quam deinde junctam τοῦ הספר etiam atque etiam firmem esse *thecæ calamariæ* nomen, quod apud Hebræos, qui ingenita simplicitate in dictionibus utebantur, *vas scriptionis* dicebatur.

Hic autem quosdam rogatos vellem, qui ex parvis quibusdam lexicis Hebræarum vim vocum pensitant, ne mihi molesti sint atque obstrepent radicem vocis קשות figi in קשה; hinc in binis elementis ab קסת, quæ Ezechielis est, abesset; quare illius vocabuli canities Mosi coæva elevaretur: contra enim reponam vocem קשה ab Masorethis confictam, tamquam si a bona matre oriatur *ἀμέτως* proles קשות in plurativo numero; verum hos rudioris ævi linguæ sanctæ magistros non adeo colendos cre-

credas, ut in eorundem verba jurandum ſit; qui cum legerint in numero multitudinis קשות, cuderunt veluti ἀναλογικῶς radicem קשה, quam in ſanctis libris nunquam reperies; atque hodiedum tirones norunt τὸ קשות educi etiam poſſe ab קשה, quæ vox, licet ſecundum ἀναλογίαν produceret in plur. קשהות, attamen Hebræis ſollemne fuit dictiones in ה cadentes ea litterula mutilare; hinc עטרת *corona*, עטרות *coronæ*, Zacch. *6.* 11. non vero עטרתות: ſic etiam a מכרת *venditio*, fit מכרות, Gen. 49. 5. *conventiones:* להבת, *flamma*, Pſal. 29. 7. להבות *flammæ;* addam hanc mutilationem fieri etiam in adjectivis nominibus, veluti אדמדמת *ſubrubicunda*, plur. אדמדמות, Levit. 13. 37. & ſexcenta id genus, de quibus adiſis Grammaticos, piget me inter has notiſſimas gerras verſari. Vides igitur quantæ vetuſtatis ſit ea vox קשת, ſive קסת *ciſta*, *theca*, *vaſculum*, ſive, *cujuſcumque rei receptaculum*, quæ, ab Ezechiele τῷ הספר adjecto, *organum atramenti* evaſit. Oblitus plane eram prohibere, quominus ſummo viro Vatablo fidem præſtes ajenti קשות ſignificare *opercula, quibus thus tegebatur;* nam unde hanc notionem ejus vocis deprompſerit, minime indicat. Mox ipſe Valtonus adjicit: *Qui magni nominis eſt apud Hebræos dicit hanc vocem ſignificare calamos per medium ſectos, qui inter panes poni ſolebant, ut ingrederetur ventus inter ipſos panes, ne mucidi efficerentur;* attamen a Buxtorfio didici, qui haſce meras nugas effudit, fuiſſe R. Salomonem; quis autem in tanta Hebræarum litterarum luce Rabbinorum commenta atque inanias curet? & miror duoviros linguæ ſanctæ conſultiſſimos eas exſcripſiſſe. Atque tandem ſatis de hac Hebræa voce intime mihi cara, quam antehac omnes, licet ſummi pretii ſit, poſtferendam rati ſunt.

VI. Peccarem ſane, ſi (ut omnem lucem huic Ezech. loco feram) obliviſcerer Caſauboni animadverſionem in Athenæum pag. 875. qui neſcio qua ἀβλεψίᾳ Machonis verſus ad Ezechielis ſententiam detorquet:

Λαΐδα λέγουσι τὴν Κορινθίαν ποτὲ
Εὐριπίδην ἰδοῦσαν ἐν κήπῳ τινὶ
Πινακίδα, καὶ γραφεῖον ἐξηρτημένον
Ἔχοντ', ἀπόκριναι, φησίν, ὦ ποιητά, μοι,
Τί βουλόμενος ἔγραψας ἐν τραγῳδίᾳ;
Ἔρρ' αἰχροποιέ. Καταπλαγεὶς δ' Εὐριπίδης
Τὴν τόλμαν αὐτῆς, σὺ γὰρ εἶναι τίς, ἔφη, δοκεῖς
Αἰχροποιός· Ἡ δὲ γελάσασ' ἀπεκρίθη,
Τί δ' αἰχρόν, εἰ μὴ τοῖσι χρωμένοις δοκεῖ.

Et quidem terno verſui iſthæc appoſuit vir ſummus Caſaubonus, poſtquam verterit: *habentem tabellam in manibus, & thecam atramentariam appenſam: ſive de zona pendentem; quod hodie fit a recoctis formulariis, qui ſcribendi vaſcula cingulo appenſa geſtant: idipſum & olim factum legimus: teſtis eſt Machon, & Ezechiel.* Vides jam vocem ἐξηρτημένον Caſaubonum decepiſſe, utpote quæ eſt duplicis notionis ab verbo ἐξαρ-

τάω

τάω enata, quod eſt *appendo*, aut *adnecto*, ille ſtatim primæ ſe addixit, vertitque *appenſam*; quare ſi transfundas Græca: *libellum*, *&* *calamum* (libello) *adnexum habentem*, Machonis verſus longe abeſt ab Ezechielis ſententia, ad eamque illuſtrandam nihil confert. Neque de ea interpretatione dubites: etenim mulier Lais viderat Euripidem jam ſcripſiſſe tragœdiam; nam interrogavit τί ἔγραψας; *quid ſcripſiſti?* igitur libellum jam tragicus clauſerat, eique, ut moris eſt, calamum ἐξάρτησε, *innexuit*: nemo quippe ſcribentium appendit γραφεῖον, *calamum*, a lumbis; quare ut Caſaubonus legentibus imponeret, γραφεῖον tranſtulit ſatis inconcinne *thecam atramentariam*. Delecambium vertentem hunc verſum non moror: *Euripide in horto conſpecto, qui tabulas & ſtilum paratum haberet*, eo quod ἐξηρτημένον ab ἐξάρω eduxiſſe viſus eſt. P. Calmetio lampadem tradidit Caſaubonus, qui hunc verſum in comment. in Ezech. profert, quo morem geſtandi calamarias thecas ab zona appenſas firmet; verum in duobus peccat, tum quia Caſauboni haud meminit, tum quia verſum illum duobus σφάλμασι turpem exſcripſit, & metrum violavit turbavitque, niſi in culpa ſint Pariſienſes typographi. Conſtat igitur his Machonis verſibus nihil commune ineſſe cum Ezechielis verbis; & quiſque mirabitur viros doctiſſimos aliquanto inconſiderantius ad prophetiam hanc illuſtrandam iis abuſos eſſe; pigetque me advertiſſe non ſemel, aut iterum Græcorum Scriptorum locos importune pro ſanctorum voluminum luce commentariis adſcriptos.

VII. Hic autem te parum reſiſtere jubeo, donec novenos hujus comici verſus, quos nobis ſervavit Athenæus, affectiſſimos ſanem; & ſententiam eruam, quam bigam virorum τῶν πάνυ Delecambium, & Caſaubonum minime adſecutos doleo: in iis enim vel προσῳδία laborat, vel aliqua ſyllaba deſideratur. Porro in quarto pro ἀπόκριναι reſcribe ἀπόκρινε, etenim in prima voce penultima producitur, quam inibi non fert metrum; in ſeptimo vides non loco ſuo vocem εἶναι, cum vel jambus, vel tribrachys pes requiratur; octavus una ſyllaba initio claudicat; de proſodia poſtremi verſiculi nihil conqueror; verum, uti jacent verba, in eorum ſententia Davus ſum. Itaque adlaboratum eſt mihi, ut in ſeptenis locis omne carmen tum in ſententiæ, tum metri integritatem reſtituerem: litteras autem quas immutavi, vel loco ſuo voculas repoſui, ſtellula adnotandas curavi:

Λαΐδα λέγουσι τὴν Κορινθίαν ποτὲ
Εὐριπίδην ἰδοῦσαν ἐν κήπῳ τινὶ
Πινακίδα, καὶ γραφεῖον ἐξηρτημένον
Ἔχοντ', * ἀπόκρινε, φησὶν, ὦ ποιητά μοι,
Τί βουλόμενος ἔγραψας ἐν τραγῳδίᾳ;
Ἔρρ' αἰσχροποιέ. Καταπλαγεὶς δ' Εὐριπίδης
Τὴν τόλμαν αὐτῆς· σὺ γὰρ, * ἔφη, * γ' εἶναι δοκεῖς
* Τίς αἰσχροποιός. Ἡ δὲ γελάσασ' ἀπεκρίθη,
* Τὸ δ' αἰσχρὸν, εἰ μὴ τοῖσι * χρώμενος * δοκῇ.

Quæ

Quæ ita vertit Delecambius lib. 13. cap. 5. pag. 582.

Laidem narrant aliquando Corinthiam
Euripide in horto conspecto, qui tabulas, & stilum paratum
Haberet, eum sic fuisse allocutam: quidnam, poeta,
Cogitasti, cum scriberes in tragœdia?
Abi in malam crucem, αἰχροποιέ. *Attonitus Euripides*
Ob ejus audaciam, & tu porro, inquit, videris
Agere turpia. Respondit illa subridens,
Ecquid vero turpe est, nisi qui utuntur, sic putent.

Vides in extimo versu nil nisi verba illitum, quæ nullam claudunt sententiam.

Ut autem Machonis mentem adsequaris, scias in eo Athenæi libro dipnosophistas lepidas non unas narratiunculas cœnæ ex poetis præsertim corrogatas immiscuisse solummodo ab honesto viro legendas; quas inter habes Laidis notissimæ magnorum hominum ἐραστρίας procacitatem; hæc enim Euripidem intuita *stultum*, αἰχροποιόν compellavit: ira percitus Tragicus, veluti scelesti, & furciferi nomine salutatus (αἰχροποιός vox dubiæ notionis est,) mulieri eadem maledicta rependit; quæ hilaris subito, ac subridens reposuit obscurum & satis ancipitem versum: Τό δ' αἰχρὸν, εἰ μὴ τοῖσι χρώμενΘ δοκῇς, *hoc sane malum, ac stultum, nisi* (τοῖσι) *quæ tibi fors offert, uti noveris*; quis enim ignorat, non omnibus licuisse adire Corinthum? Quod salacissimum responsum ab comico non tam aperte expressum in causa fuit, ut Delecambius, & Casaubonus procacis mierculæ sententiam adsecuti non sint, & verba Latiaria sibi non adhærentia illeverint. Si vero quis fastidiosissimus hanc multarum vocum medelam audacem prædicet, neque se salax Laidis responsum, quod ipse ab extremo versu traxi, se clare invisere obganniat; primum quidem reponam me vix pauca φωνοῦντα στοιχεῖα immutasse, & privam vocem εἶναι in locum suum restituisse, ad id metri necessitate urgente; deinde, nisi quid hilaritatis plenum, & quod animum commessantium concuteret, in eo versiculo inesset, frigidulum colloquentis Laidis cum Euripide negotium dipnosophista recitasset.

Scio quid molestiæ mihi creari in duplici voce Machonis πινακίδα, καὶ γραφεῖον, ita ut quis me falsum traducat, quod veteres Græcos in tabulis stilo scriptitasse penitus cap. IV. negaverim, cum sat antiquioris ætatis comicus hic Euripidi scribenti γραφικόν ferrum, & lignum tribuat; Sane hujus comici auctoritas in eo cap. mihi elevanda fuisset, verum ratus sum hic opportunius, quid de Machone, ejusque ætate sentiam, paucis aperiendum. Exputo te meminisse multa exemplorum vi in eo cap. IV. num. IV. V. VI. VII. me ostendisse cultioris ætatis Græcanicos Scriptores nunquam voce πινάκιον pro re scripta abusos esse, sed dumtaxat, qui cum Romanis victitaverunt, objectisque abunde etiam responsum esse. Hinc Machon, quoniam voces πινακίδα, & γραφεῖον meminit, certo conclu-

cludas ipſum ab Romanenſibus Scriptoribus, aut ab eorundem colloquiis eas voces mutuatum eſſe: atque id apprime firmatur, eo quod veteres dramatici, comicique vates bina ea vocabula nunquam adhibuere; ſed quoties ſcriptionis meminerunt, voce δέλτος, *papyrus*, eos abuſos ubique lectitas. Quare Machonem circa Ptolemæi Evergetis tempore vixiſſe Joan. Fabricius Bibl. Gr. to. 1. p. 767. in verba Jonſii jurans credat, non ego; ſane ſi ducentis ante Auguſtum annis Machon floruiſſet, procul dubio neque πινακίδα, neque γραφεῖον in notione ſcribendi illeviſſet, quas voces illi ætati ſuppares Scriptores nunquam uſurpaſſe ſatis ſuperque cap. IV. teſtatum fecimus. Sed veluti atramentarii Ezechielis obliti late aberravimus.

His animadverſis, conſtat Ezechielem in viro illo lineis induto, & atramentario, ſeu κυγκοπήρως ciſta, vel theca calamaria ornato, quo σῆμα, ſive T frontibus hominum inſcriberet, clare ejus organi ſanctum nomen nobis ſervaſſe: evanidas Origenem, ac Hieronymum, reliquoſque interpretes pro vocis קסת intelligentia moleſtias venditaſſe, veramque Hebræi vocabuli νόησιν nunc primum nos eruiſſe; quod non arduum ſane fuit, abraſis Maſorethicis, quæ vocitant, punctis primigeniam ſanctamque linguam fœde deturpantibus, quæ utinam utpote barbarica, & inſipientis ſæculi nugamenta, vel melius apicum monſtra longe hinc gentium deportentur, ne per difficultatem, & diſcentium deſperationem ejus linguæ diſciplina paullatim exoleſcat. Tandem nobis gratulamur Regii hujus vaſculi, de quo hæc qualiacumque commentamur, nomen e ſanctis libris extraxiſſe, ut ab atramentaria ſcriptione diuturnam, atque ingenitam obſcuritatem detergamus.

VIII. Age ad Græca nomina hujus γραφικοῦ vaſculi veſtiganda aggrediar, quorum plura, quam rebar, invenire ſatis fui; nam Græci Scriptores ditiſſimam rerum omnium & verborum nobis ſegetem ſemper ſufficiunt. Et quidem, ſi ſuperius oſtenſum ſit eos ſolummodo τὸ μέλαν in ſcribendo triviſſe, ſane quidem τὸ σκεῦος, quo liquorem illum coercebant, commune & vulgare iiſdem fuiſſe oportuit. Philippus ἐπιγραμματογράφος, (quem Fr. Vavaſſorius in lib. de epigr. c. 16. bonis conjecturis Auguſto σύγχρονον facit,) in Anthologiæ lib. 6. tit. Ταχυγράφων, terna confecit epigrammata, primum quidem hujus Philippi nomine honeſtatur, quarto vero, & quinto neſcio cur ἄδηλον appoſitum ſit, cum ejuſdem poetæ ingenium præſeferant, atque unus idemque Callimenes ταχυγράφος illorum argumentum ſit. In epigr. 4. v. 9. legimus:

Καὶ κίστην πολυῶπα, μελανδόχον, εἰν ἑνὶ πάντα
  Εὐγραφέως τέχνης ὄργανα ῥυόμενος
Ἑρμῇ Καλλιμένης,
Et thecam multarum facierum, atramentum-continentem, uno verbo, omnia
  Bene-ſcribendi artis inſtrumenta colligens
Mercurio Callimenes (dedicat.)

X Quare

Quare mutavi ῥυομένην in ῥυόμενος, uti corruptiſſime legitur, alias epigrammati non ineleganti nulla ineſſet ſententia, vide in fine cap. VIII. ubi ſeptena hæc carmina, pluribus erroribus librariorum deterſis, multa luce donabo. De voce κίστη ſatis multa nuper commentatus ſum: de vocabulo πολυωψ, quod ab Hebræa propagine derivavi, valoremque veſtigavi initio cap. 2. n. 4. 5. & 6. etiam ſtuporem grammaticorum, & interpretum demiratus ſum permiſcentium ſimul πολυωπός vocem Homericam, quæ reti tribuitur, cum πολυωψ, quod ἐπίθετον regii noſtri atramentarii certam propriamque præſefert notam. Vides igitur Auguſti tempore exſtitiſſe hujus vaſculi nomen, ſcil. κίστη μελανδόκος, voces pro quovis atramentario, ſi addas πολυωψ, noſtrum elegantis figuræ graphice deſcribes. Haud mihi obliviſcenda eſt H. Stephani quædam ἀντιλογία in voce μέλαν adſerentis κίστην μελανδόκον eſſe *atramentarium*, *ſive arculam pro atramento recipiendo;* mox veluti ſui immemor in voce κίστη inquit: *In epigramm. dicitur ciſta, ſeu arcula ſcriptoria, in qua atramentum, calami, cultellus, pulviſculus, calculi, & ſimilia ſuas habent veluti cellulas;* feſellit virum Græce doctiſſimum vocabulum πολυωψ, quod valere credidit *multiforus*, quare *foramina* appellavit *cellulas;* & κίστη, quæ ſolum τὸ μέλαν excipiebat, ideo dicta in eo epigram. μελανδόκος, evaſit *arca*, & *omnium σκευῶν γραφικῶν receptaculum*, etiam *pulviſculi* veteribus in re ſcriptoria ignotiſſimi, ut de *calculis* ſileam: imo in ejus doctiſsimo Lexico piget me vocem πολυωψ deſiderari.

Præterea in ejuſdem ævi epigrammate quinto legimus dici idem vaſculum μέλανος σταθεροῖο δοχήιον, vulgo vertunt, *atramenti ſtabilis receptaculum;* quid ſibi velit μέλαν σταθερόν, omnino me fugit; nam *firmum*, & *ſpiſſum* atramentum exſecratur Perſius ſat. 3. v. 12. *Queritur craſſus calamo quod pendeat humor;* σταθερόν autem *firmum*, *ſtabile* alienum ἐπίθετον eſt ab liquore, quo ταχυγράφοι utuntur; igitur ut brevis ſim, & vocem affectam ſanem, pro σταθεροῖο veterem germanamque reponam, ſcil. σαθεροῖο, vel σαθροῖο μέλανος δοχήιον, *vas atramenti concocti & vieti*, quo adjuncto nihil appoſitius; etenim τὸ μέλαν, niſi tempeſtivum ſit, & computreſcat, vel litteræ evanidæ pinguntur, vel maculas & tabem, ut ait Horat. calami in chartis deponunt; quo optimum ſit, oportet, ut matureſcat, quod Græci κυρίως dicunt σαθροῦσθαι, *marceſcere*, unde σαθρός quam vocem ſuavis quis amanuenſis, utpote non conſuetæ notionis, in σταθερός ſibi familiarem oſcitanter invertit. Noſtram hanc divinationem veriorem facit Paullus Silentiarius, qui laudat τὸ μέλαν, dummodo ſit χρόνιον, i. e. *tempeſtivum*, *vetus*, epigr. 3. Ne dubites, quin χρόνιον appoſitum τῷ μέλανι, valeat *antiquum*, *putre*, *vietum*, quo ſcribendo aptius ſit, nam idipſum ἐπίθετον reperi adjectum unguentis, quæ, quo magis tempeſtiva ſunt, eo flagrantiorem vim exſerunt: hinc Athenæus lib. 15. cap. 13. ex Alexide laudat unguentum χρονικόν, quod idem eſſe, ac χρόνιον vel Græciſſantes tirones norunt: Οὐ γὰρ ἐμυρίζετ' ἐξ ἀλαβάστρου πρᾶγμά τι γιγνόμενον ἀεὶ

ἀεὶ χρονικόν, κ. τ. λ. *non enim ungebat ex alabastro, deprompta unguentaria re, quæ esset semper antiqua, &c.* vereor, ut Alexis illeverit χρόνιον, quæ γνησιωτέρα vox est, & librarii in notiorem mutarunt χρονικόν· & vides hanc vocem χρόνιος, aut χρονικός liquorum propriam.

Meminit etiam atramentarii epigramma secundum, quod, utpote ἄδηλον, fortasse antiquius Philippo est: illud vas Menedemus scriba obtulit Mercurio de more, Καὶ γραφικοῖο δοχεῖα κελαινοτάτοιο ῥεέθρου, *& scriptorii vascula nigerrimi fluenti;* nimis audax τὸ ῥέεθρον pro liquore, præsertim cum Hom. & Hesiod. *torrentibus* eam vocem addixerint. Et ne ab Anthologia discedam, in epigr. *6.* Julianus Ægypti præfectus sub Justino atramentarium μετωνυμικῶς vocat τὸ μέλαν, ut ex totius epigrammatis contextu clare eruitur; & melius mentem suam aperit in 7. idem Julianus, qui Philodemi vasculum, quod ἁπλῶς appellaverat μέλαν, apposite nuncupat ἄγγος μελανδόκον, *vas atramentum-excipiens.*

Demum Paullus Silentiarius sub Justiniano in epigr. 3. de ejusdem Philodemi scriptorio organo ita canit: Καὶ χρόνιον γλυπτοῖσι μέλαν πεφυλαγμένον ἄντροις, quod vulgus interpretum vertit: *& diu sculptis atramentum servatum in vasculis:* quis unquam ferret eo usque ὑπερβολικῶς loquentem poetam, ut vas, quantævis molis sit, ἄντρον vocitet? risum movet præterea interpres, qui antri horrore perculsus in contrarium impegit, atque ἄντρον vertit ὑποκοριστικῶς *vasculum;* quare ut Silentiarii famæ consultum irem, vocem haud dubiam & priscam restitui, nim. ἄντλον, *vas*, a posterioribus exscriptoribus immutatam, tanquam monstrosam, vel præposteram, sententiam minime curantibus, & pro ea exaratum est ἄντρον. Ceterum Silentiarius apposite describens hoc Philodemi κειμήλιον, & vocans ἄντλον γλυπτὸν φύλαττον μέλαν χρόνιον, *vasculum insculptum servans atramentum vetus*, docet moris antiqui fuisse id genus vascula icunculis honestandi; bonamque lucem affert huic regio nostro μελανοδοχείῳ elegantibus imagunculis γλυπτῷ, & πολυωπῷ. Verum de vocabulis γλυπτός, & ἄντλος sat multa edisserui in cap. 2. hujus lib. Denique χρόνιον γλυπτοῖσι, Latine *diu sculptis* nauseam creat, cum τὸ χρόνιον proverbium non sit, sed perquam appositum προσθετόν atramenti. Me autem piget septena hæc ταχυγράφων epigrammata neque Stephanum, neque Grotium in Latinum transfudisse, nihil dubii est, quin tantam errorum labem, quibus unusquisque pæne versus nunc scatet, detersissent: imo ipsum lemma ἀπὸ ταχυγράφων castigatione non caret; nihil enim in eisdem de celeritate scribarum; potius inscriberem, ἀπὸ καλλιγράφων.

Nullam mihi opem suffecit exemplar horum carminum ex membranis Vaticanis exscriptum, quod mihi amicorum humanissimus Joseph Assemanius πολύγλωττος, & πολυμαθέστατος expetenti miserat; etenim præter antiqua σφάλματα (utor ἐκδόσει Manutiana) recentia etiam adjecta vidi. Nemo me reprehendat, si irascendum reor Hugoni, Funcio, & cum primis Trotzio, qui longissima quæque de scribis commentatus est, trium-

viris de re ſcriptoria egregie meritis, quos ſeptena hæc epigrammata penitus latuerunt; illa ſane ſatis fuiſſent ad omnem veterum γραφικόν morem apprime illuſtrandum; & quæ veluti ſeptena aſtra illorum opera ceteroqui laborioſa multiplici decore adſperſiſſent; id genus indiligentia an venia digna ſit, cogitent alii. Mihi vero hæc carmina ſummo adjumento fuere; etenim plus lucis noſtro μελανοδοχείῳ ab iis mutuatus ſum, quam a ceteris omnibus Græcanicis monumentis: ac fortaſſe, ſi triumviri illi Anthologiam inviſiſſent, quæſitiſſima de his vaſculis in lucem protuliſſent, neque ipſe rem calamariam dedicaſſem. Hic autem nullus mihi temperare poſſum, quin advertam ταχυγράφυς inter plurima Mercurio oblata artis ſuæ organa, neque ceras, neque ſtilum, neque tabulas appendiſſe, ſed illa ſolummodo, quæ ad atramentariam ſcriptionem ſpectabant; qui ceratas tabellas ſi adhibuiſſent, profecto inter reliqua γραφικὰ inſtrumenta adnumeraſſent. Quare firmius & ſanctius momentum accedet ſententiæ meæ ajentis veteres in communi ſcribendi uſu τὸ μέλαν celebraſſe.

IX. Neque poetæ dumtaxat nomen hujus vaſculi nobis ſervarunt, ſed & qui proſſo ſermone ſcripſere; primas agere debet Pollux, qui lib. x. cap. 14. circ. fin. de inſtrumentis ad ſcribendum poſt multa enumerat μέλαν, μελανοδόχον, καλάμυς, ſcribendum fortaſſe μελανοδοχεῖον, quæ ſolemnis eſt ratio, in quam hæc τῶν σκευῶν nomina cadunt; niſi ὑδετήριας accipiendum, uti Latine *atramentarium*. Non abs re erit Polluci Heſychium adſociare, licet longe deterioris notæ ſit grammaticus; hic etenim definit: Ἀλειπτήριον, γραφεῖον Κύπριοι, mox: Διφθεράλοιφος, γραμματοδιδάσκαλος παρὰ Κυπρίοις: contra Pollux ἀλειπτήριον dicit *partem balnei:* H. Stephanum ne cures, vide in indice, qui omnium obſcuriſſime eam vocem indicaſſe viſus eſt: neque Iſ. Voſſium dicentem, ἀλειπτήριον, *an palimpſeſtus?* Hemſterhuiſius in adnotat. in Pollucem pag. 1214. in Heſychii verba jurat, aitque ἀλειπτήριον eſſe γραφεῖον, & quod tanto viro indignum reor, aſſeverat ludimagiſtros vocari διφθεραλοίφυς ab Cypriis, eo quod *in obductis cera pellibus litteras effingerent*, (in quam etiam ἀβλεψίαν tractum lego virum Græce ſapientiſſimum Jo. Albertum Hemſterhuiſii verba hæc laudantem;) in diuturnum & vulgare erratum raptus; neque vidit, quam ἀπροσδιόνυσον ſit *cera pelles ungere*, & γραφείῳ ἀλείφειν, quis enim dicat *ſtilo illinere?* ἀλείφειν enim, ut cuncti norunt, proprium atramenti eſt in re ſcriptoria: & Voſſius etym. voce *aliptes* inquit, ἀλείφειν *convenit liquidis, quibus aliquid perfundimus*.

Ceterum mixta hæc omnia & turbata facile ſecernam & componam, ſi Heſychianum ἀλειπτήριον, ſive ἀλειπτήριον eſſe dicam non γραφεῖον, ſed idem ac μελανοδοχεῖον, *atramentarium*, quæ licet nova, vera eſt hujus vocabuli notio, atque lexicis appingenda. Neque ullius pretii eſt Heſychii auctoritas definientis eſſe γραφεῖον, cuique nota ſunt, quæcumque de hujus lexicographi ῥαδιυργίᾳ clariſſimi viri adnotarunt, vid. Bibl. Gr. Fabric. to. 4. p. 549. præſertim conſulendus Jo. Albertus in præfat. pag. IV. admi-

admirandæ posteris editionis hujus grammatici, in qua, *quanta vulnera hic passus sit*, commemorat: symbolam etiam ipse conferre possem de Homericis vocibus, in quarum bene paucis divini vatis mentem Hesychium assecutum vidi. Et profecto nomina in *ηριον* decidentia, vel locorum sunt, uti *ἀγοραστήριον*, locus olim in nostra Neapolis urbe, qua de voce lib. 3. quædam non pœnitenda addam: *δικαστήριον*, *tribunal:* *φυτευτήριον*, *seminarium:* vel sunt vasculorum, velut *κληρωτήριον*, *sortilegium*, seu *arcula, in quam sortes injiciuntur*; ita prorsus *ἀλειπτήριον* *vas, quo ungimur*; hoc autem si ad chartas, vel membranas tingendas pertinet, uti certe accipit Hesychius, nam etiam *διφθεράλοιφος* ei est *διδάσκαλος*, fatearis oportet idem esse *ἀλειπτήριον*, ac *atramentariam thecam*; sicuti in balneis est *vas unguentarium*. Mea autem hujus vocabuli interpretatio valde quam firmatur ex eo, quod etiam *ἐμβάφιον* est *τοῦ μέλανος* receptaculum, testibus Vossio in etym. in *ater*, & Salmasio in Solinum pag. 265. qui utinam unde excerpsere, me docuissent: Henr. Stephanus *γενικῶς* se habet, *ἐμβάφιον*, *vas quo intingitur*. Igitur si utraque *ῥῆσις* & *ἀλειπτήριον*, & *ἐμβάφιον*, ab eo quod tingendi liquorem coerceant, id nomenclaturæ nanciscantur, & *ἀλείφειν* & *βάπτειν* idipsum valere notum sit, culpa non caret Hesychius, qui *ἀλειπτήριον* appellavit *γραφεῖον* pro *μελανοδοχεῖῳ*.

x. Neque mirum sit Cyprios ab levidensi actu inficiendi chartas suos *διδασκάλους* vocitasse *διφθεραλοίφους*, cum eos etiam Græci politiores imitati sint, uti Plutarchus in Pericle: *τῶν πολιτικῶν ἀλείπτης καὶ διδάσκαλος*. Latinique, qui servorum instar Græcos sectari studuere, ab *ῥήματι τῷ* *linere*, honestissimas voces in linguam suam derivarunt, scil. *litteras*, *litteratus*, *litteratissimus*, & Horatianum illud sæpius repetitum, *illinere chartis*; atque in posterum ratum certumque est etymon & originatio vocis *littera*. Scio te aliter didicisse a magno viro Mazochio deducente *τὸ littera* ab Hebr. לוץ, in Dipt. Quirin. pag. 39. qui ita docte definit.: *Quin LITTERÆ sint ita dictæ, quod sint sermonis interpretes, nim. ab Hebr. rad.* לוץ, lut, *quod in hiphil V mutatur in I, &* interpretari *significat, adhibito in fine Tyrrhenico rhotacismo*. Ceterum multa sibi concedenda optat Mazochius, ut a *lutz*, (non vero *lut*,) vox *littera* fruticet; quin ipse me docuit, cum ejus *ἀκροάτης* essem, ut לוץ, quod est *deridere*, notet *interpretari*, & *interpres*, præponendum ei dictioni aliud elementum, hinc sæpe in Mose מליץ, *interpres*, & מליצה *interpretatio*; quare, si hoc verum dicas, longe *στοιχεῖα τοῦ littera* distarent ab מליץ, vel מליצה. Præterea haud satis sum, ut intelligam, quo pacto litteræ *sermonis, & loquelæ sint interpretes*, cum potius eas nos interpretemur. Si vero quæras, quodnam sit characterum officium, novi ex antiquis Scriptoribus aperte edicentibus esse vocem, quæ *πτερόεσσα* ubique audit, *figere* ac *firmare*; hinc apposite cecinit Lucanus *Phœnices primi, famæ si credimus, ausi MANSURAM rudibus vocem signare figuris*. Et in Anthol. lib. 6. edit. Manut. ep. 6. *περὶ ταχυγράφων*, scribendi instrumenta, & cum primis *τὸ μέλαν*

dicun-

dicuntur συμπήγματα φωνῆς, vox a σύφω, *figo;* qua de voce satis malemeriti sunt librarii, vide quæ in fine seq.cap. in hoc epigram.a me adnotata sunt. Igitur tanti viri pace alia quærenda est τοῦ *littera* originatio, quam ab Hebræis.

Animus mihi nunc opportune suggerit Græcos, Cypriosque ipsos, qui ab ἀλείφειν nomina *doctorum* & *magistrorum* traxere, nequaquam opus ipsum imbuendi διφθέρας respexisse, sed potius, cum rumor vocis Hebrææ אלף, & אלוף, *docuit*, & *doctor* ad ipsos incaluerit, ab hac sanctiori propagine ῥήσεις derivasse ἀλείπτης, idest διδάσκαλος, & ἀλειπτήριον, ceterasque id notionis; quod asserere non ausim, licet eadem videas tam Græca, quam Hebræa στοιχεῖα· etenim non admodum indulgendum est hujus generis verborum divinationi, neque omnino postferendæ hæ orientis gazæ, ne doctissimorum virorum vigiliis odium creemus. Demum non parum Hesychio debemus, qui veterrimam Græcocypriam vasculi atramentarii vocem ἀλειπτήριον asservavit, ab ea remotiori tempestate, qua non adhuc inducta δασέα elementa, & qua ἀλείπω, non ἀλείφω audiebatur, teste eodem Hemsterhuisio ibid. qui sane perperam scripsit Cyprios in scriptionis usu stilos cerasque trivisse, nos contra eisdem antiquum τὸ μέλαν, sicuti ceteris omnibus Græciæ gentibus restituimus. Utinam Albertus Hebrææ, & Græcæ linguæ scientissimus in ἐκδόσει Hesychii, quam Lexicorum omnium nitidissimam concinnavit, vocem ἀλειπτήριον meliori commentario decorasset, sane mihi id laboris non reliquisset!

XI. Præterea non est obliviscenda Aquilæ auctoritas, qui קסת הספר Ezechielis in altera ἐκδόσει, sive in secundis curis, scilicet postquam Hebræam vocem diu excussisset, transfudit in μελανοδοχεῖον· is profecto sub Hadriano vixit, & fortasse imperatoris socer, vel affinis (πενθερίδης) quando scilicet Athenæ, & Græca majestas hujus principis ope revixere; atque Aquilam diligentissimum vocat Origenes, & Christiani ipsi fatente Eusebio VII. I. dem. evang. plerique omnes ob sanctæ linguæ ignorationem ad Aquilæ μεταβολὴν provocabant; egomet ejus verborum reliquias elegantiores, & longe propiores Hebræum fontem præ ceteris reperi; quare commendandus Justinian. qui nov. 146.cap.1.illam ἔκδοσιν publice Judæis legere indulsit: hujus doctissimi viri ἀκρίβειαν interpretandi etiam ex binis illis sanctis vocibus dignosces, quas ceteri, uti superne dictum est, vel vane converterunt, vel barbare: sed Aquila puram putamque dictionem μελανοδοχεῖον immisit; nam, qui καλαμάριον dixere, ab Græcanica γνησιότητι longe defecerunt. Igitur vox princeps ejus organi, neque peregrina, uti ἀλειπτήριον, neque illa Pollucis μελανδόχον, quæ aliquantulum luxata est, neque quas ex Anthologia collegimus, liberiores enim sunt poetæ in vocabulis fingendis, erit profecto μελανοδοχεῖον, bene sarta nobis ab Aquila servata, ab antiquis, & politioribus Scriptoribus excerpta; quippe eo usque in sua ἑρμηνείᾳ religiosum se præbuit, ut. haud sciam an merito Hieronymus ep. de opt. gen. interp. & in 8. Esaiæ illum reprehenderit, quod *non solum verba, sed & etyma verborum, quin & ἄρθρα,*

θρα, atque πάρλοθρα, & syllabas interpretari, & literas κακοζήλως conatus sit. Demum attendendum est ῥῆσιν Græcorum μελανοδοχεῖον longe melius exprimere rem ipsam, *atramenti* scil. *receptaculum*, quam Judæorum קסת הספר, *arcula scriptionis*; hoc enim a rei natura remotius est, illud veluti depingit; Latinamque etiam dictionem Græca sanequam deterioris notæ esse dicam inferne.

XII. Hæc ex Græcis meis atramentarii vasculi nomina excerpere potis fui; appeterem, ut quis antehac id oneris subiisset, fortasse plura in lucem cura sollertiori traxisset. Reliquum est, ut qua voce Latini hoc organum donarint, inquiram; quod arduum sane est, cum & veteribus hujus linguæ lexicis careamus, & recentibus ad illud significandum nulla dictio adhuc apposita sit; hinc doctissimi quique, quoniam in Romanorum libris nomen ejus vasculi invenire satis non fuerunt, an illud habuerint, adhuc animi pendent; & plerique omnes illud negantes meras scriptorias tabulas crepant, cerisque adhærescunt. Culpandus sane essem, si postquam Hebræas, Græcasque scrutatus sim, Latialem ejus nigri liquoris vasculi appellationem e tenebris, vel potius ab oblivione minime vindicarem. Et quidem non parum diu laboratum est, ut firmarem apud bonos Latinitatis auctores *thecam calamariam* respondere μελανοδοχείῳ, & poetice κίστῃ μελανδόχῳ, qui non a liquore, ut Græci, sed a *calamis*, quos in eo vasculo intingebant, nominarunt, ut adhucdum nos Itali; vadem do Suetonium, qui de Claudii stolida timiditate ita scribit cap. 35. *Sero enim ac vix remisit, ne feminæ, prætextatique pueri, & puellæ contrectarentur, & ne cuivis comiti, aut librario calamariæ, aut graphiariæ thecæ adimerentur*, scil. si horum aliquem visendi salutandive imperatorem necessitas, aut officium adegisset: sane locus obscuritatis plenus, nisi accipias vocem *comiti* pro pædagogo, cui tribuas *thecam graphiariam*, contra vero *librario thecam calamariam*; neque hanc ὑστερολογίαν incuses, cum id genus τρόπε vulgare sit, & σύγχυσιν vocent grammatici, exemplisque probent; nisi dicere aveas librarios indoctos verborum ordinem perturbasse, qua de noxa sæpe conquerimur, vid. D'Orvillium virum Græca ad miraculum scientem in Chariton. pag. 550. Ipse autem sane quam multis superius n. 7. 8. 9. documentis profanis, & sacris testatissimum feci puellas, puerosque cera, & graphiis, sive stilis ad scribendum a Romanis institutos fuisse; quare jure Suetonius, ut angustum Claudii animum patefaciat, meminit jussisse illos contrectari, (nam eorum vestis sacra habebatur, dicebaturque ἱερὰ ἐσθής, Casaub. in Perf. sat. 5. v. 30.) ne stilos scriptorios celarent, eorumque *comiti*, seu pædagogo *graphiarium* adimi: *librario* autem, sive scribæ, utpote longioris scriptionis administro, *theca calamaria* tribuenda est, inferiori ævo *atramentarium* dicta, quam ei adimi etiam Claudius edixerat, fortasse plenus formidinis, ne vas illud cultro calamorum, quem idem Suet. Vitell. c. 2. *scalprum librarium* vocat, armaretur, vel potius, ne in faciem scriba conjiceret; acciderat enim

enim vero, ut eques Romanus, Suetonio teſtante cap. 15. in fin. haud jure damnatus *in ejus faciem de tribunali jus dicentis graphium, & libellos cum magna ſtultitiæ, & ſævitiæ exprobratione jecerit, & genas non leviter perſtrinxerit*. Nemo mihi moleſtus intercedat *thecam calamariam* accipi poſſe pro *calamorum vagina*; nam facile reponam princeps ſcribarum inſtrumentum *atramentarium* ſane eſſe, ſicuti puerorum *graphiarium*, ſive *ſtilus*; nec adeo ſtupidus ac bardus Claudius traducendus, ut ſcriptorias leviſsimas arundines expaveſceret.

XIII. Verum ſcio te hæſiſſe, quod dixerim *comitem* idem valere ac *pædagogum*, cum antehac id nomen & in lexicis, atque apud eruditos interpretes præpoſtere audiat, qui illud magiſtellis addixere; attamen ipſe quotquot Græcos, Romanoſque Scriptores inviſi, inviſi enim ſanequam multos, de bonæ frugis hominibus dictum, & *pædagogi* munus honeſtatis plenum deprehendi. Itaque ajo *comitem* & *pædagogum* συωνύμως ſe habere, atque in notione *cuſtodis puerorum* eſſe, cujus curæ demandabantur; longeque aberat ab eo, qui in litteris illos inſtituebat. Ea in re exemplorum in duplici lingua uberrima meſſis ſeſe mihi offert, quare parum ſit veniæ, ſi pro Suetonii loco illuſtrando aliorſum vager, & tantiſper ab atramentario negotio ac munere veluti aufugiam; præſertim cum has voces pag. 87. explicaturum juraverim. Ceterum non adeo me reprehendendum reor, tanquam ſi ad longiora tendam divortia; etenim ſi præſtem *comitem* & *pædagogum* ἰσοδυνάμους voces eſſe, ex Suetonii κειμένῳ certo habebis *thecam graphiariam* ademptam *comiti*, utpote puerorum cuſtodi, qui ſtilis in ſcribendo utebantur; & quod mea magis refert, *thecam calamariam*, ſeu atramentarium, ab *ſcribis* ablatam noſtrique vaſculi nomenclaturam certam ac ratam faciam. Porro id unum ſpondeo rem a me συντόμως explanatum iri, ne tædio ſim, quanquam pinguiſſimam exemplorum frugem collegerim. Et ne res turbatione laboret, primum de ῥήσει *comite*, mox de *pædagogo* ſermo mihi futurus.

Porro præter vulgo notam *comitis* διάγνωσιν, *ſocii* ſcilicet & *ſodalis*, nomen eſt honeſtiſſimi muneris, atque etiam inter Auguſtorum domus officia accenſendum, licet Gutherius haud meminerit; etenim qui mores puerorum nobilium, ac principum adoleſcentum regendos ſuſceperat, is *comes*, vel *pædagogus* audiebat: ad exempla aggredior, quæ confertim aggeram, typographiæ operis me importune urgentibus. Perſius ſat. 5. v. 32. de quibuſdam *comitibus* amare conqueritur, qui improba indulgentia pueros curæ ſuæ ac tutelæ commendatos per Saburram, Romæ vicum, & ſcortorum diverſorium pervagari ſinebant: *Cum blandi comites totaque impune Saburra Permiſit ſparſiſſe oculos jam candidus umbo*: contra vero mox de Cornuto *comite* ſuo canit: *Me tibi ſuppoſui, teneros tu ſuſcipis annos Socratico; Cornute, ſinu, &c.* quam vocem utpote ſibi ignotam ineleganter non more ſuo illuſtravit Caſaubonus, ceterique interpretes deſugerunt. Idipſum firmat Ciceronis auctoritas pro Plancio fragm.

42.

42. perorantis Plancium se detinuisse, ne in Asiam abiret, multosque per menses ab suo capite, atque complexu non discessisse, *abjecta quæstoria persona*, *comitisque sumpta:* in hanc vocem *comitis* nulli illiti sunt commentarii ne ab ipso quidem Manutio, quam rati sunt idem valere hic, ac *socium;* verum *τὸ persona* copulari cum eo, qui aliquo munere honestatur, pueris notum est, & dicimus consulis, & quæstoris personam, non autem socii, vel amici. Igitur persona *comitis* hic munus *comitis* certe notat, seque Cicero Plancio suppofuit, ut Persius Cornuto, commendatque Plancii animum sibi devinctissimum, qui posthabita quæstura ad *comitis* officium descendit, a suoque capite, tanquam a puero, nunquam discessit. Nihilo clarius Virg. Æn. 5. v. 545. *At pater Æneas . . . Custodem ad se comitemque impubis Iuli Epytidem vocat, & fidam sic fatur ad aurem*. Et lib. 9. 647. de Bute sene canit: *Hic Dardanio Anchisæ Armiger ante fuit, fidusque ad limina custos, Tum comitem Ascanio pater addidit*. Atque idipsum fere recinit de seniore Acœte Pallantis adolescentis *comite* lib. XI. v. 30. qua de voce ne ipse quidem Burmannus aliquid adnotavit, ratum habebant universi juxta esse ac *socius*. Plautus in Pseud. 3. 2. v. 77. & Horat. *comitem* appellant *custodem* & *monitorem* de art. v. 161. *Imperbis juvenis tandem custode remoto Gaudet equis .... Cereus in vitium flecti, monitoribus asper*. Vid. etiam sat. 6. lib. 1. v. 82. & sat. 4. v. 118. ejusd. lib. adde Juven. sat. 7. v. 218. & passim apud poetas. In eademque sententia exputo esse *τὸ comes* bis in disticho Mart. lib. 2. ep. 18. alias nullus lepos salesque inessent epigrammati: *Sum comes ipse tuus, tumidique anteambulo regis: Tu comes alterius; jam sumus ergo pares:* commentarios, quotquot adjecti sunt, ne cures, ἄχυρα enim, vel nugas meras habent. Præterea Naso, dum conqueritur de dolis, & de dulcibus furtis puellarum, docet earum *comitem* perinde esse, ac *custodem*, & *servatorem*, de Art. lib. 3. v. 631.

Adfuit Acrisio servandæ cura puellæ,
Hunc tamen illa suo crimine fecit avum.
Quid faciat custos, cum sint tot in urbe theatra?
Cum spectet junctos illa libenter equos?
Cum sedeat Phariæ sistris operata juvencæ;
Quoque sui comites ire vetentur, eat? . . . .
Cum, custode foris tunicas servante puellæ,
Celent furtivos balnea tuta viros?

Sane femellarum *comes* appellatur plerumque *custos;* quare Propert. lib. 1. el. 3. v. 83. hæc optat Deliæ suæ,

At tu casta precor maneas, sanctique pudoris
Assideat custos sedula semper anus.

Non obliviscar Aurelii Victoris pag. 82. edit. Pitisci narrantis Brutum *regiis juvenibus Delphos euntibus deridiculi gratia comitem adscitum baculo sambuceo aurum infusum Deo donum dedisse:* adolescentibus

Y pere-

peregrinantibus dandi *comitem*, sive custodem in more fuisse notum est, & inferne melius firmabitur; Bruto, qui se lapsum animi mente finxerat, ad regiorum puerorum delectamentum, atque longi itineris levamen *comitis* personam ei contulere; languesceret sententia Victoris, si Brutus eisdem pueris *socius* datus esset; sed longe ridendum se præbuisset, si custodis munus subiisset: nihil hic adnotavit Pitiscus. Idipsum teneo ex Tranquillo ipso, qui, cum ei non vice simplici de principum adolescentium morum rectoribus sermo sit, hos *comites* appellitat: hinc in Aug. c. 98. Trasyllum Tiberii custodem, *comitem* dicit; & clarius in Tib. cap. 22. M. Lollium Caji, qui Tiberii privignus fuit, *comitem rectoremque*. Et in Neron. cap. 5. narrat patrem Neronis *comitem* factum ad orientem C. Cæsaris juvenis; & Agrippam Augusti in urbe Apolloniæ, in Aug. 94. Scio tibi non latere Albinovanum illum, quo amicissime utebatur Horatius, dictum *comitem, scribamque Neronis*, lib. 1. ep. 8. v. 3. piget me quorundam interpretum oscitantiæ docentium Albinovanum fuisse Horatii *socium*, Neronis vero *scribam*.

XIV. Hinc noscimus, cur queratur Tacit. annal. lib. 2. cap. 2. *diversa esse a majoribus instituta, & derideri Græcos comites*, scil. morum rectores, qui plerique omnes e Græcia acciebantur. Et lib. 3. *Sabinus conjugem, & liberos Germanici percolere, sectator domi, comes in publicum*. Et multa lux est Spartiano in Hadr. p. 165. *Cum judicaret, adhibuisse in consilio non amicos suos, aut comites solum, sed & jureconsultos, & præcipue Julium Celsum, & Salvium Julianum, & Neratium Priscum, aliosque, quos tamen Senatus omnes probasset:* quem locum ingenti quæsitarum adnotationum mole in voce *comites* more suo onerat vir summus Salmasius; verum labor ἀπροσδιόνυσος est a notione vocis *comitis* ævo Hadriani, quam nova luce donamus, cum nostra nunc non intersit *comitum* officium sub inferioris sæculi Cæsaribus; sexcentæ enim erant tunc temporis *comitum* nomenclaturæ, & dignitates, vide Brisson. de verb. signif. de quibus & leges plurimæ extant, & decreta principum in utroque Cod. atque ingens commentariorum strues; consulas Galenium in notit. imper. Hic etiam Livii locus est satis κλασικός dec. 1. cap. 15. qui omnium apertissime magistros puerorum a *comitibus* secernit: *Mos erat Faliscis eodem magistro liberorum, & comite uti, simulque plures pueri, quod bodie quoque in Græcia manet, unius curæ demandabantur; principum liberos, sicut fere fit, qui scientia videbatur præcellere, erudiebat, &c.* rebar Drakenborchium, qui ditissimis commentariis Livium honestavit, erudita quædam more suo de voce *comite* inspersisse, sed virum egregium, vel oblitum dicas, vel non tanti eam pensitasse. Possem præterea ex Senecæ declamat. ex epp. Plinii, &c. atque ex Tullio ipso locos exscribere, ubi *comes* in ea διαγνώσει est, de qua disputamus; verum legentium patientiæ consulendum potius, quam ut fruar rumusculo viri longissimæ lectionis. Ceterum mihi imperare non potis sum, quin adnotem Quintilia-

tilianum inftit. lib. 1. c. 2. *comitis munus* una dictione appellaffe *comitatus*, cum inibi parentes hortetur, ut filiis morum magiftrum fanctiffimum conquirant: cujus rhetoris verba mire, quam tuemur, *comitis* notionem juvant: *Et nibilominus* (oportet) *amicum gravem virum, aut fidelem lateri filii fui adjungere, cujus affiduus comitatus etiam illos meliores faciat, qui timebuntur: facile hujus metus remedium: utinam liberorum noftrorum mores non perderemus, &c.* Exftitiffe etiam *comites*, qui *conductitii* dicebantur, habeo ex Juvenale fat. *6.* v. 352. quos fibi curabant egentiores feminæ, ut fortunarum caritatem occulerent:

Ut fpectet ludos conducit Ogulnia veftem,
Conducit comites, fellam, cervical, amicas,
Nutricem, & flavam, cui det mandata, puellam.

XV. Hinc non una ex legibus digeftorum luce adfpergitur, veluti 15. §. 15. de injur. & fam. libell. *Si igitur non matronali habitu femina fuerit, & quis eam interpellaverit, vel ei comitem abduxerit, injuriarum tenetur.* §. 16. *Comitem accipere debemus, qui comitetur & fequatur, & ut ait Labeo, five liberum, five fervum, five mafculum, five feminam. Et ita comitem Labeo definit, qui frequentandi cujufque caufa, ut fequeretur deftinatus, in publico privatoque abductus fuerit. Inter comites utique & pædagogi erunt.* §. 17. *Abduxiffe videtur, ut Labeo ait, non qui abducere comitem cœpit, fed qui perfecit, ut comes cum eo non effet.* Et l. 1. §. 2. eod. tit. *Cum comes matronæ abducitur, &c.* Clarius idipfum habes ex Paullo lib. 5. tit. 4. §. 14. *Qui puero prætextato ftuprum, aliudve flagitium, abducto ab eo, vel corrupto comite, perfuaferit; mulierem puellamque interpellaverit, &c.* Ex quibus jurifconfultorum verbis apertiffime patet honeftiffimum *comitum* munus fuiffe, pueros fcil. ac puellas tutandi & cuftodiendi, aliquando etiam matronas per urbem incedentes; & miror harum legum clariffimos interpretes ratos *comitem* hic valere juxta, & *famulum*, qui nunc Italice refpondet voci *paggio*, vel etiam Græce ἀκόλουθος apud Ecclefiafticos: piget fane id nugarum fummos viros commentariis illeviffe.

Pro legum intellectu advertas opto longe melius definiviffe *comites* Labeonem, quam Ulpianum: ille enim ufus eft φοιτᾶν *frequentare*, hic autem verbo fatis γενικῷ *fequi*; munus *comitum* fuiffe affidua frequentique cuftodia, & admonitionibus adolefcentibus adeffe ac profpicere ratum eft; hinc ubique audiunt *cuftodes* & *admonitores*; τὸ *fequi* ἁπλῶς longe ab eorundem officio alienum dicas; quod Ulpiano condonandum, cujus ætate Latina dicendi δεινότης jam remitti cœperat: contra vero *frequentem effe, & affiduum* proprium *comitum* fuerat; Martial. lib. XI. ep. 40. *Et pueri cuftos, affiduufque comes:* & Quintil. dial. de orat. n. 4. opportune me docuit *affiduum*, & *frequens* peræque habendum: *Nifi frequens & affidua nobis contentio jam prope ad confuetudinem vertiffet;* jure igitur Labeo de *comitibus* dixit *frequentare*, & Martialis *affiduos*

 effe:

esse: vid. inferius p. 176. exempla Quintil. Imo hoc ipsum noverat Ulpianus, qui ibid. §.22. ait: *Assiduo enim frequentia quasi præbet nonnullam infamiam*. Hic mihi conquerendum est de Bynkershoekio, qui in tenebricosissima l.49. D. de leg. 3. pro *comatas* reponit *comites*, amandatque inter mancipia; Cujacius restituit *comas;* verum ejus legis verba adeo affecta video, ut haud scio an medicam manum exspectare possint.

XVI. Nunc primum etiam palam fit, cur in nummis Romani dixerint Deos, Deasve *comites impp.* vel *Cæsarum*, uti in nummo Probi Minerva audit *comes Augusti*, scil. *custos* & *tutela*, quod cuique pronum erat divinare. Præterea in sexcentenis marmoribus invenies viros honestissimos salutatos *comites puerorum*, &c. scil. *Comes Drusi filii Germanici*, vel *Comes Tib. Cæsaris Aug. datus a Divo Aug.* Consule inscript. thesaur. vel eorum indices in off. dom. aug. in quibus lapidibus *comes* est morum adolescentum magister & moderator: qui fere ex Græcis libertis deligebantur, utpote qui Græca sapientia, & πολιτείᾳ decori; semper enim in puerorum institutione peregrini mores & ratio opportunior habita est. Et miror neminem, qui tot silices & nummos multa luce donarunt, in ea notione vocem *comes* interpretatum esse. Exemplo sit, ut nova prodamus, unus ex lapidibus Herculanei, qui nuper Regis munificentia e ruderibus ejus oppidi eruti sunt: & pro re nata præclarissimum eorum custodem omnium nomine rogatum volo, ut eos tandem erudite, ut moris sui est, interpretetur, & typis edat; satis enim diu, & tolerantissime igniculum desiderii nostri passi sumus; neque mihi enixe oranti carmina ex tempore rependat.

DECRETO DECVRION
LOCVS SEPVLTVRAE
PVBLICE DATVS
L·AVSIDIO L·F·HOR·MONTAN
COMITI C·CALVISI SABINI

Quem lapidem eleganti commentario Regis imperio honestavit comes Matthæus Ægyptius de litteris politioribus egregie meritus in opusc. pag. 31. cujus doctissimi viri memoria, si ceteris συμπολίταις cara, mihi carissima est. Verum quaternos primos versus in millenis silicibus reperies, privam vocem *comiti* in quino obscuram fatetur Ægyptius, ideo omnigena eruditione, sed ἀπροσδιονύσῳ oneravit, atque præstare voluit *Ausidium Montanum socium* fuisse in militaribus itineribus *Calvisii Sabini;* communemque notionem ejus vocis sequi amavit. Attamen, pace tanti viri, primorum Augg. tempore *comes* peræque erat, ac *custos adolescentum*, & *morum magister;* quorum unum Sabini juvenis fuisse Montanum ex multis superne a me dictis, quisque mecum jurabit: hinc lapis Her-

Herculanensis facile in lucem suam restituetur.

Demum de eadem *ῥήσει* velim advertas, si aliquando inter vetustiorum Martyrum acta vox *comes* sit, non esse ipsam dignitatis titulum, uti in sæculis rudioribus audiebat; sed habeas in eadem διαγνώσει, quam inculcamus; hinc memini me legisse a Flacco *comite* virginem Feliculam Domitiani ævo interfectam; dicas igitur Flaccum e custode ejus puellæ evasisse carnificem. Et, cum adolescens horum martyrum historias pervolutarem, quasdam veterrimas νοθεία damnatas vidi, eo quod nomen *comes* viris adnexum legebatur; veluti si esset dignitatis honos posteriori tempestate natus, non antiquum *custodis rectorisque morum* officium. Si vero quis curiosius interroget, qui fieri potuit, ut vocabulum γενικὸν *comes* ad id honestæ notionis progressum sit, reponam omnium Scriptorum principi acceptum referendum esse, nam veterum volumina Homero plena sunt, qui Od. β. v. 225. canit senem Mentorem Ulyssis adolescentis ἑταῖρον fuisse, atque hunc Trojam proficiscentem eidem Mentori totius familiæ curam commendasse, quare ubique Odysseæ lectitas Telemachi adesse *comitem* rectoremque morum:

. . . . . . ἀνέστη
Μέντωρ, ὅς ῥ' Ὀδυσῆος ἀμύμονος ἦεν ἑταῖρος,
Καί οἱ ἰὼν ἐν νήεσσιν ἐπέτρεπεν οἶκον ἅπαντα,
Πείθεσθαί τε γέροντι, καὶ ἔμπεδα πάντα φυλάσσειν.

Irascor sane tum scholiastis, tum doctis ævi nostri interpretibus, qui de hac voce ἑταῖρος male merentes in exsuccam Latialem illam *socium* verterunt, de ῥήσει *comite* opportuna satis nihil cogitarunt. Atque hæc συντόμως de *comite*, licet rem longius protrahere valuissem.

XVII. Amplior mihi exuberat exemplorum vis, quo *pædagogi* etiam munus elegans & honestum juxta, & *comitis* fuisse ostendam, quæ vox odii plena antehac audiebat; nam præter Latiares, Græci etiam documenta mihi suggerunt; & conqueri liceat vel doctissimos viros ῥητὴν *pædagogus* pro vix unius assis magistello adhibuisse. Edico igitur *pædagogum* qua Græce, qua Latine valuisse *custodem ac comitem puerorum, eorundemque morum rectorem*. Bona avi ad opus aggredi reor, si ab Platone incipiam, qui *pædagogi* officium robustiori eloquentia describit in Protag. p. 392. edit. Aldi, quam habeo: Ἐπειδὰν θᾶττον συνιῇ τις τὰ λεγόμενα, καὶ τροφὸς, καὶ μήτηρ, καὶ ΠΑΙΔΑΓΩΓΟΣ, καὶ αὐτὸς ὁ πατὴρ περὶ τούτου διαμάχονται, ὅπως ὡς βέλτιστος ἔσται ὁ παῖς παρ' ἕκαστον καὶ ἔργον, καὶ λόγους, διδάσκοντες καὶ ἐνδεικνύμενοι, ὅτι τὸ μὲν δίκαιον, τὸ δὲ ἄδικον· καὶ τόδε μὲν καλὸν, τόδε δὲ αἰσχρόν· καὶ τόδε μὲν ὅσιον, τόδε δὲ ἀνόσιον· καὶ τάδε μὲν ποίει, τάδε δὲ μὴ ποίει· καὶ ἐὰν μὲν ἑκὼν πείθηται, εἰ δὲ μὴ, ὥσπερ ξύλον διαστρεφόμενον καὶ καμπτόμενον εὐθύνουσιν ἀπειλαῖς καὶ πληγαῖς. Μετὰ δὲ ταῦτα εἰς τῶν ΔΙΔΑΣΚΑΛΩΝ πέμποντες, κ. τ. λ. *Nam cum primum puer, quæ dicuntur, intelligit, nutrix, mater, PÆDAGOGUS, pater ad hoc omni cura studioque contendunt, ut in singulis tum verbis, tum operibus optimus*

puer

puer evadat; singillatim enim monstrant, quid justum, quid injustum; quid honestum, quid turpe; quid sanctum, quidve profanum sit; quæ agenda, quæ non: quibus si obtemperat puer, bene secum agi putant; sin renititur, tum veluti contortum obliquumque lignum minis plagisque dirigunt. Post hæc LUDIMAGISTRIS pueros curandos tradunt, &c. Ex quibus divini viri verbis propalam est παιδαγωγοὺς morum fuisse dumtaxat rectores, & aperte distinctos a διδασκάλοις, *ludimagistris*.

Idipsum admonet Plutarchus περὶ παίδων ἀγωγῆς circ. init. atque æque, ac Plato puerorum moribus dirigendis παιδαγωγοὺς σπουδαίους optat, utiturque exemplo Phœnicis, pædagogi Achilli ab Peleo patre dati; mox distincte iisdem puellis διδάσκαλον inquirit; quoniam autem Plutarchi verba longiora sunt, quam ut hic illini possint, ipsum tute consulas. Et ubique in eo sermone pædagogorum meminit in hac notione; eosdem etiam in vita Alex. a præceptoribus discriminat p. *667*. cujus verba paullo inferne adscribam. Mos erat *pædagogis* ad ludos litterarios puellos custodiæ curæque suæ commendatos deducendi, ut ex Ælian. habes var. hist. lib. 3. c. 21. in quo magnanimitas Themistoclis pueri *pædagogo*, qui, ut Pisistrato tyranno in via locum cederet, admonuerat, resistentis, & apposite respondentis, commendatur: Ἐπανιόντι ποτὲ ἐκ διδασκαλείου τοὺς ἐπ᾽ ἄν Θεμιστοκλῆς· εἶτα προσιόντος Πεισιστράτου, ὁ παιδαγωγὸς ἔφη τῷ Θεμιστοκλεῖ μικρὸν ἐκχωρῆσαι τῆς ὁδοῦ, προσάγοντος τοῦ τυράννου· ὁ δὲ καὶ πάνυ ἐλευθερίως ἀπεκρίνατο· αὐτῷ γὰρ, εἶπεν, οὐχ ἱκανὴ ἡ ὁδός; ὥστε ἄρα εὐγενές τι καὶ μεγαλόφρον ἐνεφαίνετο τῷ Θεμιστοκλεῖ καὶ ἐξ ἐκείνου· vides clare distingui διδάσκαλον ab παιδαγωγῷ, ille quidem Themistoclem litteras, hic mores edocebat. In hac Æliani historia totus est Perizonius ὁ πάνυ in voce διδασκαλείου, quæ notissima est, de παιδαγωγῷ Pythagora taciturnior. Idem Ælianus lib. 14. cap. 20. narrat de *pædagogo* quodam Sybarita puerum vehementer objurgante, qui ficum, in quam inciderat, sustulerat; inde puello ereptam ipse prorsus ridicule devoravit: Συβαρίτης ἀνὴρ .... τοῦ παιδὸς, ὃν ἦγε, διὰ τῆς ὁδοῦ ἰσχάδι περιτυχόντος, καὶ ἀνελομένου, ἐπέπληξεν αὐτῷ ἰσχυρότατα· γελοιότατα δὲ αὐτὸς τὸ εὕρημα παρὰ τοῦ παιδὸς ἀφαρπάσας κατέτραγεν· atque acriter mordit hunc morum magistrum Sybaritam Ælianus. Præterea de *pædagogo* ad ludum litterarium puerum ductante, vide locum ex libello m. sc. superne p. 84. a me laudato. Addam, quæ Æsopus dixerat mercatori, ut se emeret, in ejus vita, quicumque sit auctor, p. 13. edit. Nevelet. Καὶ Αἴσωπος, ὦ δέσποτα, εἴ σοι παιδία εἰσὶν ἄτακτα, καὶ κλαίοντα; τούτοις ἐπίστησόν με παιδαγωγόν· καὶ πάντως αὐτοῖς ἀντὶ μορμοῦς ἔσομαι, & *Æsopus dixit, suntne tibi filii domi turbulenti, & flentes? his me præfice pædagogum; & prorsus eisdem pro spectro futurus sum*. Et Æsychius παιδαγωγὸν opportune vocat παιδευτήν.

XVIII. Lubens provoco ad Clem. Alexandr. virum πολυΐστορα, quo notio παιδαγωγοῦ, de qua tamdiu disputamus, clarius emicet, quem sciunt universi ternos operis sui libros eo nomine insignivisse: & gaudendum mihi est, quod in bene multis capp. definit παιδαγωγὸν, non litterarum, aut scien-

ſcientiarum præceptorem eſſe, ſed *virum* πρακτικὸν, & *morum magiſtrum;* utinam ea omnia hic allinere liberet, verum quandonam foret exſcribendi finis? præſertim cap. 7. lib. 1. quod inſcribitur: *Quidnam ſit pædagogus*, ubi in longiori eo capite mecum conjurat, idque profana eruditione honeſtat, enumeratque non unos Græcorum adoleſcentum veteres *pædagogos* ab Phœnice Homerico trahens principium. Sat vero mihi exputo cap. 1. verba quædam excerpere, veluti ex latiſſimo campo floſculos, ubi etiam porro alienum a διδασκάλῳ παιδαγωγὸν advertes. Νυνὶ δὲ θεραπευτικός τε ὢν, καὶ ὑποθετικὸς ἅμα ἄμφω, ἑπόμενος αὐτὸς αὐτῷ παραινεῖ τὸ προπτραμμένον, κεφάλαιον τῶν ἐν ἡμῖν παθῶν ὑπισχνούμενος τὴν ἴασιν· κεκλήσθω δ' ἡμῖν ἑνὶ προσφυῶς οὗτος ὀνόματι Παιδαγωγός· πρακτικὸς, οὐ μεθοδικὸς ὢν παιδαγωγὸς· ἧ καὶ τὸ τέλος αὐτοῦ βελτιῶσαι τὴν ψυχήν ἐστι, οὐ διδάξαι .... πρακτικὸς δὲ ὢν ὁ παιδαγωγὸς, πρότερον μὲν εἰς διάθεσιν ἠθοποιΐας προὐτρέψατο· ἤδη δὲ καὶ τὴν τῶν δεόντων ἐνεργείαν παρακαλεῖ, κ. τ. λ. *Nunc autem dum inſtituit, & adhortatur ſimul, inhærens valde muneri ſuo, & quem admonendum ſuſcipit, excolit, præſertim nobis morborum animæ curationem promittens: appoſite hic uno vocabulo Pædagogus appelletur; cum in actione, non in tradendæ doctrinæ ratione verſetur pædagogus; quatenus ejus finis eſt animam meliorem reddere, non docere .... cum in actione totus ſit oportet pædagogus, poſtquam mores compoſuerit; tum ad ea, quæ agenda ſunt, adhortetur.*

Hoc ipſum clarius & concinnius definit Clemens paucis poſt verbis: Καθάπερ οὖν τοῖς νοσοῦσι τὸ σῶμα ἰατροῦ χρήζει, ταύτῃ δὲ τοῖς ἀσθενοῦσι τὴν ψυχὴν παιδαγωγοῦ δεῖ, ἵν' ἡμῶν ἰάσηται τὰ πάθη· εἶτα δὲ εἰς διδασκάλου, ὃς καθηγήσηται καθαρὰν πρὸς γνώσεως ἐπιτηδειότητα εὐτρεπίζων τὴν ψυχὴν δυναμένην χωρῆσαι τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ λόγου: *quemadmodum ergo, quorum corpus ægrotat, iis medico opus eſt; ita, quorum æger eſt animus, ii pædagogo opus habent, ut noſtri animi morbos curet; deinde vero doctore, qui ad puriores deducat animum cognitionis facultates, quo aptus ſit ad revelationem doctrinæ percipiendam*. Noſtram adjecimus Clementis utrique κειμένῳ interpretationem, nam etiam illa Potteri adeo a Græca fide diſcedit, ut verba Latiaria videas, præſertim in primo, quæ nil ſententiæ concludunt. Tenes igitur ab hoc Alexandrino viro, cujus præcipuum opus eſt, quid ſit vox παιδαγωγὸς, cum primis docere, iterumque lætor ipſum mecum benevolentiſſime conjurare.

Et nunc primum novimus, eandem ῥῆσιν in divinis Paulli epp. dedicatam id valere, quod multis inculcamus, mihique dolendum, quod, evolutis plurimis doctiſſimorum virorum commentariis, vel ἀσύστατα, vel omnibus nota eos illeviſſe miratus ſum. Cap. enim 5. ad Cor. 1. v. 15. inquit: Ἐὰν γὰρ μυρίους παιδαγωγοὺς ἔχητε ἐν Χριστῷ, ἀλλ' οὐ πολλοὺς πατέρας· ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ διὰ τοῦ εὐαγγελίου ἐγὼ ὑμᾶς ἐγέννησα· hortatur Paullus Corinthios, ut verba ſua ſcribentis, non tanquam a perſona *pædagogi*, ſed a *patre* miſſa acceptent: & quaſi arguit veteris legis prophetas Hebræ

brææ gentis *pædagogos* fuiſſe & *comites* dumtaxat ; evangelii vero miniſtros & præcones audire vult auguſto cognomento *patres*. Præterea ad Galat. cap. 3. v. 24. & 25. eandem ſententiam recinit: *Ὥστε ὁ νόμος παιδαγωγὸς ἡμῶν γέγονεν εἰς Χριστὸν, ἵνα ἐκ πίστεως δικαιωθῶμεν· ἐλθούσης δὲ τῆς πίστεως, οὐκ ἔτι ὑπὸ παιδαγωγόν ἐσμεν.* Quis autem ferat prophetas Iſraeliticos, & Moſis legem a Paullo traduci *ludimagiſtros ?* quare decorum quid & ſatis honeſtum in voce *παιδαγωγός* cogites oportet. Atque hæc διὰ βραχέων de hoc nomine tracta a Græcis Scriptoribus, queis adjicere potuiſſem Theodoret. hiſt. eccl. lib. 3. c. 18. alioſque, quos lubens prætereo, nam eodem horum verba recidunt. Conſule etiam Lucianum, Athenæum, & præ ceteris Xenophontem; cuinam ignota eſt Κύρου παιδεία;

XIX. Reſtat, ut præſtem, an Latini, ut eorum moris eſt, a Græcis hujus vocabuli notionem arripuerint; atque multus futurus ſim, an brevis in colligendis exemplis, ignoro. Agmen agat Quintil. lib. 1. c. 1. circ. init. qui graphice *pædagogi* munus, ac poteſtatem deſcribit, & ſanequam aperte a ludimagiſtris ſecernit: *De pædagogis hoc amplius, ut aut ſint eruditi plane, quam primam eſſe curam velim; aut ſe non eſſe eruditos ſciant; nihil enim pejus eſt iis, qui paullum aliquid ultra primas litteras progreſſi falſam ſibi ſcientiæ perſuaſionem induerunt; nam & cedere præcipiendi eruditis indignantur, & veluti jure quodam poteſtatis, quo fere hoc hominum genus intumeſcit imperioſi, atque interim ſævientes ſtultitiam ſuam perdocent. Nec minus error eorum nocet moribus; ſiquidem Leonides Alexandri pædagogus.... quibuſdam eum vitiis imbuit, quæ robuſtum quoque, & jam maximum regem ſunt proſecuta;* advertis jam Leonidem Alexandri *pædagogum*, cujus maximo regum Ariſtoteles fuerat *præceptor*. Neque imperioſos dumtaxat, atque intumeſcentes ſe jactabant pædagogi; verum etiam aulæ imperatorum dominos, & rectores, quod notum eſt ex Suet. in Galb. c. 14. *Regebatur trium arbitrio, quos una, & intra Palatium habitantes, nec unquam non adhærentes, pædagogos vulgo vocabant. Hi erant T. Vinius legatus ejus in Hiſpania, &c.* Paucis interjectis verbis, addit Quintilian. *Si tamen non continget, quales maxime velim, nutrices pueros habere, pædagogus at unus certe ſit aſſiduus, dicendi non imperitus, qui, ſi qua erunt ab his præſente alumno dicta vitioſe, corrigat protinus, nec inſidere illi ſinat, &c.* vides pueros, ſi ad *pædagogos* ſpectant, *alumnos* vocari, *diſcipulos* quoad *præceptores*. Præterea cap. 2. cui titulus: *Utrum utilius domi, an ſcholis pueri erudiantur*, pluries ſecernit *præceptorem* a *pædagogo*, & conqueritur quoſdam ludimagiſtros *ob conſcientiam ſuæ infirmitatis etiam pædagogi quodammodo officio fungi*. Mox apertius diſtinguit utroſque: *Id* (æmulationem ſcilicet) *nobis acriora ad ſtudia dicendi faces ſubdidiſſe, quam exhortationes docentium, pædagogorum cuſtodiam, vota parentum*. Demum cap. 3. eadem fere inculcat: *Poſtremo quod ne opus quidem erit hac caſtigatione, ſi aſſiduus ſtudiorum exactor adſtiterit:*

rit: nunc fere negligentia pædagogorum sic emendari videntur, ut pueri non facere, quæ recta sunt, cogantur, sed cum non fecerint, puniantur .... Jam si minor deligendis custodum, & præceptorum moribus fuit cura, pudet dicere, in quæ probra nefandi homines isto cædendi jure abutantur. Haud scio an quis, perlectis hujus sapientissimi rhetoris verbis, posthac ambiget de vera, quam proferre adnitimur, *pædagogi* διαγνώσει, & qua auctoritate id genus hominum floruerit, ut ad imperium desciverit: reliquos Quintiliani locos, ubi *pædagogi* meminit, tutemet legas.

Pædagogos præterea ab ludimagistris distinguit Plinius lib. 5. epist. 16. *Ut illa* (Fundani filiola) *patris cervicibus inhærebat! ut nos amicos paternos & amanter, & modeste complectebatur! ut nutrices, & pædagogos, ut præceptores pro suo quemque officio diligebat!* Esse *pædagogum custodem rectoremque morum* definit iterum Plin. lib. 3. ep. 3. *Adest enim adolescenti nostro cum ceteris naturæ, fortunæque dotibus eximia corporis pulchritudo, cui in hoc lubrico ætatis non præceptor modo, sed custos etiam rectorque quærendus*. Quis mecum non irascatur Longolio in adnot. neganti hic *custodem rectoremque* non perinde esse, ac *pædagogum*, sed *rhetorem?* Succinit Plinio Petronius de Gitone adolescentulo cap. 49. p. 585. *Macte virtute esto; raram facit mixturam cum sapientia forma .... ego laudes tuas carminibus implebo; ego pædagogus & custos, etiam quo non jusseris sequar*. Idipsum teneo a Terent. in Phorm. act. 1. sc. 2. v. 36. & v. 94. canente *pædagogi* proprium esse *sectari*, *in ludum ducere & reducere* puellos, puellasve.

Præterea Seneca ep. 89. p. 398. arguens Aristonem Chium, qui philosophiæ partem τὴν παραινετικὴν sustulit, & *pædagogi* munus esse dixit, non philosophi, inde reponit: *Tanquam aliud sit sapiens, quam humani generis pædagogus*, quanti pretii est in hac epist. vox *pædagogus!* Si quæras quosdam alios Senecæ locos, ubi hæc ῥῆσις illita est, vid. ep. 60. & excerp. contr. 6. p. 453. &c. Demum de ira c. 22. ipse etiam præceptores a *pædagogis* distinguit: *Præceptores, pædagogosque pueris placidos dari: proximis applicatur omne, quod tenerum est, & in eorum similitudinem crescit; nutricum, & pædagogorum retulere mox in adolescentiam mores*. Hic mihi in mentem veniunt Cic. verba de amicit. paullo ante fin. qui ait: *Nutrices, & pædagogos jure vetustatis plurimum benevolentiæ postulare, & quodammodo colendos*, igitur eorum munus religionis plenum erat; & contra scio Plautum conqueri de scelesto pædagogo ab officio suo descifscente, & vocare *caput scelerum, ac cupere excruciari*, in Pseud. act. 1. sc. 5. v. 31. Et Valerius Max. lib. 6. c. 1. exemp. 2. laudat Pontium Aufidianum, equitem Rom. qui Fannium Saturninum *pædagogum virginitatem filiæ suæ prodeuntem supplicio affecit, inde etiam puellam necavit*: rogaris, ut lectites in eod. Valer. quanti faciebat Sarpedonem *pædagogum* suum Cato Uticensis, cui pueritiæ ne

ſpiritus quidem deerat, nam ferrum, quo Syllam tyrannum interficeret, ſibi puello dari obſecraverat, lib. 2. cap. 1. exemp. 2. Suetonius etiam, & Tacitus ſæpe meminere principum adoleſcentum *pædagogos*, exemplum ſuperne adduximus pag. 88. vide etiam in Aug. cap. 67. in Neron. 36. & 37. in Claud. 2. Peccarem, ſi præterirem Apulejum de Aſin. circ. init. lib. 10. p. 213. qui nos docet, quanto amore & cura *pædagogi* puellos complectebantur : *Illico repentina pueri pernicie pædagogus commotus ululabili clamore matrem, totamque ciet familiam*. Demum, ne patientiſſimo animo tuo legentis abutar, quoſdam Martialis verſus ſolummodo addam lib. 3. ep. 48. *Et, pædagogo non jubente, laſcivi Parere gaudent villico capillati*; vides hic ſeveritatem *pædagogi*, ſive *cuſtodis* pueros ab affectata laſcivaque capillorum elegantia, atque ab villicis miniſteriis coercentis, e contrario hos longe refractarios; hæc ſane certa eſt poetæ mens; verum ſat importunam legere eſt adnotationem, ſcil. *pueri alacriter & ſponte obeunt, nec detrectant miniſteria etiam a villico imperata, quod alibi dedignantur iſti*, confudiſſe omnia reor interpretes, quod in vocis *pædagogi* notione erant hoſpites. Ceterum omnium cariſſima ſunt pro me aperte definientis Varronis verba apud Nonium : *Educit obſtetrix, educat nutrix, inſtituit pædagogus, docet magiſter*.

Denique mihi reperiſſe videor in Suet. in Aug. c. 48. pueris non honeſto loco natis, & mente lapſis non appoſitum *comitem*, aut *pædagogum*, nomina ſiquidem ſummæ honeſtatis, verum eum, qui *rector* erat cognomento : *Rectorem* (Auguſtus) *quoque ſolitus eſt apponere ætate parvis, ac mente lapſis, donec adoleſcerent, aut reſipiſcerent*. Nunc adeo inficete vivitur, ut ingenuorum puerorum cuſtodes ament, quin & jubeant potius ſalutari *rectores*, quam decentiſſimo nomine *comites*, aut *pædagogos*. Et ſatis fui ex Plutarcho addiſcere veteres habuiſſe *præfectum pædagogorum*, quem dicere quis poſſet *pædagogorum pædagogum*, in Alexandr. pag. 667. Πολλοὶ μὲν οὖν περὶ τὴν ἐπιμέλειαν ἦσαν αὐτοῦ τροφεῖς, καὶ παιδαγωγοὶ, καὶ διδάσκαλοι λεγόμενοι· πᾶσιν δ' ἐφειστήκει Λεωνίδης, ἀνὴρ τόπ ἦθος αὐστηρὸς, καὶ συγγενὴς Ὀλυμπιάδος, quæ ita vertunt : *Multi ejus inſtituti appoſiti fuerunt nutritii, pædagogi, & magiſtri appellati; quibus omnibus impoſitus erat Leonides, vir & moribus ſeverus, & propinquitate Olimpiada contingens*. Parum in voce τροφεῖς te reſiſtere jubeo, quam Latialiter habes importune *nutritii*; hinc ſi minima medela reſtituas τροφῆς, ſententia melior emicat, *Multi electi ſunt pro Alexandri educationis ſtudio comites, & præceptores, &c.* ubi etiam vides diſcretos παιδαγωγοὺς a διδασκάλοις. Advertas præterea tantæ dignitatis fuiſſe *comitum* officium, ut, qui regibus ſanguini conjuncti eſſent, illud ſubirent, uti Leonides.

XX. Hinc multa lux eſt Juſtiniano inſtit. lib. 1. tit. 6. §. 5. *Juſtæ autem manumiſſionis cauſæ hæ ſunt, veluti ſi quis patrem, aut matrem,*

filium

filium, *filiamve*, *aut fratres*, *sororesve naturales*, *aut pædagogum*, *aut nutricem*, *aut educatorem*, *aut alumnum*, *alumnamve*, *aut collactaneum manumittat*, *&c.* haud mihi invidebis *pædagogum* hic ab imperatore accipi non pro puerorum doctore, sed pro *comite*, *&* *morum magistro*. Pro re nata huic §. medela sit, & vocem *educatorem* adventitiam ab κειμένῳ detergendam dicas, tum quia loco non suo innexam vides, tum quia supervacaneam, cum æque sit, ac *pædagogus*; & vel legulejus internosceret ex mundo in contextum ab rudi librario importune atque ἀτόπως invectam; sane quis interpres in margine ῥητιν *educatorem* illeverat pro pædagogi συνωνύμῳ· queis peccatis squalere juris σῶμα sæpe conqueror, vid. cap. v. superne. Neque sane hæreas, quin *pædagogus* valeat perinde, & *comes*, edicente id aperte Ulpiano l. 15. §. 15. D. de injur. & fam. libel. *Inter comites utique & pædagogi erunt*, & Mæcianus l. 35. D. de fideicom. liber. ejus munus distinguit, quando vocat *pædagogos liberorum*.

Haud scio, an impetrare valeam, ut de non unis marmoribus, in queis scalptum est munus *pædagogi*, sileam, veluti est silex apud Vignol. de columm. Antonini pag. 209. TI. CLAVDIO AVG. L. EVTYCHO PAEDAGOGO PVERORVM. Ceterum Gruteri indices evolvas, nec non id genus thesauros, & συλλογάς· atque invises silices etiam pro decentissima hujus vocis notione conspirare: adisis præterea Columbarium Livianum ap. Fr. Blanchinium, ubi inscriptiones 35. & 214. *pædagogi* nomine insignitæ sunt; & miratus sum tantum virum vertisse bis *pedante* vulgi opinioni indulgentissimum; & D'Orvillium unum ex his Blanchinianis epigrammatis recitantem in Chariton. p. 128. nihil de voce *pedante* advertisse, neque quid novi protulisse: ab amiciss. Fr. Gorio, qui idem columbarium docte & laboriose illustravit, nil me arripere potuisse doleo; neque peculiaris diatribe Jo. Jacobi Claudii *De nutricibus*, *&* *pædagogis* exquisitum quid subministravit; imo video illum officia pædagogorum confudisse, ita ut in cap. 7. init. isthæc legas: *Vidimus quales fuerint pædagogi; dicendum sequitur, qua de causa illos semper filiis addiderint veteres, nempe, ut prima litterarum elementa docerent, quod proprie est instituere*; attamen ipse testatissimum feci eos litteras nunquam docuisse pueros, sed mores dumtaxat emollivisse: fortasse Pignorius de servis ei imposuit, qui antea jam illeverat: *Pædagogi puerorum, & puellarum ductores fuerunt, & doctores*. Et conqueror plures Scriptores, quos ipse laudavi, Claudium effugisse; & culpandus sane, quod pag. 433. de Latinis valdequam male meritus est, cum temere, vel inconsulte edicat: *Vocabulum Latinum, quo designetur* (pædagogus) *nullum inveni, dici posset institutor, cum pædagogi officium proprium sit instituere*. Contra ipsi docuimus sexcentenis exemplis Latiares Scriptores habuisse πολυθρύλλητον vocem *comes*, quæ συνώνυμος omnino est *pædagogo*, licet antehac ignoraretur.

XXI. Neque mihi objicias *pædagogium*, quod a *pædagogo* educitur, vocem esse servorum potius, licet elegantiorum, qui nunc Italice *paggi* audiunt, quam ingenuorum liberorum; hinc eorum *custos*, sive *pædagogus* nomen non esse ejus dignitatis dicas, quàm inculcavimus: verum reponam, haud ignotum esse non semel nominis alicujus prolem in deteriorem significationem descivisse; exemplo utar ἰδίῳ, *manceps* licet αὐτῶς creet *mancipium*, primam vocem scis honeste dici, alteram de fæce hominum usurpari. Ceterum de ῥητεῖ *pædagogium* præter ea, quæ in Plin. lib. *6*. ep. *27*. pag. 540. collegere Longolius, & Brisson. de verb. signif. (nam in Digest. lib. ea vox legitur,) consule Burmann. in Sueton. to. 2. p. *62*. qui ambobus curatiora digessit, laudavitque quotquot eandem vocem commentariis illustrarunt; cum mea id attexere nihil intersit. Si tibi pinguius otium suppetat, adeas etiam Pignorium de serv. & Reinesium clas. 7. 24. licet non multa affluant de *pædagogiis*; & miraberis viros summos inibi confudisse *præceptores* cum *pædagogis*.

Ut autem prolixiora, quam quæ animo conceperam, colligam, ajo vocabulum duplex *comites* & *pædagogi* honestatis decorisque plenum audiisse; eorumque officium *ad morum scabritudinem ab animo delendam*, ut verbis Petron. cap. *99*. utar, curatissime impensum: longeque eos abfuisse a *præceptorum* munere, qui ad litteris pueros imbuendos solummodo adnitebantur; quod me, nisi mire fallar, longo exemplorum agmine ratum firmumque fecisse reor. Culpandos sane jubeo, quotquot *pædagogos* inter ludimagistros (*pedanti*) amandarunt, sunt autem plerique omnes, qua de re etiam pag. 88. jure conquestus sum; ne doctissimos quidem excipias: omnium instar sit Salmasius de subscrib. testam. in epist. ad amicum Amstelædam. pag. 5. inquiens: *Nam persuaserat sibi vir PÆDAGOGICE vanus, & ferulis olim scuticisque tenendis, & quatiendis assuetus, si virgas clare strepentes intentaret, futurum, ut instar pueri discentis, mutus metu mussaret, &c.* Quoniam autem contra id auctoritatis viros urgendum erat, servavi demum, veluti pro clypeo, Martialis epigr. 40. lib. XI. in quo severissimi *comitis*, sive *pædagogi* sollicitudinem γραφικωτάτως & poeticis illecebris expressam perleges; quæ omnis circa mores impenditur, de litteris ne vox quidem:

Cunarum fueras motor, Charideme, mearum,
Et pueri custos, assiduusque comes;
Jam mihi nigrescunt tonsa sudaria barba,
Et queritur labris puncta puella meis.
Sed tibi non crevi, te noster villicus horret,
Te dispensator, te domus ipsa pavet.
Ludere nec nobis, nec tu permittis amare;
Nil mihi vis, & vis cuncta licere tibi.
Corripis, observas, quereris, suspiria ducis,
Et vix a ferulis abstinet ira manum.

Si

Si Tyrios sumpsi cultus, unxive capillos,
Exclamas, nunquam fecerat ista pater.
Et numeras nostros adstricta fronte trientes,
Tanquam de cella sit cadus ille tua:
Desine non possum libertum ferre Catonem,
Esse virum jam me dicet amica tibi.

Si quæras exemplum præterea feminæ *comitis*, teneo ab Homero, quocum ἀνταλλάττως vivo, quod quidem sat nativum est, & secundum ingenuam heroicorum temporum indolem, Od. *η.* v. 7. ubi divinus vates grande præconium canit de Eurymedusa *comite* Nausicaæ regis Corcyræ filiæ adolescentulæ:

Αὐτὴ (Ναυσικάα) δ' ἐς θάλαμον ἑὸν ἤιε· δαῖε δέ οἱ πῦρ
Γρηῦς Ἀπειραίη θαλαμηπόλος Εὐρυμέδουσα,
Τήν ποτ' Ἀπείρηθεν νέες ἤγαγον ἀμφιέλισσαι·
Ἀλκινόῳ δ' αὐτὴν γέρας ἔξελον, οὕνεκα πᾶσι
Φαιήκεσσιν ἄνασσε, Θεοῦ δ' ὡς δῆμος ἄκουεν·
Ἣ τρέφε Ναυσικάαν λευκώλενον ἐν μεγάροισιν,
Ἥ οἱ πῦρ ἀνέκαιε, καὶ εἴσω δόρπον ἐκόσμει.

Vides Epirensem vetulam ex serva factam θαλαμηπόλον *thalami Nausicaæ custodem* ob insignem prudentiam, quare brevis Scholiastes vocat τῦ οἴκυ προνοῦσαν· & matrona Daceria hic opportune advertit, *Homere fait entendre par-là, que c' étoit une personne considerable*, quæ uno verbo dixisset *comitem*. Et quidem Græcæ mulieres ingenita elegantia civili prudentia mixta circumfluebant. Vocem τρέφε ne vertas cum omnibus interpretibus *enutrivit*, sed *educavit*, uti mecum conjurat Daceria, *Eurymeduse, qui l' avoit elevée, e qui avoit alors soin de sa chambre*. Vῆσις illa θαλαμηπόλος adeo placuit Heliodoro, ut lib. 7. p. 317. in eadem sententia adhibuerit, quod non adnotavit Barnesius, & Daceria. Demum isthæc omnia summus vates in ipso nomine veluti coarctavit, Εὐρυμέδουσα, *late providentissima*, quæ virtus propria custodum est, ac *comitum*. Quare Homeri filii parentem veterrimum imitantes id genus mulieribus, sive matronis ab *prudentia* nomen confinxere, veluti Aristænetus τρόφον quandam appellat Σωφρονίς lib. 1. ep. 6. Ἡ δὲ κόρη φησί· σίγα πρὸς Θεῶν, ὦ Σωφρόνη, κ. τ. λ. *& puella inquit, tace per Deos, o Sophrona*. Labecula ab politissimo scriptore, ab juvenibus tanquam syrtide fugiendo, detergenda mihi est; nam Σωφρόνη dormitantium librariorum noxa est, & Cornelius Paw turbas cit, quo eam amoliatur, etenim inquit in adnotat. Ω̃ Σωφρόνη, *an nomen proprium, dubito, & scribendum videtur* ὦ σωφροσύνη, *ut litterarum compendia obfuerint imperitis. Idem mendum apud Aphthonium in Progymnasmatis, ut plerique putant: videbimus diligentius alibi.* Verum rem tanti non ducas, neque longiora ipsius Paw promissa exspectes, minima quidem mutatione Græcam vocem habebis, nimirum Σωφρονί ab recto Σωφρονίς, ἴδος· & miror rem tam

pronam

pronam virum Græcanice doctum non vidisse, cum constet pleraque mulierum nomina ita cadere, quarum non una sunt in ipso Aristæneto exempla, veluti lib. 1. ep. 10. Διονυσὶς. ep. 25. Φιλαινίς· lib. 2. ep. 5. Παρθενίς· ep. 15. Χρυσίς· ep. 21. Δελφίς· jure igitur repone Σωφρονί. Verum ne semper profana expromamus, si opies *comitis*, sive *pædagogi* exemplum plenum antiquitatis, ac dignitatis, præsto est historia Raphaelis in lib. Tobiæ, ubi multis verbis munus *comitatus* ejus Angeli parvum Tobiam regentis γραφικωτάτως describitur: hinc gratulor ab sacris Scriptoribus ubique Raphaelem κυρίως consalutari *medicum* Tobiæ filii, & *comitem*.

XXII. His igitur veluti per longas ambages de voce *comitis* animadversis, quæ tamdiu me ab tramite in anfractus abduxit, ut tandem in unum collineent, atque ad Suetonii verba, in quibus *thecam calamariam* legere est, illustranda dirigantur, adsentiaris oportet, si *comes* juxta est, & *pædagogus*, sive *puerorum custos*, jure ab eo Claudium jussit eripi *thecam graphiariam;* etenim cum *comites* deducerent puellos, eorumque lateri semper adhærerent, meticulosissimus imperator verebatur, ne *comites* instrumenta scribendi puerorum, *graphia* scil. secum comportarent; quare Suetonius *comiti* procul dubio tribuit *thecam graphiariam*. Contra vero, cum scribæ non stilis, sed atramento uterentur, ab his *thecam calamariam* detrahi imperavit; tenuium calamorum vaginam, non adeo infrunitæ mentis Claudium credas, ut timeret, sed ponderosæ materiei vasculum scribendi. Neque hæreas, eo quod si honestissimam præstiterim *comitis* personam, ipsum videas in Suet. ferre instrumenta scriptionis, quæ puerorum erant; quare si, ut id constet, exemplo optes firmandum; scias haud satis diu mihi adlaboratum esse, ut in Luciano illud invisserem, Amor. p. 1061. quo aptius ipse mihi confingere nequissem, & miror tot egregios viros illud in uberrimis in Tranquillum commentariis non assuisse: Α'κόλουθοι δὲ καὶ παιδαγωγοὶ... τὰ σεμνὰ τῆς ἀρετῆς ἐν χερσὶν ὄργανα κρατοῦντες, οὐ πέρας τοῦ κτενὸς ἐντομάς... οὐδ' ἔσοπτρα ... ἀλλ' ἡ πολύπτυχοι δέλτοι κατόπιν ἀκολουθοῦσιν, κ. τ. λ. *assectæ & comites veneranda virtutis in manibus instrumenta habentes, non secti pectinis incisuras... neque specula .... sed vel multiplices pugillares a tergo sequuntur;* sollemne igitur, neque indecorum instrumenta puerilia gestare *pædagogos*, sive *comites*. Quare si huic interpretationi verborum Suetonii, quæ ob unam vocem *comitis* tenebricosa videbantur, & jam nunc in aperto sunt, refractarius quis posthac obstiterit, næ is natus est, ut posthabito conscientiæ pretio, animi contentionem invidiamque prodat suam. Ceterum jam primum ex Tranquillo patet bono Latinitatis ævo vasculum atramenti vocitatum *thecam calamariam*.

XXIII. Præterea hanc bonam Latialem vocem *thecam calamariam* edocemur ex notissimo Martialis dist. 19. lib. XIV. *Sortitus thecam calamis armare memento, Cetera nos dedimus tu leviora para:* quid sibi velit, mens poetæ idem fere dicentis in utroque versu, cogitent alii; interpretes nec

lucem

lucem verbis impertivere, nec de ταυτολογίᾳ questi sunt. Hariolationem, quam scio traducendam audaciæ plenam, apponam, ut parum poetæ sententiam fulciam, quæ aliter nec bene constat, nec voces sibi respondent; quare fieri potuit, ut Martialis illeverit *ærea nos dedimus*, scil. *nos tibi donavimus æreum, sive ponderosum vasculum atramentarium, tu quod levius est, nempe calamos addas;* quam lectionem si probes, hinc colligerem id genus organa scriptoria fuisse plerumque ex ære, uti regium nostrum σχιδάριον· imo vasculum hoc regium eo quod & atramentarium certo audit, atque ex ære conflatum, parum dubii relinquitur, quin *ærea* scripserit Martialis: itaque poeta, & vasculum nostrum mutuam sibi præstant lucem. Verum pensi mei est ostendere *thecam cum calamis*, seu *calamariam*, uti legitur in lemmate, esse atramenti organum. Certe Hieronymus, qui non sordidæ Latinitatis Scriptoribus studuit, adserit in Ezech. cap. 9. v. 2. *sua tempestate* organum, de quo loquimur, *vocitari atramentarium, quod multi significantius THECAS appellabant;* scil. indicare videtur Suetonii, & Martialis verba; enim vero ipsi florenti Latinorum ævo vixere, & significantius ac sanctius, quam Hieronymiano scripsere, neque aliud reperies antiquius monumentum, ubi *theca calamaria* legas. Neque cogites *thecam calamariam* esse *calamorum vaginam*, uti rudiores quidam interpretati sunt; etenim id genus receptacula aliter cadentia legere est, in *arium* scil. uti *graphiarium* est *stilorum vagina*, & *panarium* est *panis receptaculum*, ita etiam *granarium*, &c. quare si Martialis de *calamorum cistula* locutum velles, sane appellasset *calamarium*, nomina siquidem eandem usque servant ἀναλογίαν.

Addam Amm. Marcellini locum lib. 28. c. 4. pag. 407. edit. Gronovii 1693. narrantis Imperatores *in conviviis pisces, volucres, & glires jussisse trutina ponderari, & notarios triginta cum THECIS, & pugillaribus tabulis omnia adnumerare, ut deesse solus magister ludi litterarii videretur;* ne tibi imponat Ammianus, ut credas cum Pignorio de Servis, eo quod meminit tabularum, *thecas* esse graphiaria, non atramenti vasa; nam Marcellinus exhibet notarios scriptioni operam dantes, inquit enim, *eadem numerantes notarii xxx. prope assistant cum THECIS, & pugillaribus tabulis;* vagina autem stilorum scribi posse quis unquam cogitaverit? Tabulas vero idem esse, ac membranas superne ad tædium usque ostensum est; vox *pugillaribus* adjuncta tabulis, quod novum est, vel olet Marcellinianam scribendi indolem, vel notat breves membranas. Et quidem posthac minime ambigendum, quin Latini nomen vasculi atramentarii, *thecam calamariam* appellaverint ab *calamis* ipsis, quos in eo non quidem recondebant, ut ait Hieron. in Ezech. sed intingebant; haud scio, qua arte arundines in parvo brevique atramenti vasculo accludi possint; etenim ex Origene in Ezech. & ex Hieron. ipso vocem καλαμάριον discimus esse nigri liquoris receptaculum; adhucdum nos Itali a *calamis*, quos in eo inficimus, vocitamus *calamajo*.

XXIV.

XXIV. Eandem ῥῆσιν videre eſt in act. Concil. Chalched. to. 4. act. I. edit Labejan. Pariſ. pag. 129. Στέφανος ὁ εὐλαβέστατος ἐπίσκοπος Ἐφέσου εἶπεν· ἐξελάμβανον οἱ νοτάριοί μου Ἰουλιανὸς ὁ νῦν εὐλαβέστατος ἐπίσκοπος Λεβέδου, καὶ Κρίσπινος διάκονος· καὶ ἦλθον οἱ νοτάριοι τοῦ εὐλαβεστάτου ἐπισκόπου Διοσκόρου, καὶ ἀπήλειψαν αὐτῶν τὰς δέλτους, καὶ τοὺς δακτύλους αὐτῶν παρά τι ἔκλασαν θέλοντες λαβεῖν καὶ τὰ καλαμάρια αὐτῶν, καὶ οὐ δὲ ἀντίγραφα ἔλαβον τῶν ὑπομνημάτων· οὔτε οἶδα ἐκ τότε, τί ἐγένετο, *Stephanus reverendiſs. epiſcopus Epheſi dixit, excipiebant notarii mei Julianus, qui nunc eſt reverendiſs. epiſcopus Lobedi, & Criſpinus diaconus, & venerunt notarii epiſcopi Dioſcori, & deleverunt tabulas eorum, & digitos eorum pæne fregerunt volentes tollere thecas* (in marg. atramentarias) *& neque eorum actorum exemplaria accepi: neque novi de cetero, quid actum ſit*. Longiora concilii verba appoſui, ut pauca adnotem: *notarii* hic utuntur δέλτοις, & *calamariis*; igitur etiam *thecæ* Ammiani Marcellini, & *pugillares tabulæ* paullo ante laudatæ eadem inſtrumenta ſunt, ſed diverſo tantum vocabulo dicta, cum penes ejuſdem muneris viros ſint, ſcil. *notarios*; vides etiam cum verbo τῷ ἀπήλειψαν jungi καλαμάρια· hinc melius firmatur ἀλειπτήριον, (de qua ῥήσει ſuperne pag. plura habes,) pertinere ad atramentum, non ad tabellas ceratas; & nihil dubii reliquum eſt, quin καλαμάριον ſit μελανοδοχεῖον, quamquam a *calamis* nomen mutuetur, cum in hujus Concilii actis cum ungendi verbo (ἀπήλειψαν) adjectum legamus; ſi enim eſſet *calamorum theca*, ſeu *vagina*, inepte componeretur cum τῷ ἀλείφειν· atramento enim, non vagina δέλτους, *libros*, perungimus & illinimus. Demum male appicta eſt margini Concilii vox *atramentaria* contra Suetonii, & Martialis auctoritatem, qui *thecæ* adjecere τὸ *calamariæ*.

Sed rogitet quis, quorſum tendant plurima iſthæc, quæ de ῥήσει Græcobarbara καλαμάριον dicta ſunt? ſcilicet ut advertamus, cum jam ratum fecerim ab priſcis etiam Scriptoribus atramenti vaſculum a *calamis* nomen inditum, nihil fore dubii poſthac, quin *theca calamaria*, cujus & Suetonius, & Martialis meminere, Latine ſit noſtrum vaſculum, quam nullibi Scriptorum reperiri eruditiſſimi quique conclamarunt, quibus fucum fecere Suetonii interpretes univerſi, qui præcipites in notionem *vaginulæ calamorum* concurrerunt; pigetque me etiam Jac. Facciolatum, virum penitioris Latinitatis promum condum, deque me egregie meritum in Lexico elaboratiſſimo *thecam calamariam* vertiſſe Ἰταλιωτικῶς *pennajuolo*. Demum iratus fio Henr. Trotzio pag. 89. qui adeo detorſit *thecæ calamariæ* διάγνωσιν, ut evaſerit *canon*, ita ut apud veteres vice *regulæ* fungeretur; quare pretium operæ erat per longa veluti itinera, quo tantorum virorum pro hac *vaginula* jurantium auctoritas elevaretur, ad rem aggredi, & retegere vocabulo æque atque Græcos minime deſtitui Romanos, licet hi, ſicuti etiam Hebræi unam, illi plures hujus vaſculi voces, quorum lingua longe ditior, procuderint. Hæc de tot ſinceris vocabulis ad

thecam

thecam calamariam spectantibus ex Hebræis, Græcis, Latinisque Scriptoribus a me laboriosa eorum lectione expromptis. Hinc socordes & seros diligentiæ damnandos prædices, quotquot de re γραφικῇ multa volumina coagmentarunt, ejusque vasculi voces exstitisse vel præfracte negarunt, vel inerti ignavoque silentio, eo quod labori parserunt, prætereundas existimarunt, in opiniones ἀρχαιολόγων monumentis minime firmatas juratissimi.

CAPUT VIII.

De barbaris thecæ calamariæ nominibus collectis ex posterioris ævi Scriptoribus Hebræis, Græcis, & Latinis.

I. QUaterna nomina hujus vasculi apud ἑβραΐζοντας, פנקס, תיק מכתב, תרונתק, קלמרין, quæ vel Græcanica sunt, vel monstrosa, quod non vidit Mazochius. Syrus interpres ep. Paulli reprehenditur. II. Πίλλη in Polluce non est atramentarium; interpretes, & Hemsterhuisius notantur: hic audacter pro πίλλη reposuit ἰτπίλη. Quid revera vox ἰτπίλη, est Phalesgica: hinc Jobo multa lux. In Pollucem τὸ πίλλη intrusum ab librario. III. Καλαμὶς in cod. Polluce nequissime versa est calamarius: pro καλαμὶς restituenda vera vox κανονίς. Trotzius, & H. Stephanus notati. Grande vulnus epigrammati Anthol. sanatur, scil. κανονὶδ' ὑπάτῳ pro sincera lectione κανόν' ἰθύνατον, quam ne ipse quidem Suidas vidit, neque hujus interpres Kusterus. IV. Κανὼν in Clem. Alexandrino non est atramenti vasculum contra Potterum, & Hervetum: male Cangius reposuit χάνιον, quam barbaram ῥῆσιν probat Montfauconius: immittenda antiqua & vera κανῶν. V. Vox πτίρα pro φάρα etiam in Clemente importunissima. Caussinus, & Pawius notantur. Aristophanis locus tenebricosus illustratur. VI. Montfauconio resistitur ajenti olim atramentaria fuisse plumbea ex Anthol. ep. male intellecto. Quid μίλασμα, & κυκλομόλιβδον ab tanto viro haud bene versa. Quid plumbarii in Cod. contra Gothofr. & Mazochium. VII. Id epigramma inquinatissimum in veterem Græcam munditiem restituitur. Quid γραφίς. Versus ἀσύντακτος expenditur, & vera notio vocis ἀθηγὰς, quæ in lexicis desideratur. In hoc epigr. quid sit ὀξύς. In vocabulo γλυφάνῳ Salmasii, & Stephani αἰβλεψία. VIII. Temperare calamum pro acuere barbare dici contra eruditissimos quosque propugnatur. Quid apud Cic. calamus temperatus, antehac ignotum ex Hieron. discimus, quem nequiter interpretatur Salmasius, qui Plinii locum etiam corrumpit. Salmasii auctoritas in id παρόραμα traxit Funccium, Facciolatum, &, quod mirum, Mazochium ipsum. Idipsum valet attemperare; Senecæ loco multa lux, quem interpretes haud curarunt. IX. Temperare ferrum est illud mollire, non acuere, iterum contra Salmasium. Βάψις σιδήρου non est temperatio ferri, uti vult Stephanus, sed obduratio, quod Hom. auctoritate firmatur, quem male vertit Clarkius, Cl. Mazochius oblivionis arcessitur. Quid apud Statium tigris temperat ungues ignotum interpretibus. XI. Σφάλμα Benedictinorum ἀνωνύμων circa vocem κανὼν, nec non Trotzii, & Funccii. Exemplum hujus epigrammatis detersis erroribus cum metrica interpretatione. XII. Reliquæ barbaræ voces Græcanicæ hujus vasculi mixtim numerantur, καλαμάριον, χάνιον, κανικλεῖον, ἐμβάφιον, ἀλάβα. XIII. Barbara vocabula thecæ calamariæ apud Latinos. Cur iidem

ab ῥύσει atramentarium *abhorruerint: & ne unam quidem vocem in* arium *cadentem pro cujuscumque liquoris vase amarint*. Vinaria *in Hor. & Plaut. non sunt* cadi vini, *uti eruditissimi: quique exputarunt: non curandus Petronius, nec Cyrilli glossæ.* XIV. Πολυβοήτου *vocabuli* ΜΕΛΑΝ *etymon vestigatur, atque ab Phœnicio fonte* מלון *tractum ostenditur contra Voss. Demum reliqua sena παχυγράφων epigrammata affectissima restituuntur, & metrica lege convertuntur.*

I. PRETIUM operæ me facturum reor, si γνησίοις sapientioris ævi thecæ calamariæ nominibus ex veteribus monumentis trium linguarum expromptis, barbaras præterea hujus vasculi voces ex enormi insipientis ætatis turba Scriptorum foras traham, quo & vitentur, & res omnis *atramentaria* ad πλείωσιν evadat. Quanquam autem inter hæc incompta & rudia vocabula non parum diu te sistam, haud tamen dubites, quin Græcis elegantiis, & Latina venustate rem veluti condire atque intermiscere satagam, postquam initio venia sit de ἑβραϊζόντων barbaris vasculis pauca libandi; a quibus, si a sanctis eorum voluminibus discedas, inficetum omne ac pingue exspectes. Itaque ῥῆσιν pro notione *atramentarii* ineptam satis, & certa νοθείᾳ infamem פנקס cuderunt Rabbini, quæ pura putaque Græcanica est πίναξ, suntque eadem στοιχεῖα in utraque lingua, quod vel tiro noscitat: atque adeo mentis morbo caluere, ut vocem, quæ Græce *tabula* est, πίναξ, *atramenti vasculum* valere dixerint; hinc in Chaldæam παράφρασιν cap. 9. Ezech. τό פנקס intrusere ad illud scriptorium organum significandum, cum iis minimæ frugis hominibus Hebræa vox קסת obscura satis fuisset, utpote ἅπαξ λεγομένη in sanctis libris: vide, quæ multa adnotavi superiori cap. pag. 157. At cave, ne Mazochii nostri valens auctoritas te percellat, ut credas פנקס vocem rudioris sæculi inter Hebræos enatam, quæ prorsus Græcanica est, ὁ πίναξ, atque ita in Buxtorfium mecum conjurantem stilum acuit vir ἑβραϊκώτατος · *Nec enim Buxtorfium audio, qui vocem Chaldæam* (פנקס) *a Græca præpostere derivavit: id quod haud raro vir magnus peccat*, de dipt. Quirin. pag. 39. verum præterquam quod undequaque olet Græcitatem vox Chaldæa, cum ignarissimis ignoro, quo pacto Græci antiquissimi, uti Homerus, cui carissima est, (consule pag. 50. &c. quantum negotii mihi ῥῆσις isthæc πίναξ facessivit,) ab Chaldæis suffurari potuissent; & dubii plenus sum, quin id me doceat vir rerum *biblicarum* cum primis doctissimus. Ceterum tironi parum lexica Chaldæa evolventi in quavis pæne plagula bene multa Græcanica, Latiaria, quin & barbarica vocabula, στοιχείοις solum immutatis, objiciuntur: & nos pauca ad rem scriptoriam solummodo spectantia pag. 82. collegimus, queis mox קלמרין, καλαμάριον, adjiciam. Quod adeo verum dicas, ut ipse Christianus Schoettgenius id viderit, vir non tantæ lectionis, ac magnus Mazochius: consule illius histor. librar. & bibliop. in Poleni thesaur. tom. 3. p. 387. qui hujus stribliginis vocabula Chaldæa vocat *Rabbinica*; sic enim ait: *Sequentibus temporibus Chaldaica, seu Rabbinica vox* לבלר *in usu erat, quæ libellarium, seu libra-*

librarium denotat; quæ ejusdem furfuris est, ac פנקס, licet hæc Græcanica sit, & לבלר Latiaris.

Præterea iidem Rabbini invexere in sanctam linguam voces תיק מכתב, *theca scriptionis*, & תרונתק, *composita theca*, quasi ex תרון, & תיק, *duplex receptaculum*, scil. ad *pulvisculum*, & *atramentum* recolligendum. His addenda est Mischna, quam sane secundi a Christo sæculi fœtum plerique φιλεβραῖοι prædicant: id scio ipsam tum Græcanicis, tum Latialibus vocabulis corruptissimis scatere; inibique lib. *6.* de Lavacris non vice simplici atramentarium dicitur קלמרין, quæ ἄφωνα elementa æque sunt, ac barbarum τὸ καλαμάριον, si vocalibus animaveris; & supernæ ambæ voces תיק מכתב, & תרונתק ibrides sunt, compactæ scil. ex ῥήσει Græca θήκη, & ex Hebræis תרון *duplex*, & כתב *scribere*. Ecce tibi lex Mischnæ de atramentario: קלמרין הדיוטות אינה טהורה עד שינקבנה מצרה וקלמרין של יוסף הכהן היתה נקובה בצדה, quæ ita transfusa sunt: *calamarium idiotæ non est mundum, nisi donec perforatum sit: calamarium Joseph Sacerdotis a latere suo perforatum fuit*, male versum הדיוטות, *idiotæ*, pro πληθυντικῷ *idiotarum* ab ἑβραιοτάτῳ Surrehnusio vid. Misch. par. *6.* pag. 383. & nota barbariem Mischnæ auctoris, qui vocibus peregrinis ubique abutitur, & quam pinguis Minervæ est, ut nomina ἀρσενικὰ instar θηλυκῶν inflectat, ut vertere possis *calamarium idiotarum feminarum*, קלמרין הדיוטות. Quo pacto pertundendum sit hoc vasculum, & cur illud Josephi a latere perforatum fuerit, si cui plus otii est, R. Ob. de Bartenora, & R. Mosche filium Maimon. consulat; nos id genus homines, & volumina minime curamus, quorum decumana errata & deliramenta cuivis propalam facere proclive est. Porro oblitus eram advertere in Paulli verbis ep. 2. ad Tim. c. 4. v. 13. quosdam ex Syra interpretatione reperisse *thecam calamariam*: Τὸν φελόνην, ὃν ἀπέλιπον ἐν Τρῳάδι παρὰ Κάρπῳ, ἐρχόμενος φέρε, καὶ τὰ βιβλία, μάλιστα τὰς μεμβράνας. Porro Syrus interpres vocem φελόνην vertit satis oscitanter, atque ὑπερβολικῶς בית כתבין, *domum scriptorum*; attamen inibi Apostolus *vestem viatorum* propriam commeminisse scimus. Et sane Stephanus le Moine in epist. ad Cuperum de Melanophoris isthæc allevit pag. *599.* to. 2. thes. Poleni: *Philonium, seu penula, quod reddiderunt domum librorum, seu thecam librorum; sed mallem per thecam calamariam verba Syri reddere, cum postea fiat mentio librorum, & membranarum, &c.* Verum, posthabitis his nullius pretii interpretamentis, ad detergenda ex Græcis voluminibus hujus thecæ fucata nomina accedendum.

II. In Pollucis Onomast. lib. 10. c. 14. enumerantur librorum species, nempe βιβλία, χάρται, πέλλαι, διφθέραι, γραμματεῖα, γραμματίδια, δέλτοι, δελτία, quæ ita transfusa legimus, *libri*, *chartæ*, *atramentaria*, *diphtheræ*, *tabulæ*, *tabellæ*: vides jam πέλλας esse *thecas calamarias*, idque calculo suo tuetur Kuhnius, inquit enim, πέλλη, *vasculum fundo lato, ore arctiori, qualia sunt mulctra, vel atramentaria*: Hemsterhuisius & interpre-

Aa 2

terpretem, & Kuhnium mordet: *Interpres atramentaria vertit prorsus ἀπροσδιονύσως... quod Kuhnio non displicuisse miror*: verum ipse in bene longa adnotatione ῥητά, & ἄρρητα aggerens medelæ parum facit affectæ voci; tandem legentis animum relinquit noscendæ ejus vocis avidiorem. Ceterum Hemsterhuisii verborum ambages eo recidunt, ut pro πέλλαι recudat audacissime ἴττιλαι, vel potius ἴξαλαι firmans mutationis facinus alio Pollucis loco lib. 7. cap. 33. §. 211. Ἡρόδοτος τοὺς Ἴωνάς φησι τὰς βίβλους διφθέρας λέγειν ἀπὸ τοῦ παλαιοῦ· τὰς δὲ διφθέρας καλοῦσι καὶ ἰττέλας (Kuhnius ex Hesychio emendat ἰττέλας,) *Herodotus tradit, Jones libros diphtheras appellare a more antiquo: diphtheras autem & ἰττέλας vocitant*. Attamen hic Pollux nos monet veteres Jonas, & Græcos Herodoto antiquiores appellasse *chartas* (non *libros*, ut male versum est) διφθέρας, vocabulo vero barbaro, seu peregrino ἰττέλας· cujus ῥήσεως extrariæ meminit ὀνομαστικογράφος, non quidem ut usurpemus, sed ut diligentissimum se prodat, moneatque Ἴωνας τὰς διφθέρας καλεῖν καὶ ἰττέλας, *Jonas pelles dicere etiam ἰττέλας*. Contra vero in lib. 10. c. 15. ubi genuina nomina, & materiem librorum apponit, nihil de Jonib. sermo est; errasset sane, si obsoletam voculam ad imitandum exscripsisset.

Quin autem ἰττέλη peregrinitatem præseferat, nisi egregie fallor, nihil dubii est; nam ex Phœnicibus inductam reperi, Jones παραλαβόντες διδαχῇ παρὰ τῶν Φοινίκων τὰ γράμματα, Herod. lib. 5. 58. facile quædam eorum vocabula mutuati sunt: חתלה, *pellem* ego interpretor, licet vulgo vertatur *fascia*, *pannus*; scimus enim veterrimos hominum, quibus in rebus nos pannos, simplicissima quæque adhibuisse: idque adeo ratum est, ut quæ in psal. 103. 3. legimus, *Extendens cælum, sicut pellem*, Jobus fere in eadem sententia cap. 38. v. 9. utatur etiam ῥήσει חתלה:, quæ enunciari & proferri potest *ittela*, unde ἀμέσως Græca vox ἰττέλη quacum τὴν ἴξαλην male confundit Hemsterhuisius: hæc enim bona vox est, quam habes ex Hippocr. & Galen. περὶ ἀγμῶν pag. 244. edit. Carterii.

Verum pronum est Pollucis locum restituere, qui tot Ἑλληνικωτάτους viros torsit, quorum unus Jungermannus enixe conqueritur: *Grammatici hunc usum ejus vocis non explicant . . . quid tamen dicam nescio; id tamen scio, me non intelligere, &c.* si dicas vocem πέλλας intrusam, & a posteriori manu adscriptam; rem ita evenisse exputo: barbarus quis Græculus margini, ut moris est, illevit πέλλας, ut ostenderet notionem vocabuli διφθέρας, utpote non tam usu triti, ut est vox δέρματα· inde exscriptor inscitissimus inter verba Pollucis immiscuit deturpavitque scriptorem politissimum; id genus fœditates fere in omnibus membranis exstare indolescimus. Græcanicum non esse vocabulum ἡ πέλλη, sed Romanum satis compertum est, & habes etiam ab Vossio in Etymol. qui Philoxenianam dictionem πελλοράφος barbaram jure traducit; licet Hemsterhuisius ad remotissimam Græci sermonis antiquitatem pertinere importune tueatur.

tur. Fateor autem me in omni, quantum eſt, Pollucis Onomaſtico ne unam quidem vocem ἐξοτικὴν, & quæ e medio Græco fonte non hauſta ſit, reperiſſe; hinc detergendam τὴν πέλλην edico, quo illud in nativam puritatem reſtituatur. Oſcitanter igitur hallucinati ſunt Latinus Onomaſtici interpres, & Kuhnius, qui furtivum & inſititium τὸ πέλλας, *atramentaria* reddidere, atque ad bonam mentem ſane rediiſſent, ſi otioſius expendiſſent Pollucem ejuſdem cap. initio librorum nomina adnumerare, circiter vero finem ſcriptionis inſtrumenta attexere, interque cetera *thecam calamariam*, quam eleganti veraque voce expreſsit, nimirum μελανοδόχον, quod nos ſuperius jure refecimus μελανοδοχεῖον. Pollucem igitur facile ξενικῇ ac barbara voce purgavimus, & longe faceſſant, qui *vas atramenti* πέλλην vocitare audent.

III. Temperare mihi non poſſum, quin ῥῆσιν in eodem Onomaſtici cap. nequiter appoſitam ad negotium etiam calamarium ſpectantem exturbem, veramque reponam: Pollux enumerat vaſcula pueri ſcribere cupientis: Τῷ παιδὶ δέοι ἂν προσεῖναι γραφεῖον, παραγραφίδα, καλαμίδα, πυξίον: quæ ita Latine verſa proſtant: *puero adeſſe debent ſtylus, notatorium, calamarius, tabella;* ſtuporem interpretum miratus ſum, atque eorum, qui æternis doctiſque commentariis hunc grammaticum decorarunt, nihilque prorſus de voce Græca καλαμίδα, neque de mendoſa Latiali *calamarius* adnotarunt; & pæne ad monſtroſum illud vocabulum *notatorium* exhorrui; miſertus ſum etiam Græcorum meorum, quos tam fœde in exteram linguam transfuſos video. Porro quid cum pueris *calamus*, aut *calamarium*, cum ejus ætatis ſtilus proprius ſit, uti ſuperne pluribus firmatum eſt? Verum ne longus ſim, & ne animi pendeas, mecum quovis pignore pro καλαμίδα reſtitue τὴν κανονίδα, ut ſibi conſtet Pollux; nam paucis poſt verſibus meminit *calamorum*, quos cum atramento, & atramentario componit, μέλαν, μελανοδοχεῖον, καλάμους· *canonis* vero nullibi meminit; atque ita nequaquam ἐπαναλήψει culparetur fruſtranea iterans vocabula; vocem vero παραγραφίδα verte *thecam graphiariam* cum Suetonio, qui illam pueris etiam tribuit, vide pag. 167. & lexicis adſcribe, quibus fortaſſe adjecta non eſt, cum adhuc ejus notio ignoraretur; (longe faceſſat Trotzius pag. 89. libere definiens eſſe *ſtilum plumbeum*;) atque hoc pacto organa ſcribentium adoleſcentulorum belle enumerarentur, γραφεῖον, *ſtilus* cum ejus theca, quæ eſt παραγραφίς· inde κανονίς, *regula*, ut ſcriptio non exorbitet; demum πυξίον, *tabella*. Neque te turbet Henr. Stephani auctoritas in lex. aliquantulum addubitantis, an κανονὶς ſit inſtrumentum, quo diriguntur verſuum lineæ; nam diligentiſſimum virum fugerat primum epigr. τῶν ταχυγράφ. ex Anth. lib. 6. ubi inter τὰ σκεύη ſcriptoria apponit Philippus ὑπάτην κανονίδα, & vertunt *ſummam regulam:*

Καὶ κανονίδ' ὑπάτην, καὶ τὴν παρὰ θῖνα κίσηριν,
 Αὐχμηρὸν πόντου τρηματόεντα λίθον
Καλλιμένης Μούσαις . . . . θῆκεν.

Et

Et regulam summam, &, qui juxta litus est, pumicem
Squalidum, maris pertusum lapidem
Callimenes Musis.... dedicavit.

Porro ut, quæ de hac voce κανονὶς sentio, aperiam; Philippus non illevit epigrammati κανονίδα, sed κανόνα, exscriptores vero voces κανονίδ' ὑπάτην fœde interciderunt, & litteras intertubarunt; quisque noscit nihil sani menti ingerere illud ὑπάτην regulæ adjectum; quare si litteras loco suo restituas, luce clarius Philippi αὐτόγραφον inspicies; scribe igitur καὶ κανὸν ἰθύτατον, *& regulam rectissimam*, quo nihil emaculatius, nihilque τῷ κανόνι scriptorio aptius, quam ut ἰθύτατος, *rectissimus sit*; neque προσῳδίᾳ laborabit versus; quod contra est, si legas κανονίδα, cum penultima omnino tenuanda sit, & detergenda ab eleganti epigrammatographo puerilis erroris noxa. Meam hanc διόρθωσιν certissimam reddit epigramma 2. ejusd. tit. inibi incorrupte leges, Καὶ κανόνα γραφίδων ἰθυτάτων φύλακα, *& regulam ductuum plumbeorum rectissimum custodem*, (non *rectissimorum*, canon sit oportet *rectissimus*, non calami), & facile quisque apponet ἰθύτατον pro ἰθυτάτων, quod oblitus est Montfauconius in Palæogr. pag. 22. in fin. Juvat non parum etiam epigramma 3. Καὶ κανόνα γραμμῆς ἰθύπορον ταμίην, extima vox ταμίην hic haud Latine reddere fatis sum; adde epigr. 7. v. 3. κάνων τύπον ὀρθὸν ὀπάζων· & epigr. 4. v. 2. ἰθυτενῆ κανόνα. Vides igitur quam importunum sit τὸ ὑπάτην, & quam misere consciffæ ambæ hæ voces; miror ita etiam legi in membranis Palatino-Vaticanis, quas optimæ notæ venditant, num. 33. & Manutium, totque viros Græce scientes tam turpem maculam, quod tanti non erat, minime erasisse; & dubius sum, quin mihi fides detur, si indicem Salmasium ipsum in Hist. Aug. to. 2. p. *699.* col. 2. aliquoties acerrimum verborum tortorem, sæpe fortunatissimum instauratorem ambas has voces κανονίδ' ὑπάτην minime adglutinasse. Ceterum ut ad Pollucem redeam, atque ad H. Stephanum, si vocem κανονὶς ab epigrammate detersimus, alibi invenire otium non mihi fuit, atque haud scio, an reperire sit; attamen bona vox est, & ἀναλογικῶς cadit a κανών, ut sexcentæ id genus dictiones, quæ ὑποκοριστικῶς deducuntur. Hic autem parum te resistere jubeo, & advertere in Suidæ lex. etiam laudari versum epigrammatis corruptum, nimir. κανονίδ' ὑπάτην, quare ab ea usque ætate ea labes incubabat, & miror Suidam non abstersisse; & mirandum magis Kusterum Græce doctissimum hic nihil vidisse; etiam boni viri aliquando dormitant! verba Suidæ adscribam, ut ea consulendi labore te levem: Κανωνὶς ἐργαλεῖον καλλιγραφικὸν ἐν ἐπιγράμματι, καὶ κανονίδ' ὑπάτην.

IV. Quoniam autem mihi sermo est de κανονίδι Polluci restituta pro καλαμίδι, quam interpretes oscitanter *calamarium* converterunt, a qua notione perquam longissime abest: pro re nata vox κανών, quæ Clem. Alexandrini pulcherrima στρώματα nequiter inficit, detergenda, quæ etiam falso pro *vase scriptorio* habita est; neque credas politissimum scripto-

rem

rem in id barbariei impegiſſe. Ἑξῆς δὲ ὁ ἱερογραμματεὺς προέρχεται ἔχων πτέρα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, βιβλίον τε ἐν χερσὶ, καὶ κανόνα, ἐν ᾧ τὸ γραφικὸν μέλαν, καὶ σχοῖνον, ᾧ γράφουσιν, ita vertunt: *deinde autem ſacrorum ſcriba procedit habens pennas ſuper capite, librum in manibus, & vaſculum, in quo ſcriptorium atramentum, & juncum, quo ſcribere ſolent*, Strom. lib. *6*. pag. 757. edit. Oxonienſis: accuſandi Gentianus Hervetus, & Joan. Potterus, duoviri de Clemente egregie meriti, qui locum affectiſsimum nihili prorſus curarunt; ſaltem, quod conjecit Cangius, apposuiſſent, hic enim pro κανόνα voce importuniſsima legit κάνιον, vid. Gloſſar. Græcum; *Inde* κανίκλειον, inquit, *caniculus, ſive vaſculum, quo imperator utebatur ad puniceas litteras ſcribendas; quare qui hujus ſervandi, vel miniſtrandi munus acceperat*, ὁ ἐπὶ κανικλείου, *vel ſimplicius* κανικλεῖος *vocabatur*, hæc Cangius; quæ apprime probantur Montfauconio Palæogr. p. 22. Me autem piget his elegantibus, & Attice contextis ςρώμασι adſuere voculam κάνιον, quæ labes eſt infimæ Græcitatis; cum non dubius ſim, quin appinxerit Clemens κανοῦν, *ciſtulam*, quam bonam vocem, ut poſthabeam Homero eſſe familiariſsimam in utroque poemate, ubique veterum Scriptorum reperimus, ἀντάξιος ἄλλων ſit Pollux lib. 10. cap. 23. pag. 1263. Καὶ κανοῦν δὲ ἀρτοφόρον, εἴποις δ᾽ ἂν καὶ κίςην ὀψοφόρον, *& arculam panariam, & ciſtam obſonariam dices*. Si igitur ſecundum Pollucem τὸ κανοῦν, & ἡ κίςη ejuſdem notionis & poteſtatis vaſcula ſunt, optimique ex Græcis *atramentarium* dixere κίςην μελάνδοχον, quis canonum grammaticorum quanti vis tenax prohibeat, quo minus etiam κανοῦν μελάνδοχον, vel κανοῦν, ἐν ᾧ μέλαν γραφικὸν dicam? Interdicendum igitur, ne quis credat κανόνα eſſe *atramentarium* falſa Clem. Alexandrini voce abreptus, pro qua bonam veramque reſtitui.

v. Sed longe turpiorem maculam a laudato Clementis ςρώματι eluendi mihi venia eſto: Ἱερογραμματεὺς προέρχεται πτέρα ἔχων ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, *ſacrorum ſcriba procedit pennas habens ſuper capite*; πτέρα aptius transfunderem *alas*, ut eſſet Mercurio ſimilis ἱερογραμματεὺς, nam Hermetis βιβλίον geſtabat; ſed ne tricemur, mihi ſanequam perridicula videbatur perſona ſacri ſcribæ pennatum, alatumve oſtentare caput, nullibi ſiquidem reperies πτέρα fuiſſe ejus principis corporis partis ornamentum; turpe enim rati ſunt non ſolum ſacerdotis, ſed cujuſvis hominis capiti inducere plumas. Quare ſi parum reficias vocem πτέρα, ſtatim habes τιάρα, eritque propria ἱερογραμματέων neque intercedas tiaram fuiſſe Perſarum, nam reponam Virgilium Æn. 7. 247. dare Priamo, dum diceret jura populo, *ſceptrumque, ſacramque tiaram;* & Juvenalem ſat. 10. v. 267. de eodem Rege Phrygio canere, *tremulus poſita ſumit arma tiara*. De hoc capitis geſtamine vide Briſſon. lib. 11. Regn. Perſ. p. 174. Si otio abundes, & hujus pilei σχῆμα intueri cupias, adi obſervat. Jac. Gronovii in Herodot. pag. 973. & pag. 912. qui marmor Perſepolitanum profert, in quo Darius equitans exhibetur. Adde Spanhemium de P. N. to. 1. pag. 450. 468. 537. ubi multa de eadem tiara, ejuſque

forma,

forma, ornamentis, &c. ibique oſtenditur etiam gentilium ſacerdotes geſtaſſe id genus pileum. Verum miror Spanhemium laudare Briſſonium, non vero Gronovium. Clemens videtur ab Herodoto ipſo mutuatus fuiſſe verba, quæ ſanamus; hic in Polhymnia pag. 403. inquit Πέρσαι... περὶ τῇσι κεφαλῇσι εἶχον τιάρας.

Adde, Pollucem πτέρα minime recenſere inter capitis tegumenta, ſed inter chlamydes, quæ, utpote amplivagarum alarum inſtar, probe ita appellatæ ſunt, imo etiam πτέρυγες, lib. 7. c. 13. Τὰς δὲ Θετταλικὰς χλαμύδας, Θετταλικὰ πτέρα ὠνόμαζον· & cap. 14. Μέρη δὲ ἐσθήτων, πτέρυγες μὲν, καὶ πτερύγιον, τὸ ἥμισυ τοῦ χιτωνίσκου. Contra vero lib. 5. cap. 16. inter capitis ornamenta apponit τιάραν καὶ κυρβασίαν· & Clementi gratulor, *verbum emicuit ſi forte decorum . . . & paullo concinnius*, Horat. Hunc Clementis locum laudat etiam Jo. Cauſſinus obſervat. in Horapollinem pag. 257. & 258. edit. Cornelii Paw, nihilque de amanuenſium incuria ſuſpicatus eſt; quin κάνονα nihil hæſitans vertit *regulam*, & voculas ἐν ᾧ, puerorum inſtar, occuluit. Neque me turbant Ariſtophanis ſcholiaſtæ ajentes Perſas habuiſſe tiaras pennis pavonum ornatas; (& miror tot illuſtres Clementis interpretes neque Ariſtophanem, neque hoſce ſcholiaſtas laudaſſe,) verum pernego hunc comicum id ceciniſſe, conſtatque ex ejus verſibus in Acharn. v. *63*.

. . . . ἄχθομαι 'γὼ πρέσβεσι
Καὶ τοῖς ταῶσι, τοῖς τ' ἀλαζονεύμασι.
. . . . *nam ego legatis, & pavonibus*
Et oſtentationibus ſuccenſeo.

Irridentur hic legati Perſarum, eo quod pictis veſtibus, longaque tiara ſuperbientes Athenas adventarint; quare Ariſtophanes lepide σαρκάζων *pavones* appellat; nihil igitur hinc eruitur de pennis tiaræ appoſitis. Equidem etiam ſcholiaſtæ locum comici explanare aggreſſi, quæ proferunt, dubii plena ſunt, ternaſque conjectationes adnectunt nulla prorſus auctoritate fultas: Τοῖς κόλποις τοῖς πεποικιλμένοις, ἐπεὶ ὁ ταὼς ποικίλος· ἢ ὅτι πορφύρας ἔχουσι, καὶ τιάρας, ὡς αὐτός φησι· Τιάραι δέ εἰσι περικεφαλαῖαι Περσικαὶ ταῶνος πτέρα ἔχουσαι· ἢ ὅτι ἥκοντες ἀπὸ Περσίδος ταὼν ἔχοντες ἐληλύθασιν, ſcil. vocitatos ajunt pavones legatos Perſicos, *vel ob indumentorum varietatem, hilaritatemque colorum, vel eo quod purpura induti, & pennato galero tecti pavones viderentur; vel demum quod iter agentes hanc avem ſecum circumportarent:* in quibus verbis cum nihil conſtans ſit & certum, poſthaberi poſſunt; præſertim cum alia mens ſit Ariſtophanis, neque alibi legamus pennatas fuiſſe tiaras, neque in earundem millenis figuris pennas cernere ſit. Quare loco Clementis, quem ſanavimus, ſcholiaſtarum ſententiam nihil prorſus officere vel luſciníoſus cernit. Si quæras plura de πτεροφόροις, qui nuntii erant & curſores, a Mercurio ducto nomine, & de iis, queis exemplo Cupidinis alas juſſit apponi Ælius Verus imp. *ventoſque* appellavit, vide Trotzium in Hugonem

nem pag. 149. ſed permixta omnia leges, & concocta parum: vel conſulas Caſaubonum in Spartian. in Ælio Vero p.236. & Lamprid. in Alex. Sever. p. 1023. Demum ne deneges veniam, ſi a voce *κανόνα* emendanda, quam pro atramenti vaſculo perperam accepere, alio tranſvolarim; olim *pædagogus* Clementis, & *ſtromata* deliciæ meæ fuere, utinam forent omnium ſacrorum adoleſcentum, eo magis, quod Clemens eſt ὁμηρικώτατος.

VI. Rejectis jam non unis adulterinis hujus organi Græcis nominibus, moleſtiſſime mihi ferendum eſt Montfauconium, (vid. Palæogr. pag. 24.) dupliciter de theca calamaria male mereri; qui & in nomine, & in materia ipſa peccavit; inquit enim, *In epigram. antiquo vaſcula atramentaria plumbea eſſe dicuntur*, prolatoque epigrammate, κυκλομόλιβδον edicit eſſe *atramentarium plumbeum;* auctoritas ac nomen tanti viri, cui φιλέλληνες nihil non debent, cuique imponeret, ut in ejus verba juraret: quare ne egregii Scriptoris fama in rem litterariam Græcanicam falſum nomen hujus vaſculi, & vile genus materiei inducat, ipſum epigramma, quod ex ſeptenis ſecundum eſt in Anthol. lib. 6. περὶ ταχυγράφων, adſcribam, brevique commentario honeſtabo.

Ἄδηλον.

Γραμματικῷ πλήθοντα μελάσματι κυκλομόλιβδον,
Καὶ κανόνα γραφίδων ἰθυτάτων φύλακα,
Καὶ γραφικοῖο δοχεῖα μελαινοτάτοιο ῥεέτρου,
Ἄκρα τε μεσσοτόμους ἀγλυφέας καλάμους,
Τρηχαλέην τε λίθον δονάκων ἀθηγέα κόσμου,
Ἔνθα περιτριβέων ὀξὺ χάραγμα πέλει,
Καὶ γλυφανοῦ καλάμου πλατέος γλωχῖνα σιδήρου,
Ὅπλα σοι ἐμπορίης ἄνθετο τῆς ἰδίης
Κεκμηκὼς Μενέδημος ὑπ' ἀχλύος ὄμμα παλαιόν,
Ἑρμεία, σὺ δ' αἰεὶ φέρβε τὸν ἐργατίνην.

Interpretationem hanc ipſe appoſuit Montfauconius:

Scriptorio plenum atramento rotundum plumbum,
Et canonem calamorum rectiſſimorum cuſtodem,
Ac ſcriptorii vaſculi nigri fluminis,
Atque a ſummo per medium ſciſſos bene ſcalptos calamos,
Scabrumque lapidem calamos bene temperantem,
Ubi detritorum tenuis character eſt,
Et ſcriptorii calami lati cuſpidis cultri,
Arma tibi mercimonii poſuit proprii
Laborans Menedemus caligine oculorum ſenilium,
O Mercuri, tu autem ſemper paſce tuum operatorem.

Miſeret me ſat elegantis carminis ſanequam inficete in Latinum converſi, & Latialia verba illita ſunt ad libidinem, non ad αὐτογράφου indolem. Et quidem nemo non videt κυκλομόλιβδον πλήθοντα μελάσματι non eſſe *thecam atramenti plenam*, ſed plumbi lamellam inſtar numiſmatis rotun-

dam, quacum in membranis, & chartis ope τῦ κανόνΘ- signabantur lineæ bene plurimæ, ne scriba susque deque exorbitaret: hanc plumbi figuram ignorans Trotzius fingit *plumbeum stilum* pag. 88. in Hugon. Facile detorsere mentem Montfauconii verba πλήθοντα μελάσματι, ideo versum est *plenum atramento;* verum μέλασμα longe distat ab τῷ μέλαν, cum illud sit simplex *denigratio* & *tinctura;* & Pollux definit μέλασμα, τὸ τ κόμης βάμμα, *denigratio*, *est comæ tinctura*, loquitur de tonsorum instrumentis lib. 2. cap. 3. segm. 35. & vox πλήθοντα poetarum est ἔμφασις· idque scitu facile est iis, qui tragicos lectitant; exempli ergo στρατὸς χαλκοπληθής, Eurip. in Suppl. quæ non transfunderem certe *ære repletus exercitus*, sed *armatus;* quare μόλιβδΘ- πλήθων μελάσματι, valet æque, ac *nigrum*, *nigricans plumbum*.

Præterea si Montfauconius invisisset reliqua epigrammata ταχυγράφων, statim nosset κυκλομόλιβδον satis longe distare ab *atramentario;* nam in primo dicitur plumbum librarium κυκλοτερὴς μόλιβΘ- σημάντωρ σελίδων, *rotundum plumbum signans pagellas:* in 3. γυρὸς μόλιβΘ- σημάντωρ γραμμῆς· in 4. τροχόεις μόλιβΘ-, ὅς οἶδε ἄτροπον χαράσσειν, *versatile plumbum idoneum ad recte characteres fingendos:* in 5. μόλιβΘ- ἀβροχΘ- γραμπτήρ, *plumbum inerrans in signando:* in 6. μόλιβΘ- ἐπιθύνων, *plumbum dirigens:* in 7. μόλιβΘ- κύκλοισι χαράττων τρωχθεὶς, *plumbum in gyro signans erasum*. Igitur cum ignarissimis ignoro, quo pacto in exscripto epigrammate Montfauconius, cum struem exemplorum ante oculos habuerit, si modo habuit, non viderit *plumbum*, sed *atramentarium:* & quod sane mirum est de tanti viri ἀβλεψίᾳ, in unoquoque ex epigrammatis atramentariæ thecæ nomina inesse, vid. in fine hujus cap. atque in hoc ipso vocari δοχεῖα γραφικοῖο μελαινοτάτοιο ῥέεθρα· id quidem non advertit auctor Palæographiæ, sed prius σφάλμα ad omnia turbanda ipsum impulit, edicitque Menedemum tum *atramentarium plumbeum*, tum alia vascula servando atramento Mercurio sacrasse, quæ ταυτολογία non est in epigrammate, ut illud legenti patet. Saltem in mentem venissent Montfauconio, quæ in Varum lepide cecinit Catullus ep. 18. ut sciret fuisse inter scriptoria instrumenta plumbum longe diversum ab atramentario:

Puto ego esse illi millia, aut decem, aut plura
Præscripta, nec sic ut fit in palimpsesto
Relata, chartæ regiæ, novi libri,
Novi umbilici, lora rubra, membrana
Directa plumbo, & pumice omnia æquata.

Et inter officia domus Augustæ, vid. Grut. indicem adnumeratur, qui erat *a plumbo*, scil. qui membranas plumbea lamella dirigebat, uti erant etiam a glutine librorum, & malleatores, &c. Hic autem obiter moneo, ne commisceas hos servos *a plumbo* cum *plumbariis*, quos meminit l. ult. D. de jure immunit. quos ad negotium militare, & ad militares artifices referas, conflantes scilicet *plumbeas glandes;* miror sane Gothofredum

in

in ea lege *plumbarios* confundere cum *plumariis*, vel ſaltem commutare; etenim rejicit lectorem ad tit. Cod. de excuſation. artif. ubi imperator opportune *plumariorum* meminit. Miror magis Mazochium legalium vocabulorum ſcientiſſimum eam pandect. ῥητὴν in dedicat. ſub aſcia pag. 282. col. 1. interpretari de iis, qui marmora adplumbabant: *Lapides a lapicida ad traditam ab architecto formulam ſcalptos politoſque alius deinde adplumbabat, iique ſunt plumbarii, l. ult. D. de jure imm.* ita vir doctiſs. Attamen quiſque facile videt inibi militiæ ſolummodo artifices addictos enumerari, quorum non ultimi nominis dicas *plumbarios*, qui ſcilicet ex eo metallo glandes conformabant, quarum maximus uſus in prælio: hinc Ovid. Metam. 2. v. 727. *Balearica plumbum funda jacit.* Salluſt. in Jugurt. c. 47. *Pars eminus glande, aut lapidibus oppugnare;* verum in re protrita ſatis pigeat immorari.

VII. Quoniam autem huic carmini non inconcinno adjectum eſt ſupernum ex Palæographia admodum monſtroſum interpretamentum, Græcæ fidei pax mihi ſit reſtituendi. Porro ambos priores verſus & quoad autographum reparavi, & ἰθυτάτων in ἰθύτατον pag. 190. immutavi. Reſtat ſolummodo, ut vocabulum γραφίδων, quod omnes transfundunt in *calamorum*, an id vere notet, inquiram; quod ſane pernego, nam κανὼν non eſt φύλαξ *calamorum*, ſed regit lineolas, quas colorat plumbum, non vero regit arundines ſcriptorias; quare γραφίδες ſunt *ductus* illi, ſeu *lineæ*, quæ pinguntur ab lamella plumbea ope regulæ cuſtodientis, ne illæ a recta exorbitent; itaque κ̀ κανόνα, γραφίδων ἰθύτατον φυλάκα, vertes apposite, *&* *normam, linearum rectiſſimum cuſtodem*. Addas præterea γραφὶς eſſe γενικὸν inſtrumentum, quo in membranis pingimus παραλλήλως ductus; & hic γραφίδας per me liceat ut accipias pro lamellis illis plumbeis, quæ rectiſſimæ regulæ adjumento chartas colorant.. Nimis licenter Trotzius definit pag. 89. id inſtrumentum *ab Græcis dici* παράγραφον, *Latinis praductal;* & in utroque pueri inſtar culpandus; neque enim παράγραφον Græce id notat, neque exſtat οὐδετέρου generis, ſed παράγραφος, niſi ſit error typographi: vox vero *præductal* in Latio nata non eſt, ſed longe barbararum gentium advecta; Romani ἰδίῳ ejus organi vocabulo caruere, vel potius tot eorum voluminibus peſſumdatis, cum ipſis nomen illud deſideramus. Ipſe vero pro notione potius *linearum* τὰς γραφίδας accipiam; etenim in epigr. 6. dicitur μόλιβδος ἐπιθύνων πορείας ἀκλινέας γραφίδεσσιν, *plumbum dirigens vias rectas lineis;* & epig. 7. μόλιβδος χαράσσων ὦλακα ἰθυπόρων γραφίδων, *plumbum ſignans ſemitas rectarum linearum:* aperte vides diſcriminari inſtrumentum ſcribens ab lineis ipſis. Sed nihil evidentius in ep. 3. γυρὸν κυανέης μόλιβον σημάντορα γραμμῆς, *curvum plumbum nigricantis colorator lineæ:* γραμμὴ autem, & γραφὶς valere idem nullus neſcit. Concludam igitur nequiter peccatum eſſe, cum κανόνα γραφίδων verſum ſit, *regulam calamorum*.

In 4. v. inficete, ἀγλυφέας καλάμους verſa ſunt *ſcalptos calamos;* ſcribe

εὐγραφέας καλάμους, *bene ſcribentes calamos*; calami non ſcalpunt, multo minus παθητικῶς ſcalpuntur; fundum do hujus mutationis verſ. 10. epigr. 4. ubi vocantur εὐγραφέος τέχνης ὄργανα· &, ne dubites, ſors obtulit, ut eadem verba legerim in verſ. *6.* epigr. 5. εὐγραφέων καλάμων ἀγροβαφεῖς ἀκίδος, *bene ſcribentium calamorum cuſpides extremitate tinctas*.

Diſtichon 3. duram rem faceſſit, ut Latinitate donem, nam quam appoſuit Montfaucon. tenebricoſa eſt, & barbara, Græcique verſus ἀσύντακτοι.

Τρηχαλέωτε λίθον δονάκων εὐθηγέα κόσμου,
  Ἔνθα περιτριβέων ὀξὺ χάραγμα πέλει.
Scabrumque lapidem calamos bene temperantem,
  Ubi detritorum tenuis character eſt.

Verba λίθον δονάκων εὐθηγέα κόσμου nullam concludunt ſententiam, quare quidam vocem κόσμου immutarunt in κόσμον, & Latine, *lapidem calamorum acutum ornatum*; hi autem ſuaves admodum ſunt, cum non ſit pumex acutus, ſed calami; verum vel locus corruptus eſt, vel ſi ita ſcripſerit auctor epigrammatis, ut brevis ſim, nam res non tanti eſt, dicendum εὐθηγέα non produci ab εὐθηγής, *bene acutus*, & παθητικῶς ſumi; ſed ab ἐνεργητικῇ voce εὐθηγὰς, *qui acuit*, uti ἑρμογλυφὰς, *qui ſtatuas ſculpit*; quare, λίθος τρηχαλέος εὐθηγὰς κόσμου δονάκων, reddas, *lapis ſcaber optimus-aculeator decentiæ calamorum*, i. e. εὐταξίας δονάκων, qua apte decenterque ſcriberent; ſicuti, ne ab epigrammatis diſcedam, in 5. viſitur γράμματος ἁρμονίη, *characteris ordo*, *decentia*; hinc ſententia ſatis concinna enaſcitur; (condonanda mihi ῥῆσις nova *aculeator*, quo Græcorum verborum fidei conſulerem;) atque addendum eſt vocabulum lexicis εὐθηγὰς, cum hic active ſe habeat; εὐθηγής e contrario, *acutus*, paſſive jam exſtat, uti ξίφος εὐθηγές. Præterea, cum εὐθηγὰς componendus ſit cum nominibus ἀρσενικοῖς, ſcribas oportet τρηχαλέον λίθον, non τρηχαλέω, nam in primo epigram. eſt τρηματοέντα λίθον· in 4. λίθον ὀκριόεντα· epigramma 7. rem firmat, nam eadem verba inſunt, καὶ λίθος εὐσχιδέων τρηχαλέος καλάμων, *& lapis ſcaber bene ſciſſorum calamorum*; licet hic falſo legatur θηγαλέος, *acutus*; & nuper commonui pumici id ἐπίθετον eſſe prorſus ἀπροσδιόνυσον. Porro aliquid lucis etiam pentametro addam, Ἔνθα περιτριβέων ὀξὺ χάραγμα πέλει, quem interpretantur, *ubi detritorum tenuis character eſt*; vides jam hic nihil niſi verba, poetæ mentem minime aſſecuto interprete; quare germane vertendum eſt: *Inde, calamis ab pumice circumroſis, evadit character expeditus & celer*; erratum eſt igitur in voce ὀξύς, quam vel tirones norunt valere etiam *celer*; & quem latet Plutarchi locus in Rom. Τοὺς ταχεῖς Ῥωμαῖοι καὶ ὀξεῖς, κελέρας ὀνομάζουσιν; Demum ſeptimus verſus, Καὶ γλυφανοῦ καλάμου πλατέος γλωχῖνα σιδήρου, *& ſculptorii calami lati cuſpidem ferri*, laborat in voce γλυφανοῦ, & non vice ſimplici dictum eſt, calamos non ſcalpere membranas, ſed tingere; quare inſtaura veram bonamque vocem γραφικοῦ, nam prima inficeta & Græcis ignota; neque te turbet auctoritas

tas Salmasii Hist. Aug. pag. 706. & in Solinum p. 734. eandem in hoc epigram. agnoscentis; potius obstupeas illum ajentem γλύφανον esse *scalpellum*, testemque vocantem hunc versum, cum inibi adjunctum sit τῷ καλάμῳ. Sed fortasse H. Stephanus Salmasium decepit; etenim in suo Thesauro tom. I. p. 851. hanc vocem ita explicavit & male vertit. Reliquos tres epigrammatis versus affectos non reperi, quod fortunæ potius tribuendum, quam exscriptorum studio, qui illud tam perverse inquinavere.

VIII. Restat ut pauca addam de interpretatione hemistichii ver. 5. λίθον δονάκων εὐθηγέα, *lapidem calamos bene temperantem;* nam mihi temperare non potis sum, quin diuturnum, communemque errorem, ne dicam flagitium ex omnium vel politissimorum Scriptorum libris detergam; qui in re γραφικῇ verbum *temperare* nequissime abutuntur, scilicet in ea notione, qua in hoc epigr. Montfauconius, nim. pro *acuere*, quod Græci dicunt ὀξύνειν, θήγειν· nam licet elegantissime veteres usi sint τῷ ῥήματι *tempero*, nunquam in præpostera hac significatione ab eisdem usurpatum legi; sed *temperare*, i. e. *acuere calamos* a transmontanis regionibus invectum est nuper in Latium. Illos transversos egit locus Cic. ep. ad Q. Fratrem lib. 2. ep. 15. *Calamo, & atramento temperato, charta etiam dentata res agetur: scribis enim te meas litteras superiores vix legere potuisse: in quo nihil eorum, mi frater, fuit, quæ putas; neque enim occupatus eram, neque perturbatus, nec iratus alicui: sed hoc facio semper, ut quicumque calamus in manus meas venerit, eo sic utar, tanquam bono.* Quæ sic interpretor; adeo confusam & turbatam epistolam non bono calamo illeverat Cicero apri dente non lævatis chartis, ut conquerendi fratri causam dederit; cui reponit Cicero se in posterum temperantius & moderatius scripturum, nec usurum quovis calamo, qui in manus venerit; hoc pacto probe constabit antiqua indoles verbi τῷ *temperare*, quam solam veteres usurparunt; & sicuti belle audit *stilus redundans*, *temperatus* apud ipsum Cic. hæc eadem προσθετὰ adjici posse calamo nemo neget.

Si vero quis adhuc animi mente hæreat, quin *temperare* non juxta sit, & *acuere*, vadem divitem dabo Hieronymum, quem Ciceroni impense studuisse norunt omnes, eique gratulor, quod secundum hanc sententiam Tullii hujus epistolæ locum intellexisse visus est, inquit enim in præfat. Evangel. *Ita calamum temperavimus, ut iis tantum, quæ sensum mutare videbantur, correctis, reliqua minora sineremus, ut fuerunt:* ecce tibi Hieronymus, qui *moderatius* ac *temperantius* se gessit in reddendo Græcæ fidei Latinum Evangeliorum librum, neque omnia uti in Hebræo commutavit, idque κυρίως est, *calamum temperavimus*, non vero *scalpello acuimus*, uti hæc Hieronymi verba nequiter, pace tanti viri, Salmasius interpretatur Hist. August. pag. 706. imo locum ipsum epistolæ Tullii perverse ad eandem *acuendi* notionem detorquet; & ad stuporem usque

usque miratus sum tantum interpretem in Plinio vocem bonam interpolasse, atque apposuisse præposteram: *Nimia quippe Augustæ* (chartæ) *tenuitas tolerandis non sufficiebat calamis*, pro *tolerandis* refecit, *temperatis*; sibique plaudit: *egregia emendatio; temperati calami sunt acuti, nam temperare calamum, est acuere*; jam vides hæc ἀστόχως a Salmasio dici, cum revera *charta tenuis calamum*, & atramentum non *tolerat*, sed dispergit, vel ebibit; neque hic sermo est de *acumine calamorum*; sed magni viri mentem laudatissimæ epistolæ Cic. verba obnubilarunt.

Salmasii auctoritas fortasse in eandem ἀβλεψίαν minoris famæ interpretes corripuit, veluti Nic. Funccium de Script. vet. pag. 121. lubentissime definientem; *Calamus temperatus est recens ad scripturam acuminatus*, &c. ceterosque id genus bene multos, quos tempori parcens prætereo, nimis solummodo intererat grande Salmasianæ sententiæ momentum elevare. Optarem, ut idem παρόραμα in Latinissimo Jac. Facciolati lexico non invisissem in voce *calamus*, ita enim inquit: *Calamus temperatus est ita acuminatus, ut expresse scribat*; atque hunc nævum tanquam in eleganti corpore reprehendo. Demum quis in animum inducat etiam Mazochium nostrum sanctioris Latinitatis promum condum tot virorum agmini τὸ ῥῆμα *temperare* in præpostera significatione *acuendi* accipientium nomen dedisse? vadem do locum in laboriosissimo commentario de Eccl. Neap. semper unica init. pag. 330. *Neapolitanis hominibus non potuit admirationi non esse viri summi* (Assemani) *facilitas, qui nulla de causa ... stylum nostris Hebdomadariis attemperaverit*: scilicet pro Hebdomadariis *acuerit*, cum jam ostensum sit *temperatus stilus* longe disparem notionem præseferre; nam secundum mentem cl. Mazochii, & Latinæ linguæ indolem allinendum fuisset, *stilum acuerit*, sicuti apposite more suo in eod. comment. p. 350. *stylum acuit* (Assemanus) *& illud critica bile perfundit*.

Scio quosdam *attemperare*, (quos inter adnumerandus doctissimus Facciolatus,) credidisse ἰσοδύναμον τῷ *aptare*; hinc sine noxa dici posset *calamum & stilum alicui attemperare*, nim. *opem ferre*, fundumque dant Senecæ locum ep. 113. quem omnem exscribam, ut sententia melius constet: *Mors enim admota etiam imperitis animum dedit non vitandi inevitabilia: sic gladiator tota pugna timidissimus jugulum adversario præstat, & errantem gladium sibi attemperat*; vides hic quam importunum est *gladium sibi aptare*, cum jam *jugulum præbuisset gladiator*; quare mens philosophi est: gladiatorem certo moriturum prompte præbere jugulum, & *animo temperato* sibi ictum excipere, cum videat se non posse *vitare inevitabilia*. Vocem autem *errantem* hic ne accipias pro *aberrantem*, sed in eadem διαγνώσει, ac *ancipitem*, scilicet *sævum*; cui non notum est *telum* & *gladius anceps*? ἀντάξιος ἄλλων sit Maro Æn. 7. v. 523. *Direxere acies non jam certamine agresti, Stipitibus*

tibus duris agitur, sudibusque præustis ; Sed ferro ancipiti decernunt, &c. præsertim si *erro* sit ab ἐῤῥω, quod imprimis usurpatur, cum quis in malam rem ire jubetur ; atque ita sæpe usum Homerum scio. Et quidem nemo unus credat gladiatorem, cui ab adversario jugulum jam præbitum est, posse aberrare ab ictu, atque indigere, ut sua ferientis dextera paratissimo jugulo aptetur. Quare ratum teneas aliam prorsus esse indolem ῥήμυκτος *temperare*, quam quæ vulgo inducta est.

IX. Præterea demiror iterum Salmasii ἀβλεψίαν, qui in Solin. p. 763. in Plinii verbis illustrandis lib. 33. c. 14. *temperare ferrum*, iterum edicit esse idem ac *acuere*, & Græcis vocibus respondere τοῖς στομῶν, ὀξύνειν, ἀκονᾶν· verum mihi credas *temperare ferrum* esse juxta, atque *igne emollire:* quod deinde induratur densaturque, dum in aqua immergitur atque tingitur, eaque est mens Plinii loquentis de ferro Parthico, ac Serico: *Neque alia genera ferri ex mera acie temperantur, cæteris enim admiscetur mollior complexus, &c.* vides jam ex Plinio idem esse *aciem temperare* ac *molliorem facere*. Hinc lux erit Ciceroni in Academ. ajenti: *Lysippum eodem ære, eadem temperatione, eodem cælo, aqua signum fecisse*, idest Lysippus *temperavit* prius, seu *emollivit*, deinde *aqua obduravit*. Atque perbene Lucretius canit lib. 6. v. 968. *Humor aquæ porro ferrum condurat ab igne*, in quem versum hæc adnotata legere est appositissime in edit. Avercampii: *Ferrum candens, & igni calefactum aqua condurat ; ita fit στόμωμα, idest acies: (inquit Aristoteles lib. 4. Meteor. cap. 6.) subsidit enim, & expurgatur fæx & scoria. Quo sæpius autem ferrum igni mollitum in aquam frigidam conjicitur & refrigeratur, eo fit purius & solidius, atque ex tali ferro fit acies:* igitur *temperatur* & *mollitur* (μαλάσσεται) ferrum igne: *acuitur* & *densatur* in aciem, (vulgo *acciajo*,) quando in aquam immergitur.

Hinc etiam Græcis lux affulget, cum enim Pollux ait βάψις χαλκοῦ, καὶ σιδήρου, ne vertas *temperatio æris, & ferri*, uti H. Stephanus cæterique, sed *tinctura*, *obduratio*, *acies*. Et gratulor me promentem hanc genuinam notionem τοῦ βάπτειν de Homero, delicio meo bene mereri in Od. IX. v. 391. Ὡς δ' ὅτ' ἀνὴρ χαλκεὺς πέλεκυν μέγαν, ἠὲ σκέπαρνον Εἰν ὕδατι ψυχρῷ βάπτει μεγάλα ἰάχοντα, Φαρμάσσων· τὸ γὰρ αὖτε σιδήρου γε κράτος ἐστίν, quæ sic versa ubique interpretum leges: *Veluti autem cum vir faber securim magnam, aut asciam in aqua frigida mergit valde stridentem temperans: boc enim denique ferri robur est:* commune eruditorum σφάλμα vides in verbo φαρμάσσων Latine transfuso *temperans :* qua de ἀβλεψίᾳ etiam Samuelem Clarkium incuses, licet legerit in editione nitidissima Josue Barnesii *roborans*, & in scholiis brevibus συνώνυμα appositissima, στεῤῥοποιῶν, στομῶν, στομοποιῶν : restituas igitur *venenans*, *obdurans*, ut nascatur ferri *acies* & *durities*, quare bene Hom. addit, τὸ γὰρ αὖτε σιδήρου γε κράτος ἐστίν· notum est quid sit pal-

pallium *venenatum*, & φάρμακον eſt βάμμα, vide Salm. in Solin. pag. 189. 190. Cum enim vatum princeps dicat fabrum ferrarium in aquam demiſiſſe ferrum, fieri haud poteſt, ut illud in ea *emolliatur*, & *temperetur*, ſed *venenetur*, *condenſetur*, & κράτος *induat*: cui ſuccinit Lucretius ſuperne laudatus. Utinam hic Homeri locus Mazochium non effugiſſet in lib. de aſcia, ſane multa luce more ſuo fortaſſe offudiſſet. Ceterum tantus vir *temperata* mente ferat ſibi me ſubiratum, quod eos divini vatis verſus, ubi binas aſciæ ſpecies meminit, oblitus ſit; non enim ulli fas eſt ea in ὑποθέσει, qua de agitur, Homericas voces præterire vel occulere, præſertim cum ſciam ipſum præ me eſſe ὁμηρικώτερον, ejuſque opus *acuta* aſcia adamuſſim perpolitum, & fabrefactum ad unguem. Et quem non vehementer pœniteret ſummum virum præteriiſſe bina epigrammata tit. χειρωνάκτων ex Anthol. lib. 6. in quibus πολυθρύλλητον inſtrumentum πέλεκυν cum quæſitiſſimis προσθετοῖς honeſtam legere eſt, quin ceterorum lignariorum σκαλῶν familia ſtipatam? præterea magno numini, (Minervæ ſcilicet) in more fuiſſe aſciam dedicandi nos docent Philippus & Leonides epigg. auctores; quæ ſi in mentem Mazochio viro æternæ lectionis veniſſent, duplici veluti ſidere opus laborioſum exornaſſet, novaque luce decoraſſet; licet eundem Philippum Auguſti ævo florentem adverſarium ſibi lectitaſſet in voce τέκτων, quam non fabro *tignario*, ſed aurifici apponit in primo epigr. ejuſdem tit. vocatque χρυσοτέκτων· verum vir prudens & acutiſſimi conſilii hanc ῥῆσιν in ſuam etiam ſententiam multa arte traxiſſet.

Facile hinc noſces, cur *ferrum temperare* interpretati ſint tot Græcæ & Latinæ linguæ magiſtri *obdurare*, non vero *emollire*, ſcilicet, quod vernacule *temperare il ferro* accipimus in notione τοῦ στομῶσθαι, & *denſandi*; ſed puerile eſt voces, quarum vim inficeta capita immutarunt, ad mentem veterum Scriptorum dignoſcendam retorquere. Multa habes de βάμματι *tempero*, & fortaſſe non poſthabenda. His animadverſis in animi mentem venit Statii noſtri canentis Thebaid. 2. v. 128. de tigride contra irruentes venatores ad certamen ſe apparante: *Qualis ubi audito venantum murmure tigris Horruit in maculas, ſomnoſque excuſſit inertes, Bella cupit, laxatque genas, & temperat ungues, Mox ruit in turmas:* ubi globus interpretum reponit ſtatim, ac ſatis intrepide *acuit ungues* vulgari ac ſubleſtæ notioni fucum facientium. Attamen poſtquam veram τοῦ *temperare* vim in lucem traximus, quiſque ultro colligit tigridem, cum *temperat* ungues, illos explicare & foras emittere, tanquam a ſuis vaginulis; ita ut hic *temperat* valeat idem, ac præcedens τὸ *laxat:* qui quidem ungues antea veluti conſtringebantur & condenſabantur, viſo venatore hoſte, *laxantur* & *temperantur*; quod nativum eſt, & ingenitæ indoli hujus verbi ſane quam reſpondet.

x. Age ad Montfauconium regredior, cujus pæne oblitus eram; male igitur vocem εὔθηγέα in *bene temperantem* transfudit pro *bene acuentem*,

tem, atque idipſum recinit in commentario epigrammatis: *Cos temperando calamo:* & *cotem* male appellat *pumicem*; *cos* enim ferrum acuit, *pumex* calamos; & pag. 22. (loquitur de inſtrumentis ſcriptionis:) *Cultellus temperandi calamos Græce* γλυφὶς καλάμων, *vel* γλύφανον, *apud* Græcos γλύφειν *eſt temperare calamum inſtrumento, ſive cultello, quem Itali temperino, nos canif appellamus: temperandi vocem hoc uſu adhibet Cic. ad Quinct. Fratrem, calamo & atramento temperato;* addiſcere optarem, ubi Græcarum gentium γλύφανον vocabulum exſtet. Vides jam tot ſummos viros, quid audiat *temperare calamum*, non inſpexiſſe, ſi ab Hieronymo diſceſſeris, cui hac in re cor ſapiit, mihique contra eoſdem ſentienti veluti facem prætulit.

XI. Deterſimus igitur ab Græco epigrammate, ejus Latiali interpretamento reſtituto, tot operarum, atque interpretum errata; at ecce tibi ambo Benedictini ἀνώνυμοι, auctores nuperrimi Diplomaticæ rei, quam egregie illuſtrare occœpere, de hujus epigrammatis verſu 2. Καὶ κανόνα γραφίδων ἰθύτατον φύλακα, ſanequam male meriti, qui recuſo παροράματι Montfauconii in vocabulo ἰθυτάτων, pro ἰθύτατον, pag. 939. tom. I. monſtroſæ regulæ ſcriptoriæ ſpecimen ex his Græcis verbis protulere, ſcilicet, quæ eſſet ſimul *regula*, & *calamorum theca*; hallucinati profecto ob vocem φύλαξ, *cuſtos*, tanquam ſi κανὼν φύλαξ γραφίδων æque eſſet, ac cuſtos calamorum, eoſque includeret; κανὼν enim dumtaxat cuſtodit regitque plumbi ductus, ne a ſignis, quæ relicta ſunt, ſcriba exorbitet; quare ſatis apte reliqua epigrammata dicunt hanc normam, tertium quidem ταμίην γραμμῆς, quartum ἡγεμόνα γραμμῆς, quintum κυβερνητῆρα μολίβδου. ſextum μολίβου σύνδρομον ἡνιοχῆα, *lineæ adminiſtram*, *plumbi gubernatricem*, *concurrentis plumbi aurigam*; de ſubleſta voce ἡνιοχῆα vide in fine hujus cap. ſed regulam non eſſe calamorum thecam luce clarius eſt, ita ut longius confutem: atque ideo hoc Benedictinorum σφάλμα adnotavi, ut, cum ipſi Montfauconii fere omne opus exſcripſiſſent, & quæ in epigrammate errata ſunt, detergere debuiſſent, novam labem eos infudiſſe conſtet. Scias oportet etiam Trotzium κάνονα adſerere fuiſſe *thecam calamariam* de prim. ſcrib. orig. pag. 89. & Nicolaum Funccium de ſcript. vet. pag. 137. atque ad hujus erroris patronum Salmaſium provocat, cujus viri auctoritas facile ei impoſuit, ſed locum nobis non indicavit; penes Funccium fides ſit in hoc ſcriptorio inſtrumento ſalſum fuiſſe Salmaſium. Nunc quidem in mentem venit me fugiſſe aliam labeculam, quæ in Aldina ἐκδόσει huic carmini inhæret; initio enim appoſitum eſt: Γραμματόκῳ πλήθοντα μελάσματι κυκλομόλιβδον, vox γραμματόκος valet κατὰ λέξιν *litteras pariens*, quod minime facit plumbum, ſed ſolummodo fingit lineas; quare legas γραμματικῷ, utpote nomen γενικόν, i. e. *ſcriptorium*, quod muneris plumbo bene convenit. Tandem ut hujus antehac inquinatiſſimi carminis, quoad Latini ſermonis caritas patitur, ſententia clarior emicet, ita ipſe metrica ratione per otium converti.

Curvum ſcribarum plenum nigredine plumbum,
Et quæ fida regit regula lineolas,
Fluminis atque linunt atri quæ vaſcula chartas,
Et calamos, quorum eſt ſectus apex bifidus,
Ac lapidem, calamorum eſt quæ bene ſcabra ſupellex,
Fitque, biſce arroſis, littera liberior,
Adde aciem lati, quo ſcribat fiſtula, ferri;
Quæ vitæ fuerant, illa tibi arma dicat
Viſus qui ob ſenium Menedemus nube laborat:
Oro, tuum ſcribam, Mercuri, uti foveas.

Adſcribam carmen vitiis carens una cum ſuis variantibus, ut emendationum quiſque judex ſit.

Γραμματικῷ (1) πλήθοντα μελάσματι κυκλομόλιβδον,
Καὶ κανόνα γραφίδων ἰθύτατον (2) φύλακα,
Καὶ γραφικοῖο δοχεῖα μελανοτάτοιο ῥεέτρου, (3)
Ἄκρα τε μεσσοτόμους εὐγραφέας (4) καλάμους,
Τρηχαλέοντι (5) λίθον, δονάκων εὐθηγέα κότμου, (6)
Ἔνθα περιτριβέων ὀξὺ χάραγμα πέλει,
Καὶ γραφικοῦ (7) καλάμου πλατέος γλωχῖνα σιδήρου·
Ὅπλα σοι εὐπορίης ἄνθετο τῆς ἰδίης
Κεκμηκὼς (8) Μενέδημος ὑπ' ἀχλύος ὄμμα παλαιόν·
Ἑρμεία, σὺ δ' αἰεὶ φέρβε τὸν ἐργατίνην.

(1) ex Ful. Urſin. & Ald. γραμματόκῳ. (2) Urſin. & Ald. ἰθυτάτων.
(3) ex Palat. ῥέετρα. (4) comm. εὐγλυφέας. (5) comm. τρηχαλέην.
(6) ex Palat. κόσμον. (7) comm. γλυφανοῦ. (8) ex Palat. κεκμηκώς.

Indulgendum ſane mihi eſt, ſi ſatis diu in hujus epigrammatis medela, & illuſtratione verſatus ſim, tædebat me aſſidue rem tractare atramentariam; quare ad poetarum flores horæ parum diverti; quanquam ad ipſum ſcriptionis negotium carmen ſpectare jam vides. In cauſa fuit Montfauconius, qui *plumbum* pro fingendis lineis *thecam calamariam* præpoſtere interpretatus eſt, cumque ipſe ſummi παλαιογραφίας fama, uti revera eſt, polleat, haud ſcio, cur elegans epigramma & Græce, & Latine mendoſiſſimum exſcripſerit. Reliquum eſſet, ut ſena huic epigrammati germana carmina ſub tit. ταχυγράφων eadem arte & labore perpurgarem, nam etiam inquinatiſſima typis data proſtant; verum prolixe ab argumento vagarer, ſi hic adſuerem; idcirco melius pretium operæ futurum reor, ſi ad finem hujus capitis ea ablegem, & ſervem, tanquam poſt cœnam, cupedias.

XII. Deterſis ab numero bonorum vocabulorum non unis pravis nominibus thecæ calamariæ, quæ furtim in Græcos Scriptores irrepſerant, vel quæ interpretes male ad rei atramentariæ notionem detorſerant, reſtat; ut

ut paucas quasdam voces ejus vasculi longe vitandas traducam. Sunt autem καλαμάριον, κάνιον, κανικλεῖον. Et prima quidem fugienda, licet antiquior, utpote ab Origenis usque tempestate celebrabatur; verum nusquam politiorum & profanorum Scriptorum καλαμάριον reperies; vox enim est a Romanis surrepta, & Græcitate donata ab rerum sacrarum Scriptoribus, uti superne dictum mihi est pag. 155. bonique Græci id organum ab τῷ μέλανι, non vero a *calamis* vocitarunt, ficuti advertimus ex septem epigr. ταχυγράφων allatis pag. 161. quare illam Hebræis ἑλληνίζουσιν, a quibus Origenes, Hieronymus, & Calched. concilium addidicere, relinquamus; pigetque ad nauseam usque legere apud quosdam ex fæce grammaticorum καλαμάριον dici ἀπὸ τοὺς καλάμους αἴρειν, vide Etymolog. in appendice Ducangii Glossar. De voce κάνιον satis multa aggessi, cum Clem. Alexandrini locum περιβόητον luce decoravi pag. 161. inibi Ducangium τὸ κάνιον Clementi cultissimo scriptori tribuentem castigavi; germanamque lectionem restitui. Demum inficetissimi sæculi vox κανικλεῖον nihil mihi curanda est, versanti solum beati Græcanici ævi ingeniorum monumenta; si vero quis vocabulorum id genus monstris oblectetur, & ἀεργίᾳ frangatur, per me liceat, ut Ducangii lexica, & de medii ævi antiquitatibus Scriptores egregie meritos ad satietatem invisat; cum nunc temporis ea vigeat discendi libido, quanquam fortasse norunt se patientissime cursaturos sæva & infesta doctrinis tempora. De κανικλείῳ igitur adeas Ducangium, & potissimum Borremansium var. lect. c. 4. p. 32. unde *canicularii*, vel *caniclini*, qui atramento principis præerant, & non solum imperatori *purpuramentum* ministrabant, verum si quid præter nomen subscribendum esset, id manu sua exarabant, quod alias a Palatii quæstore, vel scriniorum magistro fieri mos erat. Demum mihi non accuranda sunt vocabula πυκτίον, & πυκτίδιον, quæ Cyrillus ait in Lex. valere καλαμάριον· neque vox ἐμβάφιον, quam Salmasius pro *atramentali* laudat in Solin. p. 265. ῥήσεις enim sunt sæculi nimis ἐκβαρβαρῶντος. Ecquis ferat vocem deterioris ævi ἄλαβα, quam *atramentum* etiam interpretatur Hesychius, μέλαν, inquit, ᾧ γράφομεν, cum ea notio, quam huic voci tribuit, plena sit dubii, fueritque in causa, ut in ῥήσει *alabarches*, vel *arabarches* tot turbas excitaverit contra Cujacium Nicolaus Fullerus lib. 4. Miscell. Theol. c. 16. Præclara satis ea de re contraxit Vossius in Etymol. voce *alabarches*, quæ consulas rogo. Bochartus in fine Jeroz. edicit esse Ægyptiam vocem. Mirum hujus vocis etymon in Alberto in ditissimis adnot. in Hesych. reperies.

Nunc sane in mentem venit de quibusdam, qui in linguam vernaculam Plutarchi illustrium virorum vitas converterunt, in Eumene thecam calamariam invenisse, vide *Vocabolario della Crusca* in voce *calamajo*; & cui non mirum etiam Andream Dacerium in Plutarcho idem organum vidisse? inquit enim: *Eumenes le suivoit portant son écritoire, e son portefeuille*; verum quis ferat Græca verba tam ἀπροσδιονύσως conversa,

Εὐμένης δὲ γραφεῖον ἔχων, καὶ πινακίδιον ἠκολούθει init. vitæ? cum mens Plutarchi sit, *Eumenes gestans stilum, & tabellas sequebatur*; quare ne credas Dacerio γραφεῖον esse *atramentarium vasculum*, & quanquam γραφεῖον bona vox sit, auctoritas viri ἑλληνικωτάτου non tanti sit, ut pro *atramenti* σκευαρίῳ accipias; quare, si non barbare se habuit Dacerius, ἀκυρολογωτάτως locutum dicas. Neque mihi, qui cap. IV. Græcos usos stilo, & tabella scriptoria enixe negavi, hunc Plutarchi locum objectes, atque ab usque Alexandri M. tempestate hæc γραφικὰ organa eos adhibuisse contendas; reponam etenim Plutarchum Romæ degentem Romanos mores imbibisse, quos iter agentes stilos, & tabellas secum portasse pluribus testatissimum feci pag. 101. Ceterum mendacii facile ea in re Plutarchum arcesse; nam Nepos Eumenis vitam conscribens nihil prorsus stili, & tabellæ, quam secum ferebat Eumenes, commeminit, salutatque solummodo honestissimo duorum regum scribæ nomine: inquit siquidem cap. I. *Hic peradolescentulus ad amicitiam accessit Philippi, Amyntæ filii, brevique tempore in intimam pervenit familiaritatem; fulgebat enim jam in adolescentulo indoles virtutis: itaque eum habuit ad manum scribæ loco, quod multo apud Grajos honorificentius est, quam apud Romanos; nam apud nos revera, sicut sunt, mercenarii scribæ existimantur; at apud illos contrario nemo ad id officium admittitur, nisi honesto loco, & fide, & industria cognita; quod necesse est omnium consiliorum eum esse participem. Hunc locum tenuit amicitiæ apud Philippum annos septem: illo interfecto, eodem gradu fuit apud Alexandrum annos tredecim*. Quare vel Plutarcho boni historici fidem desideres, vel eum Romanorum more locutum purges. Hæc satis de Græcarum vocum atramentariorum vasculorum νοθεία & barbarie.

XIII. Tandem superest, ut inquiram, an Latine aliquod minime genuinum, atque insipientioris ætatis nomen hujus σκευαρίου exstet, ut vitemus; sed non multum negotii ejus linguæ Scriptores mihi creavere; etenim non tanta eorundem librorum, sicuti Græcorum copia opprimimur, qui vix una alteraque vice hoc organum meminere, contenti liquoris, i. e. *atramenti* potius appellatione, quam vasculi. Et quidem *calamarium* & *atramentale* esse nullius pretii voces etiam tirones didicere. Scitu autem jucundissimum reor, cur Romani *atramentum* libenter usurparint, ab voce *atramentarium* tam longe abhorruerint, quæ non esset indecora suboles. Equidem diu mihi cogitanti, atque pæne omnia vocabula ita terminantia pensitanti obortum est, indolem Romanæ linguæ felicioris temporis eam fuisse, ut liquorum cujuscumque generis vasa circumscriberentur, non vero ab proxima liquoris ipsius derivatione appellarentur; itaque apud bonos Scriptores nunquam reperies *aquarium*, *vinarium*, *olearium*, *mellarium*, *acetarium*, *unguentarium*, *nivarium*, sed *vas vini*, *saccus nivis*, *&c.* vel aliter inflexa, uti *acetabulum*: licet adjectiva in *arius a, um* ex ipsis liquoribus educta optimi Latini usurparint; satis mihi sit

privum

privum Catonis de R.R. c. 135. exemplum locuples: *Hamæ*, *urnæ oleariæ*, *urcei aquarii*, *urnæ vinariæ*, *vasa abenea*; sed nunquam eorumdem vocem ὑδετίραν pro vasculo reperies. Quare licet sint *aquarius* ὑδροφύλαξ, *olearius* οἰνοπώλης, *mellarius* μελιτουργός, *unguentarius* μυροπώλης, κ.τ.λ. prohibemur tamen ab ῥήσει *unguentarium*, *acetarium*, &c. pro *receptaculo*; sed dicendum *vas unguenti*, vel *vas unguentarium*, *vas mellarium*; quare id vetarint Latini, norint ipsi, nam in re grammatica non ratio viget, sed veterum voluntati parendum. Mirum inde posthac non fore reor, si ab *atramento* interdicta sit propago *atramentarium* pro ἐνδοχείῳ· servanda est enim vocum, quæ ad liquores pertineat, ἀναλογία· quare dicas oportet *vas atramenti*, vel per me liceat, *vas atramentarium*.

Diu mecum ipse reputavi tacitus huic meæ sententiæ Horatii locum serm. 2. sat. 8. v. 39. officere, *Invertunt Allifanis vinaria tota*, ubi omnis turba interpretum in hæc verba conjurant, *convivas effudisse totos vini cados poculis Allifanis*, idest poculis maximis factis Allifæ Samnii oppido; hinc luce clarius esset Augusti ævo Scriptores usos voce *vinarium* absolute pro *vini vase*; atque absurdum Romanos ab id genus vocabulis adhorruisse; imo cum princeps liquorum vinum sit, ac si Horatius ejus receptaculum vocitaverit *vinarium*, nihil intercedit, quo minus *aquarium*, *unguentarium*, atque etiam *atramentarium* dicamus. Verum ex totius Horatiani sermonis contextu collegi, longe aliud, quam vini dolia mente concoxisse Venusinum vatem politissimum, & pro *vinaria tota* intellexisse unumquodque *vini genus*, quod Nasidienus cœnæ apposuit, scil. quadruplex, *Chium*, *Cæcubum*, *Falernum*, *Albanum*, quæ tota Vibidius, & Balatro, quos secum duxerat Mœcenas, exhausere funditus, cum jurassent secum: *Nos nisi damnose bibimus*, *moriemur inulti*, *Et calices poscunt majores*, *vertere pallor Tunc parochi*, (Nasidieni) *faciem nil sic metuentis*, *ut acres potores*. Vinum autem omne genus ingurgitasse bibacissimos convivas clare narrat Horatius, nam Vibidius quærebat irridens, *num fracta lagena*, *Quod sibi poscenti non dentur pocula*; etenim beatos illos liquores cum socio jam omnes exhauserat; & demum bene concludit, *Cœnæ dominum sic fugimus ulti*, uti ab initio secum convenerant. Accipiendum igitur τὸ *vinaria* non pro *cadis*, aut *doliis*, uti etiam vult cl. Facciolatus, sed quotquot *vini species* accuraverat Nasidienus: ita Horatiana illa compotationis narratio leporis plena erit. Et nunc primum discimus ejus vocis vim, quæ si vera, licet nova, lexicis apponenda. Quoniam autem exempla quærunt & qui refractarii, & qui seri sunt studiorum, paratissima mihi est vox simillima *acetaria*, quam norunt omnes non siquidem audire *aceti vasa*, sed *omne genus herbarum*, vel *eduliorum*, *carnium*, &c. quæ aceto, oleoque condita eduntur, imo cujusque speciei *hortensia*; vide Plin. lib. 19. c. 4. Mirum igitur non erit posthac, si apud Hor. *vinaria*

ria non ſint *cadi*, vel *dolia*, ſed *vini varietates*. Imo *aquarium*, & *mellarium*, quæ Latine habemus, nullam prorſus notionem *vaſis* includunt, ſed illud quidem γενικῶς locum, quo pecudes ad potum aguntur, hoc quidem locum notat, ubi nutriuntur apes, vide auctores rei ruſticæ.

Verum, ut hanc *vinariorum* notionem preſſius firmem, ad Plauti locum in Pæn. act. 5. ſc. 2. v. 15. apprime σύμφωνον provoco, ſummis interpretibus ſatis moleſtum & operoſum:

... Itaque in totis ædibus
Tenebræ, latebræ: bibitur, eſtur, quaſi in popina haud ſecus.
Ibi tu videas litteratas fictiles epiſtolas
Pice ſignatas: nomina inſunt cubitum longis litteris:
Ita vinariorum habemus noſtræ delectum domi.

Quidam hanc vocem *vinariorum* ſibi tenebricoſam inverterunt in *vivariorum*, quæ nihili eſt, cum neque domi vivaria eſſe poſſint, neque quis *delectum* jungit cum τῷ *vivariorum*. Duza nodum haud facile ſolvit, jubetque accipi pro *delectu venditorum vini;* ſed hoc a Plauti mente longe divortit, ut legenti ejus carmina patet. Quare ſi Plautinam ῥῆσιν *vinaria* pro *multiplici vinorum delectu* accipias, plana tibi ſunt omnia; nam ſermo eſt de domo eduliis, & vinorum ſpeciebus opipara, in quorum lagenis pice ſignatis inſcripta legebantur nomina conſulum, & ejus liquoris ſpecies non unæ diſtinctæ litteris cubitum longis. Miror ſane doctiſſimos Plauti, Horatiique interpretes id notionis ceterum haud abſtruſæ non vidiſſe: & mihi gratulor duoviros poetas elegatiſſimi ſæculi pro mea ſententia tam arcte conjuraſſe. Porro diu mihi adlaboratum eſt, an Græci unico vocabulo, ut Latini, ſpecies vini appellitarent; ſed fruſtra mihi tempus tritum eſt, neque a Polluce lux ulla; tandem ex Æliano novi ea voce Græcos caruiſſe, duplicique uſos, ſcil. οἶνοι διάφοροι, var. hiſt. lib. 12. cap. 31. vel potius γένη οἴνων, lib. 13. cap. 6. Neque credas me aufugere Petronii auctoritatem, qui voce *vinarium* pro vaſe ipſo abuſus eſt in bino cap. 70. & 78. cum norint univerſi, quam licentioſus verborum, & nominum novator ſit Arbiter, ut nemo unus imitandum ſuſciperet; præterea ejus Satyricum mutilum, conciſum, pravum ad nos tranſmiſſum indoleſcimus; & fortaſſe ſincere ſcripſerat Petronius *vas vinarium*, ut Cicero, at oſcitantes librarii voculam *vas*, tanquam redundans rejecerunt.

Demum minime curandæ ſunt Gloſſæ Cyrilli, quæ οἰνοφορεῖον vertunt *vinarium*, cum nullius pretii ſint, & ætatis inficetæ. Unum addam veteres *vini vaſa* dixiſſe *tinas*, hinc nobis Italis *tino*, Græci δεῖνος, ex Heſychio δεῖνος, εἶδος ἐκπώματος· & apud Athenæum pag. 467. δεῖνος eſt μέγας μετρητής, vide ibi Caſaub. p. 787. & Salmaſ. in Solin. p. 167. Jubeo etiam te Trotzio iraſci, qui in Hugonem pag. 564. κυρίως dixit *vaſa vinaria;* contra vero in indice appoſuit ſolummodo

vina-

vinaria; ſane viſus eſt ejus vocis vim non penſitaſſe, & utrumque dici poſſe exputavit. Probe igitur concludam ῥῆσιν *atramentarium* pro τȣ̃ μέλανος *receptaculo* Latialem non eſſe, & ab ea jure abſtinuiſſe Romanos, vocemque Horatianam *vinaria* tantum abeſſe, ut officiat, ut potius ſententiam firmet corroboretque. Atque hæc de ſpuriis *thecæ calamariæ* nominibus Hebræis, Græcis, ac Latinis. Plura ſatis hujus organi vocabula barbariei plena colligere quiviſſem, ſi nimium patienter Scriptores nullius pretii evolvere animus toleraſſet.

XIV. Reliquum mihi eſt, quo tandem ab *atramento* me extricem, ut τȣ̃ μέλανος, ſi fieri poſſit, etymon veſtigem, & de Græcis meis merear. Primum quidem adnotandum, licet Græcorum ſermo non unis vocibus fere in unaquaque re exuberet, in hoc atro liquore deſignando unicam τὸ μέλαν eos uſurpaſſe; neque unquam reperies σηπία, *ſepia*, vel τεῦθος, *loligo*, illos detorſiſſe ad *atramenti* notionem, quod feciſſe Latinos ſatis conſtat. Reor autem, nam in etymis plurimum conjectionibus indulgendum eſt, nomen μέλαν tractum eſſe ab Hebræo לון *pernoctare*, *noctu incedere:* adde, ut in hoc ſancto ἰδιώματι ſollemne eſt, & tirones norunt, τὸ מ, quod vocant παραγωγικόν, ut habeas מלון, ideſt μέλαν iiſdem ςοιχείοις· מלון autem eſſet, *nocturnus*, *obſcurus*, *niger;* hinc etiam noſces *Lunam* dici ἀμέτως ab לון, quæ per noctem incedit, & tenebris præeſt, & σελήνη ab שלנה, *quæ pernoctat*, quod non vidit Voſſius, & ab ἀπροσδιονύσοις multa congerit in Etymol. in verbo *Luna;* contra vero *Sol* probe deducit ab הל *ſplendor*, *candor*, inde eſt ἥλιος, & Latinis *Sol*, uti ab ἅλς, *ſal*, ſibilo pro aſpiratione appoſito; ſed nihil arduum eſt oſtendere & aſtrorum nomina, & colorum apud Græcos non eſſe αὐτόχθονα, ſed ab oriente accepta, ſi doctiſſimorum virorum facile ἑβραιζόντων veſtigiis inhæreamus; etenim voces rerum, quas natura ipſa profert, a majoribus traditas lubentes ſervamus. Si qui vero τȣ̃ μέλαν originationem non adeo alienam prædicaverint ab מלון, Græca vox remotiſſima vetuſtate ſpectabilem ſe prodet, & ῥήσεως hujus veluti ἀποθέωσιν celebrabimus: pigebat enim me ejus vocis, unde nomen thecæ calamariæ Græce factum eſt μελανοδοχεῖον, originem perdiu latuiſſe, & cum tantum & operæ, & chartæ in hujus vaſculi tum vetuſtate, tum nominibus veſtigandis triverim, πεῤῥβόητον vocabulum ΜΕΛΑΝ ab honeſtiſſima omnium linguarum matre fuſum tot doctiſſimos & πολυγλώττȣς viros poſthabuiſſe. Atque iraſcendum Hebræis, ac Latinis gentibus jubeo, qui vel ab ספר, *ſcribere* voce γενικωτάτῃ, vid. pag. 152. vel a *calamis* noſtro huic organo nomen acquiſivere pag. 167. ἰδιοτικὴν vero, & ad vaſculum propius ſignificandum ῥῆσιν minime curarunt, דיו ſcil. & *atramentum*, quod unum in voluminibus æternum durat, & ut cum Sannazario noſtro fateamur epigr. 32. de atram. ſcriptor. lib. I.

Eripit inviſo nomina noſtra rogo.

RE-

RELIQUA SENA EPIGRAMMATA

ΤΩΝ ΤΑΧΥΓΡΑΦΩΝ

In veterem γνησιότητα nitoremque restituta.

I. D'Orvillii laudes. Epigr. I. adjecta vulgari interpretatione. II. Πλάϛρυς male pro γραμμῆς, illius vocis vera notio. III. Κανονίδ' ὑπάτην amanuensium σφάλμα pro κανόν' ἰθύνατον· qui & non unis versibus mancum hoc epigramma exscripserunt. IV. Idipsum epigr. sine mendis apponitur, & μετρικῶς convertitur. V. In Epigr. III. pro σκληρῶν appositum opportune σχιστῶν, & pro ἄντροις, ἄντλοις. VI. Vox ἔκκρεμες, inficeta, restituta verior ἴκτρομ@, & εἷλκε pro ἦλθε ex Homero. Carmen nullis erroribus squalidum adscribitur. VII. Epigr. IV. paucis maculis turpe detergitur, atque lege metrica adstringitur. VIII. In Epigr. V. pro ταπεροῖο adscripta vera vox σαπεροῖο· & pro λειμῶνα suffectum πληρῶμα· ac Latiali metro conversum. IX. Male exscriptum ἠνιοχῆα pro ἴθυν ὀχῆα. Quid πέτρα, & λᾶας· Salmasius, & Clericus parum reprehenduntur. X. Mazochio resistitur ajenti Homeri tempestate ædes fuisse ligneas. Pauca de voce τέκτων. XI. Justini male intellecti ab Jo. Lango, & Benedictinis viris vera interpretatio. XII. Conjurant simul Hebræi, Græci, & Latini in notione vocum צור, & אבן: πέτρα, & λίθ@· petra, & lapis. Querelæ de cl. Mazochio. XIII. Nuperrima inscriptio Cumanæ Cryptæ; & aliquid de Puteolanis Ciceronibus delibatur. Grævius Homeri versus male interpretatur. Voces συστήρια, & μυστήρια pro συντήρια importunissimæ. XIV. Epigramma VII. reliquis emaculatius, nam una vox κύκλοισι restituitur in ἄκροισι· metrica Latinitate donatum. Justæ querelæ, eo quod tot summi viri hos epigrammatum flores erroribus marcescere tandiu siverint.

I. RATIO desponsæ fidei pag. 202. urget jam, ut reliquos senos epigrammatum flores in priscum nitorem atque γνησιότητα pro virili restituam, præsertim cum eadem ad atramentariam scriptionem omnino faciant, & nisi hic appenderem, longum de mea scribentis diligentia conquerendi argumentum plerisque multis præstarem. Idque animo meo apprime sedet, ut longiori atramentario labori ex hisce elegantibus flosculis, veluti coronidem imponerem. Curatum mihi est fortasse bonis conjecturis indulgenti, cum veteribus caream membranis, ut ea carmina, detersis sat multis librariorum depravationibus, priscæ dignitati redderem; & quanquam ad me Assemanius horum epigrammatum exemplar e Vaticana biblioth. exscriptum summa, qua floret, humanitate dedisset, iisdem reperi fœditatibus marcidum, queis squalent ea, quæ typis edita legimus. Utinam superiori anno æterna litterarum Græcarum jactura D'Orvillius non tam cito obiisset; tantus enim vir nitidam Ἀνθολογίας hujus editionem, & collectis innumeris veterum epigrammatis antehac ignotis, locupletem se daturum spoponderat; ab eo sane multum decoris ac medelæ senis hisce ταχυγράφων carminibus adjectum futurum fuisset, ut universi gratularemur. Quanquam autem ipse non, ut D'Orvillius, tanti sim, qui

e medio

e medio res arcesso; tamen quod magis grave est virus ab hisce floribus expellam, & pro virili ad veterem munditiem revocabo. Tentavi etiam, an carmina rite vertere potuerim; licet sciam me plus oneris subiisse, quam veniæ adsecuturum; demum non æque longioribus verbis, queis superne unum ex epigrammatis detersi, te detineam, verum cito rem agere juratus recipio.

EPIGRAMMA I.

Φιλίππȣ.

II. Κυκλοτερῆ μόλιβον σελίδων σημάντορα πλευρῆς,
Καὶ σμίλην δονάκων ἀκροβελῶν γλυφίδα,
Καὶ κανονίδ' ὑπάτην, κ̀ τὴν παρὰ θῖνα κίσηριν,
Αὐχμηρὸν πόντȣ τρηματόεντα λίθον
Καλλιμένης Μȣ́σαις ἀποπαυσάμενος καμάτοιο
Θῆκεν, ἐπεὶ γήρᾳ κανθὸς ἐπεσκέπετο.

Tornatum plumbum paginarum indicem lateris,
Et cultellum calamorum acutam cuspidem habentium sculptorem,
Et regulam summam, & juxta maris littus pumicem,
Squalidum ponti pertusum lapidem
Callimenes Musis quiescens a labore
Posuit, postquam senectute oculus integebatur.

In primo versu pro πλευρῆς fidentissimus apponerem γραμμῆς, ut in vers. I. ep. 3. ubi lectitas eadem verba μόλιβον σημάντορα γραμμῆς· sane plumbum lineolas signat pro directura characterum: quare etiam belle se haberet Philippus si apponas, μόλιβον σελίδων σημάντορα γραμμῆς, scil. plumbum *signans intervalla linearum*. Si vero jurare velis pro voce πλευρῆς, per me tibi liceat, sed ne vertas *lateris*, ut vulgo, sed *membranæ*, seu *chartæ;* etenim memini me legisse apud Etymologici auctorem πλευρὰν peræque esse, ac *membranam*, & versus sententia stabit; nim. *plumbum signatorem esse intervallorum membranæ:* verba apponam Etymologici, quo res sit firmior: Πλευραὶ, οἷον αἱ πλήρεις ȣ̓͂σαι, κ̀ ἀμύχωτοι· ἢ πλεωραί τινες ȣ̓͂σαι αἱ φυλάττȣσαι τὸν πνεύμονα· ἢ πολύευραί τινες ȣ̓͂σαι, ὡς πλατεῖαι· κ̀ πλευρὸν... παρὰ τὸ πολὺς, κ̀ τὸ εὖρος, πολύευρά τινα ὄντα, τȣτέςι πλατέα, κ. τ. λ. vides jam hic etyma hujus vocis secundum indolem sæculi Etymologici, atque πλευρὸν appellatam, quod *multum lata sit, & pulmonem defensitet*, quod membranæ proprium est; miror lexica ditiora veritatem vocis πλευρὰ non adnotasse; sed vocabulum γραμμῆς concinnius. Non oblivíscenda vox κυκλοτερῆ in eodem versu, quæ male fusa est Latialiter *tornatum*, dicas *rotundum*, quod invises in ceteris epigram. Risum ciet Dinnerus in Epithet. in δόναξ pag. 252. quippe qui vertit ἀκροβελῶν δονάκων, *a summitate, vel ad summitatem defectorum calamorum*, pro *calamorum acutam aciem habentium*.

III. In 3. vers. fœdissime peccatum est, κανονίδ' ὑπάτην interpres obesissimæ naris statim apposuit, *regulam summam*; ipse p. 190. genuinam lectionem restitui κανόν' ἰθύτατον, *regulam rectissimam*, vide inibi rata hujus mutationis momenta. Eodem versu, κ̀ τὴν παρὰ θῖνα κίσηριν, interpres oscitanter ait, *& juxta maris littus pumicem*, cum vel pueri norint, τὴν παρὰ θῖνα, valere *littoralem*.

Nemo mihi molestus sit, si veterem hujus epigram. exscriptorem obliviosissimum, atque æque, ac hunc senem Callimenem, lusciniosum traducam, qui binos versus, seu δίστιχον fortasse ob celeritatem scribendi prætermisit, nobisque hoc elegans epigr. mancum ac monstrosum commendavit: fieri enim haud potuit, quin Callimenes ignobiliora scribendi organa Musis appenderit, nobiliora & ἰδιοτικώτερα, quales sunt *calami*, & *atramentarium*, minime dedicarit; profecto iratæ Musæ ἀνάθημα iniquum minime excepissent: præsertim cum cetera sex epigram. id genus scriptoria vascula Mercurio sacrata commemorent. In primisque ejus oscitantiæ me piget, noscitassem enim septimam *thecæ calamariæ* nomenclaturam; quare diris exscriptorem Græculum devovendum reor. Extremus versus, Ἐπεὶ γήρα κάνθος ἐπεσκίπετο, succinit cum iis, quæ verba legimus in eodem Antholog. lib. 6. circa finem, ἀπὸ χειρονάκτων epig. 1.

> Ὁ χρυσοτέκτων Δημοφῶν Κυλλήνιῳ
> Ἔθηκε, γήρα κανθὸν ἑζοφωμένος.

IV. Apponam epigramma in priscam venustatem, licet paucis in locis, eo quod breve, aut potius mancum est carmen, restitutum, cum ejusdem metrica interpretatione per ocium concinnata, verborum Græcorum vim assequi adlaborans, quoad sivit Latialis ἰδιώματ⊕ paupertas, quod & in ceteris etiam epigg. factum reperies.

> Κυκλοτερῆ μόλιβον, σελίδων σημάντορα (1) γραμμῆς,
>   Καὶ σμίλω δονάκων ἀκροβελῶν γλυφίδα,
> Καὶ (2) κανόν' ἰθύτατον, κ̀ τὴν παρὰ θῖνα κίσηριν,
>   Αὐχμηρὸν πόντου τρημαπόεντα λίθον,
> Καλλιμένης Μούσαις ἀποπαυσάμεν⊕ καμάτοιο
>   Θῆκεν· ἐπεὶ γήρᾳ κανθὸς ἐπεσκίπετο.
>
> (1) vulgo πλευρῆς. (2) vulgo κανονίδ' ὑπάτην.
>
> *Plumbum lineolis dans intervalla rotundum,*
>   *Et chalybem, findit qui imam aciem calami,*
> *Ter rectum & canonem, & prostat qui in littore pumex,*
>   *Pertusus ponti est horridulusque lapis,*
> *Musis Callimenes parcens jam scriba labori*
>   *Offert; nam ob senium luce carent oculi.*

EPIGRAMMA II. æternis adnotationibus honestavi, fœditates abstersi, & metrica etiam lege verti, vid. pag. 193.

EPI-

EPIGRAMMA III.

Παύλου Σιλεντιαρίου.

v. Γυρὸν κυανέης μόλιβον σημάντορα γραμμῆς,
Καὶ σκληρῶν ἀκόνην τρηχαλέην καλάμων,
Καὶ πλατὺν ὀξυντῆρα μετοχιδέων δονακήων,
Καὶ κανόνα γραμμῆς ἰθυπόρου ταμίην,
Καὶ χρόνιον γλυπτοῖσι μέλαν πεφυλαγμένον ἄντροις,
Καὶ γλυφίδας καλάμων ἄκρα μελαινομένων
Ἑρμείῃ Φιλόδημος· ἐπεὶ χρόνου ἐκκρεμὲς ἤδη,
Ἤλθε κατ᾽ ὀφθαλμῶν ῥυσσὸν ἐπισκύνιον.

Rotundum nigræ plumbum ſcripturæ indicem,
Et durorum cuſpidem aſperam calamorum,
Et latum ſcalprum per medium ſciſſorum calamorum,
Et canonem ſcripturæ recte progredientis diſpenſatorem,
Et diu ſculptis atramentum ſervatum in vaſculis,
Et crenas calamorum in ſummitate nigratas
Mercurio Philodemus: poſtquam temporis dependens jam
Venit contra oculos rugoſum tegumentum.

Hoc epigram. III. proſtat in quovis verſu depravatiſſime exſcriptum, & interpres in eo nihil vidit, quare mihi totum interlinendum eſt, ac confingendum. Et quidem in primo verſu γραμμῆς non valet neque *littera*, neque *ſcriptura*; non etenim plumbum ſcriptioni ſerviebat: quare nullo periculo remitte *lineolam*, & adjunctum κυανέης appoſitiſſime ſe habet ad plumbi colorem; nam ad characteres ſpectat τὸ μέλαν, & calami qui eos fingunt, audiunt μελαινόμενοι, ut in verſ. *6.* hujus epigrammatis. Adhæc, ſecundus verſus Œdipo dignus: interpres verba appoſuit, ſententiæ minime ſollicitus: quis unquam ſomniarit calamos σκληροὺς, *duros*, cum reipſa ſint fractu facillimi, & hoc προσθετὸν in epigram. 4. v. 3. belle additur chalybi, καὶ χάλυβα σκληρόν. Præterea ſatis inficetum eſt, & longe petitum pro *calamis* dicere *cuſpidem calamorum:* quare explorandum, an meliore luto verſus ille fingi poſſit. Et primo quidem repoſui, Καὶ λίθον ὡς ἀκόνην θηγαλέην καλάμων, *& lapidem tanquam cotem acuentem calamos*; cum fere idipſum legam in 4. verſu epigr. 7. Καὶ λίθος εὐσχιδέων θηγαλέος καλάμων, *& lapis bene fiſſos acuens calamos.* Verum cum longe abſit vox σκληρῶν ab iis, quæ repoſui λίθον ὡς, videor propius accedere, ſi immutem ſolummodo σκληρῶν in σχιστῶν, eritque totius verſus ſententia, *& ſciſſorum;* ἀκόνην, *cotem;* τρηχαλέην, *aſperam*; vel θηγαλέην, *acutam calamorum*; ideſt, voce ſimplici κίστηριν, ut in primo epigr. Quin autem ſit adjunctum σχιστοὶ calamorum γραφικῶν proprium, ne dubites, cum legere ſit in 3. verſ. hujus epigram. μεσοσχιδέων δονακήων· atque in epigr. 7. v. 4. εὐσχιδέων καλάμων, & Au-

Dd 2 ſo-

ſonius vocat calamos *fiſſipedes* in notiſſimis verſibus epiſt. 7. v. 48. -- *Fac campum replices*, *Muſa*, *papyrium*, -- *Nec jam fiſſipedis per calami vias* -- *Graſsetur Cnidiæ ſulcus arundinis*, -- *Pingens aridulæ ſubdita paginæ*, -- *Cadmi filiolis atricoloribus*.

In 3. ver. advertenda eſt vox ὀξυντήρ, quæ mihi videtur in lexicis deſiderari: de ea ῥήτει adiſis Salmaſium in Solin. p. 735. In 4. verſu γραμμῆς non eſt *ſcriptura*, ſed *linea*, hanc enim, non illam dirigit κανών. Quintus verſus ab interprete marcide transfuſus eſt in Latium, & ῥῆπς ultima ἄντροις monſtroſa eſt: quare nos p. 20. (abſit verbis odium) genuinam ope optimorum monumentorum reſtituimus, nim. ἄντλοις, *vaſculis*; atque etiam dictum eſt quid ſit χρόνιον μέλαν vel potius χρόνικον pag. 162. quæ legas rogo. Sextum verſum, haud irata Minerva, divinavit interpres: *Et crenas calamorum in ſummitate nigratas*, nam γλυφίδες, & ἀκίδες ſagittarum, & calamorum *cuſpides* ſunt: verum vox *crena* dubiæ notionis eſt apud veteres, & dumtaxat nuperi ſcriptores, uti Homeri interpretes, eam celebrarunt pro *acie ſagittarum*; itaque ab ea cavendum eſt. Et hic verſus apprime reſpondet, atque lucem haurit ab v. *6*. epigr. 5. εὐγραφέων καλάμων ἀκροβαφεῖς ἀκίδας. Neque audias ſummum virum H. Steph. hanc vocem γλυφίδας hic vertentem *cultellos*, vid. lex. nam in tertio verſu Silentiarius jam *cultrum* meminerat, ſcil. ὀξυντῆρα πλατύν, reliquum erat, ut *calamorum* meminiſſet.

VI. Extremum δίστοιχον adeo erroribus amanuenſium fœdum eſt, ut & Græca, & Latina plena ineptiarum & eorumdem ſocordiæ ſint; quare ut brevis ſim, confinge:

> Ἑρμείῃ Φιλόδημος· ἐπεὶ χρόνῳ ἔντρεμεν ἤδη,
> Κρύπτε καὶ ὀφθαλμοὺς ῥυσσὸν ἐπισκύνιον·
> *Mercurio Philodemus* (dedicat:) *poſtquam ætate tremebat jam*,
> *Et cooperiebat oculos rugoſum ſupercilium*.

Nihil emaculatius hac ſententia; etenim χρόνῳ pro χρόνου habeo jam ex membranis Palatinis: ἔκκρεμες caret ſyntaxi, atque hic nihili valet; at contra ἔντρεμεν, unde ἔντρομος, ſenum ſollemne πάθος explicat. Vel legas potius ἔντρομος ἤδη εἷλκε κατ' ὀ. ῥ. ἐ. *tremulus jam traxit ſuper oculos rug. ſupercil.* profecto Silentiarius ad Homeri verſum 136. Il. ρ. mentem animi intendit, ubi poeta princeps utrumque verbum uſurpat κρύπτω, ſive καλύπτω, atque ἕλκω, dum de furente Leone loquitur:

> Πᾶν δέ τ' ἐπισκύνιον κάτω ἕλκεται, ὄσσε καλύπτων,
> *Totumque ſupercilium deorſum trahit*, *oculos tegens*.

Et Claudianus in Rufinum lib. 2. Homerica verba etiam reſpexiſſe videtur: *Inclinatque jubas*, *demiſſaque lumina velat*; licet Leo ſponte trahat deorſum ἐπισκύνιον, ſenes vero naturæ langueſcentis neceſſitate.

Verum ſi vox ἦλθε alicui arrideat, probetque, minime refragor; quare ſolummodo priora verba paullulum reficias, ἐπεὶ χρόνῳ ἔντρεμεν, ἤδη ἦλθε

ἦλθε κατ' ὀφθαλμῶν ρ. ἐ. *postquam ætate tremebat*, *&* *venit super oculos rug. superc.* ita ut Silentiarii versuum sententia eodem semper recidat, scil. Philodemi dexteram tremore, & oculos cæcitate laborasse, quæ duo ταχυγράφοις cum primis impedimento esse nemo unus non videt: hanc vero mentem Silentiarii Græca, ut nunc exstant corruptissima, minime præseferunt; & parcendum Latiali interpreti, si ad arbitrium verba illeverit. De voce ἐπισκύνιον, si lubet, vid. Etymolog. M. Ex conjectatione quidem ἀπροσδιόνυσον vocem ἔκκρεμες inverti in hanc bonam ἔντρομος, quam lectionem veram esse didici ex altero epigr. ejusdem lib. ἀπὸ ἁλιέων, quod secundum est ejus tituli v. 7. Πείσων ὁ γριπεὺς Ἑρμῇ πόρεν ἔντρομος ἤδη Δεξιτερὴν πολλοῖς αἰθόμενος καμάτοις, *Piso piscator Mercurio obtulit tremulus jam dextra multis ustus laboribus*; quare ne me audacem dicas: imo in his epigrammatis dedicatoriis sæpe legas adjunctum τρομερός senum proprium, uti in secundo ἀπὸ κιθαρῳδῶν vers. 5. Ἀντὶ δὲ πλέκτρω Σκηπανίῳ τρομερὸς χεῖρας ἐρειδόμεθα, *pro plectro baculo tremulas manus sustentabimus*. Scio etiam posse ab aliquo Græculo sustineri inficetam vocem ἔκκρεμες, si parva mutatione in ἔκκρεμεν, *suspendit* reficiatur, ita ut sententia sit, Φιλόδημος ἐπεὶ χρόνῳ ἔκκρεμες, *appendit sua scriptionis organa, jam venerat ad rugosum oculorum supercilium*; præsertim cum in 4. epigram. dedicatorio v. ult. legere est Βρομίῳ ζωὸν ἔχῖνον ἀνεκρέμασεν· verum quantum distet vox bona ἀνεκρέμασεν ab ἔκκρεμεν, quæ nihili omnino est, neque a θήματι suo cadit, vel pueri parum ἑλληνίζοντες norunt: quare fortiter adhæreas τῷ ἔντρομος, ut & sententiæ & nitori epigrammatis consulas. Adscribam epigr. quasi recoctum, quo stet sententia cum sueta μετρικῶς a me concinnata interpretatione.

Γυρὸν κυανέης μόλιβον σημάντορα γραμμῆς,
  Καὶ (1) σχιστῶν ἀκόνην τρηχαλέην καλάμων,
Καὶ πλατὺν ὀξυντῆρα μεσοσχιδίων δονακήων,
  Καὶ κανόνα γραμμῆς ἰθυπόρου ταμίην,
Καὶ (2) χρόνιον γλυπτοῖσι μέλαν πεφυλαγμένον (3) ἄντλοις,
  Καὶ γλυφίδας καλάμων ἄκρα μελαινομένων
Ἑρμείῃ Φιλόδημος· ἐπεὶ (4) χρόνῳ (5) ἔντρομος ἤδη,
  (6) Εἷλκε κατ' ὀφθαλμῶν ῥυσσὸν ἐπισκύνιον.

(1) vulgo σκληρῶν. (2) vulgo χρόνεον. (3) commun. ἄντροις.
(4) ex Palatin. membr. χρόνῳ, vulgo χρόνε.
(5) commun. ἔκκρεμες. (6) vulgo ἦλθε.

Curvum lineolas plumbum quod perlinit atras,
  Et lapidem, qui est ut cos acuens calamos,
Et latum ferrum, quo diffindatur arundo,
  Qui fingit rectam lineolam, & canonem,
Putre atramentum insculpta & quæ vascula servant,
  Nec non & calamos, est nigra queis acies
Mercurio, ob senium dextra tremulus Philodemus,
  Palpebra cui rugosa ante oculos cecidit.

EPI-

EPIGRAMMA IV.

Ἄδηλον.

VII. Τὸν τροχόεντα μόλιβδον, ὃς ἀτραπὸν οἶδε χαράσσειν
Ὀρθὰ παραξύων ἰθυτενῆ κανόνα,
Καὶ χάλυβα σκληρὸν καλαμηφάγον, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν
Ἡγεμόνα γραμμῆς ἀπλανέος κανόνα,
Καὶ λίθον ὀκρυόεντα, δόναξ ὅθι δισσὸν ὀδόντα
Θήγεται ἀμβλωθεὶς ἐκ δολιχογραφίης,
Καὶ βυθίην Τρίτωνος ἁλιπλάγκτοιο χαμεύνην,
Σπόγγον ἀκεστορίην πλαζομένης γραφίδος,
Καὶ κίστην πολύωπα μελανδόκον, εἰν ἑνὶ πάντα
Εὐγραφέος τέχνης ὄργανα ῥυομένην
Ἑρμῇ Καλλιμένης τρομερὴν ὑπὸ γήραος ὄκνῳ
Χεῖρα καθαρμόζων ἐκ δολιχῶν καμάτων.

Rotundum plumbum, quod ſemitam novit exarare,
Recte abradens recte extenſum canonem,
Et crenam aſperam capientem calamos, ſed & ipſum
Ducem ſcripturæ non errantis canonem, *(dentem*
Et lapidem prominentias longas habentem, calamus, qui duplicem
Acuitur obtuſus ex ſcriptorum prolixitate,
Et profundum Tritonis in mari errantis humilem lectum,
Spongiam, medicamen errantis ſcripturæ,
Et ſcriniolum multiforamen atramentum capiens, in uno omnia
Bene ſcribendi artis inſtrumenta contrahentem
Mercurio Callimenes, trepidam ob ſenectutis ignaviam
Manum componens ex longis laboribus.

Epigramma IV. præ ceteris elegantius, & melioris ævi fortaſſe, etiam ab Philippo confectum ſi aſſeram, haud a vero abludam: etenim ταχυγράφος eſt Callimenes, de quo cecinit in primo epigr. Philippus ipſe, quem Auguſti tempeſtate floruiſſe ſcimus. Hoc quartum epigramma ab exſcriptoribus non tam fœde nobis commendatum eſt, quare paucis te teneam; licet quædam non leve mihi negotium creent. Contra vero, quæ manibus teritur interpretatio adeo inepta eſt & inficeta, ut vel pueris indignam reor. In quarto verſu vocem γραμμῆς iterum adverte eſſe *lineam*, quæ regulæ ope ἀπλανής a plumbo in membrana illinitur.

In quinto verſu, an vox ὀκρυόεντα bene regat ὕψιλον, & quæ ſit ejus vis, vide quæ docte in Theſauri indice aggeſſit H. Stephanus; quod vocabulum cum ſæpe Homerus celebret, Joſue Barnes in adnotat. in Hom. hoc ipſum ἐπιθετὸν expendit, & quæ Stephanus vidit, eadem tanquam e ſua penu Barnes recoquit repetundarum arceſſendus.

Verſus nonus gemmas contra mihi carus, utpote regium noſtrum atra-

atramentarium describit, cum appellet κίστιν πολύωπα μελανδόχον, *constans multis faciebus atramentarium vasculum*, non vero ut vulgo, *multa foramina habens:* verum de vocibus κίστη & πολύωψ longissima quæque superne p. 18. habes & quia nova protuli, errorumque satis ab Scriptoribus detersi, ea si consulas, te fortasse non pœnitebit. Unum hic nodum solvendum mihi servavi, an scil. κίστη πολύωψ revera sit atramentarium; etenim verba, quæ sequuntur, videntur indicare potius cistulam, ubi Callimenes omnia instrumenta reposuerat, εἰν ἑνὶ πάντα εὐγραφέος τέχνης ὄργανα ῥυομένην, atque interpres in hanc sententiam discessit invertens, *scriniolum*, *&c.* quem non tanti curo, quanti H. Stephanum libere adserentem in ind. Thes. κίστη *in epigr. dicitur cista, seu arcula scriptoria, in qua atramentum, calami, cultellus, pulvisculus, calculi, & similia suas habent veluti cellulas*. At caligo omnis dispellitur, si parva mutatione pro ῥυομένην remittas ῥυόμενος, idest, Callimenes *servans*, sive *reponens* εἰν ἑνὶ *in unum*, sive *simul* Ἑρμῇ supple ἔθηκεν, *dicavit omnia instrumenta scriptoria*, inter quæ extremo loco enumeratur κίστη πολύωψ, μελανδόχος, *vas multarum facierum, & atramentum excipiens*. Et ut tirones vident, si in ea arca, κίστῃ, omnia organa suæ artis reposuisset Callimenes, primum quidem non bene quadrasset scriniolo adjunctum μελανδόχον, sive potius μελανδόχον· deinde auctor epigrammatis oblitus esset accensere inter scribendi organa principem supellectilem, scilicet *atramentarium*. Demum, quod potissimum mihi est, dixisset ἐν μιᾷ, ut syntaxis cum κίστῃ constet, non vero εἰν ἑνί. Verum hæc luce clariora sunt, ad extremum versum aggrediamur.

In quem restitue dumtaxat καταρμόζων, *componens*, in διαρμόζων, *liberans*, idest, *liberans tremulam manum ob senectutis ignaviam ab diuturnis laboribus;* amanuenses enim facile permutabant διὰ in κατὰ, utpote per nexum præpositiones scribi mos erat: & cernere est ipsissimam sententiam in extremo versu epigr. 6. παλάμῃ δῶκεν ἐλευθερίην, *dexteræ dedit libertatem*.

Τὸν τροχόεντα μόλιβδον, ὃς ἀτραπὸν οἶδε χαράσσειν,
  Ὀρθὰ παραξύων ἰθυτενῆ κανόνα,
Καὶ χάλυβα σκληρὸν καλαμηφάγον, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν
  Ἡγεμόνα γραμμῆς ἀπλανέος κανόνα,
Καὶ λίθον (1) ὀκρυόεντα, δόναξ ὅθι δισσὸν ὀδόντα
  Θήγεται, ἀμβλυνθεὶς ἐκ δολιχογραφίης,
Καὶ βυθίην Τρίτωνος ἀλιπλάγκτοιο χαμεύνην,
  Σπόγγον, ἀκεστορίην πλαζομένης γραφίδος,
Καὶ κίστιν πολύωπα (2) μελανδόχον, εἰν ἑνὶ πάντα
  Εὐγραφέος τέχνης ὄργανα (3) ῥυόμενος
Ἑρμῇ Καλλιμένης τρομερὴν ὑπὸ γήραος ὄκνῳ
  Χεῖρα (4) διαρμόζων ἐκ δολιχῶν καμάτων.

(1) vel ὀκριόεντα. (2) alii μελανδόκον. (3) vulgo ῥυομένην.
(4) vulg. καθαρμόζων.

Plum-

Plumbum, quod curvum recta scit tingere chartas,
Enixe longo si hæreat & canoni,
Et chalybem durum, calamos qui scindit, & ipsum,
Qui dux haud curvæ est lineolæ, canonem,
Pallentem ac lapidem, & calamos, queis binus inest dens,
Rodentem obtusos, plurima si illiniant,
Tritonique vago requiem, quæ est cara sub undis,
Spongiam, aberranti fert quæ & opem calamo,
Vasque atramenti, facies cui plurima, in unum
Omnia scribendi vascula Mercurio
Servans Callimenes senio jam ignavus & æger,
Dextræ & dans longo ex munere pace frui.

EPIGRAMMA V.

Ἄδηλον.

VIII. Ἄβροχον ἀπλανέος μόλιβον γναπτῆρα κελεύθου,
Ἧς ἐπιμίζεται γράμματος ἁρμονίη,
Καὶ κανόνα τροχαλοῖο κυβερνητῆρα μολίβδου,
Καὶ λίθακα τρητὴν σπόγγῳ ἐειδομένην,
Καὶ μέλανος σταθεροῖο δοχήϊον· ἀλλὰ καὶ αὐτῶν
Εὐγραφέων καλάμων ἀκροβαφεῖς ἀκίδας,
Σπόγγον ἁλὸς βλάστημα, χυτῆς λειμῶνα θαλάσσης,
Καὶ χαλκὸν δονάκων τέκτονα λεπταλέων
Ἔνθαδε Καλλιμένης φιλομειδέσιν ἄνθετο Μούσαις
Γήραϊ κεκμηκὼς ὄμματα, καὶ παλάμην.

Immadidum inerrantis plumbum scriptorem itineris,
Et sub quo firmatur litteræ harmonia,
Et canonem currentis gubernatorem plumbi,
Et lapidem perforatum spongiæ similem,
Et atramenti stabilis receptaculum, verum & ipsorum
Bene scribentium calamorum in summitate tinctos calamos,
Spongiam maris germen, fluentis florem maris,
Et æs calamorum fabricatorem tenuium
Hic Callimenes jucundum ridentibus deposuit Musis
Senio defatigatus oculos, & manum.

In Epigr. v. ἄβροχον plumbi appositissimum ἐπιθετόν, quare vertas *siccum*, *aridum*. De voce ἁρμονία, ejusque pura notione vide bene multa in sequ. libro. In vers. 3. τροχαλοῖο valet *rotundi*, non vero *currentis*. In ver. 5. vietam, vel potius inauditam vocem σταθεροῖο, *stabilis*, sanabis statim, si restituas in σαπροῖο, vel σατροῖο, *tempestivi*, *veteris*, quare belle Silentiarius epigr. 3. v. 5. atramentum dicit χρόνιον, quod adjunctum huic alteri lucem præstat, vid. pag. 162.

Versus 6. salivam grandem movet, legimus etenim spongiam esse

χυτῆς

χυτῆς λειμῶνα θαλάσσης, in quibus verbis interpres e penu ſua pro λειμῶνα refudit *florem*, partem ſcil. pro toto, nam λειμών *pratum eſt:* eſſe autem ſpongiam *maris pratum*, vel *floſculum*, quis, etiamſi ſtomachi calidiſſimi, concoquere poſſet? affatim fuiſſet ſemel appellaſſe ἁλὸς βλάστημα, *maris frutex*. Quare mihi κείμενον deſperatæ medelæ eſt; ſed ſi quid loci conjectioni detur, reſtituerem, χυδὴν πίνοντα θαλάσσην, *ſpongiam abunde bibentem aquam*, & appoſite dicitur *ſpongia aquam bibere;* eapropter Græculi cum Etymologici auctore vocabulum σπόγγος compactum aſſerunt, quia σπᾷ ὑγρά, *ebibit humida*. Vel paullo ſanius pro λειμῶνα reponerem πλήρωμα, ita ut ſpongia ſit *maris frutex*, & quæ *aqua facile impleatur*. Verum, ſi quis me felicior ſit, & meliora veſtiget, quam quæ huic verſui ſanando illevi, mea ipſe ſpongiæ facile ſubmitto.

Ἄβροχον ἀπλανέος μόλιβον (1) γραπτῆρα μολίβδου,
  Ἧς ἐπιμίζουται γράμματος ἁρμονίη,
Καὶ κανόνα τροχαλοῖο κυβερνητῆρα μολίβδου,
  Καὶ λίθακα τρητὴν σπόγγῳ ἐειδομένην,
Καὶ μέλανος (2) σαθεροῖο δοχήϊον, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν
  Εὐγραφίων καλάμων ἀκροβαφεῖς ἀκίδας,
Σπόγγον ἁλὸς βλάστημα, (3) χυτῆς πλήρωμα θαλάσσης,
  Καὶ χαλκὸν, δονάκων τέκτονα λεπταλέων,
Ἔνθαδε Καλλιμένης φιλομειδέσιν ἄνθετο Μούσαις
  Γήραϊ (4) κεκμηκὼς ὄμματα, καὶ παλάμην.

(1) membr. Vatic. γραμπτῆρα. (2) vulgo σαθεροῖο.
(3) vel repone χυδὴν πίνοντα, vulgo χυτῆς λειμῶνα.
(4) Palat. membr. κεκμηώς.

Aridulum ſignans, recta ut ſit ſemita, plumbum,
  Atque ut litterulis firma ſit harmonia,
Et canonem, cohibet qui plumbum errare rotundum,
  Nec non pertuſum, ſpongia uti eſt, lapidem,
Vas & concocti atramenti, & qui bene tingunt,
  Et quorum ſumma eſt nigra acies, calamos,
Et germen ponti eſt quæ ſpongia, ſat bibit undæ,
  Atque acuens calamos, ut faber, æs tenues
Callimenes blandis heic dedicat ipſe Camœnis
  Ob ſenium dextra languidus, atque oculis.

EPIGRAMMA VI.

Ἰουλιανοῦ ἀπὸ ὑπάρχων Αἰγυπτίου.

IX. Ἀκλινέας γραφίδεσσιν ἀπιθύνοντα πορείας,
  Τόν δε μόλιβδον ἄγων, καὶ μολίβου κανόνα,
Σύνδρομον ἡνιοχῆα, πολυτρήτου τ' ἀπὸ πέτρης
  Λᾶαν, ὃς ἀμβλείαν θῆκε γένυν καλάμου,
Σὺν δ' αὐτοῖς καλάμοισι μέλαν μυστήρια φωνῆς
  Ἀνδρομέης, σμύλης τ' ὀξυτόμον κοπίδα
Ἑρμείῃ Φιλόδημος· ἐπεὶ χρόνος ὄμματος αὐγὴν
  Ἀμβλύνας, παλάμῃ δῶκεν ἐλαφρίζειν.

Rectas litteris dirigentem semitas
Hoc plumbum agens, & plumbi regulam,
Concurrentem rectorem, & undique pertusæ petræ
Lapidem, qui obtusum acuit calamum,
Et cum ipsis calamis atramentum, mysteria vocis
Humanæ, crenæque valde acutum cultrum
Mercurio Philodemus: cum tempus oculi lucem
Obtundens, manui dedit libertatem.

In Epigram. VI. interpres in voce γραφίδεσσιν falsissimus est; non etenim γραφίδες sunt *litteræ*, sed *calami scriptorii*, ut nemo non videt. Pro ἀπιθύνοντα refice ἐπιθύνοντα. In 2. versu ἄγων importunissimum est, & ἀσύντακτον, igitur appone ὁμȣ̃, vel quid simile. In 3. lege συνδρόμȣ, ut cum μολίβȣ conveniat; *plumbum* enim *excurrit*, dum signat lineolas, & ab recta regula detinetur, ne exorbitet; præterea statim expunge vocem ἡνιοχῆα, *aurigam*, quæ præfert metaphoram audacissimam, nemo sane a se impetraverit, ut credat Julianum epigrammatis auctorem vocasse κανόνα, *plumbi aurigam:* quare ῥῆσιν illam meo periculo divide, & quæ probe scripsit Julianus, habebis, scil. ἴθυν ὀχῆα, hoc pacto regula suum ἐπιθετόν, scil. ἴθυν acquirit, fungiturque officio suo *cobibendi plumbum*, ne a recta discedat. Πέτρα quidem *rupes*, λᾶας est particula, quæ a rupe exscinditur, quod jam ante me adnotaverat Salmas. in Solin. p.851. contentus uno Theocrito, tot Homeri loca oblitus, vid. Il. δ. v. 107. Od. ε. v. 412. 415. 428. ubi in ea notione est vox πέτρη, ut sexcentena taceam. Atque in hisce etiam epigg. vides pumicem nunquam vocitari πέτραν, sed vel λᾶαν, vel λίθον, & λίθος particula etiam rupis est in Homero, & ceteris Scriptoribus; ita ut huic vatum principi sollemne est canere domos fabricari ξεστοῖσι λίθοισι, vel πυκινοῖσι λίθοισι· quare de regiis ædibus Priami legimus Il. ζ. v. 244. Πεντήκοντ' ἔνεσαν θάλαμοι ξεστοῖο λίθοιο. Et Il. π. v. 212. Ὡς δ' ὅτε τοῖχον ἀνὴρ ἀράρῃ πυκινοῖσι λίθοισι. Addas Od. ψ. v. 192. θάλαμον δέμον, ὄφρ' ἐτέλεσσα Πυκινῇσι λιθάδεσσι, κ.τ.λ. Ac ipse summus vates nos docet λᾶας, & λίθος in æqua notione haberi, cum de Circes domo recinit, Od. κ. v. 210. τετυγμένα δώματα Κίρκης ξεστοῖσι λάεσσι. Idipsum habeo ab Hesiodo, ut omnes horum vatum principum filios prætercam, qui docet in ἔργοις v. 624. hyeme subducendas in littus naves, & muro ex bene compactis λίθοις cingendas contra vim, & humiditatem ventorum: Νῆα δ' ἐπ' ἠπείρȣ ἐρύσαι, πυκάσαι τε λίθοισι Πάντοθεν, ὄφρ' ἴσχωσι ἀνέμων μένος ὑγρὸν ἀέντων. Quæ hic adjecit Clericus, ne legas, nam haud sunt tanto viro digna.

X. Hæc mihi vix illinenti in mentem veniunt, quæ utinam non illevisset Mazochius in lib. de Ascia, (cujus lucubrationes mihi delicium sunt,) ter enim dictitat p. 264. 265. 267. in Homero omnia ædificia ex ligno compacta, ligneumque fuisse heroicis temporibus τεκτόνων domorum ministerium. Cum

con-

contra ſit ex quinis hiſce exemplis ; imo non ſolum lapidibus ædes eo ætatis exſtructas legere eſt, verum etiam ſumma elegantia & cultu elaboratis; & me etiam piget, eo quod vir magnus verbis caſtigat Euſtathium ſecum non conjurantem. Verum Mazochio indulgendum, quem in nova, ac laudis plena, vocis πλίνθων, quam cudit, διαγνώσει, maxime uri oportuit Homerum ſibi fore adverſarium; quare quavis ope & arte in ſententiam ſuam convectare adlaborandum fuit. Ceterum viro huic eruditiſſimo non dumtaxat Euſtathius, ſed & Scholia brevia ea in re reſiſtunt, quæ Il. δ. v. 110. iſthæc adnotant : Τέκτων· ὁ καλούμενος τοξοποιός· ἢ ΚΟΙΝΩΣ, πᾶς τέκτων λέγεται· ἀπὸ τοῦ τεύχειν, ὅ ἐστι, κατασκευάζειν τι. Adlevi majoribus litteris proverbium ΚΟΙΝΩΣ, quo advertas illud etiam Mazochio diſplicuiſſe in Suida, atque poſtquam leviter Kuſterum arguiſſet pag. 267. more ſuo aſciatum quid, & ſubtile attexuit, ut in ΚΟΙΝΟΝ immutet: conſulas clariſſimi viri adnotationem 320. quo rem perſpicias. Imo longiſſimo ante Heroicorum temporum intervallo lapidibus cœptum eſt ædificari, vide Gen. c. XI. v. 3. *Habuerunt lateres pro ſaxis, & bitumen pro cæmento*. Et Levit. c. 14. v. 14. c. jubetur *lapides, & ligna domus leproſi projici extra oppidum.*

XI. Pro re nata, eo quod epigrammatographus probe diſtinguit λᾶαν ab πέτρᾳ, atque Homerus ſæpe utitur vocibus ξεστοῖσι λίθοισι, urgeor ad Juſtini locum ἐν λόγῳ πρὸς Ἕλληνας pag. 33. Venet. 1747. explanandum, qui Sibyllæ Cumanæ βασιλικὴν ait fuiſſe ἐξεσμένην ἐξ ἑνὸς λίθου, verba Homerica mutuatus, quæ non vice ſimplici in eodem κόμματι repetit: Ἐθεασάμεθα δὲ ἐν τῇ πόλει (Κύμῃ) γενόμενοι καί τινα τόπον, ἐν ᾧ βασιλικὴν μεγίστην ἐξ ἑνὸς ἐξεσμένην λίθου ἐγνώκαμεν· πρᾶγμα μέγιστον, καὶ παντὸς θαύματος ἄξιον· ἔνθα τοὺς χρησμοὺς αὐτὴν ἐπαγγέλλειν οἱ ὡς τὰ πάτρια παρειληφότες παρὰ τῶν ἑαυτῶν προγόνων ἔφασκον. Ἐν μέσῳ δὲ τῆς βασιλικῆς ἐπεδείκνυον ἡμῖν τρεῖς δεξαμενὰς ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἐξεσμένας λίθου, ὧν πληρουμένων ὕδατος λούεσθαι αὐτὴν ἐν αὐταῖς ἔλεγον· καὶ στολὴν ἀναλαμβάνουσαν εἰς τὸν ἐνδότατον τῆς βασιλικῆς βαδίζειν οἶκον ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἐξεσμένον λίθου, κ.τ.λ. quæ verba ponderoſa ſatis, miſerum in modum converſa a Benedictinis viris ægre intueor: *Vidimus, cum in hac urbe (Cumis) eſſemus, locum quendam, ubi ſacellum maximum ex uno ſaxo exciſum conſpeximus, rem ſane præclariſſimam, & omni admiratione dignam; ibi ſua illam oracula edidiſſe narrabant, qui hæc a majoribus, ut patriæ ſuæ propria acceperant. In medio autem ſacello monſtrabant nobis tria receptacula ex eodem exciſa ſaxo, quibus aqua repletis lavare eam dicebant; & cum veſtem reſumpſiſſet, in intimam ſacelli ædem ſecedere ex eodem ſaxo exciſam, &c.* Quis ferat βασιλικὴν μεγίστην transfundi ὑποκοριστικῶς *ſacellum* cum ἐπιθέτῳ *maximum?* quæ quidem contraria ſibi ſunt. Et qui fieri potuit, ut parvum *ſacellum* tres δεξαμενὰς, imo & ἐνδότατον οἶκον amplecteretur? quare merito Juſtinus vocitavit μεγίστην βασιλικήν. Et miror eos doctiſſimos viros non ſecutos Jo. Langi interpretationem, quæ aliquanto melioris pretii eſt, eam tutemet conſulas.

Verum & Langus, & Benedictini in verba, quæ ex Homero desumpsit Justinus, ἐξ ἑνός, vel αὐτοῦ ἐξεσμένου λίθου, misere impegere *excisam ex uno lapide* convertentes; cum ξέω non sit *excido*, sed *perpolio*, *levigo*, idcirco princeps vatum *lapides* plerumque dicit ξεστούς. Nosco autem, cur transversum acti sint hi doctiss. interpretes, cum enim longior Maronis fabula de Sibyllæ horrenda specu a pueris in eorum pectora influxerit, rati sunt Justinum hoc antrum Virgilianum βασιλικήν appellasse; & λίθον ἕνα peræque esse, ac *rupem*, hinc ἐξεσμένου versum est *excisam*; cum dicendum fuisset Latine, *Templum illud* (Sibyllæ) *parili perpolitoque lapide fabrefactum:* templa enim, domus, ædes lapidibus exstrui dicimus, ferro contra excidi, quod vel pueri vidissent. Et quis vel tiro Græculus ignorat voculam εἷς, *unus* sæpe in utraque lingua, valere *par*, *æqualis*, *idem?* itaut hæc Sibyllæ βασιλική *uno lapide fabrefacta* juxta sit, ac *eodem saxo*, non conquisitis quibusvis lapidibus, sed ex una rupe excisis, atque inde ἐξεσμένοις, *bene aptatis:* ea quidem est Justini mens, idque elaboratissimum ædificium viderat, ideoque vocat jure μέγιστον πρᾶγμα, & παντὸς θαύματος ἄξιον. Quod autem εἷς, *idem*, ac *similis* denotet, posthabitis, quæ ab lexicis, atque ab indicibus habes, exemplis, uno Thucydidis utar opportuno satis hist. lib. 4. n. 64. p. 265. Τὸ δὲ ξύμπαν, γείτονας ὄντας, καὶ ξυνοίκους μιᾶς χώρας, καὶ ὄνομα ἓν κεκλημένους Σικελιώτας, *uno verbo, quod vicini simus, & incolæ ejusdem regionis maritimæ, & eodem nomine Siculi vocemur:* vides igitur ἓν, & μία valere *idem*, *eadem*, &c. verum id vulgare, & cuivis notum: imo & Hebræi in eadem sententia sexcenties voce אחד *unus*, usi sunt, consulas Concordant. P. Marii de Calasio edit. Londini p. 115. ubi illitum est אחד, *unus*, *idem*, & אחדים, *uni*, *iidem*, inde, ut moris est, perpetua sanctorum libb. testimonia assuuntur. Ratum igitur est, quid sit Justino ἐξεσμένος λίθος.

XII. Præterea adeo verum dicas ea, quæ protuli, Justinum sensisse, ut vocem λίθος nunquam reperire sit in notione *rupis*, vel *montis*, sed solummodo tum sacri Scriptores, tum οἱ ἔξω pro lapidibus non magnæ molis adhibuerint; in eoque adeo conjuratos nactus sum, ut nihil supra; contra vero pro *rupe*, sive *monte* vocem πέτρα eodem constanti animo illeverint; quod & Latiares etiam Scriptores cujusvis ætatis in bino vocabulo *lapis*, & *petra* imitatos gratulor, quorum loca si aggererem, fierem importunus, cum ubique tum Græce, tum Latine prostent; satis erit eorum indices invisere. In manifesto tamen peccatu versarer, si ab Scriptorum principe Homero locum ἀντάξιον ἄλλων, & veluti a me confictum haud apponerem, ubi Niobæ filiorum duodenorum, quos Apollo interfecerat, fabellam narrat, atque homines, & Nioben in *lapides* conversos vocat λίθους· e contrario *montes*, in quibus dolores concoquebat Niobe, appellat πέτρας, & ὄρεα, in Il. ω. v. 610. Οἱ μὲν ἄρ' ἐννῆμαρ κέατ' ἐν φόνῳ, οὐδέ τις ἦεν — Καταθάψαι· λαοὺς δὲ λίθους ποίησε Κρονίων. . . . Νῦν δέ που ἐν πέτρῃσιν, ἐν οὔρεσιν οἰοπόλοισιν. . . . Ἔνθα λίθος περ ἐοῦσα, Θεῶν ἐκ κήδεα πέσσει.

πέτρει. Imo miratus ſum tum Moſem ipſum, tum ceteros Hebræos in ſanctis membranis æterna ὁμοφρονήτει clare diſtinxiſſe, & ne ſimplici quidem vice unquam confudiſſe vocabula אבן, *lapis*, & צור *rupes*, quam alteram vocem & LXX. πέτρα jure reddidere, & Latiaris interpres invertit *petra;* primam vero λίθ☉, & *lapis:* vide eundem P. Marium de Calaſio in his ῥήτεσι, quo rem citius noſcites. Hac ſane diſtinctione invecta, (quam haud ſcio, an tot præclariſſimi, & πολύγλωττοι interpretes adverterint,) mira lux erit tum profanis, tum præſertim ſanctis veteris, & novi fœderis voluminibus. Quare ut ad Sibyllæ βατιλικὴν redeam, ſi ἐξ ἑνὸς λίθε ἐξεταμένην cum Juſtino fateamur, non *exciſam in rupe* dicas, alias ipſe Martyr ἐκ πέτρας alleviſſet, cum λίθ☉ ſit exiguæ molis *lapis*, nobiſque ſuggerit eam βατιλικὴν fuiſſe ſaxis fabri malleo politis compactam, & maximorum, atque elegantium ædificiorum inſtar erectam.

His animadverſis, nulluſdum mecum non ægre feret Mazochium iſthæc Juſtini verba longiori commentario docte, ut moris eſt, illuſtrantem hanc βατιλικὴν Sibyllæ appellaſſe *ſpecum* in Neap. Calend. to. 2. pag. 449. *Vult igitur Noſter* (Juſtinus) *Sibyllæ ſpecum, ſive* χρηςήριον *in Romanarum baſilicarum formam fuiſſe conſtructam, &c.* quis enim vero vocet *ſpecum*, prægrande ad miraculum ædificium, & affabre aptatis λίθοις compactum erectumque? Et me piget maximum virum oblitum eſſe hæc Juſtini verba attentius penſitaſſe, Latinamque interpretationem tanquam non malam Calendario adnexuiſſe. Verum de hac Sibyllæ βατιλικῇ, & Juſtini verbis plurima commentabimur σὺν Θεῷ in regionis Puteolanæ deſcriptione; & ſplendidiſſima Agathiæ mendacia Sibyllæ *antrum* cominiſcentis ἄζυ ϗ βαραθρῶδες pag. 20. edit. Pariſ. 1660. exſibilabimus: quis enim præſtet potiorem fidem ſcriptori abſenti, & ævi nequioris, quam Juſtino cultiſſimo viro, atque αὐτόπτῃ;

XIII. Hæc autem me de falſo Sibyllæ antro commentantem opportune arceſſiit Antiſtita Sacrarum Virginum (quæ primorum patriciorum filiæ ſub Divæ Claræ nomine, ac tutela συμβιῦσι, virtutum exemplo, quod grande claritudinis adjumentum eſt, & regia munificentia ſpectatiſſimæ præ ceteris;) ac benigniſſime inſcriptionem expoſtulavit in aditu Cryptæ, quæ ab Averno ad Cumas perfoſſa erat, adponendam, utpote quæ inter ingentia harum Virginum prædia interjacet, atque ab inſcitiſſimis Scriptoribus, ejuſque oræ importunis περιηγηταῖς, uti appellat Juſtinus, *Grotta della Sibilla*, ſalutatur, quos non male *Cicerones* vocitamus, nam id genus homunciones alibi multis oſtendam audiviſſe olim etiam *Homeros*, pacemque petam ab ſummo viro Mazochio, qui in longiori adnot. in Calendarium pag. 449. to. 2. acute arguteque evincere adnititur eam nomenclaturam abortionem eſſe vocis *circitores*, vel *cicerrones* contractæ ab *circumerrones;* interea de id genus hominibus vide, quæ adnotavit Spanhem. init. de P. N. quem laudare oblitus eſt Mazochius. Qua cura potis fui inter hanc longam, & fortaſſe tædii plenam atramentariam ope-

operam, edere epigraphen, adscribam, quo mandatis tantæ Antistitæ obtemperem, quæ immortale nomen sibi ob templi sui omnium in hac urbe magnificentissimi instaurationem, ac picturas comparavit.

CRYPTAE AB AVERNO HOC LACV AD CYMAS
AVSPICIIS AGRIPPAE
ET COCCEI ARCHITECTI INGENIO ET OPERE
POSTERIS ADMIRANDO EFFOSSAE
SIBYLLAE NOMINE ATQVE ORACVLIS
PERDIV AVGVSTAE
OLIM VIRORVM CONSVLARIVM ET IMPERATORVM CVRRIBVS
CONVENARVMQVE ITINERIBVS
CELEBRATISSIMAE
INTROITVM PAENE CLVSVM
DELIA BONITA ANTISTITA
ET CATHARINA ANGVILLARIA ADMINISTRA
INTER CETERAS SVB DIVAE CLARAE TVTELA
PATRICIAS NEAPOLITANAS VIRGINES
PROVIDENTISSIMAE
QVEIS IN MAIOREM PVTEOLANI AGRI PARTEM
IVS EST
CAEMENTIS AC RVDERIBVS REIECTIS
LONGA AETATE AGGESTIS
APERIVNDVM ORNANDVMQVE
CVRAVERE CIↃIↃCCLIII

Scio me ob voces λᾶας, & πέτρα, quæ hoc epigr. exornant, longius aberrasse, quare ad medelam reliquorum versuum aggrediar; postquam te admoneam, ne credas Jo. Georg. Grævio in laboriosis in Hesiodum lection. in ἔργ. v. 589. ajenti: Πέτρα *Homero, aliisque Græcis poetis sæpe est antrum in rupe excavatum*; affertque duo Homeri loca, quæ quidem vel tiro de *rupe*, sive *monte*, non de *specu* interpretaretur; primum est Il. β. v. 88. ubi si divinus vates πέτρην dicat γλαφυρήν, ipsa πέτρη *rupes* quidem est, & eo quod addat γλαφυρή, evadit mons *effossus*; & quis unquam negaturus est ἐπιθετά rem varie afficere atque discriminare, non vero ipsam prorsus immutare? hinc in ipso Hom. πέτρη est περιμήκης, Il. ν. 63. ὀλοοίτροχος, ν. 137. κοίλη, φ. v. 494. & Od. μ. 233. ἠεροειδής, atque id genus sexcenta. Alterum est Il. δ. 107. ubi Homerus canit de cervo, πέτρης ἐκβαίνοντα, quæ verba vertunt omnes, *ex rupe exeuntem*, & Grævius de suo addit, *ex rupis antro exeuntem*; cum si ea carmina summi vatis adeas, diceres cervum *e rupe descendentem*. Verum hæc satis aperta.

In ver. 4. θῆκε abunde profert amanuensium torporem, corrige lubenter θῆγε, *acuit*, quod vidit etiam interpres, licet in ceteris dormitans, non vero Manutius. Ut sententia hujus 4. versus stet, scias ex membranis Vaticanis me habere monstrosam vocem συστήματα, quam Aldus reposuit notiorem, licet nihil hic opportunam, μυστήρια· ipse enim cum ignarissimis ignoro, cur calami, & atramentum sint *humanæ vocis mysteria*: aliud prorsus cogitasse Julianum credendum est: minima admodum mutatione συστήματα verte in συπτήματα, mentemque Juliani tandem aperies: σύφω etenim est *adstringo*; igitur συπτήματον, *adstrictio*; & revera, ut vox humana characteri-

ribus firmetur & adſtringatur, calamis, & atramento utamur oportet, alias vox avolaret; quare merito Homerus πτερόεντα illud adjunctum πτερόεντα *verbis* ſemper aſſuit, quando loquuntur; in ipſa autem ſcriptura, vocem veluti figimus, & σύφομεν, *adſtringimus:* habes igitur Juliani mentem, qui bene noverat verba eſſe πτερόεντα, dum loquimur, contra vero συφθέντα, dum ſcribimus; hinc belle verba chartis depicta appellantur φωνῆς συπτήματα. Ut autem nihil prorſus dubites, quin recte hanc vocem ſanaverim, fundum do eundem Julianum in epigrammate ſequenti v. 5. & 6. dum ait calamos, & atramentum *adſervare vocem mortuorum;* φιλάττειν autem γῆρυν, & σύφειν φωνήν, eadem ſiquidem valere nemo neget. Quid ſi eundem prorſus loquendi modum repererim? Iſidorus præſto mihi eſt Orig.l.6.c.14. cujus verba ſi egomet confinxiſſem, aptiora cudere haud quiviſſem: *Inſtrumenta*, inquit, *ſcribæ calamus, & penna; ex his enim verba paginis infiguntur, &c.* Sane videtur Iſidorus hanc ſententiam ex Juliani epigrammate mutuatus; quare illius ævo certe συπτήγμα legebatur; ſane iterato recinendæ ſunt diræ in librarios, qui elegantem illam carminum ἀνθολογίαν tam miſere deflorarunt. Valde gratulor mihi etiam Lucanum id muneris characteribus tribuiſſe, ſcilicet vocem firmandi, ne avolet, ſed æternum duret; quis enim ignorat bina ejus carmina πτερόεντα lib.3.v.221. *Phœnices primi, famæ ſi credimus, auſi Manſuram rudibus vocem ſignare figuris?* Porro irridendi, qui elegantem vocem *manſuram* inſcitiſſime immutarunt in nullius pretii ῥῆτιν *menſuram*, vide hujus poetæ editionem Oudendorpii nuperrimam, & apparatiſſimam; & miror doctiſs. virum in voce *manſuram* nihil adnotaſſe. Pro re nata de Sannazario συμπολίτῃ aliquantulum conquerendum mihi eſt, dum atramenti laudes merito perſequitur epigr. 32. lib. 1. & illud commendat, quod geſta regum æternum duratura chartis illinat, *Mandet ut æternis ſcripta voluminibus;* verum ſi ſummus hic poeta Grajas delicias, & hæc epigrammata ſcrutatus eſſet, potius appoſuiſſet, *Figat, ut æternis, &c.* quas delicias Lucanum, atque Iſidorum inviſiſſe minime pœnituit. Faceſſat igitur inter barbaros vox marcida συστήγμα, ſive, ut in Vaticanis membranis συστήγμα, aut μυστήρια, & in præclarum epigram. συπτήγμα reſtituatur. Accipe carmen non amplius maculis turpe, & μετρικῶς converſum.

Ἀκλινέας γραφίδεσσιν (1) ἐπιθύνοντα πορείας,
Τόντε μόλιβδον, (2) ὁμοῦ καὶ μολίβου κανόνα,
(3) Συνδρόμου (4) ἴθυν ὀχῆα· πολυτρήτου τ' ἀπὸ πέτρης
Λᾶαν, ὃς ἀμβλείαν (5) θῆγε γένυν καλάμου,
Σὺν δ' αὐτοῖς καλάμοισι μέλαν, (6) συπτῆγμα φωνῆς
Ἀνδρομέης, σμίλης τ' ὀξυτόμου κοπίδα
Ἑρμείῃ Φιλόδημος· ἐπεὶ χρόνος ὄμματος αὐγὴν
Ἀμβλύνας παλάμῃ δῶκεν ἐλευθερίην.

(1) vulgo ἀπιθύνοντα. (2) commun. ἄγκυ.
(3) vulgo σύνδρομον. (4) commun. ἠνιοχῆα.
(5) vulgo ἦκε. (6) membr.Vat.μυστήρια, ex Fulv.Urſin.συστήρια.

Quod

Quod calamis dat iter, recto ne a tramite oberrent,
Hoc plumbum, & plumbi, qui regit hos, canonem,
Currens hoc qui inhibet; pertusæ atque undique petræ
Particulam, obtuso dat quæ aciem calamo,
Cum calamo atramentum, vocem quæ organa figunt
Humanam, & cultrum, qui secat, atque acuit,
Mercurio Philodemus; vim cui luminis ætas
Obtudit, officio hinc dextera se exsoluit.

EPIGRAMMA VII.

Τοῦ αὐτοῦ.

XIV. Αὔλακας ἰθυπόρων γραφίδων κύκλοισι χαράσσων,
Ἄνθεμά σοι τρωχθεὶς οὗτος ἐμὸς μόλιβος,
Καὶ μολίβῳ χρωστῆρα κανὼν τύπον ὀρθὸν ὀπάζων,
Καὶ λίθος ἀγχιδέων θηγαλέος καλάμων,
Σὺν καλάμοις ἄγγος τε μελανδόκον, οἷσι φυλάσσει
Αἰὼν ἐσσομένοις γῆρυν ἀποιχομένων,
Δέχνυσο καὶ γλυπτῆρα σιδήρεον, ᾧ θρασὺς Ἄρης
Σὺν Μούσαις ἰδίην δῶκε διακτορίην,
Ἑρμείη, σὰ γὰρ ὅπλα· σὺ δ' ἀδρανέος Φιλοδήμου
Ἴθυνε ζωὴν, λειπομένοιο βίου.

Lineas recte directorum stilorum circulis arans
Donarium tibi erasum hoc meum plumbum,
Et plumbo coloratori canon imaginem rectam præbens,
Et lapis bene scissos acuens calamos,
Cum calamis vasque atramentum capiens, quibus custodit
Tempus sequentibus vocem mortuorum,
Accipe & sculptorem ferreum, cui confidens Mars *(mandata;*
Cum Musis propriam dedit legationem: functionem perferendi
Mercuri, tua enim arma: tu infirmi Philodemi
Dirige vitam, relinquente vita.

In Epigrammate VII. amanuenses fortuito magis, quam ex industria autographi fidem servarunt, quare admodum pauca animadvertenda mihi reliquerunt. In versu 1. obscuriorem se præbet Julianus in voce κύκλοισι, quam accipere jubeo pro plumbi figura, quæ rotunda erat, ut passim legere est in his epigrammatis: verum prorsus me latet, quid sibi velint verba, αὔλακας ἰθυπόρων γραφίδων, *sulcos*, seu *lineas calamorum recta incedentium*, seu *scribentium*; nisi dicas Julianum accepisse *sulcos calamorum* pro ipsis *calamis*, quod ab Græcæ linguæ, & Latialis genio longe alienum. Arridet autem magis, si dicamus in mendo cubare vocem ipsam κύκλοισι, quam paullulo fidentius restitue in ἄκροισι, & mens epigrammatographi foret, *plumbum signans surculos pro extremitatibus calamorum, ut recte procedant*; ita ut accipiatur συνεκδοχικῶς

pars

pars illa calamorum, quæ sola scribit, pro *ipsis calamis*: hanc conjecturam satis firmat versus *6.* epigr. 3. ubi eadem fere verba legis, καλάμων ἄκρα μελαινομένων. Quam medelam si acceptes, omnis caligo detergitur. Ne interpreti credas γραφίδων vertenti hic *stilorum*, cum satis ostensum sit superne Græcos stilos ignorasse.

Laudes, quibus cultrum honestat Julianus in *6.* & *7.* versu, olent sui sæculi mores, & audacissimæ sunt. Demum coronidem imposuit interpres oscitantiæ suæ, cum extremi versus extimam vocem verterit *vitam* pro *victu*, quam vel puer divinasset. Haud pretium operæ est iterum allinere epigramma, cum unam videas in eo διόρθωσιν in voce κύκλοισι· quare meos solummodo versus non bene tornatos adscribam.

Hos rectos sulcos calami pro cuspide signans
Hocce meum plumbum jam tibi devoveo,
Præbet iter rectum nigro quæ & regula plumbo,
Ac lapidem, scissos qui calamos acuit,
Cum calamis cistam atramenti, quorum ope servat
Ætas majorum dogmata, ne intereant,
Excipe tu findens ferrum, quo terribilis Mars
Cum Musis proprio fungitur officio;
Mercuri, & hæc tua sunt arma, imbellis Philodemi
Tu vitam foveas, si insita vis abiit.

Hæc habui, quibus cursim septena hæc epigrammata ob librariorum injuriam ubique affecta in munditiem suam restituerem: & miror Salmasium in Solin. & in hist. Aug. pleraque horum vocabula explanasse, & sui veluti oblitum medicinam tot affectis locis nullam fecisse; præsertim in Solin. p. *644.* ubi meminit hæc dedicatoria epigramm. adnotatque quædam de *plumbo*, de *regula*, *&c.* sed perquam obscure, in eisque nihil errorum deprehendit. Mirorque magis Gotl. Schwartium, qui postremus in exercit. de varia supelect. librar. veter. septenos hos epigrammatum flosculos adnotatiunculis honestare aggressus est, nihil omnino eorum, quæ a me vel sanata, vel restituta sunt, advertisse; præstitit etenim fidem interpreti potius, quam αὐτογράφῳ. Porro, siquis me audacem traducat, adstruatque tot loca emendasse, ut potius ipse visus sim veteribus scribere, quam veteres nobis, ei reponam illius ætatis Scriptores exemplaria posteris commendasse, quæ fœdis vitiis carerent, & quæ bonam præ se sententiam ferrent; quare mactandi laudibus sunt, qui exscribentium stupori consulunt, vel plurimas antiquiores membranas invisentes, vel bonis conjecturis innixi scripta veterum erroribus marcida ad primævam γνησιότητα confingere adlaborant. Ceterum, si id studii ego in hisce septenis carminibus præstiterim, & quid laudis meritus sim, legentium indulgentiam, & Græca callentium vota præstolor.

ΠΑΡΕΡΓΟΝ

DE VETERUM LIBRORUM FIGURA APUD HEBRÆOS, GRÆCOS, ET ROMANOS, QUOS OMNES QUADRANGULOS FUISSE DEMONSTRATUR; DEQUE EORUNDEM ORNAMENTIS: IMPRIMIS DE VERA ΔΙΑΓΝΩΣΕΙ VOCUM *VOLUMINIS*, ATQUE *CODICIS*: ET DE VERBIS ΠΤΥΣΣΩ, ET *PLICO*.

CAPUT I.

Hebræi, & Græci unos libros bipatentes agnoverunt; & objectationibus respondetur.

I. *URgendum mihi est adversus decantatissimam tot doctiss. virorum sententiam. Vera notio verbi* volvere. II. *Hebræos teretes libros minime adhibuisse ostenditur: quid* ספר, *& potissimum* מגלה *contra cl. Mazochium: ea vox Hebræis peregrina: Zachariæ, Jerem. Machab. & psalmo lux, in quo verba, ἐν κεφαλίδι βιβλίου, & Latine*, in capite libri, *male versa*. III. *Apud gentem sanctam libros quadrangulos fabrefactos constat ex Luca: quid ἀνοίγω, & πετάννυμι adversum eundem cl. virum. In Ezech. male appositum*, involutus liber: *quid* פרש, *&* פתח: *vera notio verborum*, liber scriptus intus, & foris. *Schoettgenius, & Calmetus notantur*. IV. *Græci cylindrica volumina prorsus ignorasse multis patefit: fides Plinio desideratur, quocum conjurare videtur Mazochius*. V. *Vox εἴλημα*, volumen, *inficeti Græcorum sæculi; sicuti κεφαλὶς in hac notione, quam male a* כפל *trahit Fullerus. Æschinis epistolæ multa lux, ubi perperam est βιβλίον ἀνειλιγμένον*, convolutum, *pro ἀνεπτυγμένον*, apertum. *Locus etiam Laertii expenditur vocantis libros κυλίνδρους· de hujus biographi ratione scribendi querelæ; atque ætas expenditur*. VI. *Verba Pausaniæ contra quadratos libros affecta sanantur; & male versa restituuntur, ubi βιβλία pro βυβλία· hinc praeclare illustrantur loca Jo. Apocal.* cælum . . . sicut liber involutus; *& psalm.* extendens cælum, sicut pellem. VII. *Græcorum volumina non solum τετράγωνα, verum & elegantissima ex Luciano. Quid apud eundem βιβλίον ἐς δύο συνειλημμένον, marcide conversum*.

I. SCIO mihi non parum invidiæ in hac brevi de librorum veterum forma lucubratione creatum iri, cum ipse ex trium linguarum Scriptorum lectione collegerim, unum semper fuisse librorum compingendi modum, quadratorum scilicet, convolutorum e contrario in cylindri figuram inter fabulas amandandum. Ad arduam rem aggredi fateor, cum adversus tot maximi nominis ἀρχαιολόγους contendendum mihi sit, & neminem unum reperies, qui hanc alteram librorum formam æternis commentariis, nescio quo turbatæ mentis impetu, propugnare adnisus non sit; atque adeo simul ea in re conjurarunt omnes, & eo usque sancta rataque ea sententia jam evasit, ut tacita assensione comprobandam, & quasi

quasi indicto juramento statutam exputarint.

Porro me piget tot excellentium virorum agmen producere, quorum bonam partem præter Funccium Trotzius de pr. scrib. orig. cap. 35. quibuscum & ipse conspirat, enumerat, ac passim laudat. His addendus ὁ πάνυ Mazochius, qui in epist. de Dipt. Quirin. idipsum tutatur, communique opinioni grande ob doctissimi viri auctoritatem momentum apposuit, & more suo Hebræis, Græcisque luminibus rem offundere satagit. Demum anno superiori Sebast. Donatus librum edidit de veteribus Diptychis minime pœnitendum, atque hunc binum compingendi libros modum firmare aggreditur; quanquam ea in re ab aliis perdiu occupata recinat.

Ceterum sic statuo, Hebræos, Græcos, ac Romanos una librorum forma, quadrata scilicet, usos esse; quamvis vox τὸ *volumen* etiam ipsis sollemne semper fuerit, cui profecto alia notio subest, quam quæ vulgo exputatur; eam cum ignorarent universi, transversum acti sunt; omnemque ornatum ad convolutos libros ipsi præcipites transtulere, qui quadratorum erat ἰδιώτατος. Neque traducas hanc διατριβὴν nihil cum *re atramentaria* commune habere; hinc adventitiam, atque veluti adsutam damnes; etenim, si certo præstem veteres unicam librorum formam fabricatos esse, cylindricos vero prorsus ignorasse; cum præjudicatam hanc exuant opinionem, facile traham refractarios, ut in iis, quæ multa de scriptis tabulis superne dicta sunt, majorem mihi fidem præstent; cum ea sit humanæ mentis indoles, ut si semel iterumque decipi passa sit ab Scriptoribus ἀρχαιολόγοις, lubenter in contraria invertitur & desciscit. Ceterum non tantum abs re fore reor negotio atramentario librorum figuram adnectere, cum utraque mutuam sibi impertiant lucem. Demum spondeo me hic specimen dumtaxat commentarii daturum, alias sane ea res prolixitate laboraret sua; omnia meliore ordine opportuniori loco servanda reor: quare nunc pensi mei operam cursim obeuntem, & veluti quædam semina jactantem me intueberis.

Et quidem doctissimos quosque voces *volvere*, & *volumen* in fraudem traxere, in animum inducentes eadem vi pollere, ac *circumvolvere*; quare finxere quædam librorum corpora cylindrica; cum facile in eorum mentem cadere potuisset id vocabuli belle aptari quadratis voluminibus; cum enim lectitando ab eorum una ad alteram pagellam transeundum sit, apposite dicimus *volvere*, *revolvere*, & *volutare* libros; qui dicendi modus sollemnis est Tullio, exemplaque ex ipsius lexicis abunde habes, ut sileam Scriptores ceteros, quorum indices, si lubeat, consulas; cum etenim chartæ ex una dumtaxat parte, tanquam cardini, simul adglutinarentur, haud sane perlegi potuissent, nisi versarentur & evolverentur; quare tritum est illud Hor. *Vos exemplaria Græca nocturna versate manu, versate diurna*. Et Ovid. Trist. lib. 2. el. 3. v. 307. *Nec tamen est facinus molles evolvere versus*; & Seneca in fin. suasor. 6. *Ego ut librum velitis usque ad umbilicum revolvere, adjiciam suasoriam proximæ similem*. Sed & Mazochii auctoritatem addere possem in

Ff 2 Dipt.

Dipt. Quirin. p. 35. *Volvendi actus non tantum εἰλημάτων, i. e. libris convolutis, sed & bipatentibus convenit;* & vel tironibus translatitium est *volvere*, & *volumen*, non semper quid in gyrum & in rotundum actum menti ingerere; nam sæpe aliquid leviter curvum notat, hinc legimus ubique poetarum undarum, vinculorum, & serpentum, dum repunt, *volumina;* atque hominum supplicantium habitum *volvendi* voce expressere poetæ, Propert. lib. 3. el. 7. vers. 10. *Et Veneris magnæ volvitur ante pedes*. Quam notionem τῷ *volvere* cum deterioris ævi Scriptores minime advertissent, & libros sæpe *voluminum* nomine appellatos legerent, *cylindricos* fuisse perperam rati sunt; imo ornamenta omnia quadratorum propria ad conficta a se teretia *volumina* detorsere, ut mox patebit.

II. Ut autem ab Hebræis incipiam, ne vestigium quidem reperire est in Mosis voluminibus, eos compegisse libros in scapum convolutos; cum etenim ipse unica voce ספר utatur, nihil inde pro rotunda eorum forma erui potest; imo ad quadratos τὸ ספר spectare fundum do Mazochium ipsum in laudata sæpe diatriba p. 35. ajentem: τὸ ספר, *quod erat antiquius, de in semet convolutis voluminibus usurpari nequivisse;* cujus viri auctoritas omnium instar est, utpote Hebræi sermonis callentissimi. Porro ex hisce Mazochii verbis cito quis deducat, si ספר ætate Mosis de quadrangulis voluminibus dictum sit, non vero de convolutis, inventa eleganti arte compingendi polyptychos libros, teretes usui satis adversos fabricare infrunitæ mentis fuisset; quare, licet invitus, mecum conspirat Mazochius. Verum haud scio, cur tantus vir recentiorem vocem מגלה adstruat, licet dubii plenus, trahi posse ad rotundum librorum genus, quanquam, ubicumque sacri codicis est vox מגלה, fateatur accipiendam esse pro libris polyptychis; mox iterum veluti sui oblitus librum, quem portentosæ molis viderat Zacharias cap. 5. v. 1. 2. adstruit fuisse in semet convolutum, non alio nixus rationis momento, quam quod esset inusitatæ formæ, & mysteriis scatens. Verum etiam hic מגלה quadrata est, cum longitudo viginti cubitorum, & decem latitudo, aptissimam menti ingerat ἀναλογίαν pro quadratis; nam in cylindricis voluminibus, longe minor, atque arctior fuisset diameter; imo satis dubito, quin teretibus corporibus probe quadret vox *latitudo;* atque hinc etiam noſces Zachariam vidisse librum polyptychum, cum meminerit *latitudinis*. Demum cl. Mazochius pro Hebræorum convolutis libris affert locum 1. Machab. 3. 48. aitque: *Celebris est istiusmodi voluminum mentio, ubi dicitur, & expanderunt* (ἐξεπέτασαν) *libros legis, quæ locutio est τῶν εἰλημάτων peculiaris:* verum ajo πετάζειν dici etiam de quavis re bipatenti, uti de januis, Hom. Il. φ. v. 531. Πεπταμένας ἐν χερσὶ πύλας ἔχετ', εἰσόκε λαοὶ Ἔλθωσι προτὶ ἄστυ. Et ibid. v. 537. Οἱ δ' ἄνεσάν τε πύλας, καὶ ἀπῶσαν ὀχῆας, Αἱ δὲ πετασθεῖσαι τεῦξαν φάος. Imo & in compositis Il. μ. v. 121. Εὗρ' ἐπικεκλιμένας σανίδας, καὶ μακρὸν ὀχῆα, Ἀλλ' ἀναπεπταμένας ἔχον ἀνέρες.

μεις. Cum vir eruditissimus fateatur πίνακας accipi etiam pro librorum quadratorum paginis, ἐξεπέτασαν in Machab. facile detorqueri potest ad libros πολυπτύχους, nihilque prorsus hinc evincit, ut Hebræos cylindrica volumina habuisse quis credat.

Verum redeundum mihi est ad ῥῆσιν מגלה, quam omnes interpretes, quotquot legi doctissimos, accipiunt pro in semet convoluto volumine, compulsi sane ab Masoretharum etymo, qui ab גלל, *volvit*, extorquent, cum, licet ab hoc verbo pullulet, quadrangulum procul dubio esse potuerit; etenim etiam libri nostrates τετράγωνοι volvuntur, dum legimus, uti paullo ante ostensum est. Verum probe conjici potest vocem מגלה esse Hebræis peregrinam, quam in longa Babylonici servitii intercapedine didicere; cujus rei argumento est, illam inscriptam perlegi in unis sanctis libris, qui post eam captivitatem exarati sunt; nam antehac vox dumtaxat ספר pro *libris* sollemnis habebatur, sicuti Græcis externa est & ἀλλόφυλος vox βίβλος & βιβλίον, imo neque antiquissima, ut fatetur Mazochius, *Haud diu ante Alexandri M. tempora* (βίβλος) *usurpari cœpta*. Persicis vocabulis sanctos libros inibi gentium scriptos scatere attentius legenti patet: &, ut brevis sim, ῥῆσιν פורים, *sors* Ester 3. v. 7. Persicam esse vel ex Buxtorfio noscitas. Neque apponas psalmum 39. 11. nam & ejus auctor, & ætas a bonis interpretibus ignoratur; imo ex ῥήσει מגלה, quæ in eo legitur, certo edico psalmum tempestate ejus captivitatis prophetam τ δεῖνα concinuisse. Fuisse eam vocem alienigenam probat præterea vox ספר adjecta statim τῷ מגלה, & quidem vel ab ipso psalmographo, quicumque fuerit, ut vocabulum peregrinum intelligeretur, vel potius cum quis interpres in mundo illevisset τὸ ספר pro notione τῆ מגלה, inde consueto librariorum stupore in contextu appositum, atque ה in ת converso pro ratione syntaxeως, vel immutato ob parem formam. Firmat hanc bonam conjecturam Jerem. c. 36. ubi pluries legere est vocem solitariam מגלה, neque additum est τὸ ספר, si vers. 2. excipias, ubi utramque vocem vides, suffecerat enim ei, qui ῥῆσιν hanc adjecit, semel ab initio illinere, quo peregrina intelligeretur. Confugiunt quidam docti interpretes, vid. Synops. Crit. ut eam verborum geminationem tueantur, ad Hebrææ linguæ leporem & elegantiam, exemploque utuntur, *petra silicis*; sed contra est, cum ejus linguæ deliciæ in Babylonica tyrannide pessum ivere, atque allatum exemplum nihili est, cum reponendum sit, *specus silicis*. Quare si abradas adventitium τὸ ספר, simplicior ac γνησιωτέρα erit psalmographi sententia: neque Latialis interpres vertens, *in capite libri*, & LXX. ἐν κεφαλίδι βιβλίου doctissimos quosque adeo torsissent: neque Aquila, & Symmachus εἴλημα, *librum in semet convolutum*, reddidissent; verum de voce εἴλημα plurima inferne. Calmeti adnotationem in hunc vers. ejus ps. piget me apponere, licet plurimum ipse eam commendet; frustra enim quæritur, quidnam sit *caput libri*, namque male versa sunt, ἐν κεφαλίδι βιβλίου, Hebræa verba, מגלה

מגלת: ספר, cum κατὰ λέξιν dicendum fuisset βιβλίον βιβλίου, quæ ridicula est ταυτολογία· expungenda igitur secunda vox ספר, quæ ab altera manu est, atque ad incitas cogit interpretes, vel ad quid μυστηριῶδες.

III. Ut autem ne dubites, quin apud Hebræos volumina quadrangula fabrefierent, habes ex Luc. in Evang. ajente cap. 4. v. 17. porrectum fuisse Christo servatori librum (βιβλίον,) quem cum evolvisset (ἀναπτύξας,) idest cum multas pagellas versasset, *invenit locum* (Isaiæ,) *in quo scriptum erat: spiritus Domini super me, &c.* εὗρε τόπον (Ἡσαΐου,) οὗ ἦν γεγραμμένον, πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμέ, κ. τ. λ. Neque opponas fieri potuisse, ut illud βιβλίον teres fuerit; contra enim est ῥῆμα ipsum ἀναπτύσσω, quod ad libros bipatentes spectare norunt omnes, atque inde habemus voces ipsas πολύπτυχα, δίπτυχα, κ. τ. λ. Idipsum firmat Evangelista v. 20. ibid. idem verbum illinens: καὶ πτύξας τὸ βιβλίον ἀποδοὺς τῷ ὑπηρέτῃ ἐκάθισε, *claudensque librum tradidit ministro, & sedit*. Quanquam autem apertissime teneas ex hoc Lucæ κειμένῳ Hebræorum volumina fuisse polyptycha; tamen, quotquot legi viros doctissimos, illud, veluti si una conjurassent, pro tereti, sive cylindrico interpretati sunt; porro non eo quod verba pensitarunt, sed quia ita pater, avunculus, & maternus avus dixerat. Adde Evangelistas adeo κυρίως locutos, ut, quando libri evolvendi essent, ut legerentur, usi sint verbo ἀναπτύσσειν, e contrario, si solummodo, atque ἁπλῶς aperiendi, nulla eos legendi ratione habita, τὸ ἀνοίγειν adhibuerint; quod adeo verum dicas, ut omni cap. 8. & 9. Apocal. ἀνοίγειν sexcenties reperire sit, ubi dumtaxat de libri apertione septenis signis conclusi, non autem de eo lectitando sermo est. Et sane nullusdum de teretibus libris dixerit ἀνοίγειν, teste ipso Mazochio in Dipt. Quir. p. 37. quorum proprium esse ait ἐκπετάννυμι, *Ac celebris est* 1. *Macb.* 3. 48. *istiusmodi voluminum mentio, ubi dicitur, Et expanderunt* (ἐξεπέτασαν) *libros legis, quæ locutio est* τῶν εἰλημάτων *peculiaris*. Demum rem omnino firmare gratulor locum ejusdem Apoc. cap. 10. v. 8. ubi Angelus Joanni librum ἠνεῳγμένον, *apertum*, tradit, ut illum devoret; sane si de tereti volumine hic ageretur, neque hoc ῥήματι usus esset Evangelista, neque concipi posset, quo pacto id genus librorum circumvolutorum in semet, (qui aperti, sive evoluti longissimum spatium implerent,) unius hominis manibus ἠνεῳγμένοι prehendi possent: & gaudeo perspicaciores esse pictores; etenim quotquot id mysterium Apocalypseως coloribus finxerunt, quadrangulum volumen in Joannis manibus apposuerunt, quam doctissimos quosque interpretes, qui etiam hic pro cylindrico libello dejerant.

Hinc autem lux est Ezechieli eadem prorsus vaticinanti c. 2. v. 9. ac Joannes: *Et vidi, & ecce manus missa ad me, in qua erat involutus liber, & expandit coram me, qui erat scriptus intus, & foris, & scripta erant in eo lamentationes, carmen, & væ;* etenim si liber apertus Prophetæ ostenditur, haud aliter fingi potest, quam bipatens, &

qua-

quadrangulus, uti dictum est de illo Apocalypseως. Neque te turbet Latiaris interpres in voce *involutus*, namque ea in Hebræo κειμένῳ est מגלה, quæ ῥῆτις cum ei tenebricosa esset, apposuit, *involutus*; at contra in psalmo, ut paullo superne legere est, vertit *in capite*, adeo eum torsit ea vox, ut diversissime redderet; ῥῆμα *expandit*, vertisset melius *aperuit*, nam Hebr. est פרש, vox multiplicis sane notionis, nec non etiam *aperire*; *expandere* autem dicas de verbo פתח toties in sanctis libris repetitum, & unde ἀμέτως Græci traxere πετάω. Si vero hic liber audiat, *scriptus intus*, *&* *foris*, uti etiam in Apocal. c. 5. v. 1. ne cogites de teretibus voluminibus, verum de Hebræo ἰδιωτισμῷ, sive potius ἐμφάσει, nim. ut scias illum longissima scriptura, atque ab initio ad finem usque exaratum; vox enim פנים vel tiro ἑβραΐζων novit valere etiam *a principio*, & אחור *ad finem*, & miror non advertisse interpretes, quod pronum erat; quem dicendi modum Latinos imitatos nunc primum nosco, qui, ut carperent malos Scriptores, eo usi sunt, ita Juven. sat. 1. v. 5.... *summi pleni jam margine libri Scriptus*, *&* *in tergo*, *nec dum finitus Orestes*; vides igitur derideri hanc tragœdiam ineptissimi poetæ, utpote & malam, & æternam, scriptamque scil. a *summo libro*, *&* *in tergo*, nim. ad postremas pagellas, nec adhuc ad finem vergentem: ea sane est satyrici mens Hebræo more loquentis; atque ipsa vox *postremus* educitur ab *post*, quod peræque est, ac *a tergo*. Quidquid adnotatum est ab interpretibus, vel alienum omnino est, vel e medio arcessitum. Vides igitur, ut omnia bene collineent, nisi libri, quos & Prophetæ, & Evangelistæ meminere, bipatentes fuerint, eorum verba tenebricosa esse, & multiplici difficultate implexa.

Operæ nunc pretium esset lucem afferre verbis Apocalyps. c. *6*. v. 14. *Et cælum recessit sicut liber involutus*, *&c.* atque Isaiæ 34. 4. quæ eodem vergunt: *Et complicabuntur*, *sicut liber cæli*, quæ mihi contra teretes libros disputanti potenter adversa objicere quis posset: verum mox pag. 23*6*. cum de Græcorum voluminibus sermo sit, eorum verborum sententiam antehac ignotam aperiam, ostendamque de libris inibi ne cogitasse quidem Joannem, & Isaiam, & interpretes eorum mentem non adsecutos.

His διὰ βραχέων animadversis, ne cures quæcumque tot viri doctissimi illevere, Hebræos scil. in involutis membranis ad longissimum spatium simul assutis, vel adglutinatis scriptitasse; quadrangulos vero libros prorsus ignorasse; ἀντάξιος ἄλλων sit Christianus Schoettgenius in histor. librarior. & bibliopolar. cap. 1. §. 10. qui paucis ante annis scripserat, vid. Thes. Polen. to. 3. p. 838. & nihil dubius isthæc apposuit: *De conditione librorum paucissima adhuc supersunt dicenda: Hebræorum veteres plerumque inscripserunt membranis pergamenis, quas deinde convolvebant; quam consuetudinem & alii habebant populi . . . Hujus rei luculentum invenies testimonium apud Vallichium, qui de codice olim G. D. Mayeri, nunc vero in bibliotheca Paullina Lipsiensi, &c.*

Ad-

Advertas rogo, quam ἄλογος sit Schoettgenius, qui, ut probet veterrimos Hebræos abusos esse voluminibus teretibus, provocat ad ea, quæ nequissimi sæculi sunt, atque ab quingentis abhinc annis ab Rabbinis compacta, edicitque *luculentum testimonium*; & parum absuit, quin nos ad Hebræorum nostri ævi βιβλία cylindrica ablegasset. Id unum scio in magni nominis bibliothecis antiquiores libros Hebræos polyptychos servari, & si qui sunt teretes, nuperrime confictos pronunties. Hæc de Hebræorum libris, quos constat cylindricos non fuisse, uti contra omnium mentem interpretum stabilisse reor. P. Calmeti diatribam ante Exodum appositam de Hebræorum libris, doctam licet, parum curamus, cum & vulgari opinioni adstipuletur, & quæ ab aliis recocta toties, colligat; quin pro voluminum Hebræorum forma, ornatuque, Græcorum, ac Latinorum exempla corroget, misceatque susque deque omnia.

IV. Age Græcorum voluminum figuram invisamus, qui, utpote præ Hebræis in scribendo luculentiores sunt, non tantum negotii facessunt; cumque in rebus suis elegantissimi, quadratos solummodo libros scriptioni, & lectioni opportunissimos usurparunt, de barbara cylindricorum forma minime cogitarunt; in iisque ego lectitandis ne privam quidem vocem certam, vel saltem dubiam vestigare potis sui, quæ ad convolutos libros detorqueri posset. Et sane sic statuo ab universis Græcanicis Scriptoribus librorum vocabula pro quadratis cusa nos legere, quæ curate servavit Pollux lib. 10. cap. 14. segm. 57. βιβλία, γραμματεῖα, γραμματίδια, δέλτοι, δελτία, γραμματίδιον δίθυρον, τρίπτυχον, καὶ πλειόνων πτυχῶν· & quædam alia ὑποκοριστικὰ addit lib. 7. cap. 33. segm. 210. βίβλοι, βιβλάριον, βιβλιδάριον, neque ullam ῥῆσιν apponit, quæ parum suspicionis inducat de circumvolutis membranis; id quod unumquemque virum, licet non egregie cordatum, ab illa vulgari & plebeja sententia dimoveret, fuisse olim id genus κυλινδροειδῶν voluminum; porro si exstassent, Grammaticus iste nihil sane obliviosus unam saltem Onomastico suo illevisset; præsertim cum in ambobus laudatis locis supellectilem omnem librariam distincte, atque attente connumeret; illum neque latuit πύξιον, & πυξίδιον, *codicilli*, vid. lib. 4. cap. 2. fragm. 18. Haud dubites de Scriptoribus, qui Pollucem præcessere, etenim quotquot attente consului, consului autem non paucos, ne una quidem vocula mihi oblata est, quæ cylindricis libris responderet; ita ut, si nomen Græci non habuere, rem ipsam minime exstitisse necesse sit.

Et sane omnium veterrimum librum, cujus meminere veteres, minime teretem fuisse, sed τετράγωνον, aperte docet Anonymus περὶ ἀπίστων, vid. opusc. mythol. pag. 86. dum adstruit vellus apud Colchos asservatum revera non fuisse vellus aureum, quod est poetarum ludicrum, sed librum in pellibus scriptum complectentem, qua ratione διὰ χυμείας aurum conficiendum esset; quare merito apud illos *aureus* audiebat, ἀλλὰ βιβλίον ἐν δέρμασι γεγραμμένον· neque dubites, quin fuerit multiplex, non vero cylindri-

lindricus, cum & βιβλίον vocet, & multis pellibus conftitiffe dicat. Vides igitur vel hominum antiquiffimos & cafcos ab rotundo, & illiberali voluminum σχήματι abhorruiffe. Optarem autem, ut Grajorum Scriptorum princeps Homerus de libris quid ceciniffet, quo eorum formam veterrimam nofcitaremus; verum licet verfus illi, de quibus fat multa pag. 50. & fortafse non pœnitenda commentati fumus, Πόρεν δ' ὅγε σήματα λυγρὰ Γράψας ἐν πίνακι πτυκτῷ θυμοφθόρα πολλά, Il. ζ. v. 168. vel ψαλδομηνιακοὶ fint, vel longe fecus, ac librum præleferant, tamen doctos interpretes in iis verbis quadrangulum & πολύπτυχον vidifse miratus fum; πάντων ἀντάξιος ἄλλων fufficiat Mazochius in dipt. Quir. p. 32. *Mira prorfus pugillarium antiquitas ex Homero oftenditur, eaque longe major, quam convolutorum librorum;* quanquam vir doctifs. pag. fequenti edicat *circa Homeri ævum illos ex tabellis compactos, quod charta defuerit, nondum exfiftente Ægypto, five Delta, vel fi femper fuerit ea regio, chartarum convolutarum ufum ante Alexandrum cetero orbi ignotum fuiffe;* ejus opinionis paullo fidentius illitæ vadem laudat Plinium. Ceterum ab utrifque expoftularem, qui fieri potuit, fi Homero papyrus defuiffet, ut æternæ Ilias, & Odyffea in tabellis incifæ per Græciam omnem volitarent, ac facile univerfi fecum comportarent? certe quidem bina divini vatis volumina in enormem molem increviffent, fi ceratas fuiffe eas tabellas etiam dicas.

Verum non tam præceps clariffimus Mazochius fidem Plinio præftare debuiffet, quam in multis fubleftam traducunt univerfi; nam quis unquam dubitavit, quin Ægyptus, five Delta remotiffima temporum vetuftate exftiterit, & papyrus ipfa, cum in Exod. 2. 5. legas, *Defcendebat filia Pharaonis, ut lavaretur in flumine* (Nilo fcil.) . . . *quæ cum vidiffet fifcellam in papyrione?* Laudandus quidem Hieronymus, qui vocem בסוף vertit *in papyrione*, non autem *in junceto;* noverat enim Nilum eo frutice abundaffe. Præterea falfum dicas ante Alexandrum chartas cetero orbi præter Ægyptum ignotas fuiffe, cum Hebræos, Græcofque longiffima ante hunc regem tempeftate atramento, calamis, chartifque ufos, teftimoniis vehementibus prolatis, fuperioribus capp. oftenderim. Quare, ifthæc fi pofthabeam, temporis, & chartæ ufuram lucrifaciam: & ut verum fatear, fatis incocta atque ἀπύστατα funt, quæ Plinius hic narrat. Ut fermo redeat ad Homerum, affatim mihi eft, tefte divite Mazochio, ejus poetæ, imo Trojanæ calamitatis ævo in more fuiffe libros quadratos, dum vir ὁ πάνυ ibid. clare pronuntiat: *Non eft ergo dubitandum, quin libri cylindrici immenfo temporum intervallo recentiores libris bipatentibus fuerint;* atque ea in re me tanto viro contrarium habes, qui pernego, Græcos id genus libros convolutos, five teretes unquam habuiffe, fed dumtaxat πτραγώνυς · idque ex ipfis Mazochii fententia eruo; nam fi Græci antiquiffimi quadrangula volumina initio compegerint, quæ & lectioni, & fcriptioni longe aptiora funt,

quam teretia, ſtultos dicas homines inferioris ætatis, qui cylindrica fabricari occœperint uſui infeliſſima, ac barbariei plena. Præterea advertat vir ſummus, ſi Græci teretem voluminum formam habuiſſent, fore ut bacilla, ceteraſque partes ſingulas meminiſſent, de quibus omnino ſilent. Doctiſs. Mazochius ibidem, ἀςραλίτκ☉ vocem librariam inficeti ſæculi, & tenebricoſæ διχγνώτεως convolutorum librorum nomen eſſe edicit; verum an hujus viri quæſitiſſimæ de ἀςραλίτκῳ animadverſiones ſibi conſtent, ignoro.

v. Scio quotquot de veterum ſcribendi ratione commentarios edidere, ut probent Græcos teretes libros in quotidiano uſu poſuiſſe, opponere vocem εἴλημα, *volumen:* quæ utpote deteriore ævo conficta, nihili habenda eſt, quando ſermo mihi eſt de bonis Græcis, bonaque tempeſtate florentibus: neque credas velim, eo quod inducta ſit ῥῆσις hæc εἴλημα, præpoſteros Græcos cylindrica volumina in ſcribendo adhibuiſſe, verum ſolummodo hoc vocabulum cuderunt, ut ad Latia'e τὸ *volumen* Græcanicum quid æquipararent; ſcimus enim ſequiores Græcos ῥωμαΐζειν vel quoad ipſa verba, vel quoad verborum ſententiam. Sane ſi cultæ ætatis Scriptores volumina teretia habuiſſent, ſat multa eorundem vocabula, uti eſt fœcunda ejus linguæ indoles, poſteris commendaſſent; qua de re ſi nihil hujus nomenclaturæ in tot eorum voluminibus invenire ſit, rem ipſam exſtitiſſe jure neges. Neque curandam reor vocem κεφαλὶς ſeptuaginta interpretum, quam eruditiſſimi quique librum in ſemet convolutum adnotare edicunt, quibuſcum cl. Mazochius dejerat ibid. pag. 35. ait enim: κεφαλὶς, & κεφάλαιον *nomina ſunt librorum in ſemet convolutorum:* cum enim ſit vocabulum obſcuriſſimæ notionis, cur libros Seniores illi κεφαλῖδας appellarint, præſtat potius ignorantiam fateri, quam leves hariolationes aggerere, vel ſibi contraria proferre, uti Fullerus in Miſcellan. lib. 2. cap. 10. qui non a κεφαλὴ deducit, ſed ab Hebr. כפל *duplicavit*, ita ut κεφαλὶς juxta ſit, ac διπλώμενον, *duplicatum*, *complicatum*, quod vides fuiſſe proprium librorum quadratorum; inde Fullerus ſui oblitus τὸ כפל ait ſpectare ad in ſe convolutos. Verum paullo ante pag. 229. pauca adnotavi de voce κεφαλὶς, fortaſſe non contemnenda.

Scio etiam me urgeri odii plena difficultate, ac moleſtia, cum in Æſchinis ep.4. deſcribatur Athenienſes ſtatuam erexiſſe Pindaro de ſe ipſis optime merito volumen teres in genibus habenti: Καθήμεν☉ ἐνδύματι, καὶ λύρα ὁ Πίνδαρ☉, διάδημα ἔχων, καὶ ἐπὶ τῶν γονάτων ἀνειλιγμένον βιβλίον, *ſedens cum veſte*, & *lyra Pindarus*, *diadema gerens*, & *in genibus convolutum* (non vero *complicatum*, ut vertit Wolfius, & Junius de pict. vet. pag.74.) *libellum habens*. Verum quovis pignore decernam locum affectum eſſe, cum jam oſtenſum ſit florentiſſimi ævi Scriptores Græcos id genus libros ἀνειλιγμένους penitus ignoraſſe; quare veram putamque vocem in hanc epiſtolam reſtitue ἀνεωγμένον, ſeu, ut veteres ſcribebant, ἀνεωιγμένον adſcripto jota, non ſubſcripto, ideſt *apertum*, quam ſtupor librarii inſipien-

ſipientis ſæculi, utpote paullo obſcuriorem, in magis tritam, & Latinorum *volumini* reſpondentem ἀνειλιγμένον detorſit. Neque credas me hariolationes venditare, licet enim Græcam vocem confingere oblitus ſit Ingewaldus Elingius in Hiſt. ling. Gr. pag. 107. epiſtolam Æſchinis laudans, vertit tamen, *in genibus habens librum apertum*. Præterea eadem bina verba reperies in Apocal. c. 10. v. 8. Λάβε βιβλαρίδιον τὸ ἠνεῳγμένον, facile reperies exempla, cum, quod verum eſt, detectum ſit. Ceterum ſi quis animi mente admodum pertinax pro τῷ ἀνειλιγμένον jurare velit, reponam continuo tum Demoſthenis, tum Æſchinis epiſtolas plenam dubii rem eſſe γνησίας audire, atque potius dicendum eſſe ſatis inferioris ævi rhetoris fœtum; idque vel ex eo conjicies, quod vocabulo abuſus ſit, quod ἴδιον Latinorum eſſe ſcimus, qui libros ſuos ab *volvendo* vocitabant: imo epiſtolas illas curate quis perpendens, facile noverit elumbes eſſe, & Demoſthenea, atque Æſchinea vi, & lucerna deſtitutas; ſicuti reliquas veterum Scriptorum epiſtolas νοθείᾳ damnandas ratum habemus.

Neque me frangit auctoritas Laertii de libris Epicuri diſputantis, quos aperte κυλίνδρους appellat: Γέγονε δὲ πολυγραφώτατος Ἐπίκουρος, πάντας ἐπιβαλλόμενος πλήθει βιβλίων. Κύλινδροι μὲν γὰρ πρὸς τοὺς τριακοσίους εἰσί· cum ſtatim ex ſententiæ contextu dignoſces verba, Κύλινδροι μὲν γὰρ πρὸς τοὺς τριακοσίους εἰσί, ab Scholiaſte ῥωμαΐζοντι adjecta, quem etiam fefellit vox Romana *volumen*, quæ *liber* notat; præſertim cum nuſquam Græcorum Scriptorum κύλινδρος in ea notione reperies, neque iterum in Laertio ſe offert; & ipſe enormis librorum numerus Græculorum medii ævi jactantiam olet, & mecum conjurat Menagius in adnotation. pag. 255. & ſeq. adſerens *plenum eſſe Laertium additamentorum*; & pag. 253. queritur *plenum etiam eſſe idiotiſmis, ſive plebejo dicendi genere, tam in phraſi, quam in verbis*. Quod jam ante obſervatum eſt ab Salmaſio de ling. Helleniſt. pag. 107. Verum etiamſi dem libros κυλίνδρους dixiſſe Laertium, neque a poſteriori manu verba illa adpoſita, non hinc colliges Græcorum chartas in voluminum ſcapum feliciori ævo conglutinatas, cum lis ſit de Laertii ætate, ita ut ſub Conſtantino imp. victitaſſe credat H. Dodwellus diſſ. de ætate Pythag. §. 22. pag. 186. teſtemque vocat Eunapium; attamen animi mens mihi verba, de quibus contendo, ſuppoſititia eſſe uſque ſuggerit.

VI. Reliquum eſt, ut Pauſaniæ loco lib. 4. c. 26. p. 343. qui mihi hunc ſcriptorem ſæpe ad delicias lectitanti ſe obtulit, quique ſpecie tenus pro teretibus libris apprime facere videtur, lucem afferam: Ὁ δὲ (Ἐπαμινώνδας) θύσας, καὶ δεξάμενος τῷ πεφηνότι ὀνείρατι ἤνοιγε τὴν ὑδρίαν, ἀνοίξας δὲ εὗρε κασσίτερον ἐληλασμένον ἐς τὸ λεπτότατον· ἐπείλικτο δὲ ὥσπερ τὰ βιβλία· ἐνταῦθα τῶν μεγάλων Θεῶν τελετή, quæ verba contra fidem verſa lego: *Ille* (Epaminondas) *ſacris operatus, votiſque Deo nuncupatis, a quo ſomnium exſtitiſſet, vaſculum aperuit: in eo volumen repertum ex albo plumbo in tenuiſſimas laminas ſparſo, libri forma, in quo ſcripta erant magna-*

 rum

rum Dearum initia. Et quidem falſum eſt repertum fuiſſe *volumen in tenuiſſimas laminas ex plumbo ſparſo* (τὸ *ſparſo* rus, & ſtivam olet,) cum Pauſanias luculenter adſtruat fuiſſe *ſtannum tenuiſſime extenſum*, κασσίτερον ἐληλασμένον ἐς τὸ λεπτότατον, quod *in ſemet convolutum erat*, ἐπείλυκτο interpres de ſuo iratis Muſis addidit, *volumen ſtanneum in tenues laminas ſparſum*. Miſſa tamen hac nullius frugi interpretatione, ſcio me poſſe verbis Pauſaniæ urgeri Græcos bonæ ætatis adhibuiſſe libros cylindricos, cum luce clarius eorundem forma deſcribatur, ἐλείλυκτο δὲ ὥσπερ βιβλία, quæ ſtannea lamella *convoluta erat*, *tanquam libelli*. Fateor initio me parumper commotum ab hoc Pauſaniæ κειμένῳ, inde quia, quod verum eſt, obtendi poteſt, non autem extingui, ope ejus Scriptoris adverti firmari potius ſententiam contra teretes libros, quam everti. Sane vocem βιβλία reſice βυβλία, unius litterulæ ejuſdem ſoni mutatione, res mihi erit integra: notum enim eſt βύβλος & βυβλίον eſſe *chartam*, *papyrum*; βίβλος contra & βιβλίον, *liber*, *libellus*; oſcitantes librarii more ſuo facile ea inverterunt, hinc ſæpe legimus in veterum ſcriptis, quæ ipſi minime cogitarunt. Quod autem βύβλος ſit *membrana*, & *papyrus*, conſule Stephanum; mihi ſatis ſit Pollux, qui ambas eas voces apprime diſtinguit: vid. lib. 7. frag. 109. ubi librorum vocabula enumerat, & alibi paſſim: contra vero cum ea vox ad libros non pertineat, βύβλος ſcribit, lib. 6. frag. 82. lib. 9. 193. lib. 10. 173. Quis hic mecum non mirabitur Xylandrum, Sylburgium, Kuhnium verba Pauſaniæ tam inconcinne transfudiſſe, neque librariorum σφάλμα puerile advertiſſe; & Godoynum to. 1. p. 383. qui nuper hunc Gallice vertit, contra fidem ex una plures lamellas feciſſe? Et merito conquerar de Alberto Græce ſcientiſſimo, qui eaſdem voces in locupletiſſimis ſuis adnotationibus, ſive potius dicas commentarios in Heſychium inter voces βίβλος, & βύβλος nihil diſtinxiſſe. Hinc bene concludam Pauſaniam enarraſſe lamellam ſtanneam, ut in arctam hydriam immitti poſſet, convolvi oportuiſſe inſtar membranæ, ſeu chartæ: nemo autem unus negaturus eſt veteres in formam teretem in more habuiſſe chartulam & papyrum involvendi; pernego autem ipſe dumtaxat, quæ communis ſententia eſt, volumina illa adhibuiſſe ſexcentis membranis adglutinatis ſimul, aut aſſutis, & circa aſſerem advolutis conſtantia, in quibus vel Homeri Ilias, vel Maronis Æneis inſcripta legeretur; uti hodiedum cylindrice quamlibet plagulam & membranam invertimus, grandibus plurium chartarum ſcriptarum involucris caremus.

Locus hic Pauſaniæ, quem ſanavimus, & in ſuum nitorem reſtituimus, lucem mutuatur verbis Jo. Evangeliſtæ Apoc. c. 6. v. 14. Καὶ οὐρανὸς ἀπεχωρίσθη, ὡς βιβλίον εἱλισσόμενον· καὶ πᾶν ὄρος, καὶ νῆσος ἐκ τῶν τόπων αὐτῶν ἐκινήθησαν, quod ita transfuſum legimus: *Et cælum receſſit, ſicut liber involutus; & omnis mons, & inſulæ de locis ſuis motæ ſunt.* Jubeo te hic etiam illud ὡς βιβλίον confingere ὡς βυβλίον, *tanquam membrana*, *tanquam pellis*, iiſdem rationibus motum, quæ nuper in Pauſaniæ

κειμέ-

χειμῶνι allatæ ſunt; & ne dubites, quin importuna ſit in hoc Apocalypſeos vox *liber*, in mentem tibi veniant verba pſ. 103. v. 2. *Extendens cælum ſicut pellem*, & licet ὡσπερ Hebræa יריעה valeat *aulæum* ſecundum quoſdam, attamen Septuaginta viri verterunt appoſitius δέρριν, *pellem:* idem autem apud Hebræos eſſe *pellis*, ac *papyrus*, ſive βύβλος didici ex Judæorum doctiſſimis, qui edicunt עורות eſſe *papyros*, quæ vox fruticat quidem ab עור *cutis*, *pellis*. Non igitur Evangeliſta teretes libros meminit, ſed membranam, papyrum, aut pellem, quæ in ſemet convolvitur, quam cælo recedenti, ac ſe commoventi comparat, atque ſecundum Hebræum ἰδιωτισμὸν loquitur. Cur autem Hebræi cælum, tanquam pellem, telluri imminere oſcitanter crediderint, penſi mei non eſt inquirere, adeantur interpretes de eorumdem mundi *ſyſtemate*. Demum, ut rem melius firmem, & hunc cæli ambitum *pellem*, & *membranam* Hebræos vocitaſſe ratum habeas, fundum etiam do Iſaiam cap. 34. 4. *Et tabeſcet omnis malitia cælorum, & complicabuntur, ſicut* ספר *cæli:* ספר hic non juxta eſt, ac *liber*, *volumen*, ſed *membrana*, *pellis*, *papyrus*, ut Θεόπνευστοι Scriptores ſibi conſtent, qui ubique cælum *pelli*, non *volumini* æquiparant; & vel tirones norunt, non ſemel in ſanctis libris ספר pro ſimplici *membrana*, ſeu *epiſtola* accipi, vid. lib. 3. Reg. c. 21. v. 8. 9. 10. Hæc ſatis pro illuſtranda Evangeliſtæ ſententia, quæ nihil ſane evincit pro teretium voluminum defenſoribus, quin citius adverſatur; & miror doctiſſimos quoſque interpretes hæc ſacrorum librorum loca ad cylindrica volumina enixe detorſiſſe.

VII. Paucos quoſdam Græcorum locos ſpecie tenus mihi obſtantes excutere poſſem, verum ex ſtatutis a me principiis cito quis, & planiſſime ex ſe ipſe eos expediet. Interea mea intereſt præſtare, cujuſnam fuerint formæ Græcorum libri, ſi cylindricis eoſdem omnino caruiſſe oſtendere adniſus ſim; amamus enim, inficetis rejectis opinionibus, addiſcere, quæ veræ ſint, ac teſtatiſſimæ; porro edico ejuſdem extitiſſe quadratæ ſpeciei, ac noſtrates, eodemque ornatu, imo etiam elegantiori floruiſſe; inſtar omnium mihi ſit Luciani locus ditiſſimus, qui adverſus indoct. p. 113. to. 3. edit. Reitzii eos graphice deſcribit: Τίνα γὰρ ἐλπίδα καὶ αὐτὸς ἔχων εἰς τὰ βιβλία, καὶ ἀνελίττεις (al. ἀνατυλίττεις) ἀεὶ, καὶ διακολλᾷς, καὶ περικόπτεις, καὶ ἀλείφεις τῷ κρόκῳ, καὶ τῇ κέδρῳ, καὶ διφθέρας περιβάλλεις, καὶ ὀμφαλοὺς ἐντίθης, ὡς δή τι ἀπολαύσων αὐτῶν, quæ ita verto, Reitzii interpretatione poſthabita: *Quamnam enim ſpem ponens ipſe in libris, quos verſas ſemper, & conglutinas, & circumcirca reſecas, coloraſque croco, & cedro illinis, pelle circumtegis, atque umbilicos imponis æque, ac ab illis fructum aliquem percepturus ſis*. Vides igitur Græcos veteres eadem in aptandis libris feciſſe, quæ nos, atque ea omnia ſolis quadratis voluminibus, non cylindricis convenire, præſertim illud περικόπτειν, *circumcidere*, & διφθέρας περιβάλλειν, *pellibus cooperire*, &c. quod convolutis aptari poſſe nullus dixerit. Verum hæc omnia per partes infer-

inferne, cum de Latinorum libris, five voluminibus dicendum fit, multis exponam, ubi etiam Ariftotelis verba illinam pag. 247. queis quadranguli libri γραφικῶς defcribuntur. Animadvertendum hic dumtaxat volo, fi pofthac in Græcis Scriptoribus aliquoties offendas τὸ ἀνειλεῖν βιβλία, γραμματίδια, κ. τ. λ. ne cogites de voluminibus in gyrum actis, fed de quadratis, quæ quidem ἀνειλοῦνται, *verfantur*, ideft eorum membranas cardini adglutinatas volvimus. Demum fciendum eft me in tot Græcanicorum Scriptorum numero fcrutari non fatis fuiffe, qui partes, ac ornamenta librorum in femet convolutorum defcripferit; quo enim pacto eas meminerint, quando id genus corporis cylindrici a malis interpretibus confictum eft? Et Lucianus ipfe laudato loco adv. indoct. fexcenties meminit libros, quos femper βιβλία vocat, & ne verbum quidem ei eft de teretibus voluminibus; fi tibi otii eft confulas Galen. edit. Chart. to. 1. qui a p. 35. ad 52. fatis diftincte libros univerfos a fe confectos defcribit, (funt autem eo numero, ut vix fidem præftes,) uno autem nomine omnes compellat, βιβλία nimirum; neque unquam reperies vel εἴλημα, vel vocem, quæ ad teretia volumina detorqueri poffit; ut antiquiores taceam Platonem, Ariftotelem, &c. qui univerfi eadem ῥήσει libros honeftarunt.

Pro re nata, antequam a Græcorum librorum forma difcedam, locum Luciani obfcurum ad illuftrandum συντόμως aggredior, vide ejus Εἰκόνας circa med. Βιβλίον ἐν ταῖν χεροῖν εἶχεν ἐς δύο συνειλημμένον, κ᾽ ἐῴκει τὸ μέν τοι ἀναγινώσκεσθαι, τόδε ἤδη ἀνεγνωκέναι, quæ ita verfa funt: *Librum habebat præ manibus in duas partes complicatum, quarum alteram legere, alteram legiffe videbatur;* cito fuccenfendum mihi eft tot doctis interpretibus, quod tam improvide, & puerili more Latialia verba Græco κειμένῳ adjecta minime refecerint: etenim, quænam fententia ineft in hifce, *Librum in duas partes complicatum?* fiquidem *liber complicatus* non binas, fed unam partem præfefert; contra vero *explicatus* duas conftituit. Præterea quis ferat hos viros Græcanice doctos confudiffe συνειλημμένον, quod a συλλαβάνειν eft, *prebendere*, cum συνειλημένον, aut συνειλυμένον, *convolutum, complicatum?* Ne cogites igitur Lucianum hic de tereti libro locutum; verum fophiftæ mens eft librum illum fuiffe bipatentem, cujus una pars ab finiftra manu prehenfa lecta jam videbatur, pars altera, quam dextera regebat, adhuc erat evolvenda; ita ut Lucianus modum follemnem, quo grandiora quadrangula volumina aperta tenemus, defcribit. Si cupias intueri ejus rei imaginem fimillimam, adeas fcenicas perfonas Ficoronii pag. 192. ubi legere eft: *La prima figura è d'un vecchio seminudo all'uso filosofico di volto naturale, che sedendo in profilo tiene colle due mani un libro aperto, &c.* Sane hujus fenis σχῆμα 75. Luciani verbis multam lucem affert, inibique cernis librum τετράγωνον noftratibus confimillimum, ut ovum ovo. Demum pro me omnium quot funt, quotque fuere Græce fcientiffimus D'Orvillius in Charitone pag. 664. 665. collegit librariorum errata, & interpretum malignitates confundentium vo-

ces

ces εἰλημμένος, εἰλημένος, εἰλυμένος· verum summus vir hunc Luciani locum assuere oblitum doleo, fortasse eruditissime, ut ejus erat mos, decorasset.

C A P U T II.

Scitu difficillima Latinorum librorum forma; τετράγωνον fuisse etiam ex eorumdem ornamentis evincitur.

I. L*Atinorum librorum figuram magnis tenebris interpretes circumfudere, & teretem fuisse omnes dejerarunt; etiam jureconsultissimi; quod falsum ostenditur, conquisitis undique argumentis ex veterum scalpturis, picturisque, ex monumentis etiam Herculanensis cimeliarchii, &c.* II. *Vides praeterea Musae icunculam cum eleganti quadrato volumine, & calamo. Dica adversus Trotzium fingentem icunculam cylindricam libri epigrammatum Martialis, quando poeta ipse τετράγωνον fuisse canat. Sponii auctoritas elevatur.* III. *Omnia librorum ornamenta ad quadrangulos spectare demonstratur, ne unum quidem ad in semet convolutos. Quid* umbilicus, cornua, & frontes. IV. *Reliqua ornamenta mixtim enumerantur;* operimenta *scil.* toga, *sive* sindon; index, *aut* titulus; lora; unci; color croceus. *Nomina artificum etiam ad quadrangulos libros spectant, nim.* malleatores, glutinatores; *hinc Ulpiano lux; & Mazochio resistitur.* V. *Bipatentium voluminum erant auctoris* icunculae; *veterem* desecare *pagellam, novamque* adglutinare; *librum ad* angulos rectos circumcidere; & dividere per capita. *Quid* macer & brevis liber; *Horatius illustratur: quid* spissum & densum *volumen contra Mazochium, aliosque.* VI. Doctores librarii, *qui libros compingere docebant, appellati, contra ac sentit Reinesius, insigne ejusdem σφάλμα de voce* structor. *Litteratum marmor, ubi legitur,* doctor librarius, *enodatius exponitur. Reinesius iterum de Tudertino titulo reprehenditur.* VII. *Cur artifices mechanici nobiliores, quibus* librarios doctores *accenseas, degerent in* sacra via. *Quid* tibiarius de sacra via *contra Ficoronium. Hinc scitu pronum, quodnam fuerit opificium* Phrixi librarii de sacra via. *Trotzius redarguitur legem recitans importunam.* VIII. *Reinesius, & Vandalius, cur in saxis scalptum sit* de sacra via, *praepostere intellexere: quare eam Horatius celebrandi in more habuerit.*

I. AGGREDIOR tandem ad Latinorum librorum formam, & quae revera fuerit, adeo latet, tantisque intercipitur tenebris, ut unde inceptandum sit, & quem ordinem sequi oporteat, aqua mihi haereat; praeterquam quod Scriptorum, atque interpretum insani copia opprimor, qui vel res sacras, vel τὰς ἔξω commentariis honestarunt; neque praetereundi sunt juris interpretes ὅσα κόνις, ut lucem Ulpiano l. 52. D. de leg. 3. & Paullo recept. sent. lib. 3. tit. 6. §. 87. De legat. afferrent; ita ut haud scio, an ab majori doctissimorum virorum numero res alia excussa sit, imo etiam crassioribus voluminibus conclusa; quorum si vel nomina recensere in animo sit, utramque ceram implerem. Itaque omnes veluti agmine facto, pro in semet convolutis libris tanquam pro patriis fanis, ac delubris: pro-

propugnarunt, quadrangulos vix, aut ne vix quidem ab eisdem curatos perlego: & quod mirum mihi semper futurum est, exempla veterum, quæ clare aperteque ad quadrata volumina spectant, ad cylindrica, quæ fictitia sunt, detorquere adnisos esse; itaque cum contra veritatem ab ipsis urgendum perpetuo fuisset, in eorum doctis lucubrationibus parum sane ordinis ac perspicuitatis invises. Quare vereor, ut a me ipse, quo distincte, & cum breviloquentia de re eloquar, impetrare possim.

Porro consilium mihi est, quæ dicam, bifariam dispensandi, primum, minime Latinarum gentium extitisse volumina teretia: deinceps exempla, quæ tot decora ingenia pro iis tuendis agessere, ad quadratos libros referenda. Sane si Græci iisdem libris cylindricis, ut superne a me præstitum est, caruerint, neque Latinos habuisse fateri oportet, cum hi ad Græcorum imitationem proni ad comminiscendas novas artes tardos & vecordes se probarint. Neque id genus librorum prisci, & integri moris, ac ætatis fuisse unquam credas, utpote qui scribendo, legendoque satis molestiæ atque negotii facessunt, uti rem pensitanti facile patet. Præterea, si feliciori ævo aptandi in ea forma volumina patrius mos valuisset, uni eorum saltem injuria temporis pepercisset; præsertim cum ἀρχαιόλογοι in cylindricis veteres oratores, philosophos, &c. suas licet prægrandes lucubrationes scriptitasse conspirent; contra vero tot bibliothecæ principes quadratæ speciei libros non unos vetustissimos religiose servant. Adde, vocabula, quæ partibus teres volumen componentibus tribuuntur, dubii plena sunt; quædam vero carent nomine, uti duo bacilla binis extremitatibus longissimæ membranæ convolvendæ apposita: scio a quibusdam appellari *contos*, eo quod *contacia* insipienti ævo sunt quædam librorum species, verum has barbaras voces procul habeo.

Quæ autem te arctius urgeant ad inficetam hanc opinionem exuendam, sunt sculpta marmora, & pictæ tabulæ, in iis bene multis videre est volumina ad instar nostratium quadrangula vel aperta, vel clausa, ne unum quidem cylindricæ formæ nobis offerunt, in quo appareant bacilla, frontes, umbilici, cornua, & id genus nomina: nisi velis cum indoctis *volumina* appellare breves membranas, vel paucis spiris involutas, quas in saxis scalptas, aut in nummis cernimus, aut depictas in parietibus, quæ quidem omnibus carent ornamentis. Ut autem, quæ loquor, certa rataque faciam, testes do Regis nostri septenas circiter Herculanenses picturas ex millenis, quæ erutæ sunt, in quibus volupe est cernere libros quadratæ formæ, cylindricæ ne unum quidem: extare autem fateor membranas duas, tresve in binis tabellis in medio quidem apertas, ubi insunt scripturæ nigricantis quædam signa, earum vero extremitates parum in se ipsas conversas: unam aut alteram omnino convolutam; neque bacilla, neque umbilicos, neque cornua inspicies; quem convolvendi membranas morem nos siquidem adhuc servamus: sane si illa voluminum, ut ita dicam, monstrosa forma usi essent veteres, saltem unum

in

in Herculanei, Pompeiorum, & Stabiarum picturis inspiceremus: quod grande momentum addit, ut ab interpretibus eadem conficta credas. Quoniam autem regiarum picturarum exempla accipere fas non est, satis sit marmor ludimagistri superne appositum pag. 87. ubi ad illius pedes quadrangulum librum, contra vero parvas membranas nullis ornamentis insignes, & parum in semet convolutas vides, unamque adolescentior ille manibus evolvit. Exstant sexcentæ id genus vetustatis reliquiæ ab harum rerum cultoribus collectæ, præsertim ab Montfauconio in Antiq. explan. ubi non unas statuas, vel sepulchrorum ornamenta cum libris quadrangulis affert, ne unum quidem monumentum cum teretibus; si quasdam membranas breves excipias convolutas, de quibus non pauca paullo inferius cap. seq.

II. Præterea ut præclarissimo anaglypto πτραγώνων librorum formam stabiliam, inspicias hanc Musæ, sive cujusvis mulierculæ imaginem, quam

Romæ repertam ex argilla ann. 1732. refert Ficoronius in lib. de person. scen. pag. 143. quæ cum sit artis eximiæ, sub primis Cæsaribus scalptam esse oportuit. In ea volumen cernis nostratibus in unaquaque re simillimum, imo & clarissimam calami figuram, ejusque aciem. Porro Romanos jam has librorum formas compingendi adsecutos stultissimos salutarem, si κυλινδροειδεῖς etiam apparassent, scriptioni lectionique adversantissimos; quod æque esset, ac si quis frumento redundans glande vescatur. Quæ omnia si attentius inspexissent eruditissimi quique, nequaquam cæco studio commentitiam teretum librorum formam convectassent; quos sane transversos egit & vox

ipsa *volumen*, & Hebræorum posterioris ævi exemplar Mosaicæ legis libros κυλινδρικῶς fabricantium, & Rabbinico, ac servili more verborum potius, quam rerum interpretum.

Demum doctissimo Christiano Henrico Trotzio irascor, qui sæpe laudato opere pag. 589. in ære incidendum curavit typum in se convolutæ longissimæ membranæ a se confictum, singulis ornamentis elegantem, adscriptis omnium partium nominibus, quo melius inficetam sententiam sustentaret, atque oculis omnium imponeret; & vir ceteroqui eruditissimus, & non unis editis libris clarus dorso hujus æternæ membranæ, quæ speciem præstat ligni illius, ubi licia textores involvunt, apposuit titulum grandioribus elementis, M. V. MARTIAL. EPIG. tanquam si poeta in ea monstrosa figura carmina sua illevisset; eamque fidem legentibus venditavit; verum facile est mendacia detegere, atque exsibilare, ipso Martiale ajente, ut rem contestato dicamus, se libellos quatuordecim scripsisse in quadrangulo volumine, non vero in cylindrico, dum canit unam manum illos capere quivisse, & coarctari membraneis pagellis, quas τετραγώνους fuisse nihil dubii est: *Qui tecum cupis esse meos ubicumque libellos, Et comites longæ quæris habere viæ; Hos eme, quos arctat brevibus membrana tabellis: Scrinia da magnis, me manus una capit.* idque fatetur initio lib. 1. ep. 3. Si igitur decipere potius voluisset legentes Trotzius, molem illam cylindricam librariam indice vel Lucretii, vel Virgilii, &c. ornasset, qui de suorum librorum forma nil cecinere; advertas rogo, qua vertigine mentis abacti sint viri clarissimi, teretium voluminum figmento inducto, ut testimonia ipsorum auctorum vehementissima non viderint; & veterrimum peccatum patrarint miscendi quadrata rotundis!

Neque te fallat Sponii auctoritas adstruentis Itinerar. tom. 2. pag. 230. se Jo. Chrysostomi Liturgiam in cylindrico membraneo volumine scriptam Corinthi vidisse, cum scias, quanti pretii sit, & quam dubiæ ætatis, vide Goarium pag. 95. Venetæ edit. & Fabric. Biblioth. Gr. to. 7. pag. 651. non enim negamus sequioris ævi librarios monstrosa hæc volumina præsertim Hebræos compegisse, & nunc pro antiquissimis venditari: uti illud est in corio volumen duorum librorum Esdr. in ædib. Dominicanorum Bononiensium, quod ejus prophetæ manibus exaratum dejerant: de quo etiam duoviri Benedictini in nuperrimo rei diplomaticæ opere pag. 477. to. 1. satis dubitant; ecquis tantæ vetustatis librum convolutum minime derideat?

III. Ad jucundiorem hujus lucubrationis partem verba convertam, atque ostendendum mihi est, quotquot partes, & ornamenta librorum meminere

nere veteres, non fuiſſe cylindricorum, verum quadratorum propria; quod quamvis novitate ſua animos omnium percellat; non ideo minus veritati conſonum reor; quod ſi præſtem, fere ἀποδεικτικῶς, niſi egregie errem, figmentum infelicioris ævi fuiſſe convolutos in ſemet libros evincam. Ut autem ab umbilicis exordiar; erant hi rotundæ quædam prominentiæ, ſeu parvi umbones, qui ligneis eorundem operimentis apponebantur in medio, & variis coloribus, vel auro honeſtabantur; facile ex te ipſe auctorum loca inviſas, quæ præſertim Funccius, & Trotzius ex Græcis, & Latinis collegerunt. Et bene memini inter tot Herculanenſes picturas quadrangulum libellum exſtare, in cujus medio umbilici ſignum apparet. Porro umbones in clypeorum medio affigebantur, & quid ſit umbilicus exercitus, urbis, &c. tironibus notum eſt. Has aureas, vel argenteas bullas in noſtratibus libris, præſertim grandioribus etiam affixas vides. Hinc lubentius introſpicies, quid valeat *ad umbilicum deducere librum*, etenim hic omnibus partibus abſolutus parvis illis umbonibus decorabatur. Contra vero ſi in teretibus voluminibus umbilici exerti exſtarent, in eorum extremitate, non ſemper in medio prominerent, membrana enim explicata, eo loco motos cerneres; quod in quadratis aliter evenit, quos libros ſive complices, ſive explices, in medio ſemper impactos vides, ut revera umbilici audiant. Verum, quo rem, ut ajunt, acu tangam, Græcis Scriptoribus utar, e quorum penu ditiſſima, & præ Latinis luculentiora expromam: Lucianus laudato loc. contra indoctos refert quendam, poſtquam libros operimento contexiſſet, umbilicos impoſuiſſe: καὶ (βιβλία) διφθέρας περιβάλλεις, καὶ ὀμφαλοὺς ἐντίθης· ſane membranæ in ſpiras convolutæ operimentis minime veſtiebantur, ſed ſolum chartæ plurimæ ex una parte liberæ, & ex oppoſita ſimul adſutæ, atque adglutinatæ. Cum igitur indoctus ille poſt operimenta umbones, ὀμφαλοὺς, figeret libris, nemo unus poſthac inficiabitur umbilicos appoſitos fuiſſe non cylindricis, ſed quadrangulis voluminibus. Hoc autem planum, & nonniſi ab vecordi, vel pertinaci convellendum.

Hinc etiam facile noſces, quæ nam fuerint *cornua librorum*, ſcilicet quatuor ipſorum anguli: cui enim latet Græcos, Latinoſque in quavis re quadrata angulos, *cornua* vocitaſſe? translatitiæ enim ſunt voces, *exercitus cornua*, & *velorum*, vel *antennarum cornua*, & vela olim formam ſolummodo quadrangulam præſetuliſſe ſcimus: atque omnium ore celebrantur *menſæ*, & *altaris cornua*; hæc autem in teretibus libris eſſe capitula, ſive globulos illos extremitati bacillorum affixos credat quivis, non ego; nihil enim habet ἀναλογικὸν globulus cum figura cornu, præſertim ſi non globulus ſit, ſed taxillus, ἀστραγάλιστκ☉, ut credidit cl. Mazochius in laud. Diatr. p. 35. *Crediderim bacillum, cui charta convolvebatur, exertum habuiſſe capitatum quiddam ſimile ἀστραγάλῳ, ſeu taxillo*. Præterea non ſibi conſtant Scriptores, quænam bacilli partes appellabantur *cornua*; etenim Herm. Hugo vult eſſe *bacillos ipſos*, quod *e polito cornu*

fieri cœpti, vide Trotzium p. 594. (haud scio, cur Hugo dixerit *bacilli*, non vero *bacilla*.) Pitiscus voce *cornua* ait illa γεωικως esse librorum ornamenta: mox appellat *lunulam*, seu *menida* in eorum fronte positam: turbata leges omnia, si semel a vero oberratum sit. Hinc aperte intelligere est posthac facile fuisse veteribus ea cornua librorum quadrangulorum candido argento decorare, & coloribus pingere, Ovid. Trist. lib. 1. eleg. 1. quod & in nostris factitari cernimus. Atque inde etiam nihil obscuri inesse vides in verbis Martialis lib. XI. ep. 107. *Explicitum nobis usque ad sua cornua librum, Et quasi perlectum, Septiciane, refers. Omnia legisti, credo, scio, gaudeo, verum est; Perlegi libros sic ego quinque tuos*; scilicet, retulit Septicianus se omnem librum Martialis perlegisse, & percurrisse usque ad extremum.

Præterea piget me legere in tot eruditissimis viris cylindrica volumina defensitantibus, *frontes* in his esse *extremitates membranæ in spiram complicatæ*, Trotzius pag. 796. cum, evoluta membrana, nullæ inde exstarent frontes: contra in quadratis libris sive clausis, sive explicatis chartæ, ubi adglutinatæ sunt, alteram constituunt frontem, alteram vero, ubi liberæ; quæ frontes geminæ & pingi poterant, & pumice expoliri, ut ad tædium usque canunt poetæ. Sane spiræ convolutorum in se libellorum non adeo sibi arcte cohærent, ut morsibus asperi pumicis resistant, & fortasse neque apte pingi possent: contra vero hæ ambæ etiam nostræ ætatis librorum frontes plerumque multo auro squalent; inde aperte nosco, cur Lucianus adv. indoct. pag. 387. edit. Græv. ait: Καὶ διὰ τῦτο χρυσῶσαι αὐτῦ ἰδεῖ ἐκεῖνο τὸ πυξίον· ita ut ab ornatu librorum nihil ab veteribus nunc descitum sit. Neque te turbet, si legas geminas, non quaternas frontes; poetæ enim patentiores, & principes, anticam scilicet, & posticam commemorant, quin Martiali aliquando de una sat est loqui lib. 1. ep. 67.

Mutare dominum non potest liber notus,
Sed pumicata fronte si quis est nondum.

Poetarum etenim licentiam quis incuset? Et ne ambigas, quas adnotavimus, esse frontes, dum Ovidius aperte canit lib. 4. ep. ex Ponto 13. v. 7. *Ipse quoque ut chartæ titulum de fronte revellas; Quod sit opus, videor dicere posse, tuum*. Sane in postica librorum affigebatur titulus, uti etiam nunc moris est, quo stabilis & firmus hæresceret. Id etiam nunc intelligere dat Suetonius in Calig. c. 49. *In secretis ejus reperti sunt duo libelli diverso titulo, alteri* GLADIUS, *alteri* PUGIO *index erat: ambo notas, & nomina continebant morti destinatorum*.

IV. Longus essem, si omnia ornamenta persequerer librorum quadratorum propria, non vero teretium, qui nunquam fuere; quare mixtim percensenda reor. Passim apud veteres legere est elegantissima, & purpurea illa operimenta, quæ poetæ aliquando *togam* appellant, Mart. lib. X. ep. 93. vel *sindonem*, lib. XI. ep. 1. Indicem etiam, seu titulum auctoris,

ris, ut paucis ante versibus commemini, qui in postici libri fastigio apponebatur, Tibul. lib. 3. el. 1. v. 9. quæ non advertens Trotzius pag. 589. fig. 4. delineandum curavit volumen teres cum titulo *Martial. Epig.* qui titulus inscriptus est pro altitudine cylindri, ut dictum est. Nec obliviscenda sunt lora, quæ rite rubra apponebantur, vid. Catull. ep. 22. v. 7. Uncos etiam libris affixos credit Barthius lib. 22. Animad. cap. 18. Adde demum colorem plerumque croceum, quo extrorsum chartæ tingebantur; quin & cedrino liquore, seu oleo potius inunctas vel ad odorem, vel contra blattas legimus ubique poetarum. Quæ cuncta ornamentorum genera quadratis libris apprime conveniunt.

Legimus præterea nomina artificum librorum quadrangulorum, nunquam vero teretium. Erant profecto *malleatores*, quos ex Ulpiano discimus l. 52. §. 5 D de legat. 3. dicente, *perscriptos libros non dum malleatos, vel ornatos;* teretes autem malleari minime possunt. Opportune mihi suffecit marmor, quod nondum exscriptum reor, amicissimus Nicolaus Sorrichius, quod ædibus prædii Dominici Binni in urbe Adria Piceni affixum est, in eo saxo vides *malleatores scribas:* illud apponam, ne tanti pretii gazæ vel depereant, vel lateant:

S E X T V S
P V B L I C I
V S
S E X · F · M A L
S C R I B A
P V B L I C I A
S E X · L · C A L L I P O
L I S

Et ne dubites, quin vox manca MAL dicat MALLEATOR, sequitur enim SCRIBA. Inter librorum artifices erant *glutinatores*, quorum & Cic. meminit lib. 4. ad Att. ep. 4. & Neapoli legebatur, teste Pignorio, MANNIO. STICHO. TIBERII. CAESARIS. GLVTINATORI. Reperi in Polluce lib. 7. fragm. 211. βιβλίω κόλλημα· & in Lucian. loc. contra indoct. superne laudato, ξυγκολλήσας, καὶ περιβαλλόμενος βιβλία, *conglutinans, & cooperiens libros*. Impetrare a me minime satis sum, ut silentio premam Athenienses statuam erexisse Philtatio, quod modum glutinis librorum ostenderit, vide Photii excerpta ex Olympiodori lib. Histor. Artem glutinandi libros novimus etiam ex Ulpiano ibid. quem locum illustrem vocat doctiss. Mazochius laud. diatr. p. 33. & prolixiorem illinit commentarium, qui utpote partem ejus legis pro teretibus voluminibus interpretatur, pensi mei reor præstare, an re vera ea mens sit jureconsulti ajentis: *Unde*

non

non male quaeritur, si libri legati sint, an contineantur nondum praescripti? Et non puto contineri ... sed perscripti libri nondum malleati, vel ornati continebuntur, proinde & nondum conglutinati, vel emendati continebuntur, sed & membranae nondum consutae continebuntur: omnis cl. Mazochii interpretatio eo recidit, *intelligi nimirum ex Ulpiano, a librariis chartas quidem adglutinatas, ut libri in scapum digererentur; membranas vero consutas pro bipatentibus libris;* ipse vero in jureconsulto hoc discrimen minime videre videor, clarissimum virum ad id distinctionis impulit vulgaris ac trita opinio, habuisse veteres duplicis generis volumina teretia, & bipatentia. Verum cuivis perfunctorie legenti Ulpiani verba occurrit loqui jurisconsultum de unis libris quadratis, quorum membranae malleabantur, deinde consutae glutine firmabantur, emendabantur etiam, (etenim olim amanuenses perpetuis erratis foedabant libros, de quibus passim queritur Martialis, & vide Scaevolam l.92. D. de div. reg. jur. & interpretes:) demum ornabantur, quae ornamenta paullo superne descripta sunt. Hinc recte concludendum reor, nisi libros hosce in se redeuntes inficetiori aevo fictos obliviscamur, plerosque omnes Scriptores veteres, & leges ipsas, quae luce clariores sunt, tenebricosas traduci vel a doctissimis viris fore ut indolescamus.

v. Peccarem si pauca, quae ad rem internam librorum bipatentium pertinent, praeterirem, & quae ad in se convolutos minime referre quis posset. Apponebant ante primas pagellas auctoris libri icunculam, uti nunc moris est ad libidinem usque: Martialem fundum trado lib. XIV. ep. 186.

Quam brevis immensum cepit membrana Maronem;
Ipsius vultus prima tabella gerit.

Adde paginas in more etiam fuisse numeris distingui, quod de convolutis, quorum una exstitisset longissima plagula, dici non posset, Juvenalis sat. 8. v. 100.

Namque oblita modi millesima pagina surgit,
Omnibus & crescit multa damnosa papyro.

Si plura optes de librorum pagellis, adeas Pignorium symbol. ep. pag. 63. qui in epist. 18. id argumentum versat; & miror hos Juvenalis versus prae ceteris luculentiores non vidisse. Praeterea siqua membrana immutanda esset, quod libri auctor meliora cogitasset, munus erat glutinatorum veterem desecandi pagellam, novamque adglutinandi, Cic. ad Att. lib. 16. ep. 6. *Novum prooemium exaravi, tibi misi, tu illud desecabis, hoc adglutinabis:* quod in se redeuntibus voluminibus haud scio, an factitari possit: hoc autem nunc sollemne est in libris nostris typographicis, quos omnes quadrangulos vides. Ignoro, cur Mazochius ibid. pag. XI. quod Cicero dixit *desecare*, & *adglutinare*, commutet in *revellere*, & *insuere*, fortasse hic Tullii locus eum latuerat. Haec Ciceronis verba in mentem revocant nimium studuisse veteres, ut externe libros ad angulos rectissimos artifices circumciderent, id quod a Graecis habeo vetu-

stissi-

ſtiſſimum, Ariſtot. in Problem. ſect. *16.* prob. *6.* modum clare more ſuo docet: Διὰ τί τῶν βιβλίων ἡ τομὴ ὅτα ἐπίπεδος, καὶ ὀρθεῖα; ἐὰν μέν τις, τέμνῃ παρὰ τὴν βάσιν, γίνεται ὀρθεῖα, ἀνελιττομένη· ἐὰν δὲ ἐγκλίνας, σκολιά· quæ, poſthabita communi interpretatione, ita refundo: *Quomodo librorum ſectio ſit plana, & recta? ſane ſi quis ſecuerit ſecundum baſim, oportet ſit recta, & non curva: ſi vero quis declinans ſecuerit, curva erit & detorta:* fateor me communis interpretamenti ſententiam non adſequi, quanquam Græca mihi ſint apertiſſima: *Cur ſectio chartarum, ſive papyri, ſi quis æque a baſi plana rectaque dimetiendo abſciderit, recta evolvetur, ſin autem inclinarit, contorta exſiſtet?* Etiam atque etiam miror vel ſummorum interpretum ſubleſtam fidem! Neque dubites, quin Ariſtoteles de librorum quadratorum circumciſione loquatur; namque cum eo conjurat Lucianus in loco ſæpe laudato, ubi certus ſermo eſt de bipatentibus, qui ſoli poterant circumcidi: καὶ (βιβλία) ἀνατυλίττεις ἀεὶ, καὶ διακολλᾷς, καὶ περικόπτεις· aptiſſime reſpondet Ciceronianum τὸ *diſſecare* τῷ περικόπτειν. Præterea, poſtquam paginæ ſimul erant adſutæ, atque adglutinatæ, vetabatur, ne ſtatim explicarentur, exſpectandumque, donec gluten areſceret, ſiccumque fieret, quod hodiedum in noſtris libris etiam interdicimus: docet me id clare Martialis lib. 4. ep. 10.

Dum novus eſt, neque adhuc raſa mihi fronte libellus,
Pagina dum tangi non bene ſicca timet,
I puer, & caro perfer leve munus amico,
Qui meruit nugas primus habere meas.

Neque cogites epigrammatographum loqui de voluminibus cylindricis, cum paginarum meminerit, quæ quadratorum certe ſunt. Hinc lætor me advertiſſe quamcumque curam, ac religioſam ſollicitudinem in librorum paginis adglutinandis, cooperiendiſque peræque & hac tempeſtate adhibemus, & fortaſſe ἀκριβεστέραν veteres optaſſe. Ceterum ne te decipiat bonus Iſidorus, qui cum Ariſtotelem minime legeret, edicit apud Siculos cœptum circumcidi libros, idque eiſdem ſollemne fuiſſe: *Circumcidi libros Siciliæ primum increbuit*, Orig. lib. VI. c. XI. Pariſ. *1601.*

Demum ſi interroges, quo pacto ſcripta ſua diviſiſſent veteres, reponam ea diſpenſaſſe in *capita;* afferrem a Grutero inſcriptionem pag. 214. quæ, utpote longiſſimam, prætereunda mihi eſt; quoniam autem ſatis elegantem reperio, ut conſulas rogo. Heetwood pag. 75. & ſeqq. hanc reggeſſit, TVLI. L. CAPVT. QVOD. AD. VESTRVM. HONOREM. PERTINET, vides in hoc lapide *quinquageſimum caput:* verum hoc non tantum faciundum reor. Libros vero jam compactos ornatoſque, quoad eorum molem *craſſos*, vel *macros* & *breves* appellabant: Martialis lib. 2. ep. *6.* v. 10.

Quid prodeſt mihi tam macer libellus,
Nullo craſſior ut ſit umbilico,
Si totus triduo tibi legatur?

& lib. 5. ep. *79.* v. 24.

Et

Et vultu placidus tuo recumbes,
Nec crassum dominus leget volumen.

Quos *macros* appellat Mart. *breves* vocat Horat. in verbis cultissimus lib. I. epist. 20. v. 8. quem locum lyrici neminem interpretum adsecutum video: quidam uti Hugo de pr. scrib. orig. apud Trotz. pag. 593. exponunt de in semet convolutis libris: verum relictis horum nugis, mens Horatii est libellum suum commonefacere, ne publicam lucem quærat: etenim etiam amatores tædio & languore affecti, lectis paucis pagellis, illum projicient, & qui crassioris molis erat, brevis evadet:

. . . . Quo discedere gestis:
Non erit emisso reditus tibi. Quid miser egi?
Quid volui? dices, ubi quis te læserit: & scis
In breve te cogi, cum plenus languet amator.

Neque dicerem *spissum*, vel *densum* volumen; etenim si Cic. ad Q. Fr. opus suum de Republica *spissum* & *operosum* nuncupet, ea vox *spissum* apud Tullium audit semper *tardum* & *difficile*: & adverbium *spisse* olet *difficulter* & *ægre*; neque te protrahat cl. Mazochii fama & auctoritas in laudata sæpe diatr. pag. 2. qui de voluminis *crassitudine* interpretatur. Neque etiam *densum* dicere te sinerem; quanquam locum Juvenalis mihi objicias, *Et blandæ, assiduæ densæque tabellæ*, sat. IX. vers. 36. cum eodem Mazochio: reponam etenim satyricum verosimilius τὸ *densæ* eodem pacto accepisse, ac Virgilium in v. 347. Georg. I v. omnibus noto, *densos Divum numerabat amores*, scil. *frequentes*, præsertim cum Juvenalis non de libris, sed de epistolis loquatur. Denique ex laudato Martialis versu, *Nullo crassior, ut sit umbilico* nosco veteres etiam in compingendis libris amasse aliquando rusticitatem, cum in eis omnem elegantiam, & umbilicos posthaberent.

VI. Non iratis musis natum me reputes, si, ut hoc librarium negotium omnibus numeris absolvam, exponam primum, quo nomine appellabatur is, qui reliquos docebat artem compingendi libros: deinde quinam erant in ea arte elegantiores, Græci scil. demum ubi viarum Romæ habitabant. Sane is, qui alios docebat, dicebatur *doctor librarius*:

GN·POMPEIVS
PHRIXVS
DOCTOR
LIBRARIVS DE
SACRA VIA
FECIT SIBI ET
LIB·LIBERTABVSQVE
POSTERISQ·EORVM

Hanc inscript. 123. class. XI. habeo ex Reines. quavis gaza cariorem:
Reine-

Reinesio litteratorum marmorum reparatori, cujus sæpe felicitatem invideo, aliquando ab ejus licentia cavendum, vocem *doctor* nil hæsitans *structor* confingit, aitque, *Cum doctor librarius videatur esse inepta locutio, & non ex usu prisci sæculi, quo doctores dicendi, doctores disciplinæ, artis, sapientiæ dicebantur, pro magistris, & ea in re præceptoribus:* inde vult *structores librarios esse, quos hodie compactores librorum, & bibliopegos appellamus:* mox conjectionem suam tuetur, licet dubii plenus Tudertinæ inscriptionis testimonio, de qua paullo inferius, ubi enorme tanti viri σφάλμα patefaciam.

Verum teretibus auribus mirifice displicet *struere libros*, quando ipsemet fingit non Latiarem vocem *compactores*. Præterea miror virum doctissimum non advertisse vocabula *struere*, *structura*, *structor*, *structilis*, cum fine adjunctis jaceant apud Tullium, Vitruvium, etiam apud Ulpianum, ceterosque jureconsultos, ut poetas taceam, Lucretium, Virgilium, ceterosque, pertinere solummodo ad rem cæmentariam, atque ad ædificandi opus; verum si cum Reinesio ope inscriptionum agenda res sit, ipsemet cl. VII. sextam decimam affert, quam dignissimam memoratu dicit, in eaque mentio est *structionis scalaris*; & cl. XI. 112. necnon apud Fabrettum pag. 157. legere est, *structor parietarius*; & in Grut. 89. 7. *structura cum munitura sarcophagi*. Hinc factum est, ut magnus Reinesius, non percepta τοῦ *struere* nativa veritate, quoties in marmoribus legitur *Aug. structor*, ut class. I. 259. &c. interpretetur, *scindendi obsonii magister*, τραπεζοκόμος, τραπεζοποιός, cum hujus artis vox sit in saxis *opsonator*; hinc *opsonator Liviæ*, *Poppææ*, *&c.* consule ipsius Reines. opus. Contra vero tum inter officia domus Augustæ, tum inter Artes, & Professiones pro artifice cæmentario nullum reperies vocabulum præter τὸ *structor*. Ceterum omnem dubitandi ansam aufert Tusculana inscriptio, quam protulit Muratorius p. 978. 3. posita *Sosimo structori*, nam in imo lapide insculpta vides duo instrumenta fabri cæmentarii, quibuscum tectorium inducitur diluta calce, vel gypso. Quod vero reponit Reinesius, ut e marmore eradat τὸ *doctor*, esse scilicet ineptam locutionem, *doctor librarius*, appositissimam vero, *doctor disciplinæ*, *dicendi*, *&c.* a vero longe abludit: etenim ab Valer. & Quintil. habeo *doctores lanistas*, qui gladiatores instituebant ad ludos, uti observat Lips. Saturn. lib. I. c. 15. & Juvenalis sat. IX. vers. 137. meminit cujusdam Tripheri in arte dissecandi obsonia famosi, appellatque *Tripherum doctorem*, qui & in Suburra ejus artis publicam scholam aperuit. Si vero quis ejus rei testes a saxis etiam quærat, adeat Fabrett. pag. 108. & Sponium in Miscell. erudit. antiqu. sect. 7. p. 256. ubi etiam habes, *sagittarium doctorem*. Demum nihil Reinesio suffragatur inscriptio Tudertina, quam Gruter. pag. 1002. I. ubi SATVRNINI LIB. STRVCTOR interpretatur, *librarius structor*, quo suam emendationem vocis DOCTOR tueatur, cum in Gruteriana vel tiro legeret, *Saturnini libertus structor*.

VII. Scio posse mihi objici, postquam non paucis tutari marmoris veram scalpturam, scilicet *doctor librarius*, non vero *structor* adnisus sum, minime me evicisse, quin *doctor librarius* hic non denotet, qui artem scribendi docet, non vero compingendi atque adglutinandi librorum membranas. Verum contra est; nam tum Græcum cognomen PHRIXVS cogit, ut de βιβλιοπηγοῖς intelligatur loqui marmor; tum quia a Cicerone habeo ad Att. lib. 4. ep. 4. vocem *librarius*, ὑποκοριστικῶς *librariolus* pro id genus mechanico artifice: *Et jam velim de tuis librariolis duos, quibus Tyrannio utatur glutinatoribus;* quos Græculos fuisse libertos universi interpretantur: imo quis ignorat, cum sermo est de iis, qui volumina exscribebant, appellari vel ἁπλῶς *librarios*, vel *scribas librarios*, vide indices thesaurorum inscript. Præterea meam hanc sententiam firmat in marmore additum esse τὸ DE SACRA VIA, novi ex bene multis inscriptionibus in ea habitasse unos opifices, sive magistros mechanicos, nimirum earum rerum, quæ ingenio simul, & manibus fabricantur: hinc habes ex Reines. cl. XI. 110. *C. Fusio Zmaragdo margaritario de sacra via*. Ex Grut. pag. 1033. 1. *C. Attii Stephani pigmentarii de sacra via*. & pag. 639. 11. *T. Furius L. F. cælator de sacra via*. pag. 638. 5. *C. Sellius Onesimus flaturar. de via sacra*. Ex Muratorio pag. 983. 5. *L. Tyrius flaturarius de via sacra:* quem non intelligas *auri argentique monetarium*, vel contra quos Gothofredus ait legem latam 9. D. de leg. Corn. de fals. neque de quibus exstat Romæ in vinea Card. Carpensis *D. M. M. Ulpius. Aug. lib. Symphorus. auri. et. argenti monetar.* sed accipias pro *flaturario sigillario*, vide Grut. p. 638. n. 6. vide etiam Kirchm. de annul. cap. 11. quæ est ars elegantior. Neque credas Reinesio clas. XI. 89. qui *flaturarium* interpretatur χαλκέα ἀνδριαντοποιόν nullo nixus testimonio. Præterea eadem pag. 638. Grut. n. 7. *C. Cædicius Jucundus aurifex de sacra via*. pag. 339. 11. *L. Furius L. F. Diomedes cælator de sacra via:* pag. 622. 1. *Cabatores de via sacra*, idest *cavatores*, seu *gemmarum scalptores*. Ex Muratorio p. 971. 7. *M. Poblicius Nicanor ung. de sacra via*, idest *unguentarius*. Ne autem credas solummodo me indicibus Gruterianis, & Reinesianis usum, ex Ficoronio p. 31. de person. scænicis ecce tibi saxum erutum ann. 1733. *M. Curius Eupor tibiarius de sacra via;* verum vir doctus interpretatur, *tibia canens*, melius *tibiarum faber;* ex tot enim litteratis lapidibus, quibus inest DE VIA SACRA, de opificibus mechanicis aperte eruitur intelligendum esse; cum præsertim translatitium sit dici *tibicinem*, qui canit tibia, & mulierem, *tibicinam*. Cumque nova sit vox *tibiarius*, nunc primum scimus, quo nomine donandus sit *tibiarum opifex*.

His enumeratis, ad Phrixi doctoris librarii redeo, atque edico hunc etiam mechanicum artificem librorum fuisse, cum etiam *de via sacra* extiterit, non autem Latine, vel Græce scribendi modum docuisse, cum in ea nullas artes ingenuas exercitas legimus. Haud multa ratio haben-

dâ

da est Trotzii de prima scrib. origine p. 495. edicentis etiam hunc Phrixum fuisse scribendi magistrum, munusque hujus disciplinæ, non vero mechanicum artificium exercuisse; & piget virum jureconsultissimum recitare, quo suam sententiam firmet, verba leg. ult. D. de jure immunit. ubi Tarrutenus Paternus enumerans munera militaria apponit *librarios*, *qui docere possunt:* quæ verba obscuritatis plena, & fortasse, *qui docere possunt* vel manca, vel a posteriori manu adjecta, importuna & nihili sunt; & sane, cui usui esse potuissent in castris magistri scribendi, vel compingendi libros, optarem, ut quis doctior jureconsultus me doceat. Verum seriis quid ludicri misceamus; scias adeo aniliter Christianum Schoettgenium interpretatum esse has voces *Phrixus doctor librarius*, ut neque ipse, neque amici risum tenere queamus, nimirum in ea sententia, quam vernacule nos voci *doctor* appingimus, qui præ ceteris plura scire jactitat, quo interpretamento nihil suavius ac puerilius; apponam ejus verba, quo fidem mihi non deneges: *Quia vero nonnulli horum scribarum satis emendate, ut supra vidimus, scripserunt, tantum de se quidam concipiebant opinionem, ut titulum doctoris librarii affectare non dubitarent;* inde quo hoc scelus firmet, recitat Phrixi epigraphen, vide ejus historiam librarior. & bibliopolar. cap. 3. §. 3. in to. 3. Poleni pag. 838. verba quidem certe posteris commendanda!

VIII. Reliquum est, ut ne credas supervacaneum frequens scalptum in marmoribus illud DE SACRA VIA; hinc etenim discimus artifices, qui in ea habitabant, fuisse elegantiores, &, præ ceteris in aliis urbis vicis degentibus, majoris famæ; in maximis sane urbibus ubique locorum exstent oportet cujusvis generis fabri; ditiores vero ac celebriores una alicubi sese colligant ad æmulationem, atque ad pinguius peculium comparandum. Sicuti ex omnibus librariis suburbanis elegantiores etiam audiebant uni, qui extra portam Trigeminam degebant; hinc habes ex Muratorio pag. 948. 3. *P. Cornelius Celadus librarius ab extra porta Trigemina vixit ann. XXVI.* Neque dubites, quin nomina locorum honoris ergo scalperentur, cum de *Valeria Berecunda jatromæa*, idest obstetrice dicatur *regionis suæ prima*, Gruter. 1110. Non vero, ut vult Reinesius pag. 637. appositum nomen locorum decreto magistratuum; tum quia plerumque in iis tacetur locus, si *viam sacram* excipias, quæ frequentissima legitur, tum quia Reinesius verba ejus decreti, & tempus non adjicit. Si vero nosse cupias, ubi regionum, ac viarum ceteri opifices degerent, facile reperies in Gruter. in Murator. &c. & vide Reinesium præsertim pag. 637. Cum igitur memoria apponenda esset defuncto artifici ad honorem, addebatur *de sacra via*, ut posteritas nosceret, non fuisse de ceterorum alibi commorantium grege: nec dubites, quin exemplis caream, & ne a librario negotio divertar, Romæ siquidem bibliopolæ in Argileto, qui tractus, aut vicus hujus urbis erat in regione secunda, tabernas suas habebant; hinc *Argiletanæ tabernæ* sunt βιβλιοπωλεῖα, ita ut artes Romæ, uti

ſollemne eſt in magnis urbibus, ab ſimul collectis opificibus exercerentur, compitis viiſque ſibi diſtributis; jure igitur Martialis lib. I. ep. 4. de libro ſuo canit:

Argiletanas mavis habitare tabernas,
Cum tibi, parve liber, ſcrinia noſtra vacent.

Sane cum τὸ *Argiletanas* poeta dicat, fuere inferioris famæ tabernæ bibliopolarum, a quibus *Argiletanas* nobiliores diſtingui oportuit; alias quidem adjunctum illud foret ἀπροσδιόνυσον ac otioſum; uti ævo noſtro artificum tabernas elegantiores, ſi non in unis viarum tractibus exſtructas cernamus, vel a templis, vel a viis appellamus. Hinc non injuria concludo artifices *de ſacra via* præ ceteris excelluiſſe, atque ad famam conciliandam ejus loci nomen ſaxis inſculpi propterea accuraſſe; quos inter adnumerandi βιβλιοπηγοὶ, & librarii doctores, quorum unus egregiæ famæ *Gn. Pompeius Phrixus*. Et *Viam banc ſacram* ob tot politiſſimorum mechanicorum opificum varietatem reor fuiſſe multo elegantiſſimam; neque poſthac mirer Horatium virum urbaniſſimi ingenii illam in more habuiſſe celebrandi; cum homines minutæ indolis, ac teterrimæ, hoſtes humanæ ſocietatis ſaltus, ac ſuburbia ament. Mens enim mihi non eſt aſſentiendi Vandalio Diſſert. VII. pag. 580. qui videtur in animum induxiſſe, cum adjunctum artifici viderit *de ſacra via: de campo Cælimontano, &c.* interpretari de *collegio ejus artis* in ea urbis regione erecto; verum hujus interpretationis nullum fundum affert; contrario novimus in Latinis ſaxis apponi vocem *collegium*, cum de his ſocietatibus ſunt verba: in Græcis lapidibus additur τάξις, veluti τάξις παιανιστῶν, & in Neapolitanis ſilicibus τάγμα παιδῶν, κ. τ. λ.

****

C A P U T III.

Contra quadrangulum Latinorum librorum σχῆμα objecta diluuntur. Nova prorſus διάγνωσις vocis *codex*.

I. *Contra meam ſententiam, Romanos nim. ſolos quadratos libros fabrefeciſſe, objecta elevantur; ac omnium primum πολυθρύλλητος lex Ulpiani, in qua cylindrica volumina eruditiſſimos quoſque interpretes, & Mazochium ipſum fruſtra & perperam reperiſſe clare oſtenditur. Lex iſthæc tenebricoſa lucem omnem adipiſcitur, ſi* volumina *ſint libri τετράγωνοι.* II. *Plurimorum Scriptorum loca tum profana, tum ſacra aggeruntur, quibus ῥητῶς* volumen *peræque eſt, ac* liber, *quod antehac ab omnibus pernegatum eſt. Grandia Ciceronis, vel Livii, &c. opera in teretibus chartarum corporibus minime ὀπισθογράφοις ſcribere arduum ſane negotium, imo & ἀδύνατον.* III. *Ejuſdem legis pars altera* de codicibus *male interpuncta, & corrupta ab librariis facile ſanatur, in lucemque reſtituitur.* IV. *Divinatio de notione vocis* codicis, *quæ arctiſſimæ ſignificationis eſt; quæ quidem non unis aucto-*

rum

rum locis firmatur, etiam ex Pandecte. v. Codicum, *sive horum brevium librorum figuram cylindricam fuisse ex statuis, & ex picturis Herculanei, imo ex archetypis ipsis ex eodem oppido effossis comprobatur: eorum formæ teretis testes etiam habes plurima numismata.* vi. *Has convolutas in nummis membranas* codices *vocitandas multis Scriptorum documentis evincitur: qui* codices *ab doctissimis numismatum interpretibus, tanquam quid ignotum, posthabiti sunt.* vii. *Ex hac* codicum *notione, & figura Juvenali, & superne laudatæ Ulpiani legi plurima lux; quam etiam mutuantur verba Paulli jurisconsulti.* viii. *Error veterum artificum in poetarum, vel philosophorum statuis* codices *sculpentium. Elegantissimi vasculi ex Herculaneo extracti, ubi Homeri* ἀποθέωσις *visitur codicem sinistra stringentis, longiuscula descriptio.* ix. *Rationum momenta, cur hallucinati sint quidam sculptores. In Herculanensis Cimeliarchii picturis non unos quadrangulos libros videre est: quæ cursim describuntur. Etiam nostri ævi celebratissimi pictores in re libraria errasse conquerimur. Picturæ Christianorum utpote mediæ ætatis, ubi* codices *visuntur, non curandæ; Aringi interpretationes* μωτηρωδεῖς. x. *Barbare dici ab universis*, codex Vaticanus, Mediceus, Homeri codices, &c. *clare evincitur; de Hieronymo querelæ. Juris interpretes vel cultiores in notione* codicis *posthabendi.* xi. *Origo & etymon vocis* codex *ignota; Mazochio resistititur educenti ab Chaldæa* גוזא. *Libri teretes Herculanei reperti non* volumina *cum vulgo vocitanda, sed* codices; *eorum longior descriptio.* xii. *Duo famosi* Anticatones *non cylindrici fuere libri contra interpretes: neque pugnant adversus quadrangulos libros, quæ ex Martiale opponunt Calmetus, & Mazochius.* xiii. *Quid in hoc poeta*, charta, quæ duro inhorruit mento; *in quæ verba doctissimi quique impegerunt, eaque ad in semet convolutos libros spectare ajunt, quos inter magnus Salmasius pro ea sententia recitans Stratonis epigramma, quod esse affectissimum minime advertit, in quo vides satis importunam vocem* γύναι *pro* γελοῖα.

I. TENES igitur nunc primum bene multa ad librorum tum exteriorem, tum interiorem ornatum, atque ad eorundem artifices, laboriosis operibus tot doctissimorum virorum addenda, si alicujus momenti reputes; & non pauca ad sacram viam spectantia, quæ defugere, quotquot quæsitissima ad Urbis regiones viasque illustrandas aggesserunt. Ut tandem ad umbilicum hoc πάρεργον accedat, scito nodos mihi non unos dissolvendos, quibus fortasse aliquis exputet enixe evinci veteres abusos esse teretibus libris; verum jactis firmissimis fundamentis, rectoque tramite detecto, quæcumque opponi possunt, neque salebrosa, neque ardua mihi reor; quanquam contra enormem eruditorum virorum vim contendendum sit. Primum omnium, quod opponi posset, est longior lex Ulpiani πολυβόντ@ 52. D. de leg. 3. quam omnem hic adscribendam existimo, quo citius legas, quæ in eam commentamur: & quam longe tot doctissimi jureconsulti ab Ulpiani mente peregrinati sint, facilius advertas, eo quod ab cylindricis voluminibus abripi passi sunt, quorum ne volam quidem, neque vestigium in ea lege videre est. *Librorum appellatione continentur omnia volumina, sive in charta, sive in membrana sint, sive in quavis alia materia: sed si in philyra, aut tilia, ut nonnulli conficiunt, aut in quo alio corio, idem erit dicendum. Quod si in codicibus sint membraneis, vel chartaceis, vel etiam eboreis, vel alterius materiæ, vel in cera-*

ceratis codicillis; an debeantur, videamus. Et Gajus Cassius scribit, deberi & membranas, libris legatis: consequenter igitur cetera quoque debentur, si non adversatur voluntas testatoris. §. 1. Si cui centum libri sint legati, centum volumina ei dabimus, non centum, quæ quis ingenio suo metitus est, cui ad libri scripturam sufficerent: ut puta, cum haberet Homerum totum in uno volumine, non quadraginta octo libros computamus, sed unum Homeri volumen pro libro accipiendum est. §. 2. Si Homeri corpus sit legatum, & non sit plenum, quantæcumque partes hodie inveniantur, debentur . . . §. 4. Quod tamen Cassius de membranis puris scripsit, verum est: nec chartæ puræ (debentur) *libris legatis: nec chartis legatis, libri debentur: nisi forte, & hic nos urserit voluntas: ut puta, si quis forte chartas sic reliquerit: Chartas meas universas, qui nihil aliud, quam libros habebat studiosus studioso: nemo enim dubitabit libros deberi; nam & in usu plerique libros chartas appellant. §. 5. Quid ergo si quis legaverit puras? membranæ non continebuntur, neque ceteræ ad scribendum continebuntur materiæ, sed nec cæpti scribi libri, &c.* Ut autem ordinem artis plenum servem, paucis dabo, quæ in hanc leg. adnotarunt quidam jure prudentissimi; inde ipse singillatim eam legem in sententiam meam facile traham.

Porro Salmasius de mod. usur. in pag. 401. & seqq. more suo eruditissima quæque ῥητὰ, καὶ ἄῤῥητα convectat, ceterum doctissimi viri μακρολογίᾳ eo tendere videtur, ut in Ulpiano *volumina* sint *libri teretes*; e contrario *codices*, quorum paucis post verbis lex meminit, dicat fuisse *libros quadrangulos*, τετραγώνους. In Salmasii sententiam jurant Schultingius in Paul. pag. 377. Heineccius in Antiq. Rom. proœm. n. *16.* in adnot. & Trotzius in Hugon. pag. *604.* laudantque Salmasium, ut ceteros taceam. Denique cl. Mazochius in longiori adnot. 2. in dipt. Quirin. pag. 5. eadem distinctione voluminis, & codicis in Paulli, & Ulpiani legibus explanandis abutitur, verum haud scio, cur vir summus horum jurisconsultorum neminem laudaverit, præsertim cum idipsum in commentariis in Pandectem alleverit Gothofredus.

Verum, tantorum virorum pace dictum sit in hac Ulpiani lege, nisi mirifice fallar, libros teretes me minime invisere, licet perdiu eos perquisissem; quanquam fateor ejus verba, uti nunc jacent, tenebris involutissima sint, & ad quemlibet oculatissimum fallendum parata; quare ut quid lucis iis importem, sic statuo, (ne mihi odium crees, si contra omnium interpretum mentem id sentiam:) *volumina* esse *libros* γενικῶς, quare potius accipias *quadrangulos*; nam hos veteribus fuisse sollemnes multis jam ostensum est; *codices* vero forsitan audivisse *libros teretes*; licet spissum & laboriosum sit id argumentum, haud tamen animum despondeam. Porro norunt universi Ulpiani verba in ipsa ὑποθέσει, sive propositione tenebricosa esse, nam ab §. 1. ad finem usque vel tiro lubens jureconsulti men-

mentem percipit, cum quasdam apertas ejus legati species apponat. Inquit igitur Ulpianus veluti gradatim, in legato librorum intelligi omne genus *volumina:* etiam, qui dicuntur *codices:* nec non *codicillos*, ejusque triplicis generis librorum materiem etiam distinguit: demum & *chartas*, scriptas scilicet, ut deinde definit.

II. Volumina autem hic non esse libros in semet redeuntes constat ex ipso Ulpiano, qui ea facit *συνώνυμα libris* ipsis, quando ait, *Librorum appellatione continentur omnia volumina*, & *volumen* nomen *γενικὸν* esse, æque ac *liber*, vel puer decennis cerneret. Præterea in §. 1. hujus legis idipsum jureconsultus bis recinit: *Si cui centum libri sint legati, centum volumina ei dabimus;* & paullo post: *Unum Homeri volumen, pro libro accipiendum est*, & ubique ejusdem legis promiscue utraque voce utitur: profecto si duodequinquaginta Homerici libri in membrana, vel papyro scripti unum teres volumen conflarent, quippe quod non *ὀπισθόγραφον*, in massam enormem increvisset; contra vero si quadrangulum sit, scriptum & a tergo, justæ molis evaderet; deque ea figura loqui Ulpianum ratum habeas. Adde, si *volumina* hac in lege cylindrica accipias, fore ut *τετραγώνων* neutiquam meminisset Ulpianus; etenim, etiamsi dem *codices*, quod inferne pernego, fuisse quadrangulos, ita raro ea voce usos boni ævi Latinos inveni, ut ne vice quidem simplici in Scriptoribus, qui satis multa illeverunt, reperire sit, veluti in Livio, in duobus Pliniis, Gellio, Macrobio, imo & in Ovidio, &c. queis sexcenties de libris sermo est; locuples exemplum sit ep.5. lib.3. Plinii ipsius ubi avunculi ingentem numerum commentariorum enumerat, quos mixtim vocat volumina & libros, vocem *codex*, veluti anguem devitat; quin in eisdem Scriptoribus non semel *codicillos* invenire est, nunquam vero vocem *codex*, quam, si ad quadrata volumina spectaret, ad fastidium iterarent, cum in *τετραγώνῳ* corpore chartæ aptarentur, uti superius multis evicimus. Hinc unusquisque, cui cor sapit, posthac non mirabitur, si Ulpianus inter legatum librorum veluti dubitanter quærat, an *codices* comprehendantur, qui si quadranguli essent, illuderet profecto jureconsultus; nam æque dixisset, ac si *in legato librorum*, *libri intelligerentur legati*. Igitur in prima voce *volumina* communem suetamque *τετράγωνον* formam, in *ῥητεῖ codices*, raram insuetamque expressit, uti paucis post verbis in eo legato includit omne genus *codicillos*, quæ rarior etiam erat, & haud certa librorum species, demum & *membranas scriptas*.

Hanc legis interpretationem licet cordatioribus ratam futuram reor, ad majus lumen ei conciliandum pauca mihi addenda sunt de vocibus *volumina*, & *codices;* enormem præterea amanuensium labem detergam. Quidquid obscuri in ea vides, in causa est, quod vox *volumen* menti fere omnium ingerat quid teres & rotundum; cum contra sit, nam etiam in corporibus hisce quadrangulis chartæ, dum legimus, versantur ac volvuntur, ut initio hujus *παρέργου* dictum est; verum ut

ex

ex animo id tandem avellatur, exemplis urgendum est. Constat sane ex multis, quæ protuli de ornatu librorum, eos fuisse χήματ☉ quadrati etiam ex scalpturis vetustissimis hanc formam præseferentibus, vid. pagg. 87. & 241. eosque *librorum* nomine vocitatos nullusdum ivit inficias; atque si præstem Scriptores, quam chartarum congeriem τετράγωνον *libros* appellarunt, eandem *volumina* salutasse, ita ut συνώνυμα habuerint, profecto nisi qui sui juris, sententiæque tenaces sunt, atque obstinati, illa teretia fuisse posthac imperent, atque obganniant. Agmen ducat Cic. qui idem Chrysippi opus nunc *librum*, nunc *volumen* dicit, De divinat. lib. 2. cap. 56. *Chrysippus totum volumen implevit partim falsis oraculis, &c.* & ibid. cap. 70. *Atque omnium somniorum, & talium plenus est Chrysippi liber*. Idipsum legere est in eodem orationis membro ad Heren. circ. init. lib. 2. cap. 1. *Ea* (inventio) *quoque vobis erit hoc in LIBRO propemodum absoluta, & parvam partem in tertium VOLUMEN transferemus*. Et eadem repetit lib. 1. cap. 17. *Quoniam satis hujus VOLUMINIS magnitudo crevit, commodius in altero LIBRO ... exponere:* opus hoc cum non in unos libros dispescuisset, ne Cicero esset ταυτολόγ☉, alterum dixit *volumen*, alterum *librum*. Præterea Ovidius libros Tristes nunc libellos, mox volumina vocat lib. 1. ep. 6. v. 33.

Hos quoque sex versus in primi fronte libelli
Si præponendos esse putabis, habe;
Orba parente suo quicumque volumina tangis, &c.

Idem poeta easdem binas φύσεις confundit Trist. lib. 2. el. 1. v. 549.

Sex ego fastorum scripsi totidemque libellos,
Cumque suo finem mense volumen habet.

Atque ib. lib. 3. el. 14. v. 19. appellat opus Metamorphoseon *mutatæ ter quinque volumina formæ*, mox v. 25. libros Tristes dicit *libellos*, ita ut Ovidius nos doceat æque valere isthæc duo vocabula; plura id genus exempla ab hoc vate corrasi, qui, uti nosti, libros suos ubique meminit, servoque inter schedas, quæ ne te obtundam lubens prætereo; atque ad Plin. epistolas adeo, qui lib. 3. ep. 21. epigrammata Martialis & *volumen*, & *librum* compellat: *Remitterem ad te volumen* (Martialis,) *nisi quosdam* (versiculos) *tenerem: tu, si placuerint hi, ceteros in libros requires:* Et ib. ep. 5. idipsum factum invises: *Pergratum est mihi, quod tam diligenter libros avunculi mei lectitas;* paucis post versibus, *volumina* repetit: *Miraris, quod tot volumina, multaque in his tam scrupulosa homo occupatus absolverit, &c.* & ubique hujus prolixioris epistolæ ea commiscet, quam legas rogo: vide præterea epist. 18. lib. 3. necnon epist. 15. lib. 8. in quibus hæc duo vocabula sine discrimine, & de eodem chartarum corpore adhibet. Neque mihi oblivíscendus Gellius, qui in bino cap. ea vocabula συνώνυμα facit lib. 6. cap. 17. *Ingens postea numerus librorum in Ægypto a Ptolemæis regibus vel conquisitus, vel confectus est: ad millia ferme voluminum septingenta*. Idipsum legas lib.

9. cap.

9. cap. 4. *Erant autem isti omnes libri Græci* (loquitur de iis, quos Brundusii venales reperit) *miraculorum fabularumque pleni . . . Scriptores veteres . . . Ipsa autem volumina ex diutino situ squalebant, & habitu aspectuque tetro erant;* advertis jam *libros & volumina* peræque esse Gellio, dum promiscue usurpat. Eodem pacto has voces adhibuisse Scriptores sacros teneo ex Hieron. ubique suorum operum, duo tamen mihi satis sunt exempla tum de libris veteris, tum novi instrumenti; in præfat. prima in Jobum: *Cogor*, ait, *per singulos scripturæ divinæ libros adversariorum respondere maledictis, &c.* paucis post versibus eosdem *volumina* dicit: *Omnia veteris instrumenti volumina Origenes obelis asteriscisque distinxerit*. Hæc eadem profert de Evangelistarum operibus in præfat. in Evangelist. circa fin. *Singulis vero Evangeliis ab uno incipiens usque id finem librorum dispar numerus accrescit:* inde paullo post: *Recurres ad volumina singulorum* (Evangelistarum,) *& sine mora repertis numeris, &c.*

Ne credas me isthæc non pauca exempla convasasse pro æqua potestate *librorum* & *voluminum*, ut multam lectionem jactem; verum vi auctoritatum indigebam, quo ab multorum animi mente sententiam, quæ altissime insederat, evellerem, nimirum *volumina* longe in σχήματι differre a *libris*, illaque fuisse in cylindri speciem, contra ac erant *libri;* quare posthac ex tot exemplorum strue, quibus & libri, & volumina idipsum valere ostendi, haud scio, an quis hiscere audeat Ulpianum init. hujus leg. eam vocem pro tereti forma accepisse, uti in commentar. jubet Gothofred. cum universa interpretum turba: *Volumina ideo dicta sunt, quod veteres volumina in cylindri, idest volutarii modum complicare solebant;* ex qua sententia inficetissime eruitur, cum apud Scriptores certum nunc sit æque valuisse binas vocet, *libros* etiam fuisse *convolutos*, quod vel nostræ sententiæ hostes pernegarunt; etenim pro quadrangulis vocem desideraremus, quos sollemnes fuisse præstiti, eorumque partes omnes superne multis descripsi. Iterato igitur conquerendum mihi est tot doctissimos viros passos esse sibi imponi ab verbo *volvere*, quod etiam perbene & κυλινδήτως quadratis libris aptatur, quorum pagellas, dum legimus, revera *volvimus*, imo & *pervolutamus*, ut ait Cic. & *versamus*, inquit Horatius; de teretibus autem dicendum sane fuisset ἰδιωτικῶς, *circumvolvere*, & res ipsa, *circumvolumen*. Ceterum quis in animum inducat Ciceronis, Livii, Senecæ, Pliniorum, &c. ingentia exemplaria in teretibus chartis minime ὀπισθογράφοις illini, & legi potuisse, cum rotundum illud librorum σχῆμα & corpus usui esset infestissimum non sine grandi chartarum jactura? Adde, si veteres ea tereti artificio compegissent, saltem privum, quæ id genus veteres gazas servant tot περιβόητοι bibliothecæ, fore ut adquisivissent: e contrario antiquissimos, & per sane multos quadrangulos cujusvis ἰδιώματ☉ collegisse juvit. Porro vecordes bardique traducerentur Latiares viri, si cum Græcis τετραγώνως fabricari libros viderent, eorumque exemplaria nocturna

 versa-

versarent manu diurnaque, (superne jam præstitum barbaricam eam voluminum formam Græcos ignorasse, neque nomen ipsum ab voce *volvere* ullam coagmentasse,) plena rusticitatis chartarum longissimarum corpora teretia compingere adhuc adlaborassent; præsertim cum vulgo notum sit servitiorum instar in unoquoque artificio disciplinaque Græcis Romanos studuisse, & hos legimus tunc maxime profecisse, quo propius ad illorum sectanda vestigia æmula virtus urgeret.

III. Reliquum mihi est, ut prima hujus legis parte explanata, ad alteram aggrediar, qua nihil reperi tenebricosius, nihilque inconstantius; quæque summorum interpretum ingenium magis exercuit: *Quod si* (libri, sive volumina) *in codicibus sint membraneis, vel chartaceis, vel etiam eboreis, vel alterius materiæ, vel in ceratis codicillis, an debeantur, videamus; & Gajus Cassius scribit deberi etiam membranas, libris legatis*. Et quidem initio aqua mihi hæret, dum tueor *codices* hic vocari *eboreos*, quod nunquam alibi legere est, & id πυκτιδίον potius est *pugillarium*, & *codicillorum*, uti habemus ab Propertio, Plinio, atque Ausonio, &c. quare a vero non aberrem, si conquerar de librariorum translatitia ignoratione, qui & verba isthæc male interpunxerunt, & voculam satis exiguam, τὸ *in* scil. prætereundam rati sunt; quare τὸ *eboreis* non cum *codicibus* adnectendum, sed cum sequenti voce *codicillis* aptandum; & ante has ῥήσεις *vel etiam eboreis* majorem στιγμὴν, & ante *eboreis* τὸ *in* adjicias; eritque mens Ulpiani aperta satis: *Quod si in codicibus sint membraneis, vel chartaceis:* (inde στιγμῇ duplici injecta, uti vides, tertiam librorum speciem addit jurisconsultus:) *vel etiam IN eboreis, vel alterius materiæ, vel in ceratis codicillis, &c.* Errorem amanuensium facile deprehendes, si advertes in veteribus librorum membranis etiam minusculo charactere scriptis litterulæ *i* apicem minime appingi, uti nunc in majusculo, itaque cum iidem *etiam in* inspexerint, τὸ *in* sine apice pro elemento *m* vocis *etiam* repetito rati inscitissime omiserunt; tritum hoc dormitantium librariorum σφάλμα ubique adnotant rei diplomaticæ magistri, millenosque Scriptorum locos eodem pacto affectos in integritatem restituunt; mirationemque multam mihi faciunt Salmasius, & Mazochius (ut ceteros taceam,) qui cum veterum scriptis nedum syllabas, verum & voces ipsas figant sæpe, atque refigant, in hac lege nihil adsuendum, vel expungendum cogitarint.

His animadversis, nil luculentius ea lege est, quæ antehac tot præclara ingenia torsit; nimirum, ut ab initio dictum est, in legato *librorum* intelligi primo unumquodque corpus ex multiplici pagina compactum, & characteribus exaratum, quavis constet materia ad scribendum apta, sive charta, sive tilia, sive corio, idest quavis re expansa; includi præterea etiam *codices*, qui ex chartis, vel ex membranis confieri poterant, de quorum figura mox dicam; tertio comprehendi etiam *codicillos*, sive *pugillares*, qui ex ebore, vel alia duriore materia,

teria, plumbo nim. vel buxo cera illito aptabantur; demum etiam *membranas*, dummodo non ſint puræ, ſed ſcriptæ.

IV. Nunc labor improbus me urget, ut fidem ſolvam, explicemque, quodnam librorum genus ſint *codices*, ut omnigenam lucem Ulpianeis verbis præſtem; ſpondeo autem me non pœnitendam *codicis* notionem, mox de ejus figura bonam divinationem prolaturum. Ajo igitur *codices* non audiviſſe apud beatioris ætatis Scriptores quaſvis librorum ſpecies, uti nunc univerſi rentur ab Latinæ linguæ optimis parentibus degeneres; verum fuiſſe voluminum genus longe reſtrictius accipiendum, quam eruditorum fert opinio; imprimiſque eos libros, qui publicæ auctoritatis eſſent, hinc jure definit, atque opportune ſatis Seneca de brevit. vit. cap. 13. pag. 509. ann. 1672. *publicæ tabulæ codices dicuntur*; cujus συνώνυμα dicas, ſyngraphas, inſtrumenta cauſarum & litium, ſtipulationum, aliorumque contractuum, tabulas teſtamentarias, nuptiales, edicta prætorum, atque interdicta; imo quæ barbare *publica documenta* cauſidici viri appellitant. Hujus vocis διαγνώσεως teſtem vehementem habeo Tullium, qui ea ῥήσει *codex* utitur in unis orationibus, præſertim in iis contra Verrem hominem codicum interlitorum noxa famoſum; atque in eiſdem eloquentiſſimi viri orationibus ſæpe legere eſt *codices accepti*, *&* *expenſi*, quos publicæ auctoritatis fuiſſe id genus libros nulluſdum inficiatus eſt: contra vero in reliquis tot ejus operibus, in queis nihil forenſium rerum ineſt, ne vice quidem ſimplici vocabulum *codex* quis vel diligentiſſimus veſtiget, niſi præ me ſit oculatior; *librorum* autem, & *voluminum* mentio locupletiſſima. Nequaquam autem a me impetrabis, ut ejus rei ab Cic. exempla hic aſſuam, fruſtra enim implerem utramque ceram; cum ab lexicis jam teneas, præſertim ab Rob. Stephano in Theſauro; qui ab uno hoc oratore loca corraſit; quæ autem ipſum a ceteris Scriptoribus recitare oblitum deprehendi, illa paullo inferne adſcribam; non enim mei moris eſt lexica compilare, alieniſque laboribus frui.

Hinc facile noſces, cur ceteri felicioris tempeſtatis Latini vocem *codex* raro admodum adhibuerint pro γενικῇ *librorum* notione, & uſque dixerint, *libri Sibyllini*, *lintei*, *elephantini*, *pontificum*, nunquam vero *codices Sibyllini*, *&c.* etenim *codex* genus peculiare librorum erat, (uti etiam ab eo ὑποκοριστικῶς nata vox *codicilli*,) atque inter arctiſſimos ſignificationis cancellos concludebatur. Cumque ipſe bene multos elegantis ævi Scriptores evolviſſem, vix ternos quaternoſve reperi, qui eam vocem adhibuere, atque in ea ipſa διαγνώσει, quam tuemur; uti ſunt Juvenalis in notiſſimo v. 263. ſat. 10. *Nam codice ſævo heredes vetat eſſe ſuos*; ac Suetonius in Aug. cap. 101. qui refert *teſtamentum* hujus principis *duobus codicibus ſcriptum*; vides jam ab utroque Scriptore ſupremas tabulas dici *codices*. Reperi præterea hoc vocabulum pro forenſibus actis, ut non male quidam loquuntur; quæ a cauſarum patronis compingebantur; vadem-

do Senecam, qui de Porcio Latrone ad miraculum memoriæ vi valente hæc testatissima reliquit controvers. pag. 72. *Omnes declamationes suas, quascumque dixerat, teneret; jam itaque supervacaneos sibi fecerat codices; ajebat se scribere in animo; cogitata dicebat, &c.* Ne rearis *codices* hic accipi pro quovis librorum genere, philosopho aperte loquente de ea scriptorum specie, quæ ab patronis pro clientum fortunis negotiisque parabantur; nam ait, Latronem *codicibus non indiguisse, cum scriberet in animo*. Et Juvenalis irridet quosdam causidicos magna sonantes, & *grandibus codicibus* negotia civilia præstantes, sat. 7. v. 106.

Dic igitur, quid causidici civilia præstant
Officia, & magno comites in fasce libelli?
Ipsi magna sonant, vel tunc cum creditor audit
Præcipue, vel si tetigerit latus acrior illo,
Qui venit ad dubium grandi cum codice nomen, &c.

Demum præsto est Quintilianus Orat. lib. 10. cap. 3. circ. fin. qui *codices* dicit legalia statuta, sive *constitutiones*, ut Justiniani verbo utar: *Silentium, & secessus, & undique liber animus, ut sunt maxime optanda, ita non possunt semper contingere: ideoque non statim, si quid obstrepet, abjiciendi codices erunt . . . Quid alioquin fiet, cum in medio foro, tot circumstantibus judiciis, fortuitis clamoribus, &c.* vides hic rhetorem hortari juvenem forensium studiorum amantem, ut *codices*, idest legum libros ne abjiciat delicatulus, si quid obstrepet, ut se clamoribus, forique jurgiis obduret; sane qui causas agere concupit, legum exemplaria verset necesse est; cui adsentitur Seneca superne laudatus, qui *publicas tabulas* appellavit *codices*. Hinc minime mirandum, si veteres legum ingentia corpora, & συλλογὰς vocitarint opportune *codices Hermogenianum, Theodosianum, Justinianeum*, veluti nomen horum librorum ἰδιώτατον, neque cuivis alteri volumini unquam tributum advertes.

Verum ut meam hanc de *codicis* arcta satis notione sententiam etiam atque etiam firmem, ex Pandecte quot potis fui, testimonia collegi, ex quibus cultiores eos jurisconsultos pro syngraphis contrahentium ad pactorum quorumvis fidem, vel pro id genus publicis tabulis adhibuisse mihi gaudeo, l. 3. §. 1. D. de tab. exhib. *Si tabulæ in pluribus codicibus scriptæ sint, omnes interdicto isto continentur, quia unum testamentum est.* Idipsum legere est, l. 1. §. 6. D. de bon. poss. sec. tab. *Sed si in duobus codicibus simul signatis alios, atque alios heredes scripserit, &c.* Vides igitur testamenti tabulas nuncupari *codices*. Succinit Ulpiano Scævola l. 88. D. de solution. *Filiæ intestato patri heredis negotia mater gessit, & res vendendas per argentarios dedit; idque ipsum codice conscriptum est*, publica syngrapha scil. Præterea Paullus publicos argentariorum, & nummulariorum libros eadem sollemni *codicum* voce dicit l. 9. §. 2. D. de edend. jubetque eos cogi edere rationes, *Quia & accipiunt pecuniam, & ero-*

& erogant per partes , quarum probatio scriptura codicibusque eorum maxime continetur, & frequentissime ad fidem eorum recurritur . Et Cajus l. 10. §. 1. eod. tit. horum argentariorum publicas membranas vocat *codicem rationum*. Eodem pacto loquitur Papinianus l. 45. D. de judic. *Argentarium, ubi contractum est, conveniri oportet; nec in hoc dilationem, nisi ex justa causa, dari, ut ex provincia codices adferantur*. Demum in l. 5. §. 8. D. commod. libellum cautionum Ulpianus *codicem* appellat, *Si tibi codicem commodavero, & in eo chirographarium debitorem tuum cavere feceris, &c.* Hæc e grandi Digest. corpore exempla de *codicis* διαγνώσει excerpere valui ; an sint præterea , me sollertior vestiget, in quibus si fortasse offendat, pro publicis tabulis valere deprehendet, cum in eo ratam esse sibique constantem tot veterum Scriptorum, & jureprudentum fidem ostensum sit.

v. Tenes jam non pœnitenda de genere librorum *codicum* nomine, quos in lege meminere jurisconsulti; reliquum mihi est, ut eorum figuram divinem, quam si *teretem*, & *cylindri* instar fuisse enunciem, vero proxima dicere exputo. Certum siquidem ratumque est Romanos membranas, sive papyros in semet convolutas habuisse, nam ubique monumentorum e marmore eas cernimus, atque pleræque togatorum statuæ vel privam id genus membranam convolutam manu stringunt, vel propter pedes cistulas iis membranis refertas, vel eos libellos teretes fascia colligatos scalpsere artifices; adisis Regis nostri fortunatissimi Herculanense prætorium, ubi plurimæ statuæ, quas vulgo, & sine vade consulares vocant, iis cylindricis parvis voluminibus ornatæ ab ejus oppidi ruinis extractæ sunt, imo, & pictura tibi se offert cum duobus hisce *codicibus*.

Etiam in multis Augustorum nummis præsertim Hadriani hunc imp. togatum vides dexteram supplicibus provinciis porrigentem, sinistra *codicem*, sive libellum teretem stringentem, qui inscripti sunt, *restitutori Achajæ: Bithyniæ: Galliæ: Africæ: Hispaniæ: Siciliæ: Orbis terrarum, &c.* In aliis numismatibus cusæ sunt provinciæ sacrificantium ritu eidem Augusto id genus syngrapham gestanti cum epigraphe, *adventui Aug. Africæ: Galliæ: Bithyniæ: Hispaniæ: Italiæ: Judææ: Mauritaniæ*. Cernes etiam numisma ejusdem Cæsaris, in quo nil scriptum præter *Cos. III.* & *S.C.* & ipsum Hadrianum stantem toga indutum cum *codice*, manum dantem militi, indeque virum etiam togatum; eandemque epigraphen in alio nummo cernere est, Hadrianumque in templo erectum viros tres alloquentem, teresque in ejus sinistra volumen. Similem libellum gestat læva hic Augustus, dextramque offert *Felicitati* in quadam moneta; sicuti in non unis, in quibus ejus congiarium vides, convoluta membrana est, inscriptis *liberalitas Aug. libertas restituta: providentia deorum: adventus Aug.* Ne dubites, quin oblivíscar satis noti numismatis hujus principis, in quo legitur, *reliqua vetera HS novies mill. abolita S. C.* ipseque accensa face syngrapharum, sive *codicum* struem comburit; & miror Patinum in

in thesaur. pag. 163. pro syngraphis, uti vocat Spartianus, sive libellis cylindricis depinxisse parva quadrangula volumina uncis ornata: quod & fecit Erizus. Advertas rogo in nummis non magni moduli, vel qui eos cuderunt culpa, vel qui exemplar ab iis efformarunt, sæpe hos codices vel obscure, vel sublesta fide oculis objecisse. Ceterum si tot Hadriani numismata inspicere concupias, adi Gesneri tabb. 87. 88. 89. 90. 91. Vide etiam in tab. 44. n. 15. 16. posticam partem numismatis Agrippinæ Neronis matris; & in tab. 29. n. 31. Caligulæ allocutionem, & id genus teretes libros etiam reperies. Si vero tibi otium suppetat, familiarum nummos invisas in Morellio: in duobus gentis Mariæ in semet redeuntes chartas viri togati manibus stringunt num. 4. & summus vir Avercampius quasdam conjectationes profert de his cylindricis membranis, sed omnes ἀπροσδιονύσους.

Verum si rei nummariæ interpretes advertissent hos κυλινδροειδεῖς libellos fuisse vel edicta, vel diplomata, vel interdicta, vel *codices*, publicas scil. membranas, facile divinassent cusos eos Hadriani nummos, quo ostenderetur hunc principem civibus, militibus, urbibus, & provinciis illis immunitatem quandam, aut id genus beneficiorum contulisse; cumque ea Augustorum munificentia scripto mandaretur in publicis scriniis servanda, nihilo melius in nummis eæ principum largitiones exprimi possent, quam si illas in eorundem manibus videas. Si igitur, his animadversis, Hadriani vitam posthac vel tiro in Spartiano lectitet, facile inveniet, quo pacto iis numismatibus omnigenam hujus principis munificentissimi liberalitatem aptet, cum nomina earum omnium provinciarum, urbium, &c. de quibus largissime benemeritus est Augustus hic, commeminerit Spartianus. Idipsum cogites de nummis Mariæ gentis, & ceterarum, quæ remp. ingentibus benefactis affecerant. Contra vero advertas, si principes quid abolere jusserint, in nummis cernis eos syngraphas, sive convolutas hasce membranas incendere, uti in numismate laudato inscriptoque, *reliqua vetera . . . abolita*. Gratulor sane hanc meam divinationem de *codice*, tum in statuis scalpto, tum in numismatis cuso, Dominicum Roncam concepto veluti vadimonio comprobasse, virum συμπολίτην, rei nummariæ, & Romanæ vetustatis præ omnibus callentissimum; quanquam ceteroqui non vice simplici expertus sim in aliorum nummorum judicio solida, suavique austeritate adversarium.

VI. Ne me moreris, ut præstem pro horum numismatum interpretationis veritate exempla, queis constet imperatores edicta libellis mandasse, cum milites, urbes, & provincias munificentia aliqua honestassent; plenæ enim sunt ejus rei veterum Scriptorum chartæ; quo brevis sim, privum apponam ex Capitolino in Gordian. p. 84. *Nam cum quadam die factum imperatorium* (Gordianus) *legeret . . . acclamatum est: Novo Scipioni, vero Scipioni, Gordiano proconsuli;* quæ verba ut percipias, adscribam, quæ magnus Salmasius adnotavit: *Quodnam istud factum imperatorium esse*

eſſe, aut quid eo nomine appellari dicemus? non dubito edictum, vel reſcriptum imperatoris ita vocari, qualia ad proconſules, & reliquos provinciarum præſides mittebantur, ad provincialium, quibus præſidebant, aut etiam totius Reipublicæ utilitatem ſpectantia. Sed quis reſcriptum imperatorium, factum unquam appellari audivit? qui nuſquam hoc audivit, heic audiat. Inde vir æternæ lectionis eruditiſſime more ſuo probat *factum* peræque eſſe, ac edictum, & Græce πραγματικόν, vel πραγματικὴν· & prave legi in Cod. *fata cauſarum* pro *facta cauſarum*, quam ſucci plenam adnotationem adeas rogatum te volo.

Vide etiam epiſtolas Plinii, ubi non una Trajani edicta in Aſiam miſſa meminit: exemplo ſit epiſt. 71. lib. 2. pro re nata κυριωτάτη, *Magna, domine, & ad totam provinciam pertinens quæſtio eſt, de conditione, & alimentis eorum, quos vocant* θρεπτοὺς (nutritios, alii legunt ἐκθετοὺς, expoſitos.) *In qua ego auditis conſtitutionibus principum, quia nihil inveniebam aut proprium, aut univerſale, quod ad Bithynos ferretur, conſulendum te exiſtimavi, quid obſervari velles. Neque enim putavi poſſe me in eo, quod auctoritatem tuam poſceret, exemplis eſſe contentum. Recitabatur enim apud me edictum, quod dicebatur divi Auguſti ad Annium pertinens; recitatæ & epiſtolæ divi Veſpaſiani, & Domitiani ad Avidium Nigrinum, & Armenium Brocchum proconſules; item ad Lacedæmonios, quæ ideo tibi non miſi, quia & parum emendata, & quædam non certæ fidei videbantur; & quia vera, & emendata in ſcriniis tuis eſſe credebam.* Hinc colligere palam eſt tot provincias *edictis*, ac *conſtitutionibus* ab his Augg. exhilaratas, quæ pro αὐθεντικὰ in publicis actis, & ſcriniis ſervabantur: vid. Plin. lib. 5. ep. 14. *Petendum ab optimo principe, ut quia leges, & ſenatuſconſulta contemnerentur, ipſe tantis vitiis mederetur; pauci dies, & liber principis ſeverus, & tamen moderatus, leges ipſum, eſt in publicis actis.* Addas l. 19. *omnium* Cod. de teſtament. quæ proinde ſcrinia hæc *ſacra* audiebant, adi adnot. in Plin. ep. *6.* lib. *6.* & Ulpian. *archia*, & *grammatophylacia* etiam vocat l. *9.* §. *6.* D. de pœn. Quæ cum ita ſe habeant, factum bono jure dicas, ut hoc genus benefacta Principum in res publicas, ac provincias collata, & codicibus ſcripta in nummis cuderent; & ut imperatoribus fucum facerent, teretes hos libellos in eorum dextra appoſuiſſe cernimus, & epigraphen *reſtitutori Achajæ, Bithyniæ, &c.*

Neque mihi moleſtiſſimus ſis, atque obſtrepes*, ſi hæc omnia principum ſcita *codices* vocitata ſint, fore ut iterato in quavis plagula hiſtoricorum Scriptorum eam vocem legeremus, verum in illam adeo raro incidimus, ut nihil ſupra; repono autem opportune id genus libellos placuiſſe appellari non a γενικῷ nomine *codices*, ſed potius ab ipſa ſcripturæ ratione, atque a formulis, quibus concipiebantur; ideoque audiunt, *edicta, juſſiones, interdicta, conſtitutiones, decreta, ſenatuſconſulta, facta, leges, epiſtolæ*, & ſexcenta id genus nomina; & perquam raro

Scri-

Scriptores voce *codex* abusos legere est, quæ quippe eas omnes nomenclaturas concludit, quas in scribendo nisi singillatim distinxissent veteres, obscuritate laborassent. Et advertas rogo, eosdem Scriptores nullo alio nomine ea honestasse, nimirum neque *voluminum*, neque *libellorum*, neque *membranarum*, vel *pugillarium*, *&c.* cum non de figura, vel de materia eorum cogitarent, sed dumtaxat scripturæ modum, ac genus curarent, quo veritati ac claritati magis consulerent. Quanquam superius exempla protulerim, queis aliquando has syngraphas *codices* dictas ex Cic. Suet. Juven. & ex Pandecte abunde præstitum sit.

Præterea si numismata, & marmora non exstarent, quæ eorum χῆμα ostendunt, atque exemplaria tantummodo præseferunt, ea nos temporum beatitate fruimur ob Regis domini nostri munificentiam, ut ipsa archetypa eo numero, quem vix credas, convoluta nimir. volumina papyro compacta, atque ex eodem oppido effossa intueri, contrectari, & quodammodo etiam lectitare datum sit, quæ inferius, qua satis sum sollertia, describere in animo est. Hinc me nihil a vero aberrare dicas, si tot teretia volumina, quæ in Herculanei oppido reperta sunt, id genus libellos esse pronunciem, queis imperatores illud municipium benefactis plurimis collatis honestarunt: additis etiam publicis contractuum nuptiarum, emptionum, testamentorum, &c. syngraphis: etenim quæ pauca verba nobis legenda fors obtulit, eo referri visa sunt. Imo ingens eorum numerus, atque omnium teres figura cogit sane, ut locum, unde tumultuarie extracti sunt, publicum Herculanensium scrinium, sive archium facile augurari quisque possit.

VII. Si nihil igitur dubii est ex tot monumentis parva in se redeuntia volumina Romanos habuisse, peculiare nomen eis appositum oportuit, & neque *libros* dicas, utpote nimis γενικὸν vocabulum, neque *volumina* vocites, eo quod quadratorum proprium, ut paullo ante multis demonstratum est; quare sine periculo *codices* audivisse mecum fatearis necesse est; etenim cum ea parva libraria corpora exstitissent, ἀνώνυμα esse haud quivere. Siquidem, quod grande mihi momentum est, cum bene multis evicerim *codices* fuisse librorum genus ad contractus celebrandos, atque ad fori, & patronorum ministeria dumtaxat destinatum, imo & pro legibus ipsis accipi, eos dumtaxat appositos vides forensium virorum, consularium, prætorum, idque genus hominum statuis; quare contendendi cupidus eosdem *codices* dici inficiabitur. Adde, si bene multa illorum virorum signa convolutos libellos simulque colligatos referunt, nunc primum nosse, quid sibi velint Juven. v. 106. & seqq. sat. 7. quos iterato appono:

Dic igitur quid causidici civilia præstant
Officia, & magno comites in fasce libelli?
Ipsi magna sonant; sed tunc cum creditor audit
Præcipue, vel si tetigerit latus acrior, illo
Qui venit ad dubium grandi cum codice nomen.

Nimi-

Nimirum canit caussidicos solitos celebrare forum cum fasce codicum, qui quidem consularium fascium speciem referebant; neque dubites, quin *libellus* sit *codex*, nam mox eo nomine compellat. Præterea solummodo convolutos fuisse *codices* edicere videtur Ulpianus, qui definit constasse vel ex *membranis*, vel ex *chartis*, vide superne pag. 253. quæ unæ in semet redire possunt, & teres quid effingere; contra vero *volumina*, inquit, compacta etiam ex *tilia*, & *quo alio corio*, i.e. quovis duro strato, ut me docet Mazochius in Dipt. Quir. pag. 5. & *codicillos* ex *ebore*, utpote & volumina, & codicilli quadrangulæ formæ confiebant; hinc majorem lucem isthæc Ulpiani verba adsequi vides, &, quæ antehac affecta, me jure sanasse, ac mixta probe distinxisse pag. 158.

Quæ prolixiora de notione, & figura *codicis* a me excussa sunt, dummodo te non pœniteat oblivifcenda & perdenda fateri, quæ a teneris contraria didiceras, si acceptes, verba Ulpiani ajentis *in legato librorum deberi etiam codices*, in suam lucem restituta deprehendes; nimirum, cum codices essent teretes libelli, & formæ ratio longe diversa a communi, ac ἰδίῳ quadratorum librorum genere, facile quis dubitare quiverat, an in γενικῷ eo legato includerentur; quare merito jureconsultus edicit codices etiam contineri; non enim σχῆμα teres prohibere debebat, quominus legatarius cum libris etiam codices adquireret, cum non quadrangula, vel rotunda voluminum forma, sed sola ratio scripturæ æstimanda esset; quæ legati verba luculentius, licet brevius Ulpiano Paullus in 3. recept. sent. tit. 6. §. 87. enuntiavit: *Libris legatis, chartæ volumina, membranæ, & philyræ continentur: codices quoque debentur; librorum enim appellatione non volumina chartarum, sed scripturæ modus*, (i.e. ratio,) *qui certo fine concluditur, æstimatur:* hinc usque mihi mirandum est universos Ulpiani, & Paulli doctissimos interpretes, *codices*, qui an deberentur, dubitabatur, in eo legato accepisse pro libris τετραγώνοις, cum hujus quadratæ figuræ corpora certo continerentur; contra vero in prima, & γενικῇ hujus legati enuntiatione, *libros*, & συνωνύμως *volumina* accepisse pro teretibus, qui veluti alterius speciei erant, & an in librorum censu æstimarentur, ambigi poterat: atque eosdem clarissimos viros adeo animi mente turbatos indolescendum est, ut neque tot veteres *codicum* scalpturas in marmoreis monumentis, statuis, ac numismatibus adverterint, & quam raro bonæ ætatis Scriptores *codicis* vocem meminerint; *libros* vero ac *volumina* ad ravim usque recinant. Atque plura, quam paraveram pro luce, & medela legis 52. D. de leg. 3. an probe officio meo interpretis functus sim, tutemet cogites.

VIII. Venia mihi sit, si, tanquam χόλιον, pauca quædam de famosa jam ῥήσει codex hic addam, quæ fortasse lectu haud injucunda, & ut præteream, a me impetrare nequeo. Irascor sane veteribus sculptoribus, qui in veterum poetarum, & philosophorum manibus teres volumen appo-

 fuere,

fuere, ut eo ſymbolo & indicio illorum ſcripta opera, & vitæ genus oſtentent intuentibus; ne ſexcenta exempla horum artificum oſcitantiæ hic aggeram, ſatis ſit marmor Homeri ἀποθεώσεως, Romæ in ædibus Columnenſium ſervatum, quod Cuperum æterno doctiſſimoque commentario honeſtaſſe gaudeo, quodque vel Homericarum rerum tirones norunt; in eo ſaxo ſcalptum vides cæleſtem vatem librum κυλινδροειδῆ dextra ſtringentem; & piget me non inelegans ſcalpturæ opus eo errore notatiſſimum. Ut taceam aliud hujus ſummi vatis anaglyptum, cujus exemplar profert Laur. Begerus in Theſ. Brandeburg. to. 3. pag. 321. & Montfauconius bis incidi curavit in Antiq. explan. to. 4. par. 2. pag. 302. & in ſupplem. to. 4. pag. 82. ubi Homerus baſi icunculis ornata inſidet, tereſque volumen partim explicitum attente lectitat, quam ſcalpturam tum ob cylindricam membranam, tum ob inelegantiam ne antiquiſſimam dicas. Et ut nova prodamus, ad immortale Regis D. N. decus ex Herculanei ruinis extractum eſt longe carius, & elegantius monumentum præ eo, quod Columnenſes viri principes jactant, Homericamque etiam ἀποθέωσιν præſefert tanto melius excogitatam, quanto argentum marmore majoris valet; verum nunquam argentario quis parcet, qui etiam in divini vatis dextera teres volumen effinxit, cum apponendum fuiſſet quadrangulum.

Piaculi inſtar reor, ſi informem hujus regiæ gazæ præ omnibus eximiæ deſcriptionem exteris invideam; utinam ipſe hujus ἀποθεώσεως breve exemplar ab harum rerum cuſtode, quo hic apponerem, licet enixe rogato extundere potis fuiſſem, (nam ab ipſo ſero illud exſpectamus, qui res majoris momenti labore Herculeo, ac docte edenda cenſet.) Porro vas tibi ſe offert ex ſolido argento libræ fortaſſe unius pondo cum dimidio, cujus forma æquiſſima eſt mortariis noſtratibus ſine anſis ex ære conflatis: ejus altitudinem dicas unciarum circiter ſeptem: diameter ſuperior fere ſenarum, inferior arctior ἀναλογικῶς· vaſis totius craſſitudo tertiam pæne unciæ partem exæquat, quod interne quidem omnino læve eſt, & tactu nihil aſperum, externe opere anaglyptico apprime exornatum; etenim lamina etiam ex argento exteriorem omnem vaſculi ambitum veſtit; in cujus lamellæ poſtica facie artifex, antequam vaſi eam efferruminaret, malleolo, & cælo figuras tundendo impreſſit, ac formavit, quo in antica eminerent perpolitæ atque elegantes. Undique vaſis faciem ornant implexæ ſimul fictæ ad ingenium foliaturæ, niſi quod ab icunculis quibuſdam impediuntur atque occupantur. Siquidem prope ſuperiorem vaſculi gyrum vides ſenem ingenti aquilæ ſatis apte inſidentem, quæ grandibus expanſis alis, & unguibus longævi ſenis pedes molliter ſtringens, dorſoque regens per aera circumvectat; ille dextra promiſſiorem barbam ſuperne torquet, ac mulcet; læva vero fert teres volumen; quem ſenem nemo mihi eripiet, quin ſit magnus Homerus; etenim inferne ad ſiniſtram cernere eſt virum ſedentem, altera tibia ſupra genu dextrum innixa, quem vides

vides toto pectore, ac oculis de itineribus cogitabundum, manu dextra frontem prementem, sinistra erectum remum gestantem, parazonio præcinctum, atque habitum, ac indumenta viatoris potius, quam ducis præferentem; hunc Ulyssem esse quovis pignore dicas, i.e. Homeri Ὀδυσσείαν. E regione hujus Ithacensis herois assidet etiam juvenis, (ita ut Homerus in aere medius sit,) thorace indutus, galea cristis horrida tectus, hasta, & rotundo clypeo armatus, hilari vultu, atque alti animi plenus; quis autem mihi restiterit, quin sit Achilles, sive Ἰλιάς; Supra Homeri caput bina probe compacta pomorum, ac foliorum serta ab labro vasculi illigata pendent; binique cygni prope tantum vatem dextra sinistraque circumvolitant, quos duplex ejus divinum poema συμβολικῶς exprimere nullus neget.

Hæc brevis, ac sat rudis elegantissimi vasculi ὑποτύπωσις, & longe præstantius ac vivacius artificis ingenium elucet in hac Homeri apotheosi, quam in illa, quæ in ædibus Columnensium visitur, utpote languoris plena est, nec multa arte floret, quas si simul compares, mecum dubio procul jurabis. Quantivis pretii id vasculum faciendum reor, atque haud scio, an Rex fortunatissimus inter innumerabiles vetustatis gazas, quas reperit, quid augustius, aut elegantius excogitatum servet; ipse autem quoties ad ditissimum hoc regium cimeliarchium visendum accedo, accedo autem frequentissimus, vasculum δαψιλῶς contemplor, atque utpote tanti vatis jucundissimis deliciis innutritus, incredibili suavitate perfusus egregium hoc vetustatis λείψανον deosculor. Mihique gratulentur συμπολῖται, quod posthac non tam Romanis, quam Neapolitanis κυδιωτέρου magni Homeri apotheosin exteri invideant; atque utinam hujus vasculi exemplar cito per urbes universas volitaret, quod ab providentissimi Regis imperio, ac munificentia sperandum est. Ceterum si hanc meam certam ratamque divinationem quis vel neget, aut in dubium vocet, næ is infestos Homeri manes ac genium, quin & Musas iratissimas patietur; quare furiis devovi virum illum, qui in Herculanensi cimeliarchio ξεναγωγός est, atque mihi ceterisque hospitibus vasculum Homericum ostentans, nihilque veritus docebat in eo scalptam Valerii Flacci poetæ ἀποθέωσιν, idque ajebat se ab transmarinis ἀρχαιολόγοις didicisse, quippe qui ex remo, quem intuebantur, Argonauticorum libros hariolabantur. In quantis hæc opinio peccet, vel tiro novit; nihil igitur mihi reliquum fuit, quam ut περιηγητὴν illum commonefacerem, quo in posterum advenarum auribus non Flaccianam esse, sed Homericam apotheosin ingereret, quod jam lubentissime præstat; raptamque vatum principi θεότητα restituendam curavi. Si demum petas, ubi gentium conflatum sit hoc insigne monumentum, in sequenti hujus operis libro Neapolitanum ejus artificem fuisse evincam, siquidem cives meos præ gentibus universis Ὁμηρικωτάτους audivisse constat.

IX. Verum perdiu cum Homero versati sumus; agedum, unde diverterat,

terat, sermo redeat, ad pictorum scil. & sculptorum *codices*, sive libros teretes; neque dubitandum est, quin hi artifices, cum in imperatorum, consularium virorum, & causidicorum imaginibus, ac statuis pictos, & scalptos convolutos in semet libros cernerent ignari, cur id genus hominibus apponerentur, poetis etiam & philosophis tribui posse rati sunt; licet sæpe etiam quadrangulos cælarent, vide superne Musæ pag. 241. & ludimagistri pag. 87. imaginem; & quis ignorat tot pictorum, & sculptorum errores, eorumque quidlibet audendi ingenium? Verum (mihi fidem præstes rogo,) in Herculanensibus picturis, in queis libros vides, gratulor omnes esse quadrangulos, eos scilicet, qui virorum, vel mulierum manibus teruntur; inter ceteras parva pictura uno circiter pede alta, peræque & lata visitur, in qua assidet senex rotunda barba honestus, ac regens baculum, qui puellam formæ elegantissimæ sibi adstantem, grandemque librum bipatentem attente lectitantem auscultat; præterea est & alia duplo pæne major, in eaque cernere est puellulum alatum inter undas delphino equitantem, & Apollini, vel Arioni in littore cum lyra sedenti parvum libellum πτράγωνον, ac reclusum porrigentem; tertia aliquanto etiam grandior nobis objicit virum sedentem, & dextra quadratum librum clausum tenentem, qui læva nescio quas incomptas icunculas in scrinio vix aperto sublatitantes ostendit, quem virum hariolum interpretor; implerem omnem ceram, si reliquas picturas, ubi quadranguli libelli insunt, persequerer; quare manum de tabula; &, cum omnibus hospitibus prostent, diris mactandus, qui has Regis nostri ἀφθόνως gazas Crœsi divitiis longe majoris faciendas non invisat.

Itaque, si pictores, & statuarii pro quadrangulis voluminibus teretia in poetarum, & philosophorum manibus apposuerint, lubens eisdem parcendum, quoniam mores hominum, rerumque veritatem posthabentes, venustatem potius, atque elegantiam, quo oculis intuentium imponerent, curarunt. Hinc non in unas tabulas incidi, ubi puer Jesus cum Hebræis disceptans in templo depictus est, vidique mixtos πτραγώνως libros cum cylindricis, quin & longioribus bacillis ornatis, uti est illa latissima Lucæ Jordani συμπολίτυ, quam elegantissimæ artis plenam vidi, & cui inest vivax gratia, eam Eminentiss. Card. Spinellius adquisivit, Romamque secum transtulit: cujus erectissimum ingenium tum ad quaslibet graviores scientiarum disciplinas pronum, tum ad hasce delectationis plenas artes æstimandas paratissimum mirati sumus. Cernere etiam est in Sanctorum Apostolorum nostræ urbis Jo. Evangelistam in volumine satis longo scribentem ab magno Lanfranco in uno ex tholi angulis ad miraculum depictum; licet in maximo Jesuitarum templo librum quadrangulum expresserit; & nos evidenter præstitimus pag. 226. Hebræos veteres privis bipatentibus libris usos; verum hi maximi nominis pictores ab Rabbinicis nostri ævi libris decipi passi sunt. Et plenus irarum sum adversus hos elegantes artifices, dum tueor neminem eorum

vel

vel Prophetis, vel Evangeliftis, vel Græcis, Latinifque Ecclefiæ Patribus, quos fcriptitantes coloribus fingunt, calamum Memphiticum, five Niloticum apponere, verum juratiffimos omnes contra cunctorum Scriptorum fidem pennas anferis appingere; vides igitur, quam caute mores hominum, & rerum hiftoriæ ab eifdem hauriendæ. Non igitur mirum, fi Homericæ ἀποθεώσεως artifices maximo vati teretem librum pro bipatente tribuerint; unos vero dicas fidei plenos, qui nummos cudebant, eo quod in iis flandis feriundis publica auctoritate opus erat.

Picturas autem, & fcalpturas Chriftianorum non curamus, utpote barbaras, & infipientis fæculi fœtus: quorum auctores, prout eis libido erat, nunc codices, five convolutos libros, nunc quadratos in fanctis imaginibus pingebant; eos etenim effe longe diverfos ignorabant. Hoc difcrimen cum Aringhum lateret lib. *6.* c. *16.* Rom. fubterran. ipfe ad quid μυστηριῶδες confugit; & miror hanc Aringhi fententiam multis arrififfe, quos inter Trotzio de pr. fcr. orig. p. *590.* Attamen detecta vera codicum, & voluminum differentia, pia hæc interpretamenta facile refelluntur ac elevantur.

x. His omnibus de voce *codicis* animadverfis, quod grandius operæ pretium eft, & in re litteraria magni intereft, jubeo omnes cavere, ne huic bono vocabulo injuriam pofthac creent, (quæ noftrorum fæculorum contumelia eft,) & in γενικῇ fignificatione quorumcumque librorum abutantur, ac detorqueant: quod peccatum veluti contagium omnium quanquam litteratiffimorum hominum pectora afflavit, ne Mazochium quidem eximas, quem ipfe tanquam fanctiffimæ Latinitatis myftam femper fufpexi: is fane cum in Dipt. Quiriniano pag. 25. exemplar *textus Hexaplaris* mirifice interpretetur, qui in Chifiana bibliotheca Romæ fervatur, ad fatietatem appellat *codicem Chifianum*. Itaque doctos, ac laboriofos libros vix evolventi mihi ubique incurfandum eft in ifthæc odii plena verba horum eruditorum hominum, qui, quantum potuerunt, dixere, *codex Vaticanus*, *codex Mediceus*, *Ciceronis codices*, & his fimilia; quæ quidem facco feruntur, non manu in doctis variorum, ut ajunt, adnotationibus; & cane, Scyllaque pejus vocabula aufugerunt univerfi facramento indicto, *volumen Palatinum*, *membranæ Barbarinæ*, *Chifianæ*, *libri m. fc. &c.* exputantes tunc non mirifice loqui, & in fermonis vitia urgere; verum in contraria currunt, & eadem chorda femper oberrantes vides. Etenim ab voce *codex* eo, quod in bonæ tempeftatis Scriptoribus rariffima fit, quin, ut a me pag. 259. demonftratum eft, plerique omnes ne meminere quidem, licet grandia volumina illeverint, facile fibi cavere poterant, ejufque ἐνστάσεως infitam notionem veftigare, quam jam nos fuperne multis verbis aperuimus, intraque arctiffimos cancellos conclufimus eadem pag. E contrario in iifdem, qui & reipub. & primorum Cæfarum ævo prorfa, vel verfa oratione fcripfere, voces *libri*, & *volumina* in quavis plagula celebratiffimas reperire eft; & male mihi fit, (ne id mihi invideas, confului

enim

enim omnes,) ſi uſquam Latinarum gentium ſcriptum invenias, *Homeri*, vel *Platonis codices*; contra vero ſexcentena vice, *volumina Homeri*, &c. lectitas; uti habes vel ab Ulpiano in longiori lege ſuperne laudata, licet is non ſit ex caſtiſſimæ linguæ Scriptoribus.

Hæc autem Latiaris ſermonis labes præpoſtera ætate invecta eſt; itaque Hieronymum inter primos adcenſeas, quem promiſcue uſum eſſe adverti vocibus *codices*, & *volumina*, ita ut doctos tanti viri commentarios ea macula turpes indoleſco: quanquam ceterum ei gratiam habeam, qui inter ſacra volumina, in quibus vel vertendis, vel antiquæ fidei reddendis ſatis diu adlaboravit, ſemel ῥητὸν *codicem* pro γενικῇ ratione *libri* immiſit, nim. in Eccleſiaſtici cap. 50. v. 29. *Doctrina ſapientiæ*, & *diſciplinæ ſcripſit in codice iſto Jeſus filius Sirach Hieroſolymita*; neque credas in Græco κειμένῳ eſſe vocem, quæ peculiare libri genus adnotaret, ſed tritam illam βιβλίον. In reliquo & veteris, & recentis teſtamenti corpore ſibi cavit, & mixtim ſexcenties nunc *volumen* probe illevit, nunc *librum*; urgebat enim ipſum vis, atque veterum vehemens auctoritas.

Itaque poſthac voce *codex* nobis abuti interdictum eſt, neque de Latialium vocabulorum poteſtate, & norma loquendi ad poſteriorum temporum litteratiſſimos provoces, cum in ἰδιότητι, & δεινότητι linguarum mens veterum Scriptorum quærenda ſit, non recentium virorum doctiſſimorum patrocinia, vel vadimonia. Quare ne tibi imponant, aut turbent, quæ Cujacius initio Codicis Juſtin. nec quæ Briſſon. de verb. ſignif. nec quotquot ſatis prolixa Salmaſ. de mod. uſur. pag. 405. & in Vopiſc. p. *699*. ut Schultingium, Heineccium, & Mazochium, præclara ſane nomina taceam, de hac voce adnotarunt; nam pro vulgata ſententia amice vides juratiſſimos, nec ab ea tot veterum teſtimoniis adeo locupletibus dimoveri paſſi ſunt. Itaque mucidam illam dicendi formulam *codices Vaticani*, *Homeri codices*, κ. τ. λ. ad barbaras, & tranſmontanas gentes ablegemus, atque Italiæ cultioris elocutionis magnæ parenti & altrici ſtet vetus honos & candor verbis, *volumen Heſiodi*, *liber membraneus*, &c. tandem poſtliminio revocentur in patriam. Et reor fortaſſe te jam advertiſſe me in hoc cujuſcumque pretii atramentario opere veterum Scriptorum veſtigia prementem attente vocem *codex* pro γενικῇ *libri* notione evitaſſe.

Interea ne mihi moleſtus ſis, quod perdiu inter codices te detinuerim, in cauſa fuit Ulpiani lex ab interpretibus obſuſcata, & librariorum peccato vexatiſſima, quam hos quidem corrumpere auſos eſſe advertimus, illos in ea teretes libros confinxiſſe; quare, cum ipſe id genus libraria cylindri inſtar corpora Romanis ignota enunciaverim, nec tempori, nec labori mihi parcendum fuit, quo Ulpiani mentem, collectis undique monumentis, aliam prorſus fuiſſe aperirem, ejuſque verba ſanarem; & τὸ *codex* non lata notione voluminum, ſed ſat arcta accipiendum evincerem.

XI. In extrema hac cera ſervavi quid de *codicis* etymo delibare; fateor me nihil ab orientis linguarum opulentiis, vel a perenni Græcorum

fonte

fonte trahere, vel saltem detorquere valuisse, ut vetustiorem vocem huic Latiali aptarem ac fingerem; quare dicendum τὸ *codex*, vel *caudex* esse ex primigeniis, quæ in Latio natæ sunt, uti est etiam vox *liber*, cum valet βιβλίον, licet hæc aliquanto felicior sit, quæ ortum suum acceptum referre posset voci plenæ vetustatis ספר, quæ tirones norunt *librum* esse, dummodo scribas לפר: neque dubites, quin sibilus in ל facile mutetur, cum exempla prostent non ex nuperis, sed ex vetustis grammaticis ajentibus bina ea elementa facile permutari, uti in ῥήσει *cælius*, & *cæsius*; quod tenes ex Gell. lib. 2. c. 26. circ. fin. *Nostris autem Latinis veteribus cæsia dicta est, quæ a Græcis γλαυκῶπις, ut Nigidius ait de colore cæli, quasi cælia;* neque urgeo, ut id etymon τῷ *liber* accceptes nunc a me cusum, cum hac de re mentem meam pag.81. propalam fecerim. Contra vero nil simile in voce *codex* mihi succurrit, neque quid (ut utar augurali formula) *addixere aves;* & sane τὸ *caudex* rugosum quid præ se fert, ut ex simplici sinceraque Hebræorum lingua extundam. Neque mihi crees negotium, atque objectes Mazochium, quem saluto præ me longe ἰδιώτῃ doctiorem, vocem *codex* puram putamque reperisse immixtam Chaldæis, Syrisve, scilicet גודא, *asser*, *tabula* in Dipt. Quir. pag. 5. etenim reponam id vocabulum novum esse, neque inter orientis gentes natum, & ne, quod sæpe a me atque ab aliis inculcatum est, recinam, & exempla proferam, ea videas pag. 82. ratum est enim Syros, ac Chaldæos sequioris ævi ab Græcis, Latinisque ingentem vocum numerum subfuratos esse, atque pro suæ linguæ ingenio emollivisse; quarum Latialium non ultimam dicas גודא: præsertim cum Buxtorfius laudet nullius notæ testes in lex. Talmud. Chald. a quo vocem גודא exscripsit Mazochius, inquit enim Buxtorfius גודא, *asser*, *tabula*, *qua pons sternitur*, laudatque *Chagiga*. Quare præstat τῷ *codex* originis ignorationem fateri, quam adulterinas orientalis ἰδιώματος opes proferre ac venditare: quod fortasse advertens Vossius hanc Syram vocem in suum etymologicum immittere longe abhorruit.

Reliquum est, ut a *codicibus* me tandem extricem, & desponsam non fallam fidem, quos Rex fortunatissimus in Herculanei oppido reperit, διὰ βραχέων exteris gentibus communicem; nam ab eorundem custode & descriptionem, & σχῆμα fero deperibunt, cum vir doctus sit delicatissimi fastidii, pigetque inter hanc sanctæ antiquitatis plenam urbeculam versari; quare volupe ei est potius inter grandia, & sat nota Græcanica, vel Memphitica monumenta spatiari, chartisque illinere. Itaque vix perfuncto mihi hac, quæ, ut vides, multam olet lucernam, de quadrangulis, salsisque cylindricis veterum libris lucubratiuncula summæ alacritatis nuntius affertur ab Herculanensis oppidi visceribus plurima teretia volumina extracta; quare, ut meus est mos, illico, maximisque itineribus illuc inter primos advolare curatum est, neque simplici vice: ut brevis sim, atque exteris augustissimi Regis id genus gazas margaritis cariores

res communicem, vidi, tetigique pluries fere sexagenos libellos in semet convolutos universos papyrinos, quorum bene paucos infractos, licet contusos, reliquos in frusta effodientium operarum malignitate & contumelia conscissos: horum sane longitudinem palmarem, diametrum duorum fere digitorum reperi, quanquam fateor frusta quædam his paullo grandiora oblata mihi fuisse: ceterum hos *codices* æquæ magnitudinis dicas iis, quos in statuis consularibus scalptos vides. Ab utraque extremitate quamplurimæ apertissime comparent in semet convolutiones, a centro quidem parvæ arctissimæque, quæ ἀναλογικῶς increscunt ad ultimam περιφέρειαν· verum animus refugit dicere cum Phædro lib. 5. fab. 6.

. . . . Sed fato invido
Carbonem, ut ajunt, pro thesauro invenimus.

Et quidem nihil aliud, quam teres negotium vides, & nigerrimum, quod si evolvere tentes, in cinerem abit. Verum ne credas Regem providentissimum tanti pretii opes omni cura minime jussisse aperiri, atque introspici, virosque mechanicos, ac laboriosissimos longe gentium accivisse, qui jam improba patientia eorum codicum spiras sejungere, atque extendere satagunt; & sane partes non magnæ longitudinis acri ingenio, instrumentis, ac quibusdam variis tenacis glutinis auxiliis expansæ sunt, in quibus quædam verba, aliquando versiculi lectu haud difficiles objiciuntur, sed adeo fugientibus litteris, ut voces intueamur, sententiam nullam colligere potis simus.

Ad hæc, scriptionis ratio non ita se habet, ut quanta est ea papyrus, longissima scilicet, si extendi possit, versus per eandem longitudinem exarati sint, sed brevissimos vides, & ad parvas columnas binos circiter digitos latas conformatos, quos superne deorsum facile legas, exiguo admodum spatio inter easdem injecto: omnes fere hi codices Latiari lingua illiti sunt: unum Græce scriptum, alterum ignotissimis prorsus characteribus tinctum invisi, quos neque Etruscos dicas, neque Punicos, quam longissime enim ab iis distant, sed si hariolari licet, Sabinos salutarem, nam has oras eam gentem insedisse non multis ante excidionem Vesuvinam annis, quam Sullam tandem pessumdedisse constat. Elementa, ut moris erat, majuscula sextam plus minus unciæ partem exæquant; in quibusdam libellis paullulo minora non ea elegantia, quæ sub Trajano vigebat, ducta. Voces singulæ punctis distinctæ, & præ ipsa papyro exusta nigriores, quæ tenuissima est, atque exilior, ut quævis ex nostratibus membranis elimatissimis. Utinam explicandi artis plenum & laboris tentamentum ad Regis decus, & litteratorum hominum vota inane non sit ac mendax; quis tantum principem non beatissimum prædicaret, qui Augusteæ ætatis fere plena bibliotheca codicum ad omnium Regum invidiam unus ditesceret? Interea nos iram simul doloremque vix concoquimus, qui ejus sæculi tot litterata monumenta, tanquam Tantalea noxa damnati ob oculos habemus, manibus terimus; legere autem atque

que evolvere fatorum iniquitate, ut de iis, quæ in eisdem exarata sunt, exteros certiores faciamus, prohibemur.

Vix isthæc e prælo typographorum exceperam, cum rumusculus ad aures pervenit ab Herculaneo iterato vim insanam aliorum teretium libellorum extractam; continuo illuc festino simillimus accurro, & revera Regem beatissimum eam ditissimam codicum gazam eodem loco, unde primos eductos novimus, reperisse gratulabundus suspexi, ita ut primi recentesque jam plus minus ducentorum numerum exæquent. Quod autem plurimum voluptatis attulit, fuit fere omnes me invisisse eadem magnitudine, qua priores descripsimus, nam paucissimos grandiores vides: verum nisi ipse, & custodes decipiamur, secundos hos codices minus adustos explicationi fore non tam improbe refractarios ac contumaces sperandum est. Interea dum per παρέλδεξον Regis nostri cimeliarchium versabar, adverti bina papyri fragmenta Græce illita, lectu facillima, elementis decimæ unciæ parti respondentibus, sed longe diversis ab iis, quæ in membranis quarti, vel quinti Christianorum sæculi oculis usurpamus, ita ut novam, & vetustiorem palæographiæ normam adepti simus; inque uno ex binis horum codicum fragmentis solidam columellam ingenti perfusus gaudio perlegi, licet voces indistincte exaratas cernerem, nulloque spatiolo distractas, quam sane exscripsissem, nisi custodes, quos melius litterariæ reipub. hostes dicas, me tanquam libellorum raptorem acerrime prohibuissent. Et quis mecum non succenseat viro cimeliarchii, harumque divitiarum præfecto, qui Herculem, atque Argonautas vellus aureum consecuturos, (quod librum fuisse constat, vid. p.232.) scriptis jam multis voluminibus, sectatur, quando ipse ducentena id genus vellera domi habet? Et quem non pœniteat me regium Græcæ linguæ interpretem veluti profanum ab eo dumtaxat exscribendi munere longe repellendum? sane ad munificentissimi Regis decus exteris omnibus, licet per partes illico eas Græcanicas, ac Latiares opes communicarem, quas perdiu depereunt. Scias etiam me cum codicibus mixtas vidisse quinque, aut sex ceratas tabellas, quæ in carbonem desciverant, illas vidi pedem longas, latas pedis dimidium, undique ad planitiem excavatas, solummodo ab quaternis tabulæ partibus labellum sextam unciæ partem altum exstat, quo cera coerceretur; satisque parvum, ac rotundum manubriolum ex eadem tabella eductum ab una ex longioribus ejus estremitatibus exseritur. Quod adnotandum duxi, quanquam hic importunum, ut Regis felicitatem etiam atque etiam pro gaza tam insolenti admirentur exteri.

Ceterum, licet indolescamus fore, ut non omnino ii teretes libelli evolvantur ac pateant, non ideo plurima lux veteri scribendi rationi offusa non est, & bene multa, quæ ignorabamus, non edocti sumus; novimus enim veram eorundem figuram, ac molem; & quam longe extendi poterat, & adglutinari papyrus; etenim rationem si ineas, ad tricenos fere pedes longam invenies; imo & ejus fruticis miram exilitatem, &

λειότητα. Præterea novimus hos litteratos cylindros per columellas scriptos; imo supernam oram papyri, & infernam, initiumque, atque finem per spatii plurimum virginem esse, & carere characteribus. De hac ratione scribendi in id genus teretibus libris per columnas adhuc lis erat apud eruditissimos viros; præsto mihi est Laurent. Begerus in Thes. Brandeb. to.3. p.321. ubi de Homeri volumen cylindricum legentis anaglypto hæc obscuritatis plena verba illevit, quæ, si tibi quid otii est, legas: *Volumen tamen penitius videtur inspiciendum, ut innotescat, quo linearum ductu antiquitus scripserint; in proposito respondit Dolodorus, lineis non transversum ductis, sed sine linearum perpetuo versus umbilicum directo scriptum; ita ut σελὶς, sive spatium inter lineas intelligatur, liquido ostendet Fabrettus, id peculiare arbitratus fuisse in libris poeticis magnæ præsertim molis, cujus placitum an non etiam ad alios libros pertineat? nunc accuratius examinare non vacat.* Docti sumus veteres non solum in marmoribus litteratis στιγμὰς inter unumquodque vocabulum adjecisse, verum etiam in scribendo librarios aliquando puncta illa etiam omisisse, uti in quibusdam ex his Græcis codicibus vides; formam etiam characterum, qui etiamsi lectu facillimi, satis distant ab iis, quos ea ætate in numismatibus cernimus: utinam qui hos codices custodit, plura saltem *alphabeta* ab iis exscripta incidenda curaret, atque exteris palam faceret. Nanciscimur & multarum vocum priscam germanamque orthographiam, in eisque ῥῆσιν vides, exempli ergo, *volgi* non vero ut posteriori ævo, *vulgi*: ut de Græcis characteribus sileam, qui formam referunt longe aliam ab ea, quam in ejus ætatis marmoribus, vel æneis tabulis scalptam intuemur, imo variam, prout indoles librariorum, & eorum scribendi peritia: & memini me neque errores, aut litterarum ejusdem nobis soni permutationem ullam, neque aspirationum signa, nexus nullos, & lectioni nihil arduum, & jota ubique adscriptum animadvertisse, quanquam voces sint plerumque unico ductu tinctæ. Ad hæc atramenti vim, ejusque optimum, & tenax temperamentum miramur, namque licet papyrus sit adusta, & in nigrorem abierit, atrum illum liquorem neque tot sæculorum vertigo decoxit, aut obliteravit; nec non Memphiticorum calamorum veterum talem ἐπιτηδειότητα, ut characterum lineolas satis exiles intuearis, & probe tornatas; quare conquerendum eorum usum perdiu omnino pessum ivisse, cum elegantissime litteras pingerent.

Verum, quod mea magni refert, ea sane docti sumus, quæ sententiam meam de quadrangulis Latinorum libris enixe firmant: superne enim præstitum est, quæ bipatentium erant voluminum ornamenta, ad teretia doctissimos quosque ἀρχαιολόγους perperam accommodasse. Hinc in hisce Herculanei papyrinis teretibus corpusculis nulla bacilla vides, cum in centro convolutiones arctissimæ sint, neque spatium cuivis parvo tigillo relinquant, quod certe si infixum fuisset, vel lusciniosus cerneret: nulla insunt cornua a binis extremitatibus exerta: umbilicorum ne signum

gnum quidem: frontes nemo discriminaret, quibus indices apponi possent: loris, operimento, ceterisque ornamentis, quæ multa superne enumeravimus, desertissimos eos convolutos libellos intueri est; quare bono Eventui mihi litandum, qui numine suo ex oppidi ruderibus illos in lucem emisit; gratulor interea tot litteratorum virorum labores pro una tereti re libraria exantlatos inter fabellas averruncandos esse, veluti digito intento, hunc deum tandem commonstrasse.

His animadversis, quæ de id genus in scapum plicatis libellis sentio, aperire mihi liceat; quoniam autem superioribus pagellis multis evici id genus teretia, & scripta corpora in usu fuisse dumtaxat vel apud causidicos, vel pro adnotandis principum edictis, atque publicis syngraphis condendis, quæ in scriniis reipublicæ servata etiam legimus, haud aberrem, si enunciem, cum Rex beatissimus ingentem eorum libellorum numerum eodem loco collectum repererit, e communi Herculanensium tabulario, sive γραμματοφυλακίῳ eosdem extractos fuisse: & quidem longe plures in luminis auram rediissent, si aut operarum sollers cura effodientium cum cæmentis bene multos non immiscuisset, aut Vesuvina incendia omnino non absorbuissent; qui enim fieri potuit, ut privatus quis publica scripta monumenta domi servaret, præsertim si enormem eorum numerum advertas, quæ pæne bibliothecam constituunt? Sane me in hac libellorum divinatione beatum prædices, si præterea cogites uno in loco plures, quam ducentos repertos, omnesque convolutos, ne unum quidem quadrangulum; cum contra superne longa monumentorum, & rationum serie ostensum sit veteres usos in communi scribendi munere privis πτραγώνοις· quod quidem unumquemque urgeret, nisi sit excors, vel stipes, ut credat, eum convolutorum librorum insanum congestum fuisse peculiare genus voluminum simul collectum, addictumque publicis ædibus; præsertim, cum si privati civis bibliothecam dicas, non ejusdem molis, & figuræ teretia solum corpora, sed cum rotundis quadrata, & cum grandioribus parva commixta cerneres. Quin, si mihi fidem præstes, pauca illa verba, quæ lectitanda oblata sunt, stilum vel syngrapharum, vel edictorum principum præseferunt, & haud spe inani animum tuum lacto ac produco; futurum enim est, ut sors dederit aliquem ex iis libellis tandem evolvi, ac bonam characterum partem legi, me non irata Minerva natum, & certum vatem salutabis, qui præsertim superne jam præstiti, (prolatis vehementibus monumentis tum numismatum, tum consularium statuarum, quos ejusdem prorsus molis vides, & horum teretium corpusculorum figuram referre,) eos libellos civiles contractus, & principum largitiones in respublicas complecti, ideoque vocari sollemni nomine *codices*. Et mihi ipse irascor regii cimeliarchii custodes, dum hospitibus eos libellos commonstrant, avito errore *volumina* appellitare; imo & per litteras exteros eadem nomenclatura obtundere; & quanquam illos hortatus perdiu sim, ut dicant *codices*, ad id vocis, tanquam ad

quid monſtri, aut ſpectri exhorruiſſe vidi, qui vecordi pertinacia, & quantum valent, inclamitant tum civibus, tum advenis Regem inveniſſe *volumina:* piget ſane, quæ a teneris docti ſunt, jam ſenes perdere.

Neque vellem exputes longiorem ſcripturam in his codicibus concluſam, ſed brevem, licet evoluti multum ſpatii occuparent; nam & grandiuſculis characteribus illiti ſunt, & voces plerumque, punctis injectis, ſejunctæ; addas eos ſcriptos columnarum ordine, quæ inter ſe etiam non exiguo intervallo diſtant; quin his papyris plurimum mundi ineſſe vidi; ita ut vix binas, vel ſaltem ternas Maronis eclogas eo ordine, ac ſpatiis exaratam exciperent: profecto libelli hoc more ac ritu conſcripti, neceſſe eſt, ut ſint ſyngraphæ, & principum largitionum, & edictorum exemplaria, alias litteræ omnem papyri aream implerent, ſi communi uſui, & lectioni eos libellos addictos dicas, & minutis characteribus tinctos; hujus rei teſtem do Plinium ajentem de avunculo lib. 3. ep. 5. *Commentarios reliquit opiſtographos, & minutiſſime ſcriptos:* & norunt omnes adhuc ævo noſtro, & longa ante ætate id genus ſyngraphas, & principum diplomata, quoad bonam partem ſcriptura carere. Neque dubites, quin has Herculanenſes papyros non multum ſcripturæ occupet; dum inita exacte ratione; (nam pæne cuncta hæc corpora duodecim fere uncias longa, eorumque diametrum unam unc. cum dimidio dicas,) earum aream invenimus plus minus pollic. *690.* cujus areæ medium dumtaxat characteribus fere illitum eſt, pollic. ſcil. 345. ſi addas ſpatiola tum inter columellas, (quarum numerus ἀναλογικῶς erit 250.) tum inter verſus ipſos; nec non puncta inter unamquamque vocem elementis pæne quintam unciæ partem æquantibus pictam, porro invenies tantum ſcriptionis eiſdem ineſſe, quantum vel celebrando contractui, vel principum largitioni ſatis fuiſſet. Scias autem neminem exactius eum calculum iniiſſe, quam Proſperum Guevaram Suardum Ducem Caſtri Ayrolæ, adoleſcentem morum ſuavitate, & mathematicis diſciplinis præter ordinis patricii ſplendorem ſpectatiſſimum, cujus calculi rationes, & modum hic illinerem, niſi longior numerorum ſeries, & characterum tum temporis plurimum abſumeret, tum operas feſtinantes inhiberet. Si vero grandiores ſint quædam papyri, & elementa paullo minora ſine ullis στιγμαῖς, fieri poteſt, ut plurium ſyngrapharum, aut diplomatum exemplaria complectantur.

Si porro inſint quidam codices Græce, & Sabine ſcripti, quis prohibet, quominus dicamus Herculanenſes pacta conventa ſtabiliviſſe cum Neapolitanis tunc mere ἑλληνίζουσι· & cum Sabinis, quos non multis ante annis eo in oppido convixiſſe conſtat; quæ in publico ſcrinio ſervari curatum ſit? Atque ipſe in altero hujus operis libro bonis conjectationibus Græcam picturam ab his ruderibus effoſſam, Græciſque nominibus non unis honeſtiſſimam, (quam mihi in Polluce deſcriptam inveniſſe gratulor,) Neapolitanorum Græce viventium opus fuiſſe pateſaciam; quibuſcum Herculanenſes tum ob loci vicinitatem, tum ob plenam deliciarum Hercula-

culaneam viam, ut ait Cic.2.Agr. contractus, mercium commutationes, imo & nuptias celebrasse certe teneo. Adde haud a vero me aberrare, si jurem in ipsis etiam picturis quid Sabinicum inspexisse; plurimæ enim sunt ad architectonicem pertinentes, quæ tanta barbarie infuscantur quavis prorsus Græca, & Romana συμμετρία desertissimæ, ut, qui antiquitatis ἄμυσοι omnino sunt, *Sinenses* vocitent; & nisi a Sabinorum pictoribus factas dicas, qui diu Herculanei degerant, & neque cum Græcis, aut Romanis unquam versatos scimus, ejus inelegantiæ, qua scatent undique, causam nunquam vestiges; quod argumentum longius, atque exactius protraherem, si pensi mei esset; nam ornatissima hæc provincia, & hilaritatis plena ab Rege viro doctissimo data est, qui, veremur, dum contento studio grandia de rebus veterrimis volumina edit, ne in hac capessenda tandem fatiscat. Ceterum fieri haud poterit, quin mecum harum sanctarum antiquitatum mystæ ægerrime patiantur tantas codicum gazas Vesuvii contumelia ac malignitate adhuc evolvi non posse, quavis ope ab Rege munificentissimo præstita: ceterum, si aves id tandem addixerint, præter linguæ castimoniam, quam in iis admiraremur, utpote beato reipub. Rom. & priorum Cæsarum ævo scriptis, res Herculanensium, & nostras Neapolitanorum non paucas addisceremus: locorum, familiarum, magistratuum nomina, nuptiarum, testamentorum, contractuum ritus, etiam quæ ad legum claritatem spectarent, doceremur, & sexcentena id genus. Concludendum igitur tantum abesse, ut hi teretes Herculanenses libelli sententiæ meæ ajentis veteres in quadratis voluminibus scriptitasse officiant, ut firment etiam atque etiam; etenim quæ excipienda atque eximenda probavimus, magis roborant ac tuentur ea, quæ stabilienda aggredimur, ac defensitamus.

XII. Vides lex Ulpiani de legato librorum affecta, & plena obscuritatis quam me longe a proposito dimoverit, ac pæne abstraxerit; verum si per viarum ambages, & longa intervalla, quo *voluminum*, & *codicum* late patentem ac vagam antehac notionem cancellis coarctarem, te spatiari oportuerit, fortasse haud pœnituit, cum non per senticeta, vel scitu haud jucunda, vel ab aliis jam trita deduxerim. Nunc autem unde discesseram, redeundum, ut pauca, quæ restant objectanda pro tuendis cylindricis voluminibus, infirmem. Itaque me virum sacris addictum in syrtim urgent, mihique contra recinunt obscœna satis, ut vulgo creditur, Juvenalis carmina sat. 6. v. 334. quæ vitassem, nisi specie tenus librorum quadratorum, quotquot regessi, rationes, ac documenta everterent:

Atque utinam ritus veteres, & publica saltem.
His intacta malis agerentur sacra, sed omnes
Noverunt Mauri, atque Indi, quæ psaltria penem
Majorem, quam sint duo Cæsaris Anticatones,
Illuc, testiculi sibi conscius unde fugit mus,
Intulerit.

Ne

Ne credas adeo fœde locutum satyricum, ut teretem figuram τοῦ αἰδοίου humani mente agitarit, sed solummodo, quæ prudentissime adnotat Lubinus: *Magna hic ἐνέργεια satyrica, obiter vexat Cæsarem ob Anticatones scriptos: & simul tecte innuit illam infamiam suæ uxori esse illatam* (a Clodio) *quæ major fuerat, quam illa probra Catoni immerito in Anticatonibus objecta*. Neque de figura poeta cogitare potuisset, sed de una infamiæ granditate, tum quia sat fœde, nec *tecte* locutum indignaremur, tum quia ad satietatem ostensum est, veteres solis quadratis voluminibus usos. Satis aptum exemplum apponam, quod me Rigaltius docuit in disser. de Satyr. Juvenal. circa fin. atque ex Longino habetur, veterem poetam derisisse hominem tenuissimum agellum colentem, ideoque Laconica charta minorem esse finxerat: ἀγρὸν ἔσχ' ἐλάττω τῆς ἐπιστολῆς Λακωνικῆς· qui sane poeta nihil de figura epistolæ Laconicæ cogitaverat; verum sibi satis fuit eo exemplo de hominis miserrimi fundi exilitate jocari; cum ea, quæ comparamus, non omnem veritatis partem assequi necesse sit. Imo, qui non excors est, ex hac Martialis liberiori παῤῥησίᾳ contrarium statim arguet, scilicet eos Anticatones non fuisse teretis figuræ libros, aliter sane ab aperta, petulca, & plena ἀναιδίας loquendi licentia abhorruisset: quos si quadratos fuisse concedas, non tam Bacchica, & decembris libertas eos versus inquinaret; non etenim ithyphallica scribit poeta, sed satyras. Ceterum nemo neget hunc Juvenalis locum non adeo clarum esse ac apertum, ut revera librorum veterum cylindricam figuram sistat firmetque; imo cum dubii plenus sit, causa cadere mihi videntur, qui hac una hujus satyrici valde ancipiti auctoritate nixi ridiculum hoc librorum genus tueri adlaborant.

Demum minoris ponderis sunt, quæ Calmetus differt. quæ est ante Exod. de Hæbr. libr. & cl. Mazochius in Dipt. Quir. p. 6. ut probent libros in semet convolutos, objectant; proponunt enim distichon 190. lib. 14. ex Martial. *Pellibus exiguis arctatur Livius ingens, Quem mea vix totum bibliotheca capit;* idest, *arctatum* Livii opus dicunt, cum esset polyptychum, seu quadratum; cum vero *bibliotheca* Martialis illud *non caperet*, asserunt divisum in tomos cylindricorum voluminum. Verum non te urgeat duumvirorum fama, ut credas poetam revera loqui de teretibus Livii libris, cum maximæ notæ interpretes aliud prorsus cogitarint, scil. Martialem celebrasse stili insurgentis granditatem, aut operis magnitudinem, & librorum 140. multitudinem; quod omnibus probatum iri reor; nam idem poeta ibid. disticho 186. ut divinam Maronis majestatem extollat, eadem fere verba, ac sententiam brevius recoquit: *Quam brevis immensum cepit membrana Maronem! Illius vultum prima tabella gerit*. Adde & quod de divina Iliados, & Odysseæ argumenti, & sententiarum gravitate, & verborum magnificentia canit disticho 184. *Ilias, & Priami regnis inimicus Ulysses Multiplici pariter condita pelle latent*. Ceterum si rem pressius pensites, invenies revera Livium, quem

laudat

laudat Martialis, fuiſſe quadrangulum; nam canit conſtitiſſe *pellibus*, i.e. membranis; nam ſi convolutus eſſet, minori numero *membrana*, ſive *pelle arctatum* dixiſſet: & vides tum Maronis libros, tum Homeri fuiſſe polyptychos, dum de primo *tabellarum*, de altero *multiplicis pellis* meminit.

XIII. Huic Martialis loco alterum ſat tenebricoſum addas, ubi librorum ſuorum furem alloquitur, lib. 1. ep. 67. quem etiam pro tuenda inficeta teretium librorum forma objectant:

Secreta quære carmina, & rudes curas,
Quas novit unus, ſcrinioque ſignatas
Cuſtodit ipſe virginis pater chartæ,
Quæ trita duro non inhorruit mento:
Mutare dominum non poteſt liber notus.

Haud ſcio, cur Salmaſius in exercitat. Plin. p. 278. & Trotzius p. 595. verſum, *Quæ trita duro non inhorruit mento* ad in ſemet convoluta volumina vi detorqueant, atque indigna tantis viris proferant, quæ ne legas moneo. Ceteri interpretes hujus epigrammatographi in adnotationibus longiſſima quæque ab ejus mente illinunt: quare, quæ ipſe cogitavi, apponam, & fortaſſe vera; quo omnino poſthac cylindrica volumina exſtitiſſe minime ſuſpiceris. Hortatur poeta furem, ut rapiat libros, ſeu chartas *virgines*, & ignotas, non quæ jam manibus legentium tritæ eſſent; ita ut jam *barbatæ* factæ ſint, ſeu *durum* ob vetuſtatem *mentum* promiſerint, quare notiſſimæ evaſerunt. Huic epigrammati aliud ep. 33. lib. 10. omnem lucem affert: *Perfer Ateſtinæ non dum vulgata Sabinæ Carmina, purpurea ſed modo culta toga. Ut roſa delectat metitur, quæ pollice primo; Sic nova nec mento ſordida charta juvat.* Adde ipſius Martial. notiſſimum diſtich. 84. lib. 14. *Ne toga barbatos faciat, vel penula libros, Hæc abies chartis ſæcula longa dabit:* ideſt, ne libri tecti pannis facile corrumpantur, & ſeneſcant, melius eſt, ut abiegnis tegumentis cooperiantur contra vim ſæculorum edacem: hinc nihil apertius, quid ſit charta *mento horrida:* & cui non notum eſt illud Catulli epigr. 69. v. 45. quod belle conſpirat cum Martiale, *Sed dicam vobis, vos porro dicite multis Millibus, & facite hæc charta loquatur anus.* Huc etiam recidit epigram. 79. verſ. 9. *Verum id non impune feres, nam te omnia ſæcla Noſcent, & qui ſis, fama loquatur anus.* Hiſce exemplis porro vides, quid ſit *charta cum mento*, & quam bene opponatur *chartæ virgini* in Martialis epigrammate, neque in re non tanti momenti tot turbæ excitandæ fuiſſent ab interpretibus. Apponam tantummodo Salmaſii verba laud. loco, quæ utpote ſummi viri, magis mirari non deſines, quam longe a vero aberrarit, eo quod volumina teretia veteres uſurpaſſe ratus ſit. *Quem verſum* (Martialis) *vulgo non intelligunt. In evolvendis chartarum voluminibus partem adhuc involutam mento ſubjiciebant; primorem vero partem ſubinde explicantes ambabus tenebant manibus, ſimulque legebant; eam interim, quæ*

non-

nondum erat explicata, sub mento convolutam tenentes. Hinc de charta virgine, & quæ adbuc intacta erat, dicebant eam mento tritam non esse: horridior quippe fiebat manibus, & mento trita, excitatis inarum filamentis. Græcum epigramma ἀνέκδοτον Stratonis:

Εὐτυχὲς, ὃ φθονέω, βιβλίδιον, ἦρα σ' ἀναγνὰς
Πῶς τις ἀνατλίβει πρὸς τὰ γένεια τιθείς.

vides chartam, dum legitur, & evolvitur, mento subjici terique: huc usque Salmasius. Ad cujus verba pauca advertere mihi libeat. Quisque mecum fateatur oportet minime se intelligere, quo pacto quis, cum partem cylindrici voluminis mento subjiciat, alteram partem evolutam legere possit, sat laborante vi oculorum & acie ob nimiam characterum propinquitatem: deinde ne te turbet auctoritas Stratonis, etenim alter versus corruptissime legitur, & τὰ γένεια confinge, me vade, τὰ γελοῖα, ut totius epigrammatis stet sententia; *irridetur enim libellus ille, & spes est fore ut puellus terat, dum legit, de eo jocetur, ac pro ludo utatur:* qua interpretatione nihil concinnius; & quis mecum non miretur id non vidisse ἑλληνικώτατον Salmasium, cui in mentem non venerit vocem γένεια suspectam esse, ac sententiæ satis officere? verum cum dictio τὸ *mentum* in Martiale summum virum transversum jam egerat, pro Græca voce γένεια facile dejeravit, servavitque. Sed de hac voce *mento* plura præter spem. Et haud scio an mihi gratuleris, quod pro quadratis voluminibus lis jam perorata sit, postquam diu, & fortasse etiam improbe laboratum, quo tot sapientum virorum objecta enervarentur ac everterentur.

* *

C A P U T IV.

Quid *plico*, & πτύσσω pro notione librorum diptychorum, & polyptychorum.

I. VEra, *licet nova διάγνωσις vocum Latiarium, & Grajarum* plicatura, & plico; πτυχή, & πτύσσω. Plicare *est* in gyrum volvere; & plicatura *dicitur de* curvo & sinuoso, *quod multa exemplorum vi firmatur, quæ quidem passim illustrantur. Conjurant apprime hac in re Lucretii interpretes. Quid* epistolas complicare. II. *In eadem prorsus significatione accipias πτύξ, πτυχή, & πτύσσω, paucis Homeri versibus prolatis, quos male versos a Barnesio, & Clarkio ostenditur. Quid πτύχες Hesiodo, quod non videre interpretes, scil.* curvæ laminæ, *uti in Homero, quocum semper συμφωνεῖ vates Ascræus. Aristoteli lux.* III. *Cur hi duo vatum principes Ὄλυμπον sæpe salutent πολύπτυχον· interpretes in hoc ἐπιθέτῳ transversi acti sunt. Ὄλυμπον hi bini vates nunquam cum Οὐρανῷ confudere, quod Graji poetæ posterioris ætatis, uti Euripides, fecerunt ab Homero parente filii degeneres.* IV. *Etiam verbum πτύσσω accepere veteres pro* sinuare, circumdare, &c. *quod præter quamplurima exempla uno obscurissimo Homeri versu planum fit; cujus versus.*

non

non fidum interpretem Maronem fuisse clare patefit. Magnus D'Orvillius oblivionis arcessitur. Quid vice multiplici repetita Homerica verba, δίπτυχα ποιήσαντες, antehac obscura, & male versa. v. *Hesychiana* diptychi *definitio, quam* mire intricatam *dicit Mazochius, extricatur. Quid vox ἐπίπλυς antehac ignota contra clariss. virum. Hesychii verba audentiori conjectura sanantur.* vi. *Composita a πτύσσω in eadem significatione sunt: imo & Hebraea origo* פטש, cingulum, *adstipulatur; quam vocem satis importune* LXX. *transfuderunt* φάρα*: sententia Aben Ezrae vertentis* subligaculum, & pallium *laudatur. Quid Homero ζώννυσθαι, & βαθύζωνος. Probe conspirant Graeci, & Latini in librorum nominibus.* vii. *Totius παρέργου conclusio: perperam inquiritur ab eruditissimis viris, an teretes polyptychis libris sint antiquiores, cum primi ficti & commentitii audiant: Mazochii sententia ea de re partim celebratur, partim refellitur. Verba Trotzii de veterum librorum σχήματι nugarum & odii plena.*

I. FUNCTUS hoc non tenui lucubrationis negotio, in qua non invidebis me Hebræis, Græcis, ac Latinis Scriptoribus satis lucis attulisse; restat, ut, veluti post cœnam cupedias, pauca apponam de vera notione ac veritate vocum πτύσσω, & πτυχή· & *plico*, & *plicatura*; (vox *plica* Latialis non est, licet cl. Facciolatus bis usurpet in ῥύτει *ruga;*) quo omnia librorum nomina percurram, uti sunt in Martiale *triplices*, & *quincuplices* lib. 14. ep. *6.* & 4. ac posteriori ævo *diptycha*, *polyptycha*.

Et sane *plicatura* ne in ea parte accipias, qua vulgo creditur, nempe signum illud, seu ruga, quam charta, vel vestis relinquit, quando quis inflexam premit, ita ut minime planam & æquabilem deinde intuearis: verum κυρτῶς denotat qua Græce, qua Latine ea vox curvum solummodo quid & sinuosum: atque in hac una notione in cujusvis ætatis Scriptoribus reperire est; perque mihi mirum semper fuit, quare tot doctissimi interpretes pro ruga acceperint, decepti fortasse ab vernaculo sermone *pieghe*, & *piegare*. Ut genuinam horum vocabulorum *plico*, & *plicatura* vim noscamus ab exemplis petendum est, & sexcenta exscriberem, nisi crearem tædium, & ubique Scriptorum prostarent; quod nemo apertius, quam Maro indicat, dum de serpente rota conciso canit Æneid. 5. 279. *Nexantem nodos, seque in sua membra plicantem:* vides jam *plico* curvum quid adnotare, idest *involventem se;* & apposite idem dicit Æn. 2. 108. & passim, *Sinuatque volumine terga;* quare *plicare* & *volvere* eodem recidunt. *Quæ volumina* dicit Maro, Cicero in Arato appellat *sinus*, qui certe curvum quid denotant: *Et draco conficiens sinus e corpore flexos*. Ovid. Metam. lib. 1. v. *763. Dixit, & implicuit materno brachia collo*, quod paullo ante v. 735. expressit, *Conjugis ille suæ complexus colla lacertis:* & versu *631. Claudit, & indigno circumdat vincula collo*. Igitur *implicare*, *complecti* & *circumdare* συνώνυμα pura putaque sunt, curvitatem solummodo indicantia. Idemque poeta 5. Fast. v. 220. *Sertaque cælestes implicatura comas.*

Sed nemo apertius, quam Catullus in verbis omnium cultissimus vim τῷ *plicare* expressit, cum & *hederæ* tribuat, & συνώνυμον faciat τῷ *re-*

 vinci-

vincire in epithal. Juliæ, & Manlii v. 33. *Mentem amore revinciens, -- Ut tenax hedera hac, & hac -- Arborem implicat errans*. Et ut rem melius firmem, apponam satis doctam adnotationem in versum 826. lib. 1. Lucret. edit. Avercamp. pag. 139.

Surarum, ac feminum pedibus fundata plicari.

Plicari] *Torqueri, convolvi, unde vulgo tibias, & crura campas appellant, quoniam plicantur & flectuntur: καμπὴ Græce flexura dicitur. Erucam, quæ in orbem convolvitur, Plautus campam vocat, & Modestus, & Columella eo versiculo: Volvitur ad terram distorto corpore campe*. Idemque Lucretius clarius *plicare* quid sit, explicat lib. 6. v. 1085.

Est etiam, quasi ut annellis, hamisque plicata
Inter se quædam possint coplata teneri.

Plicaturæ igitur, ac curvitates *anellorum*, atque *hamorum* idem sunt. Statius noster 4. Sylv. 9. vers. 29. *Non replictæ barbarorum tunicæ*, quarum quidem una aliam amplectitur & circumdat, recte igitur *replictæ* dicuntur. In eadem sententia accipias illud Cic. De Divin. lib. 1. c. 56. *Sed est quasi rudentis explicatio*; & quod ait Plin. ep. 33. lib. 9. *Varios orbes implicat, expeditque*; nec non Seneca ep. 9. *Diogenes complicuit se in dolio, & in eo cubitavit*. Exinde luculenter noscimus, quid sibi vult Tibull. lib. 1. el. 7. v. 33. dum ait: *Arida nec pluvio supplicat herba Jovi*, ideft se inclinat curvatque.

Hinc etiam illud in Martiale difficile est, si pensites, licet principio planum & apertum videatur lib. 4. ep. 83. *Si nimis est legisse duos, tibi charta plicetur Altera: divisum sic breve fiet opus*. Haud pronum intellectu est, quo pacto *plicanda* sit charta, si accipias τὸ *plicare* in communi ac vulgari sententia, scil. rugam contrahere; verum si in notione *involvendi* esse credas, mens poetæ bona erit, nempe: *charta involvatur*, ideft, *claudatur ex duobus alter liber; atque ita unam perleges partem*. Et quoniam veritas luculentior ex contrariis emicat, idem epigrammatographus lib. XI. ep. 108. canit, *Explicitum nobis usque ad sua cornua librum, Et quasi perlectum, Septiciane, refers*. Et ep. 1. lib. 14. *Versibus explicitum est omne duobus opus*: scilicet *evolutum & perlectum* usque ad finem; ergo *plicare* est *involvere*, seu *claudere*: neque in hoc hæreas, etenim idem poeta in eadem sententia succinit lib. XI. ep. 1. *Vadas, & redeas inevolutus, -- Libros non legit ille, sed libellos*. Et post paucos versus: *Sunt illic duo tresve, qui revolvant, -- Nostrarum tineas ineptiarum*. Et Cic. de Offic. *Si quis voluerit animi sui complicatam sententiam evolvere*. Vides jam, quam apte sibi respondent *plicatus* & *involutus*, atque *explicitus* & *revolutus*: plicando enim, & explicando in postica parte, tanquam in cardine, volvitur liber.

Habes præterea, quid sit illud barbarum *explicit liber feliciter*, quod inficetæ tempestatis amanuenses apponebant pro coronide, scilicet *explicitus est*, scribendo etenim opus erat, ut membranas, vel chartas *evolverent*,

verent, ſeu *explicarent:* quæ vox nullius pretii circa Hieronymi tempus invaleſcere viſa eſt; ait enim ad Marcell. ep. 138. *Solemus completis opuſculis ad diſtinctionem rei alterius ſequentis medium interponere, explicit aut feliciter, aut aliquid iſtius modi.*

Non me piget ſecundum hæc advertere olim epiſtolas minime in quadratam formam aptatas, verum ut ſæpe ait Cicero *complicatas*, quod intelligas in teretem formam convolutas: ad Q. Frat. lib. 3. ep. 5. *Cum hanc epiſtolam complicarem, tabellarii a vobis venerunt*, & ad Att. *Cum complicarem hanc epiſtolam, noctu Abundus ad me venit;* quam rotundam litterarum formam τὸ *complicare* κυρίως exprimit, nam *plicare* eſt ſimplex *volvere*. Colliges etiam, quam bene τροπικῶς dicatur, *verba*, aut *ſententias implicare*, aut *involvere*, & id genus ſatis multa. Ex hac notione verbi *plico*, quod eſt idem, ac *volvo*, nunc ſcimus, cur nomina librorum ſint ab utraque voce enata, ſcil. *volumina*, & *duplices* Ovid. Amor. lib. 1. el. 12. v. 27. *triplices* Mart. lib. 14. 6. & *quincuplices* eod. lib. ep. 4. Hæc ſane de Latiali verbo *plico*.

II. Et ne credas me oblitum eſſe Græcas voces, a quibus temperare non poſſum, addam, ut ab initio deſponſam non fallam fidem, pauca de vocibus πτύσσειν, & πτύξ, ſive πτυχή· atque ſtatuo eodem pacto illis uſos eſſe Græcos Scriptores, quo Latini adhibuere *plico*, & *plicatura*, ut pronum eſt vel ex lexicis addiſcere; idemque dicas de eorum compoſitis, aut de vocibus inde pullulantibus, quæ curvum quid ſemper ac rotundum menti offerunt; quare bene pauca exempla dabo ab Jove poetarum Hom. Il. ε. v. 314. qui canit de Venere, quæ a Græcorum telis Æneam tutatur:

Ἀμφὶ δ' ἑὸν φίλον υἱὸν ἐχεύατο πήχεε λευκώ·
Πρόσθε δέ οἱ πέπλοιο φαεινοῦ πτύγμ' ἐκάλυψεν,
Ἕρκος ἔμεν βελέων, μή τις Δαναῶν ταχυπώλων
Χαλκὸν ἐνὶ στήθεσσι βαλὼν, ἀπὸ θυμὸν ἕλοιτο.

Nullius aſſis eſt interpretatio Barneſii, & Samuelis Clarkii: *Anteque ipſum pepli nitidi plicaturam obtendit:* majoris ſane pretii ſunt, quæ apponunt ſcholia brevia: Οὐχ ὡς ἄνθρωπον καὶ περιβάλλει αὐτῷ τὸν πέπλον, ἀλλ' ἵνα κρύψῃ αὐτόν. Vides igitur ſimplex πτύσσειν, unde πτύγμα, valere idem ac compoſitum περιβάλλειν, *circumplecti;* contra vero *plicaturam obtendere* nihil menti ingerit, adeo ſummos duoviros notio vera τοῦ πτύσσειν latuerat. Præterea cum legas in Heſiodo de ſcut. Herc. v. 143. κυάνου καὶ διὰ πτύχες ἠλήλαντο, ne transfundas, ut moris eſt, *cæruleæ vero laminæ erant ductæ*, verum *cæruleæ curvæ laminæ*, ut vim vocis ſerves; atque hinc probe advertis, quæ reipſa ſint πτύχες, earum enim figura curvum quid ſemper præfert. Piget me Homeri loca afferre, in quibus exſtant πτύχες σάκεος, cum omnium manibus terantur, & cum Heſiodo conſpirant; ad delicias unicum apponam Il. υ. v. 267. & ſeqq. in quibus bis ea vox in eadem notione eſt:

Οὐδέ ποτ' Αἰνείαο δαΐφρονος ὄβριμον ἔγχος
Ῥῆξε σάκος· χρυσὸς γὰρ ἐρύκακε, δῶρα θεοῖο·
Ἀλλὰ δύω μὲν ἔλασσε διὰ πτύχας, αἱ δ' ἄρ' ἔτι τρεῖς
Ἦσαν· ἐπεὶ πέντε πτύχας ἤλασε Κυλλοποδίων,
Τὰς δύο χαλκείας, δύο δ' ἔνδοθι κασσιτέροιο,
Τὴν δὲ μίαν χρυσέην· τῇ ῥ' ἔσχετο χάλκεον ἔγχος.

Nunc sane constat, quare testaceæ valvæ, quæ in ostreis modo clauduntur, πτύχες appellentur, atque ab Aristot. Hist. anim. lib. 5. ἐπικαλύμματα πτυχώδη, probe dictæ sunt, instar enim scutuli sunt convexæ & complicatæ.

III. Quæras fortasse, cur Hesiodus Theog. v. 113. adjiciat Ὀλύμπῳ, qui in æthere mons est, vid. auctores Academ. inscript. to. 10. p. 653. ἐπιθετὸν illud πολύπτυχον, atque sit σύμφωνος Homero, ut moris sui est, qui canit non semel, atque iterum, ut Il. θ. v. 411. Πρώτῃσιν δὲ πύλῃσι πολυπτύχου Οὐλύμποιο· & Il. λ. v. 77. Δώματα καλὰ τέτυκτο κατὰ πτύχας Οὐλύμποιο· ipse tibi reponam τὸ πολύπτυχον significare *sinuosum*; & memini me legisse in Vitruvio *montis curvatura*; atque hic etiam vides servari vim voculæ πτύξ, quæ quid curvum semper menti exhibet; interea non mirum, si eam tum grammatici in tot sibi contrarias voces Latiares converterint; tum Homeri doctissimi interpretes plerique omnes *juga Olympi* reddiderint; contra vero, πτύχες σάκεος dixerint, *scuti laminæ*: nam *juga*, & *laminæ* quantum distent, quisque a se ipse metiri potest; nomina autem tam diversa vocem πτύξ adnotare nemo credat. Si vero poetæ Homero, & Hesiodo longe posteriores, qui Ὄλυμπον cum τῷ Οὐρανῷ confudere, (quæ vocabula semper duoviri hi principes vates distinxere; ita ut Ὄλυμπον dixerint semper νιφόεντα, vel aliquid simile, quod proprium montis ἐπιθετὸν est, Οὐρανὸν vero ἀστερόεντα,) Οὐρανὸν etiam πολύπτυχον vocitarint, uti Euripides in Phœniss. act. 1. sc. 1. v. 84.

Ἀλλ' ὦ φαεινὰς Οὐρανοῦ ναίων πτύχας,
Ζεῦ, σῶσον ἡμᾶς· δὸς δὲ ξύμβασιν τέκνοις, κ. τ. λ.

intellexere profecto φαεινὰς Οὐρανοῦ πτύχας, in quibus Jupiter inhabitat, esse *cælestes orbes*, seu *sphæras*, vid. Cic. de somn. Scip. non vero *cæli plicas*, ut vulgo vertunt, quod satis puerile est, ac humile: Carmelum, qui Italo lepore Euripidis tragœdias condire adnisus est, rem assecutum gaudeo:

. . . . . . Ma tu, ch' alberghi
Là su del ciel ne' risplendenti giri,
O Giove, a noi salute apporta, e dona
Concordia a' figli miei . . . .

IV. Percepta vi & notione vocis πτύξ, planum est dignoscere etiam veritatem verbi πτύσσω, scil. *sinuo*, *inflecto*: missis Scriptorum exemplis, quæ plana sunt, proferam locupletem Hom. versum obscuritatis refertum, cujus sententia ex dictis statim elucet Il. ν. v. 134.

Ἔγχεα

Ἔγχεα δ' ἐπτύσσοντο θρασειάων ἀπὸ χειρῶν
Σειόμεν'· οἱ δ' ἰθὺς φρόνεον, μέμασαν δὲ μάχεσθαι.

Brevia scholia rem tangere visa sunt: Ἔγχεα εἰς τὸ αὐτὸ συνήγετο, καὶ ἐκάμπτετο κραδαινόμενα, *hastæ in se ipsæ redibant, & inflectebantur percussæ*. Eustathius Homerice doctus, quæ in Homero non sunt, vidit: Εὐλύγιστα εἶναι τὰ τοιαῦτα ἔγχεα, ὡς καὶ μικροῦ δεῖν πτύσσεσθαι, ὅ δ' ἐστι διπλοῦσθαι ἐν τῷ ἐμπεπαλόμενα σείεσθαι, *perquam flexiles esse tales hastas: ut facile fuerit plicari, idest duplicari, dum percutiuntur vibratæ:* Trojani hic contra hostes minime pugnabant, sed dumtaxat μέμασαν μάχεσθαι, ut clare ait Homerus. Itaque, nisi mirifice errem, poetæ mens est: Adeo ardebant bellum Trojani, ut ira conciti magna vi hastas manu verberabant, quæ utpote longiores, ab ictu ἐπτύσσοντο, idest *curvabantur*, *inflectebantur*; quod sane fuisse signum militum bellicosorum testem do Homerum ipsum, qui non semel idipsum recinit, ut Il. γ. v. 344.

Καὶ ἐγγὺς στήτην διαμετρητῷ ἐνὶ χώρῳ
Σείοντ' ἐγχείας, ἀλλήλοισιν κοτέοντε.

Vides igitur in campo sibi demenso, non in pugna stare milites, & hastas percutere coquentes iram. Quæ quidem sat lucis Maroni conciliant, qui hos Homericos versus suffuratus convertit, & pro πτύσσειν ἔγχεα apponit *crispare hastilia*, oblitus vocis σείειν, *percutere*; id quod diuturnam obscuritatem parit: itaque de Ænea canit Æn. 1. v. 317. & de Turno Æn. 12. v. 165. ambobus extra pugnam:

Bina manu lato crispans hastilia ferro.

Ex Homericis verbis plane intelliges, quo pacto Græcus, & Latinus heroes hastilia crisparent, πτύσσοντι, scilicet τῷ σείειν, *percutiendo*; atque etiam mecum Maro conjurat, cum πτύσσειν interpretetur *crispare*, idest *inflectere* & *curvare*; hinc Claudian. 2. de rapt. Proserp. v. 110. *Crispata cacumine buxus*, idest *inflexa*. Haud scio an Virgilii interpretes id adnotarint. Ceterum quis mecum non mirabitur Phil. D'Orvillium virum verborum vim ingenitam curatissime pensitantem, cum hunc Virgilii versum in animadversion. in Charitonem laudet, nihil adnotasse, sed solummodo recitasse, quo explicet verba δύο ἄκοντας ἐκράτει, verum longe distat κρατέω ab *crispo*.

Probe perspecta notione verbi πτύσσω, præsertim quo pacto hoc ῥήματι Homerus utitur, facile explices, quid valeant tenebricosæ hujus divini vatis binæ voces, quas vice multiplici recinit, δίπτυχα ποιήσαντες, quasque scholiastæ, & interpretes inaniis suis etiam atque etiam obscurarunt. Sane poeta princeps de femoribus ustulandis loquitur, dum eas ῥήσεις adhibet, quas boum partes ait κατά τε κνίσσῃ ἐκάλυψαν, *pinguedine cooperiebant*, & statim addit δίπτυχα ποιήσαντες· si vatis mentem consequi optes, ne dicas cum vulgo interpretum *duplicantes*, & cum scholiastis διπλώσαντες τὴν κνίσσην, sed *bis pinguedine ea femora involventes*,

ventes, ne scilicet, dum assarentur, arescerent, quod moris adhuc servari cernimus, vid. Il. α. v. 461. Il. β. v. 424. &c. Od. γ. v. 458. Od. μ. v. 361. &c. Pro parvo pendas, quæ Albertus in Hesych. aut Bochartus Hieroz. p. 503. de binis hisce vocibus adnotarunt. Idipsum dicas, quando de veste ait Od. ν. v. 224. Δίπτυχον ἀμφ' ὤμοισιν ἔχουσ' ἐϋεργέα λώπην, *bis involverat humeros eleganti indumento*, non ut vulgo, *duplicem vestem habens circa humeros*; certe enim, ut nos interpretamur hunc vatem, in voce δίπτυχος & ingenitam vim servamus, & quid clarius menti ingerimus.

V. Cœpti operis ratio urgeret, ut quædam apponerem de voce δίπτυχα, quæ libellorum peculiaris species audit, & posteriori ævo satis celebrata; verum, cum tot ἐνδοξότατοι viri ea de re utramque ceram jamdiu impleverint, præcipue quos Ecclesiasticos dicimus, eorumque nomina ex Fabricianis bibliothecis statim nosces, eo me labore facile exoneres; & nuper Mazochius vir summus bonam symbolam adjecit, dum eruditione Græca Hebræaque, qua pollet plurima, Quirinianum Diptychum honestavit: demum anno superiore Sebastianus Donatus non exiguum volumen de diptychis concinnavit, & rem hanc numeris omnibus absolvisse sibi visus est, hos si lubet consulas; licet nihil allinere accurarunt de ingenita veritate & vi verbi πτύσσω, atque etymo, quod mox dabo, quodque omnium primum conquirendum oportuisset. Unum mihi excutiendi venia sit, diptychorum scil. definitionem, quam dedit Hesychius, cujus verba cl. Mazochius pag. 10. de Dipt. Quir. *mire intricata* edicit, doctoque, ut moris est, commentario onerare aggressus est; tentandum, an a me *forte quid aptius exit*. Inquit igitur Hesychius, Δίπτυχα δύο ἐπιβολὰς ἔχοντα, ἢ διπλοῦν, ὥστε τῷ μὲν ὑπερστρῶσθαι τὸ ἐπίπλουν, τῷ δὲ ἐπιβεβλῆσθαι, *diptycha sunt, quæ duo habent imposita operimenta, sive quid duplex, unum quo ὁ ἐπίπλους substernatur, alterum, quo contegatur*: omnia vides aperta satis præter illud τὸ ἐπίπλουν, in quo interpretes omnes vivos rodunt ungues, etiam antiquiores: nam bonus Suida Hesychii isthæc verba mutuatus, vocem ἐπίπλουν sibi ignotissimam angue pejorem aufugit, neque allevit, munusque & fidem exscribentis fefellit. Mazochius ternas cudit conjectationes, ac primo legere amaret in Hesychio ἔπιπλον, *levior supellex, quæ circumferri potest*; ita ut δίπτυχα essent *parva utensilia*: deinde τὸ ἐπίπλουν secundum grammaticos exire posse ait a πλέω, *navigo*, ut vel navigans secum gestaret: demum sicut ὁ ἐπίπλους valet etiam *omentum*, & est ejusdem originis, ac διπλοῦς, τριπλοῦς, *duplex*, *triplex*, fortasse a multiplicitate ipsius adipis, qua floret omentum, *sic & interiores librorum paginas, aut quamvis leviorem, ac multiplicem supellectilem etiam ἐπίπλουν appellatam esse* conjicit; concluditque lectorem deferens avidiorem hanc vocem noscendi: *Istum ἐπίπλουν Hesychianum facile patiar inter obscura scriptoris illius annumerari*.

Verum si genio sinistro natus non sim, exputo τὸ ἐπίπλουν hic esse re

vera

vera *omentum*, quod *ventriculus*, sive *membrana* dicitur etiam a Plinio lib. 11. c. 37. *pinguis*, *ac tenuis*, *qua intestina integuntur*; quare Græci non melioris ævi, uti Hesychius, Latinos imitantes chartas, & *γραφικάς* pelles a peculiaribus *membranis* appellare consuevere, hi autem a *γενικῷ* nomine, scil. *pelles*, vel *membranas* dicebant: neque putes mihi opportuna exempla præsto non esse; Philippus epigrammatographus scriptorias pelles vocat πλευράς, quæ apud Etymologici auctorem sunt etiam *membranæ*, *quæ pulmonem defensitant*, qua de voce nos superne non pauca pag. 209. dedimus. Igitur, si πλευρά, quæ peculiaris tunica pulmones tegit, valet materia *γραφική*, quis prohibet, quominus Hesychius vocitare quiverit ἐπίπλουν, *omentum*, sive *intestinorum membranam*, pro *γραφικῷ* corio? Hinc omnem lucem adipiscuntur verba Hesychii antehac tenebricosa, nimirum, *Diptycha sunt duo operimenta*, *unum*, *quo* ἐπίπλους, *membrana*, sive *charta substernitur*, *alterum*, *quo contegitur*; qua interpretatione nihil reor concinnius, neque Hesychiana diptychorum definitio quid præsefert *mire intricatum*.

Si vero audentior quædam conjectura, & studii plena arrideat, dicerem Hesychii locum librariorum malignitate marcidum, & haud scio an auctor incuria majori exscriptus sit, vide præclaram Alberti præfat. atque adnotation. Itaque si nil detorta mutatione pro τὸν ἐπίπλουν legas τὸ ἐν βιβλίον, res erit integra, scil. diptycha sunt supernum, & inferaum tegumentum, quæ *libellum quendam* claudunt, quod nihil verius, cum intra binas tabellas adglutinarentur quædam membranæ. Vides a me ne unam quidem additam litterulam, sed solummodo elementum ν transpositum post ε, quod ε sequenti voci non sine injuria adsuebatur ob sollemne σφάλμα amanuensium; id ante me multis exemplis ostenderat vir summus D'Orvillius in Chariton. pag. 760. *Considerandum in omnibus codicibus*, *&* *in Manethone sæpe syllabas transponi*, *&* *sic e* πουλύν *habuerit* λύπου, *cui quantum deest*, *ut evadat* ὀλύμπου! . . . ἀγελείνης *pro* ἀλεγεινῆς . . . *scilicet sæpe in fine versuum ornatus causa*, *vel angustis spatiis coacti librarii syllabam syllabæ superimponunt*, *quam imperitiores in describendo facile dislocant*; quare haud mirum si iidem amanuenses voces bonas τὸ ἓν βιβλίον interturbarint, dederintque τὸν ἐπίπλουν. Si vero duplicem ββ in totidem ππ inverterint, id ob soni similitudinem accidisse vel tiro novit. Porro si hanc argutam medelam fastidiosior stomachus non concoquat, magnorum virorum auctoritate eam tuear, præsertim cl. Mazochii, qui luxatis quibusdam locis non tantum μετάστασιν characterum, sed plures voces, licet ἀκαίρως, insuit; invisas rogo, quantis voculis ditavit breve Epiphanii κείμενον a tot præclarissimis interpretibus perperam sollicitatum, in kalend. 20. Jun. pag. 445. Ceterum nihil intercedam, imo do lubens, si malis Hesychium pro suæ ætatis indole τὸν ἐπίπλουν pro *membrana* accepisse; atque ad verbi πτύσσω etymon vestigandum aggredior.

VII.

VI. Jam fastidii plenus, quæ de compositis, derivatisque ab ῥήματι hoc πτύσσω dicenda paraveram, missa facio, cum in eandem recidant notionem, ac simplex πτύσσω, unde fruticant; si te pigeat Græcos Scriptores evolvere, & præsertim Homeri Odysseam, saltem lexica, & auctorum indices consulas. Porro Græci minime ab insita vi vocum πτὺξ, & πτύσσω potuere esse degeneres, cum ab ultima origine, unde illæ nascuntur, talis sit; αὐτοῖς enim producuntur ab פטש iisdem στοιχείοις · quæ peregrina vox in Dan. 3. v. 21. facile est διάζωμα, *cinctura*, qua ornabantur terni illi puelli in ignitam fornacem dejecti; & licet ῥῆσις פטש antehac paullo fuerit obscurior in Daniele, nunc luculentior est, cum ejus proles πτύσσω firmet, atque utraque ῥῆσις Chaldæa, & Græca ultro citroque sibi opem, ac lucem præstent; neque te turbet Græca τῶν LXX. interpretatio, ubi illitum est τιάρα, quam secutus est Hieronymus: fortasse in animi mente habuere ab פטש effingi facile *petasus*, sollemne Mercurii, & comicorum *capitis operimentum*, & ab ethnica voce *petasus* abhorrentes apposuere *tiara:* verum notum est Hebræos plurimum curasse *cingula:* hinc *cingulum vendidit Chananæo;* & sæpe legimus, *lumbos præcingere*, *&c.*

Neque mireris, si unquam legeris, Aben Ezram vertisse in Dan. τὸ פטש, *subligaculum*, & *pallium*, quod non improbem; & advertas id genus vestes, eo quod membra cingerent, & circa ea plicarentur, propterea Rabbinum illum eo nomine donasse ῥῆσιν פטש: novimus etiam a verbo *cingo* vestes quasdam appellatas, veluti *cincticulus* apud Plaut. in Bacch. 3. 3. 28. quem nos Itali dicimus *grembiale:* hinc tritum est legere apud poetas *cincti Luperci*, & *Cethegi*, nec non *cinctus Gabinus;* quod intelligas de brevi veste; & lux est Martiali l. 14. ep. 153. de *semicinctio:*

Det tunicam dives, ego te præcingere possum,
Essem si locuples, munus utrumque darem.

Et qui breves has vestes parabant, audiebant *semizonarii*, vid. Plaut. Aulul. act. 3. sc. 5. v. 42. Salmasius me docuit in Hist. Aug. to. 1. pag. 443. *cinctos*, & *præcinctos esse*, *&* *dici milites:* id quod a Scriptorum omnium patre Homero haustum est, qui ζώννυσθαι adhibet· Il. λ. v. 15. pro ὁπλίζεσθαι· ubi Zach. Bogan. in Ὅμηρ. ἑβραΐζ. ait esse *hebraismum*, cui adstipulatur Barnesius; hinc Il. ι. v. 590. & Od. γ. v. 154. γυναῖκας βαθυζώνους, ne vertas cum eodem Barnesio, & Clarkio, *mulieres profunde succinctæ*, quod nihili est, sed *longioribus vestibus cinctæ*, sive *indutæ;* quin si consulas uberiora lexica, tum ζώννυσθαι, tum quæ inde oriuntur voces, pro *induere*, & *indumentis* sæpe interpretantur. Quare si τὸ פטש in ea notione explices, haud abnuam, etenim etiam quid in rotundum, & in gyrum flexum adnotat. Igitur etiam in vetustissima originatione πτύσσειν quid curvum & inflexum præfefert. Non mirum posthac, si Græci libros appellarint δίπτυχα, τρίπτυχα, & πολύπτυχα, scilicet ob totidem membranarum volutationes, sive τὰς πτυχάς. Porro. Latini anti-

antiquissimi, vel a materia, qua scriptoria corpora compingebantur, *libros*, *codices*, *&c.* appellarunt, vel ab volvendi actu motuque, *volumina* dixere; ita etiam Græci βιβλία, & δελτὸς a frutice, quibus constabant, vel ἀπὸ τοῦ πτύσσειν, *evolvere*, δίπτυχα, πολύπτυχα, &c. eosdem vocitarunt. Neque credas Græcos sapientioris ævi libros minime a πτυχαῖς appellitasse, etenim mihi præsto sunt Pindarus in Olymp. Od. 1. circa fin. appellans *hymnorum libros* ὕμνων πτυχάς· & Euripides in Menalippe ab Stobæo Ecl. phys. l. 1. c. 8. p. 8. laudatus, cujus dramatici verba, quippe quæ ὑψηλοφρονέστατα, præterire mihi haud licet;

Δοκεῖτε πηδᾶν τ' ἀδικήματ' εἰς Θεοὺς
Πτεροῖσι, κἄπειτ' ἐν Διὸς δέλτου πτυχαῖς
Γράφειν τιν' αὐτὰ· Ζῆνα δ' εἰσορῶντά νιν
Θνητοῖς δικάζειν.
Creditis delicta subsilire ad Deos
Alata, deinde & in Jovis membranis
Aliquem eadem scribere, illisque inspectis Jovem
Mortales judicare, ut vertit Spanhemius in adnot. in Callim. pag. 36. Atque hæc satis de notione, atque etymo verbi πτύσσω.

VII. Ex omnibus his, quæ de librario negotio ad satietatem dicta sunt, unum mihi reliquum est, commonere scilicet, perfunctorium esse scrutari, quinam olim fuerint antiquiores libri polyptychi, an cylindrici, quod sane ἀπόρημα pro Quiriniano Diptycho solvere doctissimus Mazochius adnisus est, ait enim pag. 6. *Uterque autem librorum modus sanequam antiquus est, sed uter antiquior, haud facile dixerim. At eo tandem propendet animus, ut existimem hanc librorum polyptychorum rationem, quam hodie unam tenemus, fuisse altera antiquiorem; quod quia paucis exsequi non est facile, ejus rei argumenta conjeci in peculiarem Diatribam*, scil. pag. 32. quam legere te jubeo, utpote eruditæ antiquitatis plenam, & more suo eleganter conscriptam. Frustra est, inquam, id scrutari, cum jam constet cujusvis ætatis, & regionis homines unam quadratam librorum rationem celebrasse, ut hodiedum, si Hebræos inficetioris sæculi excipias; teretem vero raro admodum adhibuisse, & hic sirpus jam enodis est. Laudandus tamen cl. Mazochius, qui contra tot doctissimorum virorum sententiam polyptychos, sive quadrangulos cylindricis vetustiores fecerit; hinc ei pronum fuisset colligere, invecta jam commodiori, atque aptiori compingendi libros forma, quadrata scilicet, & quam a natura ipsa hauserunt; teretes deinde tum scriptioni, tum lectioni molestissimos parare stultum fore, ac inficetum; hanc alteram librorum speciem si vir doctissimus pernegasset, omnem veritatis partem adsecutum gratularer. Verum arduum sanequam erat contra tot eruditorum veluti agmen κυλινδρικὸν σχῆμα librorum concordi fide tuentium pugnare, quos sola vox *volumen*, ut sæpe dictum est, transversos egit, ut convolutos in semet fingerent, quanquam Hebræi, Græci, Latinique Scriptores unos

Oo po-

polyptychos ſemper meminerint, eorumque ornamenta externa, atque interna neſcio qua mentis vertigine ad cylindricos vi, & arte detorſerint. Hinc quiſque poſthac non ſine ſtomacho legat in elaboratiſſimo opere Henr. Trotzii nuperrime edito de pr. ſcr. orig. pag. 589. ut ceteros omnes taceam, hæc, quæ ſequuntur: *Varias fuiſſe librorum veterum formas, diverſas plane ab hodiernis, tranſlatitium eſt: tres vero in primis hoc loco excutere propoſuimus. Alii libri dicebantur olim, Volumina; alii Codices; alii Plicatiles. Apud Hebræos, & Græcos vetereſque Romanos plerique convolvebantur libri, ſive ex plumbo ſubtiliſſimo, ſive ex pergameno, corio, charta Nilotica, bombycina compoſiti eſſent.* Contra ipſi rationum momentis fortaſſe non pœnitendis tutati ſumus, & auctores ſanequam multos vades dedimus Hebræam gentem, Græcam, Romanamque unum librorum genus amaſſe. Penes legentium arbitrium omne erit, ſi rem evicimus, modo quam a teneris didicere, ad fictam voluminum teretium formam ab animi mente deponendam proni ſint, & rationi melius, quam conſtanti tot litteratorum opinioni, atque interpretum, vel grammaticorum inſanæ multitudini parendum ament, & caveant,

Ne quodcunque volet, poſcat ſibi fabula credi.